

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞARKÎ RUMELİ VİLÂYETİ

(Ortaya Çıkışı - İdârî Teşkilâtı - İlhâkı)

(Doktora Tezi)

Tezi Yöneten : *Prof. Dr. Kemal BEYDİLLİ*

Mahir AYDIN

86/125

İSTANBUL — 1989

Y. C.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İ Ç İ N D E K İ L E R

Ö N S Ö Z	XI
K I S A L T M A L A R	XV
B İ B L İ Y O G R A F Y A	XVII
G İ R İ Ş	1

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

ŞARKÎ RUMELİ VİLÂYETİ'NİN TEŞEKKÜLÜ

A) Berlin Antlaşması ve Şarkî Rumeli Vilâyeti	14
I) Berlin Kongresi Müzâkerelerinde Şarkî Rumeli Vilâyeti	14
II) Berlin Antlaşması'na Göre Şarkî Rumeli Vilâyeti	18
B) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Teşekkülüne Tepkiler	21
I) Rusya'nın Muhâlif Siyâseti	21
II) Bulgaristan Emâreti'ndeki Muhâlefet	22
III) Şarkî Rumeli Bulgarlarının Muhâlefeti	23
C) Rodoplardaki Türk Ahâlinin Vaziyeti	24
I) Rodoplardaki Türk Mukavemeti	24
II) Rodop Komisyonu	25
III) Rodop Mültecilerinin Vaziyeti	28
D) Şarkî Rumeli Türklerinin Vaziyeti	29
I) İmhâ Siyâseti	29
II) İstanbul'daki Göçmenlerin Vaziyeti	30
III) Göçmenlerin Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne Dönüşleri	32
E) Şarkî Rumeli Komisyonu	34
F) İstanbul Antlaşması	39
G) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin İşgali Meselesi	41
H) Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne Vâli Tâyini	44
I) Rüstem Paşa'nın Tâyini	44
II) Aleko Paşa'nın Tâyini	45

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

ŞARKÎ RUMELİ VİLÂYETİ'NİN TEŞKİLÂTI

A) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Umûmî Hukuku	47
B) Şarkî Rumeli Ahâlisinin Umûmî Hukuku	50
C) Şarkî Rumeli Vâlisi	52

D) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Merkezî İdâresi	54
I) Umûmî Müdirler	54
a) Dâhiliye Müdürü	54
b) Adliye Müdürü	54
c) Mâliye Müdürü	54
d) Ziraat, Ticâret ve Nâfiâ Müdürü	55
e) Umûmî Maarif Müdürü	55
f) Milis ve Jandarma Kumandanı	55
II) Husûsî Meclis	55
III) Dîvân-ı âlî	56
E) Vilâyet Umûmî Meclisi	57
I) Umûmî Meclis'in Teşekkülü	57
a) Tabiî Âzâlar	57
b) Seçilmiş Âzâlar	57
c) Tâyin Olunan Âzâlar	58
II) Seçim, Seçme ve Seçilme Hakkı	58
a) Seçim	58
b) Seçme Hakkı	59
c) Seçilme Hakkı	59
d) Seçmen Defterleri	59
III) Umûmî Meclis'in İdâresi	60
a) Umûmî Meclis'in İdâre Heyeti	60
b) Umûmî Meclis'in Çalışma Süresi	60
c) Umûmî Meclis Çalışmalarının Uzatılması	60
d) Umûmî Meclis'in Müzâkereleri	61
e) Umûmî Meclis Âzâlarının Hukuku	61
f) Umûmî Meclis'in Asâyişi	62
g) Umûmî Meclis'in Feshi	62
IV) Umûmî Meclis'in Vazifeleri	62
V) Umûmî Meclis'in Vilâyet Bütçesi Üzerindeki Hukuku	63
VI) Encümen-i dâimî	63
a) Encümen-i dâimî'nin Teşekkülü	63
b) Encümen-i dâimî'nin Vazifeleri	64
F) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Mülkî Taksimâtı	64
I) Sancaklar	65
a) Sancakların İdâresi	65
1) Mutasarrıflar	65
2) İdârî Dâvâlar Mahkemesi	66

b) Sancakların Vekâlet Heyetleri	67
1) Sancak Büyük Meclisi	67
2) Sancak Komisyonu	70
II) Kazâlar	71
a) Kaymakamlar	71
b) Zâbıta Komiserleri	71
III) Nâhiyeler	72
a) Şehir Nâhiyeleri	72
1) Nâhiye Müdürü	72
2) Belediye Meclisi	73
3) Nâhiye Bütçesi	75
b) Köy Nâhiyeleri	76
1) Nâhiye Müdürü	76
2) İhtiyar Meclisi	77
G) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Mâliyesi	78
I) Osmanlı Devleti'ne Ait Olan Vâridât	78
II) Mâliye İdâresi	79
a) Mâliye Müdiriyeti	79
b) Sancaklardaki Mâliye İdâresi	79
c) Kazâlardaki Mâliye İdâresi	80
d) Nâhiyelerdeki Mâliye İdâresi	80
e) Vergi Tevzî Defterleri	80
III) İnhisarlar	80
a) Barut	80
b) Tuz	81
IV) Doğrudan Doğruya Alınan Vergiler	81
V) Vâsıtalı Olarak Alınan Vergiler	81
a) Tütün	81
b) Müskirât	82
c) Damga	82
VI) Oktrova Resmi	83
H) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde Ziraat, Ticâret ve Nâfiâ	83
i) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde Adliye	84
I) Umûmî Maddeler	84
II) Husûsî Maddeler	86
a) Hukuk Mahkemeleri	86
1) Nâhiye Müdirleri	86
2) Kazâ Hâkimleri	87
3) Sancak Mahkemeleri	87

b) Cinâyet ve Cünhâ Mahkemeleri	88
1) Nâhiye Müdürleri	88
2) Kazâ Hâkimleri	89
3) Sancak Mahkemeleri	89
c) Dîvân-ı âlî-i muhâkemât	90
d) Savcılar	91
J) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde Umûmî Maarif	92
I) Mektepler	92
II) Muallimler	93
III) Müfettişler	94
K) Milis Teşkilâtı	94
I) Milis Askerinin Teşkili	94
II) Kur'a	95
a) Esas Defteri	95
b) Kur'a Meclisi	96
c) Kur'a Çekimi	96
d) Muafiyet	97
e) Diğer Hususlar	98
III) Askerlik Hizmeti	99
IV) Teşkilât	101
a) Milis Taburu	101
b) Nümûne Taburu	103
c) Hazarî Bölük	105
V) Tâlim	106
a) Süresi	106
b) İhtiyacların Temini	106
c) Tatbiki	107
VI) Gönüllü Milis	107
a) Yeni Kayıt	107
b) Kayıt Tekrarı	108
VII) Seferberlik Hâli	109
VIII) İdâre	111
IX) Umûmî Hükümler	112
L) Jandarma	113
I) Teşkili	113
II) Teşkilâtı	114
III) Umûmî Hükümler	116
M) Mezhepler	119

N) Mülk Arâziler	120
O) Hükûmet Memûrları	122

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

ŞARKÎ RUMELİ VİLÂYETİ'NİN İDÂRESİ

A) Şarkı Rumeli Vilâyeti'nin İdâre Heyeti	124
I) Vâliler	124
a) Aleko Paşa	124
1) Aleko Paşa'nın İlk İcraatı	124
2) Aleko Paşa'nın Siyâseti	125
3) Aleko Paşa'nın Vazifesinin Sona Ermesi	128
4) Aleko Paşa'nın Avrupa'ya Seyahat Talebi	129
b) Gavril Paşa	130
II) Dâhiliye Müdirleri	132
a) Gavril Efendi	132
b) Naçof Efendi	133
III) Mâliye Müdirleri	134
a) Mösyö Schmit	134
b) Penof Efendi	134
c) Doktor Stranski	135
d) Geşof Efendi	136
e) Yovanço Efendi	137
f) Macarof Efendi	137
IV) Adliye Müdirleri	138
a) Kesakof Efendi	138
b) Sallabaşof Efendi	139
c) Bobcof Efendi	139
V) Nâfiâ Müdirleri	140
a) Volkoviç Bey	140
b) İstanbulski Efendi	140
c) Dagorof Efendi	141
d) Hakanof Efendi	141
VI) Maarif Müdirleri	142
a) Yovakim Efendi	142
b) Goroyef Efendi	142
c) Veliçkof	143
VII) Milis ve Jandarma Kumandanları	143
a) Vitalis Paşa	143

b) Strecker Paşa	143
c) Mâhir Paşa	145
d) Drigalski Paşa	145
VIII) Mutasarrıflıklar	145
a) Mutasarrıflar	145
b) Mutasarrıf Müşâvirleri	148
IX) Kaymakamlıklar	149
a) Kazâlar	149
b) Kaymakamlar	150
B) Mâlî Meseleler	151
I) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Bûdcesi	151
a) 1880/81 Senesinin Bûdcesi	151
b) 1881/82 Senesinin Bûdcesi	152
c) 1882/83 Senesinin Bûdcesi	164
d) Diğer Senelerin Bûdcesi	164
II) Memûr Maaşları	165
a) Mülkî Memûrların Maaşları	165
b) Askerî Memûrların Maaşları	169
III) Vergi Meselesi	169
a) Vilâyet Vergisi	169
b) Vergi Afvı	172
IV) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Gümrükleri	175
a) Gümrük Muameleleri	175
b) Gümrük Müfettişliği	176
c) Gümrük Mukavelenâmesi	178
d) Mürûr Tezkiresi	179
e) Fener İnşâsı	181
V) Telgraf ve Posta İdâresi	181
C) Umûmî Meclis'in Faaliyetleri	183
I) Umûmî Meclis'in Müzâkereleri	183
II) Umûmî Meclis Seçimlerinin Yenilenmesi	185
III) Umûmî Meclis'te Hazırlanan Kanun Lâyhâları	185
a) Kanun Lâyhâlarının Tasdiki	185
b) Tasdike Sunulan Kanun Lâyhâları	187
1) 1880 Senesi Lâyhâları	187
2) 1881 Senesi Lâyhâları	188
3) 1882 Senesi Lâyhâları	190
4) 1883 Senesi Lâyhâları	191
5) 1884 Senesi Lâyhâları	194
6) 1885 Senesi Lâyhâları	195

VIII

D) Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Türk Ahâlinin Vaziyeti	196
I) Türk Göçmenlerin Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne Dönüşleri	196
II) Osmanlı Devleti'nin Göç Konusundaki Siyâseti	196
III) Türk Ahâliye Yapılan Muameleler	197
IV) Emlâk Vekâleti	199
V) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Kapukethüdâları	200
a) Ali Haydar Efendi	200
b) Cemâleddin Efendi	201
VI) İslâm Cemaat Meclisleri	202
VII) Müftiler	204
VIII) Nâibler	206
IX) Türk Ahâlinin Emlâki	207
X) İslâmî Eserlerin Vaziyeti	210
XI) Ramazan Topu Gönderilmesi	211
XII) Giraylar	212
E) Diğer Meseleler	213
I) Nüfûs	213
II) Maarif	215
a) İbtidâî Mektepler	215
b) Maarif Müdiriyeti'nin Siyâseti	217
c) İslâm Mektepleri	219
1) Kitap Temini	220
2) Muallim Temini	223
III) Güney Hududunun Yeniden Tespiti	225
a) Hudud Komisyonu	225
b) Hudud Tespiti	226
IV) Milis ve Jandarma	229
a) Türk Neferâtın Vaziyeti	229
1) Şapka Meselesi	229
2) Selâm Meselesi	230
3) Husûmet	231
b) Rütbe Terfîleri	231
c) Milis Jurnalı	233
d) Askerî Fen Tahsili	234
e) Silâh ve Mühimmât Temini	235
V) Âsâyiş	236
a) Cîmnastik Cemiyetleri	236
b) Komite Faaliyetleri	237
c) Hudud Tecâvüzleri	238
d) Kırcaali Hâdisesi	239

IX

VI) Rütbe ve Nişan Tercihâtı	240
VII) Filibe - Bergos Demiryolu Meselesi	250
VIII) Konsoloslar	251
IX) Gazeteler	253

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

ŞARKÎ RUMELİ VİLÂYETİ'NİN İLHÂKI

A) Filibe İsyânı	256
I) Filibe İsyânı'nın Meydana Gelişi	256
II) Filibe İsyânı'nın Akisleri	259
a) Osmanlı Devleti	259
1) Bâbiâli'de Cereyân Eden Müzâkereler	259
2) Hükûmet Değişikliği	261
3) Bâbiâli'ye Takdim Olunan Lâyhâlar	262
b) Diğer Devletler	264
B) Diplomatik Yollara Müracaat	265
I) Osmanlı Devleti'nin Protestosu	265
II) Bâbiâli'nin Tedbirleri	266
III) Avrupa Devletleri'nin Beyannâmesi	267
C) Bulgar - Sırp Harbi	269
I) Telgraf Muhâberâtı	269
II) Şarkî Rumeli'ye Komiser Tâyini Meselesi	270
III) Bükreş Antlaşması	271
D) Osmanlı - Bulgar Yakınlaşması	273
I) Bulgar Ahâliye Beyannâme	273
II) Şarkî Rumeli Memûrlarına Beyannâme	274
III) Bulgaristan Komiserliği	276
IV) Mösyö Canof'un İstanbul'a Gelişi	276
V) Osmanlı - Bulgar İtilâfnâmesi	277
E) İstanbul Konferansı	279
I) Bâbiâli'nin Talepleri	279
II) Mukarrerât Lâyhâsı	280
III) İngiltere'nin Muhâlefeti	282
IV) Konferans Kararnâmesi	283
F) Şarkî Rumeli Meselesinin Sona Ermesi	284
I) Yunanistan'ın Teskini	284
II) Dâhilî Nizamnâme'nin Tâdili	285

III) Rodop ve Kırcaali'nin Osmanlı Devleti'ne Geçiři	289
a) Rodop ve Kırcaali'nin İşgali Meselesi	289
b) Osmanlı İdâresine Bırakılan Mahaller	290
S O N U Ç	293
E K L E R	298
H A R İ T A	

Ö N S Ö Z

Şarkî Rumeli Vilâyeti, Ayastefanos Antlaşması'na göre kurulan "Büyük Bulgaristan"ın, Berlin Antlaşması ile küçültülmesi üzerine ortaya çıkan "mümtaz" bir vilâyettir ve bu günki Bulgaristan topraklarının, güney - doğu kısmını meydana getirmektedir. Hazırlamaya çalıştığımız bu tez, Şarkî Rumeli Vilâyeti hakkında yapılan çalışmaların ilki değildir. Zirâ aynı konu, Ali Kemal Balkanlı ve Süleyman Oğuz tarafından, müstakil birer eser hâlinde kaleme alınmıştır. Buna rağmen, meseleyi yeniden incelemek mecbûriyetinde kaldığımızı belirtip, bizi böyle bir çalışmaya sevkeden sebeplere, kısaca temâs etmek istiyoruz.

Ali Kemal Balkanlı, "Şarkî Rumeli ve Buradaki Türkler" adlı eserinin, Bulgaristan'daki hemen bütün şehir, kasaba ve köyleri dolaşması neticesinde yaptığı tespitlerden meydana geldiğini belirtmektedir. Fakat eserde, "Şarkî Rumeli ve Filibe Roma Sark Bizans Hâkimiyeti Altında" gibi, çok erken bir dönemden başlanmak sûretiyle, lüzûmsuz ve ilmî kaynak değeri olmayan, mâlûmât istifine çalışılmıştır. Halbuki "Şarkî Rumeli Vilâyeti" fikri, Berlin Kongresi ile başlamış ve tesis edilen mümtaz vilâyetin hayâtıyeti, 1879 - 1885 senelerine münhasır kalmıştır. Ali Kemal Balkanlı ise, 333 sahifelik eserinin sâdece 7 sahifesini bu döneme tahsis ettiği gibi, burada verilen mâlûmât da, ihtiyatla kullanmayı gerektirecek bir mâhiyettir. Zirâ, Berlin Antlaşması'nın konu ile ilgili maddelerinin özetlenmeye çalışıldığı bu kısımda, Aleko Paşa'nın zikrine dahi lüzûm görülmezken, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Bulgaristan tarafından ilhâkı da, iki sene öncesine âit, 21 Eylûl 1883 gibi, hayli yanlış bir tarih olarak verilmiştir.

Süleyman Oğuz tarafından hazırlanan "Osmanlı Vilâyet İdâresi ve Doğu Rumeli Vilâyeti (1878 - 1885)" adlı eser de, tatminkâr olmaktan uzaktır ve bu husustaki endişelerimiz, eserin kapağından itibâren başlamaktadır. Zirâ 1885 senesine âit olduğu iddiâsı ile eserin kapağında verilen haritadaki "İslimye - Bergos" gibi bâzı demiryolu hatlarının, o tarihte mevcûd olduklarını söyleyebilmek mümkün değildir. Eserin muhteviyâtı ise, bu zuhûlü arattırarak derecededir. Zirâ, "Doğu Rumeli Vilâyeti'nin Kuruluş Sebepleri" bahsinde, XVI. yüzyıldan başlanıldığı içindir ki, 1877/78 Osmanlı - Rus Harbi'ne kadar dahi gelinebilmiş, "Doğu Rumeli Vilâyeti'nin Kuruluş Safhaları"nda, Ayastefanos Antlaşması'na kadar cereyân eden hâdiseler ele alınmış ve vilâyetin mülkî taksimâtında ise, 1485 - 1878 seneleri arasını ihtivâ eden mâlûmât verilmiş-

tir. Halbuki, yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1878 senesinden öncesi için, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nden bahsetmeye imkân yoktur ve bu hususta verilecek mâlûmât, asıl mevzû ile alâkalı olmayıp, "Rumeli'nin Doğusundaki Topraklar"a âit olmaktan öteye geçemeyecektir.

Diğer taraftan, kaynaklardaki mâlûmâtı da farklı bir şekilde kullanan Süleyman Oğuz, 1882 senesine âit Devlet Sâlnâmesi'ndeki Türk nâiblerin "nâib" olduklarının açıkça belirtilmesine ve İslimye Mutasarrıfı Naçef Naçof Efendi'nin mevcûdiyetine rağmen, onları "mutasarrıf" olarak kaydetmiştir. Yine, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin nüfûsu hakkında 1831 ve 1877 senelerine âit teferruât-lı mâlûmât verilmesine mukabil, asıl önemli olan, fakat milliyet farkının dahi verilmediği 1879 - 1885 döneminde, "bütün evlenmelerin % 86'sı bekâr erkek ve kızlar arasında" gibi, faydadan hâlî nispetler görülmektedir. Ayrıca, bu döneme âit arşiv vesikalarının büyük bir kısmının tasnif edilmediğinden şikâyetçi olan Süleyman Oğuz'un, "Bibliyografya" kısmında kayıtlı 81 adet defter veya vesîka mâhiyetindeki arşiv malzemesinin, sâdece 10'undan istifâde ettiğini ve Topkapı Sarayı Arşivi'ne âit vesikaların tamamının, XVI. yüzyıl ile alâkalı olduğunu belirtmeden geçemeyeceğiz.

Genel hatları ile temâs ettiğimiz zâfiyetinden dolayı, ilmî tatminkârlığı olmayan her iki eseri de bir tarafa bırakarak, meseleyi yeniden incelemeye çalıştık. Ancak, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin siyâsî âkıbetinden ziyâde, henüz müstakil bir çalışmaya konu teşkil etmemiş olan idârî teşkilâtına ağırlık vererek, meseleyi, özellikle bu açıdan ele almak istedik. Zirâ, konunun siyâsî yönü hakkında, mevcûd literatürde mâlûmât temin etmek mümkün ise de, bu dönemde kaleme alınan eserlerde dahi, vilâyetin idârî yönü ile ilgili olarak tatminkâr mâlûmât verilmemektedir. Bu maksatla, dört bölüm üzerine tertip ettiğimiz bu çalışmanın Birinci Bölüm'ünde, Berlin Kongresi ile başlayan ve Aleko Paşa'nın Filibe'ye gidişine kadar cereyân eden hâdiselerle, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ortaya çıkışını inceledik. İkinci Bölüm'de ise, vilâyetin "anayasa"sı mâhiyetinde olan Dâhilî Nizamnâme ile, idârî teşkilâtını ele aldık. Üçüncü Bölüm'de de, bu teşkilâtın işleyişini, 27 Mayıs 1879 - 18 Eylül 1885 tarihleri arasında, mümkün olabilen teferruât ile ortaya koymaya çalıştık. Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Bulgaristan tarafından ilhâkını ve onun bir parçası hâline gelişini de, Dördüncü Bölüm'de inceledik.

Mevcûd kaynak eserlerin, bu konu hakkında umûmî mâhiyette mâlûmât vermeleri yüzünden, çalışmalarımız esnâsında, daha ziyâde arşiv malzemesinden istifâde cihetine gittik. İstifâde ettiğimiz arşiv malzemesi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Bâbîâli Evrâk Odası, Bulgaristan İrâde, İrâde, Yıldız ve Sadâ-

ret Resmî Mârûzât tasniflerinin vesikalarından meydana gelmektedir. Bunlar içerisinde en fazla istifâdeye çalıştığımız tasnif, Bâbîâli Evrak Odası'nın "Gelen - Giden Defterler"i olduysa da, bu defterlerin sâdece "Giden"lerinin muntazam sûretler hâlinde tutulmuş olduğunu, fakat "Gelen"lerindeki mâlûmâtın birer cümlelik hülâsalardan ibâret bulunduğunu ve dolayısıyla, istifâdesinde zorluklarla karşılaşıldığını belirtmek gerekir. Bulgaristan İrâdeleri'nin seçilerek tertip edilmiş ve nispeten tatminkâr oluşlarına mukabil, gerek İrâde ve gerekse Yıldız Tasnifi, bâzı kıymetli vesikalarına rağmen, ümid olunan tatminkârlığı teminden uzaktır. Sadâret Resmî Mârûzât Tasnifi ise, umûmiyetle "irâde"siz vesikaları ihtivâ ettiğinden, ihtiyatla kullanmayı gerektirmektedir. Ayrıca, tezimizin İkinci Bölüm'ünü meydana getiren "Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Teşkilâtı"nı, Düstûr'da yer alan Dâhilî Nizamnâme'ye göre tertip ettik. Bu nizamnamenin yürürlüğe konulması, neşri ile mümkün olduğundan, müstakil bir eser hâlinde yayınlanmasına rağmen, hem arşiv vesikası kıymetinde olan ve hem de Bâbîâli ile vilâyet idâresi arasındaki muhâberelerde, zaman zaman kendisine atıfta bulunulan, Düstûr'daki neşrini esas aldık. Arşiv vesikalarının bıraktığı boşluğu ise, Ali Fuat Türkgeldi'nin Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye ile, Bilal N. Şimşir'in Rumeli'den Türk Göçleri adlı eserlerdeki vesikalarla doldurmaya çalıştık. Ayrıca, 1886 senesinde kaleme alınmasından dolayı güncelliği söz konusu olan, Spiridon Gopçeviç'in Bulgarien und Ostrumeli adlı eserinden, önemli ölçüde istifâde ettik. Buna mukabil, bu dönemde Sadâret mâkamını işgal ettikleri halde, tatminkâr mâlûmât bulunmaması yüzünden, Said ve Kâmil Paşaların "Hâtırât"larından faydalanamadık. Bu şahısların, Şarkî Rumeli meselesinin üzerinden 25 sene geçtikten sonra, birbirlerine mukabil olarak neşrettikleri "Cevab"larındaki polemige ise hiç girmedik. Son olarak, Rusya Topografiya Heyeti tarafından 1885 senesinde hazırlanan Şarkî Rumeli Vilâyeti haritasını, sâdeleştirecek vermeyi uygun bulduk.

Bu tez, Şarkî Rumeli Vilâyeti hakkındaki nihâî bir çalışma değildir. Zira, arşivlerimizde bulunan ve sayıları yekûn teşkil eden tasnifsiz vesikalar tasnif olunmakta ve araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır. Bu sebeple, yapılacak yeni tasnifler ile birlikte, diğer konularda olduğu gibi, Şarkî Rumeli Vilâyeti hakkında da yeni vesikalar ortaya çıkacaktır. Biz sâdece, mevcûd malzemeyi değerlendirerek, "mümtaz" bir vilâyet olan Şarkî Rumeli'nin, bu özelliğini ortaya koymaya çalıştık.

Bu tezin hazırlanması sırasında, müşkilleri halleden, yabancı literatürden istifâdemi sağlayan ve çalışmalarımı yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye, teşekkürlerimi sunmayı, zevkli bir vazife sayarım. Yi-

ne, her zaman olduğu gibi, teşvik ve yardımlarını gördüğüm, sayın hocam Doç. Dr. Ali İhsan Gencer'e, teşekkürlerimi sunmak isterim. Ayrıca, kullandığımız arşiv vesikalarından istifâdemizi sağlayan, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin kıymetli mensûplarına, teşekkür ederim.

Mahir Aydın

K I S A L T M A L A R

AÜDTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi
BA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BEO	: Bâbîâli Evrak Odası
Bİ	: Bulgaristan İrâde
Bk	: Bakınız
Çev	: Çeviren
Der	: Derleyen
ED	: Ecnebî Defterler
GDAAD	: Güney - Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi
h	: Hüküm
HH	: Hatt-ı Hümayûn
İA	: İslâm Ansiklopedisi
İD	: İrâde Dâhiliye
İH	: İrâde Hâriciye
İMM	: İrâde Meclis-i Mahsûs
İŞD	: İrâde Şûrâ-yı Devlet
İÜK	: İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi
k	: Karar
MD	: Mühimme Defteri
MVM	: Meclis-i Vükelâ Mazbatası
Nr	: Numara
OA	: Osmanlı Araştırmaları
s	: Sahife
SA	: Sicill-i Ahvâl
TAD	: Tarih Araştırmaları Dergisi
TD	: Tarih Dergisi
Terc	: Tercüme
TTEM	: Türk Tarihi Encümeni Mecmuası
v	: Vesika
YA	: Ya - Res (= Sadâret Resmî Mârûzât)
Yay	: Yayınlayan
YT	: Yıldız Tasnifi

(BEO, Nr) 961 : $\frac{961/2}{60/26/2}$

(BEO, Nr) 966 : $\frac{966/2}{961/1}$

$$(\text{BEO, Nr}) 967 : \frac{967}{61/1/2}$$

$$(\text{BEO, Nr}) 968 : \frac{968}{61/2}$$

$$(\text{BEO, Nr}) 969 : \frac{969}{61/3}$$

$$(\text{BEO, Nr}) 970 : \frac{970}{61/4}$$

B İ B L İ Y O G R A F Y A

A) Arşiv Vesikaları

I) Bulgaristan İrâdeleri

19, 89, 93, 110, 134, 148, 164, 165, 169, 184, 187, 188, 190, 191, 194, 196, 197, 199, 202, 203, 204, 206, 210, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 223, 226, 228, 229, 230, 232, 233, 236, 237, 247, 249, 251, 256, 263, 280, 281, 286, 287, 289, 290, 293, 294, 297, 299, 300, 308, 311, 312, 316, 329, 337, 338, 340, 358, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 373, 374, 376, 377, 379, 380, 382, 383, 384, 386, 387, 390, 392, 393, 396, 403, 404, 406, 408, 411, 414, 417, 421, 422, 428, 429, 435, 439, 442, 444, 449, 453, 455, 457, 459, 461, 462, 463, 465, 467, 469, 470, 472, 473, 475, 478, 479, 487, 493, 506, 507, 511, 526, 527, 529, 530, 557, 558, 559, 561, 562, 569, 570, 573, 580.

II) İrâde Dâhiliye

64517, 64757, 65171, 65599, 65759, 66065, 66073, 66087, 66206, 66500, 68245, 69003, 70491, 70496, 70661, 71429, 71859, 71909, 72552, 72563, 72825, 72949, 74940, 75140, 75693, 75860, 76954, 78984.

III) İrâde Hâriciye

16280, 16301, 16308, 16343, 16683, 17141, 17172, 17469, 17486, 18393, 19223.

IV) İrâde Şûrâ-yı Devlet

2285, 2634.

V) İrâde Meclis-i Mahsûs

3451

VI) Yıldız Tasnifi

8-1063-77-3, 9-2644-72-4, 14-433-129-9, 14-1368-126-10, 14-1534-126-10, 18-94/5-94-44, 18-94/8-94-55, 18-94/9-94-44, 27-358-14-75, 27-1066-14-75, 31-434-76-81, 31-1881-158-86, 31-2624-158-86, 35-1514-159-94, 36-160-141-XII, 36-169-141-XII, 36-2473-149-XVII, 39-30-17-115, 39-333-17-115.

VII) Sadâret Resmî Mârûzât

1/56, 2/12, 2/13, 3/21, 3/36, 3/52, 4/11, 4/34, 4/43, 5/22, 9/101, 11/2, 13/25, 16/2, 22/12, 22/24, 22/41, 23/31, 26/45, 27/4, 32/34, 32/39, 33/38.

VIII) Bâbîâli Evrâk Odası Gelen - Giden Defterler

52, 53, 438, 557, 828, 961, 966, 967, 968, 969, 970

IX) Meclis-i Vükelâ Mazbataları

2, 4, 5

X) Sicill-i Ahvâl Defteri

2

XI) Enebi Defterler, Bulgaristan

7

XII) Mühimme Defteri

263

XIII) Ayniyât Defteri

1528

B) Matbû Eserler

Ahmed Hamdi; Bulgar Tarihi, Trabzon 1326Ahmed Lütü; Tarih, İstanbul 1306, VII; IX (Yay. Münir Aktepe), İstanbul 1984Ahmed Midhat; Üss-i İnkılâb, İstanbul 1294Ali Fuad; 1293 - 1294 Osmanlı Rus Seferi, İstanbul 1326Aydın, Mahir; Bulgar Meselesi (1876), İstanbul 1986 (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Master Tezi).Bayur, Hilmi Kâmil; Sadrâzam Kâmil Paşa, Ankara 1954

Berlin Kongresi Protokolleri, İstanbul 1298

Bıyıklıoğlu, Tefik; Trakya'da Millî Mücadele, Ankara 1955, I, IIBlaisdell, Donald C.; Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mâlî Denetimi (Çev. Ali İhsan Dalgıç), İstanbul 1979Bozdağ, İsmet; Sultan Abdülhamid'in Hâtırâ Defteri, İstanbul 1985Çakomaki, J.; Mes'ûliyyet, İstanbul 1294Choublier, Max; La Question D'Orient, Paris 1899Düstûr, İstanbul 1289 (1. tertib)Engelhardt, Ed.; Türkiye ve Tanzimat (Terc. Ali Reşad), İstanbul 1328Eren, Ahmet Cevat; Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri, Ankara 1966Erim, Nihat; Devletlerarası Hukuku ve Siyâsî Tarih Metinleri, Ankara 1953Gopçeviç, Spiridon; Bulgarien und Ostrumelien, Leipzig 1886

- Hayreddin; Vesâik-i Târihiyye ve Siyâsiyye, İstanbul 1326
- Herbert, F. W. von; Plevne Müdâfaası (Çev. Nurettin Artam), İstanbul 1954
- İbrahim Halil; Şark Muhârebâtı, İstanbul 1328
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal; Son Sadrâzamlar, İstanbul 1955, I
- İnalçık, Halil; Tanzimat ve Bulgar Meselesi, Ankara 1942
- Karpat, Kemal; Ottoman Population (1830 - 1914), Wisconsin 1985
- Kurat, Yuluğ Tekin; Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği, Ankara 1968
- Mahmud Celaleddin; Mir'at-ı Hakikat, İstanbul 1326, I
- Menzies, Sutherland; Turkey Old and New, London 1883
- Midhat, Ali Haydar; Tabşıra-i İbret, İstanbul 1325
- Morawitz, Charles; Türkiye Mâliyesi (Der. Mâliye Tetkik Kurulu), Ankara 1978
- Muahedât Mecmuası, İstanbul 1298, IV, V
- Noradounghian, Gabriel; Recueil d'Actes Internationaux de l'Empire Ottoman, Paris 1903, IV
- Ortaylı, İlber; İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul 1983
- Osman Nuri; Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanâtı, İstanbul 1327, I, II
- Peremeci, Osman Nuri; Tuna Boyu Tarihi, İstanbul 1942
- Rumeli-i Şarkî Dâhilî Nizamnâmesi, İstanbul 1295
- Rumeli-i Şarkî Dâhilî Nizamnâmesi Zeylleri, İstanbul 1296
- Sâika-i Tensik-i Cedîd Eser-i Gazi Sultan Abdülhamid, İstanbul 1304
- Samwer, Charles - Hopf., Jules; Nouveau Recueil General de Traites, Gottingue 1880, V
- Seignobos, Charles; Tarih-i Siyâsî (Terc. Ali Reşad), İstanbul 1324
- Şemseddin Sâmî; Kamûsu'l-âlâm, İstanbul 1311, IV
- Şimşir, Bilal N.; Bulgaristan Türkleri, İstanbul 1986
- ; Rumeli'den Türk Göçleri, Ankara 1970, I, II
- Tuğlacı, Pars; Bulgaristan ve Türk - Bulgar İlişkileri, İstanbul 1984
- Türkgeldi, Ali Fuat; Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye (Yay. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1960, I, II
- Uçarol, Rif'at; Gazi Ahmed Muhtar Paşa, İstanbul 1976
- ; 1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı - İngiliz Anlaşması, İstanbul 1978
- Yeniay, İ. Hakkı; Yeni Osmanlı Borçları Tarihi, İstanbul 1964

C) Makaleler

- Ahmed Refik; "1284 Bulgar İhtilâli", TTEM, 1 Mayıs 1341, Nr 9(86), s. 137-164
- ; "Fener Patrikhânesi ve Bulgar Kilisesi", TTEM, 1 Mart 1341, Nr 8(85), s. 73-84

- Baykal, Bekir Sıtkı; "Makamât-ı Mübâreke Meselesi ve Bâbîâli", Belleten, XXIII/90 (1959), s. 241-259
- Baysun, M. Cavid; "Ayastefanos", İA, II, 55-56
- İnalçık, Halil; "Tanzimât'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri", Belleten, XXVIII/112 (1964), s. 623-690
- Kocacık, Faruk; "Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878 - 1890)", OA, I (1980), 137-190
- Kurat, Akdes Nimet; "Panslavizm", AÜDTCFD, XI/2-4 (1953), 241-278
- Kurat, Yuluğ Tekin; "Ayastefanos Buhranı İle İlgili Vesikalar", TAD, IX/6 (1966), 427-503
; "1877/78 Osmanlı - Rus Harbi'nin Sebepleri", Belleten, XXVI/103 (1962), 567-592
- Küçük, Cevdet; "Bulgar İhtilâlinin (1876) İngiliz Kamuoyunda Uyandırdığı Tepki ve Bunun Osmanlı - İngiliz İlişkilerine Tesiri", GDAAD, 8-9 (1980), s. 117-166
- Loukidou - Mavridou, Despina; "An Outline of the Greec Press in Bulgarya (1879 - 1906)", Balkan Studies, Thessaloniki 1978, vol. 19 (2), s. 345-357
- Ongunsu, A. H.; "Abdülhamid II", İA, I, 76-80
- Turan, Şerafettin; "Plevne", İA, IX, 569-572
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; "Tersâne Konferansı'nın Mukarrerâtı Hakkında Şûrâ Mazbatası", TD, 6 (1954), s. 123-137
; "İkinci Abdülhamid'in İngiliz Siyâsetine Dâir Muhtıraları", TD, 7 (1954), s. 43-60

D) Haritalar

- Kırcaali Kazâsının Haritası, İÜK, Nr 92318
- Mehmed Nasrullah - Mehmed Rüşdi - Mehmed Eşref; Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhâneye Mahsûs Mükemmel ve Mufasssal Atlas, İstanbul 1325
- Rodop Komisyonu'nun Güzergâhı Haritası, İÜK, Nr 92665
- Rupcoz Kazâsının Haritası, İÜK, Nr 92317
- Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Haritası, İÜK, Nr 92357

GİRİŞ

Osmanlı Devleti için XIX. yüzyıl, hâkimiyeti altında bulunan Hristiyan milletlerin, ya istiklâllerini elde etmek, ya da yarı müstakil bir hâle gelmek sûretiyle, devlet idâresinden ayrıldıkları bir dönemdir. Yunanlılar, Sırp-lılar, Romenler, Karadağlılar ve Bulgarlardan meydana gelen bu milletleri, istiklâl mücâdelesine sevkeden birinci âmil kendi millî uyanışları olmuş ise, ikincisi, Ortodoks mezhebine mensup milletlerin haklarının korunması ile bağ-layıp, daha sonra bütün Slavların himâyesini gaye edinen, Rusya'nın Panslavizm siyâseti olmuştur.

Bulgaristan'daki milliyet hareketleri, İstanbul'daki Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi'nin maksatlı idâresine bir tepki olarak başlamıştır. Zirâ, İstanbul'un fethinden sonra Bulgarların dinî yönden Fener Patrikhânesi'ne bağlanma-sı, XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar herhangi bir mahzûr teşkil etmezken, Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak isteyen Patrikhâne'nin, Panhele-nizm siyâsetini takip ve bu maksatla Bulgarları asimile etmek istemesi, Bulga-ristan'daki Rum papasların idâresine karşı bir mukavemetin meydana gelmesine ve milliyet hislerinin uyanmasına zemin hazırlamıştır¹. Başlangıçta bu millî uyanışın liderliğini Bulgar papaslar yapmışlardır ki, en meşhurları Paisiy ve Sofroni'dir. Bu papaslar, kaleme aldıkları eserlerinde Bulgar milletinin mâ-zisinden bahsederek, millî husûsiyetlerini unutmuş olduklarını, kendilerini Rum olarak görmek isteyip Bulgarlıklarından utandıklarını, içerisinde bulun-dukları duruma Rumların ve câhil kalmalarının sebep olduğunu belirtip, Bulgar lisanını ve kültürünü öğrenmeyi telkin etmişlerdir². Bu dönemde, Bulgarlar arasındaki fikrî hareketlerin yanı sıra, ticârî faaliyetler de canlılık ka-zanmış ve Osmanlı Devleti'nin tüccar tebeası olan Rumlarla birlikte pek çok Bulgar, Avrupa'nın büyük merkezlerinde ticâretle meşgul olmaya başlamıştır³. Bulgaristan'daki millî uyanışın diğer bir cephesini de, Bulgarca tedrisat ya-pan mekteplerin açılması ve tahsil maksadıyla, Avrupa'nın muhtelif şehirleri-ne gönderilen talebeler teşkil etmiştir ki, bu türlü faaliyetlerin masrafları, ticâret yoluyla zenginleşen Bulgarların yardımları ile karşılanmıştır⁴.

- 1) BA, Bİ, Nr 89; Ed. Engelhardt, Türkiye ve Tanzimat (terc. Ali Reşad), İs-tanbul 1328, s. 277
- 2) Halil İnalcık, Tanzimat ve Bulgar Meselesi, Ankara 1942, s. 20; Bilal N. Şimşir, Rumeli'den Türk Göçleri, Ankara 1970, II, 32; Pars Tuğlacı, Bulga-ristan ve Türk - Bulgar İlişkileri, İstanbul 1984, s. 54, 58
- 3) İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul 1983, s. 51-52; Pars Tuğlacı, Aynı eser, s. 56
- 4) Halil İnalcık, Aynı eser, s. 20; Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, XLVIII-LII

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoks tebeanın himâye hakkını kendisine yakıştıran Rusya, Rum İsyânı'nın sebep olduğu 1828/28 Osmanlı - Rus Harbi esnâsında, Bulgar milletini tanıma imkânını bulmuş⁵ ve hattâ, Bulgaristan'da yayınlattığı ilannâmeler ile, onlardan, Rus askerine yardımcı olmalarını istemiştir⁶. Diğer taraftan, Varna'ya kadar gelen Rus Çarı II. Nikola, yakın bir gelecekte müstakil bir Bulgaristan Prenslığı'nin kurulması için, kumandanları ve Bulgar milletinin temsilcileri ile fikir teâtisinde bulunurken⁷, Georgi Mamarçef adlı bir Bulgar da, General Dibiç ile aynı konuda görüşmeler yapmıştır⁸. Fakat 1829 Edirne Antlaşması'nda bahis mevzuu edilmemeleri, Bulgarları gücendirmiş ve Mamarçef idaresindeki bazı köylüler isyâna başlamışlarsa da, bu isyân, General Dibiç'in gönderdiği 200 kişilik Kazak Birliği tarafından bastırılmıştır⁹. Zirâ, millet olma şuurunu henüz idrâk edememiş olan Bulgarların, Rusya'dan yardım görebilmesi için vaktin erken olduğuna kanaat getirilmiştir. Buna rağmen Mamarçef, 1835 senesinde Tırnova'da yeni bir isyân teşebbüsünde bulunmuş fakat, Bulgar çorbacıların, isyân plânını hükûmet memûrlarına ihbâr etmeleri yüzünden başarılı olamamıştır¹⁰.

Bulgarların Osmanlı Devleti'ne karşı teşebbüs ettikleri ilk ciddî isyân, 1841 senesinde Niş'de meydana gelmiştir. 1839 Tanzimat Fermanı'nın aleyhinde olarak, kendilerinden fazla vergi alındığını söyleyen Niş'in zengin Hristiyanları, Bulgar ahaliyi tahrik edince, 1.500 kadar köylü, istenilen vergileri ödemeyeceklerini bildirerek, tahsildârlara karşı muhâlefete başlamışlardır. Bunun üzerine Niş Valisi Sabri Paşa, köylüleri isyâna teşvik eden dokuz çorbacıyı tutuklatmış ve vergilerini ödemeleri için bir kaç defa mühlet tanımışsa da, müspet bir netice elde edememiştir¹¹. Çorbacıların tutuklanmalarını bahâne eden âsiler, Milyo adlı bir sergerdenin idaresinde harekete geçmişler ve bir taraftan yakaladıkları Müslümanları katlederlerken, diğer taraftan da, kendilerine iştirak etmedikleri takdirde zarar göreceklarini belirterek, civardaki Bulgar ahaliyi, isyâna katılmaya zorlamışlardır¹². Maiyyetinde ancak 50 kadar

5) Avrupalılar dahi, yakın zamanlara kadar Balkanları, Türklerin ve Rumların yaşadıkları bir saha olarak tanımışlardır. Bk. İlber Ortaylı, Aynı eser, s. 53

6) BA, HH, Nr 42606-B

7) İlber Ortaylı, Aynı eser, s. 60-61

8) Ahmed Hamdi, Bulgar Tarihi, Trabzon 1326, s. 76

9) İlber Ortaylı, Aynı eser, s. 61

10) Pars Tuğlacı, Aynı eser, s. 61

11) Halil İncalcık, "Tanzimatın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri", Belleten, XXVIII/112 (1964), 642

12) Ahmed Lütfi, Tarih, İstanbul 1306, VII, 113; Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 82; Halil İncalcık, Aynı eser, s. 29

zabtiye bulunan Sabri Paşa, isyânı bastırmak için çevre kazâlardan yardım talep etmiş, fakat isyânın oralara da sirâyeti yüzünden, hiç bir taraftan yardım alamamıştır. Bunun üzerine vâli, isyânın Niş'i tehdit etmesi sebebiyle başıbozuk asker sevkine karar vermiş ve bu hususta, Niş Müftüsü'nden bir fetvâ ile, Rumeli Müfettişi Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi'nin muvafakatini almıştır. Ürgüp ve Kurşunlu kazâlarından tertip ettiği 1.500 nefer başıbozuk ile, 25 Nisan 1841 tarihinde harekete geçen Sabri Paşa, iki gün devam eden müsâdemelerden sonra isyân hareketini bastırmıştır¹³. Fakat, yağma ve talanda bulunmayacaklarına dâir, daha önce başıbozuk reislerinden söz alınmış olmasına rağmen, bazı üzücü hâdiseler meydana gelmiş ve bu yüzden Sabri Paşa, vazifesinden alınarak, suçlularla birlikte İstanbul'a getirilmiştir¹⁴.

Ortodoks tebeanın hâmisî sıfatıyla harekete geçen Rusya, Niş ahâlisinin, Osmanlı idâresinden memnûn olmadığı için isyân ettiğini iddiâ ile, meseleyi mahallinde incelemek üzere husûsî bir memûr göndermişse de, Bâbiâli'nin zamanında aldığı tedbirler sâyesinde, yeni hâdiselerin meydana gelmesine fırsat verilmemiştir¹⁵. Ayrıca Bâbiâli, isyânın asıl sebebini ortaya çıkarmak maksadıyla, Ahmed Tevfik Bey'i Niş'e göndererek tahkikat yaptırmış ve neticede, isyânın, vergi meselesi ile hiç bir ilgisinin olmadığı ve sâdece tahrikler yüzünden meydana geldiği anlaşılmıştır¹⁶. Daha sonra, başıbozukların Niş'de yaptıkları hasar tazmin edilirken, köylülere de, 150.000 kuruş dağıtılmıştır¹⁷.

Niş İsyânı'nın bastırılmasından sonra, bir diğer Bulgar İsyânı Vidin'de meydana gelmiştir. 1849 Nisan'ında Vidin'e bağlı Boynica kasabasındaki Bulgarlar, Sırp tahrikçilerin de gayretleriyle, devlet memûrlarından ve Müslüman ahâliiden şikâyetçi olarak isyâna başlamışlardır¹⁸. İsyânın büyümesine fırsat vermek istemeyen Vidin Vâlisi Vâsîf Paşa, hâdisi mahalline bir miktar asker sevkedince, âsilerin bir kısmı isyandan vezgeçerken, diğer kısmı da Sırbistan'a sığınmıştır. Fakat, Sırbistan Prensi Aleksandr Karayorgeviç'in mültecileri iâde etmesi üzerine, mesele daha fazla büyümeden kapanmıştır¹⁹. Buna rağmen Sırbistan tarafından mütemâdiyen tahriklere mârûz kalan Vidin Bulgarları, 13 Mayıs 1850 tarihinde, bulundukları mahallin subaşı ve zâbitlerini öldürmek ve Müslüman ahâliyi katletmek sûretiyle, evvelkinden daha büyük bir isyân hareketini başlatmışlardır²⁰. İsyân haberi İstanbul'a ulaşınca vaziyetten tedirgin

13) Halil İnalcık, Aynı eser, s. 30

14) Ahmed Lütfi, Aynı eser, VII, 119; Halil İnalcık, Aynı eser, s. 31

15) Ahmed Lütfi, Aynı eser, VII, 110; Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 83

16) Halil İnalcık, Aynı makale, s. 644

17) Halil İnalcık, Aynı makale, s. 645

18) Ahmed Lütfi, Tarih (yay. M. Münir Aktepe), İstanbul 1984, IX, 41

19) Halil İnalcık, Aynı eser, s. 46

20) BA, Bİ, Nr 19; Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 83

olan Bâbiâli, Vidin, Niş, Silistre ve Sofya vilâyetlerine gönderdiği emirler ile, meselenin bir ân önce ve suhûletle halledilmesini istemiştir²¹. Fakat bu sırada, isyânın daha geniş bir sâhâya yayılması ve şehir merkezini tehdit etmeye başlaması üzerine, Vidin'in âsilerin eline geçmesinden çekinen ağalar, muntazam asker bulunmaması sebebiyle, başıbozuk asker kullanmaya karar vermişlerdir. Aynı zamanda, Şehir Meclisi'nde nüfuz sâhibi olan bu ağalar, başıbozuk asker sevkine dâir mecliste aldıkları bir kararı Vâsıf Paşa'ya da kabûl ettirince, Vidin eşrâfından Ali Ağa'nın idâresinde, 18 Haziran 1850 tarihinde harekâta başlanmıştır. Önce, âsilerin ele geçirdikleri Akçar Palangası, Lom ve Belgradcık'a girilmiş ve daha sonra, Belgradcık kalesinde bulunan 3.000 kadar âsi ile yapılan müsâdeme neticesinde, isyân bastırılmıştır²². Hâdisenin bu şekilde cereyân etmesi üzerine, Vidin eşrâfının kararına karşı bir şey yapamayan Vâsıf Paşa azledilirken, Sırbistan'a sığınmış olan bâzı âsiler de, Rumeli Ordusu Müşiri Ömer Paşa'nın teşebbüsleri neticesinde, köylerine dönmek mecbûriyetinde kalmışlardır²³.

Diğer taraftan Rusya, görünüşte, Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoks tebeanın hukukunu korumak, gerçekte ise, bu topraklar üzerindeki siyâsî emellerini tahakkuk ettirmek düşüncesi ile Kırım Harbi'ni başlatınca²⁴, karşısında, Osmanlı Devleti'nden başka İngiltere, Fransa ve Piyomente'yi bulmuş ve neticede, 1856 Paris Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü teminât altına alındığı gibi, Kara Deniz tarafsız bir hâle getirilmiş ve bu sularda, tersâne ve donanma bulundurulması yasaklanmıştır²⁵. Böylece, Osmanlı Devleti'ne karşı olan tecâvüzkâr siyâsetinden vazgeçmek mecbûriyetinde kalan Rusya²⁶, bir taraftan Paris Antlaşması'nın hükümlerini değiştirmek için fırsat kollarken, diğer taraftan da, kendi toprakları hâricindeki Slavları, bağlı oldukları idâreden ayırmaya mâtûf Panslavizm siyâsetini tâkibe başlamıştır²⁷. Bu siyâsetin tatbiki için kurulan Slav Yardım Cemiyetleri vâsıtasıyla, daha ziyâde Bulgaristan'da tahriklerde bulunulmuş ve bu türlü faaliyetlere zemin hazırlanmak maksadıyla, Nikolay İvanoviç İgnatyef,

21) BA, Bİ, Nr 19

22) Halil İnalçık, Aynı eser, s. 54

23) Halil İnalçık, Aynı eser, s. 56

24) Bu hususta daha teferruatlı mâlûmât için bk. Bekir Sıtkı Baykal, "Makâmât-ı Mübâreke Meselesi ve Bâbiâli", Belleten, XXIII/90 (1959), 241-259

25) Muahedat Mecmuası, İstanbul 1298, IV, 249-250

26) Mahir Aydın, Bulgar Meselesi (1876), İstanbul 1986 (basılmamış master tezi) s. 46

27) Akdes Nimet Kurat, "Panslavizm", AÜDTCFD, XI/2-4 (1953), 253; Mahir Aydın, Aynı tez, s. 48-53

1864 senesinde, Rusya'nın İstanbul sefiri olarak tâyin edilmiştir²⁸.

Slav Cemiyetleri'nin Bulgaristan'daki gizli faaliyetleri devâm ederken Bulgarlar da, 1862 senesinden itibaren muhtelif komiteler kurmuşlar ve 1862 - 1868 seneleri arasında teşkil ettikleri çetelerle, Bulgaristan toprakları üzerinde dokuz defa isyâna teşebbüs etmişlerdir. Fakat bu teşebbüsler, özellikle Tuna Vâlisi Midhat Paşa'nın zamanında aldığı tedbirler sâyesinde, neticesiz kalmıştır²⁹. Bununla birlikte, Midhat Paşa'nın Tuna Vâliliği'nden ayrılmasının akabinde, Yergöğü'de techiz ettikleri 130 kadar komite mensubunu, 18 Temmuz 1868 tarihinde harekete geçiren komiteciler, yeni bir isyân başlatmışlardır³⁰. Âsilerle yapılan bir kaç müsâdeme den sonra, vaziyeti İstanbul'a bildiren Tuna Vâlisi Sabri Paşa, vilâyette kâfi miktarda asker bulunmadığından bahisle yardım talebinde bulununca, Bâbiâli de, Şûrâ-yı devlet reisi Midhat Paşa'yı, isyânı bastırmakla vazifelendirmişti³¹. Zâten Tuna Vilâyeti hakkında vukuf sâhibi olan Midhat Paşa, maiyyetine bir miktar asker almış ve teslim olmaları için âsilere ihtarda bulunmuşsa da, müspet bir neticenin elde edilemediğini görünce, müsâdemeye karar vermiştir. 31 Temmuz 1868 tarihinde Bozluca Balkanı'nda meydana gelen müsâdeme ile, komitecilerin tamâmına yakın bir kısmı ele geçirilirken, diğerleri ise, firâr etmek mecbûriyetinde kalmışlardır³². Böylece, Osmanlı Devleti'ne karşı teşebbüs edilen bir Bulgar İsyânı daha başarısızlıkla neticelenmiş ve komiteciler, hâricîten yardım görmedikçe, maksatlarına vâsıl olamayacaklarını anlamışlardır.

Bulgarların, istiklâl giden yolda halletmeleri gereken mühim bir konu da kilise meselesidir. Zirâ Bulgarlar, Bulgaristan'daki komite faaliyetlerini istedikleri şekilde yürütebilmek için, Fener Patrikhânesi'nin tesirinden kurtulmak mecbûriyetindeydiler. Bulgarların bu husustaki ilk teşebbüsleri, Fener semtinde bulunan arsasına, Bulgarlara mahsus bir "Papasevi" inşâsı için, Stefanaki Bey'in, 25 Mart 1849 senesinde Bâbiâli'ye yaptığı müracaatı olmuştur³³. Bu müracaatın Bâbiâli tarafından müspet karşılanması üzerine, bilâhıra istiklâli-

28) Ali Haydar Midhat, Tabşıra-i İbret, İstanbul 1325, s. 43; Mahmud Celâleddin, Mir'at-ı Hakikat, İstanbul 1326, I, 22; Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, LXVIII; Akdes Nimet Kurat, Aynı makale, s. 267

29) Hayreddin, Vesâik-i Târihiyye ve Siyâsiyye, İstanbul 1326, IV, 43; Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 80; Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, XLIII-XLIX

30) Ahmed Refik, "1284 Bulgar İhtilâli", TTEM, 1 Mayıs 1341, Nr 9(86), s. 138

31) BA, Bİ, Nr 93; Ali Haydar Midhat, Aynı eser, s. 65; İbnülemin Mahmut Kemal, Son Sadrazamlar, İstanbul 1955, I, 320/7

32) Ahmed Refik, Aynı makale, s. 152; Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, LXXI

33) Ahmed Refik, "Fener Patrikhânesi ve Bulgar Kilisesi", TTEM, 1 Mart 1341, Nr 8(85), s. 75; Mahir Aydın, Aynı tez, s. 41

ne kavuşacak olan kiliselerinin nüvesini meydana getiren Bulgarlar, 1856 İslahat Fermânı'nın gayrimüslimler lehindeki müsâmahakâr hükümlerden de cesâret alarak, Fener Patrikhânesi'nden kesin sûrette ayrılmaya karar vermişler ve 1860 senesinden itibaren, Rum Patrik'in rûhânî riyâsetini tanımadıklarını, açıkca ilân etmişlerdir. Hattâ bu uğurda bâzı Bulgarlar, İstanbul Katolik Ermeni Kilisesi'ne mürâcaat ederek, Katolik mezhebine geçmişlerdir³⁴.

Başlangıçta hâdiselere müdâhale etmek istemeyen Bâbiâli, daha sonra, Fener Patrikhânesi'nin nüfûzunun kırılması için, Bulgarlar lehinde bir dereceye kadar taraftar bir siyâset tâkibine çalışmışsa da, meselenin Rusya tarafından istismârı karşısında, 11 Mart 1870 tarihinde yayınladığı Eksarhlık Beratı ile, Bulgar Kilisesi'nin istiklâlini ilân etmiştir³⁵. Onbir maddelik bu berat ile, Bulgar Eksarhânesi'nin tesisi, teşkilâtı, seçimi, hukukî statüsü ve Fener Patrikhânesi ile olan münâsebetleri tespit edilmiştir. Beratın en mühim maddelerinden biri olan onuncu madde ile de, Bulgar Eksarhı'nın dinî idâresine bırakılan yerler belirtilmiştir ki, Silistre'den Vidin'e ve Köstendil'den Bergos'a kadar olan bu sâhâ, istikbâldeki Bulgar Devleti'nin coğrafyasını meydana getirecektir³⁶. Eksarhlık Beratı'nın ilânı, Bulgarların, memnûniyetlerini belirten teşekkürnâmelerini Bâbiâli'ye takdimlerine sebep olurken³⁷, bu konunun, Ortodoks mezhebinin dâhilî bir meselesi olduğunu ve Osmanlı Devleti'ni ilgilendirmeyeceğini iddiâ eden Fener Patrikhânesi tarafından itirazla karşılanmıştır³⁸. Bu itirazı kabûl etmeyen Bâbiâli, beratın din ve mezheple ilgisinin bulunmadığını, sâdece Rum ve Bulgar milletleri arasında uzun zamandan beri devam etmekte olan bir ihtilâfın, Osmanlı Devleti'nin hukukuna göre halledilmek istendiğini bildirmiştir. Daha sonra, Rus ve Sırp Sinodları'nın da aynı meâlde fikir beyân etmeleri üzerine, hiç bir taraftan destek bulamayan Patrikhâne, Bulgar Kilisesi'nin tesisini kabûl etmemekle birlikte, bu konuda fazla bir şey yapamamıştır³⁹.

Kilise meselesinin bu şekilde hallinden sonra Rusya da, Osmanlı Devleti'ne karşı tâkip ettiği siyâsetine tahdidkâr hükümler getiren Paris Antlaşması'nın en harâretli müdâfii olan Fransa'nın, 1870 Eylûl'ünde Prusya'ya mağlûp ol-

34) Ahmed Refik, Aynı makale, s. 81; Ed. Engelhardt, Aynı eser, s. 157; Osman Nuri Peremeci, Tuna Boyu Tarihi, İstanbul 1942, s. 199; Pars Tuğlacı, Aynı eser, s. 65-74; Mahir Aydın, Aynı tez, s. 42

35) Charles Seignobos, Tarih-i Siyâsî (terc. Ali Reşad), İstanbul 1324, II, 463; Ed. Engelhardt, Aynı eser, s. 278

36) BA, MD, Nr 263, s. 7-8; ED, Bulgaristan, Nr 7, s. 5; Pars Tuğlacı, Aynı eser, s. 76-79

37) Mahir Aydın, Aynı tez, s. 45

38) BA, Bİ, Nr 110

39) BA, Bİ, Nr 110; Pars Tuğlacı, Aynı eser, s. 76

ması üzerine, onbeş seneden beri beklediği fırsatı elde etmiştir⁴⁰. Zirâ, 31 Ekim 1870 tarihinde, Paris Antlaşması'nda imzâsı bulunan devletlere birer nota göndererek, Kara Deniz'in tarafsızlığına dâir olan ve bu sularda tersâne ve donanma bulundurulmasını yasaklayan hükümleri, artık kabûl etmeyeceğini bildirmiştir⁴¹. Bu durum karşısında ilgili devletler, ya kayıtsız bir siyâset tâkip ettikleri, ya da Rusya'ya cephe almak istemedikleri için itirazda bulunmayınca⁴², Almanya Başvekili Bismarck'ın teklifi ile Londra'da bir protokol tertip edilmiş⁴³ ve 13 Mart 1871 tarihinde imzâlanan Londra Mukavelenâmesi'ne göre, Paris Antlaşması'nın rûhunu meydana getiren maddeler değiştirilmiştir⁴⁴. Bundan sonra Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçebilmek için, kendisini Avrupa Devletleri nazarında haklı gösterecek mâzeretler aramaya başlamış ve bunu da, Balkanlardaki Slav ahâlinin, Osmanlı idâresinden memnûn olmadıkları için isyân ettikleri intibâını uyandırmakla, yapmaya çalışmıştır.

Zâten Slav Cemiyetleri vâsıtasıyla, 1858 senesinden beri Balkanlarda tahriklerde bulunan Rusya, Londra Mukavelenâmesi'nden sonra bu türlü faaliyetlerini arttırdı, ilk olarak Hersek İsyânı meydana gelmiştir⁴⁵. 1875 Haziran'ında basit bir vergi bahânesiyle başlayan bu isyâna, Rusya'nın âsileri himâye ve Osmanlı Devleti'nin ise tâvizkâr bir şekilde yaklaşması üzerine hâdise büyümüş ve kısa zamanda beynelmilel bir mesele hâlini almıştır⁴⁶. Hersek İsyânı'nın devam ettiği bir sırada Bulgar Komiteciler de, 16 - 21 Eylül 1875 tarihleri arasında "Zagrallar Vak'ası" olarak bilinen yeni bir isyâna teşebbüs etmişlerse de, başarılı olamamışlardır⁴⁷. Bu başarısızlık, en çok Rusya tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmış ve İstanbul sefiri General İgnatyef, Sadrâzam Mahmud Nedim Paşa'ya yaptığı tesir neticesinde, isyana mâni olan devlet memûrlarını azlettirirken, yakalanan âsileri serbest bıraktırmıştır⁴⁸.

40) Charles Seignobos, Aynı eser, III, 219

41) Ali Fuat Türkgeldi, Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye (yay. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1960, I, 211-212; Yuluğ Tekin Kurat, "1877/78 Osmanlı-Rus Harbi'nin Sebepleri", Belleten, XXVI/103 (1962), 570

42) Sâdece İngiltere, bu karara, mukabil bir nota ile karşı çıkmışsa da, Rusya karşısında yalnız kalmamak için, fazla bir şey yapamamıştır. Bk. Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, I, 213

43) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, I, 213

44) Muahadat Mecmuası, V, 103-108; Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 32; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, I, 224-225

45) J. Cakomaki, Mes'ûliyyet, İstanbul 1294, s. 91; Mahir Aydın, Aynı tez, s. 64-69

46) BA, Bİ, Nr 134; Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 43-44

47) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 59; Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 107; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 9; Bilal N. Şimsir, Aynı eser, II, LXXXIII

48) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 59; Bilal N. Şimsir, Aynı eser, II, LXXXIV-LXXXV

Zagralar Vakası'ndan sonra, 1875 Kasım'ında Yergöğü'de bir toplantı yapan Bulgar Komiteciler, mevcûd şartları değerlendirmişler ve 24 Nisan 1876 tarihinde bir kez daha isyân etmek için karar almışlardır⁴⁹. Ayrıca komiteciler, isyân hareketine Bulgar ahalinin iştirâkini temin için yoğun bir faaliyet başlatmışlar ve bu maksatla, Türklerin Bulgarları katledeceğine dâir asılsız haberler neşrederlerken, Çerkes kıyâfetini giydirdikleri komite mensupları ile, Bulgar köylerine baskınlar tertiplemişlerdir⁵⁰. Diğer taraftan çeşitli hazırlıklar yapılmış ve bu meyanda, gerek Rusya'dan gönderilen ve gerekse ahâliden toplanan paralarla satın alınan silâhlar, belirli merkezlerde depolanmış⁵¹, kiraz ağacından toplar ve süngülü sopalar hazırlanmış⁵², isyân esnâsında meydana gelecek hasârın tazmini, Merkez Komite tarafından vaadedildiğinden, köylülerin eşyâsı listeler hâlinde tespit edilmiş ve çok kıymetli olanları ise toprağa gömülmüştür⁵³. Bâbîâli, bu hazırlıklar karşısında suskun kalmış ve Edirne Vâlisi Âkif Paşa'nın ikaz ve yardım taleplerini, her defâsında cevapsız bırakmıştır⁵⁴.

Bütün bunlara rağmen, 24 Nisan 1876 tarihine kadar hazırlıklarını tamamlayamayan komiteciler, ertesi günü Maçka Balkanı'nda bir toplantı tertipleyerek, isyânın başlama tarihini 12 Mayıs'a ertelemişlerdir. Fakat bu toplantıya katılan Nenko Stoyanof adlı bir Bulgar, komitenin almış olduğu kararları, Tarpazarcığı'ndaki hükûmet memûrlarına ihbâr etmiştir⁵⁵. Bu ihbâr üzerine, komitecileri tevkif etmek için Avratalan ve Otlukköy'e husûsî memûrlar gönderilmişse de, Avratalan'da meydana gelen mukavemet neticesinde, 2 Mayıs 1876 tarihinde, yeni bir Bulgar İsyânı başlamıştır⁵⁶. İsyân haberinin çevre köylerden duyulması üzerine, diğer Bulgar köylüler de iştirâk etmiş ve hâdiseler, kısa zamanda geniş bir sâhâya yayılmıştır⁵⁷. Rusya sefiri General İgnatyef'in tesiri ile, isyân karşısında bir müddet hareketsiz kalan Bâbîâli⁵⁸, meselenin

- 49) İbrahim Halil, Şark Muharebâtı, İstanbul 1328, s. 207; Bilal N. Şimsir, Aynı eser, II, LXXXVIII
- 50) İbrahim Halil, Aynı eser, s. 203
- 51) Bilal N. Şimsir, Aynı eser, II, XCI
- 52) Ahmed Midhat, Üss-i İnkılâb, İstanbul 1294, I, 323; Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 81
- 53) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 82; İbrahim Halil, Aynı eser, s. 208
- 54) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 81; Ahmed Midhat, Aynı eser, I, s. 320
- 55) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 83; İbrahim Halil, Aynı eser, s. 208; Bilal N. Şimsir, Aynı eser, II, XCVII
- 56) İbrahim Halil, Aynı eser, s. 208; Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 109
- 57) İbrahim Halil, Aynı eser, s. 212-213; Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 122; Bilal N. Şimsir, Aynı eser, II, C
- 58) İbrahim Halil, Aynı eser, s. 217

ciddiyeti sebebiyle, 9 Mayıs 1876 tarihinde asker sevkine karar vermiş ve kısa zamanda, silâhlarını teslim edenler sâlimen, diğerleri ise, müsâdemeler neticesinde isyândan vazgeçirilmişlerdir⁵⁹.

Bu isyân neticesinde, 400 civârında Türk ve 3.000 kadar Bulgar hayâtını kaybetmiştir. Fakat, Türkler, müdâfaasız oldukları halde ve vahşiyâne bir şekilde öldürülürlerken, Bulgarlar ise, silâhlı birer âsi sıfatıyla ve kendi istekleriyle giriştikleri müsâdemeler neticesinde telef olmuşlardır⁶⁰. Ayrıca, isyân esnâsında, dördü Türk, altısı Türk ve Bulgar karışık ve onsekizi de sırf Bulgar olmak üzere yirmi sekiz köy, tamâmen veyâ kısmen yanmıştır. Türk köyleri Bulgarlar tarafından yakılırken, karışık ve yalnız Bulgar olan köylerin yirmi kadarı da, yine âsilerce yakılmıştır. Zirâ Merkez Komite, isyânın şiddetini arttırmak için, yakılacak evlerin yerine, daha sonra mermerden evler yapılacağını vaadetmiş⁶¹ ve bu fikre iştirâk etmeyen Bulgar ahâlinin evleri ise, âsiler tarafından ateşe verilmiştir⁶². Her şeye rağmen Osmanlı Devleti, açılan yaraları sarmak maksadıyla, tahrip olan evleri yeniden yaptırmış, zarar gören köylülere yardımlarda bulunmuş ve suçluları cezâlandırmıştır⁶³.

Bulgar İsyânı'nın meydana gelmesini yeni bir fırsat olarak değerlendiren Rusya, Almanya ve Avusturya'yı da berâberine alarak hazırladıkları Berlin Memorandumu'nu, 11 Mayıs 1876 tarihinde Bâbiâli'ye tebliğ etmişlerse de⁶⁴, Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakmak maksadıyla hazırlanan bu memorandum, diğer devletler tarafından kabûl edilmiş olmasına rağmen, İngiltere'nin muhâlefeti ile karşılaşınca hükümsüz kalmıştır⁶⁵. Bunun üzerine, bir taraftan Sırbistan ve Karadağ'ı Osmanlı Devleti'ne karşı harbe sevkeden Rusya⁶⁶, diğer taraftan da, İngiliz umûmî efkarını Türkler aleyhine çevirebilmek için yoğun bir kampanya başlatmış ve isyân esnâsında, 40.000 Bulgarın Türkler tarafından katledilip, 100 köyün yakıldığı iddiâları ile mesele, kısa zamanda bir "Hristiyanlık - Müslümanlık" mücâdelesine hâline getirilmiştir⁶⁷. Zâten Osmanlı Devleti'ne

59) Müsâdemeler hakkında teferruatlı mâlûmât için bk. İbrahim Halil, Aynı eser, s. 221-238

60) Ahmed Midhat, Aynı eser, I, 349; Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, CVIII; Cevdet Küçük, "Bulgar İhtilâli'nin (1876) İngiliz Kamuoyunda Uyandırdığı Tepki ve Bunun Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Tesiri", GDAAD, 8-9 (1980), 121

61) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, XCIX

62) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 83; Ahmed Midhat, Aynı eser, I, 330

63) BA, Bİ, Nr 148, 164, 165, 169

64) Berlin Memorandumu için bk. Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 160-163

65) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 90

66) Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 122; Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, CXX

67) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 134; Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 115-116; Cevdet Küçük, Aynı makale, s. 119

karşı muğber olan İngilizler⁶⁸, muhalefet partisi lideri Gladstone'un, bu isyânı dâhilî siyâsetlerine malzeme yapması üzerine⁶⁹, İngiliz umûmî efkârı Bulgarlar lehine dönmüş ve mevkiini muhafaza etmek isteyen İngiliz Hükümeti de, doğru olmadığını bildiği halde, "Bulgar Katliâmı" iddiâsını kabûl etmek mecbûriyetinde kalmıştır⁷⁰.

Böylece Avrupa Devletleri'ni kendi safına çeken Rusya, Sırbistan ve Karadağ'ın maflûp olduklarını görünce, Bâbiâli'ye verdiği bir ultimatom ile, askerî harekâtın derhal durdurulmasını istemiştir⁷¹. Şartların, Osmanlı Devleti'nin aleyhine geliştiğini gören İngiltere ise, meseleyi müzâkereler yoluyla halletmek maksadı ile, ilgili devletleri, 23 Aralık 1876 tarihinde İstanbul'da toplanan Tersâne Konferansı'na katılmaya râzı etmiştir⁷². Fakat bu konferansa göre, Sırbistan ve Karadağ'a toprak, Bosna - Hersek'e muhtâriyet verilmesi ve yine muhtâriyet idaresi altında, doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılan geniş bir Bulgaristan'ın tesisi kararlaştırılmıştır ki⁷³, devletin hükûmranlık haklarını ihlal eden bu kararlar, Rusya ile bir harbe girmek bahâsına, Bâbiâli tarafından reddedilmiştir⁷⁴. Osmanlı Devleti'nin bu muhâlif tavrını maksadına uygun bulan Rusya, bir taraftan harp hazırlıklarını hızlandırırken, diğer taraftan, Avusturya ile Budapeşte Konvansiyonları'nı imzalamıştır. Bu konvansiyonlar ile, Balkanlarda tek ve büyük bir Slav Devleti kurulmaması şartıyla, muhtemel bir Osmanlı - Rus Harbi'nde Avusturya'nın tarafsız kalması ve mukabilinde, eğer Osmanlı Devleti yıkılacak olursa, Bosna ve Hersek'i alması kararlaştırılmıştır⁷⁵. Ayrıca, Rusya'nın diplomatik faaliyetleri neticesinde

68) İngilizlerin bu işbirârı, Sadrâzam Mahmud Nedim Paşa'nın 6 Ekim 1875 tarihli bir kararla, mühim bir kısmı İngiltere'de satılan Osmanlı eshâmlarının fâiz gelirlerinin ödenmesinin tehirinden kaynaklanmıştır. Bu hususta teferuatlı mâlûmât için bk. İ. Hakkı Yenilay, Yeni Osmanlı Borçları Tarihi, İstanbul 1964; Donald C. Blaisdell, Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mâlî Denetimi (çev. Ali İhsan Dalgıç), İstanbul 1979; Charles Morawitz, Türkiye Mâlîyesi (der. Maliye Tetkik Kurulu), Ankara 1978

69) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı makale, s. 579

70) Cevdet Küçük, Aynı makale, s. 122

71) Ali Haydar Midhat, Aynı eser, s. 185; Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 228-229; Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 123

72) BA, YT, Nr 14-1368-126-10; Osman Nuri, Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı, İstanbul 1327, I, 159; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Tersâne Konferansı'nın Mukarrerâtı Hakkında Şûrâ Mazbatası", TD, 6 (1954), 123-140

73) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 228-229; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 7

74) Osman Nuri, Aynı eser, I, 176; Yuluğ Tekin Kurat, Aynı makale, s. 588

75) Yuluğ Tekin Kurat, Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği, Ankara 1968, s. 20

imzâlanan Londra Protokolü, 31 Mart 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne tebliğ edilmişse de⁷⁶, gerçekte Tersâne Konferansı'nın kararlarından bir farkı olmayan bu protokolün maddeleri, yine Bâbiâli tarafından reddedilmiştir⁷⁷. Bunun üzerine Rusya, Avrupa'nın hukukunu muhâfaza iddiâsı ile, Osmanlı Devleti'ne karşı harbe girme hakkını kendisinde görmeye başlamıştır. Ordularını sevk edebilmek için, Romanya demiryollarını istifâdesine sunan Peşte Antlaşması'nı Romenlerle imzâlayınca⁷⁸, Rus askeri, 24 Nisan 1877 tarihinden itibaren, Osmanlı Devleti aleyhinde harekete geçmiştir.

Osmanlı - Rus Harbi başladığı zaman Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya ve Avusturya tarafsızlıklarını bildirirlerken⁷⁹, Romanya, Sırbistan ve Karadağ da, Rus ordusunun saflarında yer almışlardır⁸⁰. Muharebeler, Tuna ve Doğu Anadolu olmak üzere iki cephede ve Osmanlı Donanması'nın üstünlüğüne rağmen bir "kara harbi" şeklinde cereyan etmiştir⁸¹. Muharebeler esnâsında, gerek Ahmed Muhtar Paşa ile Doğu Anadolu'da ve gerekse Osman Paşa ile Plevne'de bâzı başarılar elde edilmişse de, mâlî güçlükler, iâşe ve cephâne eksikliği, tecrübeli subayların yetersizliği, kumandanlar arasındaki ihtilâf ve harbin saraydan idâre edilmesi gibi sebepler, Osmanlı ordularının mağlûbiyetini hazırlamıştır⁸². Neticede Ruslar, doğuda Erzurum'a, batıda ise Çatalca'ya kadar ilerlemişlerdir⁸³.

Bâbiâli, vaziyetin vahâmeti karşısında, harbin durdurulması için önce Paris Antlaşması'nda imzâsı bulunan devletlere mürâcaat etmiş, fakat herhangi bir yardım göremeyince, doğrudan doğruya Rus Çarı ile temâsa geçerek, mütâreke teklifinde bulunmuştur. Bu teklifin Ruslar tarafından kabûlü üzerine, 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne Mükâlemesi imzâlanırken⁸⁴, Rus ordusunun İstanbul'a bu derece yaklaşmış olması diğer devletleri endişeye sevk etmiş ve bu meyanda, bir İngiliz donanması Büyükada önlerine kadar gelmiştir⁸⁵. Bir taraftan Rusların İstanbul'a girme isteği, diğer taraftan, buna müsaade edilmemesi yolundaki in-

76) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 324-325; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 261-262; Ahmed Hamdi, Aynı eser, s. 128-129

77) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, I, 309; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 263-270

78) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı makale, s. 592

79) Osman Nuri, Aynı eser, I, 223

80) A. H. Ongunsu, "Abdülhamid II", İA, I, 77

81) Osman Nuri, Aynı eser, I, 341

82) Şerafettin Turan, "Plevne", İA, IX, 577

83) Muharebeler hakkında teferruatlı mâlûmât için bk. Ali Fuad, 1293-1294 Osmanlı-Rus Seferi, İstanbul 1326; F. W. von Herbert, Plevne Müdâfaası (çev. Nurettin Artam), İstanbul 1954; Rifat Uçarol, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, İstanbul 1976

84) M. Cavid Baysun, "Ayastefanos", İA, II, 55

85) Osman Nuri, Aynı eser, I, 350

giliz tehdidi ile iki ateş arasında kalan Osmanlı Devleti, daha yakın olan Rus tehlikesi yüzünden, Rusların talebini kabûle mecbûr kalmış ve 12.000 Rus askeri, Ayastefanos'a kadar gelmiştir⁸⁶. Rus ordugâhının da Ayastefanos'a naklinden sonra, müzâkerelere burada devam edilmiş ve Osmanlı Devleti'ni Hâriciye Nâzırı Safvet Paşa ile Berlin Sefiri Sadullah Bey'in, Rusya'yı ise, General İgnatyef ve Nelidof'un temsil ettikleri müzâkereler neticesinde, 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması imzâlanmıştır.

Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın istiklâllerini tasdik ile topraklarının genişlemesini kabûl edecek ve bu meyanda, Sırbistan Niş'i, Romanya Dobruca'yı alırken, Karadağ da Adriyatik kıyılarına kadar uzanacaktır. Bulgaristan ise, Osmanlı Devleti'ne vergi veren mümtaz bir emâret hâline konulacak ve kesin sınırları, Rus ordusunun Bulgaristan'ı tahliyesinden önce, Osmanlı ve Rus âzâlardan meydana gelecek bir komisyon tarafından çizilmekle birlikte, kuzeyde Sırbistan hudûdundan Tuna Nehri'ni tâkiben Kara Deniz'e, güneyde Ohri Gölü'nden başlayıp, Kavala limanı da dâhil olmak üzere, Edirne'nin kuzeyinden yine Kara Deniz'e kadar uzanan hattın çizdiği sâhâdan daha küçük olamayacaktır. Bulgaristan Prensi, Bulgar ahâli tarafından seçilecek ve diğer devletlerin muvafakati ile, Padişah'ın tasdikinden sonra vazifesine başlayacaktır. Yeni idâre tesis edilinceye kadar Bulgaristan, iki sene müddetle, bir Rus Komiseri'nin yönetimine bırakılacaktır. Osmanlı askerinin tamâmen çekilmesine mukabil, mevcûdu 50.000'den az olmayan bir Rus kuvveti, milis askeri teşkil olununcaya kadar Bulgaristan'da kalacaktır. Ayrıca, Bosna - Hersek ve Girid ile, Doğu Anadolu'daki Ermeniler lehinde ıslahat yapılacaktır. Rusya ise, Romanya'dan Basarabya'yı, Osmanlı Devleti'nden de Kars, Ardahan ve Bayezid ile, 300.000.000 rublelik harp tazminatı alacaktır⁸⁷.

Ayastefanos Antlaşması'nı, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettiği Panslavizm siyasetinin bir zaferi olarak saymak gerekir. Zira, Sırbistan, Karadağ ve Romanya istiklâllerini, Bulgaristan da muhtâriyet idaresini, Rusya sayesinde elde etmişler ve bu devletin birer nüfuz sâhâsı haline gelmişlerdir. Bulgaristan Emâreti'nin Kavala limanı ile Ege Denizi'ne açılması ise, Rusya'nın "Sıcak Denizlere İnme" siyâsetinin mühim bir neticesidir.

Diğer taraftan bu antlaşma, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne dikte ettirdiği maddelerden ibâret bir antlaşma olmuştur⁸⁸. Öyle ki, Osmanlı Devleti'nden ay-

86) Ayastefanos Antlaşması'nın imzâlanmasına kadar cereyân eden siyâsî faaliyetler için bk. Yuluğ Tekin Kurat, "Ayastefanos Buhranı İle İlgili Vesikalar", TAD, IX/6 (1966), 427-503

87) Antlaşmanın metni için bk. Muahadat Mecmuası, IV, 183-201; Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyâsî Tarih Metinleri, Ankara 1953, s. 387-400

88) Ayastefanos Antlaşması hakkında mütaala için bk. Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 68-72

rılarak istiklâllerini kazanan devletler bile, hem arzu ettikleri nispette toprak elde edememelerinden, hem de, bir Büyük Bulgaristan ile komşu olmalarından dolayı, neticeden memnûn kalmamışlardır. Asıl mühimmi, İngiltere ve Avusturya'nın da, bu antlaşmadan rahatsız olmalarıdır. Zirâ, Balkan topraklarını, Ege Denizi'ne açılabilmek için hayâtî bir sâhâ olarak değerlendiren Avusturya, Budapeşte Konvansiyonları ile, bir Osmanlı - Rus Harbi'nde tarafsız kalabilmesini, Balkanlarda tek ve büyük bir Slav Devleti'nin kurulmaması şartına bağlamıştı. Halbuki, Bulgaristan Emâreti ile bu husus ihlâl edilmiştir. İngiltere ise, zâten Plevne'nin düşmesinden itibaren, vaziyetten endişe etmeye başlamıştır. Bir taraftan Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne açılmış olması, diğer taraftan Rusya'nın, Doğu Anadolu'da elde ettiği topraklarla, Ortadoğu'daki menfaatlerini tehdiye başlaması, İngiltere'nin, Ayastefanos Antlaşması'na cephe alması için kâfi sebepler olmuştur. Fransa'nın, dâhilî meseleleri ile meşgul olduğu bu dönemde, Almanya da, Rusya'nın Balkanlardaki nüfuzunun kırılmasına taraftar olunca, Ayastefanos Antlaşması'ndaki maddelerin değiştirilmesine dâir Avusturya'nın teklifi, diğer devletler tarafından kabûl edilmiştir⁸⁹. Avrupa Devletleri ile meydana gelebilecek bir harbi göze alamayan Rusya, bu teklife iştirâk ederken, Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bunalımdan istifâde eden İngiltere de, Kıbrıs adasının idâresini üzerine almıştır⁹⁰.

89) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 108

90) Bu hususta teferruatlı mâlûmât için bk. Rifat Uçarol, 1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması, İstanbul 1978

B İ R İ N C İ   B Ö L Ü M

ŞARKÎ RUMELİ VİLÂYETİ'NİN TEŞEKKÜLÜ

A) Berlin Antlaşması ve Şarkî Rumeli Vilâyeti

I) Berlin Kongresi Müzâkerelerinde Şarkî Rumeli Vilâyeti

Berlin Kongresi, Almanya Başvekili Bismarck'ın dâveti ve 1856 Paris Antlaşması'nı imzâlayan devletlerin iştirâki ile, 13 Haziran 1878 tarihinde Berlin'de toplanmıştır. İştirâkçi devletlerin, mârûf diplomatlarınca temsil edildiği bu kongrede, Osmanlı Devleti'ni de Aleksandr Karatodori Paşa, Mehmed Ali Paşa ve Sadullah Bey (Paşa) temsil etmişlerdir¹.

Berlin Kongresi'nin maksadı, ev sâhibi sıfatıyla başkan seçilen Prens Bismarck'ın kongreyi açış nutkunda da belirttiği gibi, Ayastefanos Antlaşması ile Balkanlarda bozulan siyâsî dengeyi, 1856 Paris Antlaşması'nı ve 1871 Londra Protokolü'nü imzâlayan devletlerin müzâkeresine sunarak, kuvvetler dengesini yeniden tesis etmek olmuştur². Bu kongreden Osmanlı Devleti ise, genel olarak Rusya karşısında içine düştüğü yalnızlık ve zor durumdan kurtulmakla birlikte, Balkan Dağları'nın meydana getirdiği tabii müdâfaa hattının ve Varna istihkâmlarının kendisine bırakılması ile, Bulgaristan meselesinin hallini ve bu hususta en azından, İngiltere'den yardım göreceğini ümid etmiştir³. Fakat daha başlangıçta, vaziyetin hiç de ümid edildiği gibi olmadığı ortaya çıkmış, hattâ Prens Bismarck, bu kongrenin Osmanlı Devleti için toplandığının zannedilmemesini, Ayastefanos Antlaşması ile Avrupa'nın menfaatlerini ihlâl eden husûsların değiştirileceğini ve Osmanlı Devleti'nin de, bu değişiklikten hissesine düşen nispette istifâde etmesi gerektiğini, açıkça belirtmiştir⁴. Nitekim kongre müzâkereleri esnâsında Osmanlı murahhasları, bahis mevzuu edilen Osmanlı toprakları olmasına rağmen, konu ile ikinci ve hattâ üçüncü derecede alâkalı temsilciler seviyesinde kalmışlardır.

Kongrenin 17 Haziran 1878 tarihli ikinci oturumuna, ehemmiyetine binâen Bulgaristan meselesi ile başlanmış ve bu konu, murahhasları uzun süre işgal etmiştir⁵. Bu hususta ilk olarak söz alan İngiltere murahhası Lord Salisbury,

- 1) Ali Fuat Türkgeldi, Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye (yay. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1957, II, 63
- 2) Berlin Kongresi Protokolleri, İstanbul 1298, s.4; Protokoller için ayrıca bk. Muahedat Mecmuası, İstanbul 1298, V, 178-462
- 3) Mahmud Celâleddin, Mir'at-ı Hakikat, İstanbul 1327, III, 175-176; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 63
- 4) Yuluğ Tekin Kurat, Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği, Ankara 1968, s. 119
- 5) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 5

Osmanlı Devleti'nin, Rusların baskısı ile Ayastefanos Antlaşması'nı imzalamış olduğunu, bu durumda devletin hükümlerlik haklarının ortadan kalktığını ve Rusya'ya tâbi bir devlet seviyesine düştüğünü belirterek, bu antlaşmayı yok saymak mümkün değilse bile, Osmanlı Devleti'ne, kendi askerî, siyâsî ve ticârî menfaatlerini muhâfaza edebilecek bir istiklâliyetin verilmesini istemiştir. Ayrıca, yeni teşkil olunan Bulgaristan toprakları üzerinde Rumların da yaşamakta olduğunu ve zâten Slavlarla dostâne münâsebetleri bulunmayan bu milletin, Bulgarlara tâbiyeti sebebiyle, mahvolma tehlikesi ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir⁶. Daha sonra meselenin bir diğer mühim tarafına temas eden Lord Salisbury, Ayastefanos Antlaşması ile tesis edilen Bulgaristan'ın Ege Denizi'nden Ohri Gölü'ne kadar uzandığını, fakat bu durumun Avrupa'daki siyâsî denge için zararlı olduğunu ifâde ederek, Bulgaristan'ın güney hudûdunun Balkan Dağları ile sınırlanmasını ve geriye kalan toprakların ise "Rumeli Eyâleti" adıyla, muhtâriyet veyâ bir başka idâre altında, doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'nin askerî ve siyâsî yönetimine bırakılması, teklifinde bulunmuştur⁷. Böylece, zâten Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne açılmış olmasını hiç bir şekilde kabûl etmeyen İngilizlerin fikrine göre, hem Bulgarların idâresinde kalan Rum ahâlinin can güvenliği teminât altına alınacak, hem de Balkan Dağları gibi tabîî bir müdâfaa hattı Osmanlı Devleti'ne verilmiş olacaktı.

Lord Salisbury'nin konuşmasından sonra söz alan Rusya murahhası Kont Şuvalof ise, Ayastefanos Antlaşması ile çizilen Bulgaristan sınırlarının, bölgenin etnografik yapısı dikkate alınarak tâyin edildiğini(!) belirtmekle birlikte, maksatlarının açıkça anlaşılabilmesi için, İngiliz murahhaslarından daha fazla mâlûmât talebinde bulunmuştur. Buna mukabil Lord Salisbury, bu hususta teferruatlı mâlûmâta sâhip olmak gerektiğini, halbuki hazırlıklarını henüz tamamlamadığını, fakat gelecek oturumda, kongreye daha geniş açıklamalarda bulunacağını belirtmiştir⁸. Bu arada Avusturya murahhası Kont Andrassy de, Bulgaristan meselesinin, Avusturya'yı hem siyâsî ve hem de komşu olmaları sebebiyle iki bakımdan ilgilendirdiğini ifâde ederek, bu konunun bir neticeye kavuşturulmasını, kendilerinin de istediklerini söylemiştir⁹. Fakat kongrenin bir sonraki, yâni 19 Haziran 1878 tarihli üçüncü oturumu, İngilizlerin teklifi üzerine, Yunanistan'ın da kongrede temsil edilip edilmemesine dâir yapılan müzâkereler ile geçtiğinden, Bulgaristan meselesi dördüncü oturuma bırakılmıştır¹⁰.

6) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 15

7) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 16, Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne açılmasındaki mahzurulara, daha 1 Mart 1878 tarihinde işâret ederek "...hiç olmazsa Ak Deniz sâhilinin kurtarılması..."na çalışmış ise de, Ruslara kabûl ettirememiştir. Bk. BA, Bİ, Nr 184, lef 2

8) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 17

9) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 18

10) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 20-28

22 Haziran 1878 tarihli dördüncü oturumda, Bulgaristan meselesine dâir geniş açıklamalar yapmak üzere söze başlayan Lord Salisbury, bu konudaki tekliflerini şöyle ifâde etmiştir: Ayastefanos Antlaşması'na göre kurulan Büyük Bulgaristan, Balkan Dağları ile iki kısma ayrılacak ve kuzeydeki topraklar "Bulgaristan Emâreti", güneydekiler ise "Şarkî Rumeli Eyâleti" ismini alacaktır¹¹. Bu vilâyetin askerî ve siyâsî bakımlardan idâresi, doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bırakılacağı gibi, Pâdişah, vilâyetin kara ve deniz hudûdlarını muhâfaza edebilmek için, mühim mevkîlerde istihkâm yaparak, asker yerleştirebilecektir. Âsâyiş ve dâhilî intizam ise, vilâyet ahâlisinin mezhep farkı dikkate alınarak, subayları Pâdişah tarafından tâyin olunan, millî askerler vâsıtası ile temin edilecektir. Eğer vilâyet, dâhilî veya hâricî bir tehlikeye mârûz kalacak olursa, Şarkî Rumeli Vâlisi, Osmanlı askerini dâvet edebilecektir. Ayrıca, Bulgaristan Emâreti'nin hudûdları üzerinde bâzı değişiklikler yapılacaktır¹².

Lord Salisbury'nin konuşmasını tamamlamasından sonra söz alan Kont Şuvalof, Bulgaristan topraklarının Balkan Dağları ile ikiye ayrılmasının mahzurlarını dile getirmekle birlikte, bunun Ruslar tarafından kabûl edilebileceğini, fakat, ahâlisinin çok az bir kısmı Rum olan bir vilâyetin "Şarkî Rumeli" şeklinde isimlendirilmesini teessüfle karşıladıklarını bildirmiştir. Ayrıca, Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne açılmış olmasına karşı duyulan korku ve endişenin son derece mesnedsiz olduğunu belirtmiştir. Yine, Balkan Dağları'nın taahhüdî bir müdâfaa hattı olarak Osmanlı Devleti'ne verilmesini de mânâsız bulan Kont Şuvalof, Rus ordularına karşı aylarca mukavemet edebilen Osmanlı Devleti'nin, henüz bir askeri dahi bulunmayan Bulgaristan'dan çekinmesine lüzûm olmadığını söylemiştir¹³. Bütün bunlara ilâveten, İngilizlerin Şarkî Rumeli vilâyeti ile ilgili olarak yaptıkları tekliflere, kongrece açıklık getirilmesini ve bu meyanda, vilâyet dâhilinde mahallî askerlerden başka bir kuvvet bulundurulmamasını, Osmanlı Devleti'nin vilâyet hududları üzerinde yapacağı tahkimât mevkîlerinin ve asker miktârının tespiti istemiştir. Ayrıca, vilâyetteki âsâyişin tehlikeye düşmesi halinde, Osmanlı askerinin dâveti meselesini nakul karşılamakla birlikte, bu dâvetin hangi şartlarla ve ne sebeple yapılacağı husûsunun, açıklığa kavuşturulması talebinde bulunmuştur¹⁴.

Kont Şuvalof'un bu talebi üzerine Lord Beaconsfield, Şarkî Rumeli ahâlisinin, Osmanlı Devleti'nin tebeası ve bu tebeanın can ve mal emniyetini temin etme hakkının da Pâdişah'a âit olduğunu belirterek, bu hakkın nasıl ve ne za-

- 1) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 29
- 2) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 30
- 3) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 31
- 4) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 32

man kullanılacağıının önceden tespitinin ise, devletin dâhilî meselelerine bir müdâhale mânâsına geleceğini söylemiştir. İngiltere murahhasının bu mütâlaası, diğer murahhaslar tarafından tasvip ve kabûl edilmiştir¹⁵.

Kongrenin 24 Haziran 1878 tarihli beşinci oturumunda söz alan Fransa murahhası Mösyö Waddington, meselenin kendi devletini ilgilendiren yönüne temâs ile, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Bulgarlar arasında mezhep farkı gözetilmemesini, Katolik ruhânın da serbestçe faaliyette bulunabilmesini ve sâhip oldukları imtiyâz ve emlâklerinin mahfuz tutulmasını teklif etmiştir. Ayrıca, Avusturya, Fransa ve İtalya murahhasları, kendi aralarında aldıkları bir kararı kongreye sunarak, Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle imzâladığı antlaşmaların, Şarkî Rumeli'de de geçerli olmasını ve vilâyetten geçen emtiâdan "transit resmi" alınmamasını talep etmişlerdir¹⁶. Fakat, daha sonra Osmanlı murahhası Aleksandr Karatodori Paşa'nın, fevkalâde bir durum olmadıkça, zâten Osmanlı topraklarından geçen emtiâdan transit resminin alınmadığını bildirmesi üzerine, bu maddeden vazgeçilmiştir¹⁷. Avusturya murahhası Kont Andrassy de, Rus askerinin Bulgaristan ve Şarkî Rumeli'de kalacakları sürenin tespitini istemiş ve bunun, altı ay olarak belirlenmesini teklif etmiştir¹⁸. Kont Andrassy'nin teklifini itiraz ile karşılayan Kont Şuvalof, bu sürenin, âsâyişi mahallî kuvvetler ve hattâ Osmanlı askerleri tarafından temin edilecek olan Şarkî Rumeli Vilâyeti için kâfi ise de, Bulgaristan için yeterli olmadığını belirtmiş ve bu sebeple, tahliyenin dokuz aydan önce yapılamayacağını bildirmiştir¹⁹. Fakat diğer murahhaslar, her iki mahallin de aynı zamanda tahliyesini istediklerinden, hiç değilse Şarkî Rumeli'nin altı ayda tahliyesine dâir olan Avusturya'nın ısrârını dikkate almayarak, dokuz aylık süre üzerinde karara varmışlardır²⁰.

Berlin Kongresi'nin 25 Haziran 1878 tarihli altıncı oturumunda ise, Fransa murahhası Mösyö Waddington tarafından, daha önce kabûl edilen ve Osmanlı askerinin Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne dâveti ile ilgili bahse bir ilâve olarak, Bâbiâli'nin, böyle bir müdâhaleye karar verdiği zaman, bu husustaki kararını sebepleri ile birlikte, İstanbul'daki sefirlere bildirmesine dâir yapılan teklif, diğer murahhaslarca ittifakla kabûl edilmiştir²¹. Yine Mösyö Waddington'

15) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 32

16) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 33

17) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 63

18) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 49-50

19) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 51, 53

20) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 55

21) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 57

un, Şarkî Rumeli'deki âsâyışın, mahallin millî askerlerinin yardımları ve yerli subaylar tarafından temin edilmesine dâir teklifi, kongrece karar altına alınmıştır²². Fransız murahhaslar tarafından teklif edilen bir diğer husus da, vilâyet hududlarına Osmanlı askerinin yerleştirilmesi ile ilgili olmuştur. Buna göre Bâbîâli, tahkimât yapacağı zaman nizâmiye askerinden başka kuvvet kullanmayacak ve bu askerler, vilâyet dâhilinden geçerlerken ahâlinin hânelerinde, hudud boylarında da kışla, han veyâ çadırlar hâricinde ikamet edemeyeceklerdir. Bu teklifin diğer murahhaslar tarafından kabûl edilmesinden sonra Kont Şuvalof, asker sevkedilecek mevkîlerin ve asker sayısının bir Avrupa Komisyonu ile tespitine dâir olan talebini yenilemişse de, daha önce olduğu gibi reddedilmiştir²³. Devam eden müzâkereler esnâsında, Şarkî Rumeli Vilâyeti ile ilgili olarak, Osmanlı Devleti'nin demiryollar üzerindeki hukukunun muhâfazası, yeni idârenin tesisine kadar mâlî meselelerin Bâbîâli ile birlikte bir Avrupa Komisyonu'na havâlesi ve genel hatları ile sınırların tespiti gibi diğer hususlar da, görüşülerek kararlaştırılmıştır²⁴.

II) Berlin Antlaşması'na Göre Şarkî Rumeli Vilâyeti

13 Temmuz 1878 tarihinde imzâlanan Berlin Antlaşması, Ayastefanos Antlaşması ile tesis edilmiş olan 163.965 kilometrekarelik Büyük Bulgaristan'dan, Şarkî Rumeli ve Makedonya'yı alarak geriye kalan toprakları, Osmanlı Devleti'ne vergi veren ve müstakilen yönetilen 63.972 kilometrekarelik Bulgaristan Emâreti hâline koymuştur. Makedonya, hem Bulgarların Ege Denizi'ne açılmalarına mâni olmak ve hem de Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de kalan toprakları ile irtibatını temin maksadıyla Osmanlı idâresine iade edilirken, Şarkî Rumeli de, 32.594 kilometrekarelik mümtaz bir vilâyet hâline getirilmiştir. Berlin Antlaşması'na göre, Şarkî Rumeli Vilâyeti ile ilgili hususlar şu şekilde tespit edilmiştir:²⁵

Şarkî Rumeli Vilâyeti, siyâsî ve askerî bakımdan doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bağlı olup, bir Hristiyan vâli tarafından, mümtaz bir vilâyet olarak idâre edilecektir²⁶. Vâli ise, Avrupa Devletleri'nin muvafakati ve Bâbîâli'nin tasdiki üzerine, beş sene için tâyin olunacaktır²⁷. Ayrıca Osmanlı Dev-

22) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 57

23) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 58

24) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 74, 77, 193, 199-200

25) Berlin Antlaşması'nın 13. maddesinden 22. maddesine kadar olan kısmı Şarkî Rumeli Vilâyeti ile alâkalı olup, bu hususta bk. Muahedât Mecmuası, V, 110-141; Berlin Kongresi Protokolleri, s. 256-260; Mahmud Celâleddin, Aynı eser, III, 237-259; Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyâsî Tarih Metinleri, Ankara 1953, s. 409-413

26) Onüçüncü madde

27) Onyedinci madde

leti, vilâyetin karadan ve denizden muhâfazası için, hudûd üzerinde istihkamlar inşâ ederek, bu mevkîlere asker yerleştirebilecektir. Fakat bu hususta, Çerkeslerden ve başıbozulardan hiç bir sûrette istifâde edilemeyeceği gibi, muntazam askerin hudud boylarına sevki esnâsında, vilâyet dâhilinde ikametlerine de izin verilmeyecektir. Şarkî Rumeli'deki âsâyiş ise, subayları Bâbiâli tarafından tayin olunan ve vazife sâhâları, ahâlinin mezhebi dikkate alınarak tespit edilen mahallî milis askerin de yardımı ile, yerli jandarma vâsıtasıyla sağlanacaktır²⁸. Eğer vilâyet, dâhilî veyâ hâricî bir tehlikeye mârûz kalacak olursa, vâli, Osmanlı askerini dâvet edebilecektir. Fakat Bâbiâli, böyle bir müdâhalede önce, bu husustaki kararını sebepleri ile birlikte, İstanbul'daki yabancı devletlerin sefirlerine bildirecektir²⁹.

Diğer taraftan, Osmanlı Devleti'nin bu târihe kadar imzâlamış olduğu ve imzâlayacağı her türlü antlaşma ve mukavelenâmeler, bütün Osmanlı vilâyetleri gibi Şarkî Rumeli'de de geçerli olacaktır. Aynı durum, yabancı tebeaya mensûp kişilerin sâhip oldukları muâfiyet ve imtiyazlar ile, din ve mezhep serbestisi için de tatbik edilecektir³⁰. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki demiryollara âit hukuku mahfuz kalacaktır³¹. Bulgaristan ve Şarkî Rumeli'de ikamet edecek Rus işgal kuvvetleri ise, mevcûdları 50.000 kişiyi geçmemek şartıyla altı piyâde ve iki süvârî fırkasından ibâret olacak, masrafları da, bulundukları mahallin idâreleri tarafından karşılanacaktır. Berlin Antlaşması'nın tasdikinden itibaren dokuz ay süre ile Şarkî Rumeli'de kalacak olan bu birlikler, vilâyeti tahliye edecekleri zaman karayolu ile değil de, Kara Deniz limanları ve bilhassa Bergos üzerinden memleketlerine döneceklerdir³². Şarkî Rumeli'nin teşkilâtına âit hususlar da, antlaşma metninin tasdikinden sonra kurulacak ve Bâbiâli ile müştereken çalışacak bir Avrupa Komisyonu tarafından, üç ay zarfında tespit edilecektir. Dâhilî Nizamnâme şeklinde hazırlanacak olan bu hususlar, daha sonra Bâbiâli tarafından ilân ve diğer devletlere tebliğ olunacaktır³³. Vilâyetin mâlî meseleleri ise, hazırlanan nizamnâmenin tatbiki konulmasına kadar, yine aynı komisyon ile Bâbiâli tarafından halledilecektir³⁴.

Şarkî Rumeli Vilâyeti, doğudan Kara Deniz, kuzeyden Bulgaristan, batıdan yine Bulgaristan ve Selânik, güneyden de kezâ Selânik ve Edirne vilâyetleri ile çevrili olup, Berlin Antlaşması'na göre tespit edilen hududları şöyledir:

Kuzeyde Kara Deniz'den başlayan hudûd, Hocaköyü, Selâmköyü, Ayvacık, Kulbe ve Suculuk köyleri yakınında bulunan çayın denize döküldüğü yerden geçerek,

28) Onbeşinci madde

29) Onaltıncı madde

30) Yirminci madde

31) Yirmibirinci madde

32) Yirmiikinci madde

33) Onsekizinci madde

34) Ondokuzuncu madde

bu çayın mecrâsı boyunca ilerleyip Deli Kamçı vâdisine ulaşacaktır. Daha sonra, bu çayın ve Çengi'nin yukarısına doğru iki buçuk kilometre uzanarak, Belibe ve Kemhalık'ın güneyinden ve Hacımahalle'nin kuzeyinden geçip, burada Tikenlik ile Aydosberenca arasındaki bir noktada tepeye çıktıktan sonra, Kotel'in kuzeyinde bulunan Karinâbâdbalkan, Prezviçabalkan ve Kazanbalkan'dan Demir-kapı'ya kadar tepelerin üzerinden aşacaktır. Büyükbalkan ve Kosika zirvesi arasındaki sıradağları tâkip ve vilâyet hudûdunun kuzey-batı noktasında Pirtop köyünü Bulgaristan'da ve Duçansi köyünü Şarkî Rumeli'de bırakarak, güney istikametinde Tuzludere'ye kadar inecektir. Burada, Tuzludere'nin önce Topolnika çayı ve daha sonra Petrisevo köyü yakınındaki Smovskiyodere ile birleştiği noktaya kadar uzanarak, bu noktanın yukarısından, Topolnika çayı da dâhil olmak üzere, iki kilometre uzunluğundaki bir sâhâyı Şarkî Rumeli'ye bırakacaktır. Yine Smovskiyodere ve Kamenika deresinin arasından uzanıp, Bunçak'da güney-batı istikametine yönelen hudûd, Avusturya erkân-ı harp haritasının 875. noktasına ulaşacaktır. İhtiman deresinin yukarısından düz bir hat çizdikten sonra, Bogdina ve Karaula'nın ortasından geçerek, Isker, Çamurlu ve Hacılar arasındaki Isker ve Marika derelerini birbirinden ayıracaktır. Burada, Velinamoglia tepelerinden ve 531 numarası ile işâretli geçitten geçerek, İzmayelkadere ile Sumnatika'dan Sofya sancağının Sivritaş ve Çadırtepe arasına yönelecektir. Daha sonra Çadırtepe'den ayrılarak Marika ile Mestakarasu arasından geçen hudûd, Dospat Balkanı'nın tepesinden Kruşova Balkanı'na doğru önce güney ve daha sonra güney-doğu istikametinde ilerleyecektir. Buradan da sırasıyla, Karabalkan, Külâhîdağ, Eşekçepelû, Karakulak ve İşikler dağlarından Arda çayına ulaşacak ve Osmanlı topraklarında kalan Adasalı köyünün yakınına kadar, bu çayın mecrâsını tâkip edecektir. Sonra Beştepe Dağı'nın tepesinden aşp, Cisirimustafapaşa'nın beş kilometre yukarısında Meriç'i geçecektir. Buradan kuzeye yönelecek olan hudûd, Demirhanlı ile Meriç'e dökülen suların arasından uzanıp, Kölelerbayırı'na kadar aynı istikamette giderek, Sakarbayır'a ulaşacaktır. Daha sonra Büyükderbend'e ilerlerken Tunca vâdisini geçip, Büyükderbend ile Suckak'ı kuzeyde bırakacaktır. Yine, Tunca ve Meriç'e dökülen suların arasından Kayıblartepesi'ne geçerek, Meriç'in güneyinden Belveren ve Alatlı köylerine varacaktır. Daha sonra, Kara Deniz'e dökülen suların arasında Elmalı köyünün güney ve Karanlık'ın kuzeyinden, Vosena ve Zuvak tepeleri ile Duka suyunu Karataş sularından ayıran bir hat boyunca giderek, bu iki nehrin arasından Kara Deniz'e ulaşacaktır³⁵.

B) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Teşekkülüne Tepkiler

I) Rusya'nın Muhâlif Siyâseti

Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan konusundaki en mühim kararı, Ayastefanos Antlaşması ile kurulan Bulgaristan topraklarını, takriben üçte bir nispette küçülterek, kalan kısmını Osmanlı idâresine bırakmasıdır. Fakat bu değişiklik, Bulgarların olduğu kadar, Rusların da hoşnudsuzluğuna sebep olmuştur. Zira, Berlin Kongresi'nin müzâkereleri esnâsında içine düştüğü yalnızlık ile teklif edilen şartları kabûle mecbûr kalan Rusya, Balkan topraklarında tâkip ettiği Panslavizm siyâsetinin tesirsiz kaldığını görünce, son derece müteessir olmuş ve Berlin Antlaşması'nın hilâfında bâzı teşebbüslerde bulunmuştur. Bu maksatla, henüz Yeşilköy ve Edirne'yi tahliye etmemiş olan Ruslar, bu konuda hiç acele etmedikleri gibi, 200.000 kişilik yeni bir kuvveti Edirne önlerine kadar yığmışlardır. Ayrıca General Tottleben, Edirne'yi tahliye için emir almadığını belirtirken, Osmanlı topraklarını terkettikleri takdirde, Türklerin, bu topraklarda yaşayan Hristiyan ahâliyi katledeceği iddiâsıyla, yaptıkları hareketi haklı göstermeye çalışmıştır³⁶.

1878 Ekim'ine gelindiğinde Rusya, Yeşilköy, Çatalca ve Tekirdağ'daki bazı kuvvetlerini geri çekince, bu bölgelerdeki Bulgarlar da, Rus askeri ile birlikte Bulgaristan'a göçmüşlerdir³⁷. Fakat bu göçün sebebi, ne Osmanlı idâresi, ne de Hristiyan ahâlinin Türkler tarafından katledileceğine dâir çıkarılan şâyîâlar olmuştur. Zira, bu göçe Rum ahâli iştirâk etmemiştir. Böyle bir hareketin gerçek sebebi ise, o esnâda Trakya'daki köyleri dolaşarak Henry Layard'a bilgi veren İngiliz gazeteci Chermsside'in da bildirdiği gibi, kendileri ile birlikte gitmeleri için, Rusların Bulgar ahâliye yaptıkları baskılar olmuştur³⁸. Böylece Ruslar, bir taraftan Osmanlı idâresinden memnûn olmayan Hristiyan ahâlinin hicrete mecbûr kaldıkları intibâını, Avrupa umûmî efkârında uyandırmaya çalışırken, diğer taraftan da Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Bulgar nüfusu arttırmak istemişlerdir³⁹. Ayrıca, İngiltere'nin Edirne konsolos vekili Calvert, 17 Mart 1879 tarihinde İstanbul maslahatgüzârı Malet'e gönderdiği raporda, yeniden Osmanlı idâresine geçen Edirne'de can güvenliği, adâlet ve âsâyişin hüküm sürdüğünü, halbuki Rus işgali altında bulunan yerlerde, Türk ahâliye karşı zulümler yapıldığını bildirmiştir⁴⁰. Bu sırada, Bulgaristan ve Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Rus Umûmî Vâlisi Prens Dondukof, iki bölge arasındaki

36) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 144

37) BA, BEO, Nr 828, h 35

38) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 145-146

39) Bilal N. Şimşir, Rumeli'den Türk Göçleri, Ankara 1970, II, 166-167

40) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, 168

ayrılığın sun'î olduğunu ve tarihin seyri içerisinde birleşmenin mukadder bulunduğunu belirterek, bu hususta Bulgarları cesâretlendirmiştir⁴¹. Çar da, gerek Bulgaristan ve gerekse Şarkî Rumeli'deki Bulgarlara hitâben 11 Nisan 1879 tarihinde yayınladığı birer beyannâme ile, şu anda Berlin Antlaşması'nın hükümlerini kabulden başka çâre olmadığını, fakat istikbâlden ümid kesmemelerini ve maksatlarını temin için daha çok gayret göstermelerini, kendilerine tavsiye etmiştir⁴².

Rusların bu menfî tavrı üzerine İngiltere'nin İstanbul sefiri Henry Layard, Hâriciye Nâzırı Safvet Paşa ile görüşerek, hükûmetinin Osmanlı Devleti'ne yardım edebileceğini, fakat bu hususun kesinlikle gizli tutulmasını istemiştir. Zîrâ Bâbîâli'nin, bu yardıma güvenerek, herhangi bir bahâne ile "yorgun düşman"ından intikam almak isteyeceği veya Rusya ile tazminat antlaşmasını imzâya yanaşmayacağı düşüncesi, İngiliz Hükûmeti'ni ihtiyatlı davranmaya sevk etmiştir. Hattâ İngiltere, Osmanlı Devleti'ne yapacağı yardımın, Rusya ile aralarında meydana gelecek ihtilâfın şekline bağlı olduğunu da bildirmek ihtiyacını hissetmiştir⁴³. Rusya'nın, Berlin Antlaşması'na muhâlif bir siyâset tâkip etmesi ve Şarkî Rumeli'deki kuvvetlerini arttırması, İngiltere, Fransa ve Avusturya'yı da birbirlerine yaklaştırmıştır. Bu gelişmeler üzerine, karşısında kuvvetli bir "Avrupa Cephesi"nin meydana geldiğini gören Rusya, muhâlif siyâsetinden vazgeçmekle birlikte, kuvvetlerini Trakya'dan çekmesinin, İstanbul ile Petersburg arasında imzâlanacak antlaşmaya bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Zîrâ Ruslara göre, Berlin Antlaşması'na rağmen, tazminat meselesinin halledilememiş olmasından dolayı, Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki harp hâli devam etmekteydi. Fakat muhârebeler esnâsında yorgun düşen her iki devlet de, yeni bir harbi göze alamayacak ve bu antlaşma, 8 Şubat 1879 tarihinde İstanbul'da imzâlanacaktır⁴⁴.

II) Bulgaristan Emâreti'ndeki Muhâlefet

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Bulgaristan topraklarından ayrılması, emâret dâhilindeki Bulgarlar tarafından da muhâlefetle karşılanmıştır. Rus askerinin Bulgaristan'da bulunmasından ve yapılan tahriklerden cesâret alan Bulgarlar, memnûniyetsizliklerinin bir ifâdesi olarak silâhlanmışlar ve hattâ 1878 Kasım'ında, Osmanlı kuvvetleri ile müsâdemelere girmişlerdir. Cuma ve Eğriplanga'da meydana gelen bu müsâdemelerde, her iki taraf da ciddî kayıplar ver-

41) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 194

42) Charles Samwer - Jules Hopf., Nouveau Recueil General de Traités, Gottin-gue 1880, V, 504-506

43) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 149

44) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 194

mişlerdir. Ruslar ise, bir taraftan silâhlı komitecileri desteklerken, diğer taraftan bu türlü faaliyetlerden haberinin olmadığını söyleyerek, Bulgarlara karşı şiddet gösterilmemesini istemiştir⁴⁵.

Bulgarların, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin teşekkülüne olan muhâlefetleri, Tırnova'da toplanan ilk Bulgar Meclisi'nde de ortaya çıkmıştır. Bulgaristan Emâreti için bir nizamnâme hazırlayan Prens Dondukof, bu nizamnamenin kabulü maksadıyla 23 Şubat 1879 tarihinde meclisin toplanmasını isteyince, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nden ve Makedonya'dan da temsilciler gelmişlerdir. Fakat bu temsilcilerin meclise kabûl edilmemeleri, gerek emâret dâhilinde bulunan ve gerekse hâricten gelen Bulgarların protestolarına sebep olmuştur. Hattâ müzâkereler başladığı zaman, Şarkî Rumeli ve Makedonya'nın Bulgaristan toprakları dışında bırakılmasına itiraz eden âzâlar, "Avrupa bildiği gibi yapsın, biz karışmayız" diyerek, meclisi terketmek istemişlerse de, daha sonra güçlkle teskin edilmişlerdir⁴⁶.

III) Şarkî Rumeli Bulgarlarının Muhâlefeti

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin teşekkülüne, en fazla bu vilâyetteki Bulgarlar muhâlefet göstermişlerdir. Zirâ ismini dahi beğenmedikleri bu vilâyetin tesisini, mümtaz idâresine rağmen bir türlü kabûllenememişler ve Berlin Antlaşması'nın aleyhinde bir kampanya başlatarak, Birlik Komiteleri teşkil etmişlerdir⁴⁷. Bu maksatla, 29 Eylül 1878 tarihinde Filibe'de toplanan komiteciler, Bulgar Başpiskoposu'nun da iştirâk ettiği bir toplantıda, Osmanlı askerinin Şarkî Rumeli'ye girmesi hâlinde, ellerindeki bütün imkânları kullanarak karşı koymayı kararlaştırmışlardır. Ayrıca, Makedonya'da faaliyetlerde bulunan komitecilere para ve silah yardımının yanı sıra, takviye kuvvetler gönderilmesi hususunu da tespit etmişlerdir⁴⁸.

Şarkî Rumeli'deki komiteciler, emâret dâhilindekiler gibi Rus işgal kuvvetlerinden de cesâret alarak, Türk ahâlinin en amansız düşmanı olmuşlar ve muhârebeler esnâsında yurtlarını terkeden bu hemşehrilerinin geride bıraktıkları malları gasbederlerken, geri dönmek isteyenlere de, katliâmlar yapmak sûretiyle mâni olmaya çalışmışlardır⁴⁹. Başka bir ifâde ile, Bulgarlar, Berlin Antlaşması'na olan kızgınlıklarını Türklerden çıkarmaya çalışırlarken, aynı zamanda, resmen Bulgaristan'dan ayrılmış olan Şarkî Rumeli'nin nüfus karakteri-

45) BA, Bİ, Nr 214, lef 1; Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 146

46) Osman Nuri, Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı, İstanbul 1327, II, 629

47) Ed. Engelhardt, Türkiye ve Tanzimat (terc. Ali Reşad), İstanbul 1328, s.403

48) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 145-146

49) Bilal N. Şimsir, Aynı eser, I, 604-605, 615, 637, 644-646, 716-718

rini değiştirerek onu, birleřmeye hazır ikinci bir Bulgaristan olarak řekil-
lendirmek istemişlerdir.

şarkî Rumeli Bulgarları, içerisinde bulundukları memnûniyetsizliği fiilen
gösterdikleri gibi, řifâhî olarak da ifâde etmişlerdir. Bu konuda, vilâyetin
Dâhilî Nizamnâme'sini hazırlamak üzere gelen Avrupa Komisyonu'na, Bulgarların
artık Türk askerini görmek istemediklerini ve Osmanlı idâresinde yaşamaktansa,
mahvolmayı tercih ettiklerini belirterek, şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Osmanlı
Devleti için ebediyyen kaybedilmiş olduğunu söylemiřlerdir⁵⁰. Fakat, ne Bulga-
ristan Emâreti'ndeki ve ne de şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Bulgarlar, bu konuda
fazla bir şey yapabilecek durumda idiler. Zirâ, meselenin bu safhasında, Ber-
lin Antlaşması'nın aleyhinde hareket edebilmek, çok şey borçlu oldukları Rusya
için dahi mümkün değildi.

C) Rodoplardaki Türk Ahalinin Vaziyeti

I) Rodoplardaki Türk Mukavemeti

Muhârebeler esnâsında Rus kuvvetlerinin Bulgaristan'a girmesinden sonra
bir istilâ şeklinde cereyân eden zulüm ve katliâmlar, şarkî Rumeli Türklerini,
vatanlarını terketmek mecbûriyetinde bırakmıştır. Bu şekilde memleketlerini
terkeden ahâlinin ekseriyeti, Edirne ve İstanbul'a doğru ilerlerken, gerek
nakliye vâsıtalarının bulunmaması ve gerekse daha yakın olması sebebiyle bir
kısmı da, Rodop Balkanı'na çekilmiştir. Bundan dolayıdır ki, şarkî Rumeli
Türklerinin, kendilerine revâ görülen imhâ siyâsetine karşı mukavemet edebil-
meleri ve Avrupa umûmî efkârına seslerini duyurabilmeleri, ancak bu sâhâda
mümkün olabilmıştır.

Ayastefanos Antlaşması'nın imzâlanmasına rağmen devam eden mezâlim sebe-
biyle, takrîben 100.000 kişilik bir kitle, Süleyman Paşa'nın ordusuna mensup
Osmanlı askerini de yanlarına alarak, hayatta kalabilmek için, müdâfaaya mü-
sâid olan Rodop Balkanı'na sığınmışlardır⁵¹. Ekseriyetini kadınların ve çocuk-
ların meydana getirdiği bu göçmenler, kendi aralarında teşkilâtlanmışlar ve
Kazak atlıları ile takviyeli Rusların ve gönüllü Bulgarların hücumlarına, ba-
çarı ile karşı koymuşlardır⁵². Hattâ, Ahmed Ağa Timirski başkanlığında geçici
bir hükûmet kuran bu göçmenler, 16 Mayıs 1878 tarihinde, Paris Antlaşması'nı
imzâlayan devletlerin İstanbul'daki sefirlerine gönderdikleri bir muhtıra ile,
mârûz kaldıkları zulümlere karşı can ve nâmûslarını korumak için silâhlandık-
larını, Ayastefanos Antlaşması diğer devletler tarafından tasdik olunmadıkça

50) Ed. Engelhardt, Aynı eser, s. 378-379

51) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, III, 145; Tefvik Bıyıklıoğlu, Trakya'da
Millî Mücâdele, Ankara 1955, I, 28

52) Tefvik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, I, 19, 27

kendilerinin de kabûl etmeyeceklerini ve bu mukavemetlerinin gerçek sebebinin, Avrupa Devletleri tarafından bilinmesi gerektiğini ifâde etmişlerdir⁵³. Bu mukavemet, başlangıçta Hacı İsmâil adındaki bir Türk tarafından idâre edilmişse de, daha sonra yerine, göçmenlerin Hidâyet Bey veya Hidâyet Paşa olarak adlandırıldıkları, İngiliz subayı Saint Clair geçmiştir⁵⁴.

Rodop mültecileri, İstanbul'daki yabancı devletlerin sefirlerine takdim ettikleri muhtıradan sonra, içerisinde bulundukları vaziyeti bildiren telgraf-nâmeler ile, devletlerin dikkatlerini bu konu üzerine çekmeye çalışmışlardır. Bu hususta, İngiltere'nin İstanbul sefârethânesine gönderilen ve bir sûreti, İngiliz konsolosu Henry Fawcett tarafından Pâdişah'a takdim edilen bir telgraf-nâme ile, Rodop ve civârındaki vaziyetin pek vahim olduğu, Bulgarlar ve Rus askeri tarafından Türk köylerinin tahrip edildiği ve perişan bir şekilde Rodop Balkanı'na sığınan göçmenlerin 100.000 kişi civârında olup, bu sayının her geçen gün arttığı, bütün teferruatıyla anlatılmıştır⁵⁵.

Rus ve Bulgarların, Şarkî Rumeli Türklerine karşı tâkip ettikleri imhâ siyâsetine bir tepki olarak başlayan bu mukavemet, basit bir isyân veya kısa bir müddet için teşebbüs edilen bir hareket değildir. Zirâ bu mukavemet, müteâkip yedi sene boyunca sürecektir ve Bulgarlar, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ni 1885 senesinde Bulgaristan'a ilhak ettikleri zaman, Rupcoz ve Kırcaali kazâlarından meydana gelen bu mîntıkayı, Osmanlı Devleti'ne bırakmak mecbûriyetinde kalacaklardır.

II) Rodop Komisyonu

Rodop Balkanı'ndaki bu mukavemet, neticede Avrupa Devletleri'nin dikkatlerini çekmiş ve Berlin Kongresi'nin 11 Temmuz 1878 tarihli oturumunda alınan bir karar ile, bu bölgeye bir karma komisyon gönderilmesi kabûl edilmiştir⁵⁶. Bu komisyona, İngiltere'nin İstanbul başkonsolosu Henry Fawcett, Fransa'nın İstanbul konsolosu C. Challet, Avusturya'nın İstanbul ataşemiliteri De Raab, Rusya'nın İstanbul sefârethânesi ikinci kâtibi Basily, Almanya'nın İstanbul viskonsolosu Müller ve İtalya'nın İstanbul sefârethânesi ikinci tercümanı Grazziani katılmışlardır⁵⁷. Bu murahhaslar, 14 Temmuz 1878 tarihinde bir araya gelmişler ve ilk toplantılarını, 18 Temmuz'da İstanbul'da yapmışlardır. Berlin Antlaşması'nda imzâsı bulunan devletlerin murahhaslarından meydana gelen bu komisyona, 16 Temmuz 1878 tarihli bir irâde ile, Osmanlı Devleti'ni

53) Mahmud Celâleddin, Aynı eser, III, 146; Tefik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, I, 21-22

54) Tefik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, I, 28

55) BA, Bİ, Nr 187; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v. 169

56) Berlin Kongresi Protokolleri, s. 239; Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 517

57) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 541-542

temsilen Suriye eski vâlisi Nâşid Paşa ve Girid vilâyetine bağlı İsfakya kaymakamı Balu Efendi'nin iştirâkleri kararlaştırılmışsa da⁵⁸, üç gün sonra çıkan yeni bir irâde ile, Balu Efendi'nin yerine, Rumeli Göçmenleri Komisyonu'nda vazifeli Rızâ Beyefendi tâyin edilmiştir⁵⁹.

Rodop Komisyonu'nun vazifesi, Rodop ve civârında bulunan göçmenlerin vaziyetlerini incelemek ve bu meyanda, nereden geldiklerini, milliyetlerini, mezheplerini, kendilerini göçe mecbûr eden ve memleketlerine dönmelerine mâni olan sebepleri tespit etmek, şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca, bu göçmenlerin içinde bulundukları sefâlete çâre aramak, can emniyetlerinin sağlanması hâlinde, kendilerini memleketlerine göndererek evlerine yerleştirmek ve âcilen alınması gereken tedbirleri öğrenerek, gerektiğinde mültecilerin iâdesi veya yardım toplanması husûsunda, Rusya memûrları ile istişâreleri kararlaştırılmıştır. Bütün bunların yanı sıra, tahkikat mahallinde başka bir tedbire mürâcaatları gerekirse, mensûp oldukları sefârethâneleri haberdâr etmek şartıyla, yetkili sayılmaları münâsıp görülmüştür⁶⁰.

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Türk ahâli için fazla bir şey yapamayan Bâbî-âli⁶¹, Rodop Komisyonu'nun teşkiline son derece memnûn olmuş ve bu murahhasların "...şimdiye kadar Rusyalularla Bulgarların ahâli-i mazlûme hakkında icrâ eyledikleri mezâlim ve taaddiyât-ı vahşiyâneyi re'yü'l-ayn müşâhede edecekleri ve meşhûdâtlarını, Avrupa'nın ve belki bütün âlemin enzârına arz edecekleri..."ni ümid ederek, bunun Osmanlı Devleti için pek hayırlı olduğunu belirtmiştir⁶². Fakat böyle bir komisyonun teşekkülü, Rusları hiç memnûn etmemiştir. Bu sebeptendir ki, Rusya'nın İstanbul sefiri Prens Lobanof, komisyonun ilk toplantısında, Rus işgali altında bulunan yerlerin tahkikat hâricinde bırakılmasını istemiştir⁶³.

Tersâne'den tahsis olunan bir vapur ile İstanbul'dan hareket eden ve Kavalâ'da karaya çıkan Rodop Komisyonu, Filibe'ye geçmiş ve Rus işgal kuvvetleri kumandanı Prens Dondukof ile, 21 Temmuz 1878 tarihinde bir görüşme yapmıştır⁶⁴. Prens Dondukof, komisyon âzâlarına Türk ve Bulgar ahâli arasındaki husûmetten bahsederek, eğer Rodop mültecileri memleketlerine dönecek olursa, Şarkî Rume-

58) BA, Bİ, Nr 187; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v. 169

59) BA, Bİ, Nr 188

60) BA, Bİ, Nr 188, lef 1; Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 541-542

61) Aslında Bâbîâli, Rus işgali altında bulunan yerlerdeki Türk ahâlinin can emniyetini temin için, Bulgaristan'a Viyana sefâreti müsteşârı Falkon Efendi'yi, Şarkî Rumeli'ye Hâriciye eski kâtibi Pertev Efendi'yi ve Rodop'a da Mirliya Sâmi Paşa ile Vasa Efendi'yi göndermesine rağmen müspet bir netice elde edememiştir. Bk. BA, Bi, Nr 190; Mahmud Celâleddin, Aynı eser, III, 146

62) BA, Bİ, Nr 188

63) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 538-539

64) BA, Bİ, Nr 187

li'de karışıklıklar çıkacağını ve bu sebeple, çok sıkı bir kontrolden sonra, tadrîcen dönmelerine izin verilebileceğini söylemiştir. Türk ahâlinin mahsûl-leri hakkında da bir açıklama yapan Prens Dondukof, bu mahsûllerin yarısının Bulgarlara verileceğini, diğer yarısının da, vergiler düşüldükten sonra sâhiplerine iâde edileceğini, fakat 13 Eylül 1878 tarihine kadar sâhipleri gelmeyen mahsûllerin mahallî idâreye kalacağını ifâde etmiştir⁶⁵. Bu görüşmeden sonra İngiltere murahhası Henry Fawcett, 22 Temmuz 1878 tarihinde İstanbul'daki Henry Layard'a gönderdiği gizli yazısında, Prens Dondukof'un yalan söylediğini, zirâ göçmenlerin memleketlerine dönmelerine mâni olunarak, bu şekilde mallarının müsâdere edildiğini bildirmiştir⁶⁶. Avusturya murahhası De Raab da, İstanbul'daki sefir Graf Zichy'ye çektiği bir telgrafnâme ile, Osmanlı Devleti'nin göçmenler için âcilen 5.000 lira göndermesini istemiştir⁶⁷.

Rodop Komisyonu, daha sonra Dedeagaç, Edirne, Karalar, Ilıca, Harmanlı, Ortaköy, Mestanlı ve Gümölcine'de incelemelerde bulunmuş ve mültecilerle görüşmeler yapmıştır. Fakat bu esnâda mültecilerin, Ruslar tarafından kendilerine yapılan mezâlimi anlatmaları ve bu ifâdelerin zabıtlara geçirilmesi, Rusya murahhası Basily'yi kızdırarak, komisyondan çekilme tehdidine sebep olmuştur. Bu tehdide diğer murahhaslar itibar etmezlerken, Almanya murahhası Müller, Basily'nin yanında yer almıştır⁶⁸. Buna rağmen komisyon, 3 - 4 Ağustos 1878 tarihlerinde Kırcaali'de ve ertesi günü de, Rodop Millî Kuvvetleri'nin karar-gâhı olan Karatarla'daki temsilciler ile görüşmüş ve onlardan, vaziyetlerine dâir mâlûmât almıştır. Kendisini Rodop Kuvvetleri'nin lideri olarak tanıtan İngiliz Saint Clair, Türk ahâlinin, Rus ve Bulgar zulmüne mârûz kaldığı için, memleketlerine dönmek istemediğini ifâde etmiştir. 25 Ağustos 1878 tarihinde İstanbul'a dönen komisyon âzâları, daha sonra incelemelerinin neticesini, birer rapor halinde sefirlerine takdim etmişlerdir⁶⁹. Meselâ, Fransa murahhası C. Challet, İstanbul sefiri Fournier'e sunduğu raporunda, Rusların, bir taraftan Şarkî Rumeli Türklerine âit malları Bulgarlarla paylaştırmak isterken, diğer taraftan da göçmenlerin memleketlerine dönmelerine izin vermediklerini bildirmiştir⁷⁰.

65) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 545-546

66) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 547-548

67) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 561

68) Rodop Komisyonu'nun Güzergâhı Haritası, İÜK, Nr 92665; Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 560

69) Tevfik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, I, 26-27

70) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 620-625

III) Rodop Mültecilerinin Vaziyeti

Rodop Balkanı'na ilticâ eden Türk göçmenlerin vaziyetini, daha ziyâde, Osmanlı Devleti nezdindeki yabancı sefirlerin, mensûp oldukları devletlere gönderdikleri rapor ve telgrafnâmelerden öğrenebilmekteyiz. Zîrâ bu esnâda Bâbîâli, bütün imkânlarını seferber ederek, İstanbul'a doğru gelen ve sayıları yüzbinlerle ifâde edilen, her bakımdan yardıma muhtâc, göçmenlerle ilgilenmiştir.

Fransa sefiri Fournier, daha 8 Temmuz 1878 tarihinde Hâriciye Nâzırı Waddington'a gönderdiği telgrafnâmesinde, Rus ve Bulgar kuvvetlerinin, Rodoplardaki 100.000 göçmeni imhâ etmek istediklerini ve bu katliâmın ancak, Berlin Kongresi'nde alınacak bir karar ile durdurulabileceğini bildirmiştir⁷¹. Aynı tarihte İngiltere sefiri Henry Layard da, Londra'ya çektiği bir telgrafnâmede Rus ve Bulgar zulümlerinden bahsettikten sonra, Rodoplarda açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalan 100.000'in üzerinde göçmenin bulunduğunu ve bu insanların yüzde yetmişini dul kadın ve yetim çocukların meydana getirdiğini belirtmiştir⁷². Bu bölgedeki ahâlinin durumunu inceleyen ve İstanbullu bir Fransız olan Trespin de, 10 Temmuz 1878 tarihinde Fournier'e verdiği raporunda, bu mültecilerin mahvolmak tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını ifâde ederken, fecî halleri ve vahşet neticesinde yakılıp yıkılan otuz beş Türk köyü hakkında bilgi vermiştir⁷³.

Fakat bütün bu şartlara rağmen, mültecilerin bir "hayat - memat" mücadelesi şeklindeki mukavemetlerini kırmak için, Rus ve Bulgar hücumları devam etmiş ve bilhassa 15 - 20 Ağustos 1878 tarihleri arasında, şiddetli müsâdemeler meydana gelmiştir. Hattâ bu müsâdemeler, Rodop Komisyonu heyetinin gözleri önünde cereyân etmiştir⁷⁴. Bu konu ile ilgili olarak, gerek İngiliz doktor Edmund Cullen ve gerekse Henry Fawcett, kaleme aldıkları 6 ve 7 Kasım 1878 tarihli yazılarında, Rodoplardaki 150.000 mültecinin memleketlerine dönebilmek için beklediğini, vaziyetlerinin çok kötü olduğunu, bu meselenin yalnız Osmanlı Devleti tarafından halledilemeyeceğini, şimdiye kadar herhangi bir tedbir alınmadığını ve böyle giderse, bu insanların kış mevsimi ile birlikte telef olacaklarını bildirerek, "insâniyet nâmına" kendilerine yardımcı olunması gerektiğini, ifâde etmişlerdir⁷⁵.

Diğer taraftan, Şarkî Rumeli Komisyonu'ndaki İngiltere murahhası Drummond Wolff, Rodop mültecileri ile ilgilenilmesi için, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Rus

71) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 507

72) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 508

73) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 519-522

74) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 565

75) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 565

umûmî vâlisi Stolipin'e, 12 Kasım 1878 tarihinde husûsî bir mektup göndermiştir. Fakat vâli, iki gün sonra verdiği cevapta, mülteciler için şahsî teberrûda bulunmaktan başka elinden bir şey gelmediğini, bu sefâletin sorumlularının Ruslar değil, Rodop çetelerinin(!) olduğunu ve ayrıca bu meselenin, sâdece Bâbiâli'yi alâkadâr etmesi gerektiğini bildirmiştir⁷⁶. Bu arada Osmanlı Devleti, herne kadar Rodop mültecilerine yardımda bulunamamışsa da, bir taraftan hâdiseleri yakînen tâkip edebilmek için Selânik'teki hafiye memûrlarının sayısını artırırken, diğer taraftan silâh yardımı yapmıştır⁷⁷. Meselâ bu konuda, Selânik vilâyetinden gelen bir telgrafnâme ile, her birine yirmi beşer deste cebehâne verilmek üzere 8.000 kıt'a Şnayder marka tüfek talep olununca, bunun 5.000 adedinin derhâl, kalanının da en kısa zamanda gönderilmesi, 29 Kasım 1878 tarihinde kararlaştırılmıştır⁷⁸.

Netice itibâriyle, ciddî tedbirlerin alınamaması yüzünden, zâten aç ve perişan bir vaziyette olan Rodop mültecileri, kış mevsimi ile birlikte ağır kayıplar vermiş ve bâzı bölgelerde, mevcûdun yüzde altmış beşine varacak kadar, onbinlerce insan hayâtını kaybetmiştir⁷⁹. Bu mültecilere maddî yardım yapılması için, İngiltere Hâriciye Nâzırı Lord Salisbury tarafından, gerek kendi hükûmeti ve gerekse Fransa nezdinde muhtelif teşebbüslerde bulunulmuş ise de, bu teşebbüsler itibâr görmemiş ve ancak, teberrû mâhiyetindeki cüz'î miktarlarda yardımlar temin olunabilmiştir⁸⁰.

D) Şarkî Rumeli Türklerinin Vaziyeti

I) İmhâ Siyâseti

1877/78 Osmanlı - Rus Harbi, Balkanlarda yeni ve büyük bir Slav Devleti'nin tesisi gibi husûsî bir maksada mâtûfdur ve bu özelliği ile, iki devlet arasında daha önce meydana gelmiş olan harplere benzemez. Ayrıca bu harp, Bulgaristan'da yaşayan Türk ahâliye, yüzyıllardır "vatan" olarak bildikleri bu topraklar üzerinde, hayat hakkının bile çok görüldüğü yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. İşte bu sebeple, gerek Rus askerlerinin ve gerekse Bulgarların, Türk ahâliye revâ gördükleri muameleleri ortaya koymak bakımından, muhârebeler esnâsında meydana gelen hâdiselere kısaca temas etmek, faydalı olacaktır.

Panslavist Ruslar, daha 16 Kasım 1876 tarihinde Çar II. Aleksandr'ın emri ile bir teşkilât kurarak, Bulgaristan meselesinde tâkip edecekleri siyâseti

76) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 688, 691-693

77) BA, Bİ, Nr 207; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v. 185

78) BA, Bİ, Nr 203

79) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 742

80) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 699

tespit için yoğun bir faaliyet içerisinde girmişlerdir. "Bulgaristan Mülkî İdâre Teşkilâtı" ismiyle bilinen ve başkanlığını, Vladimir Aleksandroviç Çerkaski'nin yaptığı bu teşkilâtın maksadı, muhtemel bir Osmanlı - Rus Harbi'nde, Rus orduları Osmanlı kuvvetleri ile meşgul olurken, Bulgaristan'da yeni bir Slav Devleti'nin temellerini atmak, şeklinde tespit edilmiştir. Bu maksatla Bulgaristan coğrafyası nüfus, din, mezhep ve emlak hususları başta olmak üzere bütün yönleriyle incelenmiş ve bu çalışmalar, muharebeler başlamadan önce tamamlanmıştır. Yine bu teşkilât tarafından, Rus ordusuna dağıtılmak üzere, "Bulgaristan'ı Tanımak İçin Malzemeler" adı altında bir rehber kitap neşredilmiştir⁸¹.

Fakat yapılan incelemeler neticesinde, propaganda maksadı ile kaleme alınan neşriyât hâric tutulacak olursa, bir kaç şehrin dışında, Bulgar nüfusun zannedildiği gibi ekseriyeti teşkil etmediği görülmüştür. Halbuki, millî bir Slav Devleti'nin tesisi için ekseriyetin Bulgarlar lehinde olması gerektiğinden, muharebeler, Rusların Bulgarlarla yaptığı işbirliği neticesinde, Bulgaristan'daki Türk ahâlinin imhâsına mâtûf olmuş ve büyük ölçüde tatbik imkânı bulabilmiştir⁸². Hattâ, Bulgarlar bu imhâ hareketinde o derece ileri gitmişlerdir ki, bâzen Ruslar kendilerine mânî olmak mecbûriyetinde kalmışlardır⁸³. Bu sebeple, Tuna cephesinde muhârebelere iştirâk eden Balkan Orduları Umûm Kumandanı Süleyman Paşa, 24 Ağustos 1877 tarihinde Yenizagra'dan gönderdiği telgrafnâmesinde "...bütün âlem-i İslâmiyye ve insâniyeti rûz-ı haşre kadar dağdâr-ı teessûf ve teleffüh edecek..." derecedeki vahşî muamelelere mârûz kalan Türk köylerinin vaziyetinden bahsettikten sonra, bu fecî manzaralar karşısında, ordusunda ağlamadık bir ferdin kalmadığını, bildirmiştir⁸⁴. Netice itibâriyle, Bulgaristan'da yaşayan Türk ahâlinin yarım milyona yakın bir kısmı, gerek katledilmek ve gerekse içine düştükleri zor şartlar yüzünden hayatını kaybederken, bir milyon kadarı da, canlarını kurtarmak maksadıyla, göç etmek mecbûriyetinde kalmıştır⁸⁵.

II) İstanbul'daki Göçmenlerin Vaziyeti

Muhârebeler esnâsındaki Rus ve Bulgar zulümleri, sayıları yüz binlerle ifâde edilen insan selinin, yaya olarak veyâ bulabildikleri her türlü vâsıta ile, önce Edirne'ye ve oradan da İstanbul'a akmasına sebep olmuştur. Bâzen de Bâbiâli tarafından tahsis olunan tren ve vapurlar ile taşınan bu göçmenler,

81) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, CLXII-CLXVII

82) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, CLVIII-CLXXI

83) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 150

84) BA, Bİ, Nr 180

85) Spiridon Gopçeviç, Bulgarien und Ostrumelien, Leipzig 1886, s. 23; Bilal N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri, İstanbul 1986, s. 10

perişan bir vaziyette İstanbul'a gelmişler ve buradan, iskân edilmek üzere Halep, Şam, Adana ve Konya gibi, Anadolu'nun muhtelif merkezlerine gönderilmişlerdir⁸⁶. Fakat yapılan sevkîyâta rağmen, sayıları yekûn teşkil eden bir göçmen kitlesi İstanbul'da kalmış ve bu sayı, her geçen gün biraz daha artmıştır⁸⁷.

Osmanlı Devleti, her şeye rağmen mevcûd imkânlarını âzamî şekilde kullanarak, "evlâd-ı fâtihân"ın bakiyyesi olan bu göçmenlere, câmi, mektep, kışla, istasyon binâsı ve çiftlikleri barınma ihtiyaçlarına tahsis ederken, yiyecek ve para yardımları ile de, hayatlarının idâmesine çalışmıştır⁸⁸. Fakat göçmen sayısının çok yüksek rakamlara ulaşması, mevcûd imkânları yetersiz kılmış ve açlık, soğuk ve salgın hastalıklar yüzünden, ölüm vakaları, günde 300 - 500 arasında değişen derecede sıklaşmıştır⁸⁹. Bu arada, her ne kadar 1860 senesinden beri faaliyette bulunan bir Muhâcirîn Komisyonu mevcûd idiyse de, ihtiyâca binâen yeni komisyonlar kurulmuştur ki, bu hususta, Milletlerarası Göçmenlere Yardım Komitesi ve İâne-i Muhâcirîn Komisyonu'nu sayabiliriz. 22 Ocak 1878 tarihinde faaliyetlerine başlayan Milletlerarası Göçmenlere Yardım Komitesi, tamâmen ecnebi tebeaya mensûp konsolos, tüccar, banker ve gazetecilerden meydana gelmiş olup, gerek İstanbul'da ve gerekse diğer memleketlerde, göçmenler için yardım toplamak gayesi ile çalışmıştır. Kendi bünyesi içerisinde de Avrupa'dan Yardım Toplama Komitesi, İstanbul'dan Yardım Toplama Komitesi ve Yürütme Komitesi ile üç kısma ayrılan bu komite, 9 Nisan 1879 tarihinde kendisini feshedinceye kadar 30.204 liralık yardım toplamış ve bu para ile dokuz fırın, dört hastahâne işletmiştir⁹⁰. İâne-i Muhâcirîn Komisyonu ise, İstanbul'a gelen göçmenlere iş bulmak, yardım tedârik etmek ve Anadolu'da iskânlarını sağlamak için çalışmıştır⁹¹.

İstanbul'daki göçmenlere yapılan yardımlara bir misal olması bakımından, 12 Kasım 1878 tarihinde 12 Ocak 1879 tarihine kadar, iki aylık süre içerisinde toplanan miktar şöyledir:

	kuruş	para
Mâliye Hazinesi'nden	500.000	-
Muhâcirîn Komisyonu'ndan	200.000	-
Musul Sancağı'ndan	47.378	23
Trabzon Vilâyeti'nden	26.050	-
Galata Bezaz Tüccarı Hıranas Ağa'dan	5.843	-

86) Ahmet Cevat Eren, Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri, İstanbul 1966, s.79

87) BA, Bİ, Nr.187

88) BA, YA, Nr 1/56; Faruk Kocacık, "Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", OA (1980), I, 154-157

89) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 407

90) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, 202-210

91) Faruk Kocacık, Aynı makale, s. 159

	kuruş	para
Şitâiyye Gazetesi'nin Beyoğlu ve Kasampaşa dairelerinden topladığı bilet geliri	4.505	30
İâne-i Komisyon bakiyyesi	3.184	17
Hindistan'da Hekimoğlu Mehmed Zuhuru'l-Hasan'dan	828	30
Yekûn	802.965	05 ⁹²

Bu gelirden, bir encümen nezâretinde göçmenlere yevmiyye olarak sarfedilen miktar da şu şekildedir:

	kuruş	para
Beşiktaş şûbesine	232.500	-
Beyoğlu şûbesine	400.000	-
Üsküdar'da Tophânelioğlu şûbesine	11.000	-
Masraflar için	5.864	30
Yekûn	649.364	30

Vâridât 802.961 kuruş 05 para
Masârifât 649.364 kuruş 30 para
Bakiyye 153.596 kuruş 15 para⁹³

III) Göçmenlerin Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne Dönüşleri

Bir kaç sene öncesine kadar aynı topraklar üzerinde yaşayan ve dışarıdan tertiplenen hâdiseler hâric tutulacak olursa, aralarında ciddî bir ihtilâf bulunmayan Türk ve Bulgar ahalinin birbirlerine karşı duydukları husûmetin sebepleri için, hâtırlara gelen bâzı husûslara temâs etmek, meselenin daha iyi anlaşılması bakımında faydalı olacaktır. Ayastefanos Antlaşması'nda sınırları çizilen Büyük Bulgaristan ile Bulgarlara, tahminlerinin de üzerinde geniş topraklar verilmiş ve bu hususta lüzûmundan fazla ümitlendirilmişlerdir. Bu toprakların Berlin Antlaşması ile küçültülmesi ve büyük bir kısmının Osmanlı Devleti'ne iâde edilmesi de, Bulgarları aynı nispette hayâl kırıklığına uğratmıştır. İşte, meydana gelen göçler neticesinde boşalan topraklara sâhip olma düşüncesi, Bulgarları tahrik etmiş ve çok kısa bir zamanda, Türk hemşehrilerinin amansız bir düşmanı hâline getirmiştir. Bu durumu, topraksız Bulgar köylülerinin, geniş arâzilerden hisse almaları mütâlaasıyla mâzûr görmek mümkün değildir. Zirâ, gasbedilen toprakların sadece Türklere âit oluşu ve geniş arâzi sâhibi oldukları halde, yağmaya maruz kalanlar arasında tek bir Bulgarın bulun-

92) BA, YT, Nr 36-160-141-XII, s. 51

93) BA, YT, Nr 36-160-141-XII, s. 52

mayışı, buradaki maksadı açık bir şekilde ortaya koymaktadır⁹⁴.

Zâten Şarkî Rumeli Bulgarları, Bulgaristan'dan ayrı kalmayı hiç bir şekilde kabûl etmemişler ve "Bulgaristan Bulgarlarıdır" parolası ile, geri dönen göçmen kabilelerini tâciz ederek, tekrar Edirne istikametine doğru göndermeye çalışmışlardır. Diğer taraftan, teşkil ettikleri Cimnastik Cemiyetleri ve büyük ölçüde Ruslardan aldıkları cesâret ile, vilâyet dâhilinde kalan Türk ahâliye de, baskı ve zulümler vâsıtasıyla yurtlarını terkettirmek istemişlerdir. Bu konuda İngiltere'nin Bergos viskonsolosu Brophy, Henry Layard'a gönderdiği 24 Ağustos ve 9 Eylül 1878 tarihli yazılarında, Bulgarların geri dönen göçmenlere yaptıkları zulüm ve katliamlardan bahsettikten sonra, gerekli emniyet tedbirleri alınmadan, Şarkî Rumeli'ye Türk ahâlinin gönderilmemesi talebinde bulunmuştur⁹⁵. Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin elde tutulmasının, buradaki Türklerin mevcûdiyeti ile mümkün olacağını bilen İngiltere Hâriciye Nâzırı Lord Salisbury de, 28 Ağustos 1878 tarihinde Petersburg maslahatgüzârı Plunkett'ten, memleketlerine dönen göçmenlere karşı "insanca" muamele edilmesi için, Rusya Hâriciye Nezâreti nezdinde teşebbüse geçmesini istemiştir⁹⁶. Bu talep üzerine Plunkett, Rus Hâriciye Nazırı'na bir nota vermişse de, Ruslar, 22 Eylül 1878 tarihli cevâbî notalarında, Şarkî Rumeli'deki Türklere zulüm yapıldığı iddiâsını reddettikleri gibi, göçmenlerin geri dönüşlerinin de, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında halledilmesi gereken bir mesele olduğunu ifâde etmişlerdir⁹⁷. Yine, vilâyete Türk ahâlinin yerleştirilmesinin önemine işâret eden Fransa'nın Şarkî Rumeli Komisyonu'ndaki temsilcisi De Ring, Berlin Antlaşması ile kurulan dengenin, ancak bu iskân neticesinde mümkün olabileceğini belirtmiştir⁹⁸.

Bulgarların yaptıkları muamelelerden başka, Türk ahâlinin Şarkî Rumeli'ye dönemeyişlerinin bir sebebi de, Rus idârecilerin bu konuda tâkip ettikleri tarafgir siyâsetleri olmuştur. Başlangıçtan beri, Şarkî Rumeli Türklerini azınlık durumuna düşürmeye çalışan Ruslar, bu konuda Bulgarlara cesâret vermelerinin yanı sıra, dönüş muamelelerini güçleştirmek için de, bütün imkânları kullanmışlardır. Bu maksatla pasaport engeli koymuşlar⁹⁹, geri dönebilmek için çok kısa bir mühlet vermişler¹⁰⁰, Türklerin hânelerine Bulgarları yerleştirmişler¹⁰¹, gayrimenkul malları "harp ganimeti" telâkkisi ile gasbetmişler¹⁰².

94) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, CLXXIV

95) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 585-586, 604-605

96) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 590, 606

97) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 619

98) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 681-684

99) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 573

100) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 545-546

101) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 609-611

102) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, 151-155

ve tarlalardaki hasadı kendi mahsûlleri gibi kullanmışlardır¹⁰³. Böylece, zâten can emniyeti bulunmayan Türk ahâliyi, bu topraklara bağlayacak şartları ortadan kaldırmaya çalışmışlardır.

Halbuki, Şarkî Rumeli meselesinin Osmanlı Devleti'nin en fazla düşündüren tarafı, göçmenlerin yerlerine iâdesi olmuştur. Zirâ bu meselenin halli ile, hem bu göçmenlerden boşalan topraklara Bulgarların yerleştirilmesi yüzünden Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin kaybına mâni olunacak, hem de yaklaşan kış mevsimine rağmen, evsiz - barksız kalan bu insanlar açıkta bırakılmayacaktı. Bu husus, Şarkî Rumeli Komisyonu'nun 30 Eylûl 1878 tarihinde İstanbul'da yaptığı ilk toplantısında, Bâbîâli tarafından talep edildiği gibi, murahhaslar tarafından aynı konu ile ilgili olarak, komisyon başkanlığına bir dilekçe verilmiştir¹⁰⁴. Ayrıca Sultan II. Abdülhamid, 21 Ekim 1878 tarihinde İngiliz murahhası Drummond Wolff'u kabûl ederek, göçmenlerin memleketlerine dönebilmeleri için gayret sarfetmesini istemiştir¹⁰⁵. Osmanlı murahhasları da, fırsat buldukça aynı konuyu bahis mevzuu etmişler ve bu maksatla, bâzı tedbirlerin alınmasına dâir 6 Kasım 1878 tarihli bir teklifi, Rus ve Alman murahhasların muhâlefetlerine rağmen, komisyona kabûl ettirmişlerdir¹⁰⁶.

Her şeye rağmen Şarkî Rumeli göçmenleri, eskisinden çok farklı şartlar altında ve zor da olsa, memleketlerine dönebilmişlerdir. Fakat bunların mevcûdunun, muhârebeler esnâsında İstanbul'a doğru yapılan ilk göçlerde Ruslar ve Bulgarlar tarafından yollarda katledilenler, açlık ve hastalıklar yüzünden hayatlarını kaybedenler ile, Anadolu'da iskân edilenler dikkate alınırsa, vilâyetten ayrılanların sayısından çok daha az olduğunu belirtmek gerekir. Bu göçmenler de, Rusların Şarkî Rumeli Vilâyeti'ni tahliye etmeleri gereken 4 Mayıs 1879 tarihinden önce, yeni bir Bulgar zulmüne mârûz kalarak, tekrar yerlerinden sürülmüşlerdir¹⁰⁷. Daha sonra âsâyışın tesisi üzerine, yeniden yurtlarına dönen göçmenlere tesâdüf olunmakta ise de, bunların tamâmının, muhârebelerden önceki nüfûsun ancak yarısı nispetinde olduğunu görüyoruz¹⁰⁸.

E) Şarkî Rumeli Komisyonu

Berlin Antlaşması'nın on sekizinci maddesine göre, antlaşmada imzâsı bulunan devletlerin murahhaslarından meydana gelecek bir Avrupa Komisyonu vâsıtasıyla, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin teşkilâtına âit esasların bir nizamnâme şeklinde tespit edilmesi gerekiyordu. Bu komisyon, Şarkî Rumeli Vâlisi'nin

103) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 702

104) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 638

105) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 658

106) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 668-670

107) BA, YA, Nr 3/21, 1ef 2

108) BA, YT, Nr 14-433-126-9

yetki ve vazifeleri ile, vilâyetin mülkî, adlî ve mâlî teşkilâtını hazırlayacak ve bu hususlar, daha sonra Bâbîâli tarafından bir fermanla ilân ve diğer devletlere tebliğ olunacaktı. Bu maksatla, 14 Eylûl 1878 tarihine kadar teşkil olunan komisyonda, İngiltere'yi Henry Drummond Wolff ve Donoughmore, Fransa'yı De Ring ve Coutoly, Rusya'yı Aleksandr Aleksandroviç Şepelef ve Aleksey Nikolayeviç Çeretlef, İtalya'yı Vernoni ve Avusturya'yı da Veniamin Kallay temsil etmişlerdir¹⁰⁹. Osmanlı Devleti de, bu konuda önce Hâriciye müsteşârı Sava Paşa'yı vazifelendirmek istemiş, daha sonra bu kararından vazgeçerek, Şûrâ-yı devlet eski başkanı Âsım Paşa'yı tâyin etmiştir¹¹⁰. Komisyon, ilk toplantısını yapmak için hazırlıklarını sürdürürken, İngiltere, Rusya ve Fransa'nın ikişer murahhas gönderdiklerinin Bâbîâli'ce öğrenilmesi üzerine¹¹¹, 28 Eylûl 1878 tarihinde Deâvi-i hâriciye kâtibi Abro Efendi, ikinci Osmanlı murahhası olarak tâyin edilmiştir¹¹². Ayrıca, Hâriciye Nezâreti hukuk müşâvirlerinden Mösyö İmyabel, dördü Türkçe ve ikisi Fransızca yazışmalarda kullanılmak üzere altı kâtip ile, âcil muhâbereler için bir miralay, bir yüzbaşı ve iki mülâzim, Asım Paşa'nın refâkatine verilmiştir¹¹³.

Masrafları, iştirâk eden devletler tarafından karşılanmak sûretiyle teşkil edilen Şarkî Rumeli Komisyonu, birincisi 30 Eylûl 1878 tarihinde olmak üzere ilk dört toplantısını İstanbul'da yaptıktan sonra, 17 Ekim 1878 tarihinde Filibe'ye giderek çalışmalarına başlamıştır¹¹⁴. Fakat Bâbîâli, komisyonun hareketinden önce, vilâyete âit nizamnâmenin hazırlanmasında Osmanlı heyetine "düstûr" olması bakımından, bir lâyiha vermiştir. Hâriciye Nezâreti'nde teşkil olunan husûsî bir komisyon tarafından kaleme alınan ve otuz dokuz maddeyi ihtivâ eden bu lâyihada, vilâyetin idârî taksimâtı, meclisleri, vergileri, mahkemeleri, resmî lisânı ve umûmî maarifi; vâlinin tâyini, yetki ve vazifeleri; müsteşârlık ve müdiriyetler; sancak, kazâ, nâhiye ve köylerin idâresi; milis ve jandarma teşkilâtının idâre ve vazifeleri ile mezhepler hususunda, Osmanlı Devleti'nin fikirleri yer almıştır¹¹⁵. Ayrıca, komisyona verilecek dilekçe-

109) BA, Bİ, Nr 191, Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 630, 651, 652, 658, 671, 673, Bu komisyona katılan Alman murahhasın ismini maalesef tespit edemedik.

110) BA, Bİ, Nr 191

111) İkişer murahhas ile temsil olunan devletleri İngiltere ve Rusya olarak tespit etmemize rağmen (bk. BA, Bİ, Nr 191), Bilal N. Şimşir, bu devletlere Fransa'yı da dahil etmektedir. Fransa'nın ikinci murahhası Coutoly için bk. Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 651

112) BA, Bİ, Nr 194

113) BA, Bİ, Nr 196

114) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 148

115) BA, Bİ, Nr 197, lef 1

rin Fransızca ile kaleme alınması mecbûriyetine binâen, dâvâlara ve hukukî meselelere âşinâ bir memûrun gayriresmî sıfatla tâyini, Âsım Paşa tarafından talep edilince, Hâriciye Nezâreti istişâre odası memûrlarından Nazar Efendi, 12 Kasım 1878 tarihinde Filibe'ye gönderilmiştir¹¹⁶. Böylece, Şarkî Rumeli Komisyonu'nda Osmanlı Devleti'ni temsilen vazife alan ve masrafları "tertibât-ı fevkalâde"den karşılanan heyet âzâlarının isimleri ve birer aylık tahsisâtları şu şekildedir:

Âsım Paşa	(Birinci murahhas)	20.000 kuruş
Abro Efendi	(İkinci murahhas)	12.500 kuruş
Mösyö İmyabel	(Fransızca kâtip)	5.000 kuruş
Selim Efendi	(Fransızca kâtip)	4.000 kuruş
Nazar Efendi	(Fransızca kâtip)	3.500 kuruş
Râuf Bey	(Türkçe kâtip)	3.500 kuruş
Fehmi Bey	(Türkçe kâtip)	3.500 kuruş
Karabet Bey	(Türkçe kâtip)	3.500 kuruş
Râif Bey	(Türkçe kâtip)	3.500 kuruş
Miralay Mâhir Bey		5.000 kuruş
Yüzbaşı		2.500 kuruş
Mülâzim		2.000 kuruş
Mülâzim		2.000 kuruş
Yekûn		70.506 kuruş ¹¹⁷

Filibe'de çalışmalarına başlayan Şarkî Rumeli Komisyonu, buradaki Türk ahâli ile sık sık temâsa gelmiş ve zâten perişân bir vaziyette bulunan bu insanlara, Rusların ve özellikle de Bulgarların revâ gördükleri haksız muameleleri dile getirmiştir. Bu konuda, daha komisyonun hareketinden önce Filibe'ye giden İngiltere'nin ikinci murahhası Donoughmore, 20 Eylûl 1878 tarihinde Wolff'a gönderdiği gizli yazıda, Türklerin vaziyetini gördüğünü, binlerce göçmenin sefâlet içerisinde yaşadıklarını, angarya olarak çalıştırılarak ücretlerinin verilmediğini ve harâbe hâline getirilen evlerin yanı sıra, şehirdeki otuz câmiden, geriye iki küçük câmin kaldığını bildirmiştir¹¹⁸. Daha sonra vilâyetteki Türk, Rum ve Yahûdî ahâlinin temsilcileri Drummond Wolff'u ziyâret etmişler ve içerisinde bulundukları vaziyet hakkında kendisine mâlûmât vermişlerdir. Bu hususta 30 Ekim 1878 tarihinde, Hâriciye Nâzırı Lord Salisbury'ye bir yazı gönderen Wolff, Rum ve Yahûdîlerin herhangi bir şikâyetleri olmadığı

116) BA, Bİ, Nr 202

117) BA, Bİ, Nr 196, lef 1

118) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 609-611

halde, Türklerin çok zor şartlar altında bulunduklarını, göçmenlerin köylerine dönemediklerini ve dönenlerin de, gördükleri mezâlim yüzünden tekrar göç etmek istediklerini bildirmiştir¹¹⁹. Ayrıca, komisyondaki Osmanlı ve İngiliz murahhaslar, Rus idârecilerin müsaadesi nispetinde, gerek vilâyette meskûn, gerekse köylerine dönmek isteyen göçmenlerin durumları ile yakından ilgilenmişlerdir. Meselâ Osmanlı murahhasları, daha önce de belirttiğimiz gibi, 6 Kasım 1878 tarihinde komisyon başkanlığına verdikleri bir yazı ile, Şarkî Rumeli göçmenlerinin memleketlerine dönebilmelerini, eskiden sâhip oldukları gayrimenkullerini tasarruf edebilmelerini ve vilâyetteki diğer ahâli gibi, bütün haklardan faydalanabilmelerini isteyerek, iskân meselesi ile ilgilenmek üzere, bir alt komisyonun kurulmasını teklif etmişlerdir¹²⁰. Bu teklif, Rus ve Alman murahhasların muhâlefetine rağmen, bazı değişiklikler yapılması şartıyla kabûl edilmiştir¹²¹.

Asım Paşa ve Abro Efendi'nin 8 Kasım 1878 tarihinde Filibe'den Bâbiâli'ye gönderdikleri yazı da, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Türk ahâlinin vaziyetini ortaya koyması bakımından dikkate şâyandır. Bu yazıda meâlen şöyle denilmektedir: "Filibe'de bulunan Türklerin ekserîsi, tâkatsız kadın ve çocuklardan meydana gelmekte olup, bunlar her gün bize mürâcaat ederek, kendilerine yardım yapılmasını istemektedirler. Buraya geldiğimiz günden beri, gerek vaziyetlerinin düzeltilmesi ve gerekse iskânları için gayret sarfetmekte isek de, maddî imkânsızlıklar yüzünden, şimdiye kadar müspet bir netice elde edemedik. Halbuki, kış mevsiminin yavaş yavaş kendisini hissettirdiği şu günlerde, onlar hâlâ çarşılardaki dükkânlarda ve binâların saçakları altında barınmaktadırlar. Bu insanların âcilen buralardan kurtarılması ve kendilerine yiyecek yardımı yapılması lâzımdır. Bu maksatla kullanılmak üzere, beşlik akçe olarak, her ay asgarî elli veyâ altmış bin kuruş gönderilmesinin zarurî olduğu kanâatindeyiz. Ayrıca, bu ahâlinin iskân işleri ile ilgilenmek maksadıyla, İstanbul'daki Muhâcirîn Komisyonu'na bağlı, fakat bizimle çalışacak iki memûrun tâyini münâsip olacaktır. Bu arada, imkânlar nispetinde Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne Türk ahâlinin yerleştirilmesi, Osmanlı Devleti açısından büyük faydalar temin edecektir. Zirâ Ruslar, vilâyetin her tarafını Bulgarlar ile doldurmak için yoğun bir faaliyet içerisindeyler. Diğer taraftan, İstanbul'da uzun zamandan beri yevmiye alan ve Şarkî Rumeli'dekilere göre muhtâc sayılamayacak olan göçmenlere verilen paradan, buradakilere bir miktâr tahsisât ayrılacak olursa, hem bunların hiç bir tarafa yük olmadan yaşamaları temin edilecek, hem de hâneleri, Rus ve Bulgarların ellerinden kurtarılmış olacaktır"¹²².

119) Bilal N. Şimsir, Aynı eser, I, 663

120) Bilal N. Şimsir, Aynı eser, I, 668-669

121) Bilal N. Şimsir, Aynı eser, I, 670-678

122) BA, Bİ, Nr 204, 1ef 1

Asım Paşa ve Abro Efendi'nin bu tespitleri Bâbîâli tarafından müspet karşılanmış ve taleplerinin yerine getirileceği hususunda, 1 Aralık 1878 tarihinde kendilerine mâlûmât verilmiştir¹²³. Daha sonra, Muhâcirin Komisyonu kontrol memûrlarından Ali Fâik Bey 2.500 kuruş ve aynı komisyonun âzâlarından Hayri Efendi ise 2.000 kuruş maaşla vazifelendirilmişler ve Hazine'den tahsis olunan 60.000 kuruşu alarak, 13 Ocak 1879 tarihinde Filibe'ye gitmişlerdir¹²⁴.

Şarkî Rumeli Komisyonu'nun Filibe'de bulunmasını fırsat bilen Türk ahâli, komisyon başkanlığına verdikleri dilekçeler ile, içerisinde bulundukları şartları ve mârûz kaldıkları muameleleri belirtmek imkânına kavuşmuşlardır. 6 Aralık 1878 tarihinde kaleme alınan bu türlü bir dilekçenin sâhibi olan, Konuş nâhiyesinin Eğrilere köyüne mensûp Türkler, muhârebeler esnâsında Gümölcine'ye gittiklerini ve ancak bir ay önce dönebildiklerini, fakat Rusların kendilerini Edirne'ye göndermek istediklerini belirterek, kış ortasında mârûz kalacakları böyle bir muamelenin, açlık ve soğuktan ölmelerine sebep olacağını, hiç değilse köylerinde kalabilmeleri için kendilerine yardım edilmesi, ricâsında bulunmuşlardır¹²⁵. Köylüler, 5 Ocak 1879 tarihli ve 218 mühürlü dilekçelerinde ise, Bulgarlardan gördükleri zulümlerden bahsettikten sonra, köylerine dönebilmeleri ve meşrû haklardan faydalanarak, huzûr içerisinde yaşayabilmeleri için, Avrupa Devletleri'nin yardımcı olmasını istemişlerdir¹²⁶. Yine, 18 Ocak 1879 tarihli ve doksan üç mühürlü dilekçelerinde de, Türk ahâliye âit evlerin tahrip edilmiş, mallarının yağmalanmış ve câmilerinin yıkılmış olduğunu belirterek, çektikleri ızdıraplara bir son verilmesini, ırk ve din ayırımı yapılmadan haklarının korunup, hürriyetlerine saygı gösterilmesini talep etmişlerdir¹²⁷.

24 Eylül 1879 tarihine kadar vazife yapacak olan Şarkî Rumeli Komisyonu¹²⁸, yukarıda da belirtildiği gibi, bir taraftan vilâyetteki ahâlinin meselelerine çâre bulmaya çalışırken, diğer taraftan Dâhilî Nizamnâme'yi hazırlamıştır. Fakat, vali Stolipin'in menfî tavrı yüzünden, vilâyetin mâlî meseleleri ile alakadâr olunamadığı gibi, Türk göçmenlerin emlakine ait hususlarda da, müspet bir netice elde edilememiştir¹²⁹. Bu arada, komisyona iştirâk eden Osmanlı heyetine ait masrafların, Osmanlı Bankası'nın Filibe şubesine, taksitler hâlinde ödendiğini görüyoruz¹³⁰. Ayrıca, Asım Paşa ve Abro Efendi'nin teklif-

123) BA, Bİ, Nr 204

124) BA, İŞD, Nr 2285

125) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, I, 713

126) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, 112-115

127) Bilal N. Şimşir, Aynı eser, II, 129-130

128) Gabriel Noradounghian, Recueil d'actes internationaux de L'empire Ottoman, Paris 1903, IV, 194

129) BA, Bİ, Nr 216, lef 2

130) BA, Bİ, Nr 219, 221

leri üzerine, hizmetlerinden dolayı Râuf, Fehmi ve Râif Beyler ile Selim Efendi, 14 Mayıs 1879 tarihinde, rütbeleri birer derece yükseltilmek sûretiyle mükâfatlandırılmışlardır¹³¹.

Netice itibâriyle, Şarkî Rumeli Komisyonu tarafından hazırlanan ve vilâyetin "anayasa"sı mâhiyetinde olan 495 esas ve 637 ilâve maddeden ibâret Dâhilî Nizamnâme, Fransızca nüshası ve Türkçe tercümesi ile birlikte Bâbîâli'ye takdim olunmuş ve 15 Mayıs 1879 tarihli bir ferman ile, Sultan II. Abdülhamid tarafından ilân edilmiştir¹³².

F) İstanbul Antlaşması

Berlin Antlaşması'nın imzâlanmasından sonra, Rusya'nın, Hayrabolu'yu işgal ederek Çatalca'ya kadar yaklaşması, diğer devletleri endişelendirmiştir. Bu durum karşısında Fransa, Rusya'nın bu tavrını devâm ettirmesi hâlinde yeni bir harbin mukadder olduğunu ifâde ederken, İngiltere de, Rus orduları 1879 Mayıs'ında Şarkî Rumeli'yi tahliye etmeyecek olurlarsa, Osmanlı Devleti'ni destekleyeceklerini bildirmiştir¹³³. Diğer taraftan Rusya'nın İstanbul sefiri Lobanof, 8 Kasım 1878 tarihinde Safvet Paşa ile yaptığı husûsî görüşmede, tazminat meselesi halledilmeden, iki devlet arasındaki harp hâlinin devâm ettiğini, açıkça belirtmiştir¹³⁴. İşte bu sebeplerle, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin tahliyesi ile ilgisi bakımından, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında imzâlanan İstanbul Antlaşması'na temâs etmenin lüzûmlu olduğu kanâatindeyiz.

Osmanlı Devleti, Ayastefanos Antlaşması'nın on dokuzuncu maddesine göre, Rusya'ya büyük bir harp tazminatı ödemek mecbûriyetinde bırakılmıştı. Başlangıçta tamamı 1.410.000.000 ruble olan bu tazminatın, 900.000.000'u harp masraflarına, 400.000.000'u ticârî zararına ve 100.000.000'u Kafkasya cephesindeki zararlara mukabil istenirken, 10.000.000 ruble ile de, Osmanlı topraklarında yaşayan Rusların ziyânı tazmine çalışılmıştır. Fakat daha sonra, Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu mâlî buhran dikkate alınarak, bu tazminat, Kars, Ardahan, Batum ve Bayezid Rusya'ya bırakılmak ve Rus tebeasına dâir meblağ müstesnâ olmak şartıyla¹³⁵, 300.000.000 rubleye tenzil edilmiştir¹³⁶. Ayastefanos Antlaşması'na göre tespit edilen bu hususlar, Berlin Antlaşması'nda bahis mevzuu olunmasına rağmen, meselenin, iki devlet arasında bilâhîre imzâ-

131) BA, İH, Nr 17141

132) BA, Bİ, Nr 226; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v. 203; Tefik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, I, 38

133) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 149

134) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 148

135) Zirâ bu konudaki tazminat, zarar görenlerin İstanbul'daki Rusya sefâret-hânesine mürâcaatlarından sonra tespit edilecektir.

136) Muahedat Mecmuası, IV, 202-204

lanacak bir antlaşma ile halline karar verilmiş ve böylece, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki sülh döneminin başlaması, bu husustaki mutâbakata bağlı kalmıştır.

Osmanlı Devleti'ni temsilen Aleksandr Karatodori ve Ali Paşaların, Rusya'yı ise Aleksis Lobanof Rostofski'nin temsil ettiği tazminât antlaşması, 8 Şubat 1879 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır¹³⁷. Tamâmı on iki madde olan bu antlaşmanın ihtivâ ettiği hususları, tazminât meselesi ve iki devlete âit tebeanın hukuku ile ilgili olarak, iki kısma ayırmak mümkündür. Buna göre, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya ödeyeceği harp tazminâtı 802.500.000 Frank şeklinde tespit edilmişse de, bu meblağın ödeme şartları ve teminâtı, daha sonra kararlaştırılacaktır¹³⁸. Rus tebeasının muhârebeler esnâsında gördüğü zararın tazmini ise, 26.750.000 Frank'ı geçmemek şartıyla, bilâhîre Rus sefiri tarafından tespit edilecektir¹³⁹. Ayrıca, Rusların elinde bulunan Osmanlı esirlerinin, Berlin Antlaşması'nın imzâ tarihine kadar olan masrafları, iki devletin tâyin edecekleri komiserler vâsıtasıyla belirlenecektir. Fakat tespit edilecek meblağ, Osmanlı Devleti'nin de Rus esirler için yapmış olduğu masraflar çıkarıldıktan sonra, yedi sene zarfında ve yirmi bir eşit taksitte ödenecektir¹⁴⁰.

Diğer taraftan, her iki devlet, muhârebeler esnâsında karşı tarafa meyleden ahâlisini, hiç bir şekilde cezâlandırmayacak ve Rus ordusu ile birlikte gitmek isteyenlere mâni olunmayacaktır¹⁴¹. Yine, Rumeli vilâyetlerindeki Osmanlı tebeasından, hâdiselere iştirâk edenlerin bütün suçları afvedilecektir¹⁴². Ayrıca, Rusya'ya terk olunan yerlerin ahâlisi, istedikleri takdirde, mülklerini satarak başka yerlere gidebileceklerdir. Fakat, üç sene zarfında yerlerini terketmeyenler, Rusya tâbiyetine geçmiş sayılacaklardır¹⁴³. Bâbîâli de, Rusya tebeasından olanların sürüncemede kalan dâvâlarını, sülhen ve sür'atle neticelendirecektir¹⁴⁴. Bütün bunlara ilâve olarak, Berlin'de kararlaştırılan hususlara hâlel gelmemek şartıyla, iki devlet arasında önceden mevcûd olan her türlü mukavelenâme ve sulhün, bundan sonra da geçerli olması¹⁴⁵, Ayaste-

137) BA, BEO, Nr 961, s. 79-81; YA, Nr 2/12, lef 7, 9; YA, Nr 2/13, lef 5; YT, Nr 36-169-141-XII, s. 1-3, 5-8, 25-32

138) Dördüncü madde. Bu tazminatın ödenmesine, 14 Mayıs 1882 tarihli bir ek konvansiyon ile ve senede 350.000 liralık taksitler halinde başlanacaktır. Bk. Muahedat Mecmuası, IV, 204-206; Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 150

139) Beşinci madde

140) Altıncı madde

141) Sekizinci madde

142) Dokuzuncu madde

143) Yedinci madde

144) Onbirinci madde

145) Onuncu ve birinci madde

fanos Antlaşması'nın yerine Berlin Antlaşması'nın¹⁴⁶ ve Berlin Antlaşması ile değiştirilmeyen Ayastefanos Antlaşması'na âit maddelerin aynen kabûlü¹⁴⁷ ile, tazminât antlaşmasının tasdiknâmelerinin iki hafta zarfında, mümkün ise daha evvel, Petersburg'da mübâdelesi kararlaştırılmıştır¹⁴⁸.

Yukarıdaki maddeleri ihtivâ eden İstanbul Antlaşması, 10 Şubat 1879 tarihinde Sultan II. Abdülhamid'in tasdiki ile, Osmanlı Devleti tarafından kabûl edilmiştir¹⁴⁹. Bunun üzerine Ruslar da, Trakya'daki kuvvetlerini Şarkî Rumeli'ye çektikleri gibi, tazminât meselesini istismâr etmekten vazgeçmişlerdir¹⁵⁰.

G) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin İşgali Meselesi

Berlin Antlaşması'na göre, 4 Mayıs 1879 tarihinde Şarkî Rumeli Vilâyeti'ni tahliye etmesi gereken Rusya, diğer devletlere mürâcaâta bulunarak, karma bir kuvvetle, vilâyetin işgalini teklif etmiştir¹⁵¹. Buna göre, ilgili devletlerin askerlerinden meydana gelecek ve sayısı 10.000 kişi kadar olacak bu kuvvet, çalışma süresinin bir sene uzatılması düşünülen Şarkî Rumeli Komisyonu'nun emrine verilecek ve böylece, Rus askerinin çekilmesinden sonra, idârî yönden karşılaşılabilecek güçlükler ile Osmanlı Devleti aleyhindeki muhtemel isyân hareketleri için hazırlıklı olunacaktır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin Şarkî Rumeli hududlarına büyük miktarda asker sevkine lüzûm kalmayacağı için, önemli ölçüde maddî menfaât temin edilmiş olacaktır¹⁵². Bu durumda Osmanlı Devleti de, Avrupa'nın maddî ve mânevî desteğini kazanmış bir şekilde, Bergos ve İhtiman'ı işgal edebilecekti¹⁵³.

Diğer devletler tarafından kabûl olunan ve Osmanlı Devleti'nin lehinde gibi görünen bu teklif, aslında, Şarkî Rumeli'yi tahliye etmek mecbûriyetindeki Rusya'nın, bu vilâyetteki inisiyatifi kaybetmek endişesinden ileri gelmektedir. Zira, Berlin Antlaşması'nın on beşinci maddesine göre Osmanlı Devleti, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin hududları üzerinde istihkâmlar inşâ etmek ve bu noktalara asker yerleştirmek hakkına sâhip idi. Halbuki bu teklif ile vilâyet, içerisinde Rus askerinin de bulunduğu bir karma kuvvetin muhâfazasına bırakı-

146) İkinci madde

147) Üçüncü madde

148) Onikinci madde

149) BA, YA, Nr 2/13, lef 8

150) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 151. Buna rağmen Rus kuvvetleri, ancak 5 Ağustos 1879 tarihinde Şarkî Rumeli'yi tahliye edeceklerdir. Bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 270

151) Bu konu hakkında, arşiv vesikalarında Avusturya'dan bahsedilmezken, Yuluğ Tekin Kurat, bu teklifin Avusturya'ya âit olduğunu ve siyâsetine uygun gelmesi sebebiyle, daha sonra Rusya tarafından desteklendiğini belirtmektedir. Bk. Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 151

152) BA, Bİ, Nr 216, lef 2

153) BA, Bİ, Nr 216, lef 1

lırken, Osmanlı Devleti ise, ancak Bergos ve İhtiman'ı işgal edebilecekti. Ayrıca, Almanya ve Fransa, daha başlangıçta, asker göndermek istemediklerini bildirmişlerdir¹⁵⁴. Zâten Şarkî Rumeli Komisyonu'nun faaliyetleri, Berlin Antlaşması'na âit hükümlerin ciddi bir şekilde tatbikini isteyen devletlerin, yalnız İngiltere ve Osmanlı Devleti'nden ibâret olduğunu göstermiştir. Fakat bu defâ, meseleye kendi siyâsî menfaatleri cihetinden yaklaşan İngiltere, Rusların teklifine iştirâk ettiği gibi, bu teklifin kabûlü için Bâbiâli'ye tavsiyelerde bulunmuştur. Böylece, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin hududlarına asker sevkine dâir olan Berlin Antlaşması'nın ilgili maddesinin tatbiki hususunda, Osmanlı Devleti yalnız kalmıştır.

Halbuki İstanbul'a tâyini münâsebetiyle, 9 Mart 1879 tarihinde Sultan II. Abdülhamid tarafından kabûl edilen İngiliz sefiri, Hâriciye Nâzırı Lord Salisbury'nin bu husustaki fikirlerini arz ederken, Osmanlı askerinin vilâyete girişi sırasında herhangi bir mukavemet meydana gelecek olursa, asker sevk etmek sûretiyle, İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'ne yardım edeceğini ve bu konuda, Bulgarların davranışlarını öğrenebilmek için beş - on İngiliz subayının, Osmanlı kuvvetleri ile birlikte Şarkî Rumeli'ye gönderileceğini bildirmiştir¹⁵⁵.

Bâbiâli, 26 Mart 1879 tarihinde kendisine bildirilen ve Berlin Antlaşması'nın ihlâli mânâsına gelen bu teklif karşısında, zor durumda kalmıştır¹⁵⁶. Sultan II. Abdülhamid, bu hususta tâkip edilecek siyâseti belirlemek maksadıyla, meseleyi Meclis-i vükelâ'ya havâle etmiş ve burada, teklifin, kabûlünün veyâ reddinin, müspet ve menfî tarafları müzâkere olunmuştur. 31 Mart 1879 tarihinde Padişah'a arzedilen neticeye göre; Osmanlı Devleti bu teklifi reddedecek olsa, ileride meydana gelebilecek her türlü tehlike ve mesûliyeti, Avrupa Devletleri karşısında üzerine almış olacaktır. Ayrıca, Rus askeri Şarkî Rumeli'yi tahliye ettikten sonra, Bulgarlar, bir ihtilâl çıkararak vilâyeti Bulgaristan'a ilhak ettikleri takdirde, Osmanlı Devleti de, idâreyi ele alabilmek için tek başına bir mücâdeleye girişmek mecbûriyetinde kalacaktır. Halbuki, ne böyle bir ihtilâlin kısa zamanda bertaraf edileceği husûsunda ve ne de, diğer devletlerin yardımda bulunabileceklerine dâir kesin bir şey söylemek mümkündür. Böylece, yalnız Berlin Antlaşması'nın bir hükmünü yerine getirmek gayesiyle, Osmanlı Devleti'nin büyük miktarda asker sevk etmesi, berâberinde getireceği mesûliyet ile kıyaslandığı zaman, bu teklifi reddetmek pek mâkul görünmemektedir. Diğer taraftan, eğer bu teklif kabûl edilecek olur ise, gerek derecesi henüz kesinleşmemiş bir tehlikenin izalesinde, devletin aczi gösterilmiş olacak ve gerekse, Osmanlı Devleti için muhâfazası elzem olan Berlin Antlaşma-

154) BA, Bİ, Nr 216, 1ef 1

155) BA, YT, Nr 36-16-141-XII, s. 221

156) BA, Bİ, Nr 215

sa'na âit hükümlerin değiştirilmesi hususunda, bir emsâl teşekkül edecektir. Ayrıca, Almanya ve Fransa her ne kadar asker göndermeyeceklerini bildirmiş ve müşterek işgal kuvvetinin miktârı 10.000 kişi olarak tespit edilmiş ise de, ileride ortaya çıkabilecek sebepler ile bu sayı artabileceği gibi, bu konuda devletlerin birbirleriyle rekabete kalkışmaları yüzünden, önceden hâtırlara gelmeyen tehlikelerle karşılaşmak mümkün olacaktır¹⁵⁷.

Nihâyet Meclis-i vükelâ, birbirine muhâlif bu iki şıktan hiç birinin kabûlünü münâsîp görmemiş ve bir taraftan Rus askerinin Şarkî Rumeli Vilâyeti'ni tahliyesini bekleyerek, daha sonra meydana gelebilecek muhtemel tehlikelerin önünü almak üzere, Avrupa'nın mânevî yardımından istifâdeye, diğer taraftan da, şâyet Bulgarların muhâlefeti devâm edecek olursa, Berlin Antlaşması'nın tatbiki için ilgili devletlerin yardımına mürâcaat hakkını saklı tutarak, bu teklif bahsini geçiştirmeye karar vermiştir. Ayrıca Meclis-i vükelâ, ortada haklı bir sebep yok iken vilâyetin işgal edilmesinin, Bulgarlar nazarında Berlin Antlaşması'nın önemini azaltacağını ve zâten, Yunanistan ile hudud tashihi ve Avusturya ile de Yenipazar meselesinin halledilebilmesi için, devletin sâkin bir zamana ihtiyâcı olduğunu belirtmiştir¹⁵⁸.

Meclis-i vükelâ'nın bu kararı, Sultan II. Abdülhamid'in 1 Nisan 1879 tarihli irâdesi ile kesinlik kazanırken¹⁵⁹, böyle bir kararı vermiş olmasından dolayı, Osmanlı Devleti'nin haklı sebeplerini ihtivâ eden bir yazı kaleme alınarak, ilgili devletlere tebliğ edilmek üzere, Hâriciye Nezâreti tarafından, Avrupa'daki Osmanlı sefirlerine gönderilmiştir¹⁶⁰. Bâbîâli'nin bu kararından sonra İngiltere de asker sevketmekten vazgeçince, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin müştereken işgali fikri, tatbik imkânı bulamamıştır¹⁶¹. Fakat Osmanlı Devleti, Şarkî Rumeli'nin hududlarına asker yerleştirilmesine dâir olan hakkını mahfuz tutarak, mecbûr kalmadıkça, az bir zaman için kullanmamaya karar vermişse de, bu karar devamlılık arzetmiş ve vilâyetin elde tutulabilmesi bakımından önemli bir fırsat, böylece kullanılamamıştır¹⁶².

157) BA, Bİ, Nr 216, lef 1

158) BA, Bİ, Nr 216, lef 1

159) BA, Bİ, Nr 216

160) BA, Bİ, Nr 216, lef 2

161) Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, s. 151

162) BA, Bİ, Nr 214, 220

H) Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne Vâli Tâynini

I) Rüstem Paşa'nın Tâynini

Şarkî Rumeli meselesinin en mühim taraflarından biri, hiç şüphesiz vâli tâynini ile ilgilidir. Zirâ, herne kadar vilâyet, askerî ve siyâsî bakımdan Osmanlı Devleti'nin idâresine bırakılmış ise de, gerek Dâhilî Nizamnâme'nin lâ-yıkıyla tatbiki ve gerekse karşılaşılabilecek meselelerin halli, önemli ölçüde vâlinin takip edeceği siyâsete bağlı idi. İşte Bâbiâli, bu husustaki inisiyatifi elinde bulundurmak maksadıyla, vâlinin tâyninden önce ilgili devletlerin muvafakatini almayı, böyle bir müracaat vukuunda, her biri kendi siyasetine göre bir aday teklif edeceğinden ve mesele bir takım müşkilata uğrayacağından dolayı, münasip görmemiştir. Zâten Berlin Antlaşması'nda, bu muvafakatin, vâlinin tâyninden önce mi yoksa sonra mı alınacağı belirtilmediğinden, önce vâlinin tâynini ve daha sonra bu muvafakatin temine çalışılması kararlaştırılarak, Cebel-i Lübnan Mutasarrıfı Rüstem Paşa¹⁶³, 16 Aralık 1878 tarihinde, beş sene müddetle Şarkî Rumeli Vâlisi tâyin edilmiştir¹⁶⁴. Dâhilî Nizamnâme'nin hazırlanmasına nispeten erken sayılabilecek bu tâyin ile Bâbiâli, belki bir takım müşkilâtı bertaraf etmiştir. Fakat, bu hususta karşılaşılabilecek herhangi bir muhalefet, bu kararı hükümsüz kılacaktır.

- 163) Rüstem Paşa; Franço adlı İtalyan bir babanın oğlu olup, 1815 senesinde Hamburg'da doğmuş ve Avrupa'nın muhtelif şehirlerinde tahsil görmekte birlikte, Türkçe, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca öğrenmiştir. 1834 senesinde, Trablusgarp Vilâyeti'nin Osmanlı idâresine idhâli için gönderilen ordudaki tercümanlık ve kâtiplik ile başlayan memûriyet hayatına, Varna Eyaleti'nin Lisan-ı ecnebî Müdirliği, Tercüme Odası Müdirliği ve Deryâ Tercümanlığı ile devam etmiş, Tulon ve Mısır'dan sonra, Sultan Abdülmecid ile Rumeli'ye, Fuad Paşa ile de Memleketeyn'e gitmiştir. Daha sonra Tah-rirât-ı ecnebî Müdirliği, Sardinya Maslahatgüzarlığı ve küçükkelçiliği, İtalya Ortaelçiliği; Papa Hükûmeti, İsveç ve Norveç nezdinde hususî memûriyet, Petersburg Sefirliği ve Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı'nda bulunmuş, Londra Büyükelçisi iken 22 Kasım 1895 tarihinde vefat etmiştir. Vezâret rütbesine yükseldiği gibi, birinci dereceye kadar olan Mecidi ve on Avrupa Devleti'nin muhtelif nişanlarıyla taltif edilmiştir. İdeâl bir devlet memuru olan Rüstem Paşa, altmış iki senelik memûriyet hayatına rağmen, hiç bir vakit mâzûl kalmamış, hakkında şikâyet vuku bulmamış ve cezâ görmemiştir. Bk. BA, SA, Nr 2, s. 100; Vefât tarihi için bk. İsmâil Hakkı Uzunçarşılı, "İkinci Abdülhamid'in İngiliz Siyâsetine Dâir Muhtıraları", TD, VII/10 (1954), 58

- 164) BA, Bİ, Nr 206

II) Aleko Paşa'nın Tâyini

Bâbiâli'nin hiç bir taraftan muvafakat almaksızın, Şarkî Rumeli Vâililiği'ne Rüstem Paşa'yı tâyini, diğer devletlerce mâkul karşılanmış ise de, Rusya tarafından kabûl edilmemiştir¹⁶⁵. Zâten Rüstem Paşa, Türk, Bulgar ve Rum ahâlinin rekabetleri hâricinde, ilgili devletlerin siyâsetlerinin hesâba katılması gereken böyle bir mevkîde, vazife yapmanın zorluğunun idrâki ile, mâzeret beyân ederek afvını istemiştir¹⁶⁶.

Rusların muhâlefeti yüzünden yeni bir aday bulmak mecbûriyetinde kalan Bâbiâli, Rüstem Paşa'yı Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı'nda bırakırken, Rusya'nın tesiri ile, Viyana eski sefiri Aleko Paşa'yı¹⁶⁷, 13 Nisan 1879 tarihinde

165) BA, Bİ, Nr 217

166) BA, Bİ, Nr 217

167) Aleko Paşa veyâ Aleksandr Bogoridi/Vogoridi; Sisam Vâililiği'nde bulunan (bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 272) ve Bulgar milletinden olan Stefanaki Bey [(bk. BA, Bİ, Nr 217) Osmanlı Devleti idâresindeki Bulgarların, gerek Rum tebeanın sâhip olduğu imtiyazlardan istifâde edebilmek maksadı ve gerekse Rum mekteplerinde gördükleri tahsilin tesiri ile, eskiden beri kendilerini Rum saydıkları bilinen bir gerçektir (bk. İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul 1983, s. 61-62). Kendisinin Rum olduğuna dâir kayıtlar mevcûd ise de (bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 271), yukarıda belirttiğimiz hususlar ve Bulgar Kilisesi'nin çekirdeğini teşkil eden Papasevi'nin tesisi için 1849 senesinde Bâbiâli nezdindeki teşebbüslerinden dolayı (bk. Ahmed Refik, "Fener Patrikhânesi ve Bulgar Kilisesi", TTEM, 1 Mart 1341, Nr 8(85), s. 75), Stefanaki Bey'in Bulgar olduğunu söyleyebiliriz] ile, bir Rum annenin evlâdı olarak (bk. BA, Bİ, Nr 217), İstanbul'un Kuruçeşme semtinde dünyaya gelmiştir [(bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 271) Aleko Paşa'nın doğum yeri olarak umûmiyetle İstanbul verilmekle birlikte (bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 271; İnönü Ansiklopedisi, II, 31) Sisam ismine de tesâdüf edilmektedir (bk. Meydan Larousse, I, 290). Doğum tarihi için zikrolunan 1823 (bk. Meydan Larousse, I, 290), 1820 veyâ 1825 (bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 271) gibi çeşitli tarihler sebebiyle, bu hususta kesin bir rakam veremiyoruz]. Kendi iddiâsına göre, eski Bulgarlardan bir prens ailesine mensûp olan Aleko Paşa [(bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s.271) bu aile muhtemelen Papas Sofroni'ye âittir (bk. İnönü Ansiklopedisi, II, 31)] babasının seyâhatleri sebebiyle, on sene kadar Avrupa'da bulunmuş ve tahsilini Paris'te tamamlamıştır (bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s.271). Daha sonra Maarif Müsteşârı olarak Osmanlı Devleti'nin hizmetine giren Aleko Paşa, 23 Haziran 1876 tarihinde de, vezâret rütbesi ve büyükelçilik

Şarkî Rumeli Vâliliği'ne tâyin etmiştir¹⁶⁸. Fakat Bâbiâli, bu defâ aldığı kararını tebliğde acele etmemiş ve takriben bir ay bekledikten sonra, herhangi bir itirazın meydana gelmediğini görünce, yeni vazifesini, 15 Mayıs 1879 tarihli bir fermanla, Aleko Paşa'ya bildirmiştir¹⁶⁹. Ayrıca, 17 Mayıs 1879 tarihli bir diğer fermanla, Dâhilî Nizamname'de tespit olunan esaslara göre hareket etmek suretiyle, vilâyetteki ahâlinin rahatı için çalışması gerektiği, kendisine tebliğ edilmiştir¹⁷⁰. 21 Mayıs 1879 tarihinde, müsteşâr olarak, Ticaret Mahkemesi reis-i evveli Gavril Efendi'yi tâyin ettiren Aleko Paşa¹⁷¹, 25 Mayıs'ta da Sultan II. Abdülhamid tarafından kabûl olunduktan sonra, Şarkî Rumeli Valiliği'ni Rus vâli General Stolipin'den devralmak üzere, 27 Mayıs 1879 tarihinde Filibe'ye gitmiştir¹⁷².

ünvânı ile Viyana Sefâreti'ne tâyin olunmuştur (bk. BA, İH, Nr. 16280, 16301, 16308, 16343, 16683). Fakat, yakın himâyesini gördüğü Midhat Paşa'yı sefârethâneye kabûl etmesi sebebiyle, gözden düşerek İstanbul'a çağırılmıştır (bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 271; Meydan Larousse, I, 290).

- 168) BA, Bİ, Nr 217; Yuluğ Tekin Kurat, Aynı eser, 151-152
 169) BA, Bİ, Nr 226; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v. 203
 170) BA, MD, Nr 263, h. 228; Bİ, Nr 226, lef 2; Gabriel Noradounghian, Aynı eser IV, 224
 171) İkinci Bölüm'de de görüleceği gibi müsteşârın, vâli tarafından teklif edilen üç aday arasından, Bâbiâli'nin yapacağı tercihe göre seçilmesi icâb etmektedir. Aleko Paşa da, Şûrâ-yı devlet eski âzâlarından Filibeli Çomakof Istobanço Efendi, Tuna Vilâyeti'nin eski müsteşârı Kazganlı Hacı Petrozâde Yovanço Efendi ve Ticâret Mahkemesi reis-i evveli Gavril Efendi'yi teklif etmiş, fakat Gavril Efendi lehindeki tercihini ayrıca belirtmiştir (bk. BA, Bİ, Nr 228, lef 1). Bâbiâli de, Aleko Paşa'nın tercihini mâkul karşılamış ve bu istikamette alınan karar, Pâdişah'ın tasdi-kindenden sonra kesinlik kazanmıştır (bk. BA, Bİ, Nr 228; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v. 205)
 172) Tevfik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, I, 41

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

ŞARKÎ RUMELİ VİLÂYETİ'NİN TEŞKİLÂTI

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin teşkilâtı, daha önce ifâdesine çalıştığımız Şarkî Rumeli Komisyonu'nun hazırladığı, Dâhilî Nizamnâme'nin maddeleri ile tespit edilmiştir. Biz bu bölümde, nizamnâmenin 495 maddelik esas kısmını ele alıp, lüzûm hâsıl oldukça, ilâve maddelere atıfta bulunmak sûretiyle, vilâyetin teşkilâtını ortaya koymaya çalışacağız¹.

A) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Umûmî Hukûku

Şarkî Rumeli, muhtâriyet idâresini hâiz, askerî ve siyâsî yönlerden doğrudan doğruya Pâdişâh'a bağlı bir vilâyet olacaktır². Vilâyetin sınırları ise, Berlin Antlaşması ile tespit edilen hududlar üzerinde, Avrupa Tecdîd-i hudûd Komisyonu'nun³ yapacağı tashihlerden sonra kesinlik kazanacaktır⁴. Bu sınırların muhâfazası Pâdişâh'a âit ise de⁵, gerek bu ve gerekse dâhilî âsâyişin temini husûsunda, başıbozuk ve Çerkeslerden istifâde edilemeyeceği gibi⁶, Çerkes ahâli, hiç bir şekilde vilâyet dâhiline yerleştiremeyecektir⁷. Vilâyetteki adâlet Pâdişâh adına icrâ edilirken⁸, mahkûmları af ve umûmî af ilân etmek hakkı, yine Pâdişâh'a âit olacaktır⁹. Diğer taraftan, Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle imzâladığı ve imzâlayacağı her türlü antlaşma ile¹⁰,

1) Berlin Antlaşması'nın on sekizinci maddesine göre, Bâbîâli tarafından neşri gereken Dâhilî Nizamnâme, Düstûr'da yayınlanmış ve hattâ, İstanbul ile Filibe arasındaki muhâberelerde bu neşriyât esas alınmıştır (bk. BA, BEO, Nr 969, h 322, BEO, Nr 970, h 416). Bu sebeple biz de, müstakilen neşrine (bk. Rumeli-i Şarkî'nin Dâhilî Nizamnâmesi, İstanbul 1295 ve Rumeli-i Şarkî'nin Dâhilî Nizamnâmesi Zeylleri, İstanbul 1296) rağmen, Düstûr (1. tertib, IV, 813 - 1047)'daki kaydı esas aldık.

2) Birinci madde

3) Bu husûsa Üçüncü Bölüm'de ayrıca temâs edilecektir.

4) İkinci madde

5) Üçüncü madde

6) Dördüncü madde

7) Beşinci madde

8) Sekizinci madde

9) Dokuzuncu madde

10) Yirminci madde

Dâhilî Nizamnâme'ye muhâlif olmadığı sürece, mevcûd Osmanlı kanunları, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde de aynen uygulanacaktır¹¹. Daha önce Osmanlı Devleti'ne âit olduğu halde, artık Şarkî Rumeli'de kalan orman, mâden ve umûmî gayrimenkullerin vilâyet idâresine bırakılmasına mukabil¹², vilâyetteki gümrük, posta, telgraf, fener ve demiryollarının işletilmesi ile, silâh ve barutun satışından elde edilecek hâsılât da, Osmanlı Devleti'ne verilecektir¹³. Ayrıca Şarkî Rumeli Vilâyeti, Osmanlı Devleti'ne vereceği senelik verginin hâricinde, devletin umûmî masraflarının karşılanmasına, gelirinin onda üçü nispetinde iştirâk edecektir¹⁴.

Şarkî Rumeli Vilâyeti, Pâdişah tarafından tespit ile, Berlin Antlaşması'nda imzâsı bulunan devletlerin muvâfakati neticesinde, beş sene için tâyin olunan, bir Hristiyan vâli vâsıtasıyla idâre edilecektir. Bununla beraber, her hangi bir sebeple vâlinin yokluğunda kendisine vekâlet etmek ve yine Hristiyan olmak şartıyla, bir de müsteşâr tâyin olunacaktır. Bu müsteşâr ise, vâlinin tavsiye ettiği üç aday arasından, Pâdişah'ın yapacağı tercih ile tespit edilecek ve eğer bu husustaki tercih hakkı, bir ay zarfında kullanılmayacak olursa, bu hak bizzat vâli tarafından kullanıldıktan sonra, neticesi Pâdişah'a bildirilecektir. Ayrıca vâli, mülkî idâre müdirleri ile Divân-ı âlî-i muhâkemât hâkimlerini ve sancak mutasarrıflarını tâyin edecekse de, bu hususta, Pâdişah'ın tasvibini ihtivâ eden bir irâdenin çıkması gerekecektir. Eğer yapılan bir tâyinin Pâdişah'a arzından sonra, icâb eden irâde bir ay zarfında çıkmayacak olursa, vâlinin bu husustaki karârı geçerli sayılacaktır. Bu memûriyetlerin münhâl kalması hâlinde de, vâli tarafından geçici tâyinler yapılacaktır. Yine, Milis ve Jandarma Kumandanı ile büyük subay¹⁵ tâyinlerinin Pâdişah tarafından yapılmasına mukabil, yüzbaşılar da dâhil olmak üzere, bu rütbeden aşağı olan küçük subayların tâyinlerini, vâli yapacaktır¹⁶.

Diğer taraftan, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin resmî parası, Osmanlı lirası olacaktır¹⁷. Fakat, gerek memûrların kendi aralarında ve gerekse memûrlar ile ahâli arasındaki muamelelerde, vilâyetin başlıca lisanlarından olan Türkçe, Bulgarca veya Rumca kullanılacaktır. Sancak, kazâ ve nâhiyelerin mülkî ve adlî memûrları da, resmî evrak, îlâm ve muhâbere îlânlarında, bulundukları mülkî dairede yaşayan ahâlinin, ekseriyetle kullandıkları lisânı tercih edecekler-

11) Onbirinci madde

12) Onbeşinci madde

13) Onyedî ve ondokuzuncu madde

14) Onaltıncı madde

15) Yüzbaşılardan yüksek rütbelerdeki subaylara verilen umûmî isim.

16) Yedinci madde

17) Onsekizinci madde

dir. Eğer, ekseriyetle kullanılan lisânın yanı sıra, yarıya yakın bir nispette bir başka lisan varsa, bu takdirde her iki lisan birlikte kullanılacaktır. Bu durum, vilâyet merkezinde ve sancaklardaki mülkî ve adlî memûrlar arasında da, aynen geçerli olacaktır. Buna mukabil, Bâbîâli ile yapılacak muhâberelerde, Türkçe'den başka bir lisan kullanılamayacaktır. Yine, Şarkî Rumeli'de îlân olunan kanûn, emirnâme, umûmî muharrerât ve îlânlar ile, müsteşâr ve müdirlerin kararnâme, umûmî muharrerât ve îlânları, vilâyetin tamâmını ilgilendirdiği takdirde, her üç lisan ile yayınlanacaktır. Mahkeme huzûruna çıkan kişiler de, bu üç lisandan istediklerini kullanmaya hakları olacağı gibi, bu durum, vilâyetteki bütün îlâmlar için aynen uygulanacaktır¹⁸.

Şarkî Rumeli'deki milis hizmeti ise, daha sonra temas edileceği gibi, vilâyetteki yerli ahâlinin tamâmı için mecbûrî olacak ve bu kaideye tâbi olanlar, Osmanlı Devleti'nin askerlik hizmeti ile, hiç bir şekilde mükellef tutulamayacaklardır. Sâdece, milis ve onun ihtiyât defterlerine henüz kayıt yaptırmamış veyâ defterden kaydı silinmiş olanlar, Osmanlı askerî mekteplerine ya da, askerî birliklerden her hangi birine, serbestçe yazılabileceklerdir. Osmanlı ordusunda bu şekilde geçen hizmet süresi de, daha sonra miliste yapılacak olan hizmetten düşülecek ve askerlik bedeli adıyla her hangi bir vergi alınamayacaktır¹⁹.

Ayrıca, âzâlarının ekserîsi seçimle gelen ve kendisine âit hususlarda, vâli ile birlikte kanun yapmak yetkisine sâhip olan, bir Vilâyet Umûmî Meclisi teşkil edilecektir. Bu meclis, ileride de belirtileceği gibi, vâli nezdindeki İdâre Meclisi'nin vazifelerini yapmak maksadıyla, bir Encümen-i dâimî tâyin etmesinin yanı sıra, vilâyette hazırlanan kanûnları Pâdişah'ın tasdikine arz ve daha sonra îlân etmek yetkisine sâhip olacaktır. Pâdişah'a arz edildiği halde, iki ay süre ile hakkında her hangi bir karar çıkmayan kanûnlar ise, tasdik olunmuş muamelesi görecektir²⁰. Yine, mülkî, adlî ve malî müesseselerin işletilmesi, mevcûd vergilerin iptâli, değiştirilmesi veyâ yeni bir vergi ihdâsı ile, hazırlanan bûdce cedvellerinin ve sona eren seneye âit hesapların tasdiki, umûmî maarif, oktrova²¹, madenler, sular ve ormanların idâresi, kara ve demiryollarının inşâ ve işletilmesi, emlâkin tanzim ve idâresi, ziraat, ticâret, sanat ve tesislere âit hususlar, yeniden ele alınacaktır²². Fakat, bu konularda verilen kararlar, ancak vilâyet kanûnları ile değiştirilecek veyâ iptâl

18) Yirmiikinci madde

19) Altıncı madde

20) Onuncu madde

21) Duhûliye resmi

22) Onüçüncü madde

edilecektir²³. Bütün bunların yanı sıra, Şarkî Rumeli Vilâyeti, Osmanlı Meclis-i mebûsânı'nda kendisi için belirlenen miktardaki mebûsları, Umûmî Meclis vâsıtasıyla tespit ederek, İstanbul'a gönderecektir²⁴. Son olarak, vilâyet memûrlarının seçimi, her mülkî daire ahâlisinin birbirine olan nispetleri dikkate alınarak yapılacaktır²⁵.

B) Şarkî Rumeli Ahâlisinin Umûmî Hukuku

Gerek Şarkî Rumeli'de doğan ve gerekse, 1 Ocak 1877 tarihinden önce vilâyette meskûn bulunan bütün Osmanlı tebeası, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin yerlisi sayılacak ve bu hususla ilgili haklardan istifâde edebilecektir. Aynı durum, Osmanlı tebeasından olup da, bir sene müddetle vilâyette ikamet edenler için de geçerli olacaktır. Yerlilik hakkını kazanmak isteyen yabancıların ise, önce Osmanlı tâbiyetine geçmeleri gerekecektir. Buna mukabil, Osmanlılık sıfatını kaybedenler veyâ vâlinin müsaadesini almaksızın, yabancı bir memlekette askerlik hizmetine girenler, Şarkî Rumeli yerliliğinden çıkarılacaklardır²⁶. Ayrıca ahâli, hangi millet ve mezhepten olursa olsun, aynı haklardan faydalana- cak ve hükûmet dairelerinde, kabiliyetlerine göre, eşit derecelerle vazife alabileceklerdir. Zâten bu memûriyetler, müstesnâ haller hâricinde, yabancı memûr ve müstahdemlere verilemeyecektir²⁷.

Şarkî Rumeli'deki vergiler de, umûmî menfaatler istikametinde ve herkesin tâkatı nispetinde toplanacaktır²⁸. Fakat, kanûnî bir mesnedi bulunmayan hiç bir vergi tahsil edilemezken²⁹, umûmî gelir ve menfaatleri korumak maksadıyla konulan inhisarlardan başka, herhangi bir sûretle inhisar da konulamayacaktır³⁰. Yine ahâli, belediyelerin zâbıta nizamlarına hâlel getirmediikleri sürece, vilâyet dâhilinde serbestce gezmenin ve dilediği yerde iskân edebilmenin yanı sıra³¹, hükûmetin eşit himâyesi altında bulunarak, din ve mezhebinin vecibelerini, serbestce yerine getirebilecektir³². Fakat hiç kimse, herhangi bir din veyâ mezhebin şartlarını icrâya zorlanamayacaktır³³. Ayrıca, herkes

23) Ondördüncü madde

24) Onikinci madde

25) Yirmibirinci madde

26) Yirmiüçüncü madde

27) Yirmidördüncü madde

28) Yirmibeşinci madde

29) Yirmialtıncı madde

30) Otuzbeşinci madde

31) Yirmiyedinci madde

32) Yirmisekizinci madde

33) Yirmidokuzuncu madde

için temin edilmiş olan şahsî hürriyet, kanûnen belirlenen haller hâricinde kısıtlanamamakla birlikte, meşhûd suçlar müstesnâ olmak ve meşrû bir mâzeretle îlân olunan örfî idârenin şartlarına hâlel gelmemek şartıyla, hiç kimse, adliyeden verilen gerekçeli müzekkere olmaksızın tutuklanamayacaktır. Bu müzekkerenin de, tutuklama ânında veyâ en fazla yirmi dört saat zarfında, tutukluya tebliği gerekecektir³⁴. Yine, hiç kimsenin, bağlı bulunduğu mahkemeye gitmekten alıkonamamasına ve cinâyet dâvâlarında, husûsî komisyonlar teşkil edilememesine ilâve olarak³⁵, verilen cezâlar da, belirli bir kanûna istinâd etmedikçe, tatbik olunamayacaktır³⁶.

Diğer taraftan, vilâyetteki umumî âdâbı, ahâlinin emniyetini veyâ sıhhatini bozmamak şartıyla, her türlü mesleği icrâ etmek serbest olacaktır³⁷. Bu konuda, isteyenler, maksatları ve kullandıkları vâsıtalar gayrimeşrû veyâ hükûmetce tehlikeli görülmediği takdirde, emniyet ve umûmî âsâyişi muhâfaza için, mevzuâtı bir kanunla belirlenen, şirket kurma hakkına sâhip olabileceklerdir³⁸. Aynı şekilde, vilâyetteki eğitim serbest olup, bu husustaki kontrol, hükûmet tarafından yapılacaktır³⁹. Bu serbestiyete ilâve olarak, herkes, yazılı veyâ sözlü şekilde fikrini açıkça beyân edebileceği gibi⁴⁰, sûiistimâlleri kanûn kuvveti ile engellenecek olan matbuât faaliyetleri de serbest bırakılacaktır. Ayrıca bu hususta, ne bir vergi alınması, ne de sansür uygulaması söz konusu edilebilecektir⁴¹. Fakat, toplantı yapmak maksadıyla, kendi hâlinde ve silâhsız olarak kapalı mahallerde bir araya gelebilecek olan ahâlinin, açık yerlerde yapacağı toplantılarda, zâbıta nizamlarına göre hareket etmeleri gerekecektir⁴². Yine vilâyetteki herkesin, bir veyâ bir kaç kişi tarafından imzâlanan bir dilekçeyi, hükûmet memûrlarına vermeğe hakkı olacaktır⁴³.

Diğer bir husus olarak, vilâyetteki ahâlinin meskenleri her türlü taarruzdan korunacak ve kanûnî haller hâricinde, içerisine girilemeyecektir⁴⁴. Aynı şekilde, vilâyetteki emlâkin tamâmı muhâfaza altında bulunacak ve bir şahıs, ancak umûmî bir menfaat için ve tahakkuk eden bedeli önceden ödenmek şar-

34) Otuzuncu madde

35) Otuzbirinci madde

36) Otuzikinci madde

37) Otuzdördüncü madde

38) Kırkikinci madde

39) Otuzsekizinci madde

40) Otuzdokuzuncu madde

41) Kırkinci madde

42) Kırkbirinci madde

43) Kırküçüncü madde

44) Otuzüçüncü madde

tıyla, emlâkinden mahrûm bırakılabilecektir⁴⁵. Fakat, hiç kimsenin malı müsâdere olunamayacağı gibi, gerek suç zanlılarının ve gerekse gıyâben hüküm giyenlerin malları da hacz edilemeyecektir⁴⁶.

C) Şarkî Rumeli Vâlisi

Şarkî Rumeli Vâlisi Pâdişah'ın vekilidir⁴⁷ ve bu sebeple, vilâyetteki her türlü icraatından, sâdece onâ karşı sorumlu olacaktır⁴⁸. Aynı zamanda icrâ kuvvetine sâhip olan vâlinin, bu hususta alınarak neşr ve îlân edilecek kararları "emirnâme" olarak isimlendirilecektir⁴⁹. Vâlinin muvakkaten vilâyetten ayrılması veyâ vâliliğin münhâl kalması hâlinde ise, kendisine müsteşârı vekâlet edecek, fakat bu durum, üç aylık süreyi geçemeyecektir⁵⁰. Eğer vâli, İstanbul müstesnâ kalmak şartıyla, Bâbîâli'nin müsaadesini almaksızın vilâyet dışına çıkacak olursa, vâlilik vazifesi sona ermiş sayılacaktır⁵¹.

Diğer taraftan, vâli, vilâyetin dâhilî veyâ hâricî emniyetini tehlikede görür ve bu durumu, kendi mesûliyeti altında beyân ederse, Berlin Antlaşması'nın onaltıncı maddesine göre, âsâyişi sağlamak maksadıyla Osmanlı askerini dâvet edebilecektir⁵². Ayrıca, usûlü üzere çıkarılmış olan bir kanûn, nizamnâme veyâ emirnâmenin icrâsına, ahâli tarafından ısrârlı bir şekilde karşı çıkılması ile, amme hukukunu ihlâl edecek bir silâhlı hareket veyâ vahim karışıklıklar karşısında, hükûmetin âciz kalması hâlinde, örfî idâre îlân edebilecektir. Fakat böyle bir durumda, Umûmî Meclis'e âit Encümen-i dâimî'nin muvafakatıyla alınan örfî idâre emirnâmesinde, kararın gerekçesi gibi, bu idârenin, vilâyetin hangi mıntikasını şâmil olacağı da açıkça belirtilecek ve Bâbîâli'ye bildirilecektir. Şâyet, örfî idâreyi gerektiren sebepler ortadan kalkacak olursa, bu idâre de kendiliğinden sona erecektir⁵³.

Şarkî Rumeli Vâlisi, icrâ kuvvetinin başı olarak Dâhilî Nizamnâme'ye âit hükümlerin muhâfazasına, kanunların icrâsına, umûmî âsâyiş ve intizâmın devâmına dikkat edecek ve gerekirse bu hususta, Encümen-i dâimî ile istişârede bulunacaktır. Buna ilâveten, Bâbîâli tarafından tâyin olunan veyâ seçilmek sûretiyle vazife alan adlî ve idârî memûrlar gibi, husûsî vazifeliler hâric tutul-

45) Otuzaltıncı madde

46) Otuzyedinci madde

47) Kırkdördüncü madde

48) Kırkbeşinci madde

49) Kırkdördüncü madde

50) Kırksekizinci madde

51) Kırkyedinci madde

52) Kırkdokuzuncu madde

53) Ellinci madde

mak şartıyla, vilâyetteki hâkimler, memûrlar ve müstahdemler, bizzat vâli tarafından tâyin olunacaklardır. Fakat, herhangi bir kanûna istinâd etmeksizin, yeni memûriyetlerin açılması söz konusu olamayacaktır⁵⁴. Ayrıca, milis ve jandarma birliklerinin istihdâmları vâlinin yetkisine bırakılırken, Vilâyetin Umûmî Hukuku bahsinde belirtildiği gibi, yüzbaşı ve daha küçük rütbeli subaylar da, vâli tarafından tâyin olunacaklardır⁵⁵. İleride temâs edileceği üzere, belediye seçimleri için dâvetiye çıkarmak, seçilenleri Umûmî Meclis'e âzâ tâyin etmek, bu meclisi toplamak ve dağıtmak, yine vâlinin vazifeleri arasında olacaktır⁵⁶.

Vâli, gerekçesini belirtmek şartıyla, vilâyet Umûmî Meclis'ine vereceği kanûn lâyihaalarının kabûl edilmesi hâlinde, hem bu kanûnları Pâdişah'ın tasdikine sunacak ve hem de tasdikten geçenleri, onun adına îlân edecektir. Her seneye âit vilâyet bütçesi ile, sona eren senenin mâlî hesapları da, yine vâli tarafından Umûmî Meclis'e takdim edilecektir⁵⁷. Diğer taraftan vâli, Umûmî Meclis'in tâtilde olduğu bir dönemde, herhangi bir kanunla belirlenmemiş konularda, sebeplerini açıklamak şartıyla ve Encümen-i dâimî'nin yardımıyla, kanun hükmünde nizamnâmeler hazırlayabilecektir. Fakat, böyle bir nizamnâme hazırlandığı zaman, durumu derhâl Bâbiâli'ye bildireceği gibi, bu konuya âit bir kanûn lâyihasını da, ilk olağan toplantısında Umûmî Meclis'e sunacaktır. Vilâyetle kurulacak şirketler için gerekli olan müsaadeler vâli tarafından verilecek ve bu şirketlerin nizamnâmeleri, yine onun tarafından tasdik olunacaktır⁵⁸.

Yukarıda izâhına çalıştığımız yetki ve sorumlulukların sâhibi olan Şarkî Rumeli Vâlisi, ihânette bulunur, Dâhilî Nizamnâme'de yer alan hükümler hilâfında hareket eder veyâ, devletin, hükûmetin ya da ahâlinin zarârına olmak üzere zimmetine para geçirirse, başkanı ve beş âzâsı Bâbiâli tarafından tâyin edilen, diğer beş âzâsı da Umûmî Meclis'ce seçilerek meydana gelen bir Divân-ı âli huzûrunda yargılanacaktır. Böyle bir durumda, vâliyi ithâm hakkı ise ancak Bâbiâli'ye âit olacak ve Bâbiâli bu hakkını, ya kendiliğinden, ya da Umûmî Meclis'in şikâyeti üzerine kullanacaktır. Bu maksatla, Umûmî Meclis'in vâli aleyhinde vereceği bir şikâyetnâme, önce, âzâların en az yedide dördü tarafından imzalanarak doğrudan doğruya Bâbiâli'ye gönderilecek ve daha sonra, oradan Divân-ı âli'ye havâle olunacaktır. Vâlinin ne şekilde mahkeme edileceğine de, Divân-ı âli karar verecektir. Eğer vâli, yapılan mahkeme neticesinde, asgarî dörde karşı yedi oyla suçlu bulunacak olursa, hakkında gereken cezâlara hâlel gelmemek şartıyla, vazifesine son verilecektir⁵⁹.

54) Ellibirinci madde

55) Elliikinci madde

56) Elliüçüncü madde

57) Ellidördüncü madde

58) Ellibeşinci madde

59) Kırkaltıncı madde

D) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Merkezî Idâresi

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne âit idârî meseleler, altı makam arasında taksim olunacaktır ki, bunlar, Dâhiliye Müdürlüğü, Adliye Müdürlüğü, Mâliye Müdürlüğü, Ziraat, Ticâret ve Nâfia Müdürlüğü, Umûmî Maarif Müdürlüğü ile Milis ve Jandarma Kumandanlığı'dır⁶⁰.

I) Umûmî Müdürler

a) Dâhiliye Müdürü

Dâhiliye Müdürü, aynı zamanda Şarkî Rumeli Vâlisi'nin müsteşârı sıfatıyla, vilâyet dâhilindeki mezhep cemaatleri ve idârî Dâvâlar Dîvân-ı âlisi ile münâsebetleri düzenlemek, umûmî âsâyışın yanı sıra, din ve mezheplerin zâbitasını temin etmek, vilâyetin muhtelif kısımlarındaki müdürlere gereken emirleri vermek ve Dîvân-ı âlî'nin terkibi ile, diğer umûmî müdürlere havâle edilmeyen meseleleri halletmekle vazifeli olacaktır⁶¹.

b) Adliye Müdürü

Adliye Müdürü de, Dîvân-ı âlî-i muhâkemât ile mahkemeleri tertip etmek, cezâî konularda, savcılar vâsıtasıyla yürütülen umûmî hukuk dâvâları açarak, verilen cezâları gözetmek, bu cezâların afvına dâir olan talepleri değerlendirmek ve umûmî af lâyhâları hazırlamakla vazifeli olacaktır. Yine, mahkemelerin maiyyetinde bulunan hademe ve adlî memûrların yanı sıra, doğum ve ölüm defterlerine nezâret, adlî sorgulamaların tanzimi ile, adliye teşkilâtına, cezâ muhâkemeleri usûlüne, meclislerin idâresine, hukuk ve ticâret usûl mahkemelerine dâir kanûn ve nizamların hazırlanması da, Adliye Müdürü'ne âit olacaktır⁶².

c) Mâliye Müdürü

Mâliye Müdürü ise, vilâyetteki vergileri tarh ve tevzî ile, koru, orman ve mâdenler hâricindeki gayrimenkullerin idâresine nezâret etmenin yanı sıra, vilâyet vâridâtının ve nakdî cezâların tahsilini, vilâyet hazinesinin menfaatine olarak konulan inhisarların, emâneten veyâ iltizâm yoluyla idâresini, vilâyete âit masrafların ödenmesini, vilâyet bütçesini, umûmî hesapların ve mâlî

60) Ellialtıncı madde

61) Altmışıncı madde

62) Altmışbirinci madde

konularla ilgili kanun ve nizamların hazırlanmasını temin etmekle mükellef olacaktır⁶³.

d) Ziraat, Ticâret ve Nâfia Müdîri

Bu müdîrin vazifeleri de, vilâyetteki ziraat, ticâret ve sanatın geliştirilmesi, yol ve köprüler ile vilâyet idâresine bırakılmış olan demiryollarının işletilmesi, köprü, rıhtım ve deniz mühendisliği gerektiren eserlerin inşâ ve muhâfazası, nehirlerin ıslâhı, bataklıkların kurutulması, kurak arazilerin sulanması, vilâyete ait binâların inşâ ve muhâfazası, suların kontrol altına alınması, kara ve deniz avcılığının bir nizama bağlanması, koru ve ormanların muhâfazası ile, mâdenlerin işletilmesinden ibâret olacaktır⁶⁴.

e) Umûmî Maarif Müdîri

Umûmî Maarif Müdîri, vilâyette tesis edilen mekteplerde en iyi eğitimin yapılmasını sağlamak, bu mekteplere muallim olmak isteyenler için imtihanlar düzenleyerek, neticesine göre diploma veya şehâdetnâmeler vermek, umûmî maari-fe dâir kanûn ve nizamlar hazırlamak, vilâyetteki gerek umûmî ve gerekse mezhap cemaatleri ile fertler tarafından yapılan husûsî eğitimi kontrol etmekle vazifeli olacaktır⁶⁵.

f) Milis ve Jandarma Kumandanı

Milis ve Jandarma Kumandanı ise, vilâyetteki milis ve jandarmanın nüfûs cedvellerini düzenlemek, onları teşkilâtlandırmak, tâlim ve techiz etmenin yanı sıra, silahhâne ve depoların idâresi ile, bu binâlara âit defterleri, her sene için hazırlamakla mükellef olacaktır⁶⁶.

II) Husûsî Meclis

Yukarıda vazifelerini belirtmeye çalıştığımız altı müdir, aynı zamanda, vâlinin Husûsî Meclis'ini meydana getireceklerdir. Bu meclisin başkanlığını bizzat vâli yapacaksa da, onun bulunmadığı zamanlarda bu vazife, müsteşar tarafından yürütülecektir. Müsteşarın olmadığı zamanlarda da, diğer âzâların en kıdemlisi, iki âzânın kıdemi birbirine eşit ise, en yaşlı olanı, Husûsî Meclis'e riyâset edecektir. Bu meclisin karar alabilmesi için, âzâlarından en az

63) Altmışikinci madde

64) Altmışüçüncü madde

65) Altmışdördüncü madde

66) Altmışbeşinci madde

üçünün bulunması gerekecektir. Fakat, kanûnî muvâfakatı gerektiren hallerde, eğer vâli meclisin müzâkerelerine iştirâk etmeyecek olursa, bu takdirde, altı âzâdan asgarî beşinin bulunması şartı aranacaktır⁶⁷. Buna mukabil, vâli, umûmî menfaat ile ilgili bir konuda, ister Dâhilî Nizamnâme'ye vayâ bir kanûn hükmüne riâyet için olsun, isterse bunu kendiliğinden münâsip görmüş bulunsun, Husûsî Meclis'in fikrini alsa bile, meclis kendi fikrini ayrıca beyân edecektir. Fakat, Husûsî Meclis'in alacağı kararlar, vâli için aslâ bağlayıcı bir özellik taşımayacak ve vâli, vereceği kararlardan yalnız kendisi sorumlu olacaktır⁶⁸.

Diğer taraftan umûmî müdirlerin her biri, ilgili kanûn, nizam ve nizamnâmeleri, kendi vazife sâhâları dâhilinde uygulayacakları gibi, maiyyetlerindeki memûr, subay ve müstahdemleri de, emir ve tâlimâtları vâsıtasıyla idâre edeceklerdir. Aynı zamanda, gerek kendi maiyyet memûrları ve gerekse ahâli tarafından, herhangi bir meselenin halli için yapılacak mürâcaatları, kabûl veyâ reddetmek husûsunda serbest olacaklardır. Fakat, idârî dâvâlarla ilgili bir mesele hakkındaki karâra, husûsî bir şekilde itirâz etmenin doğru olmadığı zamanlarda, meselenin vâli tarafından halli cihtine gidilecektir. Yine, herhangi bir umûmî müdir, Husûsî Meclis'in muvâfakatı ile, hem kendi daireleri için gerekli olan malzemenin mukavelesini imzâlamak ve hem de, dairelerinin muameleleri ile ilgili sarfiyât hakkında emir vermek yetkisine sâhip olacaklardır. Kanûnların tâyin ettiği hallerde, nizamnâme yapmak kudretinin yanı sıra, kazâ ve teftiş hakkı da, umûmî müdirlerin yetkileri arasında bulunacaktır⁶⁹.

III) Dîvân-ı âlî

Vilâyetteki idârî dâvâlara bakacak olan Dîvân-ı âlî, bir başkan, iki âzâ ve iki de âzâ muavininden meydana gelecektir. Dîvân-ı âlî'nin başkanı, her sene başında, Dîvân-ı âlî-i muhâkemât'ın kendi âzâları arasından tâyin edilen kişi olurken, âzâlar ise, biri vâli ve diğeri de, vilâyet Umûmî Meclisi'nin Encümen-i dâimî'si tarafından, yine her sene başında tespit edilecektir. Fakat bu âzâlar, ne Husûsî Meclis'in ve ne de Encümen-i dâimî'nin âzâları arasından seçilebileceklerdir. Muavinler de, yukarıda belirtilen şekilde, yani âzâlar gibi tespit edilecekler ve Dîvân-ı âlî'ye havâle edilen meselelerle ilgili raporların tanzimi ve âzâların bulunmadığı zamanlarda, onlara vekâlet etmekle vazifeli olacaklardır. Dîvân nezdindeki savcılık vazifesi ise, her sene başında müsteşarın, maiyyet kalemlerindeki memûrlar arasından seçtiği iki memûr va-

67) Elliyedinci madde

68) Ellisekizinci madde

69) Ellidokuzuncu madde

sıtasıyla yürütülecektir. Ayrıca, Dîvân-ı âlî'deki muamelelerde, bu memûrlara yardımcı olmak üzere, bir mazbata kâtibi bulunacaktır⁷⁰.

Dîvân-ı âlî, umûmî müdürler tarafından verilen kararlar sebebiyle, zarar gördüklerini iddiâ eden ahâlinin mürâcaatları ile, yine bu müdürlerin imzâladıkları kontrato ve mukavelelerden dolayı, idâre ile fertler arasında meydana gelen ihtilâflara bakacaktır. Ayrıca, umûmî müdürler ile Sancak Meclisleri'nin, idârî dâvâlara âit olan kararları aleyhindeki mürâcaatları, bir İstinâf Mahkemesi⁷¹ sıfatıyla görüşecektir⁷².

E) Vilâyet Umûmî Meclisi

I) Umûmî Meclis'in Teşekkülü

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Umûmî Meclis'i, tabîî, seçilmiş ve vâli tarafından tâyin olunan, toplam elli altı âzâdan meydana gelecektir⁷³.

a) Tabîî Âzâlar

Umûmî Meclis'in tabîî âzâları, Müftî Efendi başta olmak üzere, beş Hıristiyan cemaatin dinî reisleri, vilâyet merkezinde ikamet eden Hahambaşı, Dîvân-ı âlî-i muhâkemat reisi, idârî Dâvâlar Dîvân-ı âlî reisi ve Mâliye Başmüfettişinden ibâret olan, on kişiden meydana gelecektir⁷⁴.

b) Seçilmiş Âzâlar

Bu âzâlar, otuz altı kişiden ibâret olacak ve her iki senede bir, yarısı yenilenmek sûretiyle, ahâli tarafından doğrudan doğruya ve gizli oy usûlü ile seçilecektir. Bu maksatla vilâyet, nüfusları takriben birbirine eşit olmak şartıyla, otuz altı seçim nâhiyesine taksim olunacaktır. Bu seçim nâhiyeleri ise, bir seçim kanûnu ile ayrıca tespit edilecektir⁷⁵. Fakat, bu seçimlere iştirâk edebilmek veyâ tâyin olunabilmek için, adaylarda, Şarkî Rumeli yerlisi olmanın yanı sıra, vilâyet dâhilinde meskûn bulunmak şartları aranacaktır⁷⁶.

70) Altmışaltıncı madde

71) Mahkemelerce verilen bir hükmün iptâli için mürâcaat olunan bir üst mahkeme

72) Altmışyedinci madde

73) Altmışsekizinci madde

74) Altmışdokuzuncu madde

75) Yetmişbirinci madde

76) Yetmişinci madde

Seçimle gelen âzâların yenilenmesi husûsu ise, bu nizamnâmenin ilânından iki sene sonra ve meclisin, o seneki son olağan oturumunda kararlaştırılacaktır. Seçimlerin hangi nâhiyelerde yapılacağı da, kur'a çekilmek sûretiyle tespit edileceği gibi, bu nâhiyelerin adedi, mevcûd seçim nâhiyelerinin yarısı kadar olacaktır. Fakat, münhâl âzâlıklar için seçilen âzâlar, ancak seleflerinden kalan süre zarfında vazife alabileceklerdir⁷⁷. Bu arada, toplantı süreleri ile gidiş ve dönüşlerde yolda geçen zaman için, âzâlara, seçim kanûnunda belirtilen miktar nispetinde yevmiye verilecektir⁷⁸.

c) Tâyin Olunan Âzâlar

Vilâyet Umûmî Meclisi'ne vâli tarafından tâyin edilecek âzâlar ise, on kişiden ibâret olacaktır. Bunlar, mümkün mertebe adedleri birbirine eşit olmak üzere, vilâyetin en zengin yüz kişisi, mülkî idâre memûrları ve hâkimler ile, aynı zamanda vilâyetteki sanâyiin müteberlerinden olan yüksek tahsil sâhibi kişilerden müteşekkîl, üç sınıf arasından seçilecektir. Bu âzâlar da, kur'a ile tespit edilmek sûretiyle, iki senede bir ve yarı yarıya yenileneceklerdir. Eğer bu âzâlıklardan biri münhâl kalacak olursa, mümkün olan en kısa zamanda, yine vâli tarafından tâyin edilen, yeni bir âzâ ile doldurulacaktır⁷⁹.

II) Seçim, Seçme ve Seçilme Hakkı

a) Seçim

Umûmî Meclis âzâlarını yenilemek için yapılacak seçime, meclisin olağan açılış tarihinden, en az iki ay önce başlanacak ve her seçim nâhiyesinde aynı günde yapılacaktır⁸⁰. Seçim günü ise, vâlinin bir kararnâmesi ile tespit edilecektir. Aynı zamanda seçmenleri seçime dâvet eden bu kararnâme, seçim tarihinden en az iki hafta önce, seçim nâhiyelerinde ilân olunacaktır⁸¹. Diğer taraftan, seçimde oy kullananların adedi ne olursa olsun, adayla çoğunluk esâsına göre seçileceklerdir. Eğer iki adayın aldıkları oy adedi birbirine eşit olursa, sekiz gün sonra aralarında kur'a çekilerek, hangisinin kazandığı tespit edilecektir. Âzâlardan birinin seçime itirâz etmesi halinde, konu, Dîvân-ı âli-i muhâkemât huzûrunda görüşülecek ve bu muamelelerden harc alınmayacaktır⁸².

77) Yetmişikinci madde

78) Yetmişüçüncü madde

79) Yetmişdördüncü madde

80) Seksenüçüncü madde

81) Seksendördüncü madde

82) Seksenbeşinci madde

b) Seçme Hakkı

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde yapılacak seçimlerde, oy kullanmak isteyen seçmenlerin, şu özelliklere sâhip olmaları gerekecektir:

- 1) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin yerlisi olmak,
- 2) Yirmi bir yaşını bitirmiş olmak,
- 3) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde mükîm olmak,
- 4) Bir mülkün sâhibi veyâ, mülk sâhibinin oğlu olmak, ya da ticâret veyâ sanatla ilgili bir işin başında bulunmak.

Diğer taraftan, çeşitli mezheplerin dinî memûrları, umûmî mekteplerin muallim ve mürebbîleri, hâkimler, mülkî memûrlar ile, Osmanlı ve yabancı devletlerin memûrları, bir dârülfünûndan gerek doktorluk veya mezûniyet belgesi, gerekse bu belgelere muâdil bir senet alanlar, seçme şartının dördüncü maddesinden muaf tutulacaklardır. Fakat, jandarma heyetine mensup olanlar ile daimî milis kadrolarının subay ve erleri, hizmette bulundukları süre içerisinde, seçme hakkından istifâde edemeyeceklerdir⁸³. Aynı şekilde, cinâyet, hırsızlık, emniyeti ihlâl ve dolandırıcılık gibi suçlardan mahkûm olanlar ile, itibârları iâde olunmayan müflisler ve yabancı bir devletin hizmetinde bulunanlar da, oy kullanamayacaklardır⁸⁴. Yine, seçmen defterine isimleri kaydedilmediği halde, bu durumun düzeltilmesini gerektiren bir ilâmı ibrâz etmeyenler, seçmen olamayacaklardır⁸⁵.

c) Seçilme Hakkı

Vilâyet Umûmî Meclisi'ne âzâ seçilmek isteyen adayların, yirmi beş yaşını tamamlamış olmaları gerekecektir⁸⁶. Fakat, sancak ve kazâlarda hükûmet tarafından tâyin edilen idâre memûrları, jandarma veyâ milisin daimî kadrolarında vazife alanlar ile vilâyet mal memûrları, hizmette bulundukları zaman zarfında, Umûmî Meclis'e âzâ seçilemeyeceklerdir⁸⁷.

d) Seçmen Defterleri

Seçmen defterleri, şehirlerdeki seçim nâhiyelerinde, nâhiyenin müdir ve müdir muâvini ile, Belediye Meclisi'nin isim defterinde kayıtlı ilk dört âzâdan meydana gelen bir Belediye Komisyonu tarafından tertip edilecektir. Köylerde ise, Nâhiye Müdiri ve İhtiyâr Meclisi'nin dört âzâsı tarafından hazırla-

- 83) Yetmişbeşinci madde
- 84) Yetmişaltıncı madde
- 85) Yetmişyedinci madde
- 86) Seksenbirinci madde
- 87) Seksenikinci madde

nacaktır. Ayrıca, dâimî ve alenî olan bu defterlerin, isteyen herkes tarafından görölmesine⁸⁸ ve böylece, isimleri bulunması gerekirken yazılmamış olanların, isimlerini kaydettirmesine imkân sağlanacaktır⁸⁹. Bu defterlerin muhâfazası ise, şehirlerde belediye idâresince, köylerde de müdirler veyâ kaymakamlıklarla yapılacaktır⁹⁰.

III) Umûmî Meclis'in idâresi

a) Umûmî Meclis'in idâre Heyeti

Vilâyet Umûmî Meclisi'nin bir başkanı olacak ve bu başkan, her toplantı döneminin başında, yalnız o dönem için, meclisin seçeceği iki adaydan birinin, vâli tarafından tâyini ile tespit edilecektir. Ayrıca meclisin, iki başkan vekili ve iki de kâtibi bulunacaktır ki, bunlar, meclis başkanının vazifesinin sona ermesi ile birlikte, her bir toplantı için, yeni bir seçim yapılmak sûretiyle belirleneceklerdir. Fakat, meclis başkanı vazifesine başlayıncaya kadar, meclisin en yaşlı âzâsı başkanlık ve en genç iki âzâsı da, kâtiplik vazifesini yürütecektir⁹¹.

b) Umûmî Meclis'in Çalışma Süresi

Umûmî Meclis'in olağan toplantı yeri Filibe olacak ve her sene (rûmî) Ekim ayının ikinci Pazartesi günü başlayıp, en çok iki ay devam edecektir. Vâli, her toplantıyı bizzat veyâ husûsî bir vekili vâsıtasıyla açıp, kapayacaktır. Eğer vâli bu hakkını kullanmak istemez ise, meclisin en yaşlı âzâsı tarafından yapılacaktır. Çalışmalarını tamamlayan meclis, müzâkere günlüğündeki maddelerin görüşüldüğüne dâir, vâli veyâ idâre Heyeti tarafından, son oturumda verilecek bir beyannâmeyi müteâkip kapatılacaktır⁹².

c) Umûmî Meclis Çalışmalarının Uzatılması

İcâb ettiği takdirde vâli, Bâbîâli'yi haberdâr etmek şartıyla, sebebini ve süresini belirterek, bir defâyâ mahsûs olmak üzere, meclisin çalışma süresini uzatabilecektir. Fakat bu süre, meclisin olağan oturumu da dâhil olmak üzere, iki ayı geçemeyecektir⁹³. Ayrıca vâli, başlangıcını ve sonunu belirtme-

88) Yetmişsekizinci madde

89) Sekseninci madde

90) Yetmişdokuzuncu madde

91) Doksanıncı madde

92) Seksenaltıncı madde

93) Seksensekizinci madde

sinin yanı sıra, yine Bâbiâli'ye bildirmek şartıyla, bir dâvet kararnâmesi ile, meclisi fevkalâde olarak toplantıya çağırabilecektir⁹⁴.

d) Umûmî Meclis'in Müzâkereleri

Umûmî Meclis müzâkerelerinin geçerli sayılabilmesi için, âzâlardan asgarî yarısının bulunması şartı ve karar verebilmek için de, mevcûd âzâların ekseriyetinin oyları gerekecektir. Eğer bir konu hakkında, lehte ve aleyhte verilen oylar eşit çıkarsa, müzâkere edilen husus reddedilmiş sayılacaktır. Seçim için, oy pusulalarının birinci dağılımında mutlak çoğunluk, ikinci defâda ise, nisbî çoğunluk gerekecektir. Şâyet meclis bir kanûn değişikliği yapacak olursa, bu takdirde sekizde beş çoğunluk şartı aranacaktır⁹⁵. Âzâların oy kullanmaları da, tek tek ve oturarak veyâ ayakta, sorulan suâle cevap vermek şeklinde olacaktır⁹⁶. Ayrıca, meclis müzâkereleri alenî olarak yapılacak ve meclisin intizâmına hâlel getirilmemek şartıyla, isteyenler tarafından dinlenebilecektir. Eğer bu intizâm ihlâl edilecek olursa, meclis başkanının, dinleyicileri dışarı çıkarmağa hakkı bulunacaktır. Diğer taraftan, herhangi bir konu hakkında meclise verilecek dilekçeler, ya bir âzâ, ya da meclis başkanı tarafından muameleyle konulacaktır. Mecliste gizli müzâkerelere geçilmek gerektiği zaman, buna, Meclis idâre Heyeti'nin veyâ mevcûd âzâların üçte birinin isteği ile karar verilecektir⁹⁷.

Vilâyet Umûmî Meclisi, dâhilî nizamnâmesini kendisi hazırlayacak⁹⁸ ve âzâlar, meclis içerisindeki yazışmalarda, Türkçe, Bulgarca ve Rumca lisanlarından birini kullanmakta serbest olacaklardır⁹⁹. Bu arada vâli, gerek yazılı olarak ve gerekse tâyin ettiği bir veyâ bir kaç umûmî müdir vâsıtasıyla, ya da meclis dâhilinden veyâ hâricinden seçtiği komiserlerin şahsında, meclis ile görüşme talep edebilecektir. Ayrıca vâli, meclis toplantılarında, asgarî bir umûmî müdir veyâ bir komiser tarafından temsil edilecektir. Bu temsilciler, istedikleri zaman mecliste konuşma yapabilecekleri gibi, vilâyet idâresinin muameleleri hakkında suâl de sorabileceklerdir¹⁰⁰.

e) Umûmî Meclis Âzâlarının Hukûku

Umûmî Meclis âzâları, hangi sınıfa mensûp bulunurlarsa bulunsunlar, hukuk, imtiyâz ve vazife yönünden eşit olacaklar ve oy kullanıp kullanmamakta veyâ,

94) Seksenyedinci madde

95) Doksanbirinci madde

96) Doksanikinci madde

97) Doksanbeşinci madde

98) Doksanaltıncı madde

99) Doksanyedinci madde

100) Doksansekizinci madde

fikir beyân edip etmemekte, istedikleri gibi davranabileceklerdir. Bir âzâ hakkında, söylediği nutuktan, yazılı tekliften veyâ kaleme aldığı rapordan dolayı, diğer âzâlardan meydana gelen altı kişilik bir grup tarafından suç duyurusunda bulunulmadıkça ve meclisçe izin verilmedikçe, dâvâ açılamayacaktır. Yine, memûriyeti hâricinde cereyân eden bir suçtan dolayı, Meclis-i Âlî-i muhâkemât nezdindeki bir savcı tarafından teklif edilse bile, meclisin müsaâdesi olmadan, toplantı dönemi sona erinceye kadar, hiç bir âzâ hakkında adlî muamele yapılamayacaktır¹⁰¹.

f) Umûmî Meclis'in Âsâyişi

Umûmî Meclis'in âsâyişinden, meclis başkanı sorumlu olacaktır. Eğer âzâlardan biri, Pâdişah, Osmanlı hânedânı, vâli veyâ Umûmî Meclis'in aleyhinde bir söz sarfedecek olursa, başkan tarafından, sözünü geri alması istenecektir. Bu talebe riâyet etmeyen âzâ, tekdir edilip, meclis heyetinden özür dilemesi sağlanacaktır. Şâyet özür dilemez ise, bu defâ başkan tarafından oturuma ara verilecek ve gelecek oturumda, normal süreyi aşmayacak şekilde, Umûmî Meclis'ten ihrâcî talep edilecektir. Ayrıca, meclisin âsâyişinden sorumlu zâbıta erlerinden başka, hiç kimse meclise silâhlı olarak giremeyecektir¹⁰².

g) Umûmî Meclis'in Feshi

Pâdişah, vâlinin tavsiyesi üzerine, Umûmî Meclis'i dağıtmak hakkına sâhip olacak ve böyle bir durumda, âzâların tamâmının yenilenmesi gerekecektir. Fakat, meclisin feshine dâir vâli tarafından Pâdişah'a gönderilecek evrak, aynı zamanda, kırk gün içerisinde seçmenleri yeni bir seçime ve iki ay zarfında da, Umûmî Meclis'in toplantıya dâveti, husûsunu ihtivâ edecektir. Eğer meclis, iki aylık çalışma süresi içerisinde en az bir kere toplanmamış ise, bu takdirde dağıtılması söz konusu olamayacaktır¹⁰³.

IV) Umûmî Meclis'in Vazifeleri

Umûmî Meclis, vâli tarafından verilen kanûn lâyihiâlarını görüşecek ve herhangi bir değişiklik yapmaksızın, kabûl veya reddedecektir. Eğer vâli, meclise verdiği bir kanûn lâyihiâsını, karâra varılmadan önce, isterse geri alabilecektir¹⁰⁴. Umûmî Meclis de, bir kanûn veyâ umûmî menfaâte dâir bir lâyihiâ teklifi hakkında, tavsiye niteliğinde vâliye yazacağı bir yazı ile, bu teklifin hangi sebeplerden kaynaklandığını ve her yönüyle incelenmesi hususlarını,

101) Doksanbeşinci madde

102) Doksanüçüncü madde

103) Seksendokuzuncu madde

104) Doksandokuzuncu madde

açık olarak belirtecektir. Bunun üzerine vâli, kanûn lâyahâsını her halde meclise takdim edecek ve bu konuda karar verilmedikçe de, geri alamayacaktır. Diğer taraftan, vilâyete âit yeni bir masrafı gerektirecek hallerin dışında kalan hususlarda, kanûn teklifi yapmak hakkı, müstereken vâli ile Umûmî Meclis'in yetkisi dâhilinde kullanılacaktır. Ayrıca, vâli tarafından teklif edilenler hâricinde, bir kanûn lâyahâsının mecliste müzâkere olunabilmesi için, en az altı âzânın imzâsı gerekecektir¹⁰⁵.

V) Umûmî Meclis'in Vilâyet Bütçesi Üzerindeki Hukûku

Şarkî Rumeli Vâlisi, yıllık olağan toplantıların başlangıcında, hem o senenin ve hem de bir önceki senenin bütçe lâyhâlarını, meclise takdim edecektir. Eğer o seneye ait bütçe lâyahâsı zamanında hazırlanamamış ise, bu konudaki müzâkereler, bir sonraki seneye bırakılacaktır¹⁰⁶. Meclis, teklif olunan bir tahsisâtı, tenzil veyâ tamâmen fesh ettiği takdirde bu kararının gerekçesini, şâyet kabûl edecek olursa, bu defâ da, istenilen tahsisâtın hangi kaynaktan karşılanacağını açıklayacaktır. Fakat, bu kaynakların kullanılması sırasında, Dâhilî Nizamnâme'de belirtilen vilâyet borçları ile, mahkemeler vâsıtasıyla dâvâ olunan borçların ödenmesine hâlel getirilmeyecektir¹⁰⁷. Ayrıca Umûmî Meclis, vâli tarafından verilen izâhât üzerine, talep olunan tahsisâtın reddinde ısrâr eder veyâ vilâyet bütçesi kararlaştırılamadığı halde, meclisin toplanma süresi sona ererse, vâli, bu konunun bir sonraki sene görüşülmesini, Husûsî Meclis'inin de muvâfakati ile talep edebilecektir. Fakat, husûsî bir ihtiyâc için bütçeye dâhil edilen ve gereği icrâ olunan bir tahsisât, bu uygulamadan hâric tutulacaktır¹⁰⁸.

VI) Encümen-i dâimî

a) Encümen-i dâimî'nin Teşekkülü

Encümen-i dâimî, on asıl ve üç muavin âzâdan meydana gelecek¹⁰⁹ ve müzâkereler, âzâlar arasından seçilecek bir başkan, bir başkan vekili ve bir de kâtip vâsıtasıyla idâre edilecektir¹¹⁰. Bu âzâlar ise, Vilâyet Umûmî Meclisi'nin âzâları tarafından, defter şeklinde tanzim olunan oy pusulaları ile seçileceklerdir. Fakat, oy pusulalarının hiç birine, asıl âzâlık için altı ve muavin âzâlık için de ikiden fazla isim yazılamayacağı gibi, gerek asıl ve gerekse mua-

105) Yüzüncü madde

106) Yüzbirinci madde

107) Yüzikinci madde

108) Yüzüçüncü madde

109) Yüzdördüncü madde

110) Yüzbeşinci madde

vin âzâlar, her defâsında seçime iştirâk edebileceklerdir. Yine, bu âzâlar, Umûmî Meclis'in her olağan toplantı döneminden önce yenileneceklerdir. Eğer bu âzâlıklar, bir toplantı esnâsında münhâl kalacak olursa, derhal, iki toplantı arasındaki tâtil dönemi içerisinde münhâl kalırsa, müteâkip ilk toplantı öncesinde, yeni âzâların seçilmesi ile doldurulacaktır. Ayrıca, asıl âzâların, seçim esnâsında kendi yerlerine gelecek muavin âzâların tâyininde, nasıl bir sıra tâkip edileceğini göstermeğe hakları olacağı gibi, çıkarılacak bir vilâyet kanûnu ile de, kendilerine belirli bir miktar tazminat ödenecektir¹¹¹.

Encümen-i dâimî'de alınan bir kararın geçerli olabilmesi için, âzâlardan asgarî yedisinin hazır bulunması gerekecektir¹¹². Diğer taraftan, Umûmî Meclis'in âzâsı oldukları halde, Encümen-i dâimî'ye dâhil edilmemiş olan mezhep cemaatlerinin reisleri, cemaatlerinin menfaâtı ile ilgili müzâkerelere, oy kullanmak sûretiyle iştirâk edebileceklerdir. Fakat, her ne zaman böyle bir müzâkere cereyân edecek olursa, cemaat reisi üç gün öncesinden haberdâr edilecek, aksi takdirde, ilgili cemaat hakkında alınmış olan karar, hükümsüz sayılacaktır¹¹³.

b) Encümen-i dâimî'nin Vazifeleri

Encümen-i dâimî, Umûmî Meclis tarafından havâle edilen meselelerin yanı sıra, kanûnen kendisine âit olan işleri halletmekle vazifelidir. Bu meyanda, Umûmî Meclis'in senelik olağan toplantısından onbeş gün önce, hem o senenin ve hem de, bir önceki senenin bütçe lâyhâlarını kabûl ile, gerek bu konuda, gerekse kendi işleri ile ilgili olarak hazırlayacağı lâyhâları, Umûmî Meclis'e takdim edecektir. Bir masraf için, vilâyet bütçesinden ayrılan tahsisâtın kifâyetsizliği hâlinde ise, durumu inceleyerek, âciliyeti olan konularda vâli adına kredi açmak yetkisi de, Encümen-i dâimî'ye âit olacaktır. Ayrıca, bu encümen, herhangi bir konuda vâlinin dikkatini çekebileceği gibi, umûmî müdirler vâsıtasıyla veyâ doğrudan doğruya, vilâyetteki yüksek dereceli memûrlardan, yazılı ve sözlü olarak mâlûmât talebinde bulunabilecektir¹¹⁴.

F) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Mülkî Taksimâtı

Mülkî taksimât bakımından Şarkî Rumeli Vilâyeti, altı sancak ve yirmi sekiz kazâdan meydana gelecektir¹¹⁵. Bu sancakların idâre merkezleri ise, aynı

111) Yüzdördüncü madde

112) Yüzbeşinci madde

113) Yüzaltıncı madde

114) Yüzyedinci madde

115) Yüzsekizinci madde

zamanda Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin de merkezi olan Filibe ile, Tatarpazarcığı, Hasköy, Eskizagra, İslimye ve Bergos olacaktır¹¹⁶. Bu taksimât çerçevesinde, gerek sancak ve gerekse kazâların hududları, mahallî ihtiyâc ve menfaâtler dikkate alınarak çizilecek, fakat hiç bir sancak, altıdan yukarı ve dörtten aşağı kazâyı ihtiva edemeyecektir. Bu husûs, gerekli kanûn lâyhâsı, Umûmî Meclis'in ilk toplantısında vâli tarafından takdim olununcaya kadar, bir emir-nâme ile geçici olarak tâyin edilecektir¹¹⁷. Kazâlar ise, her birinin ayrı hudûdu olmak üzere şehir ve köy nâhiyelerine ayrılırlarken, şehir nâhiyelerini, eskiden beri şehir olarak bilinen mahaller meydana getirecektir. Fakat, bir köy nâhiyesinin şehir nâhiyesi hâline getirilmesi, ancak bir vilâyet kanûnu ile mümkün olabilecektir¹¹⁸. Tespit olunan nâhiyeler de dâhil olmak üzere, vilâyetin mülkî taksimâtına ait hududlar, yeni bir kanûn ile değiştirilebilecektir¹¹⁹.

I) Sancaklar

a) Sancakların idâresi

1) Mutasarrıflar

Sancaklar, mutasarrıflar vâsıtasıyla idâre olunacak ve her mutasarrıfın maiyyetinde, dâhiliye müdirinin teklifi üzerine, vâli tarafından tâyin edilen ve biri muavin üç âzâdan meydana gelen bir Sancak Meclisi bulunacaktır. Bu şekilde mutasarrıf, kanûn ve nizamlar gereğince, Sancak Meclisi'nin reyini gerektiren konularda onun fikrine mürâcaat edebileceği gibi, istişâresi icâb eden meseleleri de, incelenmek maksadıyla oraya havâle edecektir. Fakat bütün muamelelerde, Sancak Meclisi'nin tasvibine göre hareket etse bile, alınan kararlardan yalnız kendisi sorumlu tutulacaktır¹²⁰. Aynı zamanda, bulunduğu sancakta vâlinin vekili olan mutasarrıf, vilâyet kanûn ve nizamları ile vâlinin emir-nâmelerine uygun karar-nâmeler çıkarmak ve sancak ahâlisinin tamamı veyâ bir kısmı için mecbûrî tedbirler almak yetkisine sâhip olacaktır. Yine, vâli veyâ kaymakam tarafından tâyin edilmeyen ve seçimle tespitleri söz konusu olmayan maiyyet memûrları, mutasarrıflarca tâyin edileceklerdir. Kendi sancağındaki zâbıta kuvvetlerinin başı olan mutasarrıf, âsâyişi temin maksadıyla asker talebinde bulunabilecektir. Ayrıca, doğrudan doğruya toplanan vergiler için hazırlanmış olan defterleri icrâyâ koymak, sancak dâhilinde yapılan tesisler için

116) Yüzdokuzuncu madde

117) Yüzonuncu madde

118) Yüz onbirinci madde

119) Yüz onikinci madde

120) Yüz onüçüncü madde

ruhsat vermek ve vâli, Sancak Büyük Meclisi, Sancak Komisyonu veyâ belediye daireleri ile ilgili olmayan hususlarda karar almak, mutasarrıfın vazifeleri arasında bulunacaktır¹²¹. Fakat bu vazifelerinin bâzısında, Sancak Komisyonu'nun fikrine mürâcaat etmek mecbûriyetinde olacaktır¹²².

Diğer taraftan mutasarrıflar, umûmî müdirler tarafından verilen emirleri icrâ ve onlarla doğrudan doğruya muhâberede bulunabilecekleri gibi, idârî olarak alınan karâr, nizâm ve tâlimâtları küçük memûrlara tebliğ ile, umûmî müdirler için lüzumlu olan mâlûmâtı topladıktan sonra, kendilerine takdim edeceklerdir. Çeşitli idârî şûbelerdeki muamelelere nezâret etmek vazifesi de, mutasarrıflara âit olacaktır¹²³. Ayrıca, Sancak Büyük Meclisi ile Sancak Komisyonu'nun kararlarını icrâ edecek ve içerisinde nizâma aykırı olanlarını, kanûnlara uygun bir şekilde iptâl cihetine gidebilecektir¹²⁴. Mutasarrıflık kalemelerindeki müstahdem ve kâtiplerin nezâreti, evrakların kayıt ve muhâfazası ile idârî evrak ve Sancak Meclisi'nden çıkan kararnâmelere ait nüshaların hazırlanması, yine mutasarrıflarca yapılacaktır. Sancağının merkez kazâsında kaymakamlık vazifesini de icrâ edecek olan mutasarrıf, sancağa âit muamelelerin bir kısmını idâre için, kendisine, muvakkaten vekil seçebilecektir. Fakat bu vekâletin dâimî olabilmesi için, bir emirnâme ile vâlinin tasvibi gerekecektir. Bu muavin, Sancak Idârî Dâvâlar Mahkemesi nezdinde, Hükûmet Komiseri vazifesini de yürütecektir¹²⁵.

Mutasarrıf, sancakta bulunmadığı zamanlarda, muavinini veyâ Sancak Meclisi âzâsından birini seçmek sûretiyle, yerine vekil bırakacaktır. Eğer mutasarrıflık münhâl kalacak olursa, yeni bir mutasarrıf seçilinceye kadar, vazifeleri, muavin tarafından icrâ edilecektir¹²⁶. Ayrıca mutasarrıf, kanûnen veyâ nizâmen yetkili olduğu hâllerde, idâreye dâir bâzı muamelelerde kendisine vekâlet etmek ve sancak hâricinde olduğu ya da azledildiği zamanlarda, bir kaymakamın yerine geçmek üzere, âcil durumlarda Sancak Meclisi âzâsından birini tâyin edebilecektir¹²⁷.

2) Idârî Dâvâlar Mahkemesi

Her sancakta bir Idârî Dâvâlar Mahkemesi bulunacak ve bu mahkeme, birincisi Sancak Hukuk Mahkemesi âzâsından, her sene başında bir yıllık süre için

121) Yüz ondördüncü madde

122) Bu hususta, nizamnâmenin 2 numaralı zeylinde teferruatlı mâlûmât verilmektedir.

123) Yüz onbeşinci madde

124) Yüz onaltıncı madde

125) Yüz onyedinci madde

126) Yüz onsekizinci madde

127) Yüz ondokuzuncu madde

kur'â ile tâyin olunan, ikincisi, Umûmî Meclis âzâsından iki sene müddetle seçilen ve üçüncüsü de, Sancak Meclisi âzâlarının en kıdemlisinden meydana gelen üç kişiden ibâret olacaktır. Bu âzâların birer muavini bulunacaktır ki, onlar da, Sancak Hukuk Mahkemesi âzâ mülâzimlerinden, Umûmî Meclis mebûslarından ve Sancak Meclisi âzâsının en yenisinden meydana gelecektir. İdârî Dâvâlar Mahkemesi'nin başkanlığını ise, Sancak Hukuk Mahkemesi'nden gönderilen âzâ ve-yâ, yine aynı mahkemeden gelen âzâ mülâzimi yapacaktır. Diğer iki muavin âzâ da, kendi sınıfından olarak, oy veren âzâlara vekâlet edecektir. Ayrıca, bu mahkemeye havâle olunan meselelerin mazbatalarını, Sancak Meclisi âzâsından olan muavin tanzim ederken, sancak kalemlerinden seçilen bir kâtip, kendisine yardım edecektir¹²⁸.

İdârî Dâvâlar Mahkemesi, idâreye dâir husûsî bir muamele veyâ idâre tarafından vuku bulan bir teşebbüsten dolayı zarâra uğradığını iddiâ eden ve idârî işlerle ilgili olarak, kazanılmış bir hakka istinâden mürâcaatta bulunan cemi-yet ve fertlerin dâvâlarına bakacaktır. Yine, hükûmetce sancakta akd olunan kontrato ve pazarlıklardan dolayı, idâre ile fertler arasında meydana gelen ihtilâflara bakmakla vazifeli olacaktır¹²⁹. İdârî Dâvâlar Mahkemesi'nin muhâkemeleri alenî yapılacaktır¹³⁰ ve buradan çıkan îlâmların tamâmı, İdârî Dâvâlar Dîvân-ı âlîsi'nde görüşülebilecektir. Fakat bu mahkeme, kanûn veyâ nizam gereğince bir konuya İstinâf Mahkemesi sıfatıyla bakıyor ise, bu hâl müstesnâ tutulacaktır¹³¹. İdârî Dâvâlar Mahkemesi'nin muhâkeme usûlüne ve İdârî Dâvâlar Dîvân-ı âlîsi'ne âit teferruât, bir vilâyet kanûnu ile ayrıca belirlenecektir¹³².

b) Sancakların Vekâlet Heyetleri

1) Sancak Büyük Meclisi

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki her sancakta, bir Büyük Meclis bulunacaktır. Bu meclis, tabîî âzâdan olmak üzere, sancaktaki nüfûs ekseriyetini teşkil eden üç mezhep cemaati ile Filibe'deki Umûmî Meclis'te çoğunlukta bulunan dört mezhep cemaatinin reislerinden, sancak dâhilinde bulunan kazâlar adedinin beş katı nispetinde seçilen âzâlardan ve kazâların adedine eşit olmak üzere, hâkimler tarafından tâyin edilen âzâlardan meydana gelecektir. Aynı zamanda, Sancak Komisyonu'nu kendi arasından seçecek olan Sancak Büyük Meclisi'nin âzâları,

128) Yüz yirminci madde

129) Yüz yirmibirinci madde

130) Yüz yirmiikinci madde

131) Yüz yirmiüçüncü madde

132) Yüz yirmidördüncü madde

muavazzaf olamayacaklardır¹³³. Bu meclise âzâ seçilmek isteyen adaylarda ise, vilâyet seçimleri için gereken şartlar aranacaktır¹³⁴. Yine, bu meclise âit seçim defterlerinin tanzimi, seçilen âzâların yetkilerinin tespiti, başkan seçimi ve idâre heyetinin teşkili konularında, Umûmî Meclis için tatbik olunan usûle göre hareket edilecek¹³⁵, fakat dâhili nizamnâmesini kendisi hazırlayacaktır. Diğer taraftan, meclis âzâsından üç kişinin gizli celse için talebi olmadıkça, müzâkereler alenî yapılacaktır. Ayrıca, mutasarrıfın gönderdiği vekillerin Sancak Büyük Meclisi'ne girmeğe hakkı olacak ve bu vekiller, istedikleri zaman mecliste konuşma yapabileceklerdir. Gerek meclisteki âsâyîşi sağlamak ve gerekse müzâkereleri zabtettirmek ise, meclis başkanına âit olacaktır. Kanûnun tâyin ve müsâade ettiği toplantılar hâricinde, Sancak Meclisi'nde bir karar alınacak olsa bile, bu karar hükümsüz sayılacaktır¹³⁶. Umûmî Meclis ile Sancak Meclisi'ne âit âzâların aynı yerde toplanmalarında bir mahzûr yoksa da, bir şahsın her iki mecliste âzâlık yapması söz konusu olamayacaktır. Eğer bir âzâ, iki veyâ daha fazla kazâyı temsilen seçilmiş ise, bunlardan birini tercih etmek mecbûriyetinde kalacaktır¹³⁷.

Sancak Büyük Meclisi'nin seçimlerinde, Umûmî Meclis'in nizamnâmesi tatbik olunacak ve her bir kazânın seçmenleri, kendi oy pusulalarına, dörtten fazla aday ismi yazamayacaklardır. Aksi takdirde, kullandıkları oyları geçersiz sayılacaktır¹³⁸. Sancak Meclisi'ne seçilen âzâlar, dört sene süre ile vazife yapacaklar ve memûriyetleri sona erince, yeniden seçilebileceklerdir. Aynı durum, vâli tarafından tâyin olunan âzâlar için de geçerli olacaktır¹³⁹. Bu meclis, vâlinin Husûsî Meclis'inde alınan bir karar ile fesh edilebilecekse de, böyle bir karar, hem meclisin on beş günlük toplantısından önce uygulanamayacak ve hem de, en geç iki ay içerisinde yeni bir seçimi başlatacaktır¹⁴⁰. Sancak Büyük Meclisleri senede iki defâ olağan toplantı yapacak ve bir toplantının süresi, on beş günü geçemeyecektir. Bu toplantıların esas maksadı ise, sancak bütçesini tespit etmek olup, birincisi (rûmî) Eylûl ayının yarısından sonraki ilk Pazartesi günü, ikincisi de, bu ilk toplantıda kararlaştırılan tarihte başlayacaktır. Eğer vâli isterse, Sancak Meclisleri'ni fevkalâde olarak toplantıya çağırabilecek, fakat bu toplantıda, dâvet emirnâmesinde belirtilen husûslardan başka konular görüşülemeyecektir¹⁴¹. Yine vâli, yetkisizlik sebe-

133) Yüz yirmibeşinci madde

134) Yüz yirmialtıncı madde

135) Yüz yirmiyedinci madde

136) Yüz yirmisekizinci madde

137) Yüz yirmidokuzuncu madde

138) Yüz otuzuncu madde

139) Yüz otuzbirinci madde

140) Yüz otuzikinci madde

141) Yüz otuzüçüncü madde

biyle, bu meclisin yaptığı bir müzâkereyi fesh edebilecektir¹⁴². Sancak Büyük Meclisi'nin ilk toplantısında sancak bütçesi görüşülürken¹⁴³, ikinci toplantıda ise, kanûnen havâle olunan meseleler ele alınacaktır¹⁴⁴.

Sancak Büyük Meclisi, sancağın menfaâtleri, ihtiyâcları ve idâresi ile ilgili hususları, başkanı vâsıtasıyla, doğrudan doğruya vâli veyâ umûmî müdir-
lere arz edebilecektir. Fakat hiç bir şekilde, siyâsî fikir beyân etmesi söz konusu olamayacaktır¹⁴⁵. İsteddiği takdirde, sancaktaki idârî daire müdirlerin-
den, sancağa âit meseleler hakkında yazılı veyâ sözlü olarak mâlûmât alır-
ken¹⁴⁶, meclis başkanı da, mahkeme huzûrunda sancağın vekâletini icrâ edebile-
cek ve Sancak Komisyonu'nun riyâsetini hâiz olabilecektir. Yine, sancağa âit
hukûkun muhâfazası, "mürûr-ı zaman" kaidesinin durdurulması ve "haktan sükut"
maddesinin men'ine dâir muameleleri, kendiliğinden veyâ mutasarrıfın talebi
üzerine icrâ edebilecektir. Fakat, bu meselelerle ilgili evrakların tasdikli
sûretleri mutasarrıfa teslim edilmedikçe, yapılan muameleler geçersiz sayıla-
caktır¹⁴⁷. Mutasarrıf ise, ilk toplantıda, sancağın ve çeşitli idâre şubeleri-
nin durumunu bildiren mufassal bir lâyhâyı, ikinci toplantıda da, görüşüle-
cek konularla ilgili olarak hazırladığı bir raporu, Sancak Büyük Meclisi'ne
takdim edecektir¹⁴⁸. Fakat, bütçe lâyhâsının, Eylûl toplantısının başlamasın-
dan en az on gün önce, Sancak Komisyonu'na teslimi gerekecektir. Sancak bütçe-
si Sancak Büyük Meclisi'nde görüşülerek kabûl edilmiş olsa bile, ancak vâlinin
bir emirnâmesi ile kesinlik kazanacaktır. Eğer bu meclis, jandarmanın iskânı,
hapishânelerin idâresi veyâ ödeme vakti gelen borçlar gibi, kanûnen sancağa
âit masraflar için tahsisât ayırmayı unutmuş ise, bu maksatla kullanılmak üze-
re kâfî miktarda tahsisât, vâli tarafından bütçeye dâhil edilecektir. Fakat,
sancak bütçesi için uygulanan bu usûl müstesnâ olacak ve başka bir konuda tat-
bik olunamayacaktır¹⁴⁹. Ayrıca Sancak Büyük Meclisi, kendisine havâle olunan
bütçe lâyhâsı hakkındaki mütâlâasını, başkanı vâsıtasıyla doğrudan doğruya
vâliye bildirecek ve bu bütçe, meclis tarafından muvakkaten ve daha sonra vâ-
linin yayınlayacağı bir emirnâme ile de, kesin olarak kabûl edilecektir¹⁵⁰.
Kesinleşen bütçenin ilânı da, gazetelerde neşredilmek sûretiyle yapılacaktır¹⁵¹.

142) Yüz otuzdördüncü madde

143) Yüz otuzbeşinci madde

144) Yüz otuzaltıncı madde. Bu meclisin diğer vazifeleri, Dâhilî Nizamnâme'nin
3 numaralı zeylinde belirtilmiştir.

145) Yüz otuzyedinci madde

146) Yüz otuzsekizinci madde

147) Yüz otuzdokuzuncu madde

148) Yüz kırkıncı madde

149) Yüz kırkbirinci madde

150) Yüz kırkikinci madde

151) Yüz kırküçüncü madde

2) Sancak Komisyonu

Sancak Komisyonu, üç âzâdan meydana gelecek ve bu komisyona, Sancak Büyük Meclisi'nin başkanı riyâset edecektir. Âzâlar ise, Eylûl toplantısında bir sene için seçileceklerdir. Sancak merkezinde ikamet etmek mecbûriyetinde olan bu âzâlar, Sancak Komisyonu'nda münâvebeli olarak kâtiplik yapmalarına mukabil, herhangi bir şekilde maaş veyâ tazminât alamayacaklardır. Fakat Sancak Büyük Meclisi, gerektiğinde bu âzâlar için bir miktar tahsisât ayırabilecektir. Sancak Komisyonu, en az ayda bir kerre toplanacak ve âzâlarından birinin bulunmadığı durumlarda, Sancak Büyük Meclisi âzâlarının en yaşlısı, geçici olarak kendisine vekâlet edecektir. Buna rağmen, bir âzâ, hem Sancak Komisyonu'nda ve hem de Umûmî Meclis'te vazife alamayacaktır¹⁵².

Sancak Komisyonu, Sancak Büyük Meclisi ve mutasarrıf tarafından veyâ bir kanûn ile kendisine havâle olunan meseleleri görüşürken, mutasarrıfın dikkatini çekmek istediği konularda fikir beyân edebilecektir¹⁵³. Diğer taraftan, Sancak Büyük Meclisi'nin her olağan toplantısının açılışında, yaptığı muamelelere dâir bir mazbatayı meclise verecek ve bu meyanda, belirtmek istediği hususları arzedecektir. Eylûl toplantısında da, mutasarrıf tarafından teklif olunan bûdce hakkında hazırladığı bir raporu¹⁵⁴ ve her nâhiye için kararlaştırılan senelik borçların ve fevkalâde vergilerin bir defterini, Sancak Büyük Meclisi'ne sunacaktır¹⁵⁵. Yine, mutasarrıfın teklifi üzerine, sancak bûdcesine kayıtlı olup da taksimâtı kendisine bırakılan tahsisâtı dağıtacak ve Sancak Büyük Meclisi tarafından herhangi bir fikir beyan edilmediği takdirde, sancağa âit işleri önem derecesine göre sıraya koyarak, borçların ödenme zamanlarını tespit edecektir¹⁵⁶. Aynı zamanda, sancağa ait kayıtları ve mefrûsâtı kontrol edecek olan bu komisyon¹⁵⁷, yetkisi dâhilinde bulunan bir mesele hakkında, âzâsından birini memûr olarak da vazifelendirebilecektir¹⁵⁸. Ayrıca, sancağa âit hesapları kontrol etmekle vazifeli olacaktır. Mutasarrıf da, mâlî konularla ilgili olarak, her geçen ay için verdiği ödeme emirlerinin mufassal bir defterini, Sancak Komisyonu'na göndermekle mükellef bulunacaktır¹⁵⁹.

Mutasarrıf veyâ vekili, Sancak Komisyonu'nun toplantılarında hazır bulunacak ve istediği zaman fikir beyân edebilecektir. Komisyon da, sancaktaki

152) Yüz kırkdördüncü madde

153) Yüz kırkaltıncı madde

154) Yüz kırksekizinci madde

155) Yüz kırkdokuzuncu madde

156) Yüz ellinci madde. Sancak Komisyonu'nun diğer vazifeleri, Dahilî Nizamname'nin 4 numaralı zeylinde belirtilmiştir.

157) Yüz ellibirinci madde

158) Yüz elliikinci madde

159) Yüz kırkyedinci madde

idârî şûbe müdirlerinden, vazifeleri dâhilindeki meselelerde, yazılı veya sözlü olarak mâlûmât talebinde bulunabilecektir. Sancak Komisyonu'nun çalışmaları hakkındaki teferruât, daha sonra bir umûmî nizamnâme ile ayrıca tâyin edilecektir¹⁶⁰. Eğer Sancak Komisyonu ile mutasarrıf arasında bir ihtilâf meydana gelirse, mesele, Sancak Büyük Meclisi'nin ilk toplantısında ele alınacak ve kesin olarak halli cihetine gidilecektir. Hatta Sancak Büyük Meclisi'nin uygun görmesi hâlinde, yeni bir komisyonun seçimine dahi başlanabilecektir¹⁶¹. Diğer taraftan, Sancak Büyük Meclisi'nin âzâları, bir kaymakamın vekâletine tâyin edilebileceklerdir¹⁶². Yine, Sancak Büyük Meclisi'nin vazifesi dâhilinde olup da, iki veyâ daha fazla sancağı ilgilendiren bir mesele hakkında, Umûmî Meclis karar verecek ve bu karârın uygulanabilmesi için, Pâdişah'ın tasdiki gerekmeyip, vâlinin mütâlâası yeterli olacaktır¹⁶³.

II) Kazâlar

a) Kaymakamlar

Merkezi, aynı zamanda sancak idâresine de merkez olan kazâlardan başka, vilâyet dâhilindeki her kazâ, mutasarrıf ile Sancak Büyük Meclisi'nin düzenleyecekleri deftere göre, vâlinin tâyin edeceği bir kaymakam tarafından idâre olunacaktır. Mutasarrıfın maiyyetinde çalışacak olan bu kaymakam, nâhiyelerin idâresi ile ilgili tâlimâtların yanı sıra, umûmî menfaâte dâir, gerek vâli, ve gerekse mutasarrıfın verdiği emirler hakkında, icâb eden tedbirleri alacaktır. Yine, vâliye veyâ mutasarrıfın tensibine sunulacak meseleler üzerinde ilk tahkikatı, kendisi yapacaktır. Aynı zamanda kazâdaki zâbıta kuvvetlerinin başı olan kaymakam, âsâyişi teminden sorumlu olması sebebiyle, kazâdaki milis ve jandarma askerinin kumandanlarından bir kaç bölük asker talep edebilecektir. Fakat, böyle bir talepte bulunmasını gerektirecek bir durumla karşılaşıldığında, derhal mutasarrıfı haberdâr edecektir¹⁶⁴.

b) Zâbıta Komiserleri

Her kazâ merkezinde ve nüfusu 4.000'den fazla olan şehirlerdeki âsâyişin temini için, kaymakamlığa, belediyeye ve köylere âit işlerde, müdirlerle muavinlik yapmak üzere bir Zâbıta Komiseri bulunacaktır¹⁶⁵. Bu komiserlerden, ka-

160) Yüz kırkbeşinci madde

161) Yüz elliüçüncü madde

162) Yüz elliördüncü madde

163) Yüz elli beşinci madde

164) Yüz elli altıncı madde. Kaymakamların diğer vazifeleri, Dâhilî Nizamnâme'nin 5 numaralı zeylinde belirtilmiştir.

165) Yüz elli yedinci madde

zâda bulunanların vazifesi bütün kazâyı, şehirde bulunanların vazifesi de, kaymakam tarafından tespit edilen yerleri şâmil olacaktır¹⁶⁶. Zâbıta Komiserleri'nin hakları, vazifeleri ve jandarma idaresiyle olan münâsebetleri ise, daha sonra bir vilâyet kanûnu ile ayrıca tespit edilecektir¹⁶⁷.

III) Nâhiyeler

a) Şehir Nâhiyeleri

1) Nâhiye Müdürü

Her şehir nâhiyesinde, en fazla üç muavin olmak üzere bir müdür ve bir Belediye Meclisi bulunacaktır. Bu muavinler, nüfûsu 2.000'den az olan yerlerde bir, 2.000 - 10.000 arasında olan yerlerde iki ve 10.000'in üzerinde olan yerlerde de üç kişi olacaktır¹⁶⁸. Sancak veyâ kazâ merkezi olan şehirlerdeki müdür ve muavinler, Belediye Meclisi tarafından seçilerek vâlinin tasdikine sunulurlarken, bu seçim, diğer yerlerde Belediye Meclisi vâsıtasıyla yapılmakla birlikte, neticesi mutasarrıfın tasdikine bağlı kalacaktır. Fakat, gerek müdürler ve gerekse muavinleri muvazzaf olamayacaklardır. Ancak, mutasarrıfın tasvibi ile, Belediye Meclisi tarafından kendilerine muayyen miktarlarda tahsisât verilebilecektir¹⁶⁹. Diğer taraftan, nâhiyelerdeki rûhânî memûrlar, vâridât mültezimleri ve müteahhidleri, muvazzaf idâre ve belediye memûrları ile bilfiil hizmette veyâ açıkta bulunan askerî şahıslar, ne müdür veyâ muavin olabilecekler, ne de Belediye Meclisi'nin âzâsı sıfatıyla, bunlara vekâleten vazife alabileceklerdir¹⁷⁰.

Nâhiye müdürü, kaymakam veyâ mutasarrıfın maiyyetinde olduğu halde, nâhiyenin idâresine riyâset edecek ve bu sıfatla, bulunduğu mahallin zâbıtası ve yolları ile ilgili konularda vilâyetten alacağı emirlerin icrâsına, nâhiyenin hukuk ve emlâkinin muhâfazasının yanı sıra bu emlâkin tasarrufuna, vâridâtın idâresi ile nâhiyenin tesis ve hesaplarının nezâretine, nâhiye bûdcesini teklife ve sarfiyâtı hakkında emir vermeğe yetkili olacaktır. Bütün bunların yanı sıra, nâhiyeye âit işlerin nezâretine, pazarlıklar akdine ve nâhiyeye âit malları kirâyâ vermeğe, satın alma, mübâdele taksim etme, hîbe ve verâset yoluyla terk olunan malları kabûle ve uzlaşma ile ilgili konularda nizâma uygun muameleleri tasdiğe, savcı sıfatıyla mahkeme huzurunda nâhiyenin vekâletini icrâyâ ve nâhiye tarafından tesis edilen mektepleri nezârete memûr olacaktır. Fakat

166) Yüz ellisekizinci madde

167) Yüz ellidokuzuncu madde

168) Yüz altmışıncı madde

169) Yüz altmışbirinci madde

170) Yüz altmışikinci madde

müdür, bu vazifelerini yerine getirirken, vilâyetin kanûn ve nizamlarına, vâlinin emirnâmelerine, mutasarrıfın kararnâmelerine ve Belediye Meclisi'nin kararlarına uygun hareket edecektir¹⁷¹. Yine, kendi maiyyet kalemlerindeki memûrları tâyin veyâ azletmek husûsunda yetkili olacaksa da, Belediye Meclisi tarafından seçilen memûrlar hakkında yapılacak muameleler için, bu meclisin muvafakati gerekecektir¹⁷².

Yukarıda belirtilen hususlara ilâveten nâhiye müdiri, bir hükûmet memûru sıfatıyla kanunları, umûmî nizamnâme, vâlinin emirnâmelerini, mutasarrıfın kararnâmelerini ve ilgili evrakları ilâna, bu ilânları icrâya, vilâyetin merkezî idâresi, mutasarrıf ve kaymakam tarafından emniyeti temin etmek maksadıyla alınan tedbirleri uygulamaya, vergi defterlerini ilâna, milis teşkilâtına alınacak gençlerin nüfûs cedvellerini tanzime ve ayrıca, vilâyet kanun ve nizamlarına göre mükellef olacağı vazifeleri de yerine getirecektir¹⁷³. Eğer müdir, kanûnen mükellef olduğu muamelelerden birini yapmaya çekinir veyâ ihmâlkâr davranırsa, mutasarrıf tarafından bir kerre ihtâr edilecek ve o muamelenin neticesi vâliye bildirilecektir¹⁷⁴. Buna mukabil müdir, nizâmî veyâ şahsî kararlar vermek sûretiyle hareket edebilecektir. Ancak, bu kararlardan nizâmî olanları, kaymakama tebliğ ve onun tarafından ilân edilmedikçe tatbik olunamayacaktır. Fakat, şahsî kararlar için ilân mecbûriyeti olmayıp, ilgili taraflara tebliği kâfî gelecektir. İcrâ mecbûriyeti olan kararnâmeler de, kaymakamın bunları aldığını bildiren yazısından bir ay sonra yürürlüğe konulacak ve bu süre zarfında herhangi bir itirâzda bulunulmadığı takdirde, vilâyetin büyük memûrları tarafından fesh olunamayacaktır. Geçici olan kararnâmeler ise derhâl icraya konulacak, fakat üçüncü şahsın hukûkuna hâlel gelmemek şartıyla, büyük memûrlarca fesh edilebilecektir¹⁷⁵.

2) Belediye Meclisi

Belediye Meclisi, nâhiyenin nüfûsuna göre asgarî dokuz ve âzamî on bir âzâdan meydana gelecek ve bu sayı, her şehir nahiyesi için bir umûmî nizamnâme ile tespit edilecektir. Kendi nahiyelerinin ahâlisi tarafından üç sene için seçilecek olan bu âzâların, seçime katıldıkları nâhiyede doğmuşlar ise vilâyet seçim defterlerinde isimlerinin kayıtlı olması, bir başka yerde doğmuşlar ise, gerek hükûmet memûru ve gerekse tanınmış bir mezhebin rûhânî memûru olarak, o nâhiyede bir seneyi aşan bir zaman süresince ikamet etmeleri gerekecektir¹⁷⁶.

171) Yüz yetmişinci madde

172) Yüz yetmişbirinci madde

173) Yüz yetmişikinci madde

174) Yüz yetmişüçüncü madde

175) Yüz yetmişdördüncü madde

176) Yüz altmışüçüncü madde

Fakat, Belediye Meclisi âzâlığı ile umûmî müdirlik, mutasarrıflık, kaymakamlık veyâ zâbıta komiserliği. aynı şahsın üzerinde bulunamayacaktır¹⁷⁷. Belediye Meclisi için seçmenler, genel olarak, seçecekleri âzânın adedine göre eşit gruplara ayrılacaklardır. Fakat husûsî bir mektebi ve mâbedi olan her mezhep cemaâtı, kendi mevcûdları, toplam seçmen sayısının âzâlık adedine bölündüğünde ortaya çıkan rakamdan fazla olduğu takdirde, âzâ seçebileceklerdir. Hattâ bu fazlalık, ortaya çıkan rakamın kaç katı ise, o kadar âzâ seçebilecekleri gibi, seçim grubu da teşkil edebileceklerdir. Eğer vâli tarafından yayınlanacak bir emirname ile. o cemaâte bir Seçim Encümeni teşkil etme hakkı verilecek olursa, mevcûdlarının az veyâ çok oluşu dikkate alınmayacaktır. Ayrıca, bir mezhep cemaâtının o nâhiyede mâbedi veyâ mektebi yoksa, seçmen grubu olarak değil de, müstakil fertler hâlinde seçime iştirâk edeceklerdir¹⁷⁸.

Belediye Meclisi, Şubat, Mayıs, Ağustos ve Ekim aylarının ilk Pazartesi günlerinde başlamak üzere, senede dört defâ olağan toplantı yapacak ve bu toplantıların her biri, on gün sürecek¹⁷⁹. Nâhiye müdiri, aynı zamanda Belediye Meclisi'nin başkanı olacaksa da, kendi idâresine âit hesaplar görüşülürken, bu riyâseti ortadan kalkacaktır¹⁸⁰. Eğer meclis, ertelenmesi doğru olmayan konularda müzâkeresini tamamlayamaz, veyâ tâtîl dönemi olmasına rağmen, nâhiyenin menfaâtlerini ilgilendiren âcil durumlarla karşılaşılır ise, müdir tarafından fevkalâde olarak toplantıya çağrılabilir. Fakat böyle bir durumda müdirin, aynı yetkiye sâhip olan kaymakamı haberdâr etmesi gerekeceği gibi, âzâların ikametgâhlarına da, üç gün öncesinden tebligat yapılacaktır. Ayrıca, âzâlarından dördte birinin vereceği dilekçe üzerine meclis, müdir veyâ kaymakam tarafından fevkalade olarak toplanabilecektir. Bu şekilde yapılacak bir talebin reddi. gerekçeli bir karârın tebliği ile mümkün ise de, dilekçe sâhiplerinin, bu karar aleyhinde mutasarrıfa mürâcaata hakları olacaktır¹⁸¹. Diğer taraftan, meşrû bir mâzereti bulunmaksızın meclisin üç toplantısına katılmayan bir âzâ, arkadaşlarının talebi üzerine, kaymakam tarafından istifâ etmiş sayılacaktır. Fakat müstâfî bir âzâ, böyle bir karârı temyiz maksadıyla, mutasarrıfa mürâcaat edebilecektir¹⁸². Eğer Belediye Meclisi'ne mensûp bir âzâlık münhâl kalacak olursa, bir ay zarfında, yeni bir âzâ tâyin olunacaktır¹⁸³.

177) Yüz altmışdördüncü madde

178) Yüz altmışbeşinci madde

179) Yüz altmışaltıncı madde

180) Yüz altmışdokuzuncu madde

181) Yüz altmışaltıncı madde

182) Yüz altmışyedinci madde

183) Yüz altmışsekizinci madde

Belediye Meclisi, nâhiye mallarının idâre ve kullanılmasında, vilâyet kanunlarının belirttiği hâllerde mutasarrıfa mürâaat lüzûmuna, her türlü emlâkin nâhiye tarafından veyâ nâhiye hesâbına alım, satım ve taksimine, vilâyet kanunları dâhilinde olmak üzere belediyeye âit vergi ve borçlar ile, pazar, panayır ve çarşılardaki işgaliye ve yine, sokak, meydan ve belediye emlâkinden sayılan mahallerin, bekleme ve kirâ tezkirelerinden alınan rûsûma karar verecektir. Ayrıca, vilâyet bûdcesine dâhil edilmesi gereken belediye bûdcesini hazırlamak, belediyeye âit hesapları incelemek, nâhiye emlâkinin tâmiri için lâiyhâ, plân ve keşif defterleri hazırlamak, sokak, cadde ve meydanları açmanın ve aydınlatmanın yanı sıra, kaldırım, umûmî bahçe, su yolları, lağım çukuru, bend ve köprüler yapmak ve muhâfaza etmek de, Belediye Meclisi'nin vazifelerinden olacaktır¹⁸⁴.

Belediye Meclisi, ancak vâli tarafından fesh edilebilecektir. Eğer böyle bir hâl meydana gelecek olursa, bu meclisin vazifeleri, âzâ sayısı nâhiyenin önemine göre beşten ona kadar değişen bir Belediye Komisyonu tarafından yürütülecektir. Bu âzâlar ise, nâhiye ahâlisinin mezhep ve milliyeti dikkate alınarak mutasarrıf tarafından tâyin edildikten sonra, vâlinin tasdikine sunulacaktır. Ayrıca, Belediye Meclisi'nin feshine dâir olan emirnâmede, yeni seçim tarihi açık bir şekilde belirtileceği gibi, bu tarih, üç aydan fazla bir zaman sonrasına bırakılamayacaktır¹⁸⁵.

3) Nâhiye Bûdcesi

Nâhiyelerin mâlî senesi, vilâyet ile aynı zamanda başlayacak¹⁸⁶ ve bûdce, Şubat ayındaki olağan toplantıda, müdir tarafından Belediye Meclisi'ne teklif olunacaktır. Eğer, nâhiye için lüzûmlu olduğu halde bûdcede yer almayan tahsisât söz konusu ise, bunlar, mutasarrıf tarafından bûdceye ilâve edilecektir. Ayrıca, nâhiye gelirlerinin, masrafları karşılayamadığı durumlarda mutasarrıf, fevkalâde vergiler konulabilmesi için vâliye teklifte bulunacaktır. Vâli de, Husûsî Meclis'i ile görüştüktan sonra yayınlayacağı bir emirnâme ile, bu vergiyi tarh edecektir. Fakat Belediye Meclisi'nin, kendisi için zarûrî olan masraflarla ilgili vereceği kararlar, değiştirilemeyecektir¹⁸⁷.

Diğer taraftan Belediye Meclisi, bir vilâyet kanûnu veyâ Sancak Büyük Meclisi'nin herhangi bir karârı aleyhinde vergi tarhına karar verecek olursa, gerek bu karârı ve gerekse böyle bir vergi hâsılâtını ihtivâ eden bûdce faslı, mutasarrıf tarafından iptâl olunacaktır. Eğer Belediye Meclisi, mutasarrıfın

184) Yüz yetmişbeşinci madde

185) Yüz seksenikinci madde

186) Yüz yetmişaltıncı madde

187) Yüz yetmişyedinci madde

bu iptâl maddesi ile ilgili kararnâmesinin dayandığı kanûnun veyâ Sancak Büyük Meclisi'ne âit kanûnun yanlış yorumlandığı kanaâtine varırsa, bu takdirde vâliye mürâcaat hakkı doğacaktır. Vâli de, Husûsî Meclis'i ve Umûmî Meclis'in Encümen-i dâimîsi ile istişâreden sonra, bu ihtilâfı halledecektir¹⁸⁸. Bu me-yanda, nâhiye müdirinin idârî hesapları Belediye Meclisi'nde incelenip, mutasarrıf tarafından tasdik edilirken, belediye tahsildârlarının hesapları mâliye başmüfettişine arz olunacaktır¹⁸⁹. Aynı zamanda mâliye idâresinin nezâretinde olarak, sancak ve nâhiye ahâlisine âit vergileri tespit edecek olan Belediye Meclisi¹⁹⁰, kendisine havâle edilen konularda fikrini bildireceği gibi, mahal-lî menfaâtlerle ilgili hususlarda da temennîlerde bulunabilecektir¹⁹¹.

b) Köy Nâhiyeleri

1) Nâhiye Müdürü

Ahâlisinin tamâmı aynı mezhep cemaâtine mensûp olan her köy nâhiyesinde, belediye zâbitası ile ilgili işlere bakmak üzere, bir müdir ve bir müdir muavini bulunacaktır. Nâhiyenin müşterek menfaâtlerini korumak ve ahâlinin isteklerini kaymakam veyâ mutasarrıfa bildirmekle vazifeli olan bu müdirler, şehir nâhiyelerinde olduğu gibi, kaymakamdan aldıkları tâlimâtlara göre hareket edeceklerdir¹⁹². Ahâlisi iki veyâ daha fazla cemaâte mensûp olan köy nâhiyelerinde de, ne kadar cemaat varsa o kadar fırka tesis edilecek ve bu fırkalardan her birinin bir müdiri, lüzûmu hâlinde de bir müdir muavini olacaktır. Fakat her fırka, müdir ve müdir muavinini kendisi seçecektir¹⁹³. Vilâyet seçim defterlerinde isimleri kayıtlı bulunan nâhiye ahâlisi tarafından seçilen müdirlik için, adayların en az otuz yaşında olmaları ve Dâhilî Nizamnâme'nin yüz altmış ikinci maddesindeki men edici şartlardan vâreste bulunmaları gerekecektir. Vazifelerinden ayrılan müdir ve müdir muavinleri ise, yüz seksen altıncı maddede belirtilen haller müstesnâ olmak üzere, yeniden seçilebileceklerdir. Bu seçimler her sene aynı tarihte yapılacak ve neticesi derhâl kaymakama bildirilecektir¹⁹⁴.

Köy nâhiyelerinin müdir ve müdir muavinleri, bir cinâyet veyâ nakdî cezâdan başka bir cezâyı gerektiren bir suç ile mahkûm olurlar ise, lekedâr olma-

188) Yüz yetmişsekizinci madde

189) Yüz yetmişdokuzuncu madde

190) Yüz sekseninci madde

191) Yüz seksenbirinci madde

192) Yüz seksenüçüncü madde

193) Yüz seksendördüncü madde

194) Yüz seksenbeşinci madde

mak şartıyla, mutasarrıf tarafından azledileceklerdir. Ayrıca, hükümet memuru sıfatıyla, vazifelerinde büyük kusurları görüldüğü veya nâhiyenin İhtiyar Meclisleri'nden biri tarafından aleyhlerinde ciddi bir şikâyetle bulunulduğunda, kaymakamın yapacağı tahkikatın neticesine göre, azl olunabileceklerdir. Fakat böyle bir durumda yayınlanacak olan infisâl kararname, nâhiyenin seçmenlerini, yeni bir seçim için, on gün zarfında toplantıya dâvet edecektir. Suçlu bulundukları için vazifelerinden ayrılmak mecbûriyetinde kalan müdür ve müdür muavinleri ise, ancak iki sene geçtikten sonra yeniden seçilebileceklerdir¹⁹⁵.

2) İhtiyar Meclisi

Köy nâhiyelerinde bulunan her fırkanın, o nâhiyenin önemine göre, dörtten aşağı ve on ikiden yukarı âzâya sâhip olmamak şartıyla, birer İhtiyar Meclisi bulunacaktır. Gayrimüslim cemaatlerin dinî reisleri, kendi mezheplerine âit meclislerde tabîî âzâ olurlarken, diğer âzâlar, asgarî otuz yaşında bulunan ve Umûmî Meclis'in seçim defterlerinde kayıtlı mezhepdaşlarının oylarıyla seçilen adaylardan meydana gelecektir. Seçilen her âzâ, sâdece bir sene için hizmette bulunacak, fakat her defâsında seçimlere iştirâk edebilecektir¹⁹⁶. Eğer bir müdür veya müdür muavini ya da İhtiyar Meclisi âzâsından birinin yerine, memûriyet süresinin dolmasından evvel bir başkasının tâyini gerekirse, seçmenler fevkalâde olarak toplanacaklar ve hükmü, o senenin sonuna kadar geçerli olmak üzere, yeni bir seçim yapılacaktır¹⁹⁷.

İhtiyar Meclisi'nin vazifesi ise, vekili bulunduğu mezhep cemaatine âit binâ, çeşme, kuyu, sarnıç, çamaşırhâne, su yolu, lağım çukuru, kabristan, mektep ve hayır tesislerini idâre ile, yollar, ahâlinin sıhhati ve ziraâtin geliştirilmesi konularını ihtivâ edecektir. Ayrıca, kendi cemaatlerinin menfaatine olmak üzere, malların alım, satım ve taksimi ile pazarlık ve kontratoların müzâkere edilmesinin yanı sıra, lâzım gelen vergilerin kanunlar ve nizamlar dâhilinde kararlaştırılarak, mâliye memûrlarının nezâretinde tahsiline yardımcı olmak da, İhtiyar Meclisi'nin vazifeleri arasına dâhil edilecektir¹⁹⁸. Eğer belediye işleri, su yolları ve ziraât gibi, bir köy nâhiyesinin müşterek menfaati söz konusu ise, böyle bir meseleyi görüşmek üzere ilgili İhtiyar Meclisleri bir araya gelecek ve bu toplantıya, en kıdemli müdür başkanlık edecektir¹⁹⁹. Ayrıca, her İhtiyar Meclisi veya müştereken toplanan İhtiyar Meclisleri, köylerine âit orman ve mer'a gibi ortaklaşa kullanılan arâzi konusunda mutâbakata varacaklardır. Diğer taraftan, köy korucularını tâyin veya azletmek,

195) Yüz seksenaltıncı madde

196) Yüz seksenyedinci madde

197) Yüz seksensekizinci madde

198) Yüz seksendokuzuncu madde

199) Yüz doksanıncı madde

vilâyet, sancak ve nâhiyeye âit vergileri mâliye memûrlarının nezâretinde toplamak ve muhâsebe usûllerine uygun olması için, idâre tarafından tâyin edilen husûsî bir memûr ile birlikte nâhiye bûdcesini hazırlamak da, İhtiyar Meclisi'nin vazifelerinden olacaktır²⁰⁰. Fakat, bir köy nâhiyesine veyâ nâhiye fırkalarından birine, vilâyete ya da sancağa ödenen vergilere bir miktar para ilâvesiyle karşılanması mümkün olmayan bir masrafın tahmîli için verilecek her bir karârın, kaymakam tarafından tasdiki gerekecektir. Ayrıca bu husûs, bir nâhiye veyâ cemaât hesâbına olan malların alım, satım ve taksiminde de uygulanacaktır. Eğer bir nâhiyenin fırkaları arasında ihtilâf meydana gelecek olursa, bu fırkalar tarafından husûsî bir şekilde seçilen ve altı veyâ on iki ihtiyardan ibâret olan bir karma mecliste meselenin sülhen halline çalışılacaktır. Bu karma meclis de, her fırkadan eşit miktarda alınan âzâlara, müdirlerin en yaşlısının riyâseti ile teşekkül edecektir. Böyle bir teşebbüse rağmen, sülhün temin edilememesi hâlinde, söz konusu olan ihtilâf emlâke dâir ise Hukuk Mahkemesi'nde, idâreye âit ise İdârî Dâvâlar Mahkemesi'nde görüşülecektir. Bu usûl, iki veyâ daha fazla nâhiye arasındaki ihtilâflarda da tatbik olunabilecektir. Fakat, böyle durumlarda sülh meclisinin, bizzât kaymakam veyâ onun vekil tâyin edeceği bir memûrun riyâseti altında bulunması şartı aranacaktır²⁰¹.

G) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Mâliyesi

I) Osmanlı Devleti'ne Âit Olan Vâridât

Şarkî Rumeli Vilâyeti, Osmanlı Devleti'nin umûmî masraflarından hissedâr olacağı gibi²⁰², diğer Osmanlı vilâyetlerinde tatbik edilmekte olan târifelere göre, vilâyetin mâliye idâresi tarafından tahsil edilen 5.000 liralık gümrük resmi de²⁰³ devlete bırakılacaktır²⁰⁴. Bununla birlikte, Şarkî Rumeli Vilâyeti ile Osmanlı Devleti arasında gümrük bulunmayacaktır. Bu sebeple, Şarkî Rumeli'nin mahsûlâtı ile oraya idhâl olunan emtiâ, diğer Osmanlı vilâyetlerine serbestçe girebilecek ve bir yerden başka bir yere nakledilebilecektir. Aynı muamele, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne nakl olunan emtiâyâ da tatbik edilecektir²⁰⁵. Diğer taraftan Osmanlı Devleti, posta ve telgraf hâsılâtına bedel olmak üzere, vilâyetin posta idâresi için vâliye, lüzûmu kadar posta pulu verecektir. Bu

200) Yüz doksanbirinci madde

201) Yüz doksanikinci madde

202) Yüz doksandördüncü madde. Bu husûsta, Dâhilî Nizamnâme'nin "a" bendinin 1. fıkrasında teferruatlı mâlûmât verilmektedir

203) Yüz doksanbeşinci madde

204) Yüz doksanalıncı madde

205) Yüz doksanyedinci madde

pulların satışından elde edilecek meblâğın yarısı devlete, diğer yarısı da, Posta ve Telgraf İdâresi'nin masraflarını karşılamak maksadıyla vilâyete âit olacaktır. Telgraf muhâberesi için de ayrıca hesap tutulacaktır ki, buradan elde edilecek hâsılât, yürürlükte olan nizamlar gereğince, vâli tarafından Osmanlı Telgraf İdâresi'ne verilecektir²⁰⁶. Bir başka husus olarak, vilâyetteki fener resmini, mevcûd nizam ve târifelere göre tahsil ve teslim etmek üzere, Fenerler Kumpanyası tarafından Bergos Karantinahânesi'nde bir memûr bulundurulacaktır²⁰⁷. Bu fenerlerin idârî masrafları da, eskiden olduğu gibi, imtiyâz sâhibi kumpanya tarafından karşılanacaktır²⁰⁸. Eğer yeni fenerlere ihtiyac duyulacak olursa, daha önce yapılan anlaşmalar gereğince tesis edilebilecektir²⁰⁹.

II) Mâliye İdâresi

a) Mâliye Müdiriyeti

Sarkî Rumeli Vilâyeti'nin merkezinde bir Mâliye Müdiriyeti bulunacak ve bu müdirlik, bir mâliye müdiri, bir müdir muavini ve bir tahrirât müdiri ile, teftis hizmetlerini yürütmek maksadıyla bir başmüfettiş, bir başveznedâr ve bir de muhâsebeciden meydana gelecektir²¹⁰. Bu memûrlar, aynı zamanda Mâliye Meclis-i dâimîsi'ni teskil edeceklerdir²¹¹. Mâliye Meclis-i dâimîsi ise, mâliye müdirinin riyâseti altında haftada bir kerre toplanmak ve müdir tarafından suâl olunan meseleler hakkında fikir beyân etmekle vazifeli olacaktır²¹². Ayrıca, Mâliye Müdiriyeti tarafından belirlenen zamanlarda, kâfî miktarda müfettişler vazifelendirilecektir ki, bunlar, mükelleflerin şikâyetlerini dinleyecekleri gibi, önemli gördükleri konularda, şikâyet mahalline giderek, tahkikat yapacaklardır²¹³.

b) Sancaklardaki Mâliye İdâresi

Sarkî Rumeli Vilâyeti'nin her sancağında, mâliye idâre heyetini meydana getirmek üzere bir mâliye memûru, bir rûsûmât reisi, bir baştahsildâr ve bir de sandıkkâr bulunacaktır. Bu memûrlar, Mâliye Müdiriyeti'ne karşı sorumlu

206) Yüz doksansevizinci madde

207) Yüz doksandokuzuncu madde

208) İkiyüzüncü madde

209) İkiyüz birinci madde

210) İkiyüz ikinci madde

211) İkiyüz üçüncü madde

212) İkiyüz dördüncü madde

213) İkiyüz beşinci madde

olmalarına rağmen, mutasarrıfın nezâreti altında çalışacaklardır²¹⁴. Ayrıca, Sancak Komisyonu ile birleşerek Sancak Mâliye Meclisi'ni meydana getirecek olan bu memûrlar, sancağa ait mâlî konularda fikir beyan etmekle vazifeli olacaklardır²¹⁵.

c) Kazâlardaki Mâliye İdâresi

Her kazâda bir tahsildâr, bir sandıkkâr ve gerektiğinde bir rûsûmât memûru bulunacaktır. Bu memûrlar, kaymakamın nezâreti altında ve sancak mâliye memûrunun maiyyetinde hizmet göreceklidir²¹⁶.

d) Nâhiyelerdeki Mâliye İdâresi

Her bir nâhiye veyâ nâhiye fırkasında, Belediye Meclisi ya da İhtiyar Meclisi'nden iki âzâ tespit edilecek ve bunlar, biri sandıkkâr, diğeri muhâsebeci olarak, müdirin nezâreti altında çalışacaklardır²¹⁷. Nâhiyelerin vergileri de, daha önce belirtildiği gibi, şehirlerde, teşkil olunacak bir komisyon ve köylerde ise, bir mâliye memûru ile birlikte İhtiyar Meclisi tarafından tahsil edilecektir²¹⁸.

e) Vergi Tevzî Defterleri

Vergi tevzî defterleri, bu konuda tâyin olunan heyetler vâsıtasıyla tanzim edilecektir. Bu defterlerin sûretleri ise, diğ. resmî ilânlar hakkında tatbik edilen muameleler gibi, yaftalar hâlinde ilân olunacaktır²¹⁹. Ayrıca, gerek nâhiye ve gerekse fırka müdirleri, vergilerin tamâmen tahsilinde hem yetkili, hem de sorumlu kişiler olacaklardır²²⁰.

III) İnhisarlar

a) Barut

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki ahâlinin barut imâl veyâ idhâl etmesi, kesinlikle yasaktır²²¹. Diğ. Osmanlı vilâyetlerinden gelen barut da, ücretsiz ola-

- 214) İkiyüz altıncı madde
- 215) İkiyüz yedinci madde
- 216) İkiyüz sekizinci madde
- 217) İkiyüz dokuzuncu madde
- 218) İkiyüz onuncu madde
- 219) İkiyüz onbirinci madde
- 220) İkiyüz onikinci madde
- 221) İkiyüz onüçüncü madde

rak verilen husûsî ruhsat tezkiresi olmadığı takdirde, yasak muamelesine tâbi tutulacaktır²²². Ancak, devlet fabrikaları mâmulâtından olup da vilâyet idâresi tarafından bedeli ödenen barutlar, vilâyetteki mağazalar ve husûsî ruhsat sâhibi satıcılar tarafından satılabilecektir²²³.

b) Tuz

Şarkî Rumeli ahâlisinin, yabancı bir memleketten tuz idhâl etmesi yasaktır²²⁴. Ayrıca, memlaha, mâden ve tabîî münceîd gibi tuz çıkarılan kaynak ve kuyular da, husûsî ruhsat tezkiresi olmadıkça işletilemeyecek ve bu ruhsatın verilmesinde, hâlâ işletilmekte olanlara öncelik tanınacaktır²²⁵. Yine, vilâyetteki diğer mâdenler hakkında uygulanan kanun ve nizamlar, tuz mâdeni için de aynen geçerli olacaktır²²⁶.

IV) Doğrudan Doğruya Alınan Vergiler

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde bu âna kadar alınmakta olan vergiler, vilâyet kanunnâmeleri ile değiştirilecek ve geçici bir nizamnâme'ye göre tahsil edilecektir. Bu meyanda yeni idâre, ilk önce âşâr vergisinin, emlâk vergisine tahvili için çalışacaktır²²⁷.

V) Vâsıtalı Olarak Alınan Vergiler

a) Tütün

Gerek Şarkî Rumeli mahsûlâtı olan ve gerekse vilâyete idhâl edilen tütün, Rûsûmât idâresi'ne bildirilecek²²⁸ ve yaprak tütünden mürûriye resmi alınacaktır. Eğer Rûsûmât idâresi, ihrâc olunan bir tütünden daha önce mürûriye resmi almışsa, bu resim iade edilecektir²²⁹. Tütünden mürûriye resmi alındığına dair Şarkî Rumeli memûrları tarafından verilen bir makbuz, diğer Osmanlı vilâyetlerinde geçerli olurken, Osmanlı vilâyetlerinde alınan bir makbuz da, aynı şekilde Şarkî Rumeli'de geçerli olacaktır²³⁰. Tütünün işlenmesi ise, Rûsûmât idâresi'nden ruhsat alan ve bu idârenin dâimî nezâreti altında çalışan fabri-

222) İkiyüz ondördüncü madde

223) İkiyüz onbeşinci madde

224) İkiyüz onaltıncı madde

225) İkiyüz onyedinci madde

226) İkiyüz onsekizinci madde. Ayrıca bu hususta, Dâhilî Nizamnâme'ye âit 9 numaralı zeylin 2. bendinde ilâve mâlûmât verilmektedir.

227) İkiyüz ondokuzuncu madde. Doğrudan doğruya alınacak olan emlâk, âşâr, ağnam ve canavar resimleri hakkında, Dâhilî Nizamnâme'nin 9 numaralı zeylinin 3. bendinde mâlûmât verilmektedir.

228) İkiyüz yirminci madde

229) İkiyüz yirmibirinci madde

230) İkiyüz yirmiikinci madde

kalar tarafından yapılacaktır. Fakat, ahâlinin herhangi bir yerde tütün işle-
mesine müsaâde edilmeyecektir²³¹. Tütün için gerekli olan sarfiyât resmi de,
satılan bandroller ile temin edilecektir²³². Bu sebeple, sarfiyât resmi veril-
memiş olan tütün ve sigaranın satışı yapılamayacaktır²³³. Ayrıca tütün satıcı-
ları, Rûsûmât İdâresi tarafından verilen²³⁴ ve her sene yenilenen bir patent
sâhibi olmak mecbûriyetinde kalacaklardır²³⁵. Yine, gümrük resmi alınmış olsa
bile, yabancı sigaraların diğer Osmanlı vilâyetlerine sevkedilebilmesi için,
bandrol yapıştırılmış olması gerekecektir²³⁶.

b) Müskirât

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde şarap, rakı ve sâir müskirâtı imal eden fabri-
kalar, hâzinenin menfaâtine olmak üzere vergi ödeyecekler ki²³⁷, bu verginin
miktârı, her senenin başında mâliye müdiri tarafından tespit edilecektir²³⁸.
Müskirât satıcıları da, Zâbita İdâresinden alınacak bir ruhsatnâme ile, Rûsû-
mât İdâresi'nden verilen²³⁹ ve her sene yenilenen bir patent temin edecekler-
dir²⁴⁰.

c) Damga

Belirli bir meblâğın ödenmesini gerektiren ticârî evrak, bono, sened ve
hisse senedi türünden evraklar, ödemeleri yabancı memleketlerde olsa dahi, Şar-
kî Rumeli'de damga resmine tâbi tutulacaklardır. Bu resmin miktârı ise, evrâ-
kın ihtivâ ettiği meblâğın yekûnu ile orantılı olarak hesaplanacaktır²⁴¹. Fa-
kat, üzerinde Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin damgasını taşıyan evraklardan, diğer
Osmanlı vilâyetlerinde damga resmi alınmayacağı gibi, Osmanlı Devleti'nin dam-
gasını taşıyan evraklar da, Şarkî Rumeli'de bu resimden muaf olacaktır²⁴².

231) İkiyüz yirmüçüncü madde

232) İkiyüz yirmidördüncü madde

233) İkiyüz yirmibeşinci madde

234) İkiyüz yirmialtıncı madde

235) İkiyüz yirmiyedinci madde

236) İkiyüz yirmisekizinci madde. Bu husûsa âit olmak üzere, Dâhilî Nizamnâme'-
nin 9 numaralı zeylinin 4. bendinin "a" fıkrasında teferruatlı mâlûmât
verilmektedir.

237) İkiyüz yirmidokuzuncu madde

238) İkiyüz otuzuncu madde

239) İkiyüz otuzbirinci madde

240) İkiyüz otuzikinci madde. Dâhilî Nizamnâme'nin 9 numaralı zeylinin 4. ben-
dinin "b" fıkrasında ilâve mâlûmât verilmektedir

241) İkiyüz otuzüçüncü madde

242) İkiyüz otuzdördüncü madde. Bu husûsa, Dâhilî Nizamnâme'nin 9 numaralı
zeyline ait 4. bendin "t" fıkrasında ayrıca temâs edilmektedir.

VI) Oktrova Resmi

Nâhiye vâridâtının kâfî gelmediği zamanlarda, Belediye Meclisi tarafından oktrova resmi konulacaktır²⁴³. Yine, Belediye Meclisi tarafından tahsil edilecek olan bu vergi²⁴⁴, Belediye Veznesi'ne alınacak²⁴⁵ ve nâhiyenin masraflarını karşılamak için kullanılacaktır²⁴⁶. Oktrova memûrları ise, Mâliye İdâresi'nin nezâretinde bulunmak şartıyla, belediye daireleri tarafından tâyin oluncaklardır²⁴⁷.

H) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde Ziraât, Ticâret ve Nâfiâ

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde arâzî ve ziraât serbestliği olacak²⁴⁸ ve hükûmet, ziraâtî himâye ve teşvik ederken, ahâlinin sıhhatine hâlel gelmediği sürece, bu konudaki faaliyetlere müdâhalede bulunamayacaktır²⁴⁹. Ayrıca, Ziraât, Ticâret ve Nâfiâ Müdiriyeti, nümûne çiftliklerin kurulması için Vilâyet Umûmî Meclisi'ne bir kanun lâyihası takdim edecektir²⁵⁰. Diğer taraftan, bu müdiriyet, ikiye ayrılacak ve birincisi Ziraât ve Ticâret Şûbesi, ikincisi ise Nâfiâ Şûbesi olacaktır²⁵¹. Bunlardan Ziraât ve Ticâret Şûbesi, bir şûbe reisi ile, vâli tarafından tâyin olunan üç fahrî âzâdan meydana gelirken, aynı zamanda bu âzâlar, kendi şûbelerinin meclisini teşkil edeceklerdir²⁵². Nâfiâ Şûbesi ise, fennî işler için bir şûbe reisi, bir mimâr ve bir de yol ve geçit mühendisinden ibâret olacaktır. Bu memûrlar da, Nâfiâ Şûbesi'nin Dâimî Meclis'ini meydana getireceklerdir²⁵³. Gerek Ziraât ve Ticâret, gerekse Nâfiâ Meclisi, müdir tarafından kendilerine havâle edilen meseleleri görüşerek, fikirlerini bildirmekle vazifeli olacaklardır²⁵⁴. Sancaklarda, Ziraât, Ticâret ve Nâfiâ Müdiriyeti'ne tâbi olacak diğer idârî kalemler ise, daha sonra bir vilâyet kanunu ile belirlenecektir²⁵⁵.

243) İkiyüz otuzbeşinci madde

244) İkiyüz otuzaltıncı madde

245) İkiyüz otuzyedinci madde

246) İkiyüz otuzsekizinci madde

247) İkiyüz otuzdokuzuncu madde

248) İkiyüz kırkıncı madde

249) İkiyüz kırkbirinci madde

250) İkiyüz kırkikinci madde

251) İkiyüz kırküçüncü madde

252) İkiyüz kırkdördüncü madde

253) İkiyüz kırkbeşinci madde

254) İkiyüz kırkaltıncı madde

255) İkiyüz kırkyedinci madde. Ziraât, Ticâret ve Nâfiâ ile ilgili diğer hususlar, Dâhilî Nizamnâme'nin 10 numaralı zeylinde, 84 madde halinde yer almaktadır.

İ) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde Adliye

I) Umûmî Maddeler

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki hukûkî ve cezâî konularda adâlet, kazâ hâkimleri, nâhiye müdirleri, Sancak Mahkemeleri ve Divân-ı âlî-i muhâkemât vâsıtasıyla uygulanacaktır²⁵⁶. Hüküm ve kazâ ise, iki dereceden ibâret olacaktır²⁵⁷. Bu dereceler, Hukuk ve Cinâyet Dairesi ile İstinâf Mercii'dir. Hukuk ve Cinâyet Dairesi de iki şûbeden meydana gelecek ve hükümleri, sancaklarda Sancak Mahkemeleri, kazâlarda kazâ hâkimi ve muavinleri, hâkim bulunmayan köy nâhiyelerinde de, nâhiye müdir ve muavinleri tarafından icrâ olunacaktır²⁵⁸. İstinâfen hüküm vermek yetkisi ise, sâdece Sancak Mahkemeleri ile Filibe'deki Divân-ı âlî-i muhâkemât'a âit olacaktır²⁵⁹.

Vilâyetteki hâkimler, adliye memûrları grubuna dâhil olacaklar ve dâimî ve muvakkat şeklinde ikiye ayrılacaklardır²⁶⁰. Dâimî hâkimler, kazâ hâkimleri ile, hem Sancak Mahkemeleri'nin ve hem de Divân-ı âlî-i muhâkemât'ın başkan ve âzâlarından meydana gelip²⁶¹, vâli tarafından tâyin olunacaklardır. Hizmetleri mukabilinde belirli bir miktar maaş alan bu hâkimler, haklarında mahkeme karârı olmaksızın azl edilemeyeceklerdir²⁶². Muvakkat hâkimler ise, adlî vazife sâhibi müdirler, bu müdirlerin adlî konulardaki muavinleri, kazâ hâkimlerinin muavinleri ve ticârî dâvâlardaki Sancak Hukuk Mahkemeleri'nin âzâ muavinlerinden meydana gelecektir²⁶³. Aynı zamanda ahâli tarafından seçilecek olan bu hâkimler, her defâsında seçimlere iştirâk edebilecekler ve maaş yerine, hazır bulundukları toplantılar için, Sancak Büyük Meclisi tarafından belirlenen bir ücret alacaklardır²⁶⁴. Fakat, okuma yazma bilmeyenler, ücret mukabilinde çalışan hizmetkârlar, cezâ kanûnuna göre medenî, siyâsî ve aile hukukundan mahrûm kalanlar, itibârları îade olunmayan müflisler, töhmet altında bulunanlar, gıyâben veyâ en az bir sene hüküm giyenler, bilfiil hizmette bulunan mülkî memûrlar ile askerî fertler, muvakkat hâkimliğe seçilemeyeceklerdir²⁶⁵.

256) İkiyüz kırksekizinci madde

257) İkiyüz kırkdokuzuncu madde

258) İkiyüz ellinci madde

259) İkiyüz ellibirinci madde

260) İkiyüz elliikinci madde

261) İkiyüz elliüçüncü madde

262) İkiyüz ellibeşinci madde

263) İkiyüz ellidördüncü madde

264) İkiyüz ellibeşinci madde

265) İkiyüz elli altıncı madde

Diğer taraftan, Şer'î Mahkemeler ile mezhep cemaâtlerinin dinî memûrları, bundan sonra ancak, evlilik, evlâtlık ve vesâyet meselelerine bakacaklardır. Emlâke âit olduğu halde, daha önce onlara havâle olunan dâvâlar, artık Hukuk Mahkemeleri'nde görülecektir²⁶⁶. Cinâyetle ilgili dâvâlara bakan her bir mahkemede mutlaka bir savcı bulunacağı gibi²⁶⁷, gerek Hukuk ve gerekse Cinâyet Mahkemesi'nin huzûruna çıkan bir şahıs, sorgulaması gerekmedikçe, müdâfaasını vekili vâsıtasıyla yapabilecektir. Böyle durumlarda eğer müvekkil hazır ise, vekilin mahkemeye vekâletnâme ibrâzına lüzûm görülmeyecektir²⁶⁸. Ayrıca, umûmî âdâb için gizli bir celseye gerek yoksa, mahkemelerdeki bütün toplantılar alenî yapılar, hüküm ve ilâmlar da alenî olarak verilecektir. Eğer dâvâcının nâmûs ve itibârı, mutlaka hükmün ilânını gerektiriyor ise, mahkeme, masrafları mahkûma âit olmak üzere hükmün hülâsasını, vilâyetin en büyük gazetesinde ilân edecektir²⁶⁹. Yine, kanûnen uygun olan hâllerde, mahkemece karâra varılmadan önce, hangi mezhepten olursa olsun her şahsın şehâdeti, hâkim huzûrunda dinlenecektir²⁷⁰. Diğer taraftan, kesinleşen cezâların ilâmları idâre memûrlarınca yapılırken, idâma mahkûm olan suçluların cezâları, Pâdişah tarafından tasdik olunmadıkça infâz edilemeyecektir²⁷¹.

Hukûkî ilâmların icrâsı ise mahkemelere âit olup, mahkûmun mevkiî ve mezhebi ne olursa olsun, gereken ilâmı icrâ için önce menkul malına, daha sonra da gayrimenkul malına ve şahsına mürâcaât edilecektir. Ayrıca, bundan böyle satılamayan hiç bir mülk söz konusu olamayacağı gibi, ilâmların icrâsı için her türlü emlâkin satışı yapılabilecektir. Bu maksatla, borçlu mahkûmun şahsî ve malî hakkında cebren mürâcaât edilecek icrâ usûlleri, bir vilâyet kanunu ile belirlenecektir²⁷². İstinaf hâlinde ise, her türlü ilâmın tatbiki ertelenmesi gibi, müstenif, bu durumdan dolayı teminât vermeğe mecbûr tutulamayacaktır. Şu kadar ki, kefil gösterilerek veyâ kefilsiz olarak, gerek hukûkî ve gerekse cezâî dâvâlarda hukuku muhâfaza maksadıyla, iki tarafın talebi ya da mahkemenin tensibi üzerine icrâ olunacak tedbirlere hâlel getirilmeyerek, geçici icrâ kanûnen câiz olur ve mahkemede kesinleşirse, bu hâl müstesnâ sayılacaktır²⁷³.

266) İkiyüz elliyedinci madde

267) İkiyüz ellisekizinci madde

268) İkiyüz ellidokuzuncu madde

269) İkiyüz altmışıncı madde

270) İkiyüz altmışbirinci madde

271) İkiyüz altmışikinci madde

272) İkiyüz altmışüçüncü madde

273) İkiyüz altmışdördüncü madde

II) Husûsî Maddeler

a) Hukuk Mahkemeleri

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde hukukî meseleler, kazâ hâkimi bulunmayan yerlerde nâhiye müdirleri, bulunan yerlerde de kazâ hâkimleri, Sancak Mahkemeleri'nin Hukuk Dairesi ve Divân-ı âlî-i muhâkemât tarafından görülecektir²⁷⁴.

1) Nâhiye Müdürleri

Nâhiye müdiri, altın olarak 300 kuruşu geçmeyen menkullere ait dâvâlara bakacak²⁷⁵ ve adlî vazifesini, idâresi altında bulunan cemaât fertlerinden bir veyâ bir kaçının meselelerinde, yüksek savcı sıfatıyla icrâ edecektir. Birden fazla müdir olan köy nâhiyelerinde ise, her bir müdirin hâkimlik vazifesi, idâre ettiği cemaât fırkalarını şâmil olacaktır²⁷⁶. Bu vazifesini yaparken de, yalnız fikir beyânına yetkili bulunan iki muavinin yardımlarından istifâde edecektir. Nâhiye müdiri, herne kadar bu muavinlerin mütâlâalarına göre davranmaya mecbûr değilse de, karârını bildiren mazbataya, onların mütâlâalarını kaydetmesi gerekecektir²⁷⁷.

Diğer taraftan Nâhiye Belediye Meclisleri de, her sene oy çokluğu ile dört muavin seçecekler ve bunlar, altı ay müddetle münâvebeli olarak, ikişer ikişer hizmette bulunacaklardır²⁷⁸. Eğer bir muavin vefât eder veyâ vazifesinden ayrılırsa, meclis tarafından yerine bir diğerinin tâyini yapılacaktır²⁷⁹. Ayrıca, bir muavinin vazife yapmasına şer'î bir mânî çıktığı takdirde, onun vazifesini, altı ay süre ile hizmette bulunmayan arkadaşlarından biri yapacaktır²⁸⁰. Yine, cinâyet dâvâsını gerektiren hususlardan başka, vazifelerinin icrâsından dolayı muavinler aleyhinde, müdir veyâ diğer şahıslar tarafından yapılacak her türlü şikâyet, nâhiyenin Belediye Meclisi'ne arz edilecek ve meclisin oy çokluğu ile nakdî bir cezâyâ ya da o muavinin azline karar verilebilecektir²⁸¹. Buna rağmen müdir, 300 kuruştan yukarı olan dâvâlara bakamayacak ve her iki tarafa da, dâvânın ilgili olduğu mevkie mürâcaât etmelerini bildirecektir²⁸². Müdürler tarafından verilen kararlar ise, istinaf edilemeyecektir²⁸³.

274) İkiyüz altmışbeşinci madde

275) İkiyüz altmışaltıncı madde

276) İkiyüz altmışyedinci madde

277) İkiyüz altmışsekizinci madde

278) İkiyüz altmışdokuzuncu madde

279) İkiyüz yetmişinci madde

280) İkiyüz yetmişbirinci madde

281) İkiyüz yetmişikinci madde

282) İkiyüz yetmişüçüncü madde

283) İkiyüz yetmişdördüncü madde

2) Kazâ Hâkimleri

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki her kazâ, lüzûmu kadar adlî dairelere ayrılacak ve bunların adedi, bir vilâyet kanunu ile ayrıca belirlenecektir²⁸⁴. Bu dairelerin her biri bir kazâ hâkimine verileceği gibi²⁸⁵, dâimî hâkimler sınıfından olan hâkimlerinin maiyyetinde de, sadece fikir beyân etmeye yetkili iki muavin bulunacaktır²⁸⁶. Bu muavinler ise, bulundukları adlî daireler dâhilindeki bütün nâhiyelerin, Belediye Meclisleri tarafından seçileceklerdir²⁸⁷. Ayrıca, her adlî dairede, dört muavin ile, bunların yokluğunda yerlerini almak üzere iki mülâzım bulunacaktır²⁸⁸. Nâhiye müdür muavinleri hakkında geçerli olan bütün usûl ve kaideler, kazâ hâkimi muavinleri için de geçerli olacak, fakat aleyhlerinde yapılacak şikâyetler, Sancak Komisyonu'na arz edilecektir. Bu arada, kazâ hâkimi, bir muavinini memûriyetinden almaya ve Sancak Komisyonu tarafından karar verilinceye kadar, yerine mülâzımlardan birini tâyine yetkili olacaktır²⁸⁹. Diğer taraftan, her kazâ hâkiminin maiyyetinde, muavin sıfatını taşıdığı halde, şahsî mesûliyeti altındaki evrâkın muhâfaza ve müsveddesine memûr bir kâtip bulunacaktır. Bu kâtibin maiyyetine de, adliye müdürü tarafından bir veyâ bir kaç muhızır verilecektir. Fakat bu muhızırların vazifeleri, icâbında jandarmalar tarafından da yürütülebilecektir²⁹⁰.

Kazâ hâkimleri, şahsa veyâ menkule ait bütün dâvâları görüp, bunlardan altın olarak 1.000 kuruşu aşmayanlara nihâî şekilde ve 10.000 kuruşa kadar olanlara da, istinaf yolu açık olmak şartıyla bakacaktır. Bu istinaf dâvâları, kazâ hâkiminin bulunduğu adlî daire hangi sancağa bağlı ise, o sancağın Sancak Mahkemesi'nde görülecektir²⁹¹. Ayrıca, Sancak Mahkemeleri'nin Hukuk Dairesi, kazâ hâkimleriyle Şer'î Mahkeme ve dinî cemaâtlerin memûrlarına bırakılmış olan konulardan başka, menkul ve gayrimenkul mallar ile, ticârete ait bütün dâvâlara bakacaktır²⁹².

3) Sancak Mahkemeleri

Her Sancak Mahkemesi'nin Hukuk Dairesi, biri başkan ve ikisi âzâ olmak üzere, üç dâimî hâkimden meydana gelecektir²⁹³. Ayrıca mahkemede, dört âzâ mu-

284) İkiyüz yetmişbeşinci madde

285) İkiyüz yetmişaltıncı madde

286) İkiyüz yetmişyedinci madde

287) İkiyüz yetmişsekizinci madde

288) İkiyüz yetmişdokuzuncu madde

289) İkiyüz sekseninci madde

290) İkiyüz seksenbirinci madde

291) İkiyüz seksenikinci madde

292) İkiyüz seksenüçüncü madde

293) İkiyüz seksendördüncü madde

avini ile iki muavin mülâzimi bulunacaktır. Eğer mahkeme yalnız ticârî dâvâlara bakacak olursa, âzâ muavinlerinden ikisi hazır bulunacak ve hattâ oy kullanabilecektir²⁹⁴. Bu âzâ muavinleri, Sancak Büyük Meclisi tarafından her senenin başında ve mahkemenin bulunduğu mahalde oturan tüccar arasından seçilecektir. Diğer taraftan, kazâ hâkimi muavinleri hakkında geçerli olup da yukarıda belirtilen hususlar, bu muavinler için de uygulanacaktır²⁹⁵. Sancak Mahkemeleri'nin Hukuk Dairesi ise, istinaf yolu açık olmak şartıyla, her türlü dâvâya bakabilecek²⁹⁶ ve istinaf mercii, Divân-ı âlî-i muhâkemât olacaktır²⁹⁷. Yine, her Sancak Mahkemesi'nde, başkanın emri altında hizmet gören kâfi miktarda kâtip ve muhızır bulunacaktır²⁹⁸. Bir diğer husus olarak, gerek Osmanlı Ticâret Kanunnâmesi'ne âit zeylin dördüncü maddesinde yer alan usûller²⁹⁹ ve gerekse Ticâret Mahkemeleri Usûlü, bu nizamnâme ile değiştirilmedikçe, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde de geçerli olacaktır³⁰⁰.

b) Cinâyet ve Cünhâ Mahkemeleri

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki cinâyet ve cünhâya âit dâvâlar, hukûkî meselelerde olduğu gibi, nâhiye müdirleri, kazâ hâkimleri, Sancak Mahkemeleri ve Divân-ı âlî-i muhâkemât tarafından görülecektir³⁰¹.

1) Nâhiye Müdürleri

Nâhiye müdirleri, daireleri dâhilinde 24 saate kadar hapis veyâ altın olarak 50 kuruşa kadar nakdî bir cezâyı gerektiren suçlarla ilgili dâvâlara bakacaklardır³⁰². Buna göre, kendi nâhiyesinde bir hâdisenin meydana geldiğini haber alır almaz derhâl vazifesine başlayacak olan müdir³⁰³, bu konuda hem tahkikat yapmaya ve hem de muhâberâta yetkili olacaktır³⁰⁴. Nâhiye müdirinin verdiği kararlar ise, istinaf edilemeyecektir³⁰⁵. Diğer taraftan, kazâ hâkimi bulunmayan yerlerdeki nâhiye müdirleri ile, jandarmanın büyük ve küçük subayları, gerek doğrudan doğruya ve gerekse âmirlerinin vâsıtasıyla, 24 saat zarfında

- 294) İkiyüz seksenbeşinci madde
- 295) İkiyüz seksenaltıncı madde
- 296) İkiyüz seksenyedinci madde
- 297) İkiyüz doksanbirinci madde
- 298) İkiyüz seksendokuzuncu madde
- 299) İkiyüz doksanıncı madde
- 300) İkiyüz seksensekizinci madde
- 301) İkiyüz doksanikinci madde
- 302) İkiyüz doksanüçüncü madde
- 303) İkiyüz doksanbeşinci madde
- 304) İkiyüz doksandördüncü madde
- 305) İkiyüz doksanaltıncı madde

sancak savcılarına haber vermek şartıyla, suç zanlılarını tevkif edebileceklerdir³⁰⁶.

2) Kazâ Hâkimleri

Kazâ hâkimleri, bir aya kadar hapis veya nakdî olarak 1.000 kuruşluk cezaı gerektiren dâvâlara bakacak ve bu konuda yayınlanan ilâmları, Sancak Mahkemesi'nde istinaf olunabilecektir³⁰⁷. Hâkimlik sıfatıyla sâhip oldukları yetkilerini aşan, fakat kendi daireleri dâhilinde meydana gelen suçlara âit ihbarnâmeleri de kabûl edeceklerdir. Eğer meşhûd bir suç veya bir hâne reisi tarafından mürâcaât meydana gelirse, kazâ hâkimi, önce hâdiseyi zabt edip şahitlerin ifâdesini dinleyecek ve daha sonra, Sancak Mahkemesi'ndeki savcı muavinlerinin bu türlü hâllerde yaptığı muayene ve diğer muameleleri icrâ edecektir. Fakat, gerek kabûl ettiği ihbarnâmeleri ve gerekse hazırladığı zabıt varakalarını, vakit kaybetmeden bağlı bulunduğu sancağın savcı muavinine gönderecektir. Ayrıca, müstantik veya sancak savcı muavininin yapamadığı sorgulamalara âit adlî zâbita muamelelerini, kanûnen belirtilen hususlara riâyet etmek şartıyla, onlara vekâleten yerine getirecektir³⁰⁸. Fakat 1.000 kuruşa kadar olan dâvâlarda suç zanlısı, ne zorla mahkeme huzûruna çıkarılacak ve ne de mahkemesinden önce hapsedilebilecektir³⁰⁹. Yine, kazâ hâkimi, hukukî yetkisini aşmamak şartıyla, dâvâcı tarafından açılan zarar - ziyân dâvâlarına bakacaktır³¹⁰. Diğer taraftan, kazâ hâkiminin cezâî konularda vereceği bütün ilâmlar istinaf olunabileceği gibi, bu istinaf dâvâları, hâkimin dairesi hangi sancağa bağlı ise, o sancağın Sancak Mahkemesi'nde görülecektir³¹¹.

3) Sancak Mahkemeleri

Her Sancak Mahkemesi'nin Cinâyet Dairesi, ilki, içlerinden birisi başkanlık vazifelerini yerine getirmek üzere üç hâkim ve ikincisi de, bir veya lüzûmu hâlinde bir kaç müstantiktan ibâret olan âzâlardan meydana gelecektir³¹². Ayrıca bu dairelerde, yeminli bir kâtip ile, yine yeminli bir veya bir kaç kâtip yardımcısı bulunacaktır³¹³. Meşhûd suçlar müstesnâ olmak üzere bir müstantik, daha önce savcı muavini tarafından talep edilmedikçe, hiç kimse aleyhinde muamele yapamayacaksa da³¹⁴, meşhûd suçlarda, 24 saat zarfında savcı muavinine

306) İkiyüz doksanyedinci madde

307) İkiyüz doksansekizinci madde

308) İkiyüz doksandokuzuncu madde

309) Üçyüzüncü madde

310) Üçyüz birinci madde

311) Üçyüz ikinci madde

312) Üçyüz üçüncü madde

313) Üçyüz dördüncü madde

314) Üçyüz beşinci madde

mürâcaâta bulunmak şartıyla. kendiliğinden suçlunun tevkifine, lâzım gelen muayene ve diğer muamelelere başlayabilecektir³¹⁵. Yukarıda belirtilen hâllerden başka, Sancak Mahkemesi'nde bulunan savcı muavini veyâ onun talebi ile hareket eden bir müstantık tarafından dâimî tevkif müzekkeresi verilmedikçe, hiç kimse ne tevkif edilebilecek ne de hürriyetinden mahrûm bırakılabilecektir³¹⁶. Eğer müstantık, bir şahsın sorgulamasına veyâ tevkifine lüzûm görürse, o şahıs hakkında ihzâr ya da dâimî tevkif müzekkeresi hazırlayacaktır³¹⁷. Sorgulamanın sonunda zabt edilen ifâdeyi savcı muavinine verecek³¹⁸ ve o da, ithâmâmesini bu ifâdeye göre hazırlayacaktır³¹⁹. Mahkeme ise, dâvâcı ve dâvâlı ile, savcı muavinini dinledikten sonra hükmünü verecektir³²⁰. Diğer taraftan, Sancak Mahkemesi'nin her türlü ilâmı, Divân-ı âlî-i muhâkemât huzûrunda istinaf edilebilecektir³²¹. Bu meyanda, mahkûm ile savcı muavininin istinaf talep etme haklarının bulunmasına mukabil, dâvâcı için bu hak, ancak zarar ve ziyân hâllerinde söz konusu olacaktır³²².

c) Divân-ı âlî-i muhâkemât

Divân-ı âlî-i muhâkemât, hukuk ve cinâyet olmak üzere iki daireden meydana gelecektir³²³. Hukuk Dairesi üç meclisten ibâret olup, birincisi emlâk, ikincisi menkulât ve üçüncüsü de ticâret dâvâlarına bakacaktır³²⁴. Cinâyet Dairesi ise, cinâyet ve cünhâ dâvâlarına bakan iki meclisten meydana gelecektir³²⁵. Bu dairelerden her birine âit birinci meclisin başkanı "reis-i evvel" ve diğer meclislerin başkanları da "reis-i sâni" ünvânını alırlarken³²⁶, her reis-i evvel, kendi dairesinin dâhilî meseleleri ile meşgul olacaktır³²⁷. Ayrıca her meclis, reis ve âzâ ünvânlarına sâhip dört dâimî hâkim ile kâfî miktarda kâtip ve muhızirlardan meydana gelmesinin yanı sıra³²⁸, kâtipler de dâhil olmak üzere, Divân-ı âlî-i muhâkemât memûrlarının tamamı yeminli olacaklardır³²⁹. Diğer taraftan, her meclisin dâhilî idâresi, Osmanlı Ticâret Kanunnâ-

- 315) Üçyüz altıncı madde
- 316) Üçyüz yedinci madde
- 317) Üçyüz sekizinci madde
- 318) Üçyüz dokuzuncu madde
- 319) Üçyüz onuncu madde
- 320) Üçyüz onbirinci madde
- 321) Üçyüz onikinci madde
- 322) Üçyüz onüçüncü madde
- 323) Üçyüz ondördüncü madde
- 324) Üçyüz onbeşinci madde
- 325) Üçyüz onaltıncı madde
- 326) Üçyüz onyedinci madde
- 327) Üçyüz onsekizinci madde
- 328) Üçyüz ondokuzuncu madde
- 329) Üçyüz yirmibirinci madde

mesi'nin dördüncü faslında yer alan hükümlere göre tertip ve tanzim edilecektir³³⁰.

Divân-ı Âlî-i muhâkemât'ın toplantıları, beş reis ile, her dairenin birinci meclisinden birer âzânın bir araya gelmeleri maksadını taşıyacak ve bu toplantılar, birinci daireye âit birinci meclisin reisi tarafından çıkarılan bir dâvetiye ile, yine onun riyâseti altında cereyân edecektir³³¹. Bu toplantılarda da, muhtelif meclisler veyâ Divân'ın idâresi altında bulunan mahkemeler arasında, yetkilerle ilgili olarak meydana gelen ihtilâfların hâlli, yine Divân ile diğer mahkemelerin dâhilî idârelerindeki gereken değişiklik ya da ıslâhâtlar hakkında verilecek kararlar görüşülürken³³², Cezâ Mahkemeleri'ne âit cinâyet ve cünhâya taâlluk etmedikçe, vilâyetin her bir hâkimi aleyhinde vuku bulan şikâyetlere bakılacaktır³³³. Ayrıca Divân, kendi meclislerinden birinin reis veyâ savcısı tarafından, birinci daire reisine hitâben yapılan yazılı bir mürâcaât üzerine de toplanabilecektir³³⁴.

d) Savcılar

Savcılık vazifesi, Divân-ı Âlî-i muhâkemât nezdindeki bir başsavcı tarafından yürütülecek³³⁵ ve başsavcının, hem Divân'ın meclisleri ile ilgili konularda kendisine yardımcı olmak ve hem de husûsî vazifelerini yapmak maksadıyla, ikişer muavini bulunacaktır³³⁶. Meclislerde vazifeli olan bu muavinler ise, başdâvâvekili ünvanını alacaklardır³³⁷. Başsavcı, vilâyet dâhilindeki umûmî hukuk dâvâları ile ilgili vazifesi başta olmak üzere, mahkemelerdeki intizâmın muhâfazası ve adlî zâbita memûrlarına nezâret etmekle birlikte, Sancak Mahkemeleri'nin ilâmları aleyhinde genelde vuku bulan mürâcaâtları Divân'da desteklemek ve ahâlî tarafından yapılan mürâcaâtlarda da müdâfaa ile vazifeli olacaktır. Aynı zamanda, Divân'ın verdiği ilâmların icrâsına dikkat edecek olan başsavcı³³⁸, hukûkî konularda kanunun muhâfazası gerektiği takdirde, toplantılarda hazır bulunarak, istinaf yoluyla Divân-ı Âlî-i muhâkemât'a arz olunan hususlarda, iddiânâmesinin hülâsasını beyân edecektir. Yine, kanun, ilâm ve hükümlerin icrâsına nezâret ile, umûmî âsâyîşe dâir olan hâllerde, bunların tatbikine ihtimâm gösterecektir³³⁹. Savcı muavinleri ise, başsavcının idâre ve

330) Üçyüz yirminci madde

331) Üçyüz yirmiikinci madde

332) Üçyüz yirmiüçüncü madde

333) Üçyüz yirmidördüncü madde

334) Üçyüz yirmibeşinci madde

335) Üçyüz yirmialtıncı madde

336) Üçyüz yirmiyedinci madde

337) Üçyüz yirmisekizinci madde

338) Üçyüz yirmidokuzuncu madde

339) Üçyüz otuzuncu madde

nezâretinde olarak, aynı vazifeyi ifâ edeceklerdir³⁴⁰.

İstinaf hâkimi, aldığı bir kararda savcının fikrine iştirâk edip etmemekte serbest olacağı gibi, savcının iddiânâmesini veyâ dâvâ sâhiplerinin mukabil iddiâlarını, doğruluk esâsına göre kabûl edecektir³⁴¹. Ayrıca, her sancak mahkemesinde, bütün sancak dâhilindeki gerek hukuk ve gerekse cinâyet dâvâları için savcılık vazifesini hâiz bir savcı bulunacak ve maiyyetinde de, icâbına göre bir veyâ bir kaç muavin olacaktır. Bu savcı, umûmî hukuk dâvâlarının açılması ve adlî zâbitanın idâresi hususlarında, Divân-ı âlî-i muhâkemât başsavcısının muavini olması hasebiyle, onun emri altında vazife görecektir³⁴². Cezâî konularda ise, sancak savcısının müstantıkı, onun yetkisi dâhilinde bulunan muameleleri ifâ ve kararlar aleyhinde mahkemeye mürâcaât edebilecektir. Ayrıca müstantık, ithâmâmelerin tertibiyle, mahkeme huzûrunda müdâfaası, cezâ verilmesini gerektiren hükümlerin icrâsına dikkat edilmesi, umûmî âsâyışın sağlanması ve kanun, ilâm ve hükümlerin uygulanması ile vazifeli olacaktır. Yine, hukûkî konularda terkedilmiş olanlara âit dâvâların yanı sıra, kanûnen talep edilen diğer hâllerdeki mecbûrî dâvâlar ile, bunların hâricinde kalanlar için iddiânâme verilmesi de, müstantık tarafından icrâ olunacaktır³⁴³.

J) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde Umûmî Maarif

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde ilk öğretim mecbûrî olacak ve yedi yaşından başlayıp, onüç yaşına kadar devâm edecektir³⁴⁴. Eğer bir baba veyâ velî, çocuğu için husûsî muallim tutar ve bu muallimin kanûnen aranan şartları hâiz olduğunu ispât ederse, çocuğunu mektebe göndermeyerek husûsî bir şekilde yetiştirebilecektir³⁴⁵. Mektebe giden bir çocuk da, kendi dininden başka bir dinin eğitimine kabûl olunamayacaktır³⁴⁶.

I) Mektepler

Ahlâk ve kabiliyetce kanûnen aranan şartları yerine getirdikten sonra, hangi millet veyâ mezhepten olursa olsun vilâyet dâhilindeki herkes, mektep açma hakkına sâhip olacaktır³⁴⁷. Fakat bir kanûna istinâd etmedikçe, masrafları vilâyet tarafından karşılanan ibtidâiyye, tâliye, fenniyye ve dârülmualli-

- 340) Üçyüz otuzbirinci madde
- 341) Üçyüz otuzikinci madde
- 342) Üçyüz otuzüçüncü madde
- 343) Üçyüz otuzdördüncü madde
- 344) Üçyüz elliüçüncü madde
- 345) Üçyüz ellidördüncü madde
- 346) Üçyüz ellibeşinci madde
- 347) Üçyüz elliikinci madde

mîn gibi mekteplerin tesis_veyâ idaresi mümkün olamayacaktır. Bu mekteplerin dâhilî idâresi, muallimlerin tâynini, ders cedvellerinin hazırlanması ve diğer teferruatlar da, bir vilâyet kanunu ile tespit edilecektir³⁴⁸.

Vilâyetteki iptidâî ve tâliye mekteplerinin tesis ve idâresi için lâzım gelen masrafları karşılamamanın yanı sıra, bu mekteplerin dâhilî idâresi ile muallimleri tâyin etme yetkisi de, mezhep cemaâtlerine âit olacaktır³⁴⁹. Eğer bu cemaâtlerden birinin, iptidâî mektep veyâ icâb eden yerlerde tâliye mektep tesis ve idâresine maddî imkânı yoksa, bir kanun ile, vilâyet bûdcesinden o cemaâte yardım tahsis olunacaktır³⁵⁰. Ayrıca, mekteplere yardım maksadıyla, her senenin bûdcesine bir miktar akçe ilâve edilecek ve bir umûmî nizamnâmeye göre dağıtılacaksa da, bu yardım, mezhep cemaâtlerinin vilâyet masraflarına iştirâkleri nispetinde yapılacaktır³⁵¹.

İptidâiyye ve tâliye mekteplerinin, husûsî bir kanun ile kararlaştırılan müsterek bir ders cedvelleri olacak³⁵² ve mezhep cemaâtlerinin hiç biri, mekteplerinde kendi lisânlarından başka bir lisân kullanmaya mecbûr tutulamayacaktır³⁵³. Bununla birlikte, her cemaât, kullandığı veyâ kullanmadığı lisânlardan hangisini daha faydalı görürse, mekteplerinde o lisânı öğretmekte ve hattâ, o lisân üzerine ders verdirmekte serbest olacaktır³⁵⁴. Lisân ile ilgili bu hususlar, husûsî mektepler için de uygulanacaktır³⁵⁵. Eğer vilâyette bir dârülfünûn tesisine karar verilecek olursa, bu konuda, eski kaideler esas kabûl edilecektir³⁵⁶.

II) Muallimler

Vilâyet mekteplerinde ders veren muallim veyâ mürebbîler, hükûmet memûrlarının inzibât, hukuk ve vazifelerini tâyin eden kanunlara tâbi olacaklar ve iki sınıfa ayrılacaklardır³⁵⁷. Birinci sınıfa mensûp olan muallimler, hükûmet tarafından vazifelendirilip belirli bir maaş alırlarken, ikinci sınıfı ise, maaş almayan muallim vekilleri meydana getirecektir. Yine, asıl muallimlerin Umûmî Maarif Müdîri'nin teklifi üzerine tâyin olunmalarına mukabil, muallim vekilliği için, kabiliyet ve ahlâkca, kanûnen istenilen şartları taşımak kâfi

348) Üçyüz elliinci madde

349) Üçyüz kırkyedinci madde

350) Üçyüz kırksekizinci madde

351) Üçyüz kırkdokuzuncu madde

352) Üçyüz ellisekizinci madde

353) Üçyüz ellidokuzuncu madde

354) Üçyüz altmışıncı madde

355) Üçyüz altmışbirinci madde

356) Üçyüz ellibirinci madde

357) Üçyüz elliinci madde

gelecektir. Vâli ise, asıl muallimlerin tâyininde, vilâyetteki başlıca üç milletin nüfûs itibâriyle birbirlerine olan nispetlerini, göz önünde bulunduracaktır. Bu arada, derslerde kullanacakları lisânı bizzât kendileri seçebilecek olan muallimler, içlerinden birinin vazifeden ayrılması hâlinde, mürâcaâtta bulunmak sûretiyle, vâli tarafından yeni bir muallimin tâyinini isteyebileceklerdir³⁵⁸. Eğer, mezhep cemaâtlerinden birine mensûp bir mektebin muallim veya mürebbîsi, vazifesini ifâda kusûr ya da, mesleğine yakışmayacak hareketlerde bulunur ise, bu durum, müfettiş tarafından Umûmî Maarif Müdürü'ne bildirilecektir. Müdür de, kendisini Sancak Mahkemesi'nin huzûruna çıkaracak ve suçunun sâbit görülmesi hâlinde azl edecektir³⁵⁹.

III) Müfettişler

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki maarif müfettişleri, hangi cemaâtin mekteplerine nezâret edecekler ise, o cemaâtin müteberânı arasından seçileceklerdir. Fakat, muvazzaf olamayan bu müfettişler, maaş yerine, devriye masrafları adıyla bir miktâr tazminât alabileceklerdir. Vazifeleri ise, talebelerin iptidâî mekteplere devâmlarına dikkat, muallimler heyetine nezâret ile, ders cedvelleri hakkındaki kanûn ve nizâmların uygulanıp uygulanmadığını teftiş etmekten ibâret olacaktır. Müfettişlerin adedine ve vazifelerine âit diğer teferruât, bir vilâyet kanûnu ile ayrıca tâyin edilecektir³⁶⁰.

K) Milis Teşkilâtı

I) Milis Askerinin Teşkili

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki milis askeri, yerli ahâliden meydana gelen ve memleketi muhâfaza maksadıyla tesis edilen bir askerî kuvvet olup, fertleri alelâde hânelerde ikamet edecek ve tamâmen veya kısmen silâh altına alınmaları, ancak vâliye âit olacaktır. Vâli de, bu hususta, Padişah'tan aldığı dâimî vekâlete göre hareket edecektir³⁶¹. Ayrıca milis askeri, umûmî asayişin muhâfazası için, hazar zamânında jandarma fırkasına yardım ederken, vilâyetin istilâsı ya da hududlar üzerinde meydana gelebilecek muhârebelerde, Osmanlı askeri sıfatıyla Padişah'ın ordusuna yardımcı olacaktır. Hattâ lüzûmu hâlinde, Bâbî-âli'nin talebi ile, Avrupa'daki Osmanlı askerine ilhâk olunabilecektir. Ancak her iki hâlde de, eskiden olduğu gibi kendi subaylarının kumandası altında bulunacaklar ve masrafları, Osmanlı Devleti tarafından karşılanacaktır³⁶².

358) Üçyüz ellibirinci madde

359) Üçyüz elliyedinci madde

360) Üçyüz ellialtıncı madde

361) Üçyüz altmışikinci madde

362) Üçyüz altmışüçüncü madde

Diğer taraftan, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin her bir yerlisi, miliste ve ihtiyât fırkalarında bedenen hizmette bulunmağa mecbûr olacak³⁶³ ve bu husûsta şahsî bir bedel verilmesi söz konusu edilemeyecektir³⁶⁴. Askerlik hizmetinden muaf tutulmak yalnız sakat olanlara mahsûs ise de³⁶⁵, daha önce ağır bir suçtan mahkûm olanlar da milise kabûl edilmeyeceklerdir³⁶⁶. Ayrıca, vilâyetin yerlisinden olmayan veyâ vâli tarafından umûmî bir nizamnâme şeklinde yayınlanacak bir emirname ile kabûllerine mûsaade edilmeyenler de, milise dâhil olmayacaklardır³⁶⁷.

II) Kur'a

Şarkî Rumeli Vilâyeti, altı sancağının her birine ikişer daire isâbet edecek şekilde, on iki kur'a dairesine ayrılacak ve her dairenin askerî kumanda vazifesini, bir büyük subay veyâ bir yüzbaşı yerine getirecektir³⁶⁸.

a) Esas Defteri

Her nâhiyedeki meskûn erkek nüfûsun, yeni doğmuş olanlarından otuz iki yaşını tamamlayanlarına kadar hepsi, bir esas defterine kaydedilecektir³⁶⁹. Bu kayıt, o nâhiyede doğan ve oturanlar, oturdukları nâhiyenin dışında kayıtlı bulunduklarını ispât edemeyenler, kendileri nâhiyeden ayrıldıkları hâlde babası, annesi veyâ velisi hâlâ orada ikamet edenler ile, bir diğer nâhiyede oturduklarını ispât edemeyenler için geçerli olacaktır³⁷⁰. Esas defterinin hazırlanması ise, nâhiyedeki müdirler, müdir muavinleri ve her cemaatin rûhânî reislerinden meydana gelen bir komisyon tarafından yapılacaktır. Ayrıca, müdirlerin en kıdemlisi, bu komisyona riyâset ile birlikte, kayıtların doğruluğuna dâir olan mesûliyeti de üzerine alacaktır³⁷¹. Yine, esas defteri, nâhiyede doğan erkek çocuklar ile, dışarıdan gelerek oraya yerleşmek isteyenlerin kaydolabilmeleri için, açık tutulacaktır³⁷².

363) Üçyüz altmışdördüncü madde

364) Üçyüz altmışbeşinci madde

365) Üçyüz altmışaltıncı madde

366) Üçyüz altmışyedinci madde

367) Üçyüz altmışsekizinci madde

368) Üçyüz altmışdokuzuncu madde

369) Üçyüz yetmişinci madde

370) Üçyüz yetmişbirinci madde

371) Üçyüz yetmişikinci madde

372) Üçyüz yetmişüçüncü madde

b) Kur'a Meclisi

Her kazâ için dâimî bir Kur'a Meclisi teşkil olunacak ve bu meclis; kaymakam veyâ sancağın merkez kazâsının mutasarrıf muavini, aynı zamanda Sancak Büyüklük Meclisi'nde âzâ olan kazâ ahâlisini arasından kur'a ile tespit edilen bir kişi, kazâ merkezinde bulunan kazâ hâkimi ile, kazâda vekilleri bulunan her mezhep cemaâtinin âvâm veyâ rûhbânından seçilen bir memûrdan meydana gelecektir. Esas defterlerinin tanzimi ile ilgili bütün dilekçeleri harcsız olarak neticelendirecek olan bu meclisin kararları, Sancak Komisyonu'ndan başka bir yerde istinaf olunamayacaktır³⁷³. Kur'a Meclisi'nin müdürü ise, bu nizamnamenin ilânını tâkip eden üç ay zarfında, nâhiyelere ait esas defterinin mufassal bir kaydını çıkararak, âit oldukları kazâ kaymakamlarına gönderecektir. Zirâ esas defterleri, bu kayıtlara göre tanzim edilecektir. Doğum, ölüm ve mesken değişikliği gibi hususlar, kendi mesûliyeti altında olmak üzere, yine müdür tarafından kaymakama bildirilecektir. Ocak ayının 31'inde kapanacak olan bu kayıtlar, kazâ esâs defterindeki mâlûmâtı bu kayıtlara göre düzeltebilmesi için, Şubat ayı içerisinde kaymakama ulaştırılacaktır³⁷⁴. Daha sonra kaymakam, bu defterde kayıtlı bulunan ve 1 Şubat itibâriyle yirmi yaşını dolduranları, bir cedvel hâlinde tespit ederek, ilân olunmak üzere müdürlere gönderecektir. Bu kayıtlar aleyhinde verilen dilekçeler ise, ancak ilân tarihini tâkip eden on gün zarfından kabûl edilebilecektir. Ayrıca müdür, nâhiye nüfûs defterlerini, dilekçe sâhiplerine âit evraklarla birlikte kaymakama iâde ederken, onun da, bu hususta karar verecek olan Kur'a Meclisi'ne havâle etmesi neticesinde, kazâ nüfûs defterleri son şeklini almış olacaktır. Fakat, bu kayıtlarda yer alan her şahsın babasının ismi, dâimî sûrette belirtilecektir³⁷⁵.

c) Kur'a Çekimi

Kur'a muameleleri, kazâ merkezinde veyâ, kazâ Kur'a Meclisi'nin tâyin edeceği bir başka yerde yapılacak ve bu konuda verilen kararlar, önceden ilân olunacaktır. Kur'a Meclisi'ne, milis dairesi kumandanı veyâ onun tâyin edeceği bir subay ile kur'a defterini tutan bir daire başçavuşu yardımcı olurken, nâhiye müdürü de, hem kur'a muameleleri ve hem de muayene sırasında hazır bulunacaktır. Ayrıca, ismine kur'a isâbet edenleri muayene maksadıyla, mutasarrıf tarafından meclisin emrine bir tâbip verilecektir³⁷⁶.

373) Üçyüz yetmişdördüncü madde

374) Üçyüz yetmişbeşinci madde

375) Üçyüz yetmişaltıncı madde

376) Üçyüz yetmişyedinci madde

Kur'a çekimi için önce, nüfus defterinde ne kadar isim varsa, her biri için ayrı bir pusula hazırlanacak ve bunlar numara sırasına göre dizildikten sonra, isimleri kayıtlı olanların veyâ onların vekillerinin huzûrunda, meclis âzâsının tamâmı tarafından imzâlanıp bir masıra içerisine konulacaktır. Daha sonra kur'aya dâhil olanlar, masıra içerisinden kur'a pusulasını çıkarmak sûretiyle, alfabetik sıraya göre çağrılacaklardır. Bizzat gelmemiş ya da vekil göndermemiş olanların kur'aları da, nâhiyelerinin veyâ kayıtlı oldukları defterlerin müdirleri tarafından çekilecektir. Çıkan pusulalar ise, Kur'a Meclisi başkanınca sırasıyla ve yüksek sesle okunduktan sonra, derhâl kur'a defterine kaydedilecek ve bu kayıtlar, bütün müdirler ve meclis âzâsı tarafından imzâlanarak kesinlik kazanacaktır. Fakat, bu muamelelerin tamamlanmasından sonra, yeni bir kur'a çekimi aslâ söz konusu olamayacak³⁷⁷ ve hattâ, mümkün ise çekilen kur'aların tatbikine derhâl başlanacaktır. Bu arada tabip, Kur'a Meclisi'ne sırasıyla çağrılan gençlerin sıhhati hakkında fikir beyân ederken, meclis de, tabibin fikrini aldıktan sonra, o şahısların askerlik hizmetine elverişli olup olmadıklarına oy çokluğu ile karar verecektir. Bir şahıs hakkında kullanılan oyların eşit olması hâlinde ise, tabibin oy verdiği tarafın kararı tercih edilecektir³⁷⁸.

d) Muâfiyet

Askerlik çağı geldiği halde, sakatlıkları sebebiyle geri hizmette dahi vazife yapamayacak olan adaylar, askerlik hizmetinden muaf tutulacaklardır. Fakat Kur'a Meclisi, bünyesi zayıf olduğu hâlde düzelmesi muhtemel olanların askerliğini bir sene sonraya bırakacak ve bu erteleme, en fazla, birbirini müteâkip üç sene için yapılabilecektir³⁷⁹. Yine, adayların askerlikten muaf tutulabilmeleri için, aşağıdaki şartlardan birine sâhip olmaları gerekecektir:

- 1) Anne ve babadan yetim kalan çocukların en büyüğü,
- 2) Dul veyâ kocasının yokluğu nizâmen tahakkuk eden bir kadının, ya da âmâ, sakat veyâ yetmiş yaşını aşan bir babanın tek oğlu, oğulların en büyüğü, oğlu ya da dâmâdı yoksa torunlarının en büyüğü, bu hâllerin birinde büyük kardeşi âmâ veyâ sakat olanın ondan küçük kardeşi,
- 3) Dâimî olarak askerlik mesleğinde bir kardeşi olan kimse,
- 4) Memûren hizmet ederken, aldığı hastalık veyâ yaradan dolayı vefât etmiş, ya da tekaüdlüğe ayrılmış bir askerın kardeşi.

Bu muâfiyet hâllerinin, yalnız hazar vaktinde ve her aileden bir oğul için geçerli olmasına mukabil, bu hususta tahdit konulamayacak ve bu durum, muâfi-

377) Üçyüz yetmişsekizinci madde

378) Üçyüz yetmişdokuzuncu madde

379) Üçyüz sekseninci madde

yet şartlarının meydana geldiği her defâda uygulanabilecektir. Aynı durum, askere alındıktan sonra muâfiyet şartlarını hâiz olanlar için de tatbik edilecektir³⁸⁰.

Ayrıca, vilâyette resmen tanınmış olan çeşitli mezheplerin rûhânî heyeti âzâları, evvelce din bilgisi tahsiline başlamış olan rûhânî mektepler ile İslâm medreselerinin talebeleri, on iki sene süresince kendilerini maarife adan mürebbîler ve dârülmuallimîn talebeleri de, geçici olarak milis askerliğinden muaf tutulacaklardır. Fakat, gerek mürebbîler ve gerekse talebeler, kendi istekleri ile mesleklerini terk edecek olurlarsa, o ândan itibâren askerlik kanûnuna tâbi bulunarak, bir önceki senenin nüfûs defterine kaydedileceklerdir³⁸¹.

Diğer taraftan, Husûsî Meclis âzâsından olan müdirler, Umûmî Meclis'in âzâ ve memûrları, Posta ve Telgraf İdâresi'nin memûr ve müstahdemleri, sivil hastahânelerin müdir ve hademeleri, hapishânelerin müdir ve gardiyanları, köy zâbita memûrları, gümrükçüler, korucular ile demiryolu müstahdemleri de, memûriyet ve hizmetleri süresince, askerlikten muaf olacaklardır³⁸². Fakat tabipler, tıbbiye talebesi ve baytarlar, milis askerinde tabiplik ve baytarlık vazifeleri ile istihdam edileceklerdir³⁸³. Yine, yabancı memleketlerde yüksek tahsil yapan gençlere, en çok dört seneye kadar, kur'aya dâhil olmamak üzere müsaâde edilecektir. Yalnız, bu müsaâdeye nâil olanlar, vatanlarına döndükleri zaman, içinde bulundukları seneye tâbi olan fertlerden kaç sene hizmet talep edilmekte ise, o nispette vazife ile yükümlü olacaklardır³⁸⁴. Bütün bunlara rağmen, yukarıdaki muâfiyetlerin tamâmı, sefer vaktinde umûmî nizamnâme şeklinde vâli tarafından yayınlanan bir emirnâme ile, fesh olunabilecektir³⁸⁵.

e) Diğer Hususlar

Kur'a Meclisi, askerlik hizmetinden istisnâ, tehir, af ve ihrâc olunacak kişiler hakkındaki müzâkeresini tamamlayınca, kazâ kur'a defteri de son şeklini alacak ve meclisin bütün âzâları tarafından imzâlanacaktır. Daha sonra beş kısma ayrılacak olan bu defterin birinci kısmına, hizmete kabiliyetli oldukları hâlde diğer kısımlara dâhil edilmeyenler, ikinci kısmına üç yüz seksen birinci maddeye göre muaf tutulanlar, üçüncü kısmına üç yüz seksen ikinci ve üç yüz seksen üçüncü maddelere göre muaf sayılanlar, dördüncü kısmına tehir olu-

380) Üçyüz seksenbirinci madde

381) Üçyüz seksenikinci madde

382) Üçyüz seksenüçüncü madde

383) Üçyüz seksendördüncü madde

384) Üçyüz seksenbeşinci madde

385) Üçyüz seksenaltıncı madde

nanlar ve beşinci kısmına da, kısa boylu ve zayıf bünyeli oldukları için vazife yapamayacak olanlar dâhil edilecektir³⁸⁶. Ayrıca Kur'a Meclisi, kazâ kur'a defteri kesin şeklini aldıktan sonra, aynı kazâ ahâlisinden olan kişiler arasındaki numara değişikliğine göre meydana gelen talepleri görüşecek ve karâra bağlayacaktır³⁸⁷. Fakat, Kur'a Meclisi'ne âit olan bütün bu muamelelerin, Haziran ayının birine kadar tamamlanması gerekecektir³⁸⁸.

Diğer taraftan, her milis dairesinin başçavuşu, üç yüz seksen yedinci maddede belirtilen defterlere göre hazırlayacağı esas defterini, daire kumandanının nezâret ve sorumluluğu altında tanzim edecektir. Defterde kayıtlı olan kişilerin yoklamaları da, gerek kendi ifâdelerine ve gerekse nâhiye müdirlerinin beyânına göre yapılacaktır. Ayrıca daire başçavuşu, gönüllüler için de husûsî bir defter tutacaktır³⁸⁹.

III) Askerlik Hizmeti

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin askerlik hizmetine elverişli olduğu belirlenen her bir yerlisi, dörder sene süre ile, milisin birinci, ikinci ve ihtiyat takımlarında, toplam on iki sene vazife alacaktır. Buna göre birinci takım, milis ile nümûne taburunun dâimî kadrolarına mensup gönüllü neferâtından başka, hizmete elverişli ve kur'aya dâhil olduğu halde, son dört senelik süre içerisinde bulunanlardan meydana gelecektir. İkinci takım ise, hizmete elverişli olduğu belirlenen ve birinci takımın meydana geldiği ilk dört seneden hemen sonra gelen, ikinci dört seneye mensup neferattan ibâret olacaktır. İhtiyat takımı da, milisin birinci ve ikinci takımlarında sekiz senelik hizmetini tamamlayan ve son dört seneye mensup olanlardan meydana gelecektir. Fakat umûmî bir tehlike hâlinde, vilâyet ahâlisinin on sekiz yaşından elli yaşını tamamlamış olanlara kadar bedenen sağlam erkek nüfûs, memleketin muhâfazası için silâh altına alınacak ve bu karârı verme yetkisi ise, vâliye âit olacaktır³⁹⁰.

Kazâ nüfûs defterlerinde kayıtlı olup da, askerlik hizmetinden istisnâ, tehir, af veya ihrâc edilmeyenler de, milisin birinci takımına dâhil olacaklardır. Bundan dolayı bu kişiler, kendi kur'a dairelerinin birinci takım milis taburunun defterlerine derhâl kaydolunarak, askerî memûrların emirleri altına alınacaklardır. Şu kadar ki, milisin silâh altına alındığı hâl müstesnâ olmak üzere, her kur'a dairesinde senelik olarak bilfiil hizmete alınacakların miktarı, dâimî kadro ayrıldıktan sonra, birinci takım milis taburunun seferber hâlindeki miktarının dörtte birine eşit olacaktır. Bu kişiler de, kazâ kur'a

386) Üçyüz seksenyedinci madde

387) Üçyüz seksensekizinci madde

388) Üçyüz seksendokuzuncu madde

389) Üçyüz doksanıncı madde

390) Üçyüz doksanbirinci madde

defterinin birinci kısmına kayıtlı olanların içinden, kur'a numaralarının sırasına göre alınacaklardır. Fakat, iki veyâ daha fazla kazâ aynı kur'a daire-sine dâhil olursa, vâli, hizmete kabiliyeti belirlenmiş olan kişilerin adedi nispetinde olmak üzere, her kazâdan alınacak kişilerin adedini, Milis ve Jandarma Kumandanı'nın tavsiyesi üzerine, bir emirnâme ile tâyin edecektir³⁹¹. Eğer kur'a defterinin birinci kısmına yazılmış olanlar, üç yüz doksan ikinci madde hükmünce bilfiil hizmete alınacakların miktarını aşacak olursa, artanlar derhâl husûsî kısma kaydedilecekler ve milisin tamâmen veyâ kısmen silâh altına alınması hâlinde, istihdam olunmak üzere askerî memûrların emrine verileceklerdir. Ayrıca bu kişiler, nâhiyelerde yapılacak küçük tâlimlerde bulunmağa mecbûr olacakları gibi, mâlî durum müsâit olursa, on beş günlük tâlime ve birinci milis takımının yapacağı senelik manevralara da çağrılacaklardır³⁹². Geçici olarak muaf tutulan gençler ise, ancak milisin umûmî şekilde silâh altına alındığı zaman istihdam olunabileceklerdir³⁹³.

Askerî sene, Ekim ayının birinde başlayacaktır. Bu sebeple, her senenin 30 Eylül'ünde, birinci takım miliste hizmet süresini tamamlayanların ikinci takıma, ikinci takımda süresini tamamlayanların da ihtiyat takımına geçebilmele-ri için birer istibdâl tezkiresi ve askerlik süresi sona erenlere ise, ihrâc tezkiresi verilecektir. Şâyet, muhârebe sebebiyle milisin seferber hâle konul-ması söz konusu olursa, bu tezkiyeler, ihrâc olunanların yerlerini dolduracak yeni kur'a neferâtının fırkaya gelmesinden önce verilemeyecektir³⁹⁴. Ayrıca, milis efrâdı, birinci takımdan ikinci takıma nakil olunacakları zaman, her da-iredeki birinci takıma âit defterlerden kayıtları düşülerek, ikinci takımın defterlerine yazılacaklardır. Bu kayıtlar esnâsında, askerlerin kur'a numarala-rı da dâimî sûrette belirtilecektir³⁹⁵. İhtiyata geçen kişiler ise, her daire-de tutulacak husûsî bir deftere kaydolunacaklardır. Eğer, milis efrâdından kadro fazlası bulunanlar önemli miktarda değil iseler, milisin umûmî olarak se-ferber hâle getirilmesi durumunda, birinci ve ikinci takım taburlarının mevcû-dunu tamamlamak üzere istihdam olunacaklardır. Fakat bu muamele, en genç sınıf-tan başlanmak sûretiyle, sınıf sınıf yapılacaktır. Sadece birinci takım sefer-ber hâle konulacak olursa, bu takdirde takımın mevcûdunu tamamlayacak olan ef-râd, iki takıma âit defterlerde kayıtlı bulunanların arasından alınacak ve yi-ne, kur'a numarası ile, en genç sınıftan başlanacaktır³⁹⁶. Diğer taraftan milis

391) Üçyüz doksanikinci madde

392) Üçyüz doksanüçüncü madde

393) Üçyüz doksandördüncü madde

394) Üçyüz doksanbeşinci madde

395) Üçyüz doksanaltıncı madde

396) Üçyüz doksanyedinci madde

efrâdı, birinci takımda geçirecekleri sürenin ilk senesini tamamladıktan sonra, izinsiz olarak evlenebileceklerdir. Fakat bu evlilikleri, aynı devre fertleri gibi, mükellef oldukları vazifelerini yapmalarına mânî olamayacaktır³⁹⁷.

IV) Teşkilât

a) Milis Taburu

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin kur'a itibâriyle ayrılmış olduğu on iki dairenin her birinde, birinci ve ikinci takımdan birer milis taburu teşkil edilecek ve her dairenin kumandanı, aynı zamanda, o dairenin birinci takımına âit milis taburunun kumandanlığını yapacaktır³⁹⁸. Birinci takım milisin her bir taburunun da, dâimî bir erkânı bulunacaktır. Bu erkân, tabur kumandanından başka iki subay ile on üç neferden, yâni bir kolağası, taburun idâresine memûr bir subay, iki küçük subay, üç nöbetçi, üç amele, iki kâtip, bir tüfekçibaşı ve iki tüfekçiden meydana gelecektir³⁹⁹. Ayrıca, gerek birinci tabur ve gerekse ikinci tabur, dörder bölükten müteşekkil olacaktır⁴⁰⁰.

Seferberlik hâlinde birinci takım milisin bir taburunun teşkili

Dört Bölük		Tabur Erkânı	
efrâd	bargir	efrâd	bargir
4	4 Yüzbaşı	1	1 Yüzbaşı veyâ büyük subay ^x
8	- Mülâzim-i evvel	1	1 Kumandan vekili ^x
8	- Mülâzim-i sâni	1	- Tediye subayı ^x
4	- Başçavuş	1	1 Tabip
36	- Çavuş (dördü Bölükemini)	1	- Jurnal başçavuşu
64	- Onbaşı	1	- Kâtip çavuş ^x
16	- Borizen	1	1 Borizen onbaşı ^x
832	- Birinci ve İkinci kur'a	2	- Tüfekçi amele ^x
	neferâtı	1	- Harbende onbaşı
972	4 Yekûn	28	- Harbende neferâtı
		-	56 Bargir veya ester
		39	60 Yekûn

(x) Dâimî kadroya mensûp subay ve neferât

397) Üçyüz doksansekizinci madde

398) Üçyüz doksandokuzuncu madde

399) Dörtüzyüzcü madde

400) Dörtüzyüz üçüncü madde

V. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Debboy Erkânı			Debboy Şûbesi		
efrâd	bargir		efrâd	bargir	
1	1	Hazârî bölük yüzbaşısı ^x	1	-	Mülâzim-i evvel
1	-	İdâreye memûr subay ^x	2	-	Mülâzim-i sâni
1	-	Kâtip çavuş ^x	1	-	Başçavuş ^x
2	-	Kâtip nefer ^x	5	-	Çavuş ^x (biri Bölükemini)
3	1	Amele	8	-	Onbaşı ^x
8	2	Yekûn	2	-	Borizen ^x
			104	-	Neferât (asgarî)
			123	-	Yekûn

Seferberlik hâlinde birinci takım milisin silâh altına alınan bir taburunun mevcûdu:

	Erkân	Küçük Erkân	Dört Bölük	Yekûn
Subaylar	4	-	20	24
Küçük Subaylar	-	4	40	44
Borizenler	-	1	16	17
Onbaşı ve Neferât	-	2	896	898
Harbendeler	-	29	-	29
Bargir ve Ester	3	57	4	64

Debboy			
	Erkân	Şûbe	Yekûn
Subaylar	2	3	5
Küçük Subaylar	1	6	7
Borizenler	-	2	2
Onbaşı ve Neferât	5	115	117
Harbendeler	-	-	-
Bargir ve Ester	1	-	1

Diğer taraftan milis askeri, aynı zamanda general rütbesini hâiz olan Milis ve Jandarma Kumandanı'nın idâresi altında bulunacaktır. Bu kumandanlığın erkân heyeti de, maiyyetinde nüfûs ve levâzım kalemleri reisi olarak iki subay bulunan askerî tahrirât müdiri, yine maiyyetinde idârî yoklama kalemleri reisi olarak iki subay bulunan bir büyük subay, yâverlik hizmetinde de bulunmak şartıyla iki muavin subay ile, yazı işlerine memûr bir kaç küçük subay, onbaşı ve neferden meydana gelecektir⁴⁰¹.

.401) Dört yüz dördüncü madde

b) Nümûne Taburu

Mahallî milis taburlarından başka, milis ve jandarmaya âit hem yerli ve hem de küçük subayların tâlimlerini yaptırmak, fennî amele yetiştirmek ve askerî tesislerin idâresini temin etmek üzere, bir nümûne taburu teşkil olunacaktır. Bu tabur, aşağıda belirtilen hazarî bölük tertibindeki iki piyâde bölüğünden, fişekci ve tüfekci takımıyla berâber yarım batarya topçudan, bir süvârî bölüğünden ve baltacı ile inşaat amelesi takımlarını ihtivâ eden bir fennî amele bölüğünden meydana gelecektir⁴⁰². Bu tabura mensûp olan mülâzim, çavuş, onbaşı ve neferâtın masrafları da, milis harp erkânı, taburların dâimî kadroları ve kur'a heyeti gibi, vilâyetin askerî tahsisâtından karşılanacaktır⁴⁰³.

Nümûne Taburunun Kadrosu

Piyâde Bölüğü			Tabur Erkânı		
efrâd	bargir		efrâd	bargir	
1	1	Yüzbaşı	1	1	Yüzbaşı veyâ Büyük Subay
1	-	Mülâzim-i evvel	1	1	Kumandan vekili
2	-	Mülâzim-i sâni	1	-	Mülâzim-i evvel
1	-	Başçavuş	1	-	Tabur başçavuşu
3	-	Çavuş (biri Bölükemini)	1	-	Kâtip çavuş
8	-	Onbaşı	1	-	Terzi ustası
2	-	Borizen	1	-	Kunduracı ustası
18	1	Yekûn	1	-	Borizen onbaşı
50	-	Nefer (asgarî bölük mevcûdu)	4	-	Terzi (asgarî)
208	-	Nefer (âzamî bölük mevcûdu)	4	-	Kunduracı (asgarî)
			16	2	Yekûn

Topcu Fırkası			Süvârî Bölüğü		
efrâd	bargir		efrâd	bargir	
1	1	Yüzbaşı	1	1	Yüzbaşı
2	1	Mülâzim-i evvel	1	1	Mülâzim-i evvel
2	1	Mülâzim-i sâni	2	2	Mülâzim-i sâni
1	1	Başçavuş	1	1	Başçavuş
5	5	Çavuş (biri Bölükemini)	7	7	Çavuş(biri Bölükemini)
6	6	Onbaşı	12	12	Onbaşı
2	2	Borizen	2	2	Borizen

402) Dört yüz beşinci madde

403) Dört yüz altıncı madde

1	1	Nalbend onbaşı	1	1	Nalbend onbaşı
1	-	Sarac onbaşı	2	2	Nalbend nefer
2	2	Nalbend nefer	1	-	Sarac nefer
2	-	Sarac nefer	2	-	Sarac amele
25	20	Yekûn	32	29	Yekûn
20	50	Arabacı neferât (asgarî)	80	80	Atlı nefer (asgarî)
24		Topcu neferât (asgarî)	130	130	Atlı nefer (âzamî)

Topcu Amele Takımı		Fen Bölüğü	
1	Cebelhânci başçavuş ^x	efrâd bargir	
4	Birinci sınıf cebelhânci (çavuş) ^x	1	1 Yüzbaşı (bölük kumandanı)
8	İkinci sınıf cebelhânci (onbaşı)	1	- Mülâzim-i evvel (istihkâm takımı subayı)
20	Cebelhânci neferât (asgarî)	1	- Mülâzim-i evvel (inşaat amele takımı subayı) ^x
1	Tüfekçi ustası (başçavuş) ^x	2	- Mülâzim-i sâni
6	Birinci sınıf tüfekçi (çavuş) ^x	1	- Bölük başçavuşu
12	İkinci sınıf tüfekçi (onbaşı) ^x	1	- Çavuş (anbar memûru)
30	Tüfekçi neferât (asgarî)	1	- Çavuş veyâ onbaşı (bölükemini)
82	Yekûn	3	- Borizen
		6	- Neferât
	İnşaat Amele Takımı	17	1 Yekûn
1	İmâlât subayı (başçavuş) ^x		
1	Başmakiniist (çavuş veyâ başçavuş) ^x		İstihkâm Takımı
3	Amele başçavuşu	1	Başçavuş (muallem) ^x
8	Birinci sınıf amele (onbaşı)	3	Çavuş
40	Amele neferâtı (asgarî)	6	Onbaşı
53	Yekûn	40	Neferât
		50	Yekûn

x) Askeriyeden kimse bulunmadığı zaman, yerli veyâ yabancı mülkiye memûrlarına verilebilecek kadrolar

Nümûne Taburu Kadrosunun İcmâli

	subay	küçük subay	onbaşı	piyâde ve süvârî borizenler	nefer	bargir
Tabur Erkânı ⁴⁰⁴	3	4	1	-	8	2
İki Piyâde Bölüğü	8	12	16	4	108	2
Bir Süvârî Bölüğü	4	8	14	4	84	101
Topçu (Yarım Batarya)	3	6	8	2	48	70
Topçu (Tüfekçi Takımı)	1	5	8	-	20	-
Topçu (Cebehâneci Takımı)	1	7	12	-	30	-
Fen Bölüğü Erkânı	1	7	15	-	30	-
Fen Bölüğü İstihkâm Takımı	2	4	6	-	40	-
Fen Bölüğü İnşaat Amele Takımı	2	5	8	-	40	-
Yekûn	25	58	88	10	408	175

c) Hazarî Bölük

Hazar vaktinde birinci takım taburunun, hazarî bölük adında ve milisin en genç sınıfına dâhil olanların, ilk senedeki hizmetleri süresince geçirecekleri tâlim zamanlarında, onların yetiştirilmesi, umûmî âsâyişin muhâfazasına yardım edilmesi ile karakol hizmetlerinin temini hususlarıyla vazifeli, bir bölüğü olacaktır. Bu maksatla, her hazarî bölüğün dâimî bir kadrosu olacak ve bu kadroda, bölüğe kumanda eden bir yüzbaşı, bir mülâzim-i evvel ve iki mülâzim-i sâni ile, biri borizen, dokuz onbaşı bulunacaktır. Hazarî bölüklere dâimî sûrette mensup olacak neferâtın mevcûdu, her senenin bûdce müzâkereleri esnâsında tespit edilmekle birlikte, nöbetçi ve borizenlerin hâricinde, elli kişiden aşağı olamayacaktır⁴⁰⁵.

Bununla birlikte, hazarî bölüklerin mevcûdu, gönüllü neferâttan meydana gelecektir. Eğer mürâcaât eden gönüllülerin miktârı, bu mevcûdu tamamlamaya kâfi gelmez ise, eksiklik, her sene birinci takım milisinin en genç sınıfından alınacak neferât ile giderilecektir. Kur'a defterindeki en düşük numaralara sâhip olanlardan başlanarak alınacak bu neferâtın mevcûdu, vâlinin bir emirnâmesi ile belirlenecek ve hizmet süreleri de, en fazla iki sene uzatılabilecektir⁴⁰⁶. Ayrıca, bölüğün yazı işlerinde, her daire başçavuşuna, bir onbaşı ile

404) Nümûne taburuna, gerek asıl kadroya ve gerekse tertip fazlası gönüllülerden bir Mûsîka Takımı ilâve edilecek olursa, tabur erkânına da bir mûsîka subayı katılacaktır.

405) Dörtüüz birinci madde

406) Dörtüüz yedinci madde

bir nefer yardım edecektir. Fakat bunlar, bölük efradından sayıldıkları halde, bölüğün kadrosuna dâhil olmayacaklardır⁴⁰⁷.

V) Tâlim

a) Süresi

Birinci takım milis neferâtı, taburun hazarî bölüklerinde tâlim yapacak ve yeni neferâtın tâlim süresi iki ay olacaktır. Bu maksatla, her sene için bilfiil hizmete alınan kur'a neferâtı, dairelerinin birinci takım taburunun defterlerine kaydolundukları zaman, bu taburun dört bölüğüne dağıtılacaklardır. Bu dört bölükten her birine mensûp olanlar, münâvebeli bir şekilde, iki aydan iki aya çağrılmak sûretiyle, 1 Ekim'den, tâlim müddetinin sekizinci ayının sonuna, yâni 31 Mayıs'a kadar tâlim yapacaklardır⁴⁰⁸. Bu süreyi tâkip eden Haziran, Temmuz ve Ağustos ayları ise, birinci ve ikinci takım milisin geçici kadrolarına mensup subayların tâlimine ayrılacaktır. Dâimî kadrolarda bulunan subayların da, senede on beş gün hesâbıyla, bu tâlimlere devâm etmeleri gerekecektir. Bununla birlikte dâimî subaylar, Milis ve Jandarma Kumandanı'nın muvâfakati ile, bu tâlimlerden muaf tutulabileceklerse de, bu muâfiyetin birbirini müteâkip iki seneden fazla talebi mümkün olamayacaktır. Fakat bu kaide, hükûmet memûrları hakkında geçerli olmayıp, memûriyetleri icâb ettirdiği takdirde, her defâsında muaf sayılabileceklerdir⁴⁰⁹.

Eylül ayı ise, milisin, her sene dört haftayı aşmamak üzere yapılacak olan tâlimlerine ayrılacaktır. Bu tâlimlere, birinci takım milisin bütün fertlerinin iştirâkleri lâzım gelirken, en yeni sınıfın efrâdı ve gerekirse, birinci takımın henüz hizmete alınmamış olanları müstesnâ tutulacaktır⁴¹⁰. Vilâyetin mâlî durumu müsâid olduğu takdirde, bu tâlimlere, ikinci takıma âit milis efrâdı da çağrılabilir, fakat her halde tâlim müddeti, senede on beş günü geçemeyecektir. Milisin ihtiyatları da, nâhiyelerde yapılacak ve teferruâtı, vâlinin karârıyla tespit edilecek olan tâlimlere katılacaklardır⁴¹¹.

b) İhtiyacların Temini

Tâlim müddeti içerisinde, küçük subayların sâdece yiyecek ve mesken ihtiyacları karşılanırken, büyük subaylara ayrıca, rütbeleri nispetinde maaş veri-

407) Dörtüüz altıncı madde

408) Dörtüüz sekizinci madde

409) Dörtüüz dokuzuncu madde

410) Dörtüüz onuncu madde

411) Dörtüüz onbirinci madde

lecektir⁴¹². Diğer taraftan, tâlim için çağrılan milis efrâdının yiyecek ve mesken ihtiyaçları da temin edilecektir. Bu maksatla belediye daireleri tarafından satın alınan erzâkın bedeli, vilâyet bûdcesinden ödenirken, barınma için askerî binâlarda yer bulunmadığı takdirde, ahâlinin hânelerinden istifâde cihetine gidilecektir. Fakat, milis efrâdının yerleştirileceği hânelerin, mezhepdaşlarına âit olmasına mümkün mertebe dikkat edilecektir. Tâlim için çağrılan subaylara ve neferâta, ayrıca harcırah verilmeyecektir. Sâdece geçici kadrolara mensûp subaylar, ikametgâhlarından ayrılışlarından, geri dönüşlerine kadar geçecek zaman için, yevmiye hesâbiyle rütbelerine göre maaş alacaklardır⁴¹³. Yine, nümûne taburunda tâlimlere iştirâk eden büyük subaylara, rütbe-leri nispetinde maaş verilirken, küçük subayların ancak barınma ve beslenme ihtiyaçları karşılanacaktır⁴¹⁴.

c) Tatbiki

Tâlimler, bölük bölük veyâ tabur tabur yapılmakla birlikte, gerektiğinde bir kaç tabur aynı ânda ve müstereken tâlim yapabilecektir. Eğer bir kaç tabur aynı zamanda tâlim yapacak olursa, nümûne taburunun müteharrik kıt'aları da kendilerine iştirâk edebilecektir. Bu tâlimlerin türü ve süresi, her sene vâli tarafından yayınlanan bir emirnâmeğe göre tespit edilmekle birlikte, her halde, yeni neferâtın milise duhûl târihi olan 1 Ekim'den evvel sona erecektir⁴¹⁵. Diğer taraftan, subaylığın çeşitli rütbelerinden birine terfî olunan bir subayın, tâlim için nümûne taburunda bulunması kanun icâbı olup, bu süre, en az iki ve en fazla altı ay arasında değişecektir. Ayrıca, süvârî jandarma fırkasına kabûl olunan neferâtın, ilk önce nümûne taburuna götürülerek, asgarî altı hafta boyunca, süvârî bölük tâlimlerine devâm etmesi gerekecektir. Jandarmada rütbece terfî eden bir subayın da, bu terfiini müteâkip, aynı süre kadar nümûne süvârî bölüğünde bulunması lâzım gelecektir⁴¹⁶.

VI) Gönüllü Milis

a) Yeni Kayıt

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin her bir yerlisi, ileride dâimî kadrolara geçmek şartıyla, birinci takım milise veyâ nümûne taburuna, gönüllü olarak yazılabilecektir. Fakat bunun için, on sekiz yaşını tamamlamış olarak, askerlik hizmeti-

412) Dört yüz dokuzuncu madde

413) Dört yüz on ikinci madde

414) Dört yüz ondördüncü madde

415) Dört yüz on üçüncü madde

416) Dört yüz ondördüncü madde

ne uygun bedenî kabiliyete sâhip bulunması, medenî hukuku hâiz ve üç aydan fazla hapsi icâb ettiden bir cezâ almamış olması, evli olmaması veyâ karısı vefât etmiş ise evlâdı bulunmaması, yirmi bir yaşını tamamlamamış ise annesinin, babasının veyâ velîsinin rızâsını belirten bir ilmühaber getirmesi ile berâber, iyi hâli hakkında kanûnen lâzım olan bir şehâdetnâme ibrâz etmesi gerekecektir⁴¹⁷. Gönüllülük süresi iki senedir ve bu sıfatla hizmette geçen zaman, milis ve ihtiyatta istenen hizmet süresinden tenzil olunacaktır⁴¹⁸.

Birinci takım milis efrâdı, hangi kısımdan olursa olsun, yukarıda belirtilen şartlar dâhilinde gönüllü yazılmaya yetkilidir⁴¹⁹ ve ilgili daire kumandanının tâyin edeceği bir tabip tarafından, bedenî kabiliyetlerini bildiren bir şehâdetnâmeyi ibrâz ile, daire başçavuşunun huzûrunda kaydolabilecektir⁴²⁰. Fakat bu gönüllülerin adedi, milis bûdcesine karar verildikten sonra, her sene vâli tarafından tâyin olunacaktır. Milis taburlarına yazılmak isteyenler, ancak senelik tâlimin bitmesinden, tekrar başlaması arasındaki dört ay zarfında mürâcaât edebilecekler iken, nümûne taburuna, bütün bir sene boyunca kayıt yaptırabileceklerdir⁴²¹.

b) Kayıt Tekrârı

Dâimî kadrolara mensûp olan küçük subaylar ile onbaşılar ve neferât, mailyetinde bulundukları kumandanları vâsıtasıyla, en az bir ve en fazla iki sene için, kayıtlarını yenilettirebileceklerdir. Fakat, yirmi sekiz yaşını geçen onbaşı ve neferâtın kaydı yenilenemeyecektir. Küçük subaylar için bu durum, askerlik hizmetleri hesâbıyla, tekaüdlüğü hak kazanıncaya kadar devâm edecektir⁴²².

Kaydını yenilettiren milis neferi, dâimî hizmetinin birinci gününden itibaren, kıdeme âit fazla bir yevmiye alabilecektir. Bu fazla maaş, sekiz sene boyunca her sene arttıktan sonra, sekizinci seneden itibaren bulunduğu miktarda kalacaktır⁴²³. Diğer taraftan, kaydını yenilettiren her milis neferinin kolunda, bir yün galon bulunacak ve bu galon, altı sene hizmet veren küçük subay, onbaşı ve neferât için sarı (sırma) renkte olacaktır⁴²⁴. Ayrıca, kaydını yenilettiren gönüllüler, askerî daire veyâ nümûne taburu kumandanının huzûruna kabûl edileceklerdir⁴²⁵.

417) Dört yüz onbeşinci madde

418) Dört yüz onaltıncı madde

419) Dört yüz onyedinci madde

420) Dört yüz onsekizinci madde

421) Dört yüz ondokuzuncu madde

422) Dört yüz yirminci madde

423) Dört yüz yirmibirinci madde

424) Dört yüz yirmiikinci madde

425) Dört yüz yirmiüçüncü madde

VII) Seferberlik Hâli

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin milis askeri, kısmen veyâ umûmen seferber hâle konabilecek ve kısmî seferberlik için, vâlinin bir emirnâmesi ile karar verilecektir. Umûmî şekilde seferber hâle konulması ise, ancak bu maksatla toplanan Umûmî Meclis'in alacağı karar ve yine vâlinin emirnâmesi ile mümkün olabilecektir⁴²⁶.

Milisin birinci takımı seferber hâle konulduğu takdirde, bu takımın dört senelik tâlimli efrâdına, yine o seneden olmak üzere, henüz hizmete alınmamış olanlar ile, ikinci takımın defterlerinde kayıtlı bulunanlar ilâve olunacaktır⁴²⁷. Bu arada, dört bölükten meydana gelen bir müteharrik taburdan başka, seyyar taburun mevcûd fazlasının katıldığı, bir debboy şûbesi teşkil olunacaktır. Hazarî bölük yüzbaşısı da, hem bu şûbeye kumanda edecek ve hem de daire kumandanının vekâletini üstlenecektir⁴²⁸. Diğer taraftan, milisin seferber hâle konulması esnâsında, ikinci takımdan da dört bölüklü bir müteharrik tabur meydana getirilirken, neferâtın fazlası, her iki tabura âit olan debboy şûbesine dâhil edilecektir. Bu taburun mevcûdu ise, ikinci takımın tâlimli milislerinin yanı sıra, henüz hizmete alınmamış neferât ve lüzûmu kadar ihtiyât efrâdından meydana gelecektir⁴²⁹. Eğer milisin iki takımı da aynı zamanda seferber hâle konulacak olursa, bunların taburları, hizmete alınmamış olanlar ve ihtiyatlar vâsıtasıyla tamamlanacaktır⁴³⁰. Ayrıca, umûmî veyâ kısmî bir seferberlik hâlinde, her rütbeden hizmete alınan subaylar, fırkalarına ulaşmak üzere yola çıktıkları günden itibaren, rütbelerine nispeten maaş almaya hak kazanacaklardır. Fakat, dâimî kadroların hâricindeki neferâtın, ancak yiyecek ve barınma ihtiyaçları karşılanacaktır⁴³¹.

Eğer, muhârebe şartlarından dolayı vilâyette kâfî miktarda askerî kuvvet kalmayacak olursa, vâli, henüz silâh altına alınmamış olan ihtiyat efrâdından, geçici ihtiyat bölükleri veyâ taburları teşkil edebilecektir. İhtiyâca göre tertip olunan bu bölüklerin dâimî kadroları bulunamayacağı gibi⁴³², normal zamanlarda bu şekilde fırka veyâ liva tesis edilemeyecektir. Yine, tâlimler münâsebetiyle muvakkaten teşkil olunan fırka ve livaların, ne dâimî kumandanları

426) Dört yüz yirmidördüncü madde. Fakat, üç yüz altmışüçüncü maddede belirtilen hususlar müstesnâdır.

427) Dört yüz yirmibeşinci madde

428) Dört yüz yirmialtıncı madde

429) Dört yüz yirmiyedinci madde

430) Dört yüz yirmisekizinci madde

431) Dört yüz yirmidokuzuncu madde

432) Dört yüz otuzuncu madde

ne de erkân heyetleri olabilecektir. Yalnız, daha önce belirtildiği gibi, Osmanlı Devleti tarafından milis askerinden yardım talep edildiği takdirde, altı taburdan müteşekkil livalar ile, iki veyâ üç livadan meydana gelen fırkalar teşkil olunabilecektir. Fark gözetilmeksizin hem livalar ve hem de fırkalar, milisin birinci ve ikinci takımlarına âit taburlardan meydana getirilirken, bu birliklerin kumandanlıkları da, zâten miliste vazifeli bulunan subaylara muvakkaten havâle olunacaktır⁴³³. Yine bir seferberlik hâlinde, süvârî ve topçu bölükleri ile nakliye, askerî hastahâne ve sâirenin tesisine lüzûm görülecek olursa, bu duruma, bir vilâyet kanunu ile karar verilecektir⁴³⁴.

Bütün bunların yanı sıra, seferberlik esnâsında yerli ahâliye, bâzı mükellefiyetler konulacaktır. Hazar vaktinde bu mükellefiyetler, barınma, beslenme, ısınma ve yem ihtiyaçlarının karşılanması ile arâzi, koru, çeşme ve sâireyi kullanmaktan ibâret olup, bir fırka veyâ müfreze kumandanının mesûliyeti altındadır icrâ edilecektir. Fakat, mesken ve sudan başka ahâliden talep olunan her bir şey için, bedeli daha sonra ödenmek şartıyla, sâhibine bir pusula verilecektir⁴³⁵. Muhârebe zamânının mükellefiyetleri ise, atlar, arabalar ve demiryolları da dâhil olmak üzere, her türlü kara ve nehir nakliye vâsıtası ile, askeriyenin menfaâtine kullanılabilecek bilumûm hizmet ve eşyâyı şâmil olacaktır⁴³⁶. Bu konuda hazırlanacak bir vilâyet kanunu ile, yukarıdaki mükellefiyetlerden dolayı verilecek tazminâtın târifeleri ve bu hakkın nasıl kullanılacağı, ayrıca tâyin edilecektir⁴³⁷.

Diğer taraftan, hazar veyâ sefer zamanlarında tabipler, sıhhiye subayları ve eczacılar, askerî sıhhiye heyeti bulunmadığı takdirde, hem milisin ve hem de jandarmanın subay ve neferâtını tedâviye mecbûr olacaklardır. Bu maksatla, tâlimlerin yapılması münâsebetiyle, ikametgâhlarının yakınında kurulacak seyyar hastahânelerin teşkil ve idâresine de, ihtiyac nispetinde yardım edeceklerdir. Bu hizmete dâhil olmak üzere, milis ve jandarma eîrâdına yapılacak tedâvi, asgarî bir saatlik yolculuğu gerektiriyorsa, gidilen mesâfe hesâbıyla, çağrılan tabibe ücret tahakkuk ettirilecektir. Yine, eczacılardan alınacak ilâçların bedeli, ratura fiyatı üzerinden kendilerine ödenecektir⁴³⁸.

433) Dörtüüz otuzbirinci madde

434) Dörtüüz otuzikinci madde

435) Dörtüüz otuzüçüncü madde

436) Dörtüüz otuzdördüncü madde

437) Dörtüüz otuzbeşinci madde

438) Dörtüüz otuzaltıncı madde

VIII) idâre

Milis askerinin hazar vaktindeki idâre ve hesap muameleleri, her dairede, o daire kumandanının erkânı maiyyetinde bulunan bir idâre subayının vâsıtası ile yürütülecektir. Bu subay, aynı zamanda birinci ve ikinci takıma mensûp taburların idâre ve hesap işlerine bakacaktır. Fakat bu subaya, kendisinin de rey sâhibi sıfatıyla dâhil olduğu bir idâre komisyonu, hem yardım ve hem de nezâret edecektir. Idâre komisyonu ise, birinci takım milisin dâimî kadrosu ile, ona mensûp taburun muamelelerine riyâset eden daire kumandanı, hazarî bölük kadrosundan bir subay ve bir idâre subayından meydana gelecektir. İkinci takım taburuna âit bütün muamelelerde de, bu taburun kumandanı ile diğer bir subay, komisyon heyetine dâhil olacaktır⁴³⁹. Aynı idâre subayı, milisin seferber hâle konulması esnâsında da, birinci ve ikinci takımın taburlarına müstereken âit olan debboy şûbesi kumandanının nezdinde kalarak, her iki taburun idâre ve hesaplarında yetkili mercî olacaktır. Bu taburların her birinde, idâre subayının yerine geçmek üzere bir tediye subayı bulunacaktır ki, bu subay, hem tabur kumandanı ile bir başka subaydan meydana gelen bir muvakkat tabur komisyonunun emrinde bulunacak ve hem de bu komisyona dâhil olacaktır⁴⁴⁰.

Nümûne taburu da, bu taburun idâre subayı ile, birinci takım milis taburlarının tesis olunduğu esâsa göre kurulmuş bir idâre komisyonu tarafından idâre edilecektir. Eğer, nümûne taburunun bir müteharrik kıt'ası geçici olarak çıkarılır ise, bu takdirde içinde bulunduğu dairenin idâre komisyonu vâsıtası ile muvakkaten idâre olunacaktır⁴⁴¹.

Teftişler ise, Milis ve Jandarma Kumandanlığı'na âit erkân âzâsından olan bir büyük subay tarafından, idâre ve teftiş müdürü sıfatıyla yapılacaktır. Fakat, gerek teftişe dâir muhâsebe muameleleri ve gerekse Milis ve Jandarma Kumandanı'na havâle olunan muameleler, ilgili subay bulunmadığı takdirde, mülkiye memûrlarınca yürütülecektir. Ayrıca teftiş hizmeti, husûsî bir teftiş heyeti teşkil olununcaya kadar, Milis ve Jandarma Kumandanı'nın tâyin edeceği, milisin büyük subayları tarafından yerine getirilecektir⁴⁴².

Diğer taraftan, maaşların ödenmesine, fırkaların esas defterlerinin tutulmasına, muhâsebe evrâkının tanzimine, elbise, silâh ve hayvan takımlarına, çadırlara, idârenin senelik muhâsebesine, cedvellerin tanzimine ve evrakların muhâfazasına dâir muameleler, para sarfını gerektirmeyecek ise, vâlinin bir emir-

439) Dört yüz otuzyedinci madde

440) Dört yüz otuzsekizinci madde

441) Dört yüz otuzdokuzuncu madde

442) Dört yüz kırkıncı madde

nâmesi, aksi takdirde vilâyet kanûnu ile belirlenecektir⁴⁴³. Yine, milis ve jandarma subayları ile neferâtın tekaüdlük şartları, sakat askerlere verilecek ikrâmiye ve yardımların miktârı da, bir vilâyet kanûnu ile tâyin olunacaktır⁴⁴⁴.

IX) Umûmî Hükümler

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin on iki kur'a dairesine taksimi, vâlinin bir emirnâmesi ile yapılacaktır⁴⁴⁵. Yine, milisteki küçük subayların tâyin muameleleri, Pâdişâh'ın vekili sıfatıyla, vâli tarafından icrâ edilecektir⁴⁴⁶. Milisin dâimî ve geçici kadrolarına âit terfî şartları, bir kanun ile, sonradan tespit olunacak ise de, şimdilik Dâhilî Nizamnâme'nin 12 numaralı zeylinde geçici sûrette yer alan hususlar tatbik edilecektir⁴⁴⁷. Milise dâhil olan yabancı subaylar da, dört yüz yetmiş üçüncü maddede belirtildiği gibi, hazırlanan bir mukavelenâme ile hizmete alınabileceklerdir⁴⁴⁸.

Milisteki yerli subaylar, ancak dört yüz yetmiş dört ve dört yüz yetmiş beşinci maddelerdeki teminât altında, kendi rütbelerine sâhip olabilecekleri gibi, dâimî veyâ geçici kadrolara mensûp subayların her biri, kendi sınıfından olanlara verilen vazifeye tâbi kalmak şartıyla, istifâ edebileceklerdir. Fakat istifâ eden bir subayın, istifâsının kabûl olunmaması hâlinde memûriyetinden ayrılamamasına rağmen, askerî inzibattan dolayı cezâ görmek veyâ askerî mahkemece muhâkeme olunmak hâricinde, bu talebin kabûlü, bir aydan fazla geciktirilemeyecektir⁴⁴⁹. Ayrıca, silâh altında bulunanlar, yeni bir tertip gelinceye kadar, ahâlinin hânelerinde iskân edileceklerdir. Milisin iskânına âit teferuât, bir vilâyet kanûnu ile, ayrıca tâyin olunacaktır⁴⁵⁰. Yine, her daire milisinin iki taburuna âit silâhlar ile berâberindeki elbise ve techizât, o daire kumandanının nezâretindeki husûsî bir depoya konulacaktır. Milis askeri, bu silâh ve techizâtı ikametgâhlarına götüremeyecek ve vâlinin husûsî bir emri üzerine, bâzı nişân tâlimleri için ruhsat verilmedikçe, bu kaide istisnâsız tatbik edilecektir⁴⁵¹.

Diğer taraftan milis efrâdı, vazifelerine hâlel getirmediikleri sürece, mezheplerinin gerektirdiği vecibeleri uygulamakta serbest olacaklardır⁴⁵². Mi-

- 443) Dört yüz kırk birinci madde
- 444) Dört yüz kırk ikinci madde
- 445) Dört yüz kırk üçüncü madde
- 446) Dört yüz kırk dördüncü madde
- 447) Dört yüz kırk beşinci madde
- 448) Dört yüz kırk altıncı madde
- 449) Dört yüz kırk yedinci madde
- 450) Dört yüz kırk sekizinci madde
- 451) Dört yüz kırk dokuzuncu madde
- 452) Dört yüz ellinci madde

lis taburları da, aralarındaki farkı belirlemek maksadıyla, muhtelif renklerde bayraklar kullanabileceklerdir. Fakat bu bayraklarda, tabur numaralarından başka herhangi bir işâret bulunmayacaktır⁴⁵³.

Askeriyece yapılacak tanzimlerin etraflıca değerlendirilmesi tecrübeye bağlı olduğundan, bu nizamnamenin neşrinden itibaren iki sene zarfında, bâzı maddelerin⁴⁵⁴, sâdece idâreye taâllûk eden kısımlarında lüzûmlu görülen değişiklikler, kanun kuvveti ile yapılabilecektir⁴⁵⁵. Ayrıca, bir askerî cezâ kanunnâmesi ile, harp fennine ve vilâyetin hizmetlerine mahsus nizamnâmeler hazırlanıncaya kadar, milisin tanzimi husûsunda yapılacak değişikliklere hâlel gelmemek şartıyla, Osmanlı askeri hakkında yürürlükte bulunan cezâ kanunnâmesi ve nizamlar, milis ve jandarma fırkalarında da esas alınabilecektir⁴⁵⁶.

L) Jandarma

I) Teşkili

Jandarma, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki umûmî âsâyişe nezâret ve intizâmın devâmı ile, kanunların ve ilgili memûrlar tarafından neşredilen polis nizamlarının icrâsını temin için kurulan mahallî bir kuvvettir. Esas hizmeti ise, dâimî sûrette âsâyişe nezâretten ibâret olup, memûriyet sâhâsı, bütün vilâyet topraklarını ihtivâ edecektir⁴⁵⁷. Bu maksatla, bilhassa şehir, kazâ, köy ve yollardaki emniyetin muhafazasına memûr olurken, köy zâbıta memûrlarıyla birlikte, ahâlinin meskûn bulunduğu diğer mahallerde, âsâyişi sağlamaya çalışacaktır. Bu vazifeleri sebebiyle, âsâyişi ihlâl eden toplantıları dağıtabilmek husûsunda, idâre memûrlarının dâimî nezâreti altında bulunacağı gibi, tahkikat yapmak, yaptığı tahkikatın neticesini zabt etmek ve müzekkereleri gereğince icâb edenleri yakalamak husûsunda da, adliye memûrlarına tâbi olacaktır. Ayrıca, meşhûd suçlarda veyâ yapılan ihbârlarda, şüphe üzerine suçluları kendiliğinden yakalamak yetkisine sâhip ise de, jurnalini derhâl tanzim ile, tutulan şahısları en fazla 24 saat zarfında mahallin adlî zâbıta memûrlarına teslim etmesi gerekecektir. Kısaca, gerek ahâliden ve gerekse askeriyeden olan mahbûslar ile zararlı delilleri, silâh ve mühimmâtı teslim ve bütün vilâyet dâhilindeki umûmî intizâmı temin için, idâre tarafından kendisine havâle edilen vazifeleri yerine getirmekle yükümlü olacaktır⁴⁵⁸.

453) Dörtüüz ellibirinci madde

454) Bunlar, 371-379, 381, 383, 387-390, 395, 402-405, 409-418, 420-423, 429, 436-440, 446 ve 447. maddelerdir.

455) Dörtüüz elliikinci madde

456) Dörtüüz elliüçüncü madde

457) Dörtüüz ellidördüncü madde

458) Dörtüüz ellibeşinci madde

Diğer taraftan jandarma, askerî tâlim, inzibât ve dâhilî idâre konularında, doğrudan doğruya Milis ve Jandarma Kumandanlığı'nın idâresi altında bulunurken⁴⁵⁹, vazife husûsunda da, bağlı olduğu idâre ve adliye memûrlarından alacağı emirlere göre hareket edecektir. Fakat bu emirlerin, dâimî sûrette müfreze büyük subayına, kabûl edilmemesi hâlinde de, ondan sonra gelen kumanda subayına verilmesi gerekecektir. Eğer müfreze subayı isterse, bu emirler yazılı olarak verilecek ve yalnız emri veren ile, icrâ edenin memûriyet sâhâları içerisinde tatbik olunacaktır⁴⁶⁰. Ayrıca jandarma, bir vazifenin icrâsı veya vahim bir durumla karşılaşılması hâlinde, ihtiyâca binâen, köy zâbita memûrlarının, korucuların ve hattâ ahâlinin yardımlarını isteyebilecektir. Aynı şekilde, kendisine havâle edilen bir vazifeyi yardımsız olarak yapamayacağını anladığında, mahallî milise âit dâimî kıt'aların gönderilebilmesi husûsunda, idâre memûrlarından yardım talebinde bulunabilecektir⁴⁶¹. Yine, herhangi bir mülkî memûrun bulunmadığı bir mahalde, silâhlı eşkıyâ çetelerinin zuhûru sebebiyle umûmî âsâyişin tehlikeye düşmesi hâlinde, ilgili yerlere haber vermek şartıyla, ahâlinin can ve malını muhâfaza için lâzım gelen tedbirleri derhâl alacak ve bu maksatla, mahallî zâbita memûrlarının yardımını isteyebilecektir. Gönderilen yardımcı kuvvetlerin kumandanlığını da, bizzât kendisi üstlenecektir⁴⁶².

Her jandarma neferi, vazifesini icrâ ederken, karakol neferâtına âit yetkililere de sâhip olacaktır. Ayrıca, kendisine karşı yapılabilecek herhangi bir hakaret veya mukavemet, mahkeme huzûrunda icrâ olunan bir dâvâyı gerektireceği gibi, mahkemece verilecek cezâlar da, karakollara karşı yapılan suçlar için verilen cezâların aynı olacaktır⁴⁶³. Jandarma neferâtının hukûku, vazifeleri, diğer memûrlarla olan münâsebetlerinin teferruâtı, âdî ve fevkalâde hizmetlerine âit tâlimâtlar ise, husûsî bir nizamnâme ile ayrıca belirlenecektir⁴⁶⁴.

II) Teşkilâtı

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin jandarma teşkilâtındaki en küçük ünite, sayıları altı ilâ sekiz arasında değişen ve her biri süvârî veya piyâde neferâtından meydana gelen onbaşı takımı olacaktır. Ayrıca, süvârî ve piyâdeden mürekkep karma takımlar teşkil edilebilecektir ki, bunların kumandanlığını, bir küçük subay veya onbaşı yapacaktır⁴⁶⁵. Diğer taraftan, altı ilâ on iki onbaşı takımı-

459) Dört yüz elli altıncı madde

460) Dört yüz elli yedinci madde

461) Dört yüz elli sekizinci madde

462) Dört yüz elli dokuzuncu madde

463) Dört yüz altmışıncı madde

464) Dört yüz altmış birinci madde. Bu husustaki nizamnâme hazırlanıncaya kadar, Dâhilî Nizamnâme'nin 3 numaralı zeylindeki maddeler tatbik olunacaktır.

465) Dört yüz altmış ikinci madde

nın bir araya gelmesinden fırka ve iki ilâ altı fırkanın terkiibinden de bir jandarma bölüğü teşkil edilecektir. Her iki teşkilâta da subaylar kumanda etmekle birlikte, bölüklerin idâresi, muhakkak sûrette yüzbaşılara verilecektir⁴⁶⁶. Yine, bölük kumandanlarının sancak merkezinde ikamet etmelerine ve bulundukları sancakların hudûdları dâhilinde vazife yapmalarına mukabil, fırka kumandanları, kazâların merkezlerinde bulunacaklardır. İki kazâ bir fırkanın idâresine verilecek olursa, bir küçük subay, fırka kumandanı olmayan kazâda, kumandanlık vazifesi yapabilecektir⁴⁶⁷. Ayrıca, sancak jandarma bölüklerinin hâricinde, bilhassa vilâyet merkezinde zâbıta hizmeti yapmakla birlikte, vâlinin emri ile, yardıma ihtiyac duyulan yerlere muvakkaten sevk edilmek üzere, bir seyyar jandarma müfrezesi teşkil olunacaktır. Bu müfreze, vilâyet vâridâtının durumuna göre, bir bölük piyâde ile yarım bölük süvârî kadrosunu ihtivâ etmesine rağmen, dâimî mevcûdu, yetmiş piyâde ve kırk süvârî neferinden az olmayacaktır. Seyyar jandarma müfrezesinin kumandası ise, bir yüzbaşı veyâ daha büyük bir subaya havâle edilecektir⁴⁶⁸.

Jandarma heyetinin erkânı da, Milis ve Jandarma Kumandanı başta olmak üzere, bu kumandana vekâlet eden ve teftiş hizmetinde bulunan bir büyük subay, tahrirât kalemi idâresine memûr bir yüzbaşı veyâ daha küçük bir subay, elbise, techizât ve eslihâya memûr bir subay ile, hazineye memûr olan veyâ onun muavini bir subaydan meydana gelecektir. Lüzûmuna ve mâlî duruma göre teşkil edilecek bir küçük erkân da, yazı işleri ve anbar muhafızlığı hizmetleri için, jandarma heyeti erkânına mensup subayların emri altında bulunacak ve muayyen kadro hâricinde, seyyar jandarma sınıfından sayılacaktır. Yine, jandarma heyetinin içerisinde bir İdâre Meclisi teşkil edilecek ve bu meclisi, aynı zamanda başkanlık vazifesi bulunan teftiş subayı, yazı işleri, hazine ve melbûsât subayları ile, münâvebeli olarak vilâyet merkezinin sancak bölüğüne kumanda eden veyâ seyyar jandarma müfrezesinin kumandanı olan bir subay meydana getirecektir. Bu meclisin vazifesi ise, jandarmaya âit tahsisât ve malzemenin, maksada uygun bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını kontrol etmek olacaktır⁴⁶⁹.

Yine bu konu ile ilgili olmak üzere Şarkî Rumeli Vâlisi, Milis ve Jandarma Kumandanı ile Dâhiliye Müdürü'nin tekliflerine istinâden, jandarmaya âit fırka ve takımların sancak ve kazâlara ne şekilde taksim olunacaklarını karar laştıracaktır. Bu takımların adedi ile piyâde ve süvârî neferâtının mevcûdu ise, her sene, vilâyet bûdcesinin Umûmî Meclis tarafından tasdiki sırasında tâyin edilecektir⁴⁷⁰. Fakat, jandarma takımlarının piyâde ve süvârî olarak ter-

466) Dört yüz altmış üçüncü ve dört yüz altmış dördüncü madde

467) Dört yüz altmış beşinci madde

468) Dört yüz altmış altıncı madde

469) Dört yüz altmış yedinci madde

470) Bu tâyin, dört yüz altmış ikinci ve dört yüz altmış üçüncü maddelere göre yapılacaktır.

kipleri, Dâhiliye Müdürü ile Milis ve Jandarma Kumandanı'nın ittifakları neticesinde belirlenecektir. Yine, bu ittifâka göre verilen bir teklif üzerine, ihtiyâca binâen, subaylar hakkındaki değişiklikler vâli tarafından yapılırken, küçük subay, onbaşı ve neferâtın değişiklikleri ise, Milis ve Jandarma Kumandanı vâsıtasıyla icrâ olunacaktır⁴⁷¹. Fırkalara kumanda eden subaylar ile bölük kumandanı yüzbaşılar da, kendi fırka ve bölüklerinin faaliyet sâhâsı içerisinde, polis komiserliği ve polis merkez komiserliği hizmetlerini ifâ edeceklerdir. Bu hizmet, vilâyet merkezinde seyyar jandarma kumandanına âit olacağı gibi, doğrudan doğruya kumandası altında bulunan küçük subaylar da, bu hususta kendisine yardımcı olacaklardır⁴⁷². Diğer taraftan mutasarrıflar da, ihtiyac hâlinde lüzûmu kadar jandarma neferâtını bir mahalle sevk ederek, hem onbaşı takımlarının teşkilâtını muvakkaten değiştirmeye ve hem de bölük kumandanlarına emir verme yetkisine sâhip olabileceklerdir. Fakat böyle bir durumda, vakit geçirmeden, mutasarrıfın Dâhiliye Müdürü'ni, bölük kumandanının da Milis ve Jandarma Kumandanı'ni haberdâr etmesi gerekecektir⁴⁷³.

III) Umûmî Hükümler

Jandarma teşkilâtının küçük subayları, Dâhilî Nizamnâme'nin yedinci maddesine göre milis veyâ jandarma sınıfından alınacak ve Pâdişâh'ın vekili sıfatı ile, vâli tarafından tâyin olunacaktır. Eğer bu iki sınıftan da alınacak kimse yoksa, bu takdirde vâli, Milis ve Jandarma Kumandanı'nın riyâseti altında bulunan komisyonun tavsiyesi üzerine, yabancı askerleri tâyin edebilecektir. Fakat gerek yerli ahâlden ve gerekse yabancı askerlerden olan adaylar, ancak fennî ehliyetlerini ispatladıktan sonra kabûl olunabileceklerdir⁴⁷⁴. Jandarmanın küçük subayları ile birinci sınıf neferâtı da, bölük kumandanlarınca hazırlanan ve mutasarrıflarca tasdik olunan defterlere göre, Milis ve Jandarma Kumandanı tarafından tâyin edileceklerdir⁴⁷⁵. Yabancı tebedadan olan subaylar ile küçük subaylar, dört yüz yetmişbirinci maddeye göre hazırlanan ve belirli sürelerle yenilenen kontratolar mücebince, Şarkî Rumeli'nin jandarma sınıfına dâhil olabileceklerdir. Bu kontratolarda ise, ilgili subayın hizmet süresi, rütbesi ve mukavelenin zamânından önce feshi halinde verilecek tazminâta dâir hususlar belirtililecektir. Encümen-i dâimî tarafından tasdik olunan bu kontratolar, yine onun karârı ile fesh edilecektir. Eğer yabancı bir subay, Divân-ı harp'ten çı-

471) Dört yüz altmışsekizinci madde

472) Dört yüz altmışdokuzuncu madde

473) Dört yüz yetmişinci madde

474) Dört yüz yetmişbirinci madde

475) Dört yüz yetmişikinci madde

kan bir îlâma göre cinâyet veyâ herhangi bir suçtan dolayı azl edilirse, yapılan kontrato fiilen münfesihi sayılacağı gibi, tazminâta âit bütün hakları da kaybolacaktır⁴⁷⁶.

Yine bu konuda, jandarmanın yerliden olan veyâ yerlilik sıfatını kazanan subayları, vâlinin karârı ya da Divân-ı harb'in îlâmı olmadıkça, tâtil veyâ azl edilemeyeceklerdir. Tâtil husûsunda, Husûsî Meclis'in tavsiyesi üzerine vâli tarafından karar verilirken, inzibât tedbirlerinden olarak mürâcaât edilecek tâtil müddeti de, altı ayı aşamayacaktır. Eğer geçici bir hastalık sebebiyle, bir subay hakkında tâtil karârı verilmişse, bu süre en çok, bir sene uzatılabilecektir. Bu sürenin sonunda vâli, ilgili subayın durumunu Encümen-i dâimî'ye havâle ile, azline, tekaüdlüğüne veyâ memûriyetinin iâdesine karar verilmesini isteyecektir. Ayrıca, tâtil olunan bir subay, subaylık sıfatını taşımakla beraber, hizmet süresi zarfında, vâli tarafından gösterilen bir mahalde ikamet etmek şartıyla, bilfiil hizmette bulunmayanlara mahsûs olan maaşı almaya hak kazanabilecektir. Fakat, gösterilen mahalde ikamet etmemesi azlini gerektirecekse de, bu husûsta Umûmî Meclis'e âit Encümen-i dâimî'nin muvafakati olmaksızın, sâdece vâlinin karârı kâfî gelmeyecektir. Buna mukabil, vâli, Encümen-i dâimî'nin azle dâir olan karârını, yalnız tekerrür hâlinde icrâya memûr olacaktır. Subayların Divân-ı harp îlâmıyla azline ise, vilâyetteki askerî kanunlara göre hükmedilecek ve böyle bir durumda mâzûl subay, tekaüdlük hakkının yanı sıra, rütbesinin verdiği itibârı ve maaşını da kaybedecektir⁴⁷⁷.

Diğer taraftan, her jandarma subayının, hazar vaktinde, kendi sınıfındakilere verilen askerî hizmete tâbi olmak şartıyla, istifâya hakkı bulunacaktır. İstifâ eden bir subayın, istifâsı kabûl olunmadıkça memûriyetinden ayrılamaması şartına mukabil, askerî inzibât sebebiyle cezâ almadıkça veyâ askerî mahkeme huzûruna çıkmadıkça, istifâsının kabûlü bir aydan fazla geciktirilemeyecektir⁴⁷⁸. Bununla birlikte, memûriyetin tâtili veyâ azli husûsundaki kararlar derhal uygulanacak ve hattâ, istinaf edilemeyecektir. Bu hükümden istisnâ olarak, vâli, her büyük subayın azli hakkında verilen karârı, tasdik için Pâdişâh'a arzedecek ve bu hususta çıkan irâde gelinceye kadar, ilgili subay, yalnız tâtil edilmiş sayılacaktır⁴⁷⁹. Küçük subaylar ile onbaşlıların ıskatı ve rütbelelerinin tenzili hususlarına da, bu gibi hâllerde İnzibât Meclisi vazifesini yerine getiren Jandarma İdâre Meclisi'nin tavsiyesi üzerine, vâli tarafından karar verilecektir. Fakat, küçük subay ve onbaşlıların tâtili ile birinci sınıf jandarmanın ıskatı hakkında, sâdece Milis ve Jandarma Kumandanı'nın karârı kifâyet

476) Dörtyüz yetmişüçüncü madde

477) Dörtyüz yetmişdördüncü madde

478) Dörtyüz yetmişdördüncü madde

479) Dörtyüz yetmişbeşinci madde

edecektir⁴⁸⁰.

Bir diğ er husûs olarak vâli, Milis ve Jandarma Kumandanı ile Dâhiliye Müdürü'nin müşterek tavsiyesi üzerine, jandarma heyetini, mâkul bir nispete göre, vilâyetin muhtelif ahâlisi arasından tertip edecek ve bu nispet, kadroların teşkilinde olduğu kadar, jandarma neferâtının muhtelif mahallere taksimi sırasında da gözetilecektir⁴⁸¹. Fakat jandarma mesleğine, milis askerinde birinci sene hizmetlerini tamamlayıp da, gönüllü olanlar yazılabilecektir. Bu şart ancak, Dâhilî Nizamnâme'nin neş r ve îlânından iki sene sonra icrâ olunacaktır. Jandarmaya ilk defâ kaydolananların hizmet süresi iki sene ise de, yirmi beş sene süre ile, yâni tekaüdlüğü hak kazanıncaya kadar, hizmet için kayıt yeniletmek mümkün olabilecektir. Fakat, vâli, jandarmaya yazılanların kayıtlarını silmeye de yetkili olacaktır⁴⁸². Diğ er taraftan, iyihâlleri hakkında kanûnen gerekli şehâdetnâme yi ibrâz edemeyenler ile sağlıklı bir bünyeye sâhip olmayanlar, jandarmaya kabûl edilemeyecekleri gibi, vilâyetin başlıca üç lisânından birini okuyup yazamayanlar da, onbaşılık rütbesini alamayacaklardır⁴⁸³. Kaydını yenilettiren jandarma neferi ise, hizmetinin beşinci senesinin birinci gününden itibaren, kıdeme mahsûs fazla bir yevmiye almaya hak kazanacaktır. Bu fazlalık, hizmetinin sekizinci senesine kadar her sene artacak ve ondan sonra, bulunduğu miktarda kalacaktır. Yine, kaydını yenilettiren her jandarma neferinin kolunda bir yün galon bulunacaktır. Bu galon, altı sene hizmet veren küçük subay ve neferât için sarı (sırma) renkte olacaktır⁴⁸⁴. Sekiz senelik hizmetten sonra evlerine dönen ve iyihâllerine dâir Jandarma İdâre Meclisi'nin şehâdetnâmesini taşıyanlar, angaryadan, yol ve geçit inşâsında çalışmaktan, araba ve bargir vermek mükellefiyetinden muaf tutulacaklardır⁴⁸⁵. Ayrıca, bir vilâyet kanunu ile, gerek subayların ve gerekse neferâtın maaş, ikrâmiye, tazminât, erzak, iskân, yem, silâh ve techizâtlarına âit husûslar tanzim olunurken, evli bulunan neferâtın evlâdlarının tâlim ve terbiyelerinin temini konusunda da husûsî tedbirler alınacaktır⁴⁸⁶. Yine, Dâhilî Nizamnâme'nin neş rinden iki sene sonra, bir vilâyet kanunu ile, jandarma idâresi için lüzûmlu görülen değişikliklerin yapılması cihetine gidilecektir⁴⁸⁷.

480) Dörtyüz yetmişaltıncı madde

481) Dörtyüz yetmişyedinci madde

482) Dörtyüz yetmişsekizinci madde

483) Dörtyüz yetmişdokuzuncu madde

484) Dörtyüz sekseninci madde

485) Dörtyüz seksenbirinci madde

486) Dörtyüz seksenikinci madde

487) Dörtyüz seksenüçüncü madde

M) Mezhepler

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde resmen tanınmış olan mezhep cemaâtleri, eskiden beri sâhip oldukları hukuk, müsaâde, imtiyâz ve muâfiyetleri aynen muhâfaza edecekleri gibi⁴⁸⁸, gerek silsile yoluyla tertiplerine, gerekse yerli ve yabancı rûhânî reislerle olan münâsebetlerine, hiç bir şekilde mânî olunamayacaktır⁴⁸⁹. Ayrıca, bu cemaâtlerin ruhbân sınıfına âit fertler, Osmanlı sultanları tarafından daha önce kendilerine verilmiş olan haklardan, hiç bir şekilde mahrûm bırakılamayacaklardır⁴⁹⁰. Hâricten geldikleri halde, Şarkî Rumeli'deki milletlerden herhangi birine mensûp olarak seyahât veyâ muvakkaten ikamet eden ruhbân, keşiş ve ziyâretçilere de, kendi mezheplerinden olanların gördükleri muamele ile davranılacaktır⁴⁹¹. Yine, mezhep cemaâtlerine âit ruhbân ile onların müesseseleriyle ilgili olarak, Berlin Antlaşması'nın altmış ikinci maddesinde yer alan husûslar, Şarkî Rumeli Vilayeti'nde de aynen tatbik edilecektir⁴⁹².

Diğer taraftan, bir vilâyet kanûnuna istinâd etmeksizin hiç bir cemaât, resmen tanınan mezhep cemaâtlerinin sâhip oldukları hak, müsaâde ve muâfiyetlerden istifâde edemeyeceklerdir. Resmen tanınmış olanlar da, umûmî âsâyîşe dâir olan kanûnlara muhâlif davranmamak şartıyla, kendi dinlerini serbestçe icrâ edebileceklerdir⁴⁹³. Vilâyetteki resmî mezheplerin mal ve mülkleri, muhâfaza altında bulunmasına mukabil, gayrimenkulleri, ancak umûmî bir menfaât için ve kanûnî usûller çerçevesinde, lâıyıkıyla tahakkuk edecek bir tazminâtın ödenmesinden sonra, kendilerinden alınabilecektir. Aynı durum, menkul mallar için de geçerli olacaktır⁴⁹⁴.

Mezhep cemaatleri, eskiden almakta oldukları âidâtlarını, bundan sonra, hükûmetin himâye ve yardımları vâsıtasıyla toplayacaklardır. Vergiden muâf olan bu âidâtların miktârı, ancak vâlinin bir emirnâmesi ile arttırılabilecektir⁴⁹⁵. Vilâyetteki din, maârif ve hayır işlerine âit binâlar ile, ruhbân sınıfının şehir veyâ köylerdeki meskenleri de, vergiden muâf tutulacaktır. Bu muâfiyet, din adamlarının, her ne sûrette olursa olsun mâbed, mektep ya da hayır müesseselerinin hizmetinde bulunan şahısların tasarrufundaki malı ve bu

488) Üçyüz otuzbeşinci madde

489) Üçyüz otuzaltıncı madde

490) Üçyüz otuzyedinci madde

491) Üçyüz otuzsekizinci madde

492) Üçyüz otuzdokuzuncu madde

493) Üçyüz kırkıncı madde

494) Üçyüz kırkbirinci madde

495) Üçyüz kırkikinci madde

binâların mefrûşâtını ihtivâ edecektir⁴⁹⁶. Fakat cemaâtler, ilim ve hayır tesislerinin idâresi için, mükellef bulundukları masrafları karşılamaya mecbûr olacaklardır⁴⁹⁷. Ayrıca, doğrudan doğruya âyin, maârif veyâ hayır işleri ile herhangi bir ilgisi bulunmayan emlâkin vergisi husûsunda umûmî esaslar uygulanacak ve bu esaslar, gelir getiren menkul mallar için de tatbik edilecektir⁴⁹⁸. Bir diğer husûs olarak, memûriyet beratlarını, daha önce sâdece Bâbîâli'den alabilen gayrimüslim cemaâtlerin rûhânî reis ve memûrları, bu beratları, Pâ-dişâh'ın yanı sıra Şarkî Rumeli Vâlisi'nden de alabileceklerdir⁴⁹⁹.

N) Mülk Arâziler

Şarkî Rumeli Vâlisi, ikinci olağan toplantısında Umûmî Meclis'e, temel-lük arâzi konusunda dört adet kanûn lâiyhâsı takdim edecektir⁵⁰⁰. Bu lâiyhâ-lardan birincisi, vilâyetteki emlâk ve arâzinin tahrîri usûlüne dâir olacaktır⁵⁰¹. İkinci kanûn lâiyhâsı ise, gerek Müslim ve gayrimüslim ahâliye âit olan, gerekse zeâmet kâbilinden bulunan arâzi ve emlâki, hâlihâzırdaki meşrû sâhiplerinin veyâ vekillerinin elinde kalmak şartıyla, mülke tahvil edecektir. Bu kanûn, aşağıda belirtilen kaidelere göre tatbik olunacaktır:

- 1) Müslim ve gayrimüslim ahâli tarafından doğrudan doğruya idâre olunan veyâ belirli bir süre için kirâyâ verilen ve gelir getiren emlâk, eskisi gibi sâhiplerinin ellerinde kalacaktır. Fakat bu emlâkin gelirleri, sâhiplerinin mahkemece tahakkuk edecek borçları mukabilinde zabt olunabileceği gibi, emlâkin kendisi de, aynı maksatla Sancak Mahkemeleri tarafından hacz ettirilebilecektir.
- 2) Yukarıda belirtilen emlâk ile, hükûmetce tanınmış mezheplerin memûr ve hademelerine âit olan gayrimenkuller ise, ne satılabilecek, ne de rehin gösterilebilecektir.
- 3) Gelir getiren gayrimenkullerden, âit oldukları Müslim ve gayrimüslim mezhep cemaâtleri tarafından doğrudan doğruya idâre veyâ bir müddet için kirâyâ verilmeyenler de, hâlihâzırdaki sâhiplerinin ya da vekillerinin mülkû olacaktır. Buna mukabil onlar da, kendi mezheplerine âit olan tesislerin ziyânını tazmin edeceklerdir.
- 4) Bu tazmin ise, aşağıda belirtilen şartlar dâhilinde ve vilâyet tarafından yapılacaktır.

496) Üçyüz kırküçüncü madde

497) Üçyüz kırkdördüncü madde

498) Üçyüz kırkbeşinci madde

499) Üçyüz kırkaltıncı madde

500) Dörtüüz seksendördüncü madde

501) Dörtüüz seksenbeşinci madde

- 5) Bu tesislere verilecek tazminatın miktârı, her bir emlâkin, ne cins ve nâm ile olursa olsun, senelik kirâsının sermâyeye tahvili şeklinde tâyin ve üzerine, zât ve mülkiyetin intikali için takdir olunan bedel, ilâve edilecektir. Bu bedel de, Müslim ve gayrimüslimlere âit tesislerin intikali, satışı ve diğer hâllerde verilen harclar üzerinden hesaplanacaktır.
- 6) Yukarıda belirtilen tazminatın yekûnu, yüz adediyle ve kûsûrsuz olarak, altın kuruş hesâbı ile tâyin edilecektir.
- 7) Bu tazminatların karşılığında, yüz, beş yüz, bin ve on bin altın kuruşluk eshâmlara ayrılmış rehinnâmeler verilecek ve bunlar, muayyen miktârdaki fâizleri hâmil olarak, bütün Osmanlı borsalarında alınıp satılabilirlerdir. Bu rehinnâmeler, mütevellisi bulunan vakıflar için bizzât mütevellî heyetine teslim olunurken, Osmanlı Evkaf Nezâreti, Patrikhâne, Bulgar Eksarhlığı veyâ herhangi bir heyet tarafından idâre olunan vakıflar için de, bu müesseselerin rûhânî heyetlerine verilecektir. Rehinnâmelerin sermâye ve faizi ise, a) Vilâyetin mal sandığı, b) Mülke tahvil olunan emlâkin toplamı, c) Rehinnâme hangi emlâk için verilmiş ise o emlâk ile temin olunacaktır. Ayrıca her rehinnâmede, ilgili olduğu emlâkin rehniyeti, açıkça belirtilecektir.
- 8) Rehinnâmeler, evkaf-ı menkule müdirleri tarafından verilecek ve rehinnâmeyi alanlar, o tarihten itibaren, ilgili tesisin sâhibi olacaklardır.
- 9) Mülke tahvil olunan gayrimenkullerin sâhipleri, her sene vilâyet mal sandığına, a) Gayrimenkullerin mensûp olduğu Müslim ve gayrimüslim ahâlinin eskiden ödemekte oldukları kirâyı, b) Beşinci fıkroda belirtilen tazminata âit sermâyenin ödenmesine mahsûs bir meblağı şâmil, vergi vereceklerdir. Bu meblağ da, çıkarılan bütün rehinnâmelerin, sermâyeyi âzamî otuz senede ödeyebileceği şekilde hesaplanacaktır.
- 10) Eğer mülke tahvil olunan gayrimenkulün sâhibi, mal sandığına, beşinci fıkroda bahsedilen tazminatın bedelini toptan verirse, yukarıdaki fıkroda kayıtlı vergiden kurtulacaktır. Böyle hâllerde vilâyet mal sandığı da, bu gayrimenkullere mahsûs rehinnâmeleri, sermâyelerini derhâl ödeyerek tedâvülden kaldıracaktır.
- 11) Her bir sancakta, husûsî bir memûrun riyâseti altında bir komisyon teşkil edilecek ve bu komisyonun vazifeleri: a) Vakıf emlâki ile bunların her birinin vermekte olduğu vergilerin miktârını tespit etmek, b) Müslim ve gayrimüslim ahâliye âit tesisler için, rehinnâmeler şeklinde verilecek tazminatın miktârını tespit etmek, c) Mülke tahvil olunan gayrimenkul sâhiplerinin, sekizinci fıkra mücebince vereceği verginin yekûnunu tâyin etmek, olacaktır.

- 12) Bu komisyon, her iki tarafı da dinlemedikçe, herhangi bir karar veremeyecektir.
- 13) Komisyonun vereceği kararlar, İdârî Dâvâlar Mahkemesi'nde istinaf olunabilecektir.
- 14) Mülke tahvil edilen gayrimenkul sâhiplerinin ödeyeceği senelik verginin tahsili, tedâvüle çıkarılan rehinnâmelerin fâiz ve sermâyelerinin ödemesi, umûmî olarak arâzinin mülke tahvili husûsunda, kanûnda gösterilen bütün tedbirlerin alınması, Mâliye Müdürü'ne âit olacaktır.
- 15) Bu muamelelerden bir kısmının, zâten mevcûd bulunan veyâ bu maksatla kurulacak bir bankaya havâlesinin lâzım gelip gelmediği de, husûsî bir kanûn ile tâyin edilecektir.
- 16) Zeâmet kabûlinden olan gayrimenkullerin mülke tahvilinde de, belirtilen kaidelere göre hareket olunacaktır⁵⁰².

Vâlinin Umûmî Meclis'e vereceği üçüncü kanûn lâiyhâsı da, rehin usûlünü tanzim ve emlâk defterlerince hâlen mevcûd bulunan kaideyi ıslâh edecektir. Yeniden yazılacak bu defterler, a) Her bir emlâk sâhibinin ismini ve elindeki borç senetlerinin kayıtlarını, b) Arâzi sâhipleri ile, hem rehinnâmeden dolayı icâb eden ve hem de diğer vergileri, c) Her bir emlâke dair imtiyâzlar ile rehinleri hâvî olacaktır⁵⁰³. Dördüncü kanûn lâiyhâsı ise, umûmî menfaât için emlâkin alınması usûlünü tanzim edecektir⁵⁰⁴.

0) Hükûmet Memûrları

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki bütün memûrlar, gerek tâyin edilmiş ve gerekse seçilmiş olsunlar, vazifelerinden dolayı hükûmete karşı bizzât sorumlu olacaklardır. Hükûmet de, bir memûrun ilgisizliği veyâ hatâsı yüzünden, ahâlinin gördüğü zarârı tazmin edecek, fakat bu duruma sebebiyet veren memûr aleyhinde dâvâ açabilecektir. Ayrıca memûrlar, herkes gibi, husûsî hâl ve hareketlerinden mesûl tutulacaklardır⁵⁰⁵. Memûrlar hakkında verilecek cezâlar ise, özür dileme, nakdî cezâ ve memûriyetinin tâtili şeklinde olacaktır. Bu cezâlar, hâkimler aleyhinde verildiği vakit bir üst mahkeme, Divân-ı âlî-i muhâkemât âzâsı için verilirse o divâna mensûp heyetin tamâmı tarafından ve diğer memûrlar hakkında da, tâbi oldukları âmirlerince takdir edilecektir⁵⁰⁶.

- 502) Dörtüüz seksenaltıncı madde
- 503) Dörtüüz seksenyedinci madde
- 504) Dörtüüz seksensekizinci madde
- 505) Dörtüüz seksendokuzuncu madde
- 506) Dörtüüz doksanıncı madde

Fakat hiç bir memûr, muhâkeme olunmaksızın ne azl ve ne de rızâsı hilâfında tekaüd edilebilecektir. Hükûmet tarafından tâyin olunup da vilâyet bûdcesinde husûsî maaşı bulunan bir memûr, eğer on sene hizmet ettikten sonra, azlini gerektirmeyecek bir sebeple vazifesinden ayrılırsa, tekaüdlük hakkını kazanacaktır. Tekâüdlük maaşının miktârı da, hizmet süresi nispetinde artacağı gibi, nihâyet, fâsılasız kırk sene hizmetten sonra alınacak son maaşın yekûnunu aşamayacaktır. Ayrıca, tekaüdlük maaşı alan veyâ hizmette bulunan bir memûrun vefâtı hâlinde, maaşının bir kısmı, zevcesine ve yetimlerine verilecektir. Bu maaşı, zevcesi, vefât edinceye ve oğulları da, on altı yaşını tamamlayınca ya kadar alabileceklerdir⁵⁰⁷. Bir kontrato ile istihdâm olunan memûrların ise, kontratolarında belirtilenlerden başka, herhangi bir hakları bahis mevzuu edilemeyecektir⁵⁰⁸. Yukarıda yer alan maddeler hâricinde, bu konuya âit diğer teferruât, bir vilâyet kanûnu ile ayrıca tespit edilecektir⁵⁰⁹.

Diğer taraftan, vâli, senelik maaş olarak 300.000 ve fevkalâde masraflar için de 100.000 altın kuruş alacağı gibi, bu meblağlar, herhangi bir şekilde değiştirilemeyecektir. Vilâyetteki diğer memûr ve müstahdemlerin maaşları ise, Umûmî Meclis'in ilk toplantısında hazırlanan bir kanûn ile tespit olunacaktır. Fakat o vakte kadar maaşlar, diğer Osmanlı vilâyetlerindeki memûrların aldıkları maaşlara muâdil olmak üzere, vâlinin bir emirnâmesi ile, muvakkaten tâyin edilecektir⁵¹⁰.

Son bir bahis olarak Dâhilî Nizamnâme, ancak, Berlin Antlaşması'nda imzâsı bulunan devletlerin Bâbıâli ile varacakları mutâbakat neticesinde değiştirilebilecektir. Bir vilâyet kanûnu ile değiştirilecek hususlar ise, sâdece, milis ve jandarmayla ilgili kısımlarda yer alan maddeleri şâmil olacaktır⁵¹¹.

507) Dörtyüz doksanbirinci madde

508) Dörtyüz doksanikinci madde

509) Dörtyüz doksanüçüncü madde

510) Dörtyüz doksandördüncü madde

511) Dörtyüz doksanbeşinci madde

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

ŞARKÎ RUMELİ VİLÂYETİ'NİN İDÂRESİ

A) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin İdâre Heyeti

I) Vâliler

a) Aleko Paşa

1) Aleko Paşa'nın İlk İcraatı

Aleko Paşa, İstanbul'da iken, Osmanlı kıyâfeti giymesi için kendisine yapılan sıkı tenbihlere rağmen¹, başında Bulgar kalpağı olduğu halde², 27 Mayıs 1879 tarihinde, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin merkezi olan Filibe'ye giderek vazifesine başlamıştır³. Vilâyetteki Bulgar ahâliye hoş görünmek için bu şekilde davranan Aleko Paşa, aynı zamanda Türklere karşı bir cemîle olması bakımından, Bâbîâli tarafından titizlikle hazırlanan tâyin nutkunu⁴, önce Türkçe olarak okumuştur⁵. Nutkunda, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin tesis sebebine kısaca temâs ettikten sonra, vâililiğin beş sene süre ile uhdesine havâle olunduğunu, vilâyetin mâmûriyeti için, ahâlinin sulh içerisinde ve elbirliği ile gayret sarfetmesi gerektiğini belirterek, vilâyetin Osmanlı askeri tarafından işgal edileceği yolundaki şâyiâlara inanmamalarını, ifâde etmiştir. Bu türlü haberlerin, ahâliyi korkutmak maksadı ile çıkarıldığına temâs eden Aleko Paşa, eğer böyle bir müdâhaleye ihtiyâc duyulacak olursa, bunun ancak, kendisinin talebi, Bâbîâli'nin muvâfakatı ve Berlin Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti'ne verilen yetkiler dâhilinde yapılabileceğine işâret ederek, kendilerinden, bu şâyiâlara itibâr etmemelerini ve Dâhilî Nizamnâme'de yer alan hususları, harfiyyen tatbik etmelerini istemiştir⁶.

Vilâyete gelişinin ertesi günü, hem Dâhiliye Müdürü ve hem de müsteşâr sıfatıyla vazife yapacak olan Gavril Efendi'nin, resmen memûriyete başlayabilmesi için mürâcaatta bulunan Aleko Paşa⁷, 2 Haziran 1879 tarihinde de, diğer

1) BA, Bİ, Nr 229

2) Spiridon Gopçeviç, Bulgarien und Ostrumelien, Leipzig 1886, s. 273; Tefvik Bıyıklıoğlu, Trakya'da Millî Mücadele, Ankara 1955, I, 41 - 42

3) Tefvik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, I, 42

4) BA, Bİ, Nr 217, 230, lef 1; YA, Nr 3/36, lef 2

5) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 273

6) BA, Bİ, Nr 230, lef 1

7) BA, BEO, Nr 438, h 1

müdüriyetlere tâyin ettiği müdirleri, Pâdişâh'ın tasdikine sunmuştur⁸. Teferuâtına daha sonra temâs edeceğimiz bu konuda, Dâhiliye Müdirliği'ne Gavril Efendi, Mâliye Müdirliği'ne Mösyö Schmit, Adliye Müdirliği'ne Kesakof Efendi, Nâfiâ Müdirliği'ne Volkoviç Bey ve Maarif Müdirliği'ne de Yovakim Efendi getirilmiştir. Ayrıca Aleko Paşa, Umûmî Meclis'i meydana getirecek âzâların belirlenebilmesi için gereken seçim faaliyetlerini, 1879 Ağustos'unda başlatmıştır⁹.

2) Aleko Paşa'nın Siyâseti

Her şeyden önce kabûl etmek gerekir ki, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde vâli olarak vazife yapmak, kolay değildi. Zirâ, vilâyet dâhilindeki Türk, Bulgar ve Rum ahâli arasındaki ihtilâflar bir tarafa bırakılacak olsa bile, tâkip edilecek siyâsette, Berlin Antlaşması'na göre meseleye dahli olan devletlerin hesâba katılması gerekiyordu. Fakat Aleko Paşa'nın, herkesin "nabzına göre şerbet" veren bir siyâset sâyesinde, bir yandan ilgili devletlere taraf görünmek ve diğer yandan da vilâyetteki ahâliye itimâd telkin etmek sûretiyle, bu zor vazifenin üstesinden gelmeye çalıştığını görüyoruz. Başlangıçtan itibaren sergilediği bu tutumundan dolayıdır ki, her bir devlet onu kendisine taraftâr zannetmiş ve vâli tâyininde, herhangi bir muhâlefetle karşılaşılmamıştır. Ayrıca Aleko Paşa, Bulgarlara karşı, kendisinin de Bulgar olduğunu ve "Büyük Bulgaristan" plânlarını desteklediğini söyleyerek, onlar gibi kalpak takarken, Rumlara karşı da, Aleksandros Vogorides adını kullanarak, aslında Rum olduğunu ve Bulgarlarla berâbermiş gibi görünmesinin, gerçekte Rumların lehine olduğunu söylemiştir. Bu arada, Türklere de, başına fes takarak ve Türkçe konuşarak yaklaşmayı ihmâl etmeyen Aleko Paşa, Pâdişâh'ın en sâdık tebeası olduğunu söylemekten de çekinmemiştir¹⁰. Buna rağmen, önceleri vâziyeti gayet iyi idâre ettiği halde, geçen zaman ve cereyân eden hâdiselerle birlikte, müşahhas bir siyâsî tavır ortaya koymak mecbûriyetinde kalacaktır.

Aleko Paşa'nın karşılaştığı ilk ciddî mesele, muhârebeler esnâsında vilâyetten ayrılan Türk göçmenlerin, 1879 Eylûl'ünden itibaren geri dönmeye başlamaları üzerine meydana gelmiştir. Zirâ bu göçmenler, vilâyet dâhiline girdikleri ândan itibaren, 1876 Bulgar İsyânı'nın intikamını aldıklarını söyleyen Bulgarlar tarafından, tâciz ve katliâmlara tâbi tutulmak sûretiyle, iskânlarına mâni olunmuştur. Bu hâdiselere rağmen, ileride tescili düşünülen Büyük Bulgaristan'a prens olma ümidindeki Aleko Paşa, Bulgarların husûmetlerini üzeri-

8) BA, Bİ, Nr 233, 1ef 2

9) Osman Nuri, Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanâtı, İstanbul 1327, II, 635

10) BA, BEQ, Nr 52, h 989, 1052; Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 272

ne çekmemek için, yapılanlara seyirci kalmayı tercih etmiştir¹¹. Bununla birlikte, göçmenlerin can ve mallarına taarruz olunmamasını tavsiye maksadıyla, vilâyet dâhilinde devre çıkmış ve Filibe'ye dönmeden önce, kendisi ile müzâkerede bulunulmak için, Bâbîâli tarafından İstanbul'a dâvet olunmuştur¹². O da, Sultan II. Abdülhamid'e hoş görünmek düşüncesi ile, yola çıkmadan önce, 11 Kasım 1879 tarihinde Cimnastik Cemiyetleri'ni lağvetmek istemiş, fakat başarılı olamamıştır¹³. Şarkî Rumeli Vâlisi tâyin edildiği tarihten sonra ilk defâ İstanbul'a gelen Aleko Paşa'ya, Türk ahâlinin hukukunun muhâfaza olunması için Bâbîâli'ce bâzı tavsiyelerde bulunulmuş¹⁴ ve 24 Kasım 1879 tarihinde tekrâr Filibe'ye dönmüştür¹⁵. Aslında Aleko Paşa, vâililik vazifesine başlamak üzere Şarkî Rumeli'ye hareket ederken, senede iki defâ İstanbul'a geleceğini, vilâyet hakkında mâlûmât vereceğini ve icâb eden emir ve tâlimâtları alacağını bildirmiş, bu da, Sultan II. Abdülhamid'i ziyâdesiyle memnûn etmiştir¹⁶. Fakat, kendisinin İstanbul'da bulunduğuna, ancak 24 Ekim 1879, 15 Temmuz 1880¹⁷ ve 16 Haziran 1883¹⁸ tarihlerinde tesâdüf edebiliyoruz. Ayrıca, vâililiğinin sona ermesine tekaddüm eden 6 Mayıs 1884 tarihinde tekrâr gelmiş¹⁹ ve yine Şarkî Rumeli'ye dönmüşse de, bunun mahzûrlu olması yüzünden, İstanbul'da kalması daha münâsîp görülmüştür²⁰.

Memûriyetinin sonuna kadar, Aleko Paşa'nın ortaya koyduğu siyâset, vilâyetin idâresindeki inisiyatifini elde tutmak ve Bulgarların desteğini kazanmak maksadına mâtûf olmuştur. Hattâ bu uğurda, vilâyet dâhilindeki Bulgarların imtiyazlı bir seviyede tutulmalarına mukabil, Türk ahâlinin mağdûr edilmesini görmezlikten gelmiştir. Halbuki Bulgarlar, Büyük Bulgaristan için yaptıkları faaliyetlerinde, kendisini sâdece bir vâsıta olarak görmüşler ve bunu da, 29 Mayıs 1880 tarihinde İslimye'de tertitledikleri bir toplantıda olduğu gibi, ifâde etmekten çekinmemişlerdir²¹. Bu sebepledir ki Aleko Paşa, Büyük Bulgaristan Partisi'nin bu toplantısına, Bulgaristan Emareti kâfi derecede silâhlı nıncaya kadar ilhâka dâir hazırlıkları idâre edecek olan Birlik Komitesi'nin tesisine, 60.000 askerin tertibi için gereken 3.750.000 levalık tahsisâta,

11) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 273

12) BA, Bİ, Nr 251

13) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 275

14) BA, BEO, Nr 969, h 42

15) BA, Bİ, Nr 256

16) BA, Bİ, Nr 251

17) BA, BEO, Nr 969, h 42

18) BA, YT, Nr 34-1514-159-94

19) BA, Bİ, Nr 371; YA, Nr 23/31, lef 2

20) BA, İD, Nr 72825

21) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 276

Rusya'dan silâh, para, asker ve subay idhâli ile, Sofya'daki Millî Banka'dan 800.000 leva borç alınmasına, sâdece seyirci kalmıştır²². Ayrıca, bir taraftan Makedonya'daki Bulgarlara maddî ve mânevî yardımda bulunmak, onlara mektepler açmak, eğitim ve morallerini yükseltmek için para toplamak gayesi ile, 1880 Ağustos'unda Filibe'de, Makedonya İâne Derneği'ni tesis eden Bulgarlar, diğer taraftan da, bütün bunlara mâni olması hâlinde kendisini Şarkî Rumeli'den kovacaklarını, vâlinin yüzüne karşı açıkça söyleyebilmişlerdir. Fakat o, Pâdişâh'ı teskin için, tekrâr aynı vazifede kalacağından emin olarak istifâ talebinde bulunmuşsa da, tahminleri istikametinde istifâsı kabûl edilmemiştir²³.

Aleko Paşa, vâliliği süresince yalnız Büyük Bulgaristan Partisi'ne karşı değil, Filibe'deki Rusya konsoloslarına karşı da nüfûz mücâdelesini vermiştir. Zirâ, aynı zamanda Umûmî Meclis'teki ekseriyeti teşkil eden bu partinin mânevî lideri olan, Rusya'nın Şarkî Rumeli'deki ilk konsolosu Prens Çeretlef, mebuslar üzerindeki tesiri ve meclisin çalışmalarına müdâhalesi yüzünden, devâmlı olarak vâliye müşkilât çıkarmıştır²⁴. Aleko Paşa da, hükûmet konağının mefruşât masrafları için istediği 2.000 liranın mecliste kabûl olunmaması ile, Prens Çeretlef, Milis Kumandanı Ştregger Paşa ve Nafia Müdürü Volkoviç Bey'in, kendisi aleyhinde çevirdikleri entrikalar sebebiyle, ikinci defâ istifâ talebinde bulunmuştur²⁵. Fakat Aleko Paşa'nın vâliliğini, siyâsetine muvâfık gören Rusya, Filibe konsolosu Çeretlef'i geri çağırarak, onun bu memûriyetteki devâmını sağlamıştır²⁶. Bu hâdise üzerine mevkiini biraz olsun sağlamlaştıran Aleko Paşa, Büyük Bulgaristan'a dâir fikirlerinden usandığı Mâliye Müdürü Stranski'yi 1882 senesinin başında azletmişse de, sanki vâliye mânâlı bir mesaj vermek ister gibi, Umûmî Meclis, onu kendisine başkan yapmıştır²⁷.

Aleko Paşa'nın, Prens Çeretlef ile olduğu gibi, yeni Rus konsolos Krebel ile dostâne münâsebetlerde bulunduğu söylenemez. Zirâ Krebel, vilâyetin dâhilî meselelerine karışmış, vâlinin hemen her karârını tenkit etmiş, kendisinin fikir ve tasviplerinin de alınmasını istemiş ve bizzat hazır bulunmaya gayret ettiği meclis müzâkerelerinde, mebusları tesiri altına almıştır. Bu yüzden, hâricî müdâhalelere mâni olmak isteyen bâzı Bulgarlar, hem Ruslara ve hem de Türklere karşı bir cephe teşkil etmek maksadıyla, bir Millî Parti kurmuşlardır. Umûmî Meclis'teki mebusların yüzde kırkının aynı fikirde olması sebebiyle ciddî bir taraftar bulan bu partiye, meclis başkanı Stranski de dâhil olmak

22) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 188-189

23) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 276

24) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 276

25) BA, YT, Nr 14-433-126-9

26) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 276

27) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 277

üzere, Büyük Bulgaristan Partisi'nden pek çok mebûs geçmiştir²⁸. Bu gelişmeler, Millî Partî'nin kendisini destekleyeceğini zanneden Aleko Paşa'yı bir hayli ümitlendirmiş ve bilhassa, 1882 Kasım'ında Krebel ile münâsebetlerini kestiğinden, bu mesele, daha fazla önem kazanmıştır. Krebel ise, Stranski'nin meclis başkanlığına getirilişinde mühim bir rol oynadığı gibi, Aleko Paşa'nın aleyhindeki faaliyetleri desteklemiş ve Encümen-i dâimî Komisyonu'na, yalnız Büyük Bulgaristan Partisi'ne mensûp mebûsların seçilmesini temin etmiştir²⁹.

3) Aleko Paşa'nın Vazifesinin Sona Ermesi

Herkesi memnûn etmek gibi, tatbiki mümkün olamayan bir düşünce ile işe başlayan Aleko Paşa, neticede, hem hiç bir tarafı memnûn edememiş ve hem de, Şarkî Rumeli meselesinde, diğer devletlere nazaran daha mühim bir mevkie bulunan Rusya ve Osmanlı Devleti'nin desteğini kaybetmiştir. Bu meyanda, Rusya'nın siyâsetine karşı takındığı menfî tavır sebebiyle, yeniden vâli seçilebilmek yolunda Ruslardan ümidini kesmiş ve son zamanlarda, Avusturya'nın tarafını tutan bir siyâset tâkibine başlamıştır³⁰. Zirâ bu şekilde, Rusya'ya karşı bir denge tesisine çalışırken, Osmanlı Devleti'ne de taraftâr görünmeye gayret sarfetmiştir³¹. Fakat Bâbîâli, Aleko Paşa'nın yeniden Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne vâli tâyin edilmesi için herhangi bir sebep görmemiş ve hattâ, hakkındaki memnûniyetsizliğini, şu hususlara istinâd ettirmiştir:

- Vilâyetin senelik vergisini, 240.000 liradan 180.000 liraya tenzil etmesi,
- Devlete âit olan vilâyet gümrüklerine, Rûsûmât idâresi'nin müdâhalesini kabûl etmemesi,
- Vilâyetteki asker ve mühimmât miktârını belirten milis jurnalini, her ayın sonunda göndermesi gerekirken, göndermemesi,
- Umûmî Meclis'te tanzim olunan kanun ve nizamname lâyhâlarının, mütemâdiyen, Bâbîâli ile vilâyet arasında ihtilâfı dâvet edecek şekilde hazırlanması,
- Vilâyetteki Türk ahâlinin, memûriyetlerden ve Dâhilî Nizamname'de belirtilen haklardan istifâde edememesi,
- Bulgaristan ile birleşmek maksadıyla, vilâyet dâhilinde yürütülen faaliyetlere mâni olmaması,

28) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 278-279

29) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 278

30) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 280

31) BA, Bİ, Nr 338

- Yeniden seçilmesi hâlinde, kendisini bir daha vâililikten uzaklaştırmanın mümkün olamayacağı,
- Devletlerden birinin muhâlefeti, diğerlerinin muvâfakatini hükümsüz bıraktığından, Rusya'nın menfî tavrı âşikâr iken, yeniden teklif edilmesinin münâsip görülmediği³².

Netice itibâriyle Aleko Paşa, memûriyetinin 12 Nisan 1884 tarihinde sona ermesi ile, Şarkî Rumeli Vâililiği'nden ayrılmaya mecbûr kalmış ve yerine, müşteşârı Gavril Efendi, vekâleten tâyin edilmiştir³³.

4) Aleko Paşa'nın Avrupa'ya Seyahat Talebi

Aleko Paşa'nın vâililiği esnâsında, Bâbîâli ile Şarkî Rumeli arasında cereyân eden muhâbere içerisinde, her sene muntazaman bahis mevzuu edilen husûs, onun Avrupa'ya seyahat talebi olmuştur. Buna göre, ilk defâ 1880 Nisan'ında İstanbul'a gönderdiği bir tahrir ile, vücudca olan rahatsızlığı yüzünden, hem doktorlara muayene olmak ve hem de Mayıs ayı ile birlikte başlayan kaplıcalar mevsiminden istifâde etmek için, bir iki ay kadar Avrupa'ya gitmek istediğini bildirmiştir. Bâbîâli tarafından dikkate şâyân bir durum olarak karşılanan bu ilk talep, kabûl edilmemiş ve kendisinin, "tebdîl-i havâ" maksadıyla aynı süre için İstanbul'a gelmesine karar verilmiştir. Yine Aleko Paşa'nın, rahatsızlığının ne olduğunu ve hangi memlekete gideceğini belirtmeden, müteâkip üç sene bahar mevsimlerinde tekrarladığı Avrupa'ya seyahat talebi, her defâsında İstanbul'a dâvet edilmek ve bâzı taltiflerde bulunulmak sûretiyle geçiştirilmiştir³⁴.

Diğer taraftan, İstanbul'a gelerek müsaade almaksızın Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin hâricine çıkan vâlinin vazifesi, Dâhilî Nizamnâme'ye göre derhâl sona ereceğinden, Aleko Paşa da, bu seyahatinin gerçekleşebilmesi için, Bâbîâli'nin tasvibini temine çalışmıştır. Buna muvaffak olamadığı içindir ki, 3 Mayıs 1883 tarihli telgrafnâmesinde, Avrupa'ya gidebilmek için Bulgaristan içerisinde geçmesi gerektiğini, fakat vâililik sıfatının ve öteden beri Pâdişâh'a karşı duyduğu bağlılığın böyle bir harekete mâni olduğunu belirttikten sonra, buna rağmen her şeyi ve bu arada istifâ etmeyi dahi göze aldığını ifâde etmiştir³⁵. Bu kesin tavır üzerine, seyahatinde herhangi bir mahzûr bulunmadığına Meclis-i

32) BA, Bİ, Nr 371, lef 1

33) BA, Bİ, Nr 338, lef 1

34) BA, Bİ, Nr 263, 308, 310, 311; BEO, Nr 438, h 2/45; BEO, Nr 969, h 453, 387, 427; YA, Nr 16/2, lef 2

35) BA, Bİ, Nr 340, lef 2

mahsûs-ı vûkelâ'ca karar verilmişse de³⁶, Sultan II. Abdülhamid tarafından kabûl edilmemiştir³⁷.

Aleko Paşa'nın Avrupa'ya gitme talebine Bâbîâli'ce endişe ile bakılması, onun vâililiğinden sonra da devâm etmiştir. Zirâ, yeniden vâli seçilemeyeceğinin kesinlik kazanması üzerine, önce Romanya'ya giderek oradaki çiftliği ile ilgili bâzı işlerini halletmek ve daha sonra Paris'te bulunan kız kardeşinin yanına uğramak maksadıyla istediği bir aylık müsaade³⁸, siyâsî şartların nezâketi sebebiyle³⁹ verilmemiştir⁴⁰.

b) Gavril Paşa⁴¹

Aleko Paşa'nın vâlilik süresinin 12 Nisan 1884 tarihinde dolması üzerine Bâbîâli, başlangıçtan beri hem müsteşâr ve hem de Dâhiliye Müdürü sıfatıyla vazife yapmakta olan Gavril Efendi'yi, 23 Nisan 1884 tarihli irâde ile, bu mâkama tâyin etmiştir⁴². Böylece, 18 Mayıs 1884 tarihine kadar sürecek olan bu vekâlet ile, vâlilik mâkâmının münhâl kalmaması temin edilirken⁴³, yeni vâlinin tespiti için de müzâkerelerde bulunulmuştur. Meseleyi bir çok kerre müzâkere eden Meclis-i mahsûs-ı vûkelâ, vâli seçilecek şahsın öneminin, Şarkî Rumeli Vilâyeti ile aynı nispette olduğunu ve Aleko Paşa'nın bir daha seçilmeme-

36) BA, Bİ, Nr 340, lef 1

37) BA, Bİ, Nr 340

38) BA, YA, Nr 23/31, lef 2

39) BA, Bİ, Nr 373, lef 1

40) BA, Bİ, Nr 373

41) Gavril Kristeviç, bir Bulgar ailenin çocuğu olarak 1822 veyâ 1824 senesinde Kazan'da dünyaya gelmiş ve ilk tahsilini ailesinden gördükten sonra, on iki yaşına geldiğinde, Aleko Paşa'nın babası Stefanaki Bey tarafından evlatlık olarak alınmıştır. Onun sâyesinde ciddî bir tahsil görmesinin yanı sıra Türkçe, Fransızca ve Grekçe'yi öğrenen Gavril Paşa, yirmi yaşında da, hukuk tahsili yaptırılmak maksadıyla Paris'e gönderilmiştir. İstanbul'a dönüşünde ise İslâm hukuku öğrenmiş ve Ticâret Nezâreti'nin Muhtelit Ticâret Mahkemesi'nde âzâ olarak uzun süre vazife almıştır. Stefanaki Bey'in Sisam Vâililiği sırasında, kâtip sıfatıyla kendisine refâkat eden Gavril Paşa, onun vefâtı üzerine, önce Ticâret Mahkemesi'nin ve daha sonra İstanbul Birinci Hukuk Mahkemesi'nin riyâsetine getirilmiştir. Bu arada, bir Rum ailenin kızıyla evlenmiş ve Rum tesiri altında kalması sebebiyle, Bulgar vatan-severliği geri plânda yer almıştır (bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 280-281).

42) BA, Bİ, Nr 338

43) BA, BEO, Nr 970, s. 67-71

si gerektiğini belirttikten sonra, başlangıçta olduğu gibi, Cebel-i Lübnan eski mutasarrıfı Rüstem Paşa üzerinde durmuşsa da, bazı mahzûrlara binâen münâsip görmemiştir. Zirâ kendisi, herne kadar bu memûriyet için hâtırlara gelen zevâtın cümlesine fâik ve bütün devlet erbâbının takdirlerine lâayık ise de, Katolik mezhebinden olması ve bilhassa, Bulgaristan meselesinin hâricinde kalması sebebiyle, tercih edilememiştir. Diğer taraftan, Bulgar olmayan Hristiyan zevâttan hiç birinin, Rüstem Paşa derecesinde bulunmadığını belirten meclis, Bulgar milletine mensûbiyetinden çok, ehliyet ve tecrübesi sebebiyle, Dâhiliye Müdürü Gavril Efendi'nin tâyin edilmesinin münâsip olduğuna, 4 Mayıs 1884 tarihinde karar vermiştir⁴⁴.

Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da alınan bu karar, hemen tatbika konulmamış ve Gavril Efendi hakkındaki fikirleri öğrenilmek maksadıyla, ilgili devletlere mürâcaât olunmuştur. Böyle bir tâyine en fazla taraftâr olan Rusya⁴⁵ ile, İngiltere⁴⁶ ve İtalya⁴⁷, karârı memnûniyetle karşılarken, Almanya⁴⁸, Avusturya⁴⁹ ve Fransa⁵⁰ ise, fazla müspet davranmamakla berâber, muhâlefette de bulunmamışlardır. Neticede, ilgili devletlerin bu mütâlâaları, Hâriciye Nezâreti tarafından Sadâret'e arzedilince⁵¹, sâhip olduğu bâlâ rütbesi vezârete yükseltilmek sûretiyle, Şarkî Rumeli Vâliliği'ne, 18 Mayıs 1884 tarihinde Gavril Efendi tâyin edilmiştir⁵². Zâten vekil sıfatıyla bu mâkamda bulunan Gavril Paşa, tâyin karârının kendisine tebliğ edilmesi üzerine⁵³ son derece memnûn olmuş ve 19 Mayıs 1884 tarihli bir telgrafnâme ile, teşekkür edebilmek için, İstanbul'a gelmek istediğini bildirmiştir⁵⁴. Bu talebi Bâbîâli tarafından mâkul karşılanınca⁵⁵, 30 Haziran - 7 Temmuz 1884 tarihleri arasında İstanbul'da bulunmuş⁵⁶ ve kendisine, hem vezâret rütbesi için Dîvân-ı hümayûn kalemi'nde hazırlanan

44) BA, Bİ, Nr 371, lef 1

45) BA, Bİ, Nr 374, lef 5

46) BA, Bİ, Nr 374, lef 3

47) BA, Bİ, Nr 374, lef 6

48) BA, Bİ, Nr 374, lef 2

49) BA, Bİ, Nr 374, lef 4

50) BA, Bİ, Nr 374, lef 7

51) BA, Bİ, Nr 374, lef 1

52) BA, Bİ, Nr 374

53) BA, BEO, Nr 970, h 207

54) BA, ID, Nr 72825, lef 1

55) BA, ID, Nr 72825; Bİ, Nr 377; BEO, Nr 970, h 216

56) BA, BEO, Nr 970, h 231

menşûr ve hem de, Türk ahâlinin hukukuna itina gösterilmesine dâir bâzı tâlimâtlar verildikten sonra, tekrar Filibe'ye dönmüştür⁵⁷. Bu ziyâretinden başka Gavril Paşa'nın, 8 Ağustos⁵⁸ - 7 Eylül 1885⁵⁹ tarihleri arasında, bir kere daha İstanbul'a geldiğini görüyoruz.

Gavril Paşa'nın vâililiğinin, ne Osmanlı Devleti, ne de Rusya açısından herhangi bir ihtilâfa sebebiyet vereceği düşünölmüştür. Babıali, yeni vâlinin sadâkatinden şüphe etmezken, Ruslar da, onun Aleko Paşa gibi Millî Parti'yi destekleyeceğine ve Rusya konsolosu Sorokin'e müşkilât çıkaracağına ihtimâl vermemişlerdir⁶⁰. Fakat, vâlinin fazla mütedil olmasının mahzûrları, daha sonra ortaya çıkmıştır. Zirâ, Millî Parti'nin faaliyetlerini Bâbıâli'nin dikkatlerinden saklayan Gavril Paşa⁶¹, hem Osmanlı Devleti ve hem de Rusya'nın tahminlerinin hilâfına, Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan tarafından ilhâkına, bilerek veyâ bilmeyerek zemin hazırlarken, kendisi de bu hatâsının bedelini, vâililik mâkamından uzaklaştırılmakla ödemıştır.

II) Dâhiliye Müdürleri

a) Gavril Efendi

Gavril Efendi, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki ilk Dâhiliye Müdürü ve müstesârdır. Aleko Paşa'nın 21 Mayıs 1879 tarihli tahriri üzerine bu memûriyete getirilmiş ve beş sene süre ile aynı vazifeyi devâm ettirmiştir⁶². Dâhiliye Müdirliği esnâsında Gavril Efendi'nin, vilâyetteki Türk ahâliye karşı ortaya koyduğu icraâtında, müspet olması bir yana, tarafsız kaldığını dahi göremiyoruz. Zirâ, Bulgarlar tarafından katledilen Türklerin akrabalarını, şikâyetle bulunmamaları için tevkif ettirmesi, hazırlanan nüfus istatistik cedveline Türk nüfusun yarısı yazılmadığı için itiraz eden Müfti Efendi'yi Umûmî Meclis'te cezâlandırmak istemesi, kilise veyâ depo hâline getirilen câmilerin tahliyesi için Bâbıâli'den gönderilen emirleri dikkate almaması, telgrafhânelerde Bulgar memûrları istihdâm etmesi, telgraf muhâberelerinde yalnız Bulgarca kullanılması ve bu yüzden zor durumda kalan Türk ahâliye bir takım kolaylıklar sağlamak için hazırlanan lâyhâya gösterdiği muhâlefet, onun tarafgir icraâtından bâzılarıdır⁶³.

57) BA, Bİ, Nr 377, 379

58) BA, BEO, Nr 970, h 425, 428, 435

59) BA, ID, Nr 75860

60) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 281

61) BA, BEO, Nr 970, h 371, 408

62) Bu tâyin ile ilgili olarak, Birinci Bölüm'de mâlûmât verilmişidi.

63) BA, YT, Nr 14-433-126-9

Bir taraftan Türklere karşı menfî bir tavır içerisinde olan Gavril Efendi, diğer taraftan Bulgarlara hoş görünerek, onların muhabbetlerini kazanmaya çalışmıştır. Meselâ, Bulgarların Filibe Köprüsü başına diktikleri ve ucunda Bulgar bayrağı olan bir direğin kırılması için, Aleko Paşa'dan aldığı emri yerine getiren Filibe Zâbita Müdürü Sırpı Raykoviç, Gavril Efendi tarafından hırsızlıkla ithâm olunarak, dokuz ay süre ile hapsedilmiştir⁶⁴. Bâbiâli'ce bilinen bu hususlara rağmen, hakkında herhangi bir şey yapılmamış ve hattâ, taltiflerde bulunulmak sûretiyle, hâdiseler görmezlikten gelinmiştir⁶⁵.

b) Naçof Efendi

Gavril Efendi'nin vâli tâyin edilmesi üzerine, Dâhiliye Müdiriyeti, 18 Mayıs - 7 Temmuz 1884 tarihleri arasında münhâl kalmıştır⁶⁶. Bu esnâda Gavril Paşa, içlerinden birinin bu memûriyete tâyini maksadıyla, üç adayın isimlerini belirten bir tezkireyi, 22 Mayıs 1884 tarihinde Bâbiâli'ye göndermiştir⁶⁷. Aday olarak, Filibeli Geşof Yovaço Efendi, Maarif Müdürü Yovakim Garoyef Efendi ve İslimye Mutasarrıfı Naçev Naçof Efendi'nin kayıtlı bulunduğu bu tezkire, Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da müzâkere edilmişse de, karar verilemediği için, vâlinin tercihinin hangi istikamette olduğu kendisinden sorulmuştur. Gavril Paşa'nın 11 Haziran 1884 tarihli cevâbı⁶⁸ istikametinde, meseleyi yeniden müzâkere eden meclis, Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlerinden dolayı Geşof Yovaço Efendi'nin bu memûriyete lâayık olmadığına ve Naçev Naçof Efendi'nin de, Yovakim Efendi'ye nispeten daha münâsip olduğuna karar vererek, bu karârını Sadâret'e takdim etmiştir⁶⁹. Sadâret makâmınca aynı meâlde kaleme alınan bir tezkire ile mesele, Pâdişâh'ın tasdikine sunulmuş ve neticede Naçev Naçof Efendi, 7 Temmuz 1884 tarihli irâde gereğince, Dâhiliye Müdirliği'ne tâyin olunmuştur⁷⁰. Bu tâyine dâir hazırlanan ruûs da, muameleye konulmak üzere, 19 Temmuz 1884 tarihinde Filibe'ye gönderilmiştir⁷¹. Naçof Efendi'nin Dâhiliye Müdirliği, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ilhâkına kadar devâm etmiştir. Kendisinin,

64) BA, YT, Nr 14-433-126-9

65) BA, ID, Nr 64517; BEO, Nr 967, h 6; BEO, Nr 970, h 42, 52

66) BA, Bİ, Nr 374, 380

67) BA, Bİ, Nr 380, lef 1

68) BA, Bİ, Nr 380, lef 2

69) BA, Bİ, Nr 380, lef 1

70) BA, Bİ, Nr 380

71) BA, BEO, Nr 970, h 240

Gavril Paşa'nın teklifi üzerine⁷², 18 Nisan 1885 tarihinde ikinci derece Mecîdi nişanı ile taltif olunduğunu görüyoruz⁷³.

III) Mâliye Müdürleri

Mâliye Müdirliği, diğer müdiriyetlere nazaran daha hareketli bir idâreye sahne olmuş ve vilâyetin altı buçuk seneye yaklaşan ömrü boyunca, altı ayrı müdir bu memûriyete tâyin edilmiştir. Bu bahiste, arşiv vesikalarının verdiği mâlûmât nispetinde, kendilerine temâs etmeye çalışacağız.

a) Mösyö Schmit

Mösyö Schmit, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ilk Mâliye Müdürü olup, Aleko Paşa tarafından diğer müdirlerle birlikte tâyin olunduğu halde, tasdik için Bâbiâli'ye gönderilen tahrirde isminin belirtilmemesi yüzünden, tâyini bir müddet gecikmiştir. Bu sebeple, bir taraftan Hâriciye Nezâreti'nden mâlûmât talep eden Babıali⁷⁴, diğer taraftan Filibe'de bulunan Asım Paşa'ya gönderdiği 17 Haziran 1879 tarihli tahrir ile, vaziyetin tahkik edilmesini istemiştir⁷⁵. Bu talep üzerine, Asım Paşa'nın Aleko Paşa ile yaptığı görüşmeden sonra, Mâliye Müdürü'nin isminin sehven yazılmadığı anlaşılmış ve Mösyö Schmit'in tâyini de, 24 Temmuz 1879 tarihli irâde ile tasdik edilmiştir⁷⁶.

Fakat Mösyö Schmit, sâdece sekiz ay kadar bu memûriyette kalabilmiştir. Zirâ, vilâyetin mahdûd ve düzensiz olan vâridâtına mukabil, bûdcenin takriben üçte ikisinin milis askerine tahsisi, Mâliye Müdürü'ni zor durumda bırakmıştır⁷⁷. 9 Kasım 1879 tarihinde, üçüncü derece Mecîdi nişanı ile taltif olunan Mösyö Schmit⁷⁸, Aleko Paşa ile münâsebetlerinin bozulması yüzünden 1880 Mart'ında istifâ ederek, Mâliye Müdiriyeti'nden ayrılmak mecbûriyetinde kalmıştır⁷⁹.

b) Penof Efendi

Mösyö Schmit'in istifâsını kabûl eden Aleko Paşa, Mâliye Müdiriyeti'ne kontrol başmemûru Penof Efendi'yi vekâleten tâyin etmiş ve bu durumun, asâle-

72) BA, BEO, Nr 557, h 14/1123-a

73) BA, ID, Nr 75140; BEO, Nr 970, h 384

74) BA, Bİ, Nr 233, lef 1

75) BA, Bİ, Nr 233, lef 2

76) BA, Bİ, Nr 237

77) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 274; Osman Nuri, Aynı eser, II, 635

78) BA, ID, Nr 64517; BEO, Nr 967, h 6

79) BA, BEO, Nr 438, h 2/62; Osman Nuri, Aynı eser, II, 635

ten tâyin olunacak bir müdirin vazifeye başlamasına kadar devâm edeceğini, 22 Nisan 1880 tarihinde Bâbîâli'ye bildirmiştir⁸⁰. Bâbîâli de, vâliye gönderdiği cevâbî yazı ile, Dâhilî Nizamnâme'ye göre, ayrılan bir müdirin yerine muvakkâten bir başkasının tâyin edilebileceğini, fakat bu vekâletin uzun süre devâmının mahzûrlu olduğunu belirterek, asâleten tâyin olunacak şahsın vakit geçirilmeden tespiti, kendisinden istemiştir⁸¹.

Daha sonra Aleko Paşa, Umûmî Meclis Encümen-i dâimî âzâlarından Doktor Stranski'yi Mâliye Müdiriyeti'ne tâyin etmiş ve bu karârını, 12 Haziran 1880 tarihinde Bâbîâli'nin tasdikine sunmuşsa da, gerek bu mürâcaâtı ve gerekse 12 ve 15 Temmuz 1880 tarihli aynı meâldeki talepleri, kabûl edilmemiştir⁸². Burada, meselenin Penof Efendi'yi ilgilendiren tarafı, kendisinden sonra bu müdiriyete gelen Doktor Stranski'nin, 19 Aralık 1881 tarihinde tâyin olunmasıdır. Diğer bir ifâde ile, muhtemelen Penof Efendi, 22 Nisan 1880'den bu tarihe kadar, Mâliye Müdirliği'ni vekâleten yürütmüştür. Gerçi bu süre, vekâleten vazife yapmak için hayli uzun ise de, arşiv vesikalarında Mâliye Müdiri sıfatıyla Penof Efendi ile Doktor Stranski arasında herhangi bir şahsın yer almaması ve vâlinin Doktor Stranski üzerinde mütemâdiyen ısrârına rağmen, Bâbîâli'nin kabûl etmemesi, bu ihtimâli kuvvetlendirmektedir.

c) Doktor Stranski⁸³

Bulgaristan tarihinin mârûf sîmâlarından biri olan Doktor Stranski, yukarıda belirttiğimiz gibi, 12 Haziran 1880 tarihinden itibaren Mâliye Müdiriyeti'ne tâyin olunmak istenmişse de, Bâbîâli tarafından kabûl edilmemiştir. Zirâ Stranski hakkında bir tahkikât yaptıran Bâbîâli, onun, Cimnastik Cemiyeti'nin

80) BA, BEO, Nr 438, h 2/34

81) BA, BEO, Nr 968, s. 5

82) BA, BEO, Nr 438, h 2/84; BEO, Nr 969, h 42

83) Doktor Georg Stranski, 1848 senesinde Kalofer'de doğmuş ve ilk tahsilini Bulgaristan'da yaptıktan sonra, önce İstanbul'a ve buradan da Bükreş'e geçerek, üniversiteye devâm etmiştir. 1869-74 seneleri arasında Bulgar Komitesi'nin faal bir üyesi olan Stranski, 1874 senesinde tahsilini tamamlayınca Bükreş'te hekimlik yapmaya başlamış, fakat 1876 Osmanlı - Sırp Harbi'ne Sırpîlilar tarafında ve 1877/78 Osmanlı - Rus Harbi'ne de Romanya Kızılhaç'ının bir âzâsı olarak katılmıştır. 1878 senesinin ortalarında Filibe'ye yerleştikten sonra, bir süre Plevne'de hekimlik yapmıştır. Rusca, Rumence ve Fransızca'yı iyi derecede bilen Stranski, hekimliği bırakarak, önce Tırnova'daki Kurucu Meclis'e dâhil olmuşsa da, Şarkî Rumeli seçimlerine iştirâk maksadıyla Filibe'ye dönmüş ve seçimi kazanarak, Umûmî Meclis'e girmiştir (bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 280).

reislerinden olduğunu öğrenmiş ve bu yüzden, Aleko Paşa'nın ısrârlarına rağmen, tâyin kararını tasdik etmemiştir⁸⁴. Fakat, 19 Aralık 1881 tarihinde bu muhâlefetten vazgeçildiğini ve kendisinin Mâliye Müdirliği'ne tâyin olunduğunu görüyoruz⁸⁵. Hangi sebebe istinâden fikir değiştirdiğini tespit edemediğimiz Bâbîâli, 25 Aralık 1881 tarihli tahrir ile de, durumu Aleko Paşa'ya bildirmiştir⁸⁶. Bütün bu gelişmelerden sonra, Doktor Stranski, tâyin kararının üzerinden bir hafta bile geçmeden istifâ ederek, 31 Aralık 1881 tarihinde Mâliye Müdiriyeti'nden ayrılmıştır⁸⁷.

d) Geşof Efendi

Bâbîâli, Doktor Stranski'nin istifâsını gönderen Aleko Paşa'ya, istenilen şartları hâiz yeni bir müdir tâyin ederek İstanbul'a bildirmesini isteyince, vâli de, Yevan Strati Geşof Efendi'yi Mâliye Müdiriyeti'ne tâyin etmiştir. İki seneden beri Umûmî Meclis'in ve Encümen-i dâimî'nin başkanlığını yapan Geşof Efendi'nin tâyini, Bâbîâli'ce mâkul karşılandığı içindir ki, yeni vazifesi 11 Şubat 1882 tarihli irâde ile tasdik olunarak, vilâyete bildirilmiştir⁸⁸.

Geşof Efendi hakkında, Sadâret Kalemi'nce ortaya konulan müspet kanaate, Şarkî Rumeli Vilâyeti Türkçe Tahrirât Müdiri Kâzım Bey'in iştirâk etmediğini görüyoruz. Zirâ Kâzım Bey, başkanlığını Geşof Efendi'nin yaptığı Encümen-i dâimî'nin, Bulgar komitecilerden meydana geldiğini, vilâyet hakkında alınan kararlarda, kendisi başta olmak üzere, Nâfiâ Müdiri Volkoviç Bey ve Rusya konsolosu Prens Çeretlef'in tesirli olduklarını ve bunların da, Rusya'nın siyaseti istikametinde hareket ettiklerini bildirmektedir⁸⁹. Buna rağmen vazifesine devâm eden Geşof Efendi, ûlâ sınıf-ı ûlâ rütbesi ve ikinci dereceden Mecîdi nişânı ile taltif olunduktan sonra⁹⁰, istifâ etmek suretiyle, 16 Aralık 1883 tarihinde Mâliye Müdirliği'nden ayrılmıştır⁹¹. Fakat kendisinin, Kâzım Bey'i haklı çıkaracak şekilde, Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlere katıldığına, nümâ-

84) BA, BEO, Nr 969, h 198

85) BA, Bİ, Nr 290

86) BA, BEO, Nr 969, h 333, 348

87) BA, Bİ, Nr 299; BEO, Nr 969, h 348, 381. Aleko Paşa ile ilgili bahiste de belirttiğimiz gibi, Doktor Stranski'nin ayrılış şeklini, Spiridon Gopçeviç "azl" olarak vermekte ise de, bu husus arşiv vesikalarında "istifâ" olarak geçmektedir.

88) BA, Bİ, Nr 299

89) BA, YT, Nr 14-433-126-9

90) BA, BEO, Nr 53, h 98/3; BEO, Nr 970, h 42, 52

91) BA, Bİ, Nr 358; BEO, Nr 557, h 156/3367; BEO, Nr 970, h 108

yişler tertip ettiğine ve Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Bulgaristan tarafından ilhâkına dâir nutuklar söylediğine, 8 Haziran 1885 tarihinde Bâbîâli'nin Gavril Paşa'ya gönderdiği hüküm sâyesinde şahit oluyoruz⁹².

e) Yovanço Efendi

Daha önce Tuna Vilâyeti Müsteşârlığı'nda bulunan Hacı Petro oğlu Yovanço Efendi, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin teşkilinden sonra, bir aralık Bergos Mutasarrıflığı yapmış ve Bergos mebûsu olarak Umûmî Meclis'e girmişse de, Geşof Efendi'nin istifâsı üzerine, 16 Aralık 1883 tarihinde Maliye Müdirliği'ne getirilmiştir⁹³. Bu tercihin, 26 Aralık 1883 tarihinde Bâbîâli'ce tasdik edilmesi ile de, beşinci Mâliye Müdürü olarak vazifesine başlamıştır⁹⁴. Ayrıca, bu memûriyete dâir hazırlanan ruus, 30 Aralık'ta Filibe'ye gönderilmiştir⁹⁵. Takrîben bir sene süre ile bu mevkide kalan Yovanço Efendi, 13 Aralık 1884 tarihli istifasının⁹⁶, 24 Aralık'ta kabûl edilmesi üzerine, Mâliye Müdirliği'nden ayrılmıştır⁹⁷.

f) Macarof Efendi

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin altıncı ve sonuncu Mâliye Müdürü, Macarof Efendi olmuştur. Mâliye idâresi başmüfettişi olarak vazife yaparken, vâli tarafından Yovanço Efendi'nin yerine tâyin olunan Macarof Efendi'nin⁹⁸ yeni memûriyeti, 24 Aralık 1884 tarihli irâde ile kesinlik kazandığı gibi⁹⁹, bu husûsa dâir hazırlanan ruus da, 10 Ocak 1885'te gönderilmiştir¹⁰⁰. Şarkî Rumeli'nin ilhâkına kadar, takrîben dokuz ay Mâliye Müdirliği yapan Macarof Efendi'yi, bâzı müdirler gibi, Bulgar ahâliyi Osmanlı Devleti aleyhine tahrik eden vilâyet memûrları arasında görmekteyiz¹⁰¹.

92) BA, BEO, Nr 970, h 408

93) BA, Bİ, Nr 358, lef 1

94) BA, Bİ, Nr 358

95) BA, BEO, Nr 970, h 108

96) BA, Bİ, Nr 387, lef 1

97) BA, BEO, Nr 557, h 118/4275; Bİ, Nr 387

98) BA, Bİ, Nr 387, lef 1; BEO, Nr 557, h 118/4275; BEO, Nr 970, h 312

99) BA, Bİ, Nr 387; BEO, Nr 970, h 312

100) BA, BEO, Nr 970, h 319

101) BA, BEO, Nr 970, h 408

IV) Adliye Müdürleri

a) Kesakof Efendi

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ilk Adliye Müdürü olan Kesakof Efendi'nin bu memûriyete tâynini, bir hayli gec ve aynı zamanda güç olmuştur. Zirâ Aleko Paşa, tasdik maksadıyla Kesakof Efendi'nin tâynini diğer müdirlerle birlikte İstanbul'a gönderince, Bâbîâli, bu şahıslar hakkında tahkikat yapmasını, Filibe'de bulunan Asım Paşa'dan 2 Haziran 1879 tarihinde talep etmiştir. Bunun üzerine Asım Paşa, gerekli tahkikatta bulunduktan sonra, Kesakof Efendi'nin Rusya taraftarı ve birâderinin de, Rusyalı Kolonel Kesakof olduğunu tespit etmiş ve durumu, 5 Haziran 1879 tarihli bir tahrir ile Bâbîâli'ye arz etmiştir¹⁰². Diğer taraftan Hâriciye Nezâreti de, tâyin olunan müdirler hakkında Aleko Paşa ve İngiltere birinci komiseri Wolff ile muhâberede bulunup, bu konudaki mütâlaasını, 13 Haziran 1879 tarihinde Sadâret'e takdim etmiştir¹⁰³. Cereyân eden muhâberelerden sonra, mesele Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da görüşülmüş ve Rusya taraftarı olan Kesakof Efendi'nin müdiriyetinin reddine karar verilmişse de, gerekçesinin, Adliye Müdirliği için ehliyetsizliği ve kifayetsizliği, şeklinde belirtilmesi münâsip görülmüştür¹⁰⁴. Meclisin bu karârı, Sadâret'e arzedilmiş ve aynı istikamette çıkan 17 Haziran 1879 tarihli irâde ile kesinlik kazanınca, netice bilâhîre Aleko Paşa'ya tebliğ edilmiştir¹⁰⁵.

Fakat Aleko Paşa, bu durumda yeni bir müdir tespit edeceği yerde, 1 Ağustos'ta gönderdiği tahririnde, Kesakof Efendi'nin Adliye Müdirliği'ne tâyin edilmemesinin politikaca câiz olmadığından bahisle, bu konuda müspet bir irâde talebinde bulunmuş¹⁰⁶ ve hattâ bu talebini, 22 Ağustos¹⁰⁷ ve 1 Eylûl 1879¹⁰⁸ tarihleri ile, 11 Şubat¹⁰⁹ ve 15 Mayıs 1880¹¹⁰ tarihlerinde yenilemiştir. Ayrıca, Kesakof Efendi'nin vilâyet için lüzûmlu olduğundan ve ahâlinin kendisini Adliye Müdiri olarak görmek istediğinden de bahsetmiştir. Aslında, hatab tüccarlığından gelme câhil biri olan Kesakof Efendi'nin bu derece desteklenmesinin sebebi, Gavril Efendi tarafından himâye görmesi ve vâlinin, başlangıçta Rusya'ya meyyâl bir siyâset tâkip etmesi olmuştur¹¹¹.

102) BA, Bİ, Nr 233, lef 2103) BA, Bİ, Nr 233, lef 1104) BA, YA, Nr 3/52105) BA, Bİ, Nr 233106) BA, BEO, Nr 438, h 8107) BA, BEO, Nr 438, h 13108) BA, BEO, Nr 438, h 18109) BA, BEO, Nr 438, h 32110) BA, BEO, Nr 438, h 2/84111) BA, YT, Nr 14-433-126-9

Netice itibâriyle, Kesakof Efendi'nin tâyini 19 Aralık 1881 tarihinde gerçekleşmiş ve daha önce herhangi bir müdir vazife almadığı içindir ki, iki buçuk seneye yakın bir süre, bu memûriyet münhâl kalmıştır¹¹². Fakat, bu kadar beklemesine rağmen, Kesakof Efendi'nin memûriyeti ancak altı ay devam etmiş ve istifâsının, 19 Haziran 1882 tarihli irâde ile kabûlü üzerine, Adliye Müdirliği'nden ayrılmıştır¹¹³.

b) Sallabaşof Efendi

Kesakof Efendi'den münhâl kalan Adliye Müdiriyeti'ne, Encümen-i dâimî ve Divân-ı âlî-i muhâkemât âzâlıklarında vazife almış olması sebebiyle, ehliyet ve liyâkat sâhibi Sallabaşof Efendi getirilmiştir. Vâlinin bu husûstaki talebi, önce Meclis-i mahsûs-ı vûkelâ'da görüşülüp, daha sonra burada kaleme alınan bir mazbata ile birlikte Sadâret'e arz edilince, alınan karar, 19 Haziran 1882 tarihli irâde ile tasdik olunmuştur¹¹⁴. Sallabaşof Efendi, hakkında müspet kanaât hâsıl olan bir kaç umûmî müdirden biri olup, vâlinin 5 Eylûl 1882 tarihli talebi üzerine¹¹⁵, kendisine, ûlâ sınıf-ı ûlâ rütbesi ile ikinci dereceden Mecîdi nişânı tevcih kılınmıştır¹¹⁶. O da, 11 Eylûl 1884 tarihine kadar vazife yaptıktan sonra¹¹⁷, istifâsının Bâbîâli'ce kabûl edilmesi üzerine, 17 Eylûl 1884'te Adliye Müdirliği'nden ayrılmıştır¹¹⁸.

c) Bobcof Efendi

Stefan Bobcof Efendi, Divân-ı âlî-i muhâkemât hukuk şûbesi âzâsı iken, Adliye Müdirliği'ne tâyin edilen son müdir olmuştur. Sallabaşof Efendi gibi liyâkat sâhibi olan Bobcof Efendi, tâyinine dâir yapılan 11 Eylûl 1884 tarihli teklifin¹¹⁹, 17 Eylûl'de kabûlü ile vazifesine başlamış¹²⁰ ve memûriyet ruusu da, 22 Eylûl 1884 tarihinde gönderilmiştir¹²¹. Tâyin muamelesinde herhangi bir müşkilât ile karşılaşılmayan Bobcof Efendi'nin bu vazifesi, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ilhâkına kadar devam etmiştir.

112) BA, Bİ, Nr 290; BEO, Nr 969, h 333

113) BA, Bİ, Nr 312; BEO, Nr 969, h 465

114) BA, Bİ, Nr 312; BEO, Nr 969, h 465

115) BA, BEO, Nr 557, h 98/3

116) BA, BEO, Nr 970, h 42, 52

117) BA, Bİ, Nr 384, lef 1

118) BA, Bİ, Nr 384; BEO, Nr 557, h 71/3097

119) BA, Bİ, Nr 384, lef 1; BEO, Nr 557, h 71/3097

120) BA, Bİ, Nr 384; BEO, Nr 970, h 262

121) BA, BEO, Nr 970, h 267

V) Nâfiâ Müdirleri

a) Volkoviç Bey

Volkoviç Bey, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ilk Nâfiâ Müdiri olup, Mösyö Schmit gibi, tâyinine dâir Aleko Paşa tarafından yapılan teklife, Bâbiâli'ce itiraz edilmeyen iki umûmî müdirden birisidir. 17 Haziran 1879 tarihinde tâyin olunan Volkoviç Bey¹²², iki sene kadar vazife yaptıktan sonra, 27 Temmuz 1881 tarihinde istifâ etmiş¹²³ ve bu istifâsının, 2 Ağustos 1881 tarihli irâde ile kesinleşmesi üzerine, Nâfiâ Müdiriyeti'nden ayrılmıştır¹²⁴. Ayrıca Volkoviç Bey, hakkındaki müspet kanaâte rağmen, vilâyet dahilindeki Bulgar memûrların ekserîsi gibi komite faaliyetlerine iştirâk etmişse de¹²⁵, 9 Kasım 1879 ve 16 Ocak 1881 tarihlerinde, üçüncü derece Mecidi¹²⁶ ve Osmânî¹²⁷ nişânları ile taltif edilmiştir.

b) İstanbulski Efendi

Aleko Paşa, Volkoviç Bey'in istifâsı üzerine 27 Temmuz 1881 tarihinde Bâbiâli'ye bir telgraf göndererek, Mekteb-i tıbbiyye'den mezûn olup, bu mektepte muallimlik ve bir seneden beri de İslimye Mutasarrıflığı yapmakta olan Doktor Hristo İstanbulski Efendi'yi, Nâfiâ Müdiriyeti'ne tâyin ettiğini bildirmiştir¹²⁸. Aynı telgrafnamede vâlinin, İstanbulski Efendi hakkındaki takdirlerini de belirtmesi sâyesinde, bu tâyin, Bâbiâli'nin herhangi bir muhâlefetine mârûz kalmaksızın, 2 Ağustos 1881 tarihinde tasdik edilmiştir¹²⁹. Bu şekilde vazifesine başlayan İstanbulski Efendi, diğer umûmî müdirlerle nazaran uzun sayılabilecek bir süre Nâfiâ Müdirliği yaptıktan sonra, 28 Mart 1884 tarihinde istifâsını vererek ayrılmış¹³⁰ ve bu talebi, 8 Nisan 1884'te Bâbiâli'ce kabûl olunmuştur¹³¹.

122) BA, Bİ, Nr 233; YA, Nr 3/52

123) BA, Bİ, Nr 286, lef 1; BEO, Nr 969, h 251

124) BA, Bİ, Nr 286; BEO, Nr 969, h 251

125) BA, YT, Nr 14-433-126-9

126) BA, İD, Nr 64517; BEO, Nr 967, h 6

127) BA, İD, Nr 66206; BEO, Nr 438, h 2/164, BEO, Nr 969, h 52

128) BA, Bİ, Nr 286, lef 1

129) BA, Bİ, Nr 286; BEO, Nr 969, h 251

130) BA, Bİ, Nr 368, lef 1

131) BA, Bİ, Nr 368; BEO, Nr 557, h 7/899; BEO, Nr 970, h 185

Aynı zamanda, 3 Kasım 1883 tarihinde tevcih olunan ülâ sınıf-ı ülâ rütbesi ve ikinci dereceden Mecîdî nişânının sâhibi olan Doktor İstanbulski'yi¹³², Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetler içerisinde görmekteyiz. Zirâ, istifâsı henüz Bâbîâli tarafından kabûl edilmemişken, Kızanlık'ta yapılan bir toplantıya katılarak, Bulgaristan ile Şarkî Rumeli'nin birleşmesi için bâzı tedbirler alınmasını istemiş ve bu meyanda, Filibe'deki konsoloslar nezdinde bir mebûs vazifelendirilerek, kendilerinden cevap alınıncaya kadar, Osmanlı Devleti'ne ödenen senelik verginin tehirini teklif etmiştir. İleriki senelerde Bulgaristan siyâsetinde mühim bir rol oynayacak olan İstanbulski Efendi'nin bu teşebbüsü Bâbîâli'ce öğrenildiği içindir ki, 1 Nisan 1884 tarihinde, kendisine verilmiş olan rütbe ve nişânlar geri alınmıştır¹³³.

c) Dagorof Efendi

İstanbulski Efendi'den sonra, Nâfiâ Müdiriyeti'ne, ülâ sınıf-ı ülâ rütbesinin sâhibi ve Eskizagra Mutasarrıfı Pavela Dagorof Efendi tâyin olunmuştur. Vâlinin bu konudaki talebinin¹³⁴, Bâbîâli tarafından münâsip görülmesi üzerine 8 Nisan 1884 tarihinde¹³⁵ yeni vazifesine başlayan Dagorof Efendi'nin müdiriyeti selefi gibi uzun ömürlü olmamış ve 13 Aralık'taki istifâsının¹³⁶, 24 Aralık 1884 tarihinde tasdik edilmesi ile, Nâfiâ Müdiriyeti'nden ayrılmıştır¹³⁷.

d) Hakanof Efendi

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin son Nâfiâ Müdürü, Doktor Hakanof Efendi olmuştur. Kendisi, Dagorof Efendi'nin istifâsı ile birlikte, Gavril Paşa tarafından bu memûriyete tâyin edilmiş¹³⁸ ve bu karar, 24 Aralık 1884 tarihli irâde ile resmîyet kazanmıştır¹³⁹. Ayrıca, müdiriyetine dâir Bâbîâli'ce hazırlanan ruus, 10 Ocak 1885 tarihinde Filibe'ye gönderilmiştir¹⁴⁰.

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Bulgaristan tarafından ilhâkına kadar Nâfiâ Müdiriyeti'nde bulunan Hakanof Efendi de, Osmanlı Devleti'nin aleyhinde tertiplenen nümâyişlere iştirâk etmiştir. Meselâ, 1 Mart 1885 tarihinde Filibe'de

132) BA, BEO, Nr 557, h 98/3; BEO, Nr 970, h 42, 52

133) BA, BEO, Nr 557, h 9/971

134) BA, Bİ, Nr 368, lef 1; BEO, Nr 557, h 7/799

135) BA, Bİ, Nr 368; BEO, Nr 970, h 185

136) BA, Bİ, Nr 387, lef 1; BEO, Nr 557, h 118/4275

137) BA, Bİ, Nr 387

138) BA, Bİ, Nr 387, lef 1; BEO, Nr 557, h 118/4275; BEO, Nr 970, h 312

139) BA, Bİ, Nr 387; BEO, Nr 970, h 312

140) BA, BEO, Nr 970, h 319

düzenlenen bir mitinge katılmış ve hattâ, Avrupa Devletleri Makedonya için bir şey yapmayacak olurlarsa, Bulgar ahâlinin silâha sarılarak, Büyük Bulgaristan'ı meydana getireceklerine dâir konuşmalar yapmıştır. Bu nutkun gazetelerde yer alması üzerine Bâbîâli, Nâfiâ Müdürü hakkında gerekli muamelenin yapılmasını vâliden talep ettiği halde¹⁴¹, Gavril Paşa, bu talebi yerine getirmediği gibi, bu türlü rivâyetlerin doğru olmadığını belirten cevaplarla, meseleyi geçiştirmiştir¹⁴².

VI) Maarif Müdirleri

a) Yovakim Efendi

Maarif Müdiriyeti için, Aleko Paşa tarafından ilk defa Goroyef Efendi tâyin olunmuşsa da, kendisinin Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetleri bilindiğinden, münâsip görülmeyerek, 17 Haziran 1879 tarihinde reddedilmiştir¹⁴³. Fakat daha sonra, arşiv vesikalarında kâfî derecede mâlûmât bulunmaması sebebiyle, ne tâyin ne de ayrılış tarihlerini tespit edebildiğimiz Yovakim Efendi'yi, Maarif Müdürü olarak görüyoruz. Kendisinin müdirliği esnâsında, taltif için kaleme alınan vesikalar ise, en erken 9 Kasım 1879¹⁴⁴ ve en gec 13 Haziran 1882 tarihlerine âittir¹⁴⁵.

b) Goroyef Efendi

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, vâli tarafından Maarif Müdiriyeti'ne Goroyef Efendi getirilmek istenmişse de, Bâbîâli'ce kabûl olunmamıştır. Buna rağmen, Yovakim Efendi'den sonra kendisini, Aleko Paşa'nın 22 Eylûl 1883 tarihli taltifât talebi ile, Maarif Müdürü olarak görüyoruz¹⁴⁶. Tâyinine dâir çıkan irâdenin tespit edilememesi yüzünden, hakkındaki menfî kanaâttan niçin vazgeçildiğini öğrenemediğimiz Goroyef Efendi de, 13 Aralık 1884 tarihine kadar vazife yaptıktan sonra, istifâ etmek sûretiyle bu memûriyetten ayrılmıştır¹⁴⁷.

141) BA, BEO, Nr 970, h 364; MVM, Nr 2 , k 104

142) BA, BEO, Nr 970, h 408

143) BA, Bİ, Nr 233; YA, Nr 3/52

144) BA, ID, Nr 64517, 66206; BEO, Nr 438, h 2/164; BEO, Nr 969, h 52

145) BA, BEO, Nr 969, h 268

146) BA, BEO, Nr 557, h 98/3

147) BA, BEO, Nr 557, h 118/4275; BEO, Nr 970, 42, 52

c) Veliçkof Efendi

Gavril Paşa, Goroyef Efendi'nin yerine Dimitrof Efendi'nin getirilmesini istemişse de¹⁴⁸, daha sonra bu talepten vazgeçilerek, Veliçkof Efendi tâyin olunmuştur¹⁴⁹. Üçüncü ve sonuncu Maarif Müdürü olan Veliçkof Efendi de, Bulgar Komiteleri'nin faaliyetlerine iştirâk etmesine rağmen, 13 Aralık 1884 tarihinden vilâyetin ilhâkına kadar, aynı memûriyette kalabilmiştir¹⁵⁰.

VII) Milis ve Jandarma Kumandanları

a) Vitalis Paşa

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde Milis ve Jandarma Kumandanı olarak vazife yapan ilk subay, Vitalis Paşa'dır. Osmanlı ordusunda müstahdem bir Fransız subay olan ve 12 Şubat 1879 tarihinde bu memûriyete getirilen Vitalis Paşa'nın kumandanlığı çok kısa sürmüştür. Zirâ, milisteki Bulgar subayların kendisine, ya kerhen itaât etmeleri ya da hiç itaât etmemeleri, asker arasında hoşnudsuzluklara sebep olunca, vaziyet, Aleko Paşa tarafından Bâbîâli'ye aksettirilmiştir. Milis ve jandarma için istenilen teşkilât ve intizâmın, Vitalis Paşa'nın vazifesinden alınmasına bağlı olduğuna dâir valilikçe yapılan talep, Bâbîâli tarafından mâkul karşılanmış ve Vitalis Paşa, 10 Ağustos 1879 tarihinde azledilmiştir¹⁵¹.

b) Strecker Paşa

Aleko Paşa, bir taraftan anlaşılamadığı Vitalis Paşa'nın azlini isterken, diğer taraftan da, bir Alman subay olan Strecker Paşa'nın tâyinini talep etmiş¹⁵² ve bu talep, Seraskerlik mâkâmının da fikri alınmak sûretiyle, 10 Ağustos 1879 tarihli irâde ile kabûl olunmuştur¹⁵³. Milisteki subaylar, Strecker Paşa'nın tâyinine de itirâz etmişler, fakat kendisi, selefinden daha sert tedbirler alarak, kısa zamanda intizâmı tesis edebilmiştir¹⁵⁴.

148) BA, BEO, Nr 557, h 118/4275

149) BA, Bİ, Nr 387; BEO, Nr 970, h 312, 319

150) BA, BEO, Nr 970, h 408

151) BA, Bİ, Nr 210, 232, 247; BEO, Nr 438, h 25; İH, Nr 17172

152) BA, BEO, Nr 438, h 9

153) BA, Bİ, Nr 247

154) Osman Nuri, Aynı eser, s. 636

Reşid Paşa olarak da anılan yeni Milis ve Jandarma Kumandanı, vâli ile iyi münâsebetlerde bulunmuş ve hattâ, onun teklifi üzerine, 9 Kasım 1879 tarihinde, üçüncü dereceden Mecîdî nişânı ile taltif olunmuştur¹⁵⁵. Daha sonra tevcih edilen ikinci dereceden Mecîdî nişânı¹⁵⁶ ile ferik rütbesinin de sâhibi olan Strecker Paşa¹⁵⁷, Rusya konsolosu Prens Çeretlef'in tesiri altında kalmış ve âdetâ, her muamele için onun fikrini almaya başlamıştır. Bu sebeptendir ki, Rus subay, çavuş ve onbaşılara vazifeler verildiği gibi, milis askeri de, Rusya'nın askerî kanûn ve usûlleri ile idâre edilir olmuştur. Bütün bunlara ilâveten, miliste vazifeli diğer yabancı subaylar ayrılmaya zorlanmış ve bu meyanda, Osmanlı Devleti'ne sadâkatle hizmet eden jandarma başmüfettişi İngiliz Mâhir Paşa'nın istifâsını temin için pek çok gayret sarfedilmişse de, netice alınamamıştır¹⁵⁸.

Fakat, Aleko Paşa'nın Rusya lehinde tâkip ettiği siyâsetten vazgeçmesi, Strecker Paşa'nın, hem vâli ile olan münâsebetlerinin bozulmasına sebep olmuş ve hem de, Milis ve Jandarma Kumandanlığı'nın sonunu hazırlamıştır. Artık bu mâkamda kalamayacağını anladığı içindir ki, Seraskerliğe gönderdiği 4 Aralık 1883 tarihli dilekçe ile, tâyin olunduğundan beri dâimâ keyifsizlikten kurtulamadığını, bu durumun sıhhat ve vücûdunu vahim bir sûrette tehdid ettiğini belirterek, memûriyetten afvını istemiştir¹⁵⁹. Diğer taraftan Aleko Paşa, Bâbî-âli'ye gönderdiği birer tahrir ve telgrafnâme ile, bu talebin kabûlünün münâsib olacağını bildirmiştir¹⁶⁰. Bilhassa telgrafnâmesinde, Strecker Paşa'nın kendi kendine bölük kumandanlarını becâyış ve tebdil ettiğini, bu hâlin, gerek milis askeri arasında ve gerekse vilâyet dâhilinde hoşnudsuzluk ve masraflara sebep olduğunu, milisteki kumandanların, bu yüzden istifâ ederek Bulgaristan'a gitmek tehdidinde bulunduklarını belirten Aleko Paşa, yeni bir kumandanın tâyinine kadar, İngiliz Mâhir Paşa'nın vekâleten bu mevkîe getirilmesini istemiştir¹⁶¹. Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da görüşülen bu talep, müspet karşılanmış¹⁶² ve 12 Şubat 1884 tarihinde Strecker Paşa İstanbul'a dâvet olunurken, yerine Mâhir Paşa getirilmiştir¹⁶³.

155) BA, İD, Nr 64517

156) BA, BEO, Nr 967, h 6

157) BA, İD, Nr 71429

158) BA, YT, Nr 14-433-126-9

159) BA, YA, Nr 22/24, lef 4

160) BA, YA, Nr 22/24, lef 3

161) BA, YA, Nr 22/24, lef 5

162) BA, YA, Nr 22/24, lef 2

163) BA, Bİ, Nr 366

c) Mâhir Paşa¹⁶⁴

Milis ve Jandarma Kumandanlığı'nı vekâleten yürüten yegâne subay olan Mâhir Paşa, 14 Şubat 1884 tarihinde Filibe'ye gönderilen tahrir ile vazifesi-ne başlamışsa da¹⁶⁵, kumandanlığın uzun süre vekâleten idâresi uygun görülme-diğinden, Drigalski Paşa'nın tâyini üzerine, 2 Nisan 1884 tarihinde bu memû-riyetten ayrılmıştır¹⁶⁶.

d) Drigalski Paşa

Bir taraftan Mâhir Paşa'nın kumandanlığı devâm ederken, diğer taraftan Bâbîâli ile vilâyet arasında yapılan muhâberelerle, bu mevkie hangi subayın asâleten tâyin olunması gerektiği hakkında, fikir teâtisinde bulunulmuştur. Bu hususta Seraskerlik makamı, ya ferîkandan Drigalski Paşa'nın ya da piyâde mirlivalarından Şahin Paşa'nın tâyini münâsip görünce, tercih hakkı Drigals-ki Paşa lehinde kullanılmış¹⁶⁷ ve buna dâir alınan karar, muameleye konulmak üzere Filibe'ye gönderilmiştir¹⁶⁸. Drigalski Paşa, Şarkî Rumeli'nin son Milis ve Jandarma Kumandanı olmuş ve bu memûriyeti, vilâyetin ilhâkına kadar devâm etmiştir¹⁶⁹.

VIII) Mutasarrıflıklar

a) Mutasarrıflar

Dâhilî Nizamnâme'de de belirtildiği gibi, Şarkî Rumeli Vilâyeti altı san-cağa taksim olunmuş ve bu sancakların her biri, birer mutasarrıf vâsıtasıyla idâre edilmiştir. Arşiv vesikalarında müşâhede edebildiğimiz kadarıyla, bu mu-tasarrıflar, vâlilikçe yapılan teklifin doğrudan doğruya Sadâret'e takdimi ve burada hazırlanan arz tezkiresinin, Pâdişâh tarafından tasdiki neticesinde ta-

164) Mâhir Paşa, Morning Post gazetesi sâhibinin birâderi olup, Lord Palmers-ton'un tavsiyesi üzerine, 1877/78 Osmanlı - Rus Harbi'nden önce orduya alınan, pek çok faydalı hizmetleri görülen (bk. BA, İH, Nr 17469, lef 2) ve Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin teşkilinden sonra da sermüfettiş olarak jan-darma idâresinde vazife yapan bir İngiliz subayıdır (bk. BA, BEO, Nr 969, h 197).

165) BA, Bİ, Nr 210; BEO, Nr 970, h 137

166) BA, Bİ, Nr 367

167) BA, Bİ, Nr 367

168) BA, BEO, Nr 970, h 176

169) BA, BEO, Nr 557, h 76; BEO, Nr 970, h 221; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 325

yin olunmuşlardır. Umûmî müdirler bahsinde olduğu gibi, ayrıca mecliste görülmeyen bu tâyin talepleri, genellikle vâlinin arzûsu istikametinde gerçekleşmiştir. Bu mutasarrıfların memûriyetlerinden ayrilmaları ise, istifâ¹⁷⁰, becâyiş sûretiyle bir diğer mutasarrıflığa geçmek¹⁷¹, müsteşâr veyâ umûmî müdir olarak terfî¹⁷² ve nâdiren de, azledilmek şeklinde olmuştur¹⁷³.

Fakat mutasarrıf tâyinlerinin, umûmî müdirlerle nispeten gec sayılabilecek bir tarihte yapıldığını görüyoruz. Herne kadar Aleko Paşa, Yovan Naydenof Efendi'nin Tatarpazarcığı, Teofan Ranbof Efendi'nin Hasköy, Nestor Markof Efendi'nin Eskizagra, Teodor İkonomof Efendi'nin İslimye ve Yovan Çanhof Efendi'nin de Bergos mutasarrıflığına tâyinini istemişse de¹⁷⁴, bu konuda, Bâbiâli'nin müspet veyâ menfî bir karârına tesâdüf edemiyoruz. Bu arada yeni bir tâyin yapılmaksızın, daha önce teklif olunan mutasarrıfların ekserîsinin 19 Aralık 1882 tarihinde yeniden teklif olunmaları ise¹⁷⁵, Bâbiâli'nin evvelki karârının, menfî olduğu ihtimâlini dâvet etmektedir. Ayrıca, altı sancağın tamâmına Bulgar mutasarrıfların tâyin edilmek istenmesi ve bunu da, Bulgarların ekseriyeti teşkil etmeleri ile, Türklerin, mutasarrıflık için liyâkatlı olmadıkları şeklinde izah eden Aleko Paşa'ya, Bâbiâli'nin 28 Nisan 1881 tarihli tahrir ile teessüflerini bildirmesi, bu ihtimâli kuvvetlendirmektedir¹⁷⁶.

Diğer taraftan vâlinin, 6 Şubat 1880 tarihinde Bankolof Efendi'nin Bergos ve İstanbulski Efendi'nin İslîmye mutasarrıflıklarına tâyin talebine¹⁷⁷, Bâbı-âli'nin ancak İstanbulski Efendi için müspet cevap verdiğini tahmin ediyoruz. Zirâ, tâyinine dâir herhangi bir vesikaya tesâdüf edememekle birlikte, İstanbulski Efendi'nin 3 Kasım 1881 tarihinde İslîmye mutasarrıflığından ayrılışını, tevsik edebiliyoruz¹⁷⁸. Bütün bunların yanı sıra, sancaklarına göre tespit edebildiğimiz mutasarrıfların isimleri, aşağıda gösterildiği gibidir:

170) BA, Bt, Nr 290; BEO, Nr 969, h 373

171) BA, Bt, Nr 408

172) BA, Bł, Nr 383

173) BA, Bi, Nr 316; BEO, Nr 969, h 514

174) BA, BEO, Nr 438, h 44

175) BA, Bł, Nr 290

176) BA, BEO, Nr 969, h 167

177) BA, BEO, Nr 438, h 88

178) BA, BEO, Nr 969, h 291

Sancağı	: İsmi	: Tayin Tarihi	: Ayrılış Tarihi
Filibe	Yorgi Konsolof Efendi	19. 12. 1881 ¹⁷⁹	2. 2. 1882 ¹⁸⁰
Filibe	Dimitrof Efendi	2. 2. 1882 ¹⁸¹	18. 9. 1885 ¹⁸²
Bergos	Yovan Zankof Efendi	19. 12. 1881 ¹⁸³	17. 7. 1885 ¹⁸⁴
Bergos	Petre Yovanof Efendi	24. 7. 1885 ¹⁸⁵	18. 9. 1885
İslimye	İstanbulski Efendi	6. 2. 1880 ¹⁸⁶	3. 10. 1881 ¹⁸⁷
İslimye	Naçev Naçof Efendi	3. 10. 1881 ¹⁸⁸	7. 7. 1884 ¹⁸⁹
İslimye	Hacı Yovanof Efendi	9. 9. 1884 ¹⁹⁰	7. 7. 1885 ¹⁹¹
İslimye	Dimitri Yovanof Efendi	24. 7. 1885 ¹⁹²	18. 9. 1885
Tatarpazarcığı	Yovan Naydenof Efendi	19. 12. 1881 ¹⁹³	17. 7. 1885 ¹⁹⁴
Tatarpazarcığı	Zankof Efendi	24. 7. 1885 ¹⁹⁵	18. 9. 1885
Hasköy	Teofan Raynof Efendi	19. 12. 1881 ¹⁹⁶	2. 10. 1882 ¹⁹⁷
Hasköy	Petre Yovanof Efendi	2. 10. 1882 ¹⁹⁸	17. 7. 1885 ¹⁹⁹
Hasköy	Naydenof Efendi	24. 7. 1885 ²⁰⁰	18. 9. 1885

179) BA, Bİ, Nr 290; BEO, Nr 438, h 44; BEO, Nr 969, h 333

180) BA, Bİ, Nr 297; BEO, Nr 969, h 373

181) BA, Bİ, Nr 297; BEO, Nr 969, h 373

182) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ilhak tarihi olan bu tarihi, mutasarrıflık vazifesinin sonu olarak aldık.

183) BA, Bİ, Nr 290; BEO, Nr 969, h 333

184) BA, BEO, Nr 557, h 75/2454; BEO, Nr 970, h 436

185) BA, Bİ, Nr 408; BEO, Nr 970, h 436

186) BA, BEO, Nr 438, h 88; BEO, Nr 967, h 156

187) BA, BEO, Nr 969, h 291

188) BA, Bİ, Nr 287; BEO, Nr 969, h 291

189) BA, Bİ, Nr 380

190) BA, Bİ, Nr 383; BEO, Nr 557, h 67/2985; BEO, Nr 970, h 260

191) BA, BEO, Nr 557, h 75/2454

192) BA, Bİ, Nr 408; BEO, Nr 557, h 75/2454; BEO, Nr 970, h 436

193) BA, Bİ, Nr 290; BEO, Nr 969, h 333

194) BA, Bİ, Nr 408; BEO, Nr 557, h 75/2454; BEO, Nr 970, h 436

195) BA, Bİ, Nr 408; BEO, Nr 557, h 75/2454; BEO, Nr 970, h 436

196) BA, Bİ, Nr 290; BEO, Nr 969, h 333

197) BA, Bİ, Nr 316; BEO, Nr 969, h 514

198) BA, Bİ, Nr 316; BEO, Nr 969, h 514

199) BA, Bİ, Nr 408; BEO, Nr 557, h 75/2454; BEO, Nr 970, h 436

200) BA, Bİ, Nr 408; BEO, Nr 557, h 75/2454; BEO, Nr 970, h 436

Sancağı	: İsmi	: Tâyin Tarihi	: Ayrılış Tarihi :
Eskizagra	Nestor Markof Efendi	19. 12. 1881 ²⁰¹	2. 10. 1882 ²⁰²
Eskizagra	Pavela Dagorof Efendi	2. 10. 1882 ²⁰³	14. 4. 1884 ²⁰⁴
Eskizagra	Atanas İliyof Efendi	9. 9. 1884 ²⁰⁵	?
Eskizagra	Atanas İliyof Efendi ²⁰⁶	27. 7. 1885 ²⁰⁷	18. 9. 1885

b) Mutasarrıf Müşâvirleri

Mutasarrıfların yanı sıra, her sancakta birer mutasarrıf müşâviri vazife almışsa da, bunların tâyinlerinde, Bâbîâli'nin tasdikine mürâcaât olunmadığı için, tatminkâr bir şekilde isimlerini tespit edemiyoruz. Tespit edebildiklerimizi de, vâli tarafından Bâbîâli'ye taltifleri teklif olunan müşâvirler meydana getirmektedir. Buna göre, arşiv vesikalarında belirtildiği kadarıyla, karşılaştığımız mutasarrıf müşâvirlerinin sancak, isim ve zikredildikleri tarihler, şu şekildedir:

Bergos	Zeki Efendi	13. 3. 1884 ²⁰⁸
Eskizagra	Şevket Bey	5. 1. 1884 ²⁰⁹
Hasköy	Râsim Efendi	2. 2. 1884 ²¹⁰
Tatarpazarcığı	Mahmud Efendi	10. 8. 1885 ²¹¹

Burada dikkati çeken husus, mutasarrıf müşâvirlerinin tamâminin Türk olması ve vilâyetin altı buçuk senelik ömrüne nispeten, gec sayılabilecek bir tarihte zikredilmeleridir. Bu da bize, ya vâliliğinin sonu yaklaşan Aleko Paşa'nın, vilâyette nâdiren bulunan Türk memurların taltiflerini talep ve isimlerini zikretmek sûretiyle, yeniden seçilebilmek için Bâbîâli'nin hoşnudluğunu kazanmak istediğini, ya da, mutasarrıf müşâvirliklerinin sâdece Türklerden meydana geldiğini, düşündürmektedir. Fakat, her mutasarrıfın maiyyetine, Dâhiliye Müdiri'nin teklifi üzerine vâli tarafından bir muavin tâyini, Dâhilî Nizamnâ-

201) BA, Bİ, Nr 290; BEO, Nr 969, h 333202) BA, Bİ, Nr 316; BEO, Nr 969, h 514203) BA, Bİ, Nr 316; BEO, Nr 969, h 514204) BA, BEO, Nr 557, h 7/899205) BA, Bİ, Nr 383; BEO, Nr 557, h 62/2895; BEO, Nr 970, h 260

206) Ne zaman ayrıldığını tespit edememekle birlikte, bir müddet sonra İliyof Efendi'nin, tekrar aynı vazifeye tâyin olunduğunu görüyoruz.

207) BA, Bİ, Nr 408; BEO, Nr 970, h 436208) BA, BEO, Nr 557, h 224/737209) BA, İD, Nr 71909; BEO, Nr 557, h 64; BEO, Nr 970, h 120210) BA, BEO, Nr 557, h 200/413; BEO, Nr 970, h 157211) BA, İD, Nr 75693; BEO, Nr 970, h 463

me'nin hükümlerinden iken²¹², gerek 1884 senesinden önceki ve gerekse Filibe ve İslimye mutasarrıf müşâvirlerinin zikredilmemesi, dikkate şayandır.

IX) Kaymakamlıklar

a) Kazâlar

Dâhilî Nizamnâme'ye göre Şarkî Rumeli Vilâyeti, yirmi sekiz kazâdan ibâret olacak²¹³ ve her bir sancak, asgarî dört ve âzamî altı kazâdan meydana gelecekti²¹⁴. Bu maksatla yapılan taksimât neticesinde, her sancağın merkezini aynı adla anılan kazâlar teşkil etmekle birlikte, diğer kazâların isimleri şu şekildedir:²¹⁵

Filibe	Sancağı: İstanimaka Rupcoz Kalofer Karlova Karacadağ Çepelli
Tatarpazarcığı	Sancağı: Peştera İhtiman Otlukköy Bânâ Petriç
Eskizagra	Sancağı: Yenizagra Kızanlık Çırpan Karapınar
Bergos	Sancağı: Aydos Misivri Ahyolu Karinâbâd Umurfakih

212) Yüz on üçüncü madde

213) Yüz sekizinci madde

214) Yüz onuncu madde

215) Mehmed Nasrullah - Mehmed Rüşdi - Mehmed Eşref, Memalik-i Mahrûsa-i Şâhâ-
neye Mahsûs Mükemmel ve Mufasssal Atlas, İstanbul 1325, s. 34-35

İslimye Sancağı: Yanbolu
Kazan
Kızılağaç
Kavaklı

Hasköy Sancağı: Harmanlı
Uzuncaova
Hacıilyas
Kırcaali

b) Kaymakamlar

Kazâların isimlerini tam olarak tespit edebilmemize rağmen, mutasarrıf müşâvirleri gibi, doğrudan doğruya vâli tarafından tâyin edilen kaymakamların isimlerini veremiyoruz. Bununla birlikte, taltifleri teklif olunan bazı Türk kaymakamlar ile, kaymakamlık vazifesinde bulundukları halde, mutasarrıflıklara tâyinleri istenen iki Bulgar kaymakama tesâdüf edebiliyoruz ki, bunların ilgili kazâ, isim ve zikredildikleri tarihler şöyledir:

Aydos	Selim Efendi	27. 12. 1883 ²¹⁶ ve 8. 1. 1884 ²¹⁷
Kırcaali	Halil Bey	29. 1. 1880 ²¹⁸
Kırcaali	Mehmed Efendi	27. 12. 1883 ²¹⁹ ve 17. 4. 1884 ²²⁰
Rupcoz	Mehmed Bey	1. 10. 1883 ²²¹ ve 15. 10. 1884 ²²²
Rupcoz	İbrahim Hakkı Efendi	27. 7. 1885 ²²³
Eskizagra (merkez)	İliyof Efendi	18. 9. 1884 ²²⁴
İslimye (merkez)	Hacı Yovanof Efendi	18. 9. 1884 ²²⁵

216) BA, BEO, Nr 557, h 161/3476

217) BA, ID, Nr 71909; BEO, Nr 970, h 120

218) BA, BEO, Nr 438, h 86

219) BA, BEO, Nr 557, h 16/3476

220) BA, ID, Nr 71909; BEO, Nr 970, h 120, 187

221) BA, BEO, Nr 557, h 128/2805; BEO, Nr 970, h 79

222) BA, BEO, Nr 557, h 106/3924; BEO, Nr 970, h 279

223) BA, BEO, Nr 557, h 35/1794; BEO, Nr 970, h 412

224) BA, BEO, Nr 970, h 260

225) BA, BEO, Nr 970, h 260

B) Mâlî Meseleler

I) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Bütçesi

Şarkî Rumeli Vilâyeti, mümtaz bir vilâyet olması hasebiyle, bütçesini kendisi hazırlamış ve diğer kanun lâ-yihâları gibi, tasdik olunmak maksadıyla Bâbîâli'ye arzetmiştir. Buna göre, Umûmî Meclis'te kaleme alınan bir bütçe lâ-yihâsı, vâlinin takdim yazısı ile birlikte İstanbul'a gönderildikten sonra²²⁶, Şûrâ-yı devlet-i tanzimât ve Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da görüşülerek, Sadâret'e arzedilmiştir²²⁷. Buradan da Pâdişâh'ın tasdikine sunulan lâ-yihâ, hakkında çıkan müspet veyâ menfî karâra bakılmaksızın, muameleye konulmak üzere, Şarkî Rumeli'ye îade olunmuştur²²⁸. Fakat Bâbîâli, tasdiki istenen bütçe lâ-yihâları'nın, Dâhilî Nizamnâme'de yer alan hususlara uygun olup olmadığına büyük önem vermiş ve kabûl ettiği lâ-yihâları, ya tamâmen²²⁹, ya da mahzûrlu görülen kısımlarının değiştirilmesi şartıyla, tasdik etmiştir²³⁰. Bu bahiste, mâlî takvime göre hazırlanan vilâyet bütçelerine, tespitlerimiz nispetinde, işâret etmeğe çalışacağız.

a) 1880/81 Senesinin Bütçesi

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ilk bütçe lâ-yihâsı 1880/81 senesine âit olup, Umûmî Meclis'in en mühim vazifesi hükmünde bulunması sebebiyle, ilk toplantıda, fakat on aylık olarak hazırlanmıştır. 1880 Mayıs'ından 1881 Mart'ına kadar olan süreyi ihtivâ eden bu lâ-yihânın teferruâtını tespit edememekle birlikte, pek muntazam bir şekilde hazırlanmadığını, vâridâtın üçte ikisinin milis aske-rine ayrıldığını, 20.000.000 kuruşluk açığın borç alınmak sûretiyle kapatıldığını ve bütçenin, 73.000.000 kuruş olarak dengelendiğini görüyoruz²³¹. Bu konuda arşiv vesikalarında bulabildiğimiz mâlûmât ise, Bâbîâli'nin, bütçede yapılmasını istediği değişikliklere âittir. Bir fikir vermesi bakımından, 1880/81 senesinin bütçesine, Bâbîâli'ce itirâz edilen hususları şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Gayet muhtasar hazırlanarak, teferruâtının belirtilmemesi,
- 2) Dâhilîye Müdiriyeti tahsisâtı içerisinden, göçmenlere ayrılan 4.000.000 kuruşun ne kadarının, Türk göçmenlere verileceğinin açıklanmaması,

226) BA, BEO, Nr 557, h 164/642

227) BA, BEO, Nr 970, h 171, 368

228) BA, Bİ, Nr 281; BEO, Nr 970, h 190

229) BA, Bİ, Nr 300

230) BA, Bİ, Nr 281

231) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 274; Osman Nuri, Aynı eser, II, 635

- 3) Maarif tahsisâtı olarak, Bulgar mekteplerine 1.300.000 kuruş, İslâm mekteplerine 19.800 kuruş ayrılması,
- 4) Türklerin hânelerini işgal eden Bulgarlara, buraları tahliye için 1.500.000 kuruş, iskânları için Türk ahâliye 500.000 kuruş verilmesi,
- 5) Henüz emlaklerine sâhip olamayan ve perişân bir halde bulunan Türklere, vergi tahakkuk ettirilmesi,
- 6) Osmanlı Devleti tarafından tâyin olunan posta, telgraf ve demiryolu memurlarının, bûdceye dâhil edilmesi,
- 7) Filibe isminin, bûdce lâ-yihâsına Pladif olarak kaydedilmesi.

Bâbîâli, yukarıda belirtilen maddelerin değiştirilmesi şartıyla, 1880/81 senesine âit on aylık bûdce lâ-yihâsını, 29 Mayıs 1880 tarihinde tasdik etmiş ve muameleye konulmak üzere Filibe'ye göndermiştir²³².

b) 1881/82 Senesinin Bûdcesi

1881/82 senesinin bûdce lâ-yihâsı, 13 Aralık 1880 tarihinde Umûmî Meclis'te hazırlanmış²³³ ve 22 Mart 1881 tarihinde Bâbîâli'ce tasdik olunarak, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne iade edilmiştir²³⁴. Diğer senelerin bûdceleri için de emsâl teşkil etmesi bakımından, bütün teferruâtı ile tespit edebildiğimiz ve 1 Mart 1881'den 28 Şubat 1882 tarihine kadar, kuruş hesabına göre vilâyetin vâridât ve masraflarını belirten bu lâ-yihâyı, aynen vermek istiyoruz:²³⁵

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i vâridât	Vâridât-ı âdiye	Vâridât-ı fevkalâde
1			Re's-i idâre-i umûr-ı dâhiliyye		
	1		Vâli-i vilâyet		
		1	Vilâyetin bilcümle kavânin ve nizam-nâme ve kararnâme ve muharrerât-ı resmiyye-i sâiresini câmi' el-sine-i selâse üzre "Mecmua-i resmiyye-i vilâyet" nâmiyle tab ve neşr olunmakta olan mecmua vâridâtı	50.000	
	2		Dâhiliye idâresi		
		2	Pasaport ve tezâkir-i mürûr	250.000	

232) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v 240

233) BA, BEO, Nr 966, s. 61

234) BA, Bİ, Nr 281

235) BA, Bİ, Nr 281, lef 6; BEO, Nr 966, s. 61-62

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i vâridât	Vâridât-ı âdiye	Vâridât-ı fevkalâde
		3	Silâh ve sayyâd tezâkiri	100.000	
		4	İdâre-i mülkiyeye âit cezâ-yı nakdî	50.000	
		5	Vâridât-ı gayr-i muayyene	12.000	
		6	Kayık ve sal rûsûmu	10.000	
2			Adliye İdâresi		
	3		Kısm-ı mehâkim		
		7	Divân-ı âli-i muhâkemât arz ve rûsûmu	9.792	
		8	Elviye mehâkim-i adliyesi	1.893.172	
		9	Kazâlar bidâyet mahkemeleri	659.212	
		10	Tapu rûsûmu	600.000	
		11	Vâridât-ı gayr-i muayyene	10.000	
3			Mâliye İdâresi		
	4		Hâsılât-ı vergi		
		12	Hubûbât âşârından	38.000.000	
		13	Ağnam rûsûmundan	7.000.000	
		14	Domuz rûsûmundan	500.000	
		15	Arâzi vergisi	3.000.000	
		16	Rûsûm-ı dâhiliyyeden	9.000.000	
		17	Deniz sayd-ı mâhî rûsûmundan	120.000	
		18	Emlâk-i mîrîye vâridâtından	200.000	
		19	Emlâk-i mahlûle vâridâtından	600.000	
	5		Rûsûmât-ı hâsılât		
		20	Duhan resm-i tedâvülü	1.000.000	
		21	Duhan sarfiyatı	3.000.000	
		22	Duhan ruhsâtiyesi	350.000	
		23	Müskirât rûsûmu	2.200.000	
		24	Müskirât ruhsâtiyesi	1.000.000	
		25	Müskirât gümrük rûsûmu	1.500.000	
		26	Müsâdere ve cezâ-yı nakdî	120.000	
		27	Kereste ve hatab rûsûmu	800.000	
		28	Âşâr-ı duhan ve harir	300.000	
		29	Tuz inhisârından	5.100.000	
	6		Vâridât-ı sâire		
		30	Pul rûsûmu	2.350.000	
		31	Akçe-i acivî	30.000	
		32	Vâridât-ı gayr-i muayyene	10.000	
	7		Vâridât-ı fevkalâde		
		33	Vâridât-ı ahâliye ikrâz olunan mebâliğ güzeştesi		1.000.000

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i vâridât	Vâridât-ı âdiye	Vâridât-ı fevkalâde
4			Umûr-ı nâfiâ ve Ziraât ve Ticâret İdâresi		
	8		Ziraât ve Ticâret İdâresi		
		34	Koru ve orman hâsılâtı	600.000	
		35	Enhârın sayd-ı mâhî rûsûmu	50.000	
		36	Emlâk-i mîriye icârı	100.000	
		37	Komiser maaşı için demiryolu kumpanyasından alınan	80.770	
	9		Telgraf ve Posta İdâresi		
		38	Muhaberât-ı dâhiliyye-i telgrâfiye hâsılâtı	300.000	
		39	Posta hâsılâtı	425.000	
		40	Hâricen vuku bulan posta ve telgraf hâsılâtı	300.000	
		41	Vâridât-ı gayr-i muayyene	10.000	
5			Maarif İdâresi		
	10		Vâridât-ı gayr-i muayyene		
		42	Vâridât-ı gayr-i muayyeneden	5.000	
6			Milis ve Jandarma İdâresi		
	11		Vâridât-ı gayr-i muayyene		
		43	Vâridât-ı gayr-i muayyeneden	50.000	
			Mecmu'-ı vâridât	82.834.946	
		44	Sene-i sâbika masârif-ı mukarreresinden sarf olunmayıp sene-i mâliyyeye devrolunan	+ 1.730.856	
					84.565.802

İ C M Â L	Vâridât-ı âdiye	Vâridât-ı fevkalâde	Mecmu'-ı yekûn
1 Rêş-i idâre-i vilâyet ve umûr-ı dâhiliyye	472.000		
2 Adliye İdâresi	3.262.176		
3 Mâliye İdâresi	76.180.000	1.000.000	
4 Nâfiâ ve Ziraât ve Ticâret İdâresi	1.185.770		
5 Maarif İdâresi	5.000		
6 Milis ve Jandarma İdâresi	+ 50.000	+	
	81.834.946	1.000.000	
		1.730.856	+
			84.565.802

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i masârifât	Masârifât-ı âdiye	Masârifât-ı fevkalâde
1			Vâli ve Meclis-i umûmî-i vilâyet daireleri		
	1		Vâli-i vilâyet		
		1	Devletlü Vâli Paşa hazretlerinin maaş ve masârif-ı müteferrika-i seniyyesi	400.000	
		2	Maiyyet memûrîn ve ketebesî maaşâtı	228.000	
		3	Vâli-i müşâr'înileyhin masârif-ı devriyyesi	80.000	
		4	Masârif-ı kırtâsiye ve sâire	50.000	
		5	Vilâyetin bilcümle kavânin ve nizamnâme ve kararnâme ve muharrerât-ı resmiyye-i sâiresini câmi elsine-i selâse üzre "Mecmua-i neşriyât-ı vilâyet" nâmıyle tab ve neşr olunmakda olan mecmuanın masârif-ı tab'ıyyesi	50.000	
	2		Meclis-i umûmî-i vilâyet		
		6	Mebûsânın üçürât-ı yevmiyyeleriyle Meclis-i umûmî'nin müddet-i devâmında istihdâm olunan küttâb ve memûrîn maaşâtı	104.480	
		7	Mebûsânın masârif-ı râhiyyeleri	14.500	
		8	Masârif-ı kırtâsiye ve sâire	4.000	
		9	Kütübhâne masârifı	10.000	
	3		Encümen-i dâimî		
		10	Encümen-i dâimî âzâsının üçürât-ı yevmiyyeleriyle istihdâm olunan küttâb maaşâtı	299.300	
		11	Masârif-ı kırtâsiye ve sâiresi	6.000	
	4		Dâhiliye idâresi		
		12	Memûrîn maaşâtı	316.800	
		13	Masârif-ı kırtâsiye ve sâiresi	18.600	
		14	Kütübhâne masârifı	6.000	
		15	Harcırâh masârifı	12.000	
	5		Mutasarrıflık idâreleri		
		16	Elviye-i sâdise mutasarrıflarıyla memûrîni maaşâtı	1.106.400	
		17	Masârif-ı kırtâsiye ve sâire	50.400	
	6		Kaimmakamlık idâreleri		
		18	Yirmi iki kazânın kaimmakamlarıyla memûrîni maaşâtı	1.095.600	
		19	Masârif-ı kırtâsiye ve sâire	92.400	

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i masârifât	Masârifât-ı âdiye	Masârifât-ı fevkalâde
7			Polis idâreleri		
	20		Filibe Polis Dairesi memûrîni maaşâtı	172.800	
	21		Masârif-ı kırtâsiye ve sâire	22.800	
8			Elviye Polis Daireleri		
	22		Mülhâkat-ı vilâyette polis memûrları maaşâtı	436.800	
	23		Masârif-ı kırtâsiye ve sâire	40.800	
9			Filibe Hapishânesi		
	24		Filibe Hapishânesi'nde müstahdem memûrîn maaşâtı	27.600	
	25		Masârif-ı iş'aliye ve şitâiye ile mahbûsinin tâyinât masrafı	120.000	
10			Elviye Hapishâneleri		
	26		Sancaklar hapishânelerinde müstahdem memûrîn maaşâtı	134.400	
	27		Masârif-ı iş'aliye ve şitâiye ile mahbûsinin tâyinât masrafı	480.000	
11			Sihhiye idâre-i merkeziyyesi		
	28		Meclis-i sihhiye memûrîni maaşâtı	163.200	
	29		Masârif-ı kırtâsiye ve sâiresi	1.200	
	30		Meclis-i mezkûr nezdinde bulunan muâlecât imâlâthânesi masârıfı	20.000	
	31		Harcırâh masârıfı	12.000	
12			Elviye Sihhiye idâreleri		
	32		Doktor ve muâvinleri maaşâtı	806.400	
	33		Eczâcılar maaşâtıyla eczâhâneler ücûrât ve masârıfı	42.600	
13			Merkez-i vilâyet Divân-ı deâvî idâresi		
	34		Memûrîn maaşâtı	20.400	
	35		Masârif-ı müteferrika	3.000	
14			Elviye Divân-ı deâvî Mahkemeleri		
	36		Altı sancak Divân-ı deâvî mahkemelerinde müstahdem küttâb maaşâtı	57.600	
	37		Masârif-ı müteferrika	10.800	
15			Masârifât-ı mahsûsa		
	38		Pasaport ve sâir evrâk-ı resmiye-i matbuanın masârıf-ı tab'iyesi	25.000	
	39		Dâhiliye kısmı devâirinin ücûrâtı	100.000	
	40		Dârü'ssafaka'ya iâne	50.000	
	41		Masârif-ı gayr-i melhûza	100.000	

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i masârifât	Masârifât-ı âdiye	Masârifât-ı fevkalâde
2			Adliye İdâresi		
	16		Adliye Müdiriyeti Dairesi		
		42	Müdiriyet dairesinde müstahdem memûrîn maaşâtı	322.800	
		43	Masârif-ı kırtâsiye ve sâiresi	12.000	
		44	Müdiriyet idârehânesinin ücret-i senevîsi	12.000	
		45	Memûrîn-i teftişiyenin harcırah masârıfı	12.000	
	17		Divân-ı âlî-i muhâkemât		
		46	Maaşât	470.400	
		47	Masârif-ı müteferrika	11.400	
	18		Elviye Mehâkim-i adliyesi		
		48	Memûrîn maaşâtı	2.120.400	
		49	Masârif-ı müteferrika	70.200	
		50	Mahkemelerin ikamet ettikleri hâneler üçürâtı	36.200	
		51	Mehâkim âzâ muâvinleri maaşâtı	33.600	
		52	İstintak memûrlarının harcırah masârıfı	84.000	
	19		Kazâlar Bidâyet Mahkemeleri		
		53	Memûrîn maaşâtı	1.588.200	
		54	Masârif-ı müteferrika	46.200	
		55	Mahkemelerin ikamet ettikleri hânelerin üçürâtı	59.400	
		56	Mehâkime devâm eden muâvinler maaşâtı	165.600	
		57	Harcırah masârıfı	28.800	
	20		Müdde-i umûmîler		
		58	Vilâyet müdde-i umûmî idâresinde bulunan memûrîn maaşâtı	190.800	
		59	Masârif-ı müteferrikası	4.800	
		60	Teftis masârif-ı râhiyesi	7.200	
	21		Elviye Müdde-i umûmîleri		
		61	Maaşât	408.000	
		62	Masârif-ı müteferrikası	14.400	
		63	Harcırah masârıfı	28.800	
	22		Masârif-ı mahsûsa		
		64	Tapu kuyudât ve sâiresinin masârif-ı tab'ıyyesi	210.000	
		65	Mecellenin icrâ-yı tercemesiyle tab'ı zımında verilecek ücret ve vuku bulacak masârif-ı tab'ıyyesi	25.000	

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i masârifât	Masârifât-ı âdiye	Masârifât-ı fevkalâde
			66 Mefrûşât masârıfı	40.000	
			67 Kütübhâne masârıfı	6.000	
			68 Mevadd-ı cinâiyyeden dolayı berâ-yı şehâdet celb olunanlara verilecek ücret	20.000	
			69 Masârıf-ı gayr-i melhûza Mâliye İdâresi	25.000	
3		23	Müdiriyet Dairesi		
			70 Memûrin maaşâtı	517.200	
			71 Masârıf-ı müteferrikası	128.000	
			72 Devâir-i mâliye için istikrâ olunan hâneler ücürâtı	101.000	
			73 Kütübhâne masârıfı	6.000	
			74 Masârıf-ı râhiye	100.000	
	24		Elviye Mâliye İdâreleri		
			75 Memûrin maaşâtı	910.800	
	25		Kazâlar Mâliye İdâreleri		
			76 Memûrin maaşâtı	806.400	
	26		Elviye Rûsûmât İdâreleri		
			77 Memûrin maaşâtı	1.494.000	
	27		Masârifât-ı mahsûsa		
			78 Mübâyaa olunan defâtir ve sâire bahâsı	40.000	
			79 Pul ve bandrol ve sâirenin masârıf-ı tab'ıyyesi	40.000	
			80 Devâir-i mâliyenin masârıf-ı tefrîşiyesi	15.000	
			81 Beytülmâl ihbâriyesi	80.000	
			82 Aciv zarârı	10.000	
			83 Askerde mecrûh olanların tekaüd maaşı	40.000	
			84 Tahrîr-i emlâk (kadastr) muamelâtının tesisi için vuku bulacak masârıf		150.000
			85 Tuz mübâyaaatı ve çuval ve sâire masârıfı ile tuzların ücürât-ı nakliyesi ve tuzhâneler nezâreti için masârıf	2.925.300	
			86 Âşâr ve ağnâm ve domuz ve rûsûmât-ı sâirenin umûr-ı tahsiliyesi masârıfıyla ihtiyâr mecâlisine verilecek tazminât	1.400.000	
			87 Vilâyeti mahsûs bir matbaanın küşâdı için vuku bulacak masârıf		300.000
			88 Evkaf mütevellîlerine verilen tazminât bedelâtı	400.000	

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i masârifât	Masârifât-ı âdiye	Masârifât-ı fevkalâde
			89 Vilâyetin Hükûmet-i seniyye'ye vereceği vergi	24.500.000	
			90 Masârif-ı gayr-i melhûza	100.000	
4			Umûr-ı nâfiâ ve Ziraât ve Ticâret İdâresi		
	28		Müdiriyet Dairesi		
		91	Memûrîn maaşâtı	660.000	
		92	Masârif-ı müteferrikası	28.500	
		93	Müdiriyet idârehânesinin kirâsı	12.000	
		94	Kütübhâne masârıfı	6.000	
		95	Masârif-ı râhiye	75.000	
		96	Masârif-ı tefrişiyesi	2.000	
	29		Elviye Ziraât İdâreleri		
		97	Memûrîn maaşâtı	918.400	
		98	Masârif-ı müteferrikası	12.840	
		99	İdârehâneler ücûrâtı	10.000	
		100	Harcırâh masârıfı	24.000	
	30		Elviye Telgraf ve Posta İdâreleri		
		101	Memûrîn maaşâtı	1.042.800	
		102	Masârif-ı müteferrikası	100.000	
		103	İdârehâneler ücûrâtı	26.600	
	31		Masârifât-ı mahsûsa		
		104	Masârif-ı tab'ıyye	50.000	
		105	Mühendisler için mübâyaa olunacak edevât bahâsı	25.000	
		106	Hükûmet devâirinin ve vâli paşa hazretlerinin ahurunun masârıf-ı tâmiriyesi	150.000	
		107	Nevâhî ve kurâ cemaâti zarârına karşı tazminât ve sâiresi	100.000	
		108	Fenn-i ziraâtın tâlimi ve tederrüsü için küşâd olunacak çiftçi mektebinin maaş ve masârıfı	200.000	
		109	Maâdin ve sâirenin vaz'ı için inşâ olunacak mevki-i mahsûs ile istihdâm kılınacak memûrîn maaşâtı	27.300	
		110	Vilâyet tahrîr-i emlâk usûlünün tesisi için sarf olunacak mebâliğ		600.000
		111	Sekiz yüz kilometre şose tarîkının masârıf-ı inşâiye ve tâmiriyesi	1.200.000	

<u>Kısım</u>	<u>Sınıf</u>	<u>Fasıl</u>	<u>Nev'-i masârifât</u>	<u>Masârifât-ı âdiye</u>	<u>Masârifât-ı fevkalâde</u>
			112 Köprülerin masârif-ı inşâiyesi ve tâmiriyesi	300.000	
			113 Şose ve köprülerin inşâsında istîmâl olunacak edevat-ı hadîdiye ve sâire ile inşâ olunacak barakalar masârif-ı inşâiyesi	124.000	
			114 Telgrafhâneler için mübâyaa olunacak eczâ ve sâire bahâsı	160.000	
			115 Postaların mürûr u ubûr masârıfı	240.000	
			116 Posta pulları bahâsı	150.000	
			117 Vilâyet hâricine çekilen telgraflarla teâtî olunan mekâtib ücûrâtı için	300.000	
			118 Nevâhi ve sindikalar îânesi	50.000	
			119 Nâfiâ devâirinin masârif-ı gayr-i melhûzası	60.000	
5			Maarif İdâresi		
	32		Müdiriyet Dairesi		
		120	Memûrîn maaşâtı	153.000	
		121	Masârif-ı müteferrikası	28.800	
		122	Kütübhâne ve müze masârıfı	40.000	
	33		Kazâlar Maarif İdâreleri		
		123	Ellî nevâhi devâirinde müstahdem mekâtib müfettişleri maaşâtı	350.000	
		124	Masârif-ı müteferrikası	30.600	
	34		Filibe ve İslîmye Mekâtib-i kebîri		
		125	Muallim maaşâtı	454.200	
		126	Masârif-ı müteferrikası	59.200	
	35		Filibe ve Zagra-i atık İnas Mekteb-i kebîri		
		127	Muallim maaşâtı	175.200	
		128	Masârif-ı müteferrikası	21.200	
	36		Mekâtibe Verilecek îâne		
		129	Filibe İslâm mektebine	60.000	
		130	Mekâtib-i rüşdiyeye	360.000	
		131	Mekâtib-i ibtidâiyeye	800.000	
	37		Masârifat-ı mahsûsa		
		132	Dâhil-i vilâyette mekâtibe devâm eden ve li-ecl'it-tahsil Avrupa'ya gönderilen etfâl-i bî-iktidâra verilen îâne-i seneviye	760.000	

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i masârifât	Masârifât-ı âdiye	Masârifât-ı fevkalâde
			133 Filibe'de bulunan eytâm mektebine iâne-i nakdiye	100.000	
			134 Mualliminden tekaüden ihrâc olunanlara tekaüd maaşı	50.000	
			135 Dârülmuallimîn masârıfı	50.000	
			136 Masârıf-ı dâhiliye menâfiine müteallik kütüb telif edenlere ikrâmiye	50.000	
			137 Dâhil-i vilâyette müceddeden inşâ olunacak mektebhânelerin masârıf-ı inşâiyye ve sâiresi		600.000
			138 Masârıf-ı gayr-i melhûza	20.000	
6			Milis ve Jandarma İdâresi		
	38		Milis re's-i idâre-i merkeziyyesi		
			139 Ümerâ ve zâbitân-ı askeriyye-i merkeziyye maaşât ve muayyenâtıyla daire-i askeriyyede müstahdem memûrîn-i mülkiyye maaşâtı	411.437	
			140 Masârıf-ı müteferrikası ile evrak-i matbuanın masârıf-ı tab'iyyesi	14.400	
			141 Hayvanât tâyinâtı	11.680	
			142 Nal bahâsı	1.152	
			143 Daire-i askeriyye-i merkeziyyenin masârıf-ı şitâiyye ve iş'aliyyesiyle tefris masârıfı	25.000	
	39		Nümûne Taburu		
			144 Zâbitân-ı askeriyyenin maaş ve ikametgâh bedeli	667.200	
			145 Masârıf-ı müteferrikası	9.600	
			146 Tabur-ı mezkûr hayvanâtının tâyinât bedeli	401.540	
			147 Hayvanât-ı mezkûr nal bahâsı	40.032	
			148 Küçük zâbitân ve neferâtın maaşât ve tâyinât bedeli	1.350.651,5	
	40		Drojin Taburu		
			149 Zâbitânın maaşât ve ikametgâh bedeli	2.129.200	
			150 Masârıf-ı müteferrikası	79.200	
			151 Taburun hayvanâtı tâyinât bedeli	131.400	
			152 Nal bahâsı	12.960	
			153 Küçük zâbitân ve neferâtın maaş ve tâyinât bedeli	4.468.540	

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i masârifât	Masârifât-ı âdiye	Masârifât-ı fevkalâde
	41		Masârif-ı mahsûsa		
		154	Süvârî zâbitân ve neferât-ı askeriyyesi için mübâyaa olunacak bargir bahâsı	155.000	
		155	Mübâyaa olunacak eslihâ bahâsı		1.550.000
		156	Eslihâ tâmirâtı masârıfı	15.800	
		157	Mübâyaa olunacak melbûsât-ı askeriyye bahâsı	1.600.000	
		158	Neferât-ı askeriyyeye mübâyaa olunacak eşyâ-yı beytiyye bahâsı	507.080	
		159	Neferât-ı askeriyyeye müceddeden mübâyaa olunacak ve tâmir etdirilecek kalpak ve kayış ve palaska ve sâirenin bahâ ve masârıfı	29.800	
		160	Asâkirin masârıf-ı iş'âliyye ve şitâiyyesi	350.000	
		161	Hastahâne-i askerînin masârıfıyla muâlecât bahâ ve kirâsı	250.000	
		162	Neferât-ı askeriyyenin celb ve cem'i masârıfı	700.000	
		163	Asâkirin manevraları masârıfı	850.000	
		164	Mühimmât-ı askeriyyenin masârıf-ı nakliyyesi ile harcırah masârıfı	200.000	
		165	İnşâ olunacak kışlanın masârıf-ı inşâiyyesi		1.000.000
		166	Masârıf-ı gayr-i melhûza	150.000	
	42		Jandarmanın re's-i idâre-i merkeziyyesi		
		167	Jandarma zâbitânının maaşât ve ikametgâh bedeliyle dairede müstahdem memûrîn-i mülkiyyenin maaşâtı	170.100	
		168	Masârıf-ı müteferrika ile evrak-ı matbuanın masârıf-ı tab'iyyesi	20.000	
		169	Hayvanât tâyinâtı	10.037,5	
		170	Nal bahâsı	720	
	43		Seyyar Jandarma Fırkası		
		171	Zâbitân ve neferâtın maaşât ve ikametgâh bedelâtıyla masârıf-ı müteferrika ve hayvanâtın yem ve nal bahâsı	831.636	

Kısım	Sınıf	Fasıl	Nev'-i masârifât	Masârifât-ı âdiye	Masârifât-ı fevkalâde
44			Elviye-i mülhâka Jandarma Şuubâtı		
	172		Zâbitân ve neferâtının maaşât ve ikametgâh bedelâtıyla masârif-ı müteferrika ve hayvanâtın yem ve nal masârıfı	5.119.716	
45			Masârifât-ı mahsûsa		
	173		Jandarma neferâtının melbûsât bahâsı	570.000	
	174		Mübayaa olunacak bargir ve masârif-ı baytâriyesi	50.000	
	175		İnşâ ve tâmir olunacak kıslalar masârıfı	10.000	
	176		İbrâz-ı şecaât eden jandarma neferâtına ikrâmiye	10.000	
	177		Jandarma daire-i merkeziyyesi ebniyesinin tâmirâtıyla iş'âliyye ve şitâiyyesi	6.000	
	178		Mühimmâtın nakliye masârıfıyla harcırah	50.000	
46			Tahsisât-ı münferide		
	179		Masârif-ı gayr-i melhûzaya tahsis olunan	2.360.000	
	180		Masârif-ı mezkûreye inâyeten zamm ve ilâve olunan	500.000	

İ C M Â L	Masârifât-ı âdiye	Masârifât-ı fevkalâde	Mecmû'-ı yekûn
1 Vâli-i vilâyet Dairesiyle Meclis-i umûmî-i vilâyet ve Dâhiliye İdâreleri	6.791.280		
2 Adliye İdâresi	6.053.000		
3 Mâliye İdâresi	33.613.700	450.000	
4 Nâfiâ ve Ziraât ve Ticâret İdâresi	6.054.440	600.000	
5 Maarif İdâresi	3.563.500	600.000	
6 Milis ve Jandarma İdâresi	+ 21.429.882	+ 2.550.000	
	77.505.802	4.200.000	81.705.802
Masârif-ı gayr-i melhûza	2.360.000		2.360.000
Zamâim-i ihtiyâtiyye	500.000		+ 500.000
			84.565.802

c) 1882/83 Senesinin Bütçesi

Bâbîâli tarafından kabûle şâyân bulunan son vilâyet bütçesi, 1882/83 senesine âit bütçe olmuştur. Fakat, bu bütçe ile ilgili arşiv vesikalarında, teferruatlı mâlûmât yerine, bütçenin nasıl tevâzün ettirildiğine dâir rakamlara tesâdüf ediyoruz. Buna göre:²³⁶

Vâridât-ı âdiye	: 80.025.253 kuruş
Vâridât-ı fevkalâde	: 1.500.000 kuruş
Yekûn	: 81.525.253 kuruş
Masârifât-ı âdiye	: 80.948.653 kuruş
Masârifât-ı fevkalâde	: 576.600 kuruş
Yekûn	: 81.525.253 kuruş

17 Şubat 1882 tarihli irâde ile tasdik olunan bu bütçe²³⁷, muameleye konulmak üzere, 19 Şubat'ta Şarkî Rumeli'ye gönderilmiştir²³⁸.

d) Diğer Senelerin Bütçesi

Vilâyet idâresinin hazırladığı bütçe lâyhâları, 1883/84 senesinden başlamak sûretiyle, Bâbîâli tarafından reddedilmiştir²³⁹. Zirâ, vergi bahsinde ayrıca belirteceğimiz gibi, müteâkip her üç senenin bütçe lâyhâsında, Şarkî Rumeli'nin Osmanlı Devleti'ne vermekle mükellef olduğu 240.000 liralık vergi, 180.000 liraya tenzil edilmiştir. Bu husûsun düzeltilmesi için vilâyete iâde olunan bu bütçe lâyhâları hakkında, herhangi bir teferruâta tesâdüf edemiyoruz. Fakat, vilâyet idâresi, kabûl olunmayan bu türlü bütçeleri, itirâz edilen kısımlarını değiştirerek yeniden tasdike sunması gerekirken, tasdik olunmuş gibi aynen muameleye koymuştur. Hattâ, Bâbîâli'nin bu husûstaki ihtarlarına bakılmayarak, aynı muameleye, vilâyetin ilhâkına kadar devâm edilmiştir²⁴⁰.

236) BA, Bİ, Nr 300, lef 2; BEO, Nr 966, s. 71

237) BA, Bİ, Nr 300

238) BA, BEO, Nr 969, h 380

239) BA, BEO, Nr 557, h 164/642; BEO, Nr 970, h 141, 190, 368

240) BA, BEO, Nr 970, h 368, 445

II) Memûr Maaşları

a) Mülkî Memûrların Maaşları

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde vazifeli mülkî memûrların maaşları, 27 Kasım 1882 tarihinde Umûmî Meclis'te hazırlanıp, 27 Şubat 1883 tarihinde tasdik olunan bir kanun ile, yeniden tespit edilmiştir²⁴¹. Dâhilî Nizamnâme'ye göre, daha önce almakta oldukları maaşları, diğer Osmanlı vilâyetlerindeki memûrlara nispeten verilen bu memûrların yeni maaşları, şu şekilde belirlenmiştir²⁴²:

Müsteşâr-ı vilâyet	8.000 kuruş
Müdürân	4.000 kuruş
Mutasarrıflar	2.700 kuruş
Divân-ı âlî-i muhâkemât Reisi	2.700 kuruş
Sermüddeî-i umûmî	2.700 kuruş
İdâre-i sıhhiye Müdürü	2.700 kuruş
Divân-ı âlî-i muhâkemât Reis-i sânileri	2.000 kuruş
Avukat-ı umûmî	2.000 kuruş
Mâliye Sermüfettişi	2.000 kuruş
Nâfiâ Dairesinin Zâyi' Kalemi Müdürü	2.000 kuruş
Vilâyet Mühendisi	2.000 kuruş
Vilâyet Mimârı	2.000 kuruş
Divân-ı âlî-i muhâkemât Âzâları	2.000 kuruş
Sancak Mahkemeleri Reisleri	2.000 kuruş
Sancak Müddeî-i umûmîleri	2.000 kuruş
Mekteb-i idâdî-i vilâyetin Müderrislik inzimâmıyla Müdürleri	2.000 kuruş
Vâli-i vilâyet Kançılaryasının Tahrirât Müdürü	2.000 kuruş
Dâhiliye Müdiriyeti Kançılaryasının Tahrirât Müdürü	2.000 kuruş
Mâliye Müdirliği Muâvini	2.000 kuruş
Başmuhâsebeci	2.000 kuruş
Sancak Mühendisleri	2.000 kuruş
Orman Mühendisleri	2.000 kuruş
Mâden Mühendisleri	2.000 kuruş
Vâli-i vilâyet Kançılaryasının Serkâtipleri	1.800 kuruş

241) BA, Bİ, Nr 329242) BA, Bİ, Nr 329, lef 3; BEO, Nr 966, s. 154-157

Müdirân Kañılaryasının Tahrirât Müdirleri	1.800 kuruş
Encümen-i dâimî Kañılaryasının Müdiri	1.800 kuruş
Divân-ı deâvî-i vilâyet Meclisi Âzâları	1.800 kuruş
İdâre-i sıhhiye Meclisi Âzâları	1.800 kuruş
Sıhhiye Meclisi'nin ehl-i kimyâdan olan Âzâları	1.800 kuruş
Sermüddeî-i umûmî muâvinleri	1.800 kuruş
Divân-ı âlî-i muhâkemât Âzâsının Vekilleri	1.800 kuruş
Başveznedâr	1.800 kuruş
Mâliye Müdiriyeti Dairesinin Tahrirât Müdiri	1.800 kuruş
Sancak Mâliye Memûrları	1.800 kuruş
Ziraât ve Ticâret Şûbesi'nin Tahrirât Müdirleri	1.800 kuruş
Ziraât Mektebi Müdiri	1.800 kuruş
Birinci Sınıf Kazâ Kaimmakamları	1.650 kuruş
Vilâyet Mekteb-i idâdîsi Müderrisleri	1.650 kuruş
İnas Mekteb-i idâdîsi Müdirleri	1.650 kuruş
İdâre-i sıhhiye Meclisi'nin Baytar Âzâsı	1.650 kuruş
Filibe Zâbıta Müdiriyeti Muâvini	1.650 kuruş
Filibe Sancağı Sandık Emîni	1.650 kuruş
İkinci Sınıf Kazâ Kaimmakamları	1.500 kuruş
Kazâ Tabibleri	1.500 kuruş
Vilâyetin Senedât-ı tasarrufiyye Kalemî Müdiri	1.500 kuruş
Bilvâsıta istifâ olunan Tekâlif Müdiri	1.500 kuruş
Posta ve Telgraf Müdiri	1.500 kuruş
Vilâyet Mekteb-i idâdîsi'nin Birinci Sınıf Muallimleri	1.500 kuruş
Vilâyet Kütüphânesi'nin Hâfız-ı kütübü	1.500 kuruş
Birinci Sınıf Muhâsebeciler	1.400 kuruş
Divân-ı deâvî-i idâre'nin Âzâ Muâvinleri	1.400 kuruş
Sancak Mahkemeleri Âzâları	1.400 kuruş
Birinci Sınıf Kazâ Hâkimleri	1.400 kuruş
Birinci Sınıf Müstantıklar	1.400 kuruş
Başmüfettişlik maiyyetinde bulunan Birinci Sınıf Müfettişler	1.400 kuruş
Telgraf ve Posta Şûbesi Müfettişi	1.400 kuruş
Vilâyet Mimârı Muâvini	1.400 kuruş
Ziraât Mektebi Müdir Muâvini	1.400 kuruş
Matbaa-i vilâyet Müdiri	1.400 kuruş
Birinci Sınıf Serkâtipler	1.300 kuruş
Sancakların Müddeî-i umûmîleri	1.300 kuruş
Posta ve Telgraf Şûbesi'nin Birinci Makinisti	1.300 kuruş

Sancak Mahkemeleri Reis Vekilleri	1.200 kuruş
İkinci Sınıf Kazâ Hâkimleri	1.200 kuruş
İkinci Sınıf Müstantıklar	1.200 kuruş
Sertahsildârlar	1.200 kuruş
Birinci Sınıf Rûsûmât Müdürleri	1.200 kuruş
Nalbend Ustası	1.200 kuruş
Birinci Sınıf Mühendisliği inzimâmıyla	
Kondoktorlar	1.200 kuruş
Müfettişler	1.200 kuruş
Posta ve Telgraf Sûbesi'nin beynelmilel teâtî	
olunan Muhâberât Müdürü	1.200 kuruş
Vilâyet Mekteb-i idâdisinin İkinci Sınıf	
Muallimleri	1.200 kuruş
İkinci Sınıf Muhâsebeciler	1.200 kuruş
İkinci Sınıf Müfettişler	1.100 kuruş
Sancakların Sandık Eminleri	1.100 kuruş
Posta ve Telgraf İstasyonlarının Birinci	
Sınıf Müdürleri	1.100 kuruş
Matbaa-i vilâyet Faktoru	1.100 kuruş
İkinci Sınıf Serkâtipler	1.000 kuruş
Üçüncü Sınıf Muhâsebeciler	1.000 kuruş
İskele Başkomiseri	1.000 kuruş
Mevkî Hâkimleri	1.000 kuruş
Kazâ Hâkimlerinin Muavinleri	1.000 kuruş
Üçüncü Sınıf Müstantıklar	1.000 kuruş
Filibe Sancağı İcrâ Memûru	1.000 kuruş
İkinci Sınıf Rûsûmât Müdürleri	1.000 kuruş
İkinci Sınıf Mühendisliği inzimâmıyla	
Kondoktörler	1.000 kuruş
Ziraât Mektebi Muallimleri	1.000 kuruş
Orman Nâzırları	1.000 kuruş
Sancak Mahkemeleri'nin Mukavelât Muharrirleri	900 kuruş
Kazâ Tahsildârları	900 kuruş
Aydos Memlahâ İdâresi Müdürü	900 kuruş
Kazâlar Sandık Ümenâsı	900 kuruş
İkinci Makinist	900 kuruş
Dördüncü Sınıf Muhâsebeciler	900 kuruş
Mutasarrıf Müşâvirleri	800 kuruş
Üçüncü Sınıf Serkâtipler	800 kuruş
Sancak merkezlerinde bulunan Zâbita Komiserleri	800 kuruş
Birinci Sınıf Rûsûmât Hademeleri	800 kuruş
Posta ve Telgraf istasyonlarının İkinci Sınıf	
Müdürleri	800 kuruş

Vilâyet Mekteb-i idâdisinin Üçüncü Sınıf Muallimleri	800 kuruş
Vilâyet Kütüphânesi'nin Hâfız-ı kütüb muâvini	800 kuruş
Merkez-i vilâyet Hapishânesi Nâzırı	800 kuruş
Birinci Sınıf Müsevvidler	700 kuruş
Kazâ ve mevkî merkezlerinde bulunan Zâbıta Memûrları	700 kuruş
Kazâ ve mevkî merkezlerinde bulunan İcrâ Memûrları	700 kuruş
İkinci Sınıf Rûsûmât Hademeleri	700 kuruş
Demiryolu Kondoktörleri	700 kuruş
İkinci Sınıf Müsevvidler	600 kuruş
İskele Komiserliği Muâvini	600 kuruş
Kazâ Cerrahları	600 kuruş
Üçüncü Sınıf Telgraf Muhâbere Memûrları	600 kuruş
Üçüncü Sınıf Müsevvidler	500 kuruş
Vilâyet Mekteb-i idâdisinin Birinci Sınıf Nâzırı	500 kuruş
Ziraât Mektebi'nin Birinci Sınıf Nâzırı	500 kuruş
Zâbıta Hademeleri	500 kuruş
Hapishâne Nâzırları	500 kuruş
Süvârî Müfettişleri	500 kuruş
Süvârî Kolcuları	500 kuruş
Orman Hademeleri	500 kuruş
Birinci Sınıf Posta Sürücüleri	500 kuruş
Vilâyet Mekteb-i idâdisinin İkinci Sınıf Nâzırları	100 - 400 kuruş
Mübeyyizler	100 - 400 kuruş
Hapishânelerin Anahtarcıları	100 - 400 kuruş
İskeleler Nâzırları	100 - 400 kuruş
Piyâde Müfettişleri	100 - 400 kuruş
Piyâde Kolcuları	100 - 400 kuruş
Hutût-ı telgrâfiye Bekçileri	100 - 400 kuruş
Posta Hademeleri	100 - 400 kuruş
Posta Kondoktörleri	100 - 400 kuruş
Posta Tatarları	100 - 400 kuruş
İkinci Sınıf Posta Sürücüleri	100 - 400 kuruş
Dördüncü Sınıf Telgraf Memûrları	100 - 400 kuruş
Yol Bekçileri	100 - 400 kuruş
Orman Bekçileri	100 - 400 kuruş
Muhzırlar	100 - 400 kuruş
Odacılar	100 - 400 kuruş

b) Askerî Memûrların Maasları

Dâhilî Nizamnâme'nin on üç numaralı zeyline göre, Sarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki askerî memûrların maasları da, şu şekilde tespit edilmiştir²⁴³:

Miralay	4.000 kuruş
Kaimmakam	3.000 kuruş
Binbaşı	2.500 kuruş
Yüzbaşı	1.600 kuruş
Mülâzim-i evvel	1.300 kuruş
Mülâzim-i sâni	1.100 kuruş
Başçavuş	400 kuruş
Çavuş	350 kuruş
Onbaşı	300 kuruş
Birinci Sınıf Neferât	250 kuruş
İkinci Sınıf Neferât	220 kuruş

III) Vergi Meselesi

a) Vilâyet Vergisi

Şarkî Rumeli Vilâyeti, Dâhilî Nizamnâme'de de belirtildiği gibi, Osmanlı Devleti'ne, senelik vâridâtının onda üçü nispetinde vergi ödeyecekti²⁴⁴. Nizamnâme'yi hazırlayan Avrupa Komisyonu, vilâyetin vâridâtını takrîben 800.000 lira olarak belirlediği içindir ki, bu vergi miktarının 240.000 lira olması kararlaştırılmıştır. Fakat bu meblağın, 1878/79 senesinde hiç alınmaması, 1879/80 senesinde 120.000 lira olarak tahsili²⁴⁵ ve müteâkip beş senenin her bir senesi için de, 240.000 liralık miktarlar hâlinde ödenmesi tespit edilmiştir²⁴⁶. Ayrıca, bu sürenin sonunda, ikinci beş sene için geçerli olmak üzere, ödenen meblağa 20.000 lira ilâve ile, vergi miktarının 260.000 liraya yükseltilmesi münâsip görülmüştür. Ödemeler ise, dört eşit taksit halinde, üç ayda bir ve ilk taksiti Haziran ayında başlamak şartıyla, Osmanlı Bankası'nın Filibe şubesine teslim edilmesi, şeklinde kararlaştırılmıştır²⁴⁷. Bu vergiden maksat, Şarkî Rumeli'nin, devletin umûmî masraflarına iştirâki olup²⁴⁸, Osmanlı Devleti

243) Düstur (1. tertip), I, 1032

244) On altıncı madde

245) BA, BEO, Nr 969, h 254

246) BA, BEO, Nr 968, h 261; BEO, Nr 969, h 595

247) BA, BEO, Nr 968, h 261, 283; BEO, Nr 969, h 42, 666

248) BA, BEO, Nr 969, h 595

de, bu meblağı, hâricî borçlarının bir kısmına karşılık olarak göstermiştir²⁴⁹.

Fakat, vilâyet idâresinin, bu vergiyi ödemek konusunda fazla istekli davranmadığını görüyoruz. Zirâ, vâdesi gelen taksitlerin ödenmesi için Bâbiâli tarafından yapılan ihtârlara rağmen, bu vergi, takriben birer senelik gecikmelerle ödenmiştir. Bu ödemelerin, hangi tarihlerde ve hangi miktârlarda yapıldığını, muntazaman tespit edemiyoruz. Buna rağmen, bakiyyeleri bir sonraki senenin vergi miktârına ilâve olunmak şartıyla, 1879/80 senesine âit 120.000 liradan 77.000 liranın 14 Eylül 1881 tarihinde²⁵⁰, 1880/81 senesine âit 240.000 liradan 133.000 liranın 15 Ocak 1883 tarihinde²⁵¹ ve 1881/82 senesine âit 240.000 liradan 10.207 lira 42 kuruşun da, 25 Ekim 1883 tarihinde ödenmiş olduklarını görüyoruz. Netice itibâriyle, 1883/84 senesine kadar dört senelik vergi borcunun yekûnu olan 840.000 liranın, 370.207 lira 42 kuruşu ödenmiş ve geriye, 469.792 lira 58 kuruş kalmıştır²⁵².

Bâbiâli'yi, 12 Ocak 1880 tarihinden itibaren²⁵³, devletin umûmî borçlarına karşılık olarak gösterilmesi sebebiyle, bu verginin vâdesinde tahsiline çalıştığını görüyoruz²⁵⁴. Buna rağmen, 1879/80 senesine âit 120.000 liranın 20.000 lirasını, vilâyetteki Türk ahâlinin iâşe ve iskânlarına sarfedilmek maksadıyla, Aleko Paşa'nın emrine veren Bâbiâli²⁵⁵, ayrıca, müteâkip bir buçuk senenin vergisi olan 360.000 lirayı, yine, Türk ahâlinin ziraât yapabilmesini temin için harcamak istemişse de, müspet bir netice hâsıl olamamıştır²⁵⁶.

Zâaten vergi taksitlerini zamanında ödemeyen Şarkî Rumeli idâresi, 1883/84 senesine âit bûdce lâyihasını, senelik vergi miktarı 180.000 liraya tenzil edilmiş olarak, 6 Şubat 1883 tarihinde Bâbiâli'nin tasdikine sunmuştur²⁵⁷. Halbuki Bâbiâli, daha bûdce lâyihası Umûmî Meclis'te görüşülürken, 31 Ocak 1883

249) BA, BEO, Nr 969, h 42, 231

250) BA, BEO, Nr 969, h 266

251) BA, BEO, Nr 969, h 42

252) BA, BEO, Nr 970, h 58

253) BA, BEO, Nr 967, h 16

254) BA, BEO, Nr 969, h 266, 411

255) BA, BEO, Nr 967, h 16

256) Aleko Paşa'nın, ziraât erbâbına verileceği iddiâsı ile, hâricten borç para alınması talebi, daha önce Bâbiâli tarafından reddedilmiştir. Bu defâ, 360.000 liralık yardım teşebbüsüne 11 Ekim 1881 tarihinde cevap veren Aleko Paşa, bu durumun, borç para alınmasına dâir olan talebine haklılık kazandırdığını belirtince, Bâbiâli de yardım yapmaktan vazgeçmiştir (bk. BA, BEO, Nr 969, h 254).

257) BA, BEO, Nr 969, h 600, 623

tarihinde gönderdiği bir yazı ile, vilâyet vergisinin tenzil edilmek istendiğini ve Dâhilî Nizamnâme'nin hilâfına alınacak böyle bir karârın, kabûl edilemeyeceğini hatırlatmıştır²⁵⁸. Bu ikaza rağmen hazırlanan 1883/84 senesinin bütçesi, 23 Şubat 1883 tarihinde reddedilerek, vergi maddesi değiştirilmek üzere, Filibe'ye gönderilmiştir²⁵⁹. Bu husûsu, Aleko Paşa'nın siyâsetine hamleden Bâbîâli, kendisi, ancak Pâdişâh'ın bir vekili olduğu halde, bu sıfatına yakışmayacak şekilde davrandığını, eğer bir tenzilâtın yapılması hakikaten gerekli ise, bunun önceden Bâbîâli ile müzâkeresinin icâb edeceğini ve vâlinin, meclisi açış nutkunda böyle bir tenzilâta gidileceğini belirtmesi sebebiyle, bütçenin de, bunu zarûrî kılacak şekilde hazırlandığını, açıkça beyân etmiştir²⁶⁰. Ayrıca, hazine kayıtlarına nazaran 1.320.000 lira olan vilâyet vâridâtının²⁶¹, 800.000 liranın altına düşmesine ihtimâl vermeyen Bâbîâli, böyle bir durum mümkün olsa bile, bu vâridâtın, sancak ve nâhiyelerin husûsî vergileri sâyesinde artabileceğini ve yine, vilâyet ile Bulgaristan arasında gümrüksüz olarak yapılan emtiâ naklinin, senelik 12.000 liranın kaybına sebep olduğunu, red kararının gerekçeleri arasında belirtmiştir²⁶².

Bu cevap üzerine Aleko Paşa, 7 Mart 1883 tarihli bir telgrafnâme ile, tenzil olunan 60.000 liranın, müteâkip iki senenin bütçelerine zammedilebileceğini ve bundan sonra ödenecek vergi miktârlarında tenzil cihetine gidilmeyeceğini ifâde ederek, bütçe lâyhâsının kabûlünü istemişse de, muvaffak olamamıştır. Zirâ Bâbîâli, Şarkî Rumeli'nin Dâhilî Nizamnâme'ye göre idâre edildiğini ve bu nizamnâme ile vilâyet idâresine, verginin tenziline dâir hiç bir yetki verilmediğini bildirdikten sonra, reddedilen bir bütçe lâyhâsının yerine yenisinin hazırlanmasının lüzûmuna ve eğer Umûmî Meclis dağılmış ise, bir evvelki seneye âit bütçenin tatbiki konulabileceğine işâretle, önceki kararını değiştirmemiştir²⁶³. Bu konuda yapılan muhâbereler, bir müddet daha devâm etmişse de, neticede Bâbîâli, gönderilen bütçe lâyhâlarını kabûl edip etmemekte serbest olduğunu ve bu husustaki ısrârların mânâsızlığını, 3 Nisan 1883 tarihinde Aleko Paşa'ya bildirmiştir²⁶⁴.

Vilâyet vergisinin tenzili meselesi, 1884/85 ve 1885/86 senelerine âit bütçe lâyhâlarında da devam ettiğinden, bu bütçeler de Bâbîâli'ce kabûle şâyân görülmemiştir²⁶⁵. Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ilhâkı esnâsında, vergi borcu-

258) BA, BEO, Nr 969, h 577

259) BA, BEO, Nr 969, h 598

260) BA, BEO, Nr 969, h 600

261) BA, BEO, Nr 969, h 259

262) BA, BEO, Nr 970, h 141

263) BA, BEO, Nr 969, h 692

264) BA, BEO, Nr 969, h 634

265) BA, BEO, Nr 970, h 190

nun 650.000 lira olduğunu tespit edebiliyoruz ki, geriye doğru hesaplayacak olursak²⁶⁶, bu tarihe kadar sâdece 1883/84 senesine mahsûben 110.000 liranın ödendiğini ve 1884/85 ile 1885/86 senelerine âit vergi borçlarının aynen durduğunu anlıyoruz²⁶⁷. Bununla birlikte, 18 Eylül 1885 tarihinde gerçekleşen ilhâk sebebiyle, vergi meselesi, Bâbiâli ile Şarkî Rumeli Vilâyeti arasında değil, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında halledilmesi gereken bir mesele hâline gelmiştir.

b) Vergi Afvı

Şarkî Rumeli'deki Türk ahâliyi mağdûr eden ve yurtlarını terketmelerine sebep olan âmillerden biri de, kadastr vergisi olmuştur. Zirâ bu ahâli, tapulu arâzilerinin takriben onda birini tasarruf edebildikleri halde, vilâyet idâresi, kendilerine, üzerlerinde kayıtlı arâzinin tamâmı nispetinde vergi tahakkuk ettirmiş ve böylece, emlaklerini "yok bahâsına" elden çıkararak, Şarkî Rumeli'yi terketmelerine çalışılmıştır. Bu sebeptendir ki, Bâbiâli, kadastr vergisinin mâkul nispetlerde tahsilini ve ziraâtle meşgul olan ahâliye gereken yardımın yapılmasını, 10 Kasım 1883 tarihinde Aleko Paşa'ya bildirmiştir²⁶⁸.

Vilâyet idâresi, bu talepten bir müddet sonra, zâten tahsil edemediği 1883 ve 1884 senelerine âit kadastr vergisini afvetmek cihetine gitmiştir. Bu konuda, 12 Aralık 1884 tarihinde Umûmî Meclis'te hazırlanan bir lâyiha ile 64.000 kuruşluk vergi borcunun afvına karar verilmiş ve bu karar, Bâbiâli'nin tasdiğine sunulmuştur²⁶⁹. Önce Sûrâ-yı devlet-i tanzimât ve daha sonra Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da görüşülen bu lâyiha, 19 Mart 1885 tarihli irâde ile kabul olunmuştur²⁷⁰. Buna göre, dolu ve sel gibi tabii âfetler gerekçe gösterilmek suretiyle, afvolunan kadastr vergisinin miktârı ve ilgili emlakı şöyledir²⁷¹:

<u>Nâhiye ve sahis ismi</u>	<u>Emlâkin nev ve cinsi</u>	<u>Afvolunan miktâr</u> <u>Kuruş</u>	<u>Santim</u>	<u>Mecmû'-ı yekûn</u> <u>Kuruş</u>	<u>Santim</u>
FİLİBE SANCAĞI					
Konuş Kazâsı					
1) Danaoğlu Islofco	Tarla	424	30		
2) Katunkorpu köyü	Tarla	2.576	-	3.000	30

266) 1884/85 ve 1885/86 senelerine âit vergi miktarları 260.000'er lira olduğundan, 1883/84 senesini de dâhil edecek olursak, toplam borç 760.000 liradır.

267) BA, BEO, Nr 970, h 478

268) BA, BEO, Nr 970, h 67

269) BA, İMM, Nr 3451, lef 2

270) BA, İMM, Nr 3451

271) BA, İMM, Nr 3451, lef 3

Nâhiye ve şahıs ismi	Emlâkin nev ve cinsi	Afvolunan Kuruş	miktâr Santim	Mecmû'-1 Kuruş	ye-kûn Santim
HASKÖY SANCAĞI					
Hasköy Kazâsı					
3) Hasköy	Tarla	203	-		
4) İnceköy	Tarla ve bağ	1.148	80		
5) Çamurlu	Tarla ve çayır	3.298	-		
6) Sarnıc	Tarla	623	87,5		
7) Alanmahalle	Tarla ve bağ	4.133	95	9.807	62,5
Hacıilyas Kazâsı					
8) Karaalan	Tarla	988	30		
9) Dibsizgöl	Tarla	236	92,5	1.125	22,5
Harmanlı Kazâsı					
10) Kovancılar	Tarla	524	45		
11) Ardaköseköy	Tarla	228	10		
12) Süleymanca	Tarla	908	25		
13) Tırnova	Tarla ve bağ	1.470	12,5	3.130	92,5
Kırcaali Kazâsı					
14) Tozluk	Tarla	28	-		
15) Hisaraltı	Tarla	507	-		
16) Çakırlar	Tarla	316	37,5	851	37,5
ESKİZAGRA SANCAĞI					
Eskizagra Kazâsı					
17) Tepeköy	Tarla ve çayır	128	12,5	128	12,5
Kızanlık Kazâsı					
18) Kızanlıklı Emin bin Edhem	Tarla	11	75	11	75
Çırpan Kazâsı					
19) Meriçler	Tarla	1.518	75		
20) Karaterziler	Tarla	3.128	17,5	4.646	92,5
Yenizagra Kazâsı					
21) Terziobası	Tarla	5.744	75	5.744	75
İSLİMİYE SANCAĞI					
İslimye Kazâsı					
22) Benkos	Tarla	51	-		
23) Istrolpis	Tarla	228	-		
24) Karsanlı	Tarla	3.493	-		
25) Mihalli	Tarla	6.280	-		
26) Çayırılı	Tarla	175	-		
27) Gospodin oğlu Vakumpanya (?)	Bağçe	45	-		
28) Tursunlu	Tarla	3.367	-	13.63	

<u>Nâhiye ve şahıs ismi</u>	<u>Emlâkin nev ve cinsi</u>	<u>Afvolunan miktar</u> <u>Kuruş</u>	<u>Santim</u>	<u>Mecmû'-ı yekûn</u> <u>Kuruş</u>	<u>Santim</u>
Yanbolu Kazâsı					
29) Atlı	Tarla	1.502	50		
30) Cebenkoca	Tarla	380	-		
31) Bandaklı	Tarla	1.451	80	3.334	30
Kavaklı Kazâsı					
32) Şahlı	Tarla	1.569	57,5	1.569	57,5
Kızılağaç Kazâsı					
33) Anbarlı	Tarla	2.470	32		
34) Paşaköyü	Tarla	1.721	55		
35) Papasköyü	Tarla	907	50		
36) Göçlebekler(?)	Tarla	358	50		
37) Uman	Tarla	146	25		
38) Rahmankırı	Tarla	387	87,5	5.991	99,5
BERGOS SANCAĞI					
Bergos Kazâsı					
39) Beymahalle	Tarla	872	30		
40) Sazlıkköyü	Tarla	2.205	22,5		
41) Kırharman	Tarla	391	22,5		
42) Ayvacık	Tarla	704	-		
43) Kabasakal	Tarla	2.507	70		
44) Karapınar	Tarla	4.011	75		
45) Azlatlı	Tarla	57	-	10.809	-
Aydos Kazâsı					
46) Çiftlik	Tarla	1.083	75	1.083	75

İ C M Â L

1) Filibe Sancağı	3.000 kuruş	30 santim
2) Hasköy Sancağı	15.015 kuruş	15 santim
3) Eskizagra Sancağı	10.531 kuruş	55 santim
4) İslimye Sancağı	24.534 kuruş	87 santim
5) Bergos Sancağı	11.892 kuruş	95 santim
Yekûn	64.974 kuruş	82 santim

IV) Sarkî Rumeli Vilâyeti'nin Gümrükleri

a) Gümrük Muameleleri

Dâhilî Nizamnâme'ye göre, Şarkî Rumeli ile Osmanlı toprakları arasında gümrük bulunmayacağından, vilâyetin gümrük muameleleri, karadan Bulgaristan ve denizden de Kara Deniz'e münhasır kalmıştır²⁷². Aynı nizamnâme hükmünce, bu gümrüklerde alınacak rûsûm ise, Osmanlı topraklarında uygulanmakta olan antlaşma ve târifelere uygun bir şekilde tahsil edilecek²⁷³ ve gümrük memûrları, Pâdişâh'ın vekili sıfatıyla vâliye tâbi olacaklardır²⁷⁴. Bu umûmî tespitlerden sonra, Bâbiâli ile vilâyet arasında cereyân eden muhâberelere aksettği nispette, gümrük muamelelerine dâir misâller vermek istiyoruz.

Bu konuda ilk olarak, Rus işgali sırasında zahîre ihrâcî için konulan yasağın, 4 Haziran 1879 tarihinde kaldırıldığını ve bu karârın Bâbiâli'ce tasdikinden sonra, 10.000 kile zahirenin, Dedeagaç üzerinden Avrupa'ya ihrâc edildiğini görüyoruz²⁷⁵. Fakat, Şarkî Rumeli'den Osmanlı vilâyetlerine yapılan emtiâ naklinden, nizamnâme hilâfına gümrük resmi alınmış²⁷⁶ ve tütün sevk etmek isteyenler de teminâta bağlanmıştır²⁷⁷. Ayrıca, vilâyete âit resmî evrakların tab'ı için Avrupa'dan getirilen matbaa makinası ile Belçika'dan nakledilen demir köprü edevâtından, İstanbul'da rûsûm alınmaması vâlilikce talep edilmişse de, daha önce yapılan bu türlü idhâlattan gümrük resmi alındığı ve muâfiyetine dâir herhangi bir nizamnâme maddesi bulunmadığı gerekçesi ile, kabûl olunmamıştır²⁷⁸.

Yine, Bulgaristan dâhilindeki Servi kazâsından Şarkî Rumeli'ye gelen 2.000 kişilik göçmen kafilesinden, daha önce gümrük resmi ödediklerine dâir ellerinde ilmûhaberleri olduğu halde, Eskizagra'da tekrâr rûsûm talebinde bulunulmuştur. Bunun üzerine Bâbiâli, bir yolcunun kullandığı eşyanın gümrükten muâf olduğunu ve zâten icâb eden rûsûmu ödemiş olan bu göçmenlerden herhangi bir talepte bulunulmamasını, 23 Temmuz 1882 tarihinde vilâyete bildirmiştir²⁷⁹. Bu hususta, ikinci defâ alınan gümrük resmine dâir, başka muamelelere de tesâdüf edebiliyoruz. Meselâ, vilâyet tüccarlarından Nikolaki, Hasköy mahsûlâtın-

272) Yüz doksan yedinci madde

273) Yüz doksan altıncı madde. Karadan yapılan emtiâ naklinde, % 8 gümrük resmi alındığını tespit edebiliyoruz (bk. BA, Bİ, Nr 393).

274) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v 236

275) BA, BEO, Nr 828, h 467; BEO, Nr 438, h 65

276) BA, BEO, Nr 828, h 144

277) BA, BEO, Nr 969, h 41

278) BA, BEO, Nr 969, h 322, 374, 390

279) BA, BEO, Nr 969, h 488

dan 98 kıyye tütünü, üç denk halinde İstanbul üzerinden Hollanda'ya ihrâc ederken, İstanbul Rûsûmât İdâresi, kendisinden 518 kuruş 28 santim mürûr resmi almıştır. Fakat Nikolaki, icâb eden resmi Hasköy Rûsûmât İdâresi'ne ödediğinden, alınan resmin kendisine iâdesi valilikçe talep edilmiş ve yapılan tahkikat neticesinde haklı görülen bu talep üzerine, İstanbul'da tahsil olunan meblağın iâdesine, 6 Ekim 1881 tarihinde karar verilmiştir²⁸⁰. Yine, Bergos ahâlisinden Aleksandr'ın, Bergos'tan İstanbul'a naklettiği 20.000 adet uskumru balığının icâb eden gümrük resmini mahallinde ödemesi sebebiyle, ilmühaber mukabelesinde depozito şeklinde alınmış olan meblağın iâdesine dâir, Gavril Paşa'nın 13 Eylûl 1885 tarihli talebine, bir başka misâl olarak tesâdüf ediyorum²⁸¹.

Diğer taraftan, denizden yapılan nakliyatlar için verilen ve gümrük resminin alındığını belirten "edâ tezkireleri" Türkçe olarak değil de, Bulgarca olarak tanzim edildiği içindir ki, bu tezkirelerin Osmanlı limanlarında kabûlünde tereddütler meydana gelmiş ve bu konuda nizamnâme hükümlerine göre hareket edilmesi, Bâbîâli tarafından Şarkî Rumeli'ye bildirilmiştir²⁸². Ayrıca, Rusya'da tab edilip, Filibe'de satılmakta olan ve gûyâ, 1877/78 Osmanlı - Rus Harbi esnâsında Türklerin Bulgarlara yaptıkları mezâlimi tasvir eden resimlerin vilâyete duhûlünü, gümrük memûrlarının ihmâline hamleden Bâbîâli, bu türlü faaliyetlere mâni olunması husûsunda da, vâliyi ikaz etmiştir²⁸³.

Gümrük muamelelerine dâir son misâlimiz, Şarkî Rumeli dâhiline kaçak olarak bandrol nakli ile ilgilidir. Niş'ten Filibe'ye 2.000.000 kuruşluk bandrol idhâl eden Gaytancı Aron adlı Yahûdi ve üç arkadaşı, vilâyet idâresince tevkif olunduktan sonra, haklarında yapılacak muamele için Bâbîâli'ye mürâcaât edilmişse de²⁸⁴, kendilerine verilecek cezâyâ, mahallî mahkemece karar verilmesi, 27 Kasım 1880 tarihinde Şarkî Rumeli'ye bildirilmiştir²⁸⁵.

b) Gümrük Müfettişliği

Şarkî Rumeli'nin gümrük hâsılâtını, Mâliye Müdiriyeti'nin tahsil edeceği ve bu tahsilâta mukabil, her sene Osmanlı Devleti'ne 5.000 lira ödeyeceği, daha önce tespit edilmiş idi²⁸⁶. Fakat Bâbîâli, gerek Kara Deniz gerekse Bulgaristan hudûdunun geniş bir cephe meydana getirmesi ve bu hududlardan geçecek

280) BA, BEO, Nr 969, h 289

281) BA, BEO, Nr 557, h 113/3057

282) BA, BEO, Nr 828, h 144, BEO, Nr 968, h 327

283) BA, BEO, Nr 969, h 243. Bu resimlerden iki tânesi, İD, Nr 66065, 1ef 1 ve 2'de mevcûddur.

284) BA, BEO, Nr 438, h 2/2

285) BA, BEO, Nr 968, h 136

286) Yüz doksan beşinci madde

emtiânın, diğer Osmanlı vilâyetlerine serbestçe nakledilêbileceği ihtimâline karşı, bir müfettiş tâyinine karar vermiştir. Zâten bu gümrükleri teftiş ve nezâret hakkı kendisine âit olan Osmanlı Devleti, böylece, hem gümrük muamelelerinin nizamnâme hükümlerine göre yapılıp yapılmadığını tespit ve hem de, bu noktalardan vilâyet dâhiline silâh ve mühimmât sevkine mâni olmak istemiştir. Bu maksatla, Edirne Rûsûmât Nâzırı Zühdi Bey, 17 Nisan 1880 tarihinde, hazine-den verilen 7.500 kuruş maaş ile, Şarkî Rumeli Gümrükleri Müfettişi olarak tâyin edilmiştir. Ayrıca, kendilerine yekûn olarak 11.750 kuruş maaş tahsis edilen altı kişilik kâtip ve hademe heyeti de, Zühdi Bey'in maiyyetine verilmiştir²⁸⁷.

Fakat bu tâyin, Aleko Paşa'nın hoşuna gitmemiş ve bu husustaki memnûniyetsizliğini, vilâyet gümrüklerini teftiş maksadıyla memûr gönderilmemesini isteyerek, açıkça dile getirmiştir²⁸⁸. Bu muhâlefet sebebiyledir ki, tâyin tarihinden dokuz ay sonra dahi, yâni 25 Ocak 1881'e kadar, Zühdi Bey'in vazifesine başlayamadığını ve ayrıca, İstanbul'a gönderilmek maksadıyla Filibe Telgrafhânesi'ne verdiği şifreli bir telgrafnâmenin, kabûl edilmediğini görüyoruz. Bunun üzerine Bâbîâli, Zühdi Bey'in tâyini ile ilgili olarak daha önce mufassal bir tahririn gönderildiğini, bu hususta herhangi bir tehir veya tâtille mahal olmadığını ve kendisinin bir ân evvel vazifesine başlatılması gerektiğini, kesin bir şekilde vâliye tebliğ etmiştir²⁸⁹. Buna rağmen Aleko Paşa, 26 Mayıs 1881 tarihli cevâbî tahririnde, müfettiş tâyininin nizamnâme hükümlerine muhâlif olduğunu, her ne kadar vilâyet gümrükleri devlete âit ise de, gümrük hâsılâtı olarak her sene verilecek 5.000 liranın meseleyi halledeceğini ve ayrıca müfettiş tâyininin lüzûmsuzluğunu imâyâ çalışmıştır. Bâbîâli ise, Osmanlı Devleti'nin vilâyet gümrükleri üzerindeki hukukunun 5.000 liradan ibâret olmadığını, bu husustaki muamelelerin lâıyıkıyla yapılıp yapılmadığından emin olmak istediğini belirttikten sonra, vilâyet idâresinin, gümrükler konusunda muhtâr olmadığını ve bunun, 27 Ağustos 1879 tarihinde Avrupa Komisyonu'nca da tereddütsüz kabûl olunduğunu ifâde ile, Zühdi Bey'in müfettişliğini bir kerre daha teyid etmiştir²⁹⁰.

Bütün bunlara rağmen, Zühdi Bey'in, 9 Ekim 1881 tarihinde Aydın Vilâyeti Defterdârlığı'na tâyin olunduğunu ve yerine, Kâmil Efendi'nin getirildiğini görüyoruz²⁹¹. Kâmil Efendi'nin de, gümrük müfettişi olarak 2 Şubat 1885 tarihinde taltif olunduğuna bakılırsa, vilâyet idâresinin, bu konudaki menfi tavrından vazgeçtiğini ve tâyininden sonra, yeni müfettişin vazifesine başlama-

287) BA, BEO, Nr 968, h 128, 194; BEO, Nr 969, h 167

288) BA, BEO, Nr 438, h 2/146-a

289) BA, BEO, Nr 969, h 55

290) BA, BEO, Nr 969, h 268, 468

291) BA, BEO, Nr 969, h 294

bildiğini söyleyebiliriz²⁹². Diğer taraftan, 5.000 liralık gümrük vâridâtı Filibe'deki Osmanlı Bankası'nın şûbesine teslim edilmişse de, arşiv vesikalarında bu meblağın, vilâyet vergisi ile birlikte yekûn olarak zikredilmesi, bu husûsa dâir ödemelerin hangi tarihte ve nasıl yapıldığını tespitte imkân vermemektedir²⁹³.

c) Gümrük Mukavelenâmesi

Gavril Paşa, Bâbîâlî'yi haberdâr etmeksizin ve Dâhilî Nizamnâme'ye göre herhangi bir yetki sâhibi olmaksızın, Bulgaristan Prensi Aleksandr ile bir gümrük mukavelenâmesi imzalamıştır. Vaziyeti haber alan Hâriciye Nezâreti, Osmanlı Devleti'ne tâbi bir vilâyetin, mümtaz bir şekilde idâre olursa bile, her ne sûrette olursa olsun, müzâkere yapmak salâhiyetine sâhip olmadığı meâlindeki mütâlâasını da ilâve ederek, meseleyi bir tezkire ile Sadâret'e arz etmiştir. Bunun üzerine, 13 Kasım 1884 tarihinde kaleme alınan bir tahrir ile, hem Pâdişâh'ın hükûmrânlık haklarına ve hem de devletin menfaâtine dokunacak böyle bir teşebbüsün reddinin gerekeceği hatırlatılarak, vilâyetten mâlûmât talebinde bulunulmuştur²⁹⁴.

Gavril Paşa ise, bu mukavelenâmenin diğerlerinden farklı olduğunu, sâdece mahallî mahsûlâtın, karşılıklı olarak gümrük resmi alınmamasının kararlaştırıldığını ve geçici bir süre için yürürlükte kalacağını, cevâbî yazısında bildirmiştir. Bir taraftan bu meseleyi görüşen Meclis-i mahsûs-ı vükelâ, Dâhilî Nizamnâme ile vâliye bu derece salâhiyet verilmediğini belirtirken, diğer taraftan İstanbul Rûsûmât Emâneti de, bu mukavelenâmenin, rûsûm hâsılâtının zâyine sebep olacağını Sadâret'e arz etmiştir. Netice itibâriyle, Bulgaristan Emâretî ile Şarkî Rumeli Vilâyeti arasında imzâlanan gümrük mukavelenâmesi, 4 Şubat 1885 tarihli irâde ile reddedilmiş ve bu hususta icâb eden gümrük resminin eskiden olduğu gibi tahsili, Gavril Paşa'ya bildirilmiştir²⁹⁵.

Sekiz madde üzerine tertip olunan bu mukavelenâmeye göre, şu hususlar kararlaştırılmıştır:²⁹⁶

- 1) Bulgaristan Hükûmeti, bu mukavelenâmenin dördüncü maddesinde sayılanlardan başka, vilâyete âit mahsûlâtın tamamının, rûsûmsuz olarak kendi topraklarından geçmesini taahhüd eder.
- 2) Gerek Şarkî Rumeli'de ve gerekse Bulgaristan Emâretî'nde imâl olunan mâden hâsılâtına, yerli hâsılât nazarıyla bakılarak, hiç bir yerli rûsûm

292) BA, İD, Nr 76954

293) BA, BEO, Nr 969, h 283

294) BA, BEO, Nr 970, h 287

295) BA, Bİ, Nr 393; YA, Nr 27/4, lef 4

296) BA, Bİ, Nr 393, lef 2

alınmayacaktır.

- 3) Şarkî Rumeli Hükûmeti, sığır ve koyun gibi hayvanlar da dâhil olmak üzere, emârete âit bütün hâsılâtın, kendi topraklarından rûsûmsuz olarak geçirilmesini taahhüd eder.
- 4) Prens Aleksandr'ın 24 Aralık 1883 tarihinde neşreylediği 1178 numaralı karâra uygun olarak, kesilmiş yaprak tütün ile Şarkî Rumeli tuzu emârete idhâl olunduklarında, gerek gümrük ve gerekse sarfiyât resmine tâbi olmayacaktır. Fakat, emâret tuzu Şarkî Rumeli'ye idhâl edildiğinde, mevcûd nizâmâta tâbi tutulacaktır. Tütün ise, rûsûma tâbi olacaksa da, bu hususta alınan miktâr, vilâyet tütününden emârette alınan resmi tecâvûz etmeyecektir. İmâl olunan şarap, ispirto ve müskirât, bir taraftan diğer tarafa idhâlinde yalnız vergiden muaf olacak, fakat, kıymetleri üzerinden % 10 imâlât resmi ile hâsılâta âit şu resimler alınacaktır: Şarabın beher kıyyesinden 20 santim, arakın beher kıyyesinden 50 santim ve ispirtonun beher kıyyesinden bir Frank. Konyak, rom, "amer" ve sâireden ise, daha sonra tâyin olunacak kıymete göre resim alınacaktır.
- 5) Mahallî hâsılâtın bir taraftan diğer tarafa rûsûmsuz olarak nakledilmesi, ilgili nâhiye dairelerinin vereceği nizâmî evrâkın sıhhati, mahallî hükûmetce tasdik edildikten sonra mümkün olabilecektir.
- 6) Yalan beyanda bulunulmaması ve yabancı hâsılâtın, yerli hâsılât gibi gösterilmemesi için, her iki taraf, lâzım gelen tedbirleri almayı taahhüd eder.
- 7) Bu mukavelenâmenin hükümleri, taraflardan biri, muhâlefetini beyan edinceye kadar cârî olacaktır. Fakat bu muhâlefet, karşı tarafca kabûle şayan görülmez ise, mukavelenâme fesh olunamayacaktır.
- 8) Bu mukavelenâmenin icrâsı, Bulgaristan Prensi'nin ve Şarkî Rumeli Vâli-si'nin tasdikine bağlıdır.

d) Mürûr Tezkiresi

Şarkî Rumeli idâresi, vilâyet ahâlisinden olup, ticâret maksadıyla hâricce çıkacaklara verilmek için, üç lisan üzerine hazırlanan mürûr tezkiyelerinden bir kıt'asını, 1880 Şubat'ında İstanbul'a göndermiş ve bu nümûne, Bâbîâli tarafından kabûl edilmiştir²⁹⁷. Fakat bir müddet sonra, Şarkî Rumeli'ye âit mürûr tezkiyelerinin diğer Osmanlı vilâyetlerinde kabûl görmemesi üzerine Aleko Paşa, 13 Kasım 1880 tarihli tahriri ile, bu tezkiyelerin mûteber tutulmasını istediği gibi²⁹⁸, bu talebini, 18 Mayıs 1881 tarihinde yenilemiştir²⁹⁹. Bâ-

297) BA, BEO, Nr 438, h 93

298) BA, BEO, Nr 438, h 2/170

299) BA, BEO, Nr 969, h 200

bîâli ise, hem meseleyi izâh eden ve hem de Aleko Paşa'ya cevap mâhiyetini taşıyan 7 Haziran 1881 tarihli tahririnde, vilâyetce hazırlanan mürûr tezkirelerinde, Osmanlı Devleti'ne âit olduklarına dâir herhangi bir husûsî alâmet bulunmadığı gibi, tezkire hâmilinin tâbiyetinin de belli olmadığını belirttikten sonra, eğer bu tezkirelerin Osmanlı vilâyetlerinde geçerli olması isteniyorsa, üst kısmına, Osmanlı Devleti'ne mahsûs ayyıldız armasının konulması ve onun aşağısına da "Rumeli-i Şarkî Vilâyeti'ne Mahsûs Mürûr Tezkiresidir" ibâresinin kaydedilmesi gerektiğini bildirmiştir³⁰⁰. Fakat Aleko Paşa, bu tezkirelerden bir nümûnenin daha önce Bâbîâli'ce tasdik edildiğini ve değiştirilmesinin câiz olamayacağını belirterek, yapılan talebi kabûle yanaşmamıştır³⁰¹. Buna mukabil Bâbîâli, mürûr tezkiresi üzerinde yapılan muâyene neticesinde, Fransızca olarak yer alan matbû "tebea" kelimesinin karşısında, el yazısı ile "Bulgaristan" lafzının görüldüğünü, husûsî bir nizamnâme ile idâre olunmaktan başka, diğer Osmanlı vilâyetlerinden farkı bulunmayan Şarkî Rumeli'nin mürûr tezkirelerinde bu gibi "münâsebetsiz" ibârelerin mevcûdiyetinin aslâ câiz olamayacağını ve bu tezkirelerin, daha önce tasdike sunulan nümûneden farklı olduğunu beyân etmiştir. Ayrıca, hem mürûr tezkirelerinin usûlü üzere yeniden tertip olunarak, bir kît'asının İstanbul'a gönderilmesini ve hem de, el yazısı ile "Bulgaristan" ibâresini yazan memûr hakkında hukukî muâmelenin yapılarak, neticenin bildirilmesini, 10 Temmuz 1881 tarihli tahrir ile istemiştir³⁰².

Bâbîâli'nin bu husustaki ihtârlarına rağmen, vaziyeti bir türlü kabûllenmek istemeyen Aleko Paşa, 10 Ağustos 1881 tarihli telgrafnâmesi ile, mürûr tezkirelerinin itibârına dâir talebini tekrarlamışsa da, müspet bir neticenin teminine muvaffak olamamıştır. Zirâ Bâbîâli, bu husustaki mahzûrları, şöyle tespit etmiştir:³⁰³

- 1) Bulgaristan ahâlisi de Osmanlı Devleti'nin tebeasından olduğu halde, mürûr tezkirelerinde "Bulgaristan tebeası" denilmesi hatâdır.
- 2) Vilâyette verilen mürûr tezkireleri, tasdik için İstanbul'a gönderilen nümûneden farklı olarak hazırlanmıştır.
- 3) Mâdem ki Şarkî Rumeli Osmanlı Devleti'nin bir vilâyetidir, vilâyete âit resmî evraklarda, bu husûsu belirten işâretlerin bulunması şarttır.

Bütün bunlardan sonra, Aleko Paşa'nın, inâd derecesine varan ısrârını sürdürmesi ve yapılan ihtârları dikkate almaması yüzünden³⁰⁴, Bâbîâli, Şarkî Rumeli'ye âit mürûr tezkirelerinin diğer Osmanlı vilâyetlerinde kabûl olunma-

300) BA, BEO, Nr 969, h 200, 213

301) BA, BEO, Nr 969, h 200, 358

302) BA, BEO, Nr 969, h 235

303) BA, BEO, Nr 969, h 252

304) BA, BEO, Nr 969, h 325

yacağını, resmen kendisine bildirmiştir³⁰⁵. Bâbîâli'nin bu kesin tavrı üzerine ısrârından vazgeçmek mecbûriyetinde kalan Aleko Paşa, 5 Şubat 1882 tarihli tahriri ile, mevcûd tezkirelerin üzerine "Nâm-ı nâmî-i hazret-i Pâdîşâhîye" ibâresinin yazılacağını ve yeniden tanzim olunacakların da, ayyıldızlı armayı ihtivâ edeceğini kabûl etmiş ve böylece, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne âit mürûr tezkirelerinin itibârı iâde olunarak, mesele halledilmiştir³⁰⁶.

e) Fener İnşâsı

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin doğu hudûdu Kara Deniz sâhillerinden meydana geldiği gibi, bu sâhiller, deniz ticâretine müsâid körfez ve limanları ihtivâ etmektedir. Bu konuda, aynı zamanda bir karantina teşkilâtı bulunan Bergos limanının yanı sıra, Süzebolu limânı ile Uzunca ve Diyavol körfezlerini sayabiliriz³⁰⁷. 19 Temmuz 1882 tarihinde Bâbîâli'ye mürâcaatta bulunan Aleko Paşa, Süzebolu dâhilindeki münâsip bir mahalle, bir fener dubasının konulmasını ve Ahyolu'ya yakın olan sığ mahallerin de, kırmızı renkli bir fener ile aydınlatılmasını istemiştir³⁰⁸.

Vâlinin bu talebi, Bahriye Nezâreti ile yapılan müzâkere neticesinde mâkul karşılanmış ve belirtilen mahallerin önemine binâen, gerek Bergos körfezi ile Süzebolu limânına gelmekte ve gerekse açıktan geçmekte olan gemilerin muhâtaradan muhâfazası kararlaştırılmıştır. Bunun için de, Süzebolu'daki Magalonnis adasının üzerine 12 - 15 mil kuvvetinde bir sâbit fener yapılarak aydınlatılması ile, Bergos'taki St. Anastas adacığı üzerindeki fenerin değiştirilmesi maksada kâfî görülmüş ve lâzım gelen fener memûrlarının yanı sıra âlet ve edevât da, İstanbul'dan tedârik edilerek gönderilmiştir³⁰⁹. Hattâ bu hususta, Fener İdâresi tarafından bir mühendisin vazifelendirildiği, 12 Eylûl 1883 tarihinde vâliye bildirilmiştir³¹⁰.

V) Telgraf ve Posta İdâresi

Dâhilî Nizamnâme'ye göre, gümrükler gibi, vilâyetin telgraf ve posta idâresi de Osmanlı Devleti'ne bırakılmış, fakat bu husustaki muamelelerin masraflarına karşılık olmak üzere, posta hâsılâtının yarısının, Şarkî Rumeli idâre-

305) BA, BEO, Nr 969, h 371

306) BA, BEO, Nr 969, h 493

307) BA, BEO, Nr 438, h 2/151

308) BA, BEO, Nr 970, h 30

309) BA, BEO, Nr 970, h 30

310) BA, BEO, Nr 970, h 36

sine verilmesi kararlaştırılmıştır³¹¹. Bâbiâli, Aleko Paşa'nın vazifeye başlamasından bir müddet sonra, telgraf ve posta müdirliklerine, 3.500'er kuruş maaşla Ömer ve Vitalis Efendileri³¹², telgraf ve muhâbere memûrluğuna da Mehmed Niyazi Bey'i tâyin etmiştir³¹³. Fakat Şarkî Rumeli idâresi, bu memûrları, vazifelerini yapmaktan menettiği gibi, kendilerine mahsûs maaşlarını da vermemiş ve telgraf ve posta muameleleri, 1880 senesinin başlarına kadar, Bulgar memûrlarca yürütülmüştür. Bu sebeptendir ki, Bâbiâli, 3 Ocak 1880 tarihinde vilâyete gönderdiği bir tahrir ile, daha önce defâlarca bildirildiği gibi³¹⁴, telgraf hâsılâtının devlete âit olduğunu ve ilgili memûrların maaşlarının bu hâsılâttan verilmesi gerektiğini, hatırlatmıştır³¹⁵.

27 Şubat 1880 tarihinde ise, Telgraf ve Posta Mesâlihi Merkezi idâresine Abdülhalim Bey'in tâyin olunduğunu görüyoruz³¹⁶. Bu arada, Vitalis Efendi'nin 14 Eylül 1880 tarihinden önce İstanbul'a döndüğünü³¹⁷ ve Ömer Efendi'nin 8 Aralık 1880'de Telgraf ve Posta Müfettişi olarak vazife yaptığını tevsik edebiliyoruz³¹⁸. Diğer taraftan, Abdülhalim Bey 3 Eylül 1885³¹⁹ ve Mehmed Niyazi Bey de vilâyetin ilhâkına kadar, memûriyetlerini devâm ettirmişlerdir³²⁰.

Şarkî Rumeli'de kullanılacak posta pulları da, üç nümûne hâlinde hazırlandıktan sonra, içlerinden biri tercih edilmek üzere, Vitalis Efendi vâsıtasıyla, Bâbiâli'ye takdim olunmuştur. Önce Telgraf ve Posta Nezâreti'nce tetkik edilen bu nümûneler, daha sonra Şûrâ-yı devlet-i tanzimât dairesinde muâyene olunarak, bir tânesi üzerinde karâra varılmıştır. Bu karâra göre, ortasında Osmanlı Devleti'nin ittihâd postalarına âit pullardaki ibâre ve resmî yazı, kenarlarında dört lisan ile "Rumeli-i Şarkî" ve köşelerinde de rakamların yer aldığı nümûne tercih edilmiştir. Daha sonra, bu nümûne esas alınmak şartıyla İstanbul'da tab edilen pullar, ihtiyâca kâfî gelecek nispette, vilâyete gönderilmiştir³²¹.

Telgraf ve posta hâsılâtı olarak Osmanlı Devleti'ne verilen meblağı tespit edememekle birlikte, Şarkî Rumeli idâresini, daha önceki bahislerde olduğu gibi, bu konuda da, Bâbiâli'nin ihtârlarını gerektirecek bir davranış içe-

311) Yüz doksan sekizinci madde

312) BA, BEO, Nr 967, h 56

313) BA, BEO, Nr 557, h 112/3011

314) Bu ifâdeden, aynı konuda daha önce muhtelif tahrirlerin gönderildiği anlaşılmakta ise de, mevcûd vesikalarda bu durumu tespit edemedik.

315) BA, BEO, Nr 967, h 56

316) BA, BEO, Nr 438, h 111

317) BA, BEO, Nr 968, h 216

318) BA, İD, Nr 66073; BEO, Nr 438, h 2/146

319) BA, BEO, Nr 970, h 463

320) BA, BEO, Nr 557, h 112/3011

321) BA, BEO, Nr 968, h 216; BEO, Nr 438, h 2/144

risinde görüyoruz. Zirâ, Osmanlı Devleti'ne âit Umûm Posta İdâresi'nin nizam-nâmesine göre çalışması gereken vilâyet postası, pulların Osmanlı tarafına âit bedelini 19 kuruş olarak gösterdiği halde, 18,5 kuruş tahsil etmiş³²², Avusturya postası ile mânâsız bir rekabete girmiş³²³, Filibe'deki Osmanlı memûrlarına İstanbul'dan gönderilen resmî mektuplardan, vilâyet vâridâtına zarâr verdiği gerekçesi ile, ücret talebinde bulunmuş³²⁴ ve Türkçe telgraf muhâberâtını Filibe, Hasköy ve Çepelli'deki telgrafhâneler ile sınırlandırarak, Türk ahâlinin müşkilâtına sebep olmuştur³²⁵. İlhâka tekaddüm eden günlerde, daha da keyfî bir muameleye başlayan telgraf ve posta idâresi, 30 Ağustos 1885 tarihinde Abdülhalim Bey'e işten el çektirdiği gibi³²⁶, gerek Filibe'den İstanbul'a³²⁷ ve gerekse İstanbul'dan Filibe'ye gönderilmek istenen telgrafnâmeleri, ya kabûl etmemiş ya da adreslerine ulaştırmamıştır³²⁸. Yapılan bu muamelelerin "pek yolsuz" olduğu ve icâb eden nizâmî muamelelerin tatbik olunması, Bâbiâli tarafından bildirilmişse de, müspet bir netice elde edilememiştir³²⁸.

C) Umûmî Meclis'in Faaliyetleri

I) Umûmî Meclis'in Müzâkereleri

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin icrâ mevkii hükmünde olan Umûmî Meclis, Dâhilî Nizamnâme'de belirtilen şekliyle, 10'u tabîî, 10'u vâli tarafından tâyin olunan ve 36'sı da seçimle belirlenen, toplam 56 âzâdan meydana gelecekti. Vilâyet idâresi, Filibe köprüsünün başındaki Eskihamam'ı tâmir ettirerek, Umûmî Meclis Binâsı hâline getirmiş ve hattâ, İtalyalı bir ressam vâsıtasıyla, bu hamamın kubbesine Bulgaristan, Edirne, Haliç ve Selânik vilâyetinin resimlerini yaptırmıştır³²⁹. Diğer taraftan, 1879 Ağustos'unda başlayan seçim faaliyetleri neticesinde, kahir bir ekseriyetle Bulgar âzâlardan teşekkül eden meclis³³⁰, 3 Kasım 1879 tarihinde çalışmalarına başlamıştır³³¹. Fakat daha önce,

322) BA, BEO, Nr 969, h 368

323) BA, BEO, Nr 969, h 242

324) BA, BEO, Nr 969, h 163

325) BA, BEO, Nr 970, h 213

326) BA, BEO, Nr 53, h 505; BEO, Nr 970, h 459

327) BA, BEO, Nr 970, h 464

328) BA, BEO, Nr 970, h 455

329) BA, BEO, Nr 828, h 565

330) Bütün gayretlerimize rağmen, Umûmî Meclis'i meydana getiren âzâların, milliyetlere göre dağılımını tespit edemedik.

331) BA, BEO, Nr 438, h 33; Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 273

o dönemde görüşülecek hususlar, iki ay evvelinden Bâbîâli'ye bildirildiği gibi³³², açılış merâsimi de³³³, Pâdişâh'ın isminin anıldığı ve her üç lisan ile yapılan vâlinin nutku ile başlamış³³⁴ ve akabinde, meclis heyetinin vâliye hitâben yaptığı teşekkür nutkundan sonra, müzâkerelere geçilmiştir³³⁵. Vâlinin, meclisi açarken söylediği nutkun matbû suretleri de, bilâhıre Bâbîâli'ye gönderilmiştir³³⁶.

Umûmî Meclis, vâlinin teklif ettiği kanun lâyhâlarını görüşerek, kabûl veyâ redde karar vermiş ve bu maksatla yapılan müzâkereler, âzamî iki ay devam etmiştir³³⁷. Çalışma dönemini tamamlayan meclis, yine vâlinin, üç lisan üzerine yaptığı kapanış nutku ile dağılmıştır³³⁸. Bu arada vâli, meclis müzâkerelerinin sona erdiğini, bir telgrafnâme ile İstanbul'a bildirirken³³⁹, gerek kapanış nutkunun matbû suretlerini ve gerekse kabûl olunan kanun lâyhâlarını, Bâbîâli'ye arz etmiştir³⁴⁰. Bâbîâli ise, Umûmî Meclis'in, çalışmalarını sükûnetle tamamlamasından dolayı, Pâdişâh'ın duyduğu memnûniyeti, cevâbî bir tahrir ile vâliye göndermiştir³⁴¹.

Bütün bunların yanı sıra, Umûmî Meclis, 24 Mart - 19 Nisan 1880 tarihleri arasında olduğu gibi, âcil konuları görüşmek üzere, fevkalâde olarak toplantıya dâvet edilebilirken, vâli tarafından Bâbîâli'ye, hem bu türlü toplantıların başlangıç ve bitiş tarihleri bildirilmiş ve hem de, açılış ve kapanış nutukları gönderilmiştir³⁴².

332) BA, BEO, Nr 968, h 164

333) Aslında Umûmî Meclis'in açılış tarihi, Dâhilî Nizamnâme'de rûmî takvim hesâbı ile, Ekim ayının ikinci Pazartesi günü olarak tespit edilmiştir ki, bu tarih, milâdî takvime göre, en erken 20 ve en geç 26 Ekim'e tekbül etmektedir. Buradaki bir haftalık gecikmenin, meclisin ilk defâ toplanmasından ileri geldiğini tahmin ediyoruz. Nitekim, 1880 senesinde bu tarihin, 26 Ekim olduğunu görmekteyiz (bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 276).

334) BA, BEO, Nr 438, h 33

335) BA, YA, Nr 22/12, lef 2

336) BA, YA, Nr 5/22, lef 2, 5, 7

337) Mesela, 26 Ekim 1880'de başlayan meclis müzâkereleri, 25 Aralık 1880 tarihinde tamamlanmıştır (bk. Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 276).

338) BA, BEO, Nr 438, h 71

339) BA, Bİ, Nr 390; YA, Nr 5/22, lef 8; YA, Nr 4/34, lef 2, 3

340) BA, YA, Nr 4/34, lef 2, 3

341) BA, Bİ, Nr 390

342) BA, BEO, Nr 438, h 2/5, 2/31

II) Umûmî Meclis Seçimlerinin Yenilenmesi

Umûmî Meclis'e seçilerek gelen 36 âzâ, münâvebeli olarak, yarı nispette, iki senede bir yenilenmiş ve bu seçimlerin birincisi 1881 ve ikincisi de 1883 senesinde yapılmıştır. Fakat Gavril Paşa, vâli tâyin olunduktan sonra 1 Ağustos 1884 tarihinde Bâbîâli'ye mürâcaâtta bulunarak, 1883 senesindeki seçimlere hîle karıştırıldığını, Aleko Paşa taraftarlarının seçtirildiğini ve bu âzâlarla çalışmanın zorluğunu ileri sürerek, seçimlerin yenilenmesini istemiştir³⁴³. Vâlinin bu talebi, Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da müzâkere olunduktan sonra, iki sık üzerinde durulmuştur. Buna göre, ya Umûmî Meclis'in derhal feshedilerek seçim faaliyetlerine başlanması, ya da yeni dönem çalışmaları esnâsında, seçilen âzâların ortaya koyacakları tavırlara göre hareket edilmesi, ihtimâlleri arasında bir tercih yapılması kararlaştırılmıştır. Bu arada, Gavril Paşa ile bir çok defâ muhâberelerde bulunulduktan sonra, vâlinin bu konudaki kesin tavrı ve kendisinin, meseleye daha vâkıf olduğu mütâlâası ile, meclisin feshine karar verilmiştir³⁴⁴. Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'nın bu karârı, 4 Eylûl 1884 tarihli irâde ile tasdik olununca³⁴⁵, seçimleri yenilemesi için, Gavril Paşa'ya müsaade edilmiştir³⁴⁶.

Bunun üzerine vâli, önce 1883 senesinde seçilen 18 âzânın âzâlıklarını feshedip, daha sonra seçimleri yenilettirmiş ve meselenin suhûletle hallolduğunu, 13 Ekim 1884 tarihinde Bâbîâli'ye bildirmiştir³⁴⁷. Gavril Paşa'nın bu icraatı, Şarkî Rumeli ahâlisi tarafından memnûniyetle karşılandığı gibi³⁴⁸, Pâdişâh'ın da takdirlerine mazhâr olmuştur³⁴⁹.

III) Umûmî Meclis'te Hazırlanan Kanun Lâyhâları

a) Kanun Lâyhâlarının Tasdiki

Umûmî Meclis'te hazırlanan kanun lâyhâları, meclis çalışmalarının tamamlanmasından hemen sonra, vâlinin bir takdim yazısı ile birlikte, tasdik edilmek maksadıyla, tek tek³⁵⁰ veyâ toplu olarak³⁵¹ Bâbîâli'ye gönderilmiştir. Bâ-

343) BA, BEO, Nr 557, h 54/2538

344) BA, Bİ, Nr 382, 1ef 2, 3, 4

345) BA, Bİ, Nr 382; BEO, Nr 557, h 88/3501

346) BA, Bİ, Nr 386

347) BA, BEO, Nr 970, h 272

348) BA, BEO, Nr 557, h 88/3501

349) BA, BEO, Nr 970, h 272

350) BA, YT, Nr 36-2473 -XVII, 8 defter, v 282

351) BA, YT, Nr 36-2473 -XVII, 8 defter, v 283

bîâlî'de ilk olarak, Şurâ-yı devlet-i tanzimât dairesinde görüşülen bir lâyi-hânın, Dâhilî Nizamnâme'ye göre hazırlanıp hazırlanmadığı ve eğer alâkalı ise, Osmanlı kanunlarına uygun olup olmadığı müzâkere edilerek, kaleme alınan bir mazbata ile birlikte, Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'ya havâle olunmuştur³⁵². Burada yeniden müzâkere olunan lâyi-hâ, bu meclisin fikrini ihtivâ eden bir mazbata ile, Sadâret'e takdim edilmiştir³⁵³. Sadâret de, meseleyi bir tahrir ile özetleyerek, hem kanun lâyi-hâsını ve hem de ilgili meclislerin mazbatalarını Pâdişâh'a sunmuştur³⁵⁴. Pâdişâh'ın tasdik ettiği kanun lâyi-hâları ise, ilân ve tatbik olunmak üzere, vâliye hitâben yazılan bir hüküm ile birlikte, Şarkî Rumeli'ye iâde edilmiştir³⁵⁵.

Belirtmeye çalıştığımız bu muameleler, aynen kabûl olunan, yâni kanun ve nizamlara muhâlif bir yönü bulunmayan lâyi-hâlar için tatbik edilmiştir. Ayrıca, kanun lâyi-hâlarının, ya tamâmen reddedildiklerini, ya da bâzı kısımları değiştirilmek şartıyla kabûl olunduklarını görüyoruz. Buna göre, Şurâ-yı devlet-i tanzimât tarafından, hakkında menfî karar verilen bir kanun lâyi-hâsı, Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da müzâkeresine ihtiyâc duyulmaksızın, aynı istikamette irâdesi alınmak üzere, Sadâret'e takdim edilmiştir³⁵⁶. Tâdilen, yâni görüşüldüğü meclislerden bâzı kısımları değiştirilerek geçen lâyi-hâlar ise, değişen hususlar belirtilmek şartıyla, aynen kabûl edilen kanun lâyi-hâlarının muamelesine tâbi tutulmuştur³⁵⁷. Fakat, ister red, isterse kabûl olunsun, bütün kanun lâyi-hâları Pâdişâh'ın tasdikine sunulmuş ve hakkında müspet irâde çıkanların bir sûreti, menfî irâde çıkanların da aslı, vilâyete iâde olunmuştur³⁵⁸. Daha önce reddedildiği halde, mahzurlu kısımları Umûmî Meclis'te düzeltilerek yeniden tasdike sunulan lâyi-hâlar da, ilk defâ takdim edilen lâyi-hâlarla aynı muameleyi görmüştür³⁵⁹.

Şarkî Rumeli Vâlisi ise, kabûl olunan kanun lâyi-hâlarını, Pâdişâh'ın vekili sıfatıyla, vilâyet dâhilinde neşr ve ilân etmiştir. Bu ilân, lâyi-hâ metninin başına, vâlinin ifâdesini hâvî bir mukaddime ile yapılmıştır. Yâni, "Nâm-ı nâmî-i hazret-i Pâdişâhî" ifâdesi ile başlayan bu takdim, lâyi-hânın, Dâhilî Nizamnâme'nin hangi maddesine göre ve ne maksatla hazırlandığını belirterek "Meclis-i umûmî-i vilâyet'de kabûl olup, lede'l-arz mer'iyyeti hakkın-

352) BA, BEO, Nr 969, h 645

353) BA, Bİ, Nr 280; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v 242 ve 8. defter, v 282

354) BA, BEO, Nr 969, h 643; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 281

355) BA, MD, Nr 263, s. 233

356) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v 240

357) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 7. defter, v 268

358) BA, BEO, Nr 969, h 584

359) BA, Bİ, Nr 403

da irâde-i seniyye-i hazret-i Pâdişâhî müteallik ve şeref-sudûr buyurulan işbu kanun hükmünün, vâlisi bulunduğum Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde mer'î'ül-icrâ tutulmasını i'lân eylerim" ifâdesi ile, sona ermiştir³⁶⁰. Bütün bunların yanı sıra, Umûmî Meclis'in tâtilde bulunduğu dönemlerde, meclisin ilk olağan oturumunda lâyhâsı hazırlanmak ve tasdike sunulmak şartıyla, kanun hükmünde kararnâmeler de çıkarılmıştır³⁶¹.

b) Tasdike Sunulan Kanun Lâyhâları

Bu bahiste, altı defâ toplanabilen Umûmî Meclis'ce hazırlanan ve Bâbiâli'ye takdim olunan kanun lâyhâlarının bir cedvelini vermek istiyoruz.

1) 1880 Senesi Lâyhâları³⁶²

Kabûl Olunan Kanun Lâyhâları

- Tütüncü esnâfından alınacak resme dâir³⁶³.
- Sancak Mahkemeleri nezdinde ikinci bir daire teşkiline dâir³⁶⁴.
- Cûnhâ ve cinâyet-i intihâbiyyeye dâir³⁶⁵.
- Zirâî işlerde kullanılmayan gayrimenkullere arâzî vergisi tarhına dâir³⁶⁶.
- Milis küçük zâbitânının maaş ve tâyinâtına dâir³⁶⁷.
- Tütüncü esnâfından alınacak patent resmine dâir³⁶⁸.
- Vilâyet dâhilindeki mahkemelerde alınacak resme dâir³⁶⁹.
- Vilâyetin on aylık bûdcesinin kabûlüne dâir³⁷⁰.

360) RA, BEO, Nr 966, s. 154

361) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 279

362) Ekim - Aralık ayları arasında cereyân eden meclis müzâkerelerinde hazırlanan kanun lâyhâları, bir sonraki senenin ilk aylarında tasdik olunduğundan, 1880 senesinden başlıyoruz.

363) RA, BEO, Nr 966, s. 1; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v 242

364) BA, BEO, Nr 966, s. 166; BEO, Nr 438, h 107; Düstûr, 1. cild zeyli, s. 93-94

365) BA, BEO, Nr 438, h 87; BEO, Nr 966, s. 166; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v 240; Düstûr, s. 106-110

366) BA, BEO, Nr 966, s. 169; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v 240; Düstûr, s. 96-97

367) BA, BEO, Nr 966, s. 170; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v 240; Düstûr, s. 94-95

368) BA, BEO, Nr 438, h 2/171; BEO, Nr 966, s. 171; Düstûr, s. 110-111

369) BA, BEO, Nr 438, h 106; BEO, Nr 966, s. 171; Düstûr, s. 97-105

370) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v 240

Kabûl Olunmayan Kanun Lâyhâları

- Türk göçmenlere âit emlâk ve arâzî ile bunların vâridâtı olan 30.000 Osmanlı lirasının, vilâyetteki muhtaclara verilmek üzere, vilâyet bûdcesine dâhiline dâir³⁷¹.
- 1877/78 Osmanlı - Rus Harbi esnâsında ve bundan evvel meydana gelen suçların fâilleri hakkında yapılacak muameleye dâir³⁷².
- Emlâk tasarrufu ve sened tebdiline dâir³⁷³.
- Ziraâtle geçinen muhtaclara verilecek nakdî yardım husûsunda yapılacak muamelelerin derecesini tâyin ve gerekli meblağın borç alınmak sûretiyle teminine dâir³⁷⁴.
- Temettü vergisine dâir³⁷⁵.
- Türk göçmenlere âit arâzî ve emlâk bedeli ile bunların geliri olan 30.000 Osmanlı lirasının kullanılmasına dâir³⁷⁶.
- Mülkî memûrların maaşlarına dâir³⁷⁷.
- 1880 senesi bûdcesi ile nizamnâme ve zeyline dâir³⁷⁸.
- Vilâyet müdirlerinin dairelerine âit tahsisâta dâir³⁷⁹.
- Mülkî ve askerî işlerde istihdâm olunacak ecnebî memûrların kabûl şartlarına dâir³⁸⁰.
- Filibe'den Bergos'a kadar inşâsı tasavvur olunan demiryoluna dâir³⁸¹.
- Balık saydî zâbitasına dâir³⁸².

2) 1881 Senesi Lâyhâları

Kabûl Olunan Kanun Lâyhâları

- Canavar rûsûmunun tâdiline dâir³⁸³.

371) BA, BEO, Nr 966, s. 219

372) BA, BEO, Nr 966, s. 219

373) BA, BEO, Nr 966, s. 219

374) BA, BEO, Nr 966, s. 219

375) BA, BEO, Nr 438, h 33; BEO, Nr 966, s. 219

376) BA, BEO, Nr 966, s. 219

377) BA, BEO, Nr 966, s. 219

378) BA, BEO, Nr 966, s. 219

379) BA, BEO, Nr 966, s. 219

380) BA, BEO, Nr 438, h 2/40; BEO, Nr 966, s. 219

381) BA, BEO, Nr 966, s. 219

382) BA, BEO, Nr 966, s. 219

383) BA, BEO, Nr 438, h 2/166; BEO, Nr 966, s. 2

- Umûmî menfaât için husûsî emlâkin istimlâkine dâir³⁸⁴.
- Nâhiyelerin zâbitâsına dâir³⁸⁵.
- Emlâk ve arâzinin tahririne dâir³⁸⁶.
- Nâhiye ve sandıklara yapılacak iâneye dâir³⁸⁷.
- Temettü vergisi miktârının tâyinine dâir³⁸⁸.
- Sancak ve kazâ hâkimlerinin gaybûbeti hâlinde vekâlet etmek üzere birer muavin tâyin ve tavzifine dâir³⁸⁹.
- Silâh istîmâline dâir³⁹⁰.
- Belediye zâbitâsına dâir³⁹¹.
- Umûmî mekteplerdeki ilk tahsile dâir³⁹².
- 1881 senesi bûdcesi ile nizamnâmesinin zeyline dâir³⁹³.
- Mesâhât, evzân ve ekyâle dâir³⁹⁴.

Kabûl Olunmayan Kanun Lâyhâları

- Sancak ve kazâ mahkemesi hukuk şûbeleri nezdine adliye komiserleri tâyinine dâir³⁹⁵.
- Kurâ muhâfazasına dâir³⁹⁶.
- Filibe'de bulunan zükûr ve inâs mektepleri ile İslimye mektebi için itâ olunacak iâneye dâir³⁹⁷.

384) BA, Bİ, Nr 280; BEO, Nr 966, s. 2; Düstûr, 2. cild zeyli, s. 95-108

385) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 252; Bİ, Nr 280; BEO, Nr 966, s. 14; Düstûr, s. 108-115

386) BA, BEO, Nr 966, s. 20; Düstûr, s. 59-68

387) BA, Bİ, Nr 280; BEO, Nr 966, s. 28; Düstûr, s. 56-57

388) BA, BEO, Nr 966, s. 29; Düstûr, s. 69-70

389) BA, Bİ, Nr 280; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 252; BEO, Nr 966, s. 30; Düstûr, s. 55-56

390) BA, Bİ, Nr 280; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 252; BEO, Nr 966, s. 31; Düstûr, s. 68-69

391) BA, Bİ, Nr 280; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 252; BEO, Nr 966, s. 32; Düstûr, s. 57-59

392) BA, BEO, Nr 966, s. 35; Düstûr, s. 71-95

393) BA, BEO, Nr 966, s. 61

394) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 252; BEO, Nr 966, s. 63; Düstûr, s. 115-119

395) BA, BEO, Nr 966, s. 219

396) BA, BEO, Nr 966, s. 219

397) BA, BEO, Nr 966, s. 219

- Muhtelif mahallî mekteplerin idâresi için verilecek iânenin tevzî ve taksimine dâir³⁹⁸.
- Şâgirdân ve muallimînin askerlik hizmetinden muâfiyetlerine dâir³⁹⁹.
- Husûsî sûrette ilim tahsil etmek maksadıyla Avrupa mekteplerine gönderilecek şâgirdâna tahsis olunacak iâneye dâir⁴⁰⁰.
- Nâhiye mekteplerinin müfettişlerine dâir⁴⁰¹.
- Sayd ve şikâr tezkirelerine dâir⁴⁰².
- Zahîre evzân ve ekyâline dâir⁴⁰³.
- Avrupa'ya gönderilecek şâgirdânın kabûlleriyle, askerî idâre ile münâsebetlerine dâir⁴⁰⁴.
- Tıbbî eczânın fûruhtuna dâir⁴⁰⁵.
- Vilâyetin mülkî taksimâtına dâir⁴⁰⁶.
- Matbuât idâresine dâir⁴⁰⁷.
- İbtidâî mekteplerin programına dâir⁴⁰⁸.

3) 1882 Senesi Lâyhâları

Kabûl Olunan Kanun Lâyhâları

- Emlâk tahriri kanununun birinci faslının icrâyâ konulmasına dâir⁴⁰⁹.
- Emlâk tahriri kanununun üçüncü maddesinin ikinci fıkrasına dâir⁴¹⁰.
- 1882 senesinin bûdcesine dâir⁴¹¹.
- Alîl olan umûmî mektep muallimleri ile hocalarına verilecek iâneye dâir⁴¹².

398) BA, BEO, Nr 966, s. 219

399) BA, BEO, Nr 966, s. 219

400) BA, BEO, Nr 966, s. 219

401) BA, BEO, Nr 966, s. 219

402) BA, BEO, Nr 966, s. 219

403) BA, BEO, Nr 966, s. 219

404) BA, BEO, Nr 966, s. 219

405) BA, BEO, Nr 966, s. 219

406) BA, BEO, Nr 966, s. 219

407) BA, YA, Nr 13/25, lef 1; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 252; BEO, Nr 966, s. 219

408) BA, BEO, Nr 966, s. 219

409) BA, BEO, Nr 966, s. 68

410) BA, BEO, Nr 966, s. 69

411) BA, BEO, Nr 966, s. 71

412) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 7. defter, v 268; BEO, Nr 966, s. 73

- Nâhiyelerin umûmî tekâlifine zammolunacak resme dâir⁴¹³.
- Vilâyetteki sancakların Deâvî-i idâre Mahkemeleri ile Merkez-i vilâyet Deâvî idâresi'nin muhâkeme usûlüne dâir⁴¹⁴.
- Ziraât Sandıkları'nın teşkiline dâir⁴¹⁵.
- Sıhhiye idâresi'ne dâir⁴¹⁶.

Kabûl Olunmayan Kanun Lâyhâları

- İbtidâî mekteplerin programına dâir⁴¹⁷.
- Avratalan kasabasının merkezinde bir adliye dairesinin teşkiline dâir⁴¹⁸.
- İbtidâî mekteplerin tedris usûlüne dâir⁴¹⁹.
- Cezâî hükümlerin af ve tâdili emrinde cezâ mahkemelerinin salâhiyet derecesine dâir⁴²⁰.
- Şarkî Rumeli yerliliğini ihrâz edecek olanlara dâir⁴²¹.
- Vakıf hâlinde olan emlak ve arâzinin mülke tahviline dâir⁴²².

4) 1883 Senesi Lâyhâları

Kabûl Olunan Kanun Lâyhâları

- Belediye dairelerine temettü vergisi iânesine dâir⁴²³.
- Vilâyet caddelerinin inşaat ve tâmirâtına dâir⁴²⁴.
- Vilâyet dâhilindeki tarîkin zâbıta idâresi usûlüne dâir⁴²⁵.
- Tuz inhisârı hakkındaki nizamnamenin beşinci maddesinin tâdiline dâir⁴²⁶.

413) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 7. defter, v 268; BEO, Nr 966, s. 76

414) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 7. defter, v 268; BEO, Nr 966, s. 78

415) BA, BEO, Nr 969, h 586 ; BEO, Nr 966, s. 84; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 7. defter, v 268, 8. defter, v 281

416) BA, YA, Nr 13/25, lef 1; BEO, Nr 966, s. 96

417) BA, BEO, Nr 966, s. 219

418) BA, BEO, Nr 966, s. 219

419) BA, BEO, Nr 966, s. 219

420) BA, BEO, Nr 966, s. 219

421) BA, BEO, Nr 966, s. 219

422) BA, BEO, Nr 966, s. 220

423) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 278; BEO, Nr 966, s. 106

424) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 278; BEO, Nr 966, s. 114

425) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 278; BEO, Nr 966, s. 122

426) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 278; BEO, Nr 966, s. 126

- Askerî fen tahsili için ecnebî memleketlere gönderilecek üç nefer için daha iâne zammına dâir⁴²⁷.
- Zâbita komiserlerinin memûriyet ve hareketlerine dâir⁴²⁸.
- Ne makule es'âra narh verileceğine dâir⁴²⁹.
- Mahkemeler nezdinde bulunacak icrâ memûrlarına ve dâvâvekillerine dâir⁴³⁰.
- Mülkî memûrların harcırahına dâir⁴³¹.
- Doğrudan doğruya istifâ olunan tekâlifin tezyîl veyâ afvına dâir⁴³².
- Attar dükkânı ve mağazalarında bulunacak tıbbî eczânın fûruhtuna dâir⁴³³.
- Mülkî memûrların husûsî maaşlarının tensikine dâir⁴³⁴.
- Nâhiyelerin yollarına dâir⁴³⁵.

Kabûl Olunmayan Kanun Lâyhâları

- Vakıf hâlinde olan emlâk ve arâzinin mülke tahviline dâir⁴³⁶.
- Eczâhânelerin tanzimine dâir⁴³⁷.
- İslimye'deki çuka fabrikasında vaz ve ihdas edilecek destgâh ameliyâtına dâir⁴³⁸.
- Duhan rûsûmu hakkındaki nizamnâmenin bâzı maddelerinin tâdiline dâir⁴³⁹.
- Vergi ve sâir emvâlin ahz ve istifâsınca, vilâyet mal sandığının hâiz olacağı rûchan hakkına dâir⁴⁴⁰.
- Vilâyete mahsûs matbaanın vaz ve tertibi ile idâresine dâir⁴⁴¹.
- Mâliye Müdiri refâkatine bir muavin tâyinine dâir⁴⁴².

427) BA, BEO, Nr 966, s. 127

428) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 278, 280; BEO, Nr 966, s. 128

429) BA, BEO, Nr 969, h 584; BEO, Nr 966, s. 134; YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 282

430) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 284; BEO, Nr 966, s. 135

431) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 283; BEO, Nr 966, s. 135

432) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 283; BEO, Nr 966, s. 138

433) BA, BEO, Nr 966, s. 150

434) BA, BEO, Nr 966, s. 154

435) BA, Bİ, Nr 337; BEO, Nr 966, s. 157; BEO, Nr 969, h 643

436) BA, BEO, Nr 557, h 105/2482; BEO, Nr 966, s. 220

437) BA, BEO, Nr 966, s. 220

438) BA, BEO, Nr 966, s. 220

439) BA, BEO, Nr 966, s. 220

440) BA, BEO, Nr 966, s. 220

441) BA, BEO, Nr 966, s. 220

442) BA, BEO, Nr 966, s. 220

- Göçebe tâifesinden alınacak otlak resmine dâir⁴⁴³.
- Vilâyet kütübhanesi ile müzehânesinin teşkil ve idâresine dâir⁴⁴⁴.
- Vilâyet emvâlinin istifâsı hakkındaki umûmî idârenin, vâsıtalı alınan tekâlif ile tâvizen verilecek akçeden bakaya kalan mebâliğin tahsili maddesine de hükm ve şümûlü olmasına dâir⁴⁴⁵.
- Vilâyet dâhilinde inşâ olunacak inas mekâtib ve idâdisine dair⁴⁴⁶.
- Ahyolu kazâsının iki adlî daireye taksimine dâir⁴⁴⁷.
- Muayyen vakitlerde küşâd olunacak fennî usûl terbiye ve tedrisi derslerine dâir⁴⁴⁸.
- Emlâk ve temettü vergilerince vuku bulacak şikâyât ve istinâf müddetinin tâyinine dâir⁴⁴⁹.
- Sokakların tathir ve tanzifi ile yolların zâbıta usûlü hakkındaki nizamnamenin yirmi dokuzuncu maddesinin tâdiline dâir⁴⁵⁰.
- Şehir ve karyeler belediye dairelerine âit esvâkın tathir ve tanzifi ile yolların zâbitası usûlüne dâir⁴⁵¹.
- Avrupa dârülfünûnu ile husûsî mekteplerde fen tahsil edecek şâgirdâna verilecek iâneye dâir⁴⁵².
- Rüşdiye mekteplerinde ilim tahsil edecek şâgirdâna verilecek iâneye dâir⁴⁵³.
- Vergilerin tahsili husûsunda mükelleflerin tâkiplerine dâir⁴⁵⁴.
- Filibe inas idâdisine mahsûs iânedden onunun Zagra-i atik'e nakline dâir⁴⁵⁵.
- Ziraât Mektebi'nin tesisine dâir⁴⁵⁶.
- Divân-ı askerî heyeti teşkiline dâir⁴⁵⁷.

443) BA, BEO, Nr 966, s. 220

444) BA, BEO, Nr 966, s. 220

445) BA, BEO, Nr 966, s. 220

446) BA, BEO, Nr 966, s. 220

447) BA, BEO, Nr 966, s. 220

448) BA, BEO, Nr 966, s. 220

449) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 284; BEO, Nr 966, s. 220

450) BA, BEO, Nr 966, s. 220

451) BA, BEO, Nr 966, s. 220

452) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 278; BEO, Nr 966, s. 220

453) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 278; BEO, Nr 966, s. 220

454) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 278; BEO, Nr 966, s. 220

455) BA, BEO, Nr 966, s. 220

456) BA, BEO, Nr 966, s. 220

457) BA, BEO, Nr 966, s. 220

- Vergi tenziline ve 1884 ve 1885 senelerinin bütçelerine dâir⁴⁵⁸.
- Cezâ kanunnâmesinin bâzı maddelerinin tâdiline ve istinâf müddetine dâir⁴⁵⁹.
- Askerî tekaüd muamelâtına dâir⁴⁶⁰.
- Ormanlara dâir⁴⁶¹.
- Askerî mahkemelerin teşkilâtına dâir⁴⁶².
- Bâzı tekâlifin tezyidine dâir⁴⁶³.
- Milis kısmına müteferri nükud ve mîrî eşyânın idâresini temine dâir⁴⁶⁴.
- Bütçeler muhassesâtı hakkında umûmî idâre nizamnâmesine dâir⁴⁶⁵.
- Liman idârelerine dâir⁴⁶⁶.

5) 1884 Senesi Lâyhâları

Kabûl Olunan Kanun Lâyhâları

- Aşı ameliyâtına dâir⁴⁶⁷.
- Büyû' ve şirâ' olunan hayvanâttan alınacak ihtisâbiyye rûsûmuna dâir⁴⁶⁸.
- Encümen-i dâimî âzâsına itâ olunacak yevmiyyeye dâir⁴⁶⁹.
- Sicill-i ensâba dâir⁴⁷⁰.
- Kabristanlar ve defn-i emvâta dâir⁴⁷¹.

Kabûl Olunmayan Kanun Lâyhâları

- Göçebe tâifesinden alınacak otlak resmine dâir⁴⁷².
- Vergi tenziline ve 1884 - 1885 seneleri bütçesine dâir⁴⁷³

458) BA, BEO, Nr 966, s. 220

459) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 284; BEO, Nr 966, s. 220

460) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 283; BEO, Nr 966, s. 220

461) BA, BEO, Nr 966, s. 220

462) BA, BEO, Nr 966, s. 220

463) BA, BEO, Nr 966, s. 220; BEO, Nr 969, h 645

464) BA, BEO, Nr 966, s. 220

465) BA, BEO, Nr 966, s. 220

466) BA, BEO, Nr 966, s. 221

467) BA, BEO, Nr 966, s. 162

468) BA, BEO, Nr 966, s. 164

469) BA, BEO, Nr 966, s. 165

470) BA, Bİ, Nr 369; BEO, Nr 966, s. 178

471) BA, YA, Nr 22/41, 1ef 1

472) BA, BEO, Nr 966, s. 220

473) BA, BEO, Nr 966, s. 220

- Ormanlara dâir⁴⁷⁴.
- Askerî mahkemelerin teşkilâtına dâir⁴⁷⁵.
- Sancak muhasebâtına dâir⁴⁷⁶.
- Umûmî mekteplere muallim yetiştirilmesine dâir⁴⁷⁷.
- Filoksira illetine ve tapu senedâtına dâir⁴⁷⁸.
- Eytâma dair⁴⁷⁹.
- İmtiyâzât ve terhinâta dâir⁴⁸⁰.
- At ve kısarak cinsinin ıslâhına dâir⁴⁸¹.
- Reddolunan hukuk mahkemesince ittihâz olunacak icrâ usûlüne dâir⁴⁸².

6) 1885 Senesi Lâyhâları

Kabûl Olunan Kanun Lâyhâları

- Dâhilî Nizamnâme'nin 9 numaralı zeylinin 23, 24, 25, 26 ve 27. maddelerinin tâdiline ve duhan muamelâtına dâir⁴⁸³.
- Terhinâta dâir⁴⁸⁴.
- Mahkemelerin harc ve rûsûmuna dâir⁴⁸⁵.
- Dâhilî Nizamnâme'nin 9 numaralı zeylinin 20. maddesinin tâdiline ve ağnam resmine dâir⁴⁸⁶.
- Mülke tahvil olunacak vakıf emlâk ve arâziye dâir⁴⁸⁷.

474) BA, BEO, Nr 966, s. 220

475) BA, BEO, Nr 966, s. 220

476) BA, BEO, Nr 966, s. 221

477) BA, BEO, Nr 966, s. 221

478) BA, YA, Nr 26/45, 1ef 1; BEO, Nr 966, s. 221

479) BA, BEO, Nr 966, s. 221

480) BA, BEO, Nr 966, s. 221

481) BA, BEO, Nr 966, s. 221

482) BA, BEO, Nr 966, s. 221

483) BA, BEO, Nr 966, s. 185

484) BA, Bİ, Nr 392; BEO, Nr 966, s. 186

485) BA, BEO, Nr 966, s. 203

486) BA, BEO, Nr 966, s. 212

487) BA, Bİ, Nr 403; BEO, Nr 966, s. 212

D) Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Türk Ahâlinin Vaziyeti

I) Türk Göçmenlerin Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne Dönüşleri

Birinci Bölüm'de, muhârebelerden sonra Şarkî Rumeli'ye dönen Türk göçmenler ile ilgili olarak mâlûmât verilmiş idi. Burada, vilâyetin teşkilinden sonra da devam eden bu göçler hakkında, genel hatları ile malumat vermeğe çalışacağız. Muhârebeler esnâsında yurtlarını terkederek Edirne ve İstanbul'a gelen Türk ahâli, Şarkî Rumeli'nin tesisinden sonra yavaş yavaş geri dönmeye başlamışlarsa da, vilâyet topraklarına ayak bastıkları andan itibâren, Bulgarlar tarafından tâciz edilmişlerdir. Bu meyanda, Bulgarların tamâmen silâhlı olmalarına mukabil, göçmenlerin üzerindeki silâhlar çakılarına varıncaya kadar ellerinden alınırken, bâzıları soyulmak, bâzıları katledilmek ve bâzıları da nezâret altında tutularak hânelerinden dışarıya çıkarılmamak gibi, çeşitli muamelelere mârûz kalmışlardır. Bu sebepledir ki, yapılan muameleleri haber alan İstanbul'daki göçmenler, Şarkî Rumeli'ye dönmek husûsunda fazla istekli davranmamışlardır⁴⁸⁸. Diğer taraftan, Türk ahâlinin geri dönmesini zâten istemeyen vilâyet idaresi, bu konuda bâzı tahditler koyduğu gibi⁴⁸⁹, göçmenler arasında çiçek hastalığı görülməsi üzerine, hareket mahallinden verilecek "temiz tezkiyesi" olmayanların kabûl edilemeyeceğini belirtmek sûretiyle, geri dönüş muamelelerini biraz daha zorlaştırmıştır⁴⁹⁰. Bununla birlikte, gerek Anadolu'nun muhtelif iskân merkezlerine yerleştirilenlere ve gerekse vilâyete dönenlere rağmen, 23 Ocak 1880 tarihi itibâriyle, İstanbul'da hâlâ 60.000 göçmenin bulunduğunu tespit ediyoruz⁴⁹¹.

II) Osmanlı Devleti'nin Göç Konusundaki Siyâseti

Osmanlı Devleti'nin Şarkî Rumeli'deki Türk ahâli hakkında tâkip ettiği siyâset, onların, üzerinde yaşadıkları toprakları terketmemeleri, istikametinde olmuştur. Zirâ, vilâyetteki Türk unsurun devletin lehine olduğunu ve yerlerini terketmeleri hâlinde bir daha îâdelerinin mümkün olamayacağını belirten Bâbiâli, meseleye bu mühim noktadan bakılmasını ve aksi takdirde, bu toprakların da Bulgaristan gibi elden çıkacağını, açıkça ifâde etmiştir⁴⁹². Fakat bu husûsun da, her ne bahâsına olursa olsun gibi bir mütâlâa ile değil, Türk

488) BA, BEO, Nr 828, h 4049489) BA, BEO, Nr 438, h 53490) BA, BEO, Nr 438, h 52; BEO, Nr 968, h 279491) BA, YT, Nr 18-94/5-94-44; YT, Nr 18-94/8-94-44492) BA, YA, Nr 4/11, lef 2

ahâli hakkında gösterilecek adâlet ve temin edilecek istirahat bağli olduğu dile getirilmiş ve bu maksatla, bir taraftan vâililik nezdinde teşebbüslerde bulunulurken⁴⁹³, diğer taraftan, mümkün mertebe yardımlar yapılmıştır⁴⁹⁴. Meselâ, 24 Aralık 1879 tarihli bir tahrir ile, Şarkî Rumeli'deki Türklerin uzun zamandır perişan oldukları, mal ve mülklerinin ayaklar altında çiğnendiği ve meskensiz kaldıkları Aleko Paşa'ya hatırlatılırken, "insâniyet nâmına" hallerinin düzeltilmesi ve vilâyetçe tahsis olunan 10.000 liranın kifayetsizliği sebebiyle, devlete verilecek vergiden 20.000 altının, kendileri için harcanması istenmiştir⁴⁹⁵. Ayrıca, vilâyetteki Türk ahâlinin iâşe meseleleri için Mûsika-i hümayûn kolağalarından Şevki Bey'i⁴⁹⁶ ve muhâbere muamelelerine yardımcı olmak maksadıyla da Telgraf Nezâreti âzâsından Abdülhalim Bey'i⁴⁹⁷ Filibe'ye gönderen Bâbîâli, hicret fikrinde bulunanlara mâni olunmasını, kendilerine sıkı sıkı tenbih etmiştir⁴⁹⁸.

III) Türk Ahâliye Yapılan Muameleler

Osmanlı Devleti'nin, Türk ahâliyi Şarkî Rumeli'de tutmak istemesine rağmen, bu isteğin tam mânâsı ile gerçekleşemediğini ve çok geçmeden, yâni 1880 Mayıs'ından itibaren Edirne'ye geri dönen göçmen sayısının, iskân ve iâşe ihtiyacları karşılanamayacak derecelere vardığını görüyoruz⁴⁹⁹. Zirâ, köylerine dönebilen göçmenler, menkul ve gayrimenkul mallarının gasbedilmiş olması bir yana, tekrar vilâyet hâricine sürülmeleri için Bulgarlar tarafından tatbik olunan, yoğun baskılara mârûz kalmışlardır. Bu konudaki şikâyetlerinin mahallî makamlarca dikkate alınmadığını gören Türk ahâli, son çâre olarak, mağdûriyetlerini, Bâbîâli'ye takdim ettikleri "feryadnâmeler"de dile getirmişlerdir. Bu husûsta, arşiv vesikalarında yer alan misâller, maalesef yekûn teşkil edecek derecelerdir. Fakat burada, yalnız bir kaç misal ile iktifâ etmek istiyoruz.

Vilâyetteki Türk ahâliyi mağdûr eden hâdiselerin başında, arâzilerinin gasbedilmiş olması⁵⁰⁰, buna rağmen kendilerine ağır nispette arâzi vergisinin tahakkuk ettirilmesi⁵⁰¹, değirmen ve sudolaplarının ellerinden alınması⁵⁰² veyâ değerinden düşük fiyatla cebren satın alınması⁵⁰³, sâhip olabildikleri

493) BA, Bİ, Nr 379; BEO, Nr 970, h 67, 377

494) BA, BEO, Nr 828, h 388, 575

495) BA, BEO, Nr 968, h 35; BEO, Nr 969, h 65

496) BA, BEO, Nr 438, h 2/116, 2/129

497) BA, BEO, Nr 438, h 111

498) BA, BEO, Nr 557, h 23/1489; BEO, Nr 968 343; Ayniyat, Nr 1528, s. 121

499) BA, BEO, Nr 52, h 98

500) BA, BEO, Nr 968, h 241, 333, 383; BEO, Nr 970, h 390

501) BA, BEO, Nr 969, h 152, 255

502) BA, BEO, Nr 967, h 672

503) BA, BEO, Nr 967, h 94

topraklarda ziraât yapmalarına mâni olunması⁵⁰⁴ ile, iki senedir Bulgarlarca tasarruf edilen arâzilere âit mahsûlâtın yarısının, arâzi sâhiplerine verileceği daha önce ilân olunduğu halde, bu vaadin yerine getirilmemesi, gelmektedir⁵⁰⁵. Bu arada, Bulgarlar tarafından kendilerine iş gösterilmemesi yüzünden⁵⁰⁶, maişetlerini temin edecek hiç bir şeyleri olmayan bir kısım Türk ahâli, açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır⁵⁰⁷. Öyle ki, Eğrililer köyündeki göçmenlerin vaziyetini, 2 Nisan 1880 tarihinde Alêko Paşa'ya bildiren Sad-râzam Said Paşa, bu hareketini "elim bir vazîfe" olarak addettikten sonra, köylülerin çok perişân bir durumda bulunduklarını, ciddî rakamlara ulaşan ölümlerin açlık sebebiyle meydana geldiğini, zirâ köylülerin, içerisine biraz un katılmış otlardan mâmûl ekmek ve hattâ, açlıklarını bastırmak için derelerdeki çamurları yediklerini belirttikten sonra, daha fazla vakit kaybedilmeden âcil tedbirler alınmasını istemiştir⁵⁰⁸.

Diğer taraftan, vilâyetteki Türklere, Bulgarlarla aynı haklardan istifâde etmesi gereken bir ahâli nazarıyla değil de, mevcûdiyetlerine dahi tahammül olunamayan bir fazlalık nazarıyla bakılmış ve bu yüzden, onları bu topraklara bağlayan her türlü sebep ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Önceden sâhip oldukları arâzilerinin ancak onda birinde ziraât yapabilen Türklere, artık tasarruflarında bulunmayanlar da dâhil edilerek öşür alınması⁵⁰⁹, ağır nispette kadastr vergisi tahsili⁵¹⁰, mahkemelerin Bulgarlar aleyhinde verdiği ilâmların tehir, fakat Türklere aleyhinde verilenlerin derhâl tatbiki konulması⁵¹¹, korku ve şiddet ile vilâyeti terke zorlanmaları⁵¹², bu kabil muamelelerdendir. Ayrıca, nüfus nispetine bakılmaksızın memûriyetlerin Bulgarlara tahsisisi⁵¹³, lâıkiyle anlaşılacağı zaman zararını yine köylülerin çektiği, Türk köylülerine Bulgarca emirler gönderilmesi⁵¹⁴, mahkemelerde Türklere lehine verilen kararların tatbiki konulmaması⁵¹⁵ ve cezâ kanunlarının milliyetlere göre farklı şekillerde uygulanması⁵¹⁶, Bulgarların ortaya koyduğu muamelelerden bâ-

504) BA, BEO, Nr 967, h 106

505) BA, BEO, Nr 967, h 108, 166; BEO, Nr 968, h 102

506) BA, BEO, Nr 967, h 282

507) BA, BEO, Nr 968, h 21

508) BA, BEO, Nr 967, h 226

509) BA, BEO, Nr 969, h 254

510) BA, BEO, Nr 969, h 672

511) BA, BEO, Nr 828, h 45/2

512) BA, Bİ, Nr 376; BEO, Nr 53, h 296; BEO, Nr 967, h 142

513) BA, YT, Nr 14-433-126-9

514) BA, BEO, Nr 970, h 202, 205

515) BA, BEO, Nr 969, h 327, 351

516) BA, BEO, Nr 970, h 212

zıdır.

Bütün bunlara ilâveten, vilâyet dâhilinde meydana gelen şakavete daha ziyâde Türk ahâli mârûz kalırken⁵¹⁷, suçlular ise, bir türlü yakalanamamış veyâ yakalananlar da cezâlandırılmamıştır⁵¹⁸. Bu sebeptendir ki, can emniyeti dahi bulunmayan Türkler, Şarkî Rumeli'yi terke mecbûr bırakılırlarken⁵¹⁹, ce-reyân eden katil hâdiseleri de, Bulgar Komitecilerin baskınları⁵²⁰, hattâ mil-lis askerinin gerçekleştirdiği müsâdemeler derecesine varmıştır⁵²¹. Yine, Bul-garların başlangıçtan beri nüfûz tesis edemedikleri Rodop mıntıkasındaki ahâ-liye husûmetle baktıklarını ve bu köylülerin, Filibe Pazarı'na satmaya götür-dükleri kereste ve sâir eşya ile, satın aldıkları zahire ve erzâkın, yol üze-rindeki jandarma ve köy idârecileri tarafından gasbedildiğini görüyoruz⁵²².

IV) Emlâk Vekâleti

Şarkî Rumeli Türklerinden bir kısmı, yüzyıllardır vatan olarak bildik-leri toprakları terkederek, ilk fırsatta Anadolu'ya geçmeye çalışmışlar⁵²³ ve geride kalan gayrimenkullerine âit muameleleri, vekil tâyin ettikleri kişiler vâsıtasıyla yürütmüşlerdir⁵²⁴. Bu vekâlet yekûn teşkil edecek derecelere var-dığı içindir ki, mesele, Bâbîâli ile vilâyet arasında kararlaştırılan bâzı esaslar dâhilinde ele alınmıştır. Buna göre, İstanbul'dan verilen vekâletnâ-melerin vilâyetce müteber tutulması, 13 Ocak 1880 tarihinde Aleko Paşa'ya bil-dirildiği gibi⁵²⁵, bu vekâletnâmelere konulan ve dördü Mukavelât Müdirliği'ne, altısı İstanbul Birinci Hukuk Dairesi Bidâyet Mahkemesi reislerine ve diğer altısı da İstanbul İkinci Hukuk Dairesi Bidâyet Mahkemesi reislerine âit olan toplam on altı mührün birer sûreti, Şarkî Rumeli'ye gönderilmiştir⁵²⁶.

Bu konuya dâir bir kaç misâl vermek gerekirse, Uzuncaabad Hasköy kasabası göçmenlerinden Sıddıka Hatun'un, mutasarrıf olduğu emlâk, akar ve arâzisini satması için Hacı İbrahim Efendi'yi⁵²⁷ ve Filibe göçmenlerinden olup Çanakka-le'de sakin Hacı Hâfız Reşid Efendi'nin de, Kızılhisar köyündeki emlâki için

517) BA, BEO, Nr 968, h 77; Ayniyat, Nr 1526, s. 77

518) BA, BEO, Nr 557, h 47/2233

519) BA, BEO, Nr 967, h 164

520) BA, BEO, Nr 969, h 43

521) BA, BEO, Nr 970, h 291

522) BA, BEO, Nr 969, h 424

523) BA, BEO, Nr 438, h 2/75, 120; BEO, Nr 968, h 301

524) BA, BEO, Nr 438, h 2/28, 95

525) BA, BEO, Nr 967, h 68

526) BA, BEO, Nr 967, h 214; BEO, Nr 968, h 55

527) BA, BEO, Nr 828, h 4413

Filibeli Tütüncü Yusuf Ağa'yı vekil tâyin ettiklerini söyleyebiliriz⁵²⁸. Fakat bu vekâlet muameleleri, her zaman istenilen şekilde neticelenmemiş ve Filibeli Mehmed Raşid, Ahmed ve Emine'nin emlâkını, hem düşük fiyatla satan ve hem de aldığı parayı sâhiplerine vermeyen Yovakim bahsinde olduğu gibi, istenmeyen durumlarla da karşılaşmıştır⁵²⁹.

V) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin Kapukethüdâları

a) Ali Haydar Efendi

Son Osmanlı - Rus Harbi yüzünden, Rumeli'deki diğer Türk şehirleri gibi, Filibe'de bulunan bütün câmi, mektep, medrese ve mescidlerin imam, müezzin ve diğer hademeleri, hicret ederek dağıldıklarından, bu müesseselerin idâresinde ciddî güçlükler meydana gelmiştir. Bu güçlükleri ortadan kaldırmak için, vilâyet idâresinin de rızâsı ile, yedi âzâdan mürekkep bir komisyon teşkil edilmiş, fakat, gerek bu eserlerin idâresinde vakıf şartlarına riâyet edilmemesi ve gerekse hâsıl olan vâridâtın maksat hâricinde kullanılması sebebiyle, müspet bir netice temin edilememiştir. Bu sebeptendir ki, Filibe ahâlisinden kırk dokuz Türk, 27 Aralık 1879 tarihinde Bâbîâli'ye bir dilekçe vererek, vilâyet dâhilindeki Türklerin Dâhilî Nizamname'de belirtilen haklardan istifâdelerine, vakıf eserlerinin de, şartlarına ve kadim teâmüle göre idâresine, yardımcı olunmasını istemişlerdir⁵³⁰. Bu talep üzerine Sadâret, 17 Ocak 1880 tarihinde meseleyi Meşihât'e havâle etmiş ve bu konuda vazifelendirilmek maksadıyla bir memûrun tespitini istemiştir. Meşihât makamı da, ilmiye ricâlinden İzmir Nâibi Ali Haydar Efendi'nin 7.500 kuruşla tâyinine karar vererek, bu kararını Sadâret'e takdim etmiştir⁵³¹. Daha sonra Pâdişâh'ın tasdikine sunulan bu tâyin hakkında, 9 Şubat 1880 tarihinde müspet irâde çıkınca, Ali Haydar Efendi'nin Şarkî Rumeli Vilâyeti Kapukethüdâlığı da kesinlik kazanmıştır⁵³².

Bunun üzerine Bâbîâli, gerek yapılan tâyini ve gerekse bu husûsa dâir bâzı izâhâtı ihtivâ eden bir tahriri, 25 Şubat 1880 tarihinde Aleko Paşa'ya göndermiştir. Ali Haydar Efendi'nin memûriyetine ve şahsına icâb eden hürmetin gösterilmesi istenen bu tahrirde, onun vazife ve statüsü de şu şekilde belirlenmiştir⁵³³:

528) BA, BEO, Nr 828, h 129

529) BA, BEO, Nr 967, h 4

530) BA, İD, Nr 64757, lef 2

531) BA, İD, Nr 64757, lef 1

532) BA, İD, Nr 64757

533) BA, BEO, Nr 967, h 176; MVM, Nr 4, s. 17

- 1) Vilâyetteki İslâm eserlerinin vakıf şartlarına göre idâresinden mesûl olacak,
- 2) Daha önce teşkil olunan vakıf komisyonuna yardım edecek,
- 3) Türk ahâlinin "millî" ihtiyaçlarını temine çalışacak,
- 4) İslâm Cemaâtleri'nin teşkil ve idâresine nezâret edecek,
- 5) Gayriresmî sıfatla vazife yapacak,
- 6) Maaşı Osmanlı Hazinesi'nden verilecek.

Aleko Paşa bu tâyini muhâlefetle karşılamamış ve bilâhîre, Defterhâne kâtiplerinden Sırrı Efendi, Ali Haydar Efendi'nin maiyyetinde vazife yapmak üzere Filibe'ye gönderilmiştir⁵³⁴.

Ali Haydar Efendi'nin vazifeye başlaması ile, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Türk ahâlinin vaziyeti önemli ölçüde düzelmiş ve kendisi, karşılaşılan müşküllerde, âdetâ bir mürâcaât mercii olmuştur. İcâbında Dâhiliye Müdürü ile görüşebilen Ali Haydar Efendi⁵³⁵, İslâm kabristanı⁵³⁶, vakıf vâridâtı⁵³⁷, ey-tâm sandıkları⁵³⁸ ve maarif⁵³⁹ meselelerinin hallinde olduğu gibi, mühim hizmetlerde bulunmuştur. Aynı zamanda, Bâbîâli ile vilâyetteki Türk ahâli arasındaki irtibâtı temin ederek, onların, mecbûr kalmadıkça "ikide bir" hicrete kalkışmalarına mâni olmuştur⁵⁴⁰. Vakıf eserlerine âit muamelelerin sıhhatli bir şekilde yapılabilmesi için, otuz kıt'a defteri İstanbul'dan Filibe'ye naklettiren Ali Haydar Efendi⁵⁴¹, Türk ahâlinin vaziyetini devamlı olarak bir intizâm dâhilinde tutabilmek için, cemaât meclislerini teşkil ettiği gibi, bu hususta iki aded tâlimâtname hazırlayarak, tasdik maksadıyla, 18 Mart 1882 tarihinde İstanbul'a göndermiştir⁵⁴². Fakat, bir müddet sonra Şûrâ-yı devlet ve Meclis-i maarif riyâsetine tâyini ile bu vazifeden ayrılınca, kapukethüdalığı da uzun süre münhâl kalmıştır⁵⁴³.

b) Cemâleddin Efendi

Ali Haydar Efendi'nin İstanbul'a dönmesi ile, daha önce karşılaşılan müşküller yeniden meydana gelmiş ve aralarındaki ihtilâflar sebebiyle, Türk ahâ-

534) BA, BEO, Nr 52, h 58

535) BA, BEO, Nr 969, h 68

536) BA, BEO, Nr 968, h 230, 339

537) BA, BEO, Nr 968, h 353

538) BA, BEO, Nr 968, h 373

539) BA, BEO, Nr 968, h 91, 287; BEO, Nr 969, h 460

540) BA, BEO, Nr 968, h 343

541) BA, BEO, Nr 969, h 54, 121

542) BA, İD, Nr 68245

543) BA, MVM, Nr 4, s. 17

liden bâzıları, tekrar hicret etmeye başlamıştır. Bu türlü hâdiselere mâni olmak isteyen Bâbîâli, 4 Haziran 1885 tarihinde Halep Vilâyeti Adliye Müfettişi Sadrettin Efendi'yi, kapukethüdâlığı için tâyin etmek istemişse de⁵⁴⁴, daha sonra bu kararından vazgeçerek, Haremeyn pâyelilerinden Beyrut eski nâibi Cemâleddin Efendi'yi vazifelendirmiştir⁵⁴⁵.

18 Haziran 1885 tarihinde, selefinden kalan 7.500 kuruş maaşla vazifesine başlayan Cemâleddin Efendi de, vilâyetteki Türk ahâlinin nikâh, miras, hibe ve vasiyet gibi husûsî, dinî itikad, mezhep terbiyesi ve vakıf müesseselerinin muhafazası gibi umûmî meselelerin yanı sıra, müfti, hatip, imam, müezzin, kayyum ve diğer müstahdemler arasındaki irtibâtı sağlamaya çalışmıştır⁵⁴⁶. Fakat Gavril Paşa'nın bu tâyine müspet bir nazarla baktığını söyleyebilmek mümkün değildir. Zirâ, 22 Temmuz 1885 tarihinde Bâbîâli'ye gönderdiği bir tahrir ile, bu işin artık mahallî bir mesele olmaktan çıktığını belirterek, ileride meydana gelebilecek şâyiâlar karşısında ne yapılmak gerektiğini, öğrenmek istemiştir⁵⁴⁷. Daha sonra ise, gerek Cemâleddin Efendi'nin Meşihât'e ve gerekse Meşihât'in kendisine göndermek istediği telgrafnâmeler, vilâyet idâresince tutularak, hakkındaki memnûniyetsizlik, daha bâriz bir şekilde ifâde edilmiştir⁵⁴⁸.

VI) İslâm Cemaât Meclisleri

Dâhilî Nizamnâme'ye göre, vilâyet idâresince resmen tanınan mezhep ahâlisinin, birer cemaât teşkil edebilmeleri kararlaştırılmış idi⁵⁴⁹. Yine bu konuda, İslâm ahâliye âit evkaf, eytâm ve diğer meselelerin halli ile vazifeli olarak, başkanlığı, her sancağın müftisince yapılan ve aynı sancaktaki cemaatin seçtiği âzâlardan meydana gelen birer cemaât meclisinin teşkili kabûl edilmiştir. Meşihât makamınca hazırlanan ve vilâyete gönderilen bir tâlimât-nâme ile de, bu meclislerin hukuk ve vazifeleri ayrıca tespit olunmuştur⁵⁵⁰.

Fakat Şarkî Rumeli idâresi, hazırlanan bu tâlimât-nâmeye, gerek bâzı kısımlarının medenî hukuka ve siyâsete taâllûk etmesi ve gerekse Dâhiliye Müdiriyeti'ne haber verilmeksizin neşredilmesinden dolayı karşı çıkmış, hattâ Husûsî Meclis'te aldığı bir karar ile, vilâyet dâhilinde tatbikini yasaklamış-

544) BA, BEO, Nr 970, h 402

545) BA, Bİ, Nr 406; BEO, Nr 970, h 407

546) BA, BEO, Nr 970, h 418

547) BA, BEO, Nr 970, h 418

548) BA, BEO, Nr 970, 445, 464

549) 335, 336 ve 337. maddeler

550) BA, Bİ, Nr 404; BEO, Nr 969, h 270, 616

tır. Bu itirâzı kabûl etmeyen Bâbîâli, Osmanlı memleketinin her tarafında din ve mezhep serbestîsinin olduğunu belirterek, aynı durumun, Dâhilî Nizamnâme'-ye göre Şarkî Rumeli için de geçerli olması gerektiğini hatırlatmıştır. Ayrıca, hazırlanan talimatnâmenin sâdece, vilâyetteki İslâm ahâlinin dinî vecîbelerini yerine getirebilmek ve husûsî menfaâtlerini muhâfaza edebilmek için, lâzım gelenlere nasihât ve tâlimât vermekten ibâret olduğunu, Dâhiliye Müdiri'nin din ve mezheplere nezâreti inkâr edilmemekle birlikte, gerek tâlimât-nâmenin değiştirilmesinin ve gerekse Husûsî Meclis'in bu işe karıştırılmasının doğru olamayacağı, 11 Mart 1883 tarihinde Aleko Paşa'ya bildirilmiştir⁵⁵¹.

Arşiv vesikalarında, İslâm Cemaât Meclisleri'ne, sâdece Tatarpazarcığı⁵⁵² ve özellikle de Filibe Sancığı'nda tesâdüf edebiliyoruz⁵⁵³. Hattâ, Filibe'deki İslâm Cemaât Meclisi'nin, Ali Haydar Efendi vâsıtasıyla 20 Mart 1882 tarihinde yeniden teşkil edildiğini ve vakıf, eytâm ve maarif olarak üç şûbeye ayrıldığını görüyoruz. Bu meclis, aşağıda belirtilen âzâlardan meydana gelmiştir⁵⁵⁴:

1) Kadı Abdürrahim Efendi	Filibe Müftisi ve İslâm Cemaâti Reisi
2) Esseyyid İsmâil Efendi	Âzâ
3) Mehmed Hulûsi Efendi	Âzâ
4) Esseyyid Said Mustafa Efendi	Âzâ
5) Rif'at Mehmed Efendi	Âzâ
6) Kasım Efendi	Âzâ
7) Hüseyin Hüsnü Efendi	Âzâ
8) Bekir Efendi	Âzâ
9) Mehmed Tâhir Efendi	Âzâ
10) Esseyyid Zeki Efendi	Âzâ
11) Said Mehmed Efendi	Âzâ
12) Ahmed Efendi	Âzâ
13) Cevdet Ali Efendi	Âzâ
14) Ahmed Efendi	Âzâ
15) Ahmed Nâmık Efendi	Âzâ
16) Mehmed Efendi	Âzâ

551) BA, BEO, Nr 969, h 616

552) BA, BEO, Nr 969, h 293

553) BA, BEO, Nr 969, h 269, 283; BEO, Nr 970, h 146; İD, Nr 70491

554) BA, İD, Nr 68245, lef 1

VII) Müftiler

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Müslüman ahâli, cemaatce hâiz oldukları hukuktan istifâde için, aralarında seçtikleri ehliyet ve liyâkat sâhibi bir kişiyi, kendilerine müfti tâyin olunması maksadıyla vâliye bildirmişler ve vâli de, bir tahrir ile durumu Bâbiâli'ye arz etmiştir. Bâbiâli'de mesele, önce Meşihât'e havâle olunmuş ve burada verilen karar, Sadâret vâsıtasıyla Pâdişâhın tasdikine arzedilmiştir. Eğer bu konuda çıkan irâde müspet olursa, tâyin kararı, hazırlanan bir menşûr ile birlikte vilâyete gönderilmiştir⁵⁵⁵. Bu konuya dâir tespit edilen esaslar dâhilinde, müftilerin beş sene süre ile vazife kalmaları, cemaat sandıkları kendi masraflarını karşılayacak hâle gelinceye kadar, maaşlarının Osmanlı Evkaf Hazinesi'nden verilmesi, bu maaşların 1.500 kuruş olması ve azillerinin Meşihât'in reyine bırakılması, 13 Eylûl 1881 tarihli irâde ile kararlaştırılmıştır⁵⁵⁶.

Arşiv vesikalarına akseden şekliyle, vilâyet dahilindeki altı sancaktan beşinin müftilerini tespit edebildik. Buna göre:

Sancağı :	Müftisi :	Tâyin Tarihi :	Azil Tarihi :
Filibe	Hâfız Halil Efendi	30. 8. 1879 ⁵⁵⁷	17. 1. 1881 ⁵⁵⁸
Filibe	Abdürrahim Efendi	18. 1. 1881 ⁵⁵⁹	18. 9. 1885
Hasköy	Halil Hilmi Efendi	?	18. 9. 1884 ⁵⁶⁰
Hasköy	Osman Nuri Efendi	18. 9. 1884 ⁵⁶¹	18. 9. 1885
Eskizagra	Hacı Râci Efendi	17.10. 1881 ⁵⁶²	22. 3. 1883 ⁵⁶³
Tatarpazarcığı	Hüseyin Efendi	9.10. 1881 ⁵⁶⁴	18. 9. 1885
İslimye	Mehmed Ali Efendi	11.12. 1884 ⁵⁶⁵	18. 9. 1885

Bu konuya ilâve olarak, başlangıçtan 11 Aralık 1884 tarihine kadar İslimye Sancağı'na müfti tâyin olunmadığını⁵⁶⁶ ve müftilerin, Hüseyin Efendi gibi

555) BA, BEO, Nr 828, h 151

556) BA, Bİ, Nr 289

557) BA, BEO, Nr 438, h 17

558) BA, BEO, Nr 969, h 47

559) BA, BEO, Nr 969, h 47

560) BA, BEO, Nr 557, h 40/1952; BEO, Nr 970, h 259

561) BA, BEO, Nr 557, h 40/1952; BEO, Nr 970, h 259

562) BA, BEO, Nr 969, h 300

563) BA, BEO, Nr 969, h 625

564) BA, BEO, Nr 969, h 293

565) BA, BEO, Nr 970, h 306

566) BA, BEO, Nr 557, h 102/3749

mahallî ulemâdan veyâ Abdürrahim Efendi gibi, daha önce de aynı memûriyetle vazifeli olanlar arasından tâyin edildiğini⁵⁶⁷, Hacı Râci Efendi gibi, ihtiyâca binâen bu vazifeden ayrılarak muallimlik yapabildiklerini⁵⁶⁸ ve yapılan azillerin, Hâfız Halil Efendi için olduğu gibi, ihtiyarlık sebebiyle meydana geldiğini⁵⁶⁹, söyleyebiliriz.

Bu müftilikler içerisinde en fazla bahis mevzuu edileni, Abdürrahim Efendi'nin müftiliği olmuştur. Zirâ, vazife yapamayacak kadar ihtiyar olan Hâfız Halil Efendi'nin yerine, muktedir ve "kâr-âşinâ" bir zât olan Abdürrahim Efendi'nin tâyini, vilâyet idâresi de dâhil olmak üzere, bâzı menfaatperestlerin hoşnudsuzluğu ile karşılanmıştır. Bu sebeple Aleko Paşa, Bâbîâli'ye gönderdiği telgraf ve tahrirler ile, gerek müftilerin vâli tarafından azl olunabilmelerini ve gerekse, Filibe Müftiliği'ne yine Hâfız Halil Efendi'nin tâyinini istemişse de, 6 Nisan 1881 tarihli cevâbî yazı ile Dâhilî Nizamnâme'nin ilgili maddesi kendisine hatırlatılarak⁵⁷⁰, bu hususta hiç bir şekilde müdâhalede bulunmaması, sıkı sıkı tenbih edilmiştir⁵⁷¹. Fakat Aleko Paşa, 13 Mayıs 1881 tarihinde yeni bir tahrir göndererek Abdürrahim Efendi'nin, muhârebeler esnâsında Hasköy Müftisi iken, başıbozuk askerinin faaliyetlerinden mesûl tutulduğu için bu vazifesinden ayrıldığını ve kendisinin Filibe Müftiliği'ne tâyininin münâsip olamayacağını belirterek, yeniden Hâfız Halil Efendi'nin vazifelendirilmesini istemiştir. Bâbîâli ise, Abdürrahim Efendi'nin Hasköy Müftiliği'nden ayrılışının bilindiğini, o zaman gönderilen bir tahkik heyeti vâsıtasıyla meselenin araştırıldığını ve kendisinin müfti tâyin edilmesinde hiç bir mahzûr bulunmadığını, vâliye bildirmiştir⁵⁷².

Buna rağmen, Abdürrahim Efendi aleyhindeki tezvirât sona ermemiş, Filibe Müftiliği'ne Kasım Efendi'nin tâyinini isteyen ve bâzı Müslümanlar tarafından da mühürlenene bir şikâyet dilekçesi, vâlinin aynı istikametteki bir tahriri ile birlikte, 27 Şubat 1885 tarihinde İstanbul'a gönderilmiştir. Bunun üzerine, mesele Meşihât makamınca tahkik edilince, bâzı kişilerin, câmi ve medrese meşrûtası gibi vakıfhâne akarını satarak, şahsî menfaât elde etmek istedikleri ve bunu temin için de, Abdürrahim Efendi'yi azlettirerek, yerine, hem yaşı ve hem de ahvâli müftiliğe müsâid olmayan Kasım Efendi'yi getirmeye çalıştıkları anlaşılmıştır. Hattâ bu kişilerin, daha inandırıcı olması bakımından, Bâ-

567) BA, BEO, Nr 969, h 47

568) BA, BEO, Nr 969, h 625

569) BA, BEO, Nr 969, h 47

570) 336. madde

571) BA, BEO, Nr 969, h 143

572) BA, BEO, Nr 969, h 189

biâli'ye gönderdikleri dilekçelerini, gerek "millî" menfaâtlerinden habersiz ve gerekse dilekçenin muhteviyâtının ne olduğunu bilmeyen köylülerce mühürlendirdikleri öğrenilmiştir. Bu durumu, 8 Haziran 1885 tarihli bir tahrir ile vilâyete bildiren Bâbiâli, Abdürrahim Efendi'nin memûriyetine ve İslâm Cemaâti'nin menfaâtlerine hâlel getirilmemesini, bilhassa tenbih etmiştir⁵⁷³.

VIII) Nâibler

Dâhilî Nizamnâme'de şer'î mahkemelerin vazifeleri belirtilmiş ise de, teşkilâtına dâir herhangi bir mâlûmât verilmemiştir. Buna mukabil, yeni bir hukuk kararnâmesi hazırlanıncaya kadar, her Sancak Mahkemesi hukuk dairesi âzâlığı ile İstinaf Mahkemesi hukuk dairesinin gayrimenkul mallara âit dâvâların görülmesine memûr olan meclis âzâlığına, İslâm ulemâsından birer nâibin tâyini kararlaştırılmıştır⁵⁷⁴. Ayrıca, şer'î hükümlere tâbi olarak, hüccet ve evkafa dâir meselelerin halli için teşkil olunan, beş kişilik komisyonların riyâseti de, bu nâiblere havâle edilmiştir⁵⁷⁵.

Fakat, bu nâiblerden ayrı olarak, önce sancak ve daha sonra kazâ merkezlerinde teşkilî düşünülen şer'î mahkemelerin de birer nâib vâsıtasıyla idâresi kararlaştırıldığı gibi, seçilecek nâiblerin, muhakkak sûrette ilgili sancak veya kazâların ahâlisinden olması münâsip görülmüştür⁵⁷⁶. Arşiv vesikalarında belirtilen şekliyle, sâdece sancak nâiblerini tespit edebiliyoruz. Bunların da, Sancak Mahkemesi hukuk şûbesi⁵⁷⁷, Divân-ı âli-i muhâkemât⁵⁷⁸ veya ibtidaî mektep muallimleri arasından seçildiklerini⁵⁷⁹, imtihâna tâbi tutulduklarını⁵⁸⁰, imtihan evraklarının, hâl tercümelerinin⁵⁸¹ ve Fetvâhâne'de bulundurulmak üzere bir kıt'a tatbik mühürlerinin, İstanbul'a gönderildiğini görüyoruz⁵⁸². Ayrıca, bir nâibin vazifeye başlayabilmesi için, Meşihât'ın muvafakatının alındığını⁵⁸³, bu hususta Şarkî Rumeli'ye mürâsele gönderildiğini⁵⁸⁴ ve niyâbet ile müftiliğin, aynı şahsın uhdesinde toplanabildiğini tes-

573) BA, BEO, Nr 970, h 409

574) Dâhilî Nizamnâme, 11 numaralı zeyl, 23. madde

575) Dâhilî Nizamnâme, 11 numaralı zeyl, 26. ve 27. maddeler

576) BA, BEO, Nr 969, h 166

577) BA, BEO, Nr 967, h 168

578) BA, BEO, Nr 557, h 163/599

579) BA, BEO, Nr 557, h 101/3748

580) BA, BEO, Nr 969, h 166

581) BA, BEO, Nr 969, h 281

582) BA, BEO, Nr 967, h 168

583) BA, BEO, Nr 438, h 2/9

584) BA, BEO, Nr 967, h 168; BEO, Nr 969, h 281; BEO, Nr 970, h 306

pit edebiliyoruz⁵⁸⁵. Tespit ettiğimiz sancak nâibleri ise şu şekildedir:

<u>Sancağı</u>	<u>: Nâibi</u>	<u>: Tâyin Tarihi:</u>	<u>Ayrılış Tarihi :</u>
Filibe	Mehmed Hulûsi Efendi	25. 3.1880 ⁵⁸⁶	3. 8.1885 ⁵⁸⁷
Filibe	Hüseyin Feridüddin Efendi	3. 8.1885 ⁵⁸⁸	18. 9.1885
İslimye	Mehmed Zekâi Efendi	10. 7.1881 ⁵⁸⁹	1.11.1884 ⁵⁹⁰
İslimye	Osman Nuri Efendi	11.12.1884 ⁵⁹¹	18. 9.1885
Hasköy	Hacı Osman Efendi	10. 7.1881 ⁵⁹²	18. 9.1884 ⁵⁹³
Hasköy	Halil Hilmi Efendi	18. 9.1884 ⁵⁹⁴	18. 9.1885
Bergos	İsmâil Zühdi Efendi	11. 2.1880 ⁵⁹⁵	18. 9.1885
Eskizagra	Ahmed Hamdi Efendi	27. 9.1881 ⁵⁹⁶	18. 9.1885
Tatarpazarcığı	Osman Nuri Efendi ⁵⁹⁷	10. 7.1881 ⁵⁹⁸	18. 9.1885

IX) Türk Ahâlinin Emlâki

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Türk ahâli ile ilgili olarak, halinde güçlüklerle karşılaşılın meselelerin başında, vakıf eserleri ile gayrimenkul mallar gelmektedir. Zirâ, muhârebeler sebebiyle yurtlarını terkeden Türk nüfusun gayrimenkullerine âit sened ve sicillerin zâyii, haklarını ispât için

585) BA, BEO, Nr 970, h. 259

586) BA, BEO, Nr 438, h 2/9

587) BA, BEO, Nr 970, h 436

588) BA, BEO, Nr 970, h 436

589) BA, BEO, Nr 969, h 166

590) BA, BEO, Nr 557, h 101/3748

591) BA, BEO, Nr 970, h 306

592) BA, BEO, Nr 969, h 166

593) BA, BEO, Nr 970, h 259

594) BA, BEO, Nr 970, h 259

595) BA, BEO, Nr 438, h 59; BEO, Nr 967, h 168

596) BA, BEO, Nr 969, h 281

597) Hem İslimye ve hem de Tatarpazarcığı nâibinin Osman Nuri isminde olması, aynı şahsın, farklı tarihlerde nâiblik yapabileceği ihtimâlini dâvet ediyorsa da, Tatarpazarcığı nâibine nispeten daha geç bir tarihte vazife alan İslimye nâibinin önceki vazifesinin, Aydos kazâsı ibtidaî mektep muallimliği olarak kaydedilmesi, bu husustaki tereddüdümüzü kısmen bertaraf etmektedir (bk. BA, BEO, Nr 970, h 306).

598) BA, BEO, Nr 969, h 166

Bulgarların şahitliğine mürâcaât olunması ve vilâyet idâresinin tarafgir siyâseti, bu güçlüklerin bâzılarından⁵⁹⁹. Bu bahiste, arşiv vesikalarının tatmin-kâr mâlûmât vermemesi yüzünden vakıf eserleri hakkında olmasa bile, emlâke dâir cereyân eden muamelelere, kısaca temâs etmek istiyoruz.

Burada dikkatleri çeken ilk husus, Türk ahâliye âit gayrimenkul malların kıymetten düşmüş olmasıdır. Zirâ, vilâyeti terketmek için, emlâkini bir ân evvel satmak isteyenlerin yanı sıra, küçük bir borcuna mukabil ellerindeki hâne veyâ arâzilerin satışa çıkarılması, bu durumun sebepleri arasındadır. Ayrıca, sâhiplerinin rızâsı alınmaksızın, bâzı arsa ve arâzilere vilâyet idâresi tarafından kışla veyâ kabristan yapılmasına mukabil, ya çok düşük bir fiyat verilmesini, ya da hiç bir ödemede bulunulmamasını, yukarıdaki sebeplere ilâve edebiliriz. Buna göre:

Fehim Paşa'nın Bergos'taki 90 dönümlük tapulu arâzisi, tâlim mahalli ve kışla yapmak maksadıyla, vilâyet idâresince zabtolunmuş ve her bir dönümü için iki lira takdir edilerek, 180 lira ödenmesi kararlaştırılmıştır. Halbuki, bu arâziden daha az münbit olan civardaki diğer arâzilerin her bir dönümü, 10 hatta 12 liradan satılmıştır. Bu durumda, dönümü 10 liradan hesaplansa bile, arâzi sahiplerine 900 lira ödenmesi gerekirken, bu meblağ 180 liraya tenzil olunmuştur⁶⁰⁰. Ayrıca, Filibeli Hasan'ın Debbaghâne Caddesi üzerinde bulunan ve muhârebeler esnâsında yıkılan hânesinin arsasına kışla yapılmış⁶⁰¹, Filibeli Hacı Ârif Ağa'nın tarlası Bulgar mezarlığı hâline getirilmiş⁶⁰² ve Eskizagrallı Kâmile Hanım'ın tapulu arâzisi, Bulgarlar arasında taksim olunmuştur⁶⁰³. Yine, Hacı Mehmed Efendi'nin Filibe civârındaki Develerahırı mevkiinde bulunan 144 dönüm arâzinin, 24 dönümü gayrimüslim ahâliye kabristan ve 120 dönümü de, Despothâne'ye irâd kaydedilmek sûretiyle elinden alınmıştır. Fakat yapılan mürâcaâtlar neticesinde, irâd kaydolunan arâzinin kendisine iâdesi temin edilebilmiş ise de, bu defâ, arâzisi üzerinde ziraat yapmasına izin verilmemiştir⁶⁰⁴. İslimye, Yanbolu, Eskizagra ve Yenizagrallı göçmenlere âit emlâk bedellerinin ise, ancak yirmide bir nispetinde ödendiğini görüyoruz⁶⁰⁵. Diğer taraftan, Filibe'nin İmâret Mahallesi'ndeki şer'î mahkeme binâsına, Bulgar askerinin yerleştirildiğine⁶⁰⁶, tasarruf senedlerinin her üç lisân ile değil,

599) BA, BEO, Nr 968, h 29

600) BA, BEO, Nr 969, h 533

601) BA, BEO, Nr 970, h 275

602) BA, BEO, Nr 967, h 85

603) BA, BEO, Nr 970, h 307

604) BA, BEO, Nr 970, h 440

605) BA, BEO, Nr 967, h 142

606) BA, BEO, Nr 969, h 269

sâdece Bulgarca olarak tanzim edildiğine ve ahâlisi dağılmış olan Türk köylerinde yalnız bir hâne Türk kalsa bile, bunların civarlarındaki Türk köylerine iskânlarına müsâade edilmezken, Bulgarların, istedikleri Türk köyüne yerleşebildiğine şahit oluyoruz⁶⁰⁷.

Bu konuda, Bâbiâli'ye yapılan mürâcaâtlar ve Ali Haydar Efendi'nin gayretleri neticesinde, Türk ahâlinin daha fazla mağdûriyetlerine mâni olunmaya çalışılırken, bu meyanda, zâyi olan senedlerin yerini almak maksadıyla, İstanbul'daki tapu kayıtları Filibe'ye gönderilmiş⁶⁰⁸, muameleler sâdeleştirilmiş, biriken gayrimenkul gelirleri tohum ve çift edevâtına sarfedilmiş⁶⁰⁹, senedler yenilenmiş⁶¹⁰, tâkati olmayanların vergi borçları afvedilmiş⁶¹¹ ve mahlûlât bedelâtı, Evkaf Hazinesi'ne aldırılmayarak mahallerindeki mektep ve mâbedlerin ihtiyâclarına sarfolunmuştur⁶¹². Ayrıca, henüz vilâyete dönmeyen göçmenlere âit 30.000 liralık mal varlığının himâyesinden, âsâyişin sağlandığı ve hicrete sebep olan şartların ortadan kalktığı gerekçesi ile, 1882 Mart'ından itibaren vâililikçe vazgeçilmek istenmişse de, bu karar, hâlâ mürâcaâta bulunmayanların mağdûriyetine sebep olacağı için, Bâbiâli'ce münâsip görülmemiştir. Hattâ, bu konu ile ilgili emlâkin cins ve mahallesi, sâhibinin isim ve hicret ettiği mevkiin, İslâm Cemaâti Meclisi tarafından tahkikinden sonra, bir defter hâlinde tespit olunarak, İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir⁶¹³.

Diğer taraftan, vilâyetteki vakıf emlâke âit muameleleri yürütmek ve bu emlâkin mülke tahviline kadar idâresinden mesûl olmak üzere bir komisyon teşkil edildiği gibi⁶¹⁴, bu husustaki ihtiyâca binâen, İstanbul'dan, gerekli kayıtlar ve memûrlar da gönderilmiştir⁶¹⁵. Vilâyet idâresi ise, hazırladığı bûdce lâyhâlarında, vakıf gelirlerini, Şarkî Rumeli'nin 800.000 liralık senevî vâridâtı içerisinde göstermek istemiş, fakat Bâbiâli tarafından kabûl olunmamıştır⁶¹⁶.

607) BA, BEO, Nr 969, h 324

608) BA, BEO, Nr 438, h 2/77

609) BA, YT, Nr 18-94/9-94-44

610) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 6. defter, v 240

611) BA, İŞD, Nr 2634

612) BA, BEO, Nr 968, h 369

613) BA, Bİ, Nr 293, 294; BEO, Nr 969, h 367

614) BA, BEO, Nr 968, h 365; BEO, Nr 969, h 79, 127

615) BA, BEO, Nr 438, h 2/6

616) BA, BEO, Nr 968, h 275

X) İslâmî Eserlerin Vaziyeti

Türk ahâliye âit gayrimenkul mallar gibi, vilâyet dâhilindeki dinî eserler de, tâkip olunan tahripkâr siyâsetten nasibini almıştır. Bu konudaki en büyük tahribâtın, Tatarpazarcığı'nda meydana geldiğini görüyoruz. Zirâ, muhârebelerden sonra, Tatarpazarcığı ve civar köylerinde bulunan câmi ve medrese kabilinden 182 binâ, yakılmak ve yıkılmak sûretiyle ortadan kaldırılmıştır⁶¹⁷. Yanbolu'da ise, 13 câmi ve 3 tekyeden geriye, İsmâil Paşa ve Mustafa Ağa câmi-leri kalmıştır ki, Mustafa Ağa Câmi de kiliseye tahvil olunmuştur⁶¹⁸. Yanbolu'daki Müslüman ahâlinin mürâcaâtı üzerine, İsmail Paşa Câmi'nin ihtiyâca kâfi gelmediği, Dâhilî Nizamnâme'ye göre vilâyet dâhilindeki mâbedlerin her türlü taarruzdan korunmuş olduğu ve kiliseye tahvil olunan Mustafa Ağa Câmi'nin bir ân evvel tahliye ile, tekrar eski hâline konulmasının gerektiği, Bâbî-âli tarafından bir çok defâlar vâililiğe bildirilmiş ise de, müspet bir netice elde edilememiştir⁶¹⁹. Yine, İslimye'de Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılan câmi kiliseye çevrilirken⁶²⁰, Eskizagra'daki Eski Câmi de, Bulgar Cimnas-tik Cemiyetleri'nin silâh ve mühimmât deposu haline getirilmiştir⁶²¹. Ayrıca, Eskizagra'daki 14 aded câmi ve mescid yıkıldığı gibi, Soğukpınar, Tekyemahalle, Kadıçeşmesi, Hacıturhan, Hacıyunus ve Babakoru câimleri ile Ümmisinan ve İmâret mescidlerinin arsaları, belediye tarafından satılmıştır⁶²².

Şarkî Rumeli idaresinin tâkip ettiği ihmâlkâr siyâseti ortaya koymak bakımından, bir başka misâl vermek istiyoruz. Buna göre, Filibe'deki Gazi Şehabeddin Paşa Câmi'nin kurşunları çalındığı zaman, bir kaç milis neferi suçlu bulunarak mahkûm edilmiş ve çalınan kurşunları tazmin maksadıyla da, maaşlarına el konulmuştur⁶²³. Bu husus vâililikçe İstanbul'a bildirildiğinde, yapılan muameleyi tatminkâr bulmayan Bâbîâli ise, kurşunların asgarî 70.000 kuruşla meydana gelebileceğini, el konulan maaşlarla bunun tazmin edilemeyeceğinin, âşikâr olduğunu ve bu hâdise âdî bir vak'aya benzemeyip, mahallî zâbitanın mü-sâmahasından ileri geldiğini belirttikten sonra, yaklaşan kış mevsimi sebebiyle, kısa zamanda câmi kubbesinin mahallî idârece kurşunla kaplanmasını, 9 Ekim 1879 tarihinde talep etmiştir⁶²⁴. Bu arada Bulgarlar, Filibe'de bulunan ve Or-

617) BA, BEO, Nr 828, h 45/2

618) BA, BEO, Nr 828, h 21/2

619) BA, BEO, Nr 967, h 142, 182; BEO, Nr 969, h 227, 281; YT, Nr 14-433-126-9

620) BA, BEO, Nr 969, h 432

621) BA, BEO, Nr 969, h 134, 183; YT, Nr 14-433-126-9

622) BA, BEO, Nr 970, h 457

623) BA, BEO, Nr 438, h 15

624) BA, BEO, Nr 828, h 30

todoks Rumlara âit Ayaprasköy kilisesini, cebren ele geçirmek istemişlerse de muvaffak olamamışlardır⁶²⁵.

Diğer taraftan, vilâyet dâhilindeki kabristanların da, Bulgarlar tarafından tahribine çalışılmıştır. Bâbiâli'nin "millî eser" olarak tesmiye ettiği bu mezarlıklardan, Eskizagra'daki kabristan belediye dairesi⁶²⁶, Filibe'deki kabristan mektep binâsı⁶²⁷ ve Çırpan'daki kabristan da, önce bahçe ve daha sonra pazar mahalli hâline getirilmek istenmiştir⁶²⁸. Aynı şekilde, Bergos'taki Rum ahâliye âit kabristan, kilise inşâ olunmak maksadıyla Bulgarlarca zabtedilmek istenmişse de, gerek Bâbiâli'nin ve gerekse Rum Patrikhânesi'nin gayretleri neticesinde tahripten kurtarılabilmıştır⁶²⁹.

XI) Ramazan Topu Gönderilmesi

Aleko Paşa, iftâr ve imsâk vakitlerinde birer defâ atılmak ve devletin malı olmak şartıyla, 200 atım cebehânesi ile birlikte, 4 santimetre çapında bir dağ topunun Şarkî Rumeli'ye gönderilmesini istemiştir. Vâlinin bu talebi Bâbiâli'ce ihtiyatla karşılanmışsa da, red cevâbı verilmesi uygun olamayacağından, dağ topunun yerine kaval topu gönderilmesi ve cebehânesinin de güllesiz olması şekliyle kabûl edilmiştir⁶³⁰. Bu hususta verilen emir üzerine, icâb eden top, mühimmât ve edevât Tophâne-i Âmire Müşirliği'nce hazırlandığı gibi, pusulası da, 5 Eylûl 1879 tarihinde Sadâret'e takdim olunmuştur⁶³¹. Pusulada belirtilen şekliyle, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne şu malzemeler gönderilmiştir⁶³²:

Çaptan düşmüş dağ kaval tunc top :	1 aded
Demir kundak :	1 aded
Fırçalı tomar :	2 aded
Fitil ağacı :	1 aded
Faliya iğnesi :	1 aded
Çanaklı dağı fünye :	220 aded
Şalı hartuc :	200 aded
Fitil-i mısırî :	5 kıyye
Şeşhâneli top barutu :	30 kıyye (=1 varil)
Toz barut :	300 dirhem
Kınnab :	0,5 tura

625) BA, BEO, Nr 438, h 74; BEO, Nr 967, h 166

626) BA, BEO, Nr 970, h 457

627) BA, BEO, Nr 970, h 296

628) BA, BEO, Nr 969, h 277

629) BA, BEO, Nr 967, h 146; BEO, Nr 968, h 43

630) BA, BI, Nr 249

631) BA, YA, Nr 4/43, lef 1

632) BA, YA, Nr 4/43, lef 2

XII) Giraylar

Şarkî Rumeli Vilâyeti dâhilinde yaşayan Türk ahâli arasında, Kırım hanzâdelerinden Saadet Giray Paşa ile Fâzıl Giray'a da tesâdüf ediyoruz. Bu sebeptendir ki, kendileri hakkında Bâbîâli tarafından vilâyete gönderilen tahrirlerde, Kırım hanzâdelerinden ve Cengiz sülâlesine mensûp kadim bir hânedândan oldukları belirtilerek, lâzım gelen hürmetin gösterilmesi istenmiştir. Fakat, muhârebeler esnâsında emvâl ve eşyalarının tahrip edilmesi yüzünden, gerek Saadet ve gerekse Fâzıl Giray'ın maddî sıkıntı içerisinde bulunduklarını görüyoruz.

17 Ocak 1880 tarihinde, Şarkî Rumeli'deki Türk ahâliden eytâm ve ziraât sandıklarına borçlarını ödeyemeyenler için, mümkün mertebe uzun bir mühlet tanınması husûsunda, mahallî idâreye emir verilmesini Bâbîâli'den isteyen Saadet Giray'ın⁶³³, 12 Nisan'da da İslimye Menâfi-i umûmiye Sandığı ile ilgili olarak İstanbul'a mâlûmât gönderdiğine şahit oluyoruz⁶³⁴. Fakat, 3 Şubat 1881 tarihinde İstanbul'dan vilâyete gönderilen tahrirde, mâlî müzâyaka içerisinde bulunduğu hatırlatılarak, İslimye'deki emlakine dâir muamelelerde, kendisine yardımcı olunması talep edilmiştir⁶³⁵. Bununla birlikte, 6 Mart 1881 tarihinden önce Saadet Giray'ın vefât etmiş olduğunu ve istilâ⁶³⁶ sırasında zabt olunan Yenizagra'daki arâzisine dâir muamelelerin, vekili Mehmed Zâhid Efendi vâsıtasıyla yürütüldüğünü tespit edebiliyoruz⁶³⁷.

Diğer taraftan, Fâzıl Giray'ın da, Deli Kamçı nehri üzerindeki değirmeni, borcuna mukabil Akdere köyünden Hatiboğlu Ali'ye emânet olarak verdiğini, fakat Ali'nin, bu değirmeni Çerkeşli Nikola'ya satması sebebiyle mağdûr olduğunu görüyoruz. Bu sebeptendir ki, değirmenin kendisine iâdesi için Bâbîâli'ye mürâcaatta bulunmuş ve sonuncusu 30 Ağustos 1883 tarihinde olmak üzere, bu talep bir kaç defâ vilâyete bildirilmiş ise de, bu husustaki muamelenin müspet veyâ menfî bir neticesini tespit edemiyoruz⁶³⁸.

633) BA, BEO, Nr 438, h 95/1

634) BA, BEO, Nr 438, h 2/36

635) BA, BEO, Nr 969, h 63

636) Arşiv vesikalarında 1877/78 Osmanlı - Rus Harbi, "esnâ-yı istilâ" (bk. BA, BEO, Nr 969, h 231), "zaman-ı istilâ" (bk. BA, BEO, Nr 969, h 314) ve "mesele-i zâile" (bk. BA, BEO, Nr 969, h 279) ifâdeleriyle tavsif olunmaktadır.

637) BA, BEO, Nr 969, h 95

638) BA, BEO, Nr 557, h 131/2894; BEO, Nr 970, h 22

E) Diğer Meseleler

I) Nüfus

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki nüfusu, sadece kaynaklar açısından değil, bu hususta yapılan sayımlar bakımından da, kesin bir şekilde tespit edebilmenin mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Zirâ, Anadolu'ya yapılan göçler sebebiyle Türk ahâlinin hareket hâlinde olması ve Dâhiliye Müdürü Gavril Efendi tarafından hazırlanan nüfus istatistik cedveline, Türk nüfusun yarısının kaydedilmesi⁶³⁹, bu konuda sıhhatli rakamlar vermeyi güçleştirmektedir. Zâten kaynaklarda yer alan rakamlar arasında, bir kaç yüz bin gibi, mühim farklar bulunmaktadır. Meselâ Bulgar nüfus 411.000 ile 681.734 arasında değişirken, Türk nüfus için de, 113.500'den 200.498'e kadar değişen rakamlar verilmektedir. Ayrıca, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde, biri 1880 ve diğeri 1884 senesinde iki defâ nüfus sayımı yapıldığı halde, kaynakların ekserisinde verilen mâlûmât, yalnız bir sayımın teferruatını ihtivâ etmekten dahi uzaktır. Buna rağmen, mukayese imkânı verebilmek bakımından, tespit edebildiğimiz rakamları, aynen zikretmeye çalışacağız⁶⁴⁰.

Milliyetlere Göre

	<u>1</u> ⁶⁴¹	<u>11</u> ⁶⁴²	<u>111</u> ⁶⁴³	<u>1v</u> ⁶⁴⁴	<u>v</u> ⁶⁴⁵
Bulgar	681.734	573.231	623.600	411.000	573.560
Türk	200.498	174.759	183.750	113.500	174.749
Rum	53.028	42.516	43.590	27.000	42.654
Çingene	27.190	19.324	4.170	15.500	19.549
Yahudi	6.982	4.177	19.520	7.500	4.177
Ermeni	1.865	1.306	1.300	1.500	1.306

639) BA, YT, Nr 14-433-126-9

640) Kaynaklarda Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin nüfusu, 1880 ve 1884 seneleri olarak ayrı ayrı verilmemektedir. Fakat Spiridon Gopçeviç'in tespit ettiği rakamlar, 1880 sayımına âit olup, son derece teferruatlıdır.

641) Sâika-i tensîk-i cedid Eser-i Gazi Sultan Abdülhamid, İstanbul 1304, s.18

642) Sutherland Menzies, Turkey Old And New, London 1883, s. 567

643) Şemseddin Sami, Kamûsu'l-âlâm, İstanbul 1311, IV, 2851

644) Kemal Karpat, Ottoman Population (1830-1914), Wisconsin 1985, s. 50

645) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 21

Sancaklardaki Milliyetleri Göre⁶⁴⁶

	<u>Bulgar</u>	<u>Türk</u>	<u>Rum</u>	<u>Çingene</u>	<u>Yahudi</u>	<u>Ermeni</u>
Filibe	127.619	36.848	14.265	4.736	1.185	806
Hasköy	74.656	55.334	1.138	2.116	246	-
Eskizagra	124.666	27.115	35	2.811	431	-
İslimye	96.425	12.463	14.184	3.685	845	276
Tatarpazarcığı	94.873	14.898	676	3.487	1.112	152
Bergos	36.997	28.091	11.798	2.689	358	72

Sancaklardaki Hânelere Göre⁶⁴⁷

	<u>Nüfus</u>	<u>Aile Sayısı</u>	<u>Hâne Sayısı</u>
Filibe	187.095	42.238	36.307
Eskizagra	153.905	40.013	29.957
Hasköy	134.268	28.333	20.487
İslimye	130.136	28.718	22.300
Tatarpazarcığı	117.063	25.217	20.350
Bergos	88.046	16.797	13.705
Yekûn	815.946	176.472	147.060

Cinsiyete Göre⁶⁴⁸

	<u>Erkek</u>	<u>Kadın</u>	<u>Yüzde</u>
Bulgar	288.889	284.671	70,3
Türk	88.295	86.405	21,4
Rum	21.784	20.870	5,2
Çingene	9.931	9.618	2,4
Yahudi	2.043	2.134	0,5
Ermeni	659	647	0,2

646) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 22647) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 21648) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 21

Kilometrekareye İsâbet Eden Nüfus⁶⁴⁹

<u>Vilâyetin Mesâhâsı</u>	<u>Yekûn Nüfûsu</u>	<u>Kilometrekareye Düşen Nüfûsu</u>
35.900 km ²	975.030	27,1 ⁶⁵⁰
35.387 km ²	923.179	26,0 ⁶⁵¹
35.900 km ²	975.030	27,1 ⁶⁵²
32.594 km ²	1.099.984	33,7 ⁶⁵³
35.387 km ²	751.000	21,2 ⁶⁵⁴
35.900 km ²	815.946	22,7 ⁶⁵⁵

II) Maarif

a) İbtidâî Mektepler

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki ibtidâî mekteplere, İkinci Bölüm'de temâs edilmiş ve bu konuya âit diğer teferruâtın, çıkarılacak bir kanun ile ayrıca tespit edileceği belirtilmiş idi⁶⁵⁶. Bu bahiste, 22 Mart 1881 tarihinde kabûl olunan kanun lâyahâsına, kısaca temâs etmeye çalışacağız.

İbtidâî mekteplerde yapılan tedrisâtın maksadı, her çocuğa, dinî ve edebî terbiye ile birlikte, kabiliyetlerini geliştirmek sûretiyle cemiyet hayâtında lâzım olan bilgileri vermektir⁶⁵⁷. Bu maksatla yapılan tedrisât, birinci ve ikinci derece olarak iki kısma ayrıldığı gibi, her sınıfı bir sene olmak üzere, birinci derece tahsil müddeti dört ve ikinci derecedeki de, iki sene olarak tespit edilmiştir⁶⁵⁸. Birinci derece tedrisâtta, yâni ilk dört sene şu dersler okutulmuştur⁶⁵⁹:

- 1) İlm-i din ve âdâb
- 2) Analisânı
- 3) İlm-i tabiât ve mevâd

649) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin nüfûsu için olduğu gibi, toprakları hakkında verilen rakamlar da birbirinden farklılıklar arz etmektedir.

650) Şemseddin Sami, Aynı eser, IV, 2851

651) Sutherland Menzies, Aynı eser, s. 558

652) Sâika-i tensik-i cedid eser-i Gazi Sultan Abdülhamid, s. 18

653) Memâlik-i mahrûsa-i şâhâneye mahsûs-mükemmel ve mufasssal atlas, s. 34

654) Max Choublier, La Question D'Orient, Paris 1899, s. 80

655) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 20

656) 350. madde

657) Düstur, II. cild zeyli, s. 72, 11. madde

658) Düstur, II. cild zeyli, s. 72, 13. madde

659) Düstur, II. cild zeyli, s. 73, 14. madde

- 4) Hesâb
- 5) Tarih ve Coğrafya
- 6) Hüsn-i hatt ve resim
- 7) Mûsiki
- 8) Cîmnastik
- 9) Hâneye mahsûs el işleri

İkinci derece tedrisâtta, yâni son iki sınıfta da, daha geniş bir şekilde ele alınmak şartıyla, yine bu dersler görülmüştür⁶⁶⁰. Ayrıca, bu dersler için gereken kitap ve risâleler, bir program dâhilinde hazırlanıp Maarif Müdirliği tarafından tasdik edildikten sonra⁶⁶¹, her cemaatin kendi lisânı ile kullanılmıştır⁶⁶².

Diğer taraftan, ahâlisi aynı mezhepten veyâ karışık olan mahallerdeki her bir cemaât, birer ibtidâî mektep açmakla mükellef tutulmuşlarsa da, mektep çağındaki çocuklarının sayısı otuzdan az olanlar, muâf sayılmışlardır. Fakat bunların da, her birine üç kilometreden uzak olmamak şartıyla, münâsip bir merkezde, kendi masrafları ile müşterek bir mektep tesis etmeleri gerekmiştir⁶⁶³. Yine, erkek ve kız çocuklara ayrı ayrı mektep açmanın mümkün olmadığı hallerde, Sancak Mektepleri Meclisi'nin kararı ile, birinci derece tedrisât berâber yapılmıştır⁶⁶⁴. Fakat, nüfûsu 1.500'ü mütecâviz her bir nâhiye veyâ fırkanın erkek ve kız çocukları için, ayrı ayrı mektep tesis etme mecbûriyeti getirilmiştir⁶⁶⁵. Bu mekteplerden, kızlara âit olanlarda muallimeler ve erkeklere âit olanlarda da muallimlerin vazife yapması gerektiği halde, Sancak Mektepleri Meclisi'nin müsaadesi üzerine, bu durumun aksi mümkün olabilmıştır⁶⁶⁶.

İbtidâî mekteplerdeki tedrisât süresi de, bir sene için on ay devam etmiş, fakat her kazânın farklı mahallî meşgalesi dikkate alınarak, bu sürenin başlangıç ve bitiş tarihlerinin tâyini, mekteplerin idâre heyetine bırakılmıştır⁶⁶⁷. Mekteplere kayıt yaptırmak isteyen çocukların talepleri ise, ilk bir ay içerisinde kabûl olunurken⁶⁶⁸, imtihanlar da, biri ders yılının ortasında

660) Düstur, II. cild zeyli, s. 73, 15. madde

661) Düstur, II. cild zeyli, s. 73, 17. madde

662) Düstur, II. cild zeyli, s. 73, 18. madde

663) Düstur, II. cild zeyli, s. 73, 19. madde

664) Düstur, II. cild zeyli, s. 73, 20. madde

665) Düstur, II. cild zeyli, s. 73, 21. madde

666) Düstur, II. cild zeyli, s. 74, 22. madde

667) Düstur, II. cild zeyli, s. 74, 23. madde

668) Düstur, II. cild zeyli, s. 74, 24. madde

ve diğeri sonunda olmak üzere, senede iki defâ ve alenî şekilde yapılmıştır⁶⁶⁹. Cismânî cezâ yasak olmakla birlikte⁶⁷⁰, disiplini sağlamak maksadıyla icâb eden tafsîlâtın, husûsî bir nizamnâme ile ayrıca tâyini kararlaştırılmıştır⁶⁷¹. Bütün bunlara ilâve olarak, maarifin yaygınlaştırılması maksadıyla, üç yaşından yedi yaşına kadar olan çocuklar için sıbyan mektebi ve yaşlılar için de, gece mektebi veyâ eyyâm-ı tâtiliye mektebinin açılması karar altına alınmıştır⁶⁷².

b) Maarif Müdiriyeti'nin Siyâseti

Arşiv vesikalarına akseden şekliyle, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki maarif faaliyetlerini, bu husûsa âit meselelerin Bâbîâli tarafından halledilmesi için yapılan mürâcaâtlar sebebiyle ve daha ziyâde, İslâm Mektepleri cihetinden tespit edebiliyoruz. Bu tespitlerimiz de, vesikalardaki mâlûmâtın kifâyet-sizliği yüzünden fazla tatminkâr olmamakla birlikte, gerek Osmanlı Devleti aleyhindeki mâlûmâtı ihtivâ eden Bulgarca kitapların mekteplerde okutulmasına müsaade eden ve gerekse, İslâm Mektepleri'ne karşı menfî bir tavır ortaya koyan Maarif Müdiriyeti'nin tâkip ettiği siyâsete, bir nebze olsun temâsta bulunmak maksadına mâtûfdur.

Filibe'de tab olunan ve vilâyetteki Bulgar mekteplerinde okutturulan Bulgarca coğrafya kitabında, Osmanlı Devleti'nin aleyhine bölümlerin bulunduğunu öğrenen Maarif Nezâreti, bu kitabın hem neşrinin ve hem de mekteplerde okutulmasının yasaklanmasına karar vermiştir. Ayrıca, bu kitaptan bir nüshanın gönderilmesini isteyen nezâret, bu husustaki talebini Sadâret'e arz edince, 17 Ocak 1882 tarihli irâde gereğince, vaziyet Şarkî Rumeli Vâliliği'ne tebliğ edilmiştir⁶⁷³. Bu tebliğden bir kaç gün sonra da, Bulgaristan tarihine âit olduğu halde, yine Osmanlı Devleti aleyhindeki mâlûmâtı ihtivâ eden ve üzerindeki kabından, Filibe'de basıldığı anlaşılan bir kitap, Dedeağaç'taki bir şahsın elinden alınarak, Edirne Vâliliği vâsıtasıyla İstanbul'a gönderilmiştir. Bunun üzerine Bâbîâli, 29 Ocak 1882 tarihinde kaleme alınan diğeri bir tahrir ile, coğrafya kitabı hakkındaki talebi hatırlattıktan sonra, tarih kitabının da aynı şekilde men edilmesini ve vilâyette tab olunacak her türlü evrâka, Düstûr'da münderic nizamnâme hükümlerine göre ruhsat verilmesini istemiştir. Fakat

669) Düstur, II. cild zeyli, s. 74, 25. madde

670) Düstur, II. cild zeyli, s. 74, 26. madde

671) Düstur, II. cild zeyli, s. 74, 27. madde

672) Düstur, II. cild zeyli, s. 74, 28. madde

673) BA, BEO, Nr 969, h 358

Aleko Paşa, 11 Şubat 1882 tarihinde gönderdiği cevâbî yazısında, vilâyetteki tarih ve coğrafya kitaplarının aded itibâriyle fazla olması sebebiyle, aleyh-teki mâlûmâtın hangi kitapta bulunduğunun tespit edilemediğini, defâlarca yapılan tedkikat neticesinde, muzır sayılabilecek herhangi bir kitaba rastlanmadığını ve zâten vilâyetteki matbuâtın serbest olması hasebiyle, bu hususta bir şey yapılamayacağını belirtmiştir⁶⁷⁴.

Şarkî Rumeli'deki diğer mektepler için olduğu gibi, İslâm Mektepleri'ne de, kanûnen yardım etmesi gereken vilâyet idâresini, bu hususta ihmâlkâr bir davranış içerisinde görüyoruz. Zirâ, bu mektepler için lüzûmlu olan kitap ve malzeme ihtiyâcı, İstanbul'dan yapılan yardımlarla geçiştirilmeye çalışılmış⁶⁷⁵ ve hattâ, Bâbîâli'nin İslâm Mektepleri'nin muallimlerine verdiği maaş, vilâyete mahsûs umûmî îâne addedilerek, diğer mektepler için sarfedilmek istenmiştir⁶⁷⁶. Ayrıca, Bergos'taki Türk ahâlinin inşâ ettiği rüşdiye mektebi binâsı, belediye tarafından icâra verilmiştir. Bergos ahâlisinin bu konuda mahallî idârelere yaptığı mürâcaâtların neticesi alınamadığı içindir ki, hâdisenin İstanbul'a aksetmesi üzerine, mektep binâsının derhâl tahliye ile sâhiplerine îâdesi, 25 Mayıs 1882 tarihinde Aleko Paşa'ya bildirilmiştir⁶⁷⁷.

Diğer taraftan, vâliliğin, Hasköy'deki Osman Baba Medresesi'ni maarif müessesesi olarak kabûl etmemesi üzerine, Hasköy eşrâfından Hüseyin ve Mustafa Efendiler, Bâbîâli'ye mürâcaatta bulunarak, bu husûsun teminini talep etmişlerdir. Bu talep Bâbîâli'ce kabûl olunup vilâyete bildirilmiş ise de, gelen cevapta, buranın eskiden tekye olduğu halde, sonradan mektebe tahvil edildiği ve sebebinin de, buraya devâm eden talebelerin askerlik hizmetinden muaf tutulmak maksadına müstenid olduğu, iddiâ edilmiştir. Bunun üzerine Bâbîâli, diğer medreselerde yapılan tedrisâtın, senelerden beri Osman Baba Medresesi'nde de yapıldığını, İslâm'a âit bir mahallin mektep mi yoksa medrese mi olduğuna, Meşihât makamının karar verebileceğini ve vâlinin ancak, bu hususta gönderilen berâta göre lâzım gelen muameleyi icrâyaya yetkili olduğu, 13 Temmuz 1884 tarihinde Gavril Paşa'ya ihtâr edilmiştir⁶⁷⁸.

Burada temâs etmek istediğimiz bir diğer husus da, tesis edilmek istenen ziraât mektebi ile ilgilidir. Vilâyet idâresi, Umûmî Meclis'te kabûl olunup 12 Aralık 1882 tarihinde tasdiğe sunulan kanun lâyhâsı ile, bir ziraât mekte-

674) BA, BEO, Nr 969, h 368. Halbuki, sûiistimâlleri hâlinde matbuât faaliyetlerinin men edilmesi, Dâhilî Nizamnâme'nin 40. maddesinde açıkça belirtilmiştir.

675) BA, BEO, Nr 969, h 51; BEO, Nr 970, h 44

676) BA, BEO, Nr 970, h 161

677) BA, BEO, Nr 969, h 449

678) BA, BEO, Nr 970, h 236

bi tesis etmek istemiştir. Fakat yapılan tahkikat neticesinde, mektebin inşâ olunacağı mahallin, Filibeli Enis Efendi'nin devlete olan borcuna mukabil terhin edilen arâzi olduğu anlaşılmıştır. Mâliye Nezâreti tarafından henüz satışı yapılmamış bir arâziye tesis inşâ etmek câiz olmadığı içindir ki, bu lâyhâ, arâzisi değiştirilmek üzere 29 Ocak 1883 tarihinde reddedilmiştir⁶⁷⁹.

c) İslâm Mektepleri

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki İslâm Mektepleri'ni bir cedvel hâlinde tespit edememekle birlikte, kitap veyâ muallim talebi için Bâbîâli'ye yapılan mürâcaâtlar esnâsında, içlerinden bâzılarına tesâdüf edebiliyoruz. Bu mürâcaâtlar da, Maarif Müdiri'nin hazırladığı ilmühaber⁶⁸⁰, vâlinin tahriri ile birlikte Bâbîâli'ye takdimi şeklinde yapılmış⁶⁸¹ ve Maarif Nezâreti'ne havâle olunduktan sonra⁶⁸², Şûrâ-yı devlet'te görüşülerek⁶⁸³, Sadâret'e arzedilmiştir⁶⁸⁴. Fakat vesikalardaki mâlûmât, ancak bahis mevzuu olunan mekteplere münhasır kaldığından, mahdûd bir mâhiyet arz etmektedir. Buna rağmen, altı sancaktan ibâret olan Şarkî Rumeli'nin her bir sancak merkezinde, asgarî birer ibtidâiye ve rüşdiye mektebinin bulunduğu kanaatindeyiz. Diğer taraftan, vesikalarda tespit edebildiğimiz mekteplerin isimleri şu şekildedir:

Filibe İdâdi Mektebi⁶⁸⁵
 Filibe Rüşdiye Mektebi⁶⁸⁶
 Filibe İnas Rüşdiye Mektebi⁶⁸⁷
 Filibe İbtidâi Mektebi (beş aded)⁶⁸⁸
 Eskizagra Rüşdiye Mektebi⁶⁸⁹
 Bergos Rüşdiye Mektebi⁶⁹⁰
 İslimye İdâdi Mektebi⁶⁹¹

679) BA, BEO, Nr 969, h 572

680) BA, BEO, Nr 438, h 114

681) BA, BEO, Nr 438, h 2/141

682) BA, BEO, Nr 968, h 91

683) BA, BEO, Nr 970, h 44

684) BA, İD, Nr 70491

685) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII,6. defter, v 240

686) BA, BEO, Nr 557, h 35/1794; BEO, Nr 970, h 412

687) BA, İD, Nr 70491; BEO, Nr 969, h 375

688) BA, BEO, Nr 968, h 91

689) BA, BEO, Nr 557, h 15/913, 20/1051, 93/2611; BEO, Nr 969, h 625; BEO, Nr 970, h 161

690) BA, BEO, Nr 969, h 449

691) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII,6. defter, v 240

Aydos İbtidâî Mektebi⁶⁹²
Hasköy Osman Baba Medresesi⁶⁹³

1) Kitap Temini

Dâhilî Nizamnâme'ye göre, vilâyetteki İslâm Mektepleri'nin kitap ihtiyâcının Maarif Müdiriyeti'nce karşılanması gerekirken, son iki seneye âit muamelâtı tespit edememekle birlikte, ilk üç sene içerisinde, bu ihtiyâcın Bâbîâli tarafından karşılandığını görüyoruz. Zirâ, Filibe'deki İslâm Mektepleri'nde okutturulmak maksadıyla, bir cedvel hâlinde ilk defâ talep olunan Kur'an-ı kerim, harita, kitap ve risâlelerin bir takımı, iki sandık içerisine konularak vilâyete gönderilmiştir. Aynı cedvelde belirtildiği halde, henüz gönderilemeyen kitapların da, basılmakta olduğu ve en kısa zamanda gönderileceği, ayrıca bildirilmiştir⁶⁹⁴. Yine Aleko Paşa, 25 Eylûl 1880 tarihli tahririnde, Eskizagra'daki İslâm Mektepleri için kitap ve risâle talebinde bulunmuş ise de, istenilen eserlerin cins ve miktârını belirten pusulayı göndermeyi unutmuştur⁶⁹⁵. Daha sonra pusulanın Bâbîâli'ye takdimi üzerine, Maarif Nezâreti ile yapılan müzâkere neticesinde, Maarif Kütüphanesi'nde bulunan 5.475 kuruşluk 3.750 aded kitap ve risâle, üç sandık içerisine konularak 21 Ocak 1881 tarihinde Şarkî Rumeli'ye gönderilmiştir⁶⁹⁶.

İslâm Mektepleri için İstanbul'dan yapılan bir diğer kitap tedârikine, 1881 senesinin sonunda tesâdüf ediyoruz. Buna göre Aleko Paşa, 6 Aralık 1881 tarihli tahriri ile, gönderilen kitap ve risâlelerin alındığını, fakat dört adet "kürre-i musannaa"nın sandıkların içerisinden çıkmadığını bildirmiştir. Bâbîâli ise, 15 Ocak 1882 tarihli cevâbında, kürre-i musannaaların sehven İstanbul'da kalmış olduğunu kaydettikten sonra, daha önce gönderilenlerin bakıyyesi olan 10.767 kuruşluk on bir aded kitaptan otuz yedişer nüsha alındığını, on sandık hâlinde gönderilmekte olduğunu, fakat eskiçağa âit vak'aları ihtivâ eden Tarih-i âlem ile Nuri Paşa'nın telifi olan Hendese Risâlesi'nin bulunamadığını, buna mukabil Teşrî Kitâbeti'nden bir nüshanın tedârik edildiğini belirtmiştir. Aynı hususta vâlinin gönderdiği 24 Şubat 1882 tarihli tahrirden, kürre-i musannaa ve kitapların yerine ulaştığını, fakat bu defâ da, Anahtar kitabından beş nüshanın noksan gönderildiğini anlıyoruz⁶⁹⁷.

692) BA, BEO, Nr 557, h 101/3748; BEO, Nr 970, h 306

693) BA, BEO, Nr 557, h 185/209

694) BA, BEO, Nr 967, h 136

695) BA, BEO, Nr 968, h 263

696) BA, BEO, Nr 969, h 51

697) BA, BEO, Nr 969, h 44

Bu konuda Bâbîâli ile vilâyet arasında cereyân eden muamelelerin sonuncusuna, 1883 senesinde tesâdüf ediyoruz. Vâililikçe yapılan kitap talebi, Maarif ve Mâliye Nezâretleri arasında müzâkere olunduktan sonra, mevcûdlarının Maarif Kütüphanesi'nden, diğerlerinin de satın alınmak sûretiyle tedâriki kararlaştırılmıştır. Bilâhıre mesele Şûrâ-yı devlet'te görüşülmüş ve bu hususta gereken 65.000 kuruşun, 1883/84 senesine âit devlet bûdcesinin, Maarif Memûrları Tertibâtı'ndan karşılanması, tespit edilmiştir⁶⁹⁸. Netice itibâriyle, 26 Aralık 1883 tarihli irâde gereğince⁶⁹⁹, aşağıda belirtilen kitaplar tedârik olunarak, Filibe'ye gönderilmiştir⁷⁰⁰:

Rüşdiye mektepleri için icâb eden kitap ve risâlenin cinsi

Osmânî:

Sarf-ı Osmânî	Süleyman Paşa	500 kuruş
Nahv-ı Osmânî	Selim Paşa	400 kuruş
Belâgat-ı Osmânî	Cevdet Paşa	400 kuruş
Mebâni'ül-inşâ	Süleyman Hüsnü	300 kuruş

Arâbî:

Emsile-i cedîde	Süleyman	300 kuruş
Tekmiletü's-şebâ	Süleyman	300 kuruş
Avâmil tercemesi ve izhâr risâleleri	-	500 kuruş
Tatbikat-ı Arâbiyye	-	300 kuruş
Mantık veyâ İsaguci risâlesi	-	100 kuruş

Fârisî:

Usûl-i Fârisî	Feyzî	300 kuruş
Nâsihat'ül-hükemâ tercemesi	Ahmed ve Hüseyin Tahsin	300 kuruş
Muallem-i nasihât		
Zübde-i gülîstan	Tayyar ve Ahmed	150 kuruş

Dinî İlimler:

İlmühâl-i sagir	Süleyman Paşa	500 kuruş
İlmühâl-i kebir	Süleyman Paşa	500 kuruş

698) BA, İD, Nr 71859, lef 1

699) BA, İD, Nr 71859

700) BA, İD, Nr 71859, lef 3

Dürr-i yektâ	-	300 kuruş
Birgivî risâlesi	-	500 kuruş

Tarihî:

Tarih-i umûmî (üç cild)	Mehmed Murad	100 kuruş
Fezleke-i tarih-i umûmî	-	200 kuruş
Kisâs-ı enbiyâ (üç cild)	-	1.000 kuruş

Coğrafî:

Muhtasar coğrafya	Süleyman Şevket	200 kuruş
Beş kit'a haritalarının her birinden	-	60 kuruş
Kürre-i musattaha	-	60 kuruş
Kürre-i musannaa	-	15 kuruş
Medhal-i coğrafya	-	50 kuruş

Riyâziyye:

Telhisü'l-hesâb	-	300 kuruş
Mukaddemât-ı hendese ma' eşkal	-	200 kuruş
Mecmua'ül-hayrîn ma' eşkal	-	300 kuruş
Usûl-i ticâret ve usûl-i defterî	Karabet Efendi	100 kuruş
Kozmografiya risâlesi	Rif'at ve Hüsameddin	60 kuruş

Tabiât Tarihi:

İlm-i hayvanât	-	100 kuruş
İlmü'l-arz ve'l-maâdin	Hasan Remzi	100 kuruş
Usûl-i ilmi't-teşrih	Hasan Remzi	100 kuruş
Rehber-i ilm-i hıfzı's-sıhha	Doktor İlyas Mazhar	300 kuruş

Hikmet ve Kimyâ:

Hikmet-i tabi' iyye	Hafız Mehmed	100 kuruş
Kimyâ kitabı	Mustafa Hami	100 kuruş
Kimyâ-yı ziraât	Hüseyin Tahsin	100 kuruş

İbtidâî mektepler için lâzım gelen kitap ve risâlenin cinsi (her birinden 200 takım)

Mâlûmât-ı ibtidâiyye	-	4.000 para
Esmâ-yı Türkî	-	1.000 para
Hikâye-i müntehibe	-	3.000 para
Tâlim-i Fârisî	-	1.000 para

Muhtasar coğrafya risâlesi ma' harita	Sâlim Paşa	500 para
Muhtasar tarih-i Osmânî	-	3.000 para
Muhtasar hesap risâlesi	Selim Sabit	1.500 para
Kerrât, cemî ve tarh cedvelleri	-	1.500 para
Hediye risâlesi	-	400 para
Anahtar risâlesi	-	3.000 para
Tecvid risâlesi	-	1.000 para
Kelâm-ı kadîm (küçük kıt'a)	-	1.500 para
Rehnumâ-yı muallimîn (İbtidaiye muallim- lerinin her birine verilmek üzere)	-	400 kuruş

Daha sonra Bâbîâli, Şarkî Rumeli'ye gönderdiği bir tahrir ile, Dâhilî Nizamnâme'nin ilgili hükmünü hatırlatarak⁷⁰¹, vilâyetin bu husustaki vazifelerini yerine getirmesini istemiştir. Buna göre, ibtidâî mektep ve lüzûmu hâlinde rüşdiye mektebi tesis ve idâre etmek isteyip de vâridâtı kâfi gelmeyen her bir cemaâte, vilâyet idâresinin, îâne tahsis etmesi, Osmanlı Devleti'nin gönderdiği kitapların, sâdece maarifin neşrine yardımcı olmak maksadını taşıdığı ve bu yardımların vazife telâkki edilmeyip, bundan sonra, İslâm Mektepleri'nin ihtiyâclarının da vilâyetce karşılanması gerektiği, bildirilmiştir⁷⁰².

2) Muallim Temini

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki İslâm Mektepleri'nin karşılaştıkları müşkil-lerden biri de, muallim temini ile ilgilidir. Zirâ, ibtidâîye ve rüşdiye mektepleri için münâsip bir muallim bulunamaması⁷⁰³, bulunsa bile, o mahaldeki cemaât sandığının, muallimin maaşını karşılayamaması yüzünden⁷⁰⁴, kitap meselesinde olduğu gibi, bu konuda da, Bâbîâli'nin yardımlarına mürâcaât edilmiştir.

Ali Haydar Efendi, Bâbîâli'den aldığı tâlimât üzerine Filibe'deki sıbyan mekteplerinden beşini, yeni usûl ile, Türk ahâlinin çocukları için birer ibtidâî mektep hâline getirmişse de, gereken muallimlerini temin edememiştir. Durumu Bâbîâli'ye arzeden Ali Haydar Efendi, vilâyet idâresinin her bir muallim için 300 kuruş maaş tahsis ettiğini belirterek, bu para ile İstanbul'dan muallim tedârikinin mümkün olup olmadığını sormuş ve ayrıca, bu mekteplerde uygulanmak üzere, bir ders programı gönderilmesini istemiştir. 16 Kasım 1880 ta-

701) 348. madde

702) BA, BEO, Nr 970, h 44

703) BA, BEO, Nr 969, h 375

704) BA, BEO, Nr 970, h 161

rihinde gönderilen cevapta ise, 300 kuruşa kimsenin rağbet etmediği ve yeni usûl tedrisât için istenen muallim rehberinden bir nüshanın gönderilmekte olduğu, kendisine bildirilmiştir⁷⁰⁵.

İbtidâî mektepler için hissedilen muallim ihtiyâcına, rüşdiye mekteplerinde de tesâdüf ediyoruz. Meselâ, Filibe rüşdiye mektebinin muallim-i evvelliğine, münâsip birinin bulunamadığını 3 Ocak 1882 tarihinde Bâbîâli'ye bildiren Aleko Paşa, 1.000 kuruş maaş ile vazife yapacak bir muallimin İstanbul'dan temin edilmesini istemiştir. Bu talep üzerine, mesele Maarif Nezâreti'ne havâle olunmuş ve neticede, hem Dârülmuallimîn-i idâdî şûbesi talebelerinden ve hem de Fatih Rüşdiyesi muallim-i evveli olan Hasan Efendi'nin tâyini münâsip görülmüştür. Fakat, bu konuda tahsis olunan 1.000 kuruşluk maaşın kifâyet-sizliği sebebiyle, bu miktâra, Osmanlı Maarif Nezâreti Bûdcesi'nden karşılanmak ve Filibe'deki Osmanlı Bankası şûbesinden ödenmek üzere, 500 kuruş zam yapılmıştır⁷⁰⁶. Böylece, maaşı 1.500 kuruşa yükseltilen Hasan Efendi, 8 Mart 1882 tarihinde İstanbul'dan hareket etmiştir⁷⁰⁷.

Yine, Filibe'deki kız çocuklar için gereken inas mektebi ihtiyâcı, mevcûd mekteplerden birinin bu maksada hasredilmesi ile karşılanmış ise de, bu defâ, ehliyetli ve muktedir bir muallimenin noksanlığı kendisini göstermiştir. Zirâ bu mektebin muallimesi, Filibe Mahalle Mektebi'nde bir miktâr Kur'an-ı kerim tahsiliyle hocalık nâmını kazanmış bir kadın olup, kendisinden arzu edilen istifâdenin sağlanamadığı, Filibe İslâm Cemaâti tarafından, bir mazbata ile Bâbîâli'ye bildirilmiştir. Mazbatalarında ayrıca, icâb eden fen tedrisi için, İstanbul'dan bir muallime talebinde bulunan cemaât âzâları, bu maksatla ancak 500 kuruş verebileceklerini ve üst tarafının ise, maarif tahsisâtından karşılanmasını istihâm eylemişlerdir⁷⁰⁸. Bu talebin, Maarif Nezâreti tarafından mâkul karşılanarak Sadâret'e takdimi üzerine, isim belirtilmemekle birlikte, Dârülmuallimât şehâdetnâmelilerinden bir muallimenin, Filibe İnas Mektebi'ne tâyini ve cemaâtin verdiği 500 kuruş maaşın üzerine, maarif tahsisâtından ödenecek 1.000 kuruşun ilâvesi, 16 Mayıs 1883 tarihli irâde ile kararlaştırılmıştır⁷⁰⁹.

Bu konuda vermek istediğimiz bir diğer misâl de, Eskizagra Rüşdiye Mektebi ile ilgilidir. Eskizagra'daki Türk ahâliye âit olan rüşdiye mektebinin muallimliğine, maaşının 500 kuruşu cemaât sandığından ve 1.000 kuruşu da Bâbîâli tarafından karşılanmak sûretiyle, 22 Mart 1883 tarihinde, aynı kasabanın

705) BA, BEO, Nr 968, h 91

706) BA, BEO, Nr 969, h 375

707) BA, BEO, Nr 969, h 392

708) BA, İD, Nr 70491, lef 1

709) BA, İD, Nr 70491

müftisi olan Hacı Râci Efendi tâyin edilmiştir⁷¹⁰. Fakat bu tâyin, Aleko Paşa'nın hoşuna gitmemiş ve 27 Mart 1883 tarihinde gönderdiği bir tahrirde, bu husustaki muhâlefetini, Eskizagra Rüşdiye Mektebi'nin ibtidâî mektepler sınıfına dâhil bulunduğu, bu mekteplere muallim tâyini hakkının mezhep cemaâtlarına âit olduğu, yardımların ancak ihtiyâcı olanlara yapılması gerektiği ve Osmanlı Devleti'nin doğrudan doğruya yardım yapamayacağı, iddiâlarına istinâd ettirmiştir. Yine aynı tahrirde, muallim Hacı Râci Efendi için gönderilen 1.000 kuruşun, vilâyet îâneleri ile birleştirileceği ve Mahallî Mektep Encümeni nâmına dağıtılacağı belirtilmiştir⁷¹¹. Bunun üzerine, gerek Maarif Nezâreti ile cereyân eden müzâkereler ve gerekse Eskizagra'da yapılan tahkikat neticesinde, vâililikce iddiâ olunan hususların doğruluk derecesi araştırılmıştır. Neticede, Eskizagra Rüşdiye Mektebi'nin, ibtidâî mektepler tedrisâtının üzerinde üç sınıfı hâvî bir rüşdiye olduğu, hattâ burada yapılan imtihanların Maarif Müdiriyeti'nin nezâreti altında cereyân ettiği, Hacı Râci Efendi'nin tâyininin Eskizagra İslâm Cemaâti'nin tercihi üzerine yapıldığı, her ne kadar birinci sınıf muallimlere verilen senelik miktâr 6.000 kuruş olarak tespit edilmiş ise de, bu paraya kimsenin itibâr etmediği ve daha fazlasına da cemaât sandığı tahammül gösteremediği için, Bâbiâli'ce yardımın zarûrî olduğu anlaşılmıştır. Daha sonra, bu hususları Aleko Paşa'ya bildiren Bâbiâli, yapılan yardımın, tedrisâtın devâmı gibi hayırlı bir maksada mâtûf olduğu ve bu durumun, vilâyetce memnûniyetle karşılanması lâzım gelirken, menfî bir şekilde davranılmasına mânâ verilemediği, ayrıca belirtilmiştir⁷¹².

III) Güney Hudûdunun Yeniden Tespiti

a) Hudud Komisyonu

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin hududları, daha önce belirtildiği gibi, Berlin Antlaşması ile tespit edilmiş idi. Fakat antlaşmayı imzâlayan devletler, Rus çarının teklifi üzerine, karma bir komisyon vâsıtasıyla, vilâyetin güney hudûdunun yeniden tespit olunmasını kararlaştırmışlardır. Bu karardan sonra Bâbiâli, Seraskerlik'ten yapılan teklif istikametinde, Erkân-ı harbiye kaymakamı Şâkir Bey ile binbaşı Hilmi Bey'i vazifelendirirken, tahrirat-ı hâriciye hulefâsından ve Fransızca kâtiplerinden Civanyan Neş'et Efendi'yi de, hudud tâyininde vazife alacak Osmanlı heyetine dâhil etmiştir. Ayrıca, Şâkir ve Hilmi Beylerin yalnız maaş zammı ve harcırahları için 400 lira tahsis eden Bâbiâli, Neş'et Efendi'ye de, 50 lira harcırah ve 30 lira maaş verilmesini kararlaştır-

710) BA, BEO, Nr 969, h 625

711) BA, BEO, Nr 969, h 625; BEO, Nr 970, h 161

712) BA, BEO, Nr 970, h 161

mıştır. Bu arada kendilerine, hudûdun yeniden tâyini için gerekli olan âlet ve edevâtın yanı sıra, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları'nın birer sûretleri de verilmiştir⁷¹³. Diğer devletlerin, bu konuda tespit ettikleri murahhaslarını İstanbul'a göndermeleri üzerine, Şarkî Rumeli Hudud Komisyonu şu âzâlardan teşekkül etmiştir⁷¹⁴:

Osmanlı Devleti,	Erkân-ı harbiye kaymakamı	Şâkir Bey
İngiltere	, Erkân-ı harbiye binbaşısı	Robert Gordon
Rusya	, Erkân-ı harbiye miralay	Vladimir Filipof
Fransa	, Erkân-ı harbiye binbaşısı	Jules Victor Lemoyne
Avusturya	, Erkân-ı harbiye yüzbaşısı	Wurmbrand Stuppach
Almanya	, Erkân-ı harbiye binbaşısı	Gustav Frahmer
İtalya	, Erkân-ı harbiye yüzbaşısı	Diyonigi Tornaghi

b) Hudud Tespiti

Hudud komisyonu, ilk toplantısını 28 Ekim 1878 tarihinde İstanbul'da yaptıktan sonra, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne gitmiş⁷¹⁵ ve bu husustaki çalışmalarını tamamladığı 25 Ekim 1879 tarihine kadar vazife yapmıştır⁷¹⁶. Beş madde üzerine tanzim olunan hududnâmeye göre, Osmanlı toprakları ile Şarkî Rumeli arasındaki hudud, şu şekilde tespit edilmiştir⁷¹⁷:

Kara Deniz sâhilindeki Atlıman'ından başlayan hudud, batı istikametinde ilerleyerek, güneyden Karaağaçsu ve kuzeyden Alankayrakdere arasından geçip, Hamzabeylik köyünün batısındaki Kızılcıkbayırı'na ulaşır. Buradan, Osmanlı topraklarında kalan Karatoprak ve Çiftlikmusaköy'ün kuzeyinden ilerleyerek, Grazibayırı'nı geçtikten sonra, güneye yönelir. Şarkî Rumeli'de kalan Deliraşo köyünün doğusundan Haçıkabayırı'na uzanan hudud, Vizice köyünü Osmanlı Devleti'ne bırakırken, Kalova ve Dudenova köylerinin arasından geçerek, sırasıyla Svetiiliya, Juvak ve Vosna tepelerini tâkip eder. Daha sonra Konak köyü ile Vosna dağı tepesindeki Svetiiliya Kilisesi arasından batı istikametinde ilerleyerek, önce Çataltarla tepesine ve müteâkiben İkişeciler dağına ulaştığı gibi, Alagün köyünü Şarkî Rumeli dâhilinde bırakmak sûretiyle, güneye yönelir. Osmanlı topraklarında kalan Karaevren ve Evrenes köylerinin batısından uzanan

713) BA, Bİ, Nr 199

714) Gabriel Noradounghian, Recueil D'actes Internationaux de L'empire Ottoman, Paris 1903, IV, 246-247

715) Gabriel Noradounghian, Aynı eser, IV, 247

716) Gabriel Noradounghian, Aynı eser, IV, 254. Hudud komisyonunun müzakereleri için bk. Charles Samwer - Jules Hopf., Nouveau Recueil General de Traites, Gottingue 1880, V, 255-341

717) Gabriel Noradounghian, Aynı eser, IV, 247-254; Charles Samwer - Jules Hopf., Aynı eser, V, 343-349

hudud, Belveren'de yeniden batı istikametinde devamla, Karabanlar köyünün kuzeyinden, Belveren - Alatlı arasındaki Cicanca geçidine ulaşır. Yine, Becenebayır ile Arabacıbayır arasında yer alan Akmesar geçidinden batı yönünde, Kervansaray bayırının zirvesine varıp, Küçükelmali ve Büyükelmali köylerini vilâyet, Ermenimahalle köyünü Osmanlı tarafına bıraktıktan sonra, Karayokuş tepesinde güney - batı istikametini alarak, Kayıblar ile Pençomahalle köylerinin arasından, Malkoçlar köyüne kadar ilerler. Bu köyü Osmanlı Devleti'ne bıraktıktan sonra, Kirazlıbayır tepesinin üzerinden Kızılcıkdere ile Üçkilisederesi vâdilerinin başını teşkil eden geçide varıp, Devletağaç köyünün kuzeyinden batıya yönelerek, Tatayol boyunca ilerler ve Hocaköyü ile Vaysakköyü arasındaki Kocabayır alanları tepesine geçer. Buradan, önce Şarkî Rumeli'de kalan Büyükderbend köyünün doğusundaki Çakırbaba tepesine ve daha sonra Skripkabayır tepesine çıkan hudud, Teke ve Kurtalan köylerinin arasından ilerleyip, Hamza-beylik köyünün kuzeyinde, Melikbaba tepesine çıkar. Yine, Kızılcık, Uzun ve Dokoliyankabayır tepelerinin üzerinden geçerek, güney - batı istikametinde Tarkarköyü'ne kadar gelip, buradan Vakovo'nun Edirne yolunu kesen derenin kenârındaki yüksek kavak ağacına ulaştıktan sonra, Mihalici köyünü Osmanlı topraklarında bırakarak, Karabaşdere'ye varır. Bir müddet bu dereyi tâkip eden hudud, Sucak ve Derviştepe köyleri arasındaki Kocabayır'a geldiğinde, kuzey - batıya yönelmiş olarak, İki ağaçlarbayırını'nı geçer ve Yeniçeritepesi'ne kadar ilerler.

Yeniçeritepesi'nden başlayarak kuzey, kuzey - batı yönünde umûmî bir istikamet alan hudud, Sakarbayırının doğu noktasından ayrılan ve en yüksek tepesi Büyükeneze olan bir kulenin tepesini tâkip ederek, Bostanbunar'da Sakarbayır dağ silsilesinin doğusuna ulaşır. Daha sonra, batı yönünde bu tepeleri geçip, aynı istikamette giderken, Büyükkaletepesi, Adammezar, Kaimtepe, Kemiktepe ve Mangaltepe'yi aşarak, Helmibayır zirvesine vâsıl olur. Buradan, Gâvuralan köyünü Şarkî Rumeli'ye ve Demirhanlı'yı Osmanlı Devleti'ne bırakırken, doğudaki Sakarbayır'ın, batı tarafında yer alan Gûdelerbayırını kayalığı ile birleştiği geçide kadar uzanır. Yine, Bereketbayır ile Bariyatepesi'nin arasından ilerleyen hudud, Bunarca ve Sarıhanlı köylerinin güneyinden Babatepe'yi aştıktan sonra, Teketepesi üzerinden Yahşibeyli ve Aladağ köylerini Osmanlı topraklarında bırakacak şekilde ilerler. Cisirimustafapaşa merkezinin kuzey - batısında 5.060 metre mesâfedeki bir küçük vâdinin ağzından ve Meriç nehrinin sol sâhilindeki bir değirmenin 280 metre kuzeyinde, nehrin sol tarafına geçtikten sonra, düz bir hat üzerinde Ketenlibayır tepesinin batı cephesindeki yıkıntıya ve bu tepeyi aşarak, batıdan doğuya doğru meyleden bir vâdinin ağzına kadar gelir. Burada Meriç'in sol sâhilini terkeden hudud, düz bir hat ile, civardaki en yüksek ağaç olan ve nehrin sağ tarafındaki Tuzsuzoğlu tarlasının içinde yer

alan Kocakavak'a ulaşır. Bu ağaçtan güney - batıya yönelerek, Osmanlı topraklarında kalan Kocamustafapaşa'nın kuzey - batısında, Said Bey'in Kırmabaşı denilen yerde, demiryolu hendeğinin doğusundaki en yüksek mahalle ve oradan da, aynı istikametle Üçoyuklar'a kadar ilerler. Daha sonra Siderotarlası ve Çınardere'ye varıp, Mesek köyünü Osmanlı ve Gökçedere köyünü Şarkî Rumeli tarafında bıraktığı gibi, kuzeyde Meriç ve güneyde ise Arda nehirleri arasındaki hattı meydana getiren Beştepe dağına kadar uzanır ve zirvesinde eski bir kalenin harâbeleri olan Kurdköykale ile Kutaktepe'yi ayıran geçidin en alçak noktasına ulaşır. Daha sonra bu tepeyi tâkip ederek Biçkapınar tepesinin zirvesine kadar, kuzey - batı istikametinde ilerler ve Havlandere ile Kozluca'yı Şarkî Rumeli'ye ve Kurdköy ile Kirazlık'ı da Osmanlı Devleti'ne bırakmak sûretiyle, batıya yönelir. Karatepe'ye geldiğinde, kuzey - doğudan güney - batıya doğru istikamet alan hudud, Arda nehrine doğru giderek, doğudaki Sazpınar ile batıdaki Runköyderesi'nin arasından suyu tâkip etmek sûretiyle, Bağlıktepe'nin zirvesine çıkarken, aynı zamanda Runköyü Şarkî Rumeli'ye bırakır. Buradan düz bir hat ile, Paçalı ve Kocainli köylerinin güneyinden ilerleyerek, Adaçalı köyünün kuzey - batısında, tahminen 1.500 metre mesâfedeki bir geçidin en alt noktasını tâkip, Yeniköy ve Sulbukem'i Osmanlı Devleti'ne bırakır. Daha sonra, Değirmengeçidi olarak bilinen sığ bir mahallin yakınında, Arda nehrine dökülen suları takip ederek, bu nehir ile birleşir.

Bu noktadan itibâren, Çamdere'ye kadar Arda nehrinde ilerleyen hudud, nehrin sol sâhilini Şarkî Rumeli'de ve sağ sahilini de Osmanlı Devleti'nde bırakırken, Hisaraltı köyü ile Kurucaviran köyü arasında istikamet değiştirerek kuzey - batıya yönelir. Aynı istikamette ilerlerken, Rakadere köyü ile Hasan-köyü'nü Osmanlı topraklarına terkederek, Rakadere ile Anbardere'nin birleştiği noktaya kadar gelir. Burada, Alaburun köyünün kuzeyinden ve Gögez ile Üçtepe köylerinin güneyinden geçmek sûretiyle, Arpagedik deresinin menbâna kadar ilerler. Ayrıca, kuzeyden Meriç ve güneyden de Arda nehri arasındaki düz bir hat boyunca, Kızkayası'nın kuzey - doğusundaki Arpagedik geçidine ulaşır. Daha sonra, Bayramyeri tepesinin kuzey - batısındaki bir noktaya kadar, Meriç ve Arda nehirleri arasında su boyunu tâkip eden hudud, Akvatepe'yi geride bırakarak, Anbardere köyünün kuzeyinden Karakolas dağına varır. Buradan hareketle, sırasıyla Eğritepe, İnahanbaba, Çiltepe, Burjufboyar, Svetaduha, Naminavoda, Svetigeorgi, Karamanec, Saçumekat, Bukavaktepe tepelerini aşarak, Dolnadere köyünü Osmanlı Devleti'ne bırakır. Aynı şekilde, Çernagora, Karacaevers, Kotlica, Eşekkulak, Tuzlatepe ve Kuzuyatağı tepelerinden, önce Mezargedik geçidine ve daha sonra Çürüktepe ile Berliktepe'ye uzanır. Yine, Musayataklar ve Kartalkaya tepelerinin üzerinden, üç derenin, yâni kuzeyde Meriç, güney - doğuda Arda ve güney - batıda da Mestakarasu'nun müşterek menbâ bu-

lunan tepeye vâsıl olur.

Bu tepeden itibâren, Meriç ve Mestakarasu arasındaki su boyunda, batı, güney - batı istikametinde ilerleyen hudud, Daliboska tepesini, Suvangedik geçidini ve Tursunca tepesini aştıktan sonra, batıya yönelerek Meşhedgedik, Sarıyer, Dikilitaş ve Arabmezar tepelerinin yanı sıra, Hacıosmanyaylası, Debeklikabagora ve Kayınçaltepe hattını tâkip eder. Buradan kuzeye dönerek, Kayınçal - Kartaldağ silsilesinin su boyundan ayrıldığı noktada, Kartaltepesi'ni almış olarak, Kuzuyatağı tepelerini geçer ve Körisa, Avliko, Ercekli üzerinden Çayırliıyaylası tepesine varır. Bir müddet Şahinkıran tepelerini tâkip ettikten sonra, Göztepe ve Çalıyaylası sırtlarının zirveleri, Elgedik geçidi, Veterniça ile Karamahmud tepeleri üzerinden ilerleyip, Yaylacık köyünü Osmanlı topraklarına bırakır. Yine, Kılağozgedik geçidi, Bernadartepe, Kircaderebaşigedik geçidi, Abdullahbayır ve Umanbayır tepeleri boyunca devam ederek, Köçekli ve Selenayaylaları ile Kavalcıdağ tepelerini alıp, Cinevredağ silsilesinin başlangıcı olan noktaya ulaşır. Buradan, Sucakbayır'ın Sucaktepe ile birleştiği yere kadar ilerleyen hat, daha sonra kuzey - batıya yönelerek, önce Dospat ve akabinde Tellitepe, Karatepe ve Belebektepe'yi aşarak, Kurutepe ile Cerestepe'ye kadar gelir. Daha sonra kuzeye dönerek, Gültepe'nin zirvesinden Hüseyintepe'ye ve Köroğlu ile Uzunibrahim'deki bazı binâları Osmanlı Devleti'ne bırakmak sûretiyle, Durlukulübeleri köyünün kuzeyinden ve Konu köyünün güneyinden geçip, Krastovaçal tepesine ulaşır. Buradan, Çemerna köyünü Osmanlı Devleti'ne ve Burzgo, Petro, Diremko, İslâm ile Debefci köylerini Şarkî Rumeli'ye terkederek, Velicabayır'a kadar ilerler. Yine, Recenmustafa, Mustafaabey, Teber ve Hirli köylerinin kuzeyinden, Bulut ve Kandimustafa köylerinin güneyinden Abramova tepesine kadar geldikten sonra, Paşova köyünü Şarkî Rumeli'ye bırakıp, Lazova ve Paşova tepelerine varır. Aynı istikamette, Ulahkulübeleri köyünün güneyinden ve Çistatepe, Kotoşkoviça, Karatepe, Küçükçadırtepe ve Ostoviçatepe'nin üzerinden, Sungurlutepe'ye uzanır. Sungurlu'nun zirvesinden başlayarak Ravniçal, Sivritaş, Daudiça, Ortaçal, Çingâneçal ve Manço tepelerini aşan hudud, nihâyet, batı istikametinde Bulgaristan hududu ile birleşir.

IV) Milis ve Jandarma

a) Türk Neferâtın Vaziyeti

1) Şapka Meselesi

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin jandarma teşkilâtında vazifeli Türk neferâtı, bâzı meselelerle karşı karşıya kalmıştır ki, bunlardan biri, kullanılan şapka ile ilgilidir. Zirâ, jandarmalaran serpûş yerine, şemsî siperli şapka kul-

lanmaları, Türklerin memnûniyetsizliğine sebep olmuştur. Bu yüzden Bâbîâli, 28 Ağustos 1880 tarihine tekaddüm eden günlerde gönderdiği bir tahrir ile, şapka yerine serpûş kullanılmasını, vilâyet idâresinden talep etmişse de, müspet bir netice hâsıl olmamıştır⁷¹⁸. Fakat, mesele bu kadarla da kalmamış ve 1884 senesine gelindiğinde, jandarma neferâtına, şemsî siperli şapka yerine, Rus kalpağı giydirilmeğe başlanmıştır. Jandarmada vazifeli Türklerin bu durumdan müteessir olarak, istifâ etmeleri üzerine Bâbîâli, bu hususta Aleko Paşa'nın dikkatini çekmişse de, vilâyetten gelen cevapta, jandarma neferâtına âit şapkaların Dâhilî Nizamnâme'ye uygun olduğu, zirâ, güneş siperlikleri çıkarılan şapkaların, serpûş gibi kullanıldığı belirtilmiştir. Bu cevap ile tatmin olmayan Bâbîâli, kullanılan şapkaların serpûşa benzemediğini ve bu hususta şikâyetlerde bulunulduğunu hatırlatarak, İslâm âdetlerine mugayir olan ve Müslüman ahâliyi müteessir eden bu uygulamadan vazgeçilmesini, 20 Ocak 1884 tarihinde bir kerre daha talep etmiştir⁷¹⁹.

2) Selâm Meselesi

Şarkî Rumeli'deki Türk neferâtı rahatsız eden bir diğer husus, selâmlamanın temennâ ile değilde, kalpak çıkarmak sûretiyle yapılması olmuştur. Bu konuda Bâbîâli, Harbiye Nezâreti'nin de muvâfakatini alarak, Türklerin temennâ ile ihtirâmda bulunmalarını talep etmiş, fakat bu talep, Aleko Paşa tarafından kabûl olunmamıştır. Zirâ Aleko Paşa, 16 Mayıs 1881 tarihli cevâbî tahriri ile, Dâhilî Nizamnâme'ye göre yeni nizamnâme tertip olununcaya kadar, Rus işgali sırasında kararlaştırılan hususlar, muvakkaten de olsa tatbik edileceği için⁷²⁰, kalpak çıkarmak sûretiyle selâmlama usûlüne riâyât olunacağını belirtmiştir. Buna mukabil Bâbîâli, Avrupa Devletleri'nin ekserisinde kalpak çıkarmanın kanun hükmünde olmadığını, bu hususta âdetlere ve mahallî ah-lâka göre davranıldığını hatırlatarak, zâten askerlik mesleğinde bulunanların nizâmen mezhep hürriyetine sâhip olduklarını⁷²¹ ve bu sebeple, ihtirâm işâretinin kalpak çıkararak değilde, el ile yapılmasını 22 Haziran 1881 tarihinde yeniden talep etmiştir⁷²².

718) BA, BEO, Nr 438, h 2/111

719) BA, BEO, Nr 970, h 125

720) 2 numaralı zeyl, 66. madde

721) 457. madde

722) BA, BEO, Nr 969, h 219

3) Husûmet

Askerlik mesleğinde bulunan Türklerin karşılaştıkları meselelerden biri de, kendilerine karşı gösterilen muamele olmuştur. Zirâ, Bulgarların hasmâne davranışlarına mârûz kalan Türk neferâtın, millî hislerine dokunacak marşların söylenmesi yüzünden, hissiyâtları da bozulmaya çalışılmıştır. Bu türlü muamelelerin, Türk ve Bulgar efrâdı arasında husûmete sebep olacağını, daha önce vilâyete bildiren Bâbîâli, 11 Ağustos 1884 tarihinde de, Seraskerlik makamının aynı istikametteki talebini dile getirmiştir⁷²³. Ayrıca, herhangi bir mesnedi olmadığı halde, milis askeri arasında resmî lisan olarak Bulgarca'nın kullanılması, hem Türk ve hem de Rum neferâtı güç durumda bırakmıştır⁷²⁴.

b) Rütbe Terfîleri

Milis ve jandarma teşkilâtında vazifeli subaylardan, yüzbaşı da dâhil olmak üzere bu rütbeye kadar olanların, vâli, binbaşı ve daha üst rütbelilerin ise Pâdişâh tarafından terfî ettirilmeleri, Dâhilî Nizamnâme ile kararlaştırılmış idi. Arşiv vesikalarında bu hususu, ancak, yüzbaşılardan binbaşılığa terfîleri açısından tespit edebiliyoruz. Bu konuya geçmeden önce, 1880 senesi itibâriyle, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki subayların adedini vermek istiyoruz. Buna göre⁷²⁵:

	<u>General</u>	<u>Büyük Subay</u>	<u>Yüzbaşı</u>	<u>Mülâzim-i evvel</u>	<u>Mülâzim-i sâni</u>
Rus	-	-	17	12	17
Alman	1	-	-	5	-
Avusturyalı	-	-	1	-	1
Fransız	-	1	-	-	-
Romanyalı	-	-	1	-	-
Bulgar	-	-	-	-	65
Sırp	-	-	-	-	1
Yekûn	1	1	19	17	84

Milis taburlarının kumandanlıklarında bulunan yüzbaşılardan terfîleri, vâlinin Bâbîâli'ye mürâcaâtı üzerine, meselenin, Şûrâ-yı devlet-i tanzimât ve Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da görüşülmesi ile kararlaştırılmıştır. Fakat, Rusya-
lı subayların fazlalığı, meseleyi bâzen, Bâbîâli ile Şarkî Rumeli arasındaki

723) BA, BEQ, Nr 970, h 246

724) BA, YT, Nr 14-433-126-9

725) BA, YT, Nr 14-433-126-9

bir mevzû olmaktan çıkarmış ve milis askerine, kendi eseri nazarıyla bakan Rusların müdâhalesine sebep olmuştur⁷²⁶. Meselâ, altı Rusyalı yüzbaşının binbaşılığa terfîi için yapılan mürâcaâtın⁷²⁷, Bâbîâli tarafından tehiri üzerine, 27 Mart 1884 tarihinde Hâriciye Nezâreti'ne husûsî bir mektup gönderen Rusya sefiri, bu muamelenin neticesini dört aydır beklemekte olduklarını ve hâl böyle iken, diğer ecnebî subayların bir çok rütbe ve mükâfatlara nâil olmalarının, kendilerine pek fenâ tesir ettiğini, açıkça belirtmiştir⁷²⁸. Bu mektuptan sonra meseleyi yeniden müzâkere eden Meclis-i mahsûs-ı vükelâ, bu durumun, Rus subayların kendilerini Bulgarların emri altında görmek istememelerinden kaynaklandığına, zirâ, terfî etseler de etmeseler de yine tabur kumandanı olarak vazife yapacaklarına ve hâlimden memnûn olmayan bir subayın, mukavelesini feshederek ayrılabilceğine işâret etmekle birlikte, muğber kalmalarından sa, terfîlerinin ehven olduğunu kararlaştırmıştır⁷²⁹.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, binbaşılığa terfî eden yüzbaşlıların isim, vazife ve terfî tarihleri şu şekildedir:

Daniel Nikolayef	Filibe 1. tabur kumandanı	20. 10. 1883
Nikola Rayçof	Filibe jandarma kumandanı	20. 10. 1883
Sava Motkorof	Tahrirât-ı askeriye müdiri	20. 10. 1883
Pançev Şuvanof	Eskizagra 3. tabur kumandanı	20. 10. 1883
Stefan Zanev	Tatarpazarcığı tabur kumandanı	20. 10. 1883
Dimitri Filof	5. tabur kumandanı	20. 10. 1883
Stefan Lomposki	8. tabur kumandanı	20. 10. 1883
Hamdi Bey	Hasköy jandarma kumandanı	20. 10. 1883 ⁷³⁰
Menkof	Nümûne taburu kumandanı	23. 4. 1884
Bakoysan	Filibe 1. tabur kumandanı	23. 4. 1884
Mercanski	Bergos 12. tabur kumandanı	23. 4. 1884
Aleksandr Betrini	Harmanlı 9. tabur kumandanı	23. 4. 1884
İzvanof	4. tabur kumandanı	23. 4. 1884
Korstelef	Filibe zâbıta reisi	23. 4. 1884
Fetkof	Jandarma levâzım kalemi müdiri	23. 4. 1884 ⁷³¹
Golof	İslimye 7. tabur kumandanı	25. 12. 1884
Tandodiyos	Hasköy 10. tabur kumandanı	25. 12. 1884
Bozirifski	Aydos 11. tabur kumandanı	25. 12. 1884 ⁷³²

726) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 316

727) BA, BEO, Nr 557, h 153/3285

728) BA, Bİ, Nr 370, lef 5

729) BA, Bİ, Nr 370, lef 2

730) BA, BEO, Nr 557, h 79/1, 98/2, 118/2695; BEO, Nr 970, h 76; Bİ, Nr 353

731) BA, BEO, Nr 557, h 153/3285; Bİ, Nr 370; BEO, Nr 970, h 208

732) BA, BEO, Nr 557, h 57/2586; BEO, Nr 970, h 311

c) Milis Jurnalı

Dâhilî Nizamnâme'ye göre vâlinin, Şarkî Rumeli'deki asker mevcûdunu ve buna dâir harp mühimmâtını ihtivâ eden mufassal bir defteri, her ayın sonunda Bâbîâli'ye göndermesi gerekiyordu. Fakat bu hususta, iki seneye yakın bir süre herhangi bir tebliğatin yapılmaması sebebiyle, Bâbîâli, Harbiye Nezâreti'nin talebi üzerine, durumu vâliye bildirmiştir. Aleko Paşa ise, bu talebi bir vazife telâkkisi içerisinde cevaplandıracağı yerde, böyle bir tebliğin mümkün olamayacağını, açıkça ifâde etmiştir. Bu cüretkâr cevap üzerine Bâbîâli, mesele Meclis-i hass-ı vükelâ'da görüşüldükten sonra, alınan kararı 4 Eylül 1881 tarihinde vâliye bildirmiştir. Buna göre, vilâyetin askerî ve siyasî bakımdan doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'nin idâresi altında bulunduğu hatırlatılarak, bu hususun inkârına çalışıldığı, muhtâriyet şartları devletin müdâhâlesine mâni ise de, Pâdişâh'a âit olan teftiş hakkının, idâre hakkından tefrik edilmesi gerektiği belirtildikten sonra, devletin en tabîî hakkı olan bu talebin yanlış tefsiri ile, vâlinin büyük bir mesûliyet altında kalacağı, ifâde edilmiştir⁷³³.

Bu ihtâr üzerine Aleko Paşa, Fransızca bir mektup göndererek cevap vermek istemişse de, Bâbîâli ile vilâyet arasındaki muhâberenin Türkçe olması zarûretine binâen, mektubu, 14 Ekim 1881 tarihinde kendisine iâde edilmiştir⁷³⁴. Bu defâ vâlinin tamâmen sessiz kalması üzerine, Bâbîâli, 17 Aralık 1881 tarihinde kendisini yeniden ikaz etmişse de, müspet bir netice hâsıl olamamıştır⁷³⁵.

Fakat Aleko Paşa, erkân-ı harbiye kaymakamlarından Towest Bey'in miralaylığa terfii için mürâcaatta bulununca, bu terfiin, uzun zamandır talep edilmekte olan milis jurnalının gönderilmesine bağlı olduğu ve aksi takdirde reddedileceği, 18 Temmuz 1882 tarihinde kendisine bildirilmiştir⁷³⁶. Bu durum karşısında mecbûr kalan Aleko Paşa, ilk defâ olarak milis jurnalını göndermişse de, her ayın sonunda yapılması gereken bu tebliğat, asıl maksadı temine kâfi gelmemiştir⁷³⁷. Zirâ, daha önce olduğu gibi, vilâyetteki asker ve mühimmât miktârını Osmanlı Devleti'nin nazarından uzak tutmaya çalışan vâli, 9 Aralık 1883⁷³⁸ ve 11 Haziran 1884⁷³⁹ tarihlerinde yapılan talepleri de müspet bir şe-

733) BA, BEO, Nr 969, h 258

734) BA, BEO, Nr 969, h 297

735) BA, BEO, Nr 969, h 331

736) BA, BEO, Nr 969, h 485

737) BA, BEO, Nr 970, h 94

738) BA, BEO, Nr 970, h 94

739) BA, BEO, Nr 970, h 223

kilde cevaplandırmamıştır. Nihâyet, 27 Aralık 1884 tarihinde ikinci defâ jurnal gönderildiğini görüyoruz ki, daha sonra, bu konudaki taleplerin tekrarlandığına bakılırsa bu, vilâyetten gönderilen son jurnal olmalıdır⁷⁴⁰.

d) Askerî Fen Tahsili

Askerî fen tahsili maksadıyla, 28 Haziran 1881 tarihinde hazırlanan umûmî idâre nizamnâmesi ile, on nefer, Şarkî Rumeli'den yabancı memleketlere gönderilmiştir. Buna ilâve olarak, 22 Temmuz 1882 tarihinde, Umûmî Meclis Encümen-i dâimîsi tarafından hazırlanan bir kanun hükmünde nizamnâme ile, üç neferin daha gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Tasdik olunmak maksadıyla, 20 Ekim 1882 tarihinde Bâbîâli'ye takdim edilen ve her bir nefer için senelik 8.400 kuruştan, toplan 25.200 kuruşun 1882/83 bütçesinden karşılanmasını belirten bu nizamnâme, Şûrâ-yı devlet-i tanzimât ve Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da görüşülerek kabûl edilmiştir. Alınan bu müspet karar, 25 Aralık 1882 tarihli irâde ile kesinlik kazanınca⁷⁴¹, netice, üç gün sonra Şarkî Rumeli'ye bildirilmiştir⁷⁴². Tamâmı altı maddeden ibâret olan nizamnâmeye göre, şu hususlar tespit edilmiştir⁷⁴³:

- 1) Askeriye fenninin tahsili için tâyin olunan on iâne üzerine, üç iâne daha zammedilecektir.
- 2) Her bir iâne, senelik 8.400 kuruştan ibâret olacak ve on üç nefere toplam 109.200 kuruş tahsis edilecektir⁷⁴⁴.
- 3) Üç nefer için ayrılan 25.200 kuruş 1882/83 bütçesindeki 6. kısmın 56. faslında belirtilen, masârif-ı gayr-i melhûza tahsisâtından karşılanacaktır. Ayrıca:

Bu tarihe kadar yapılan masraflar için	268.760 kuruş
Bu nizamnâme ile kararlaştırılan masraflar için	25.200 kuruş
Mütebâkisi için	306.040 kuruş
Yekûn	600.000 kuruş ayrılmıştır.

740) BA, BEO, Nr 557, h 122/4433. Her iki journali de tespit edemediğimiz için, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin asker ve mühimmât miktarı hakkında mâlûmât veremiyoruz.

741) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 279

742) BA, BEO, Nr 969, h 553

743) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII, 8. defter, v 279

744) Bu meblağ, sûret defterinde 25.200 kuruş olarak kayıtlı ise de, bunun sâdece üç nefere âit olması lâzım geleceğinden, 8.400 kuruşu 13 rakamı ile çarpmak sûretiyle yekûn miktârı tespit ettik.

- 4) Yeniden tahsis olunan üç adet iânenin kimlere verileceği, yapılacak bir imtihandan sonra tespit edilecek ve bu meblağın ödenmesi, tahsilin tamamlanmasına kadar devâm edecektir.
- 5) Gönderilecek neferâtın, 18 Eylûl 1880 tarihli umûmî idâre nizamnâmesinde yer alan usûl ve şartları hâiz olmaları gerekecektir.
- 6) Bu nizamnâme, Mâliye Müdiriyeti ile Milis ve Jandarma Kumandanı tarafından icrâ edilecektir.

e) Silâh ve Mühimmât Temini

Aleko Paşa, milis askeri için gerekli olan 10.000 adet tüfeğin Tophâne-i Âmire'den temini konusunda Bâbîâli'ye mürâcaâtta bulunmuşsa da, yapılan talep, Sultan II. Abdülhamid tarafından kabûl olunmamıştır⁷⁴⁵. Bunun üzerine Aleko Paşa da, Bâbîâli'yi haberdâr etmeksizin, istediği silâhları Rusya'dan getirtmiştir. Bâbîâli ise, bu durumu, Edirne Vâliliği'nin 4 Kasım 1883 tarihli tahriri ile öğrenebilmiştir⁷⁴⁶. Zirâ Edirne Vâlisi, Bergos'a uğramakta olan Rusya Kumpanyası'na âit vapurlarla, üç defâda 20.000 sandık mühimmâtın nakledildiğini bildirince, bu ihbâr Bâbîâli'ce tahkik edilmiş⁷⁴⁷ ve doğru olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine, 10 Aralık 1883 tarihinde, vilâyetten mâlûmât talebinde bulunulmuştur. Aleko Paşa ise, aynı tarihte gönderdiği cevâbî telgrafnâmesinde, Rusya fabrikasından ehven fiyatla 5.000 tüfek ve lüzûmu kadar fişek satın alındığını bildirmiştir. Fakat, yapılan sevkîyâta nazaran, bu miktârın daha fazla olabileceği ihtimâliyle, gerçek miktârın belirtilmesi, yeniden talep olunmuştur. Aleko Paşa da, gerek 18 Ocak ve gerekse 17 Şubat 1884 tarihli cevaplarında, bu silâhların milis askeri için alındığını, 250 sandıkta 5.000 adet Berdân (?) ve 800 adet Karabina tüfeği ile, 2.634 sandıkta 3.000.000 fişegin, Aleksandr, Vesna ve Evlek (?) adlı vapurlarla, muhtelif tarihlerde ve dört defâda Bergos'a getirildiğini ve Bergos'tan Filibe'ye nakledilen bu silâhlar hâricinde herhangi bir şey alınmadığını, ısrarla belirtmiştir⁷⁴⁸.

745) BA, YT, Nr 8-1063-77-3

746) BA, BEO, Nr 52, h 759

747) BA, BEO, Nr 52, h 878

748) BA, BEO, Nr 557, h 176/50; BEO, Nr 970, h 98

V) Âsâyiş

a) Cîmnastik Cemiyetleri

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki Cîmnastik Cemiyetleri, Rus işgali zamanında teşkil edilmiş, bir nevî askerî ve millî bir cemiyettir. Yalnız Bulgarlardan meydana gelen ve aynı zamanda Sokolist⁷⁴⁹ olarak da anılan bu cemiyetin âzâ-ları, silâhlı tâlim görmüş olarak, gerek vilâyete dönen Türk göçmenlere karşı mezâlim derecesinde mücâdele vermek ve gerekse Bulgaristan ile birleşmek maksadıyla faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu yüzden Avrupa Komisyonu, 1879 Eylül'ünde yaptığı 79. toplantısında, vilâyet nizamnâmesinin husûsî maddelerine istinâden, bu cemiyetin meşrû olmadığı, âsâyişi ihlâl ve ahâli arasında husûmet peydâ ettiği gerekçesi ile ilgasına karar vermişse de, bu karar, komisyondaki Rusya komiserinin muhâlefeti ile karşılanmıştır. Diğer taraftan Strecker Paşa da, cemiyet mensuplarının ellerindeki silâhların toplanmasını, vâliye tavsiye etmiştir. Nizâmî olarak hiç bir ihtiyâca istinâd etmeyen Cîmnastik Cemiyetleri'nin, Yanbolu, Zagra ve İslimye'de ateşli silâh talimleri yaptıklarını, Karlova'dan İslimye'ye mühimmât nakli için 200 arabayı angarya olarak çalıştırdıklarını, ellerindeki silâhlarla gelip geçen yolcuları yaraladıklarını ve hattâ, daha önce Rus ordusu için gelmiş olan 14.600.000 fişeğin, cemiyet reislerinin emrine verildiğini tespit edebiliyoruz⁷⁵⁰.

Bâbîâli ise, vilâyetteki her sınıf ahâlinin can ve mal mahfûziyeti ile emniyet ve istirahat dairesinde bulundurulmalarının, Şarkî Rumeli idâresinin ilk vazifelerinden olduğunu hatırlatarak, ahâli arasında husûmete sebep olacak böyle bir cemiyetin derhâl feshedilmesini, 3 Ekim 1879 tarihinde Aleko Paşa'ya bildirmiştir⁷⁵¹. Pâdişâh'ın teveccühünü kazanmaya çalışan vâli, İstanbul'a gelmeden önce Cîmnastik Cemiyetleri'ni dağıtmak istemişse de, muvaffak olamamıştır. Zirâ, bu hususta verdiği emir Sokolistlerce ciddiye alınmayınca, Aleko Paşa da fazla ileri gidememiştir⁷⁵². Buna rağmen Aleko Paşa, muhârebeler esnâsında ele geçirdikleri ve kendi malı saydıkları silâhları yine kendilerinde kalmak üzere, cemiyet mensuplarının, milis askerinin redif sınıfına dâhil olunmasını, Bâbîâli'ye teklif etmiştir. Bâbîâli, böyle bir karârın, hem

749) Sokol= Doğan kuşu

750) BA, BEO, Nr 828, h 28, 241; BEO, Nr 438, h 40; BEO, Nr 967, h 38; Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 275; Osman Nuri, Aynı eser, II, 636

751) BA, BEO, Nr 828, h 241

752) BA, BEO, Nr 438, h 49; Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 275; Osman Nuri, Aynı eser, II, 636

bu husustaki mahzûrları ortadan kaldırmayarak, bir başka renk ve şekle tahvil ile, devâmına sebep olacağı, hem de Dâhilî Nizamnâme ile umûmî kaidelere ters düşeceği gerekçesiyle reddetmiştir. Diğer taraftan, muhârebelerde ele geçirdikleri veyâ nâdiren de olsa, satın aldıkları silâhlara bir şey demeyen Bâbî-âli, mevcûd silâhların ekserisinin bu kabilden olmayıp, geçici Rus idâresi esnâsında, husûsî araba ve memûrlar vâsıtasıyla alenen dağıtılan Karinka tüfekleri olduğunu belirtmiştir. Bu mütâlâadan sonra, Cimnastik Cemiyetleri'nin lağvedilmesini, 4 Ocak 1880 tarihinde bir kerre daha talep etmiştir⁷⁵³.

Bu tarihten ilhâka kadar geçen zaman zarfında, takrîben 1.255 milis ve 1.425 jandarma neferâtına mukabil, 38.000 mevcûdlu Cimnastik Cemiyetleri'ni, birer gizli komite gibi çeşitli faaliyetler içerisinde görüyoruz. Nitekim Aleko Paşa, vilâyetteki gizli komitelerle ilgili olarak mâlûmât talebinde bulunan Bâbîâli'ye, 12 Temmuz 1880 tarihinde gönderdiği cevapta, bunların Cimnastik Cemiyetleri olduğunu açıkça ifâde etmiştir⁷⁵⁴.

b) Komite Faaliyetleri

Bulgar komiteciler, Şarkî Rumeli dâhilinde mütemâdiyen nümâyişler tertipledikleri gibi, gönüllü veyâ paralı olarak da, komiteci kaydetmişlerdir. Ekseriyetle Edirne, Selânik, Kosova ve Manastır vâlileri, bâzen de gönderilen hafiye memûrları vâsıtasıyla haber alınan bu hazırlıklar, hem Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ve hem de Makedonya'nın, Bulgaristan ile birleşmeleri maksadına yönelik olmuştur. Meselâ, 1885 Nisan'ında Hasköy'de serbestçe silâh satışı yapılırken, 1.500'den fazla gönüllü kaydedilmiş ve elbiseleri Rusya'dan gönderilen bu gönüllülerin, Mayıs'ta Makedonya'ya girmeleri kararlaştırılmıştır⁷⁵⁵. Selânik'te dörder lira karşılığında gönüllü kaydeden komiteciler, bu faaliyetlerini, Ahyolu ve Bergos'ta da devâm ettirmişlerdir⁷⁵⁶. 30 Nisan 1885 tarihinde Selânik Vâililiği'nden gelen telgrafta ise, Makedonya'da ihtilâl çıkarmak isteyen komitecilere, vilâyet veznesinden 350.000 kuruş verildiği öğrenilmiştir⁷⁵⁷. Yine, Şarkî Rumeli'deki Bulgar memûrların maaşlarından "Makedonya îânesi" olarak, her ay birer lira alınmakla berâber, "Makedonya Muhârebesi Masrafları" için de piyango ve balo tertip edilerek, birer liralık biletlerinin satın alınması, herkese teklif olunmuştur⁷⁵⁸. Vilâyet idaresi ise, bütün bu faaliyetler karşısında sâdece seyirci kalmıştır⁷⁵⁹.

753) BA, BEO, Nr 967, h 38

754) BA, BEO, Nr 438, h 2/89; Osman Nuri, Aynı eser, II, 772-773

755) BA, BEO, Nr 53, h 137

756) BA, BEO, Nr 970, h 369

757) BA, BEO, Nr 53, h 205; BEO, Nr 557, h 30/1700; BEO, Nr 970, h 388

758) BA, BEO, Nr 53, h 81, 83; BEO, Nr 970, h 371

759) BA, BEO, Nr 53, h 1192

Diğer taraftan, 1885 Mart'ında Rodop, Makedonya ve Arnavudluk cihetlerine tecâvüz maksadıyla, Hasköy'de gönüllüler kaydedildiğini⁷⁶⁰, Türklere âit hânelerin kapılarının kırıldığını⁷⁶¹, Edirne'yi tehdid için Yanbolu'da 300 komiteci tertip edildiğini ve Bulgar ahâlinin tahrikine çalışıldığını, görüyoruz⁷⁶². Yine, 1885 Mayıs'ında Filibe'de nümâyişler tertip edilerek gönüllü toplanırken, Rusya konsolosu da, Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyetlerde bulunmuştur⁷⁶³. Bulgar komitecilerin faaliyetlerinden endişe eden Kosova Vâlisi ise, İstanbul'a çektiği 1 Nisan 1885 tarihli telgrafnâmesinde, her türlü komite faaliyetinin devâm ettiğini, Kosova'ya üç koldan taarruz plânları yapıldığını ve hudud boyundaki Osmanlı askerinin yok denecek kadar az olduğunu belirterek, komitecileri tenkil için Martini ve Kapaklı tüfekler gönderilmesini istemiştir⁷⁶⁴.

Bütün bunların hâricinde, Osmanlı Devleti'nin aleyhinde olan ve Pâdişâh'ın hükümlerle hakları ile telif edilemeyen hâdiselerle de karşılaşabiliyoruz. Meselâ, 13 Ocak 1881 tarihinde milis taburu kumandanı yüzbaşı Canef, Rusların Filibe'ye girişinin yıldönümü münâsebetiyle ahâliyi toplayarak, askere resmî geçit yaptırdığı gibi, "saçma sapan" sözlerle bir de nutuk söylemiştir. Daha sonra, Rusya'nın Türkistan muhârebelerine memûr ettiği general Skobelof'un zaferi sebebiyle, Petersburg'dan gelen telgraf üzerine, Filibe'deki kiliselerde "meserret çanları" çalınmıştır⁷⁶⁵. Ayrıca, Filibe'deki hükûmet konağının kapısı üzerine yerleştirilen Rusya arması, Aleko Paşa'nın vazifeye başladığı ilk günlerde siva ile kapatılmışsa da, bilâhîre sıvanın dökülmesi ile tekrar meydana çıkmış ve bu hâl, bir müddet devam etmiştir. Diğer taraftan, Filibe Rûsûmât Dairesi, Tatarpazarcığı, İslimye ve Bergos mutasarrıflıkları ile Yanbolu ve Karinâbâd kaymakamlıklarının binâlarına, Rus çarı II. Aleksandr'ın tasvirleri asılmıştır⁷⁶⁶.

c) Hudud Tecâvüzleri

Berlin Antlaşması'na rağmen, Osmanlı Devleti'nin, Şarkî Rumeli'ye âit hududlara asker sevketmemesinin mahzûru, en bâriz olarak, hudud boylarındaki âsâyişin temininde görülmüştür. Vilâyet idâresi, zâten hâricî bir tehlike esnasında Osmanlı askerinin müdâfaa edeceği hududlara gereken önemi vermemiş ve

760) BA, BEO, Nr 970, h 360; MVM, Nr 2., k 78

761) BA, BEO, Nr 53, h 11

762) BA, BEO, Nr 53, h 607; BEO, Nr 557, h 102; BEO, Nr 970, h 451

763) BA, BEO, Nr 52, h 161; BEO, Nr 53, h 286

764) BA, BEO, Nr 53, h 87

765) BA, BEO, Nr 969, h 88

766) BA, BEO, Nr 970, h 135

böylece, "Ayastefanos Bulgaristanı"nın tesis fikrinde olan Bulgarların rahatca gelip - geçmelerine zemin hazırlanmıştır. Bu sebeptendir ki, Şarkî Rumeli ile Selânik arasındaki şakavetin artması üzerine, Erkân-ı harbiye kolağalarından Seyfullah Efendi, bu hudûda gönderilerek Karabulak, Devlet, Nâibli ve Selçe köylerinde tahkikatta bulunmuştur. Bu tahkikat neticesinde, hudud tecâvüzlerinin menedilmesinin, Batak köyü ile Nevrekop kasabası arasındaki yolun muhâfaza altına alınmasına ve Taşboğazı'ndaki karakolhâne ile Dospathanı'na kâfi miktarda asker yerleştirilmesine bağlı olduğu, 17 Kasım 1880 tarihinde Bâbîâli'ye bildirilmiştir⁷⁶⁷.

Diğer taraftan, Şumnu ve Bergos taraflarından dâhil olanların yanı sıra⁷⁶⁸, vilâyet dâhilinde zuhûr eden eşkiyâ, hem Şarkî Rumeli'de⁷⁶⁹ ve hem de Selânik⁷⁷⁰, Edirne⁷⁷¹ ve Kosova⁷⁷² gibi civâr vilâyetlerde, hudûdu geçerek şakavette bulunmuşlardır. Fidyeye almak maksadıyla yakaladıkları yolcuları dağa götüren bu şakiler⁷⁷³, tâkip edildikleri zamanlarda, "tahassungâh" ittihâz ettikleri Şarkî Rumeli'ye dönmüşlerdir⁷⁷⁴.

Hududlardaki bu intizamsızlığa mukabil, vilâyetteki Bulgarların, Osmanlı Devleti ile olan sınırda, istihkâmlar tesisine çalıştıklarını görüyoruz. Zirâ, Selânik Vâlisi'nin 27 Nisan 1884 tarihinde bildirdiğine göre, Şarkî Rumeli'den Bulgaristan'a geçen bir takım memûrlar, istihkâm inşasında çalıştırılmak maksadıyla amele kaydetmişlerdir⁷⁷⁵.

d) Kırcaali Hâdisesi

Vilâyetin teşkili esnâsında, Rodop ve Kırcaali'de meydana gelen hâdiselere temâs edilmiş idi. 1880 senesinin Şubat'ında ise, Kırcaali kazâsının Şarkî Rumeli'ye iltihâkı sırasında, bâzı kişilerin kazâ merkezini basmaları üzerine, hâdiseye bir isyân nazarıyla bakan vâililik, hem âsâyişi temin ve hem de suçluları yakalamak maksadıyla, asker sevk etmiştir⁷⁷⁶. Fakat, Rusyalı bir subayın kumandasındaki milis askeri, bâzı Türk köylerini yakıp, yağmada bulundukları gibi, erkek ve kadın 30 Türk'ü idâm etmişlerdir⁷⁷⁷.

767) BA, BEO, Nr 968, h 355

768) BA, BEO, Nr 438, h 19; BEO, Nr 969, h 276

769) BA, BEO, Nr 438, h 2/93; BEO, Nr 557, h 164/3475

770) BA, BEO, Nr 438, h 2/134

771) BA, BEO, Nr 557, h 170/3623

772) BA, BEO, Nr 438, h 2/90

773) BA, BEO, Nr 438, h 2/134; BEO, Nr 970, h 7

774) BA, BEO, Nr 557, h 121/4402; BEO, Nr 969, h 506

775) BA, BEO, Nr 52, h 128; BEO, Nr 53, h 250, 500

776) BA, BEO, Nr 438, h 123

777) BA, BEO, Nr 967, h 194, 216; Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 275

Aleko Paşa'nın 1 Mart 1880 tarihli tahriri ile hâdiseden haberdar olan Bâbîâli, âsâyişi teminin, mahallî idârenin başta gelen vazifelerinden sayılmakla birlikte, Bulgarların Türklere karşı yaptığı "edepsiz" muamelelerin, teessüfî mücib olduğunu, suçluların derhâl cezâlandırılmasını ve bu türlü hareketlere aslâ fırsat verilmemesini istemiştir. Ayrıca, Kırcaali kazâsına âit zâbita heyetinin, kendi aralarından tertibi daha önce kararlaştırılmış iken, vilâyet merkezinden jandarma gönderilmesinin, Türk ahâlinin heyecânına sebep olduğu hatırlatılarak, bu hususta yerli ahâlinin istihdâmını talep etmiştir⁷⁷⁸. Buna mukabil Aleko Paşa, meydana gelen zararın defterler hâlinde tespit olduğunu ve husûsî komisyonlar vâsıtasıyla, bu zararların tazmine çalışıldığını belirterek, 13 Mart 1880 tarihli tahriri ile, alınan tedbirler hakkında Bâbîâli'ye mâlûmât vermiştir⁷⁷⁹.

Diğer taraftan, 23 Haziran 1880 tarihinde İstanbul'a bir telgrafnâme gönderen Edirne Vâlisi ise, hâdisenin bir başka yönüne işâret etmiştir. Buna göre, başlangıçta hâdisenin bazı tedbirlerle bastırılabilmesi imkân dâhilinde iken, Kırcaalililerin 1878 senesinde Rus askerine karşı yaptığı mukavemetin intikamını almak isteyen Bulgarların, şiddet kullanmaları yüzünden, olaylar bir katliâm şeklini almıştır⁷⁸⁰. Buna rağmen, ne bir milis subayı ne de neferi cezâlandırılmış ve bu durum, İngiltere'nin Anadolu Genel Konsolosu Miralay Wilson'un husûsî lâyhâsında da aynen belirtilmiştir⁷⁸¹.

VI) Rütbe ve Nişan Tevcihâtı

Bu kısımda, Şarkî Rumeli Vilâyeti ile alâkalı şahıslara tevcih olunan rütbe ve nişanlara temas etmek istiyoruz. Zira bu şekilde, yapılan tevcihât ile birlikte, hakkında, müstakil bir biçimde ele alacak kadar malumat sahibi olamadığımız şahısları ve vazifelerini, tespit etmek mümkün olacaktır.

Şarkî Rumeli'de vazifeli herhangi bir şahsın taltifi, vâlinin gerekçeli teklifi üzerine, Pâdisah tarafından yapılmıştır. Fakat vâli, bu hususta maiyet memurları için tavassutta bulunduğu halde, kendisinin taltifi, ancak Bâbîâli'nin teklifine istinâden gerçekleşmiştir⁷⁸². Vâlinin Bâbîâli'ye yaptığı bir taltif talebi, umûmiyetle, aynen kabûl olunurken, bazan da farklı şekillerde cevaplandırılmıştır. Meselâ, vâlilikce istenilen nişânın bir alt derecesinin

778) BA, BEO, Nr 967, h 194

779) BA, BEO, Nr 438, h 128

780) BA, YT, Nr 36-2473-149-XVII,6. defter, v 241

781) BA, YT, Nr 14-433-126-9

782) BA, İD, Nr 65599

Bâbîâli tarafından uygun görülmesi⁷⁸³, aynı şahıs için kısa aralıklarla yapılan taleplerin "geçende taltif buyurulmuş olduğundan bu defâlık sarf-ı nazar edilmesi" şeklinde geçiştirilmesi⁷⁸⁴, Yunanistan'ın Filibe konsolosu Dirkopin bahsinde olduğu gibi, nizamnâme ahkâmına muvâfık görülmemesi yüzünden reddedilmesi⁷⁸⁵ ve bir kişiye defâlarca aynı nişanın verilmemesi için, bir üst derecesinin takdiri⁷⁸⁶, bu türlü muamelelerdendir. Ayrıca, Fransa'nın Filibe konsolosu Mösyö Langle için, 3. dereceden bir kıt'a Osmânî nişânı talebinde bulunan ve sebebini de, konsolosun Fransa ile Şarkî Rumeli arasındaki münâsebetlerde gösterdiği gayret ve iyiniyet olarak izah eden vâliden, Şarkî Rumeli askerî ve siyâsî bakımdan doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bağılı olduğu ve yabancı bir devlet ile arasında herhangi bir muamele cereyan edemeyeceği halde, Mösyö Langle'in neler yaptığının sorulması, bu konunun dikkate şâyân husûsiyetlerindendir⁷⁸⁷. Yine, yapılan bir tevcihat, Kızanlık'taki bir toplantıda Osmanlı Devleti aleyhinde söylediği "küstahâne" sözlerinden dolayı, daha önce verilen rütbe ve nişandan mahrûm bırakılan eski Nâfiâ Müdürü İstanbulski Efendi için olduğu gibi, geri alınabilmiştir⁷⁸⁸.

Diğer taraftan, taltifi istenen kişi, Meşihât veyâ Telgraf ve Posta Nezâreti gibi, Osmanlı Devleti'nin vazifelendirdiği memûrlardan ise, bu konuda, mensûp olduğu müessesenin tensîbi alınmıştır⁷⁸⁹. Ayrıca, tevcih olunan rütbeler için ruus⁷⁹⁰ ve nişanlar için berat⁷⁹¹ hazırlanırken, yabancı bir devletin Şarkî Rumeli'de vazifeli memûrlar için verdiği nişanların kabûlü, Pâdişah'ın müsâadesine tâbi tutulmuştur⁷⁹². Tespit edebildiğimiz kadarı ile, kendilerine rütbe vevâ nişan tevcih olunan şahıslar şunlardır:

Adı	Vazifesi	Tevcihât
Aleko Paşa	Vâli	1. derece Osmânî nişânı ⁷⁹³
Aleko Paşa	Vâli	Murassa Osmânî nişânı ⁷⁹⁴
Aleko Paşa	Vâli	Murassa Mecîdî nişânı ⁷⁹⁵

783) BA, İD, Nr 64517

784) BA, İD, Nr 66206

785) BA, BEO, Nr 970, h 155

786) BA, BEO, Nr 967, h 56

787) BA, BEO, Nr 969, h 179

788) BA, BEO, Nr 970, h 184

789) BA, İD, Nr 66073; BEO, Nr 970, h 412

790) BA, BEO, Nr 970, h 157

791) BA, BEO, Nr 970, h 143

792) BA, BEO, Nr 438, h 2/41; BEO, Nr 970, h 85

793) 18 Ağustos 1880, BA, İD, Nr 65599

794) 23 Ağustos 1882, BA, İD, Nr 69003; BEO, Nr 969, h 350

795) 5 Temmuz 1883, BA, İD, Nr 70661

Adı	: Vazifesi	: Tevcihat
Aleko Paşa	Vâli	1. derece St. An nişanı ⁷⁹⁶
Aleko Paşa	Vâli	Leopold nişanı ⁷⁹⁷
Aspasya Hanım	Aleko Paşa'nın zevcesi	1. derece Şefkat nişanı ⁷⁹⁸
Gavril Paşa	Vâli	1. derece Mecîdî nişanı ⁷⁹⁹
Gavril Efendi	Dâhiliye Müdürü	2. derece Osmânî nişanı ⁸⁰⁰
Gavril Efendi	Dâhiliye Müdürü	bâlâ rütbesi ⁸⁰¹
Gavril Efendi	Dâhiliye Müdürü	2. derece Mecîdî nişanı ⁸⁰²
Naçof Efendi	Dâhiliye Müdürü	2. derece Mecîdî nişanı ⁸⁰³
Schmit Efendi	Mâliye Müdürü	3. derece Mecîdî nişanı ⁸⁰⁴
Geşof Efendi	Mâliye Müdürü	2. derece Mecîdî nişanı ve ûlâ sınıf-1 ûlâ rütbesi ⁸⁰⁵
Volkoviç Bey	Nâfiâ Müdürü	3. derece Mecîdî nişanı ⁸⁰⁶
Volkoviç Bey	Nâfiâ Müdürü	3. derece Osmânî nişanı ⁸⁰⁷
İstanbulski Efendi	Nâfiâ Müdürü	2. derece Mecîdî nişanı ve ûlâ sınıf-1 ûlâ rütbesi ⁸⁰⁸
Yovakim Efendi	Maarif Müdürü	3. derece Mecîdî nişanı ⁸⁰⁹
Yovakim Efendi	Maarif Müdürü	3. derece Osmânî nişanı ⁸¹⁰
Goroyef Efendi	Maarif Müdürü	2. derece Mecîdî nişanı ve ûlâ sınıf-1 ûlâ rütbesi ⁸¹¹
Sallabaşof Efendi	Adliye Müdürü	2. derece Mecîdî nişanı ve ûlâ sınıf-1 ûlâ rütbesi ⁸¹²

796) 17 Mayıs 1880, Rusya İmparatoru'ndan, BA, İD, Nr 65171; BEO, Nr 438, h 2/41

797) 18 Kasım 1883, Avusturya İmparatoru'ndan, BA, BEO, Nr 557, h 129/3027; BEO, Nr 970, h 85

798) 24 Ağustos 1883, BA, İD, Nr 70496; BEO, Nr 970, h 28

799) 17 Haziran 1884, BA, İD, Nr 72949

800) 9 Kasım 1879, BA, İD, Nr 64517; BEO, Nr 967, h 6

801) 3 Ekim 1883, BA, BEO, Nr 557, h 98/3; BEO, Nr 970, h 42

802) BA, İD, Nr 72949

803) 18 Nisan 1885, BA, İD, Nr 75140; BEO, Nr 970, h 384

804) 9 Kasım 1879, BA, İD, Nr 64517; BEO, Nr 967, h 6

805) 3 Ekim 1883, BA, BEO, Nr 557, h 98/3; BEO, Nr 970, h 42

806) 9 Kasım 1879, BA, İD, Nr 64517; BEO, Nr 967, h 6

807) 16 Ocak 1881, BA, İD, Nr 66206; BEO, Nr 969, h 52

808) 3 Ekim 1883, BA, BEO, Nr 557, h 98/3; BEO, Nr 970, h 42

809) 9 Kasım 1879, BA, İD, Nr 64517; BEO, Nr 967, h 6

810) 16 Ocak 1881, BA, İD, Nr 66206; BEO, Nr 969, h 52

811) 3 Ekim 1883, BA, BEO, Nr 557, h 98/3; BEO, Nr 970, h 42

812) 3 Ekim 1883, BA, BEO, Nr 557, h 98/3; BEO, Nr 970, h 42

Adı	: Vazifesi	: Tevcihat
Strecker Paşa	Milis ve Jandarma Kumandanı	3. derece Mecîdî nişânı ⁸¹³
Mâhir Paşa	Milis ve Jandarma Kumandanı	3. derece Mecîdî nişânı ⁸¹⁴
Dimitrof Efendi	Filiba Mutasarrıfı	ûlâ sınıf-ı ûlâ rütbesi ⁸¹⁵
Naydenof Efendi	Tatarpazarcığı Mutasarrıfı	ûlâ sınıf-ı ûlâ rütbesi ⁸¹⁶
Naydenof Efendi	Tatarpazarcığı Mutasarrıfı	3. derece Mecîdî nişânı ⁸¹⁷
Naçof Efendi	İslimye Mutasarrıfı	ûlâ sınıf-ı ûlâ rütbesi ⁸¹⁸
Naçof Efendi	İslimye Mutasarrıfı	3. derece Mecîdî nişânı ⁸¹⁹
Sankof Efendi	Bergos Mutasarrıfı	ûlâ sınıf-ı ûlâ rütbesi ⁸²⁰
Sankof Efendi	Bergos Mutasarrıfı	3. derece Mecîdî nişânı ⁸²¹
Dagorof Efendi	Eskizagra Mutasarrıfı	ûlâ sınıf-ı ûlâ rütbesi ⁸²²
Dagorof Efendi	Eskizagra Mutasarrıfı	3. derece Mecîdî nişânı ⁸²³
Yovanof Efendi	Hasköy Mutasarrıfı	ûlâ sınıf-ı ûlâ rütbesi ⁸²⁴
Yovanof Efendi	Hasköy Mutasarrıfı	3. derece Mecîdî nişânı ⁸²⁵
Mehmed Efendi	Kırcaali Kaymakamı	saniye sınıf-ı ûlâ mütemâ-yizî rütbesi ⁸²⁶
Mehmed Efendi	Kırcaali Kaymakamı	4. derece Mecîdî nişânı ⁸²⁷
Selim Efendi	Aydos Kaymakamı	sâniye sınıf-ı ûlâ mütemâ-yizî rütbesi ⁸²⁸
Mehmed Bey	Rupcoz Kaymakamı	3. derece Mecîdî nişânı ve sâniye sınıf-ı mütemâyizî rütbesi ⁸²⁹

813) 9 Kasım 1879, BA, İD, Nr 64517; BEO, Nr 967, h 6

814) 15 Ağustos 1880, BA, İH, Nr 17469

815) 5 Ocak 1884, BA, İD, Nr 71909; BEO, Nr 557, h 161/3476; BEO, Nr 970, h 120

816) 5 Ocak 1884, BA, İD, Nr 71909; BEO, Nr 557, h 161/3476; BEO, Nr 970, h 120

817) 6 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 557, h 179/78; BEO, Nr 970, h 133

818) 5 Ocak 1884, BA, İD, Nr 71909; BEO, Nr 557, h 161/3476; BEO, Nr 970, h 120

819) 6 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 557, h 179/78; BEO, Nr 970, h 133

820) 5 Ocak 1884, BA, İD, Nr 71909; BEO, Nr 557, h 161/3476; BEO, Nr 970, h 120

821) 6 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 557, h 179/78; BEO, Nr 970, h 133

822) 5 Ocak 1884, BA, İD, Nr 71909; BEO, Nr 557, h 161/3476; BEO, Nr 970, h 120

823) 6 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 557, h 179/78; BEO, Nr 970, h 133

824) 5 Ocak 1884, BA, İD, Nr 71909; BEO, Nr 557, h 161/3476; BEO, Nr 970, h 120

825) 6 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 557, h 179/78; BEO, Nr 970, h 133

826) 5 Ocak 1884, BA, İD, Nr 71909; BEO, Nr 557, h 161/3476; BEO, Nr 970, h 120

827) 17 Nisan 1884, BA, BEO, Nr 970, h 187

828) 5 Ocak 1884, BA, İD, Nr 71909; BEO, Nr 557, h 161/3476; BEO, Nr 970, h 120

829) 21 Kasım 1883, BA, BEO, Nr 557, h 128/2805; BEO, Nr 970, h 79

Adı	: Vazifesi	: Tevcihât
İbrahim Hakkı Efendi	Rupcoz Kaymakamı	selâse rütbesi ⁸³⁰
Mahmud Efendi	Tatarpazarcılığı Mutasarrıf Müşâviri	selâse rütbesi ⁸³¹
Zeki Efendi	Bergos Mutasarrıf Müşâviri	ûlâ sınıf-ı sâni rütbesi ⁸³²
Şevket Bey	Eskizagra Mutasarrıf Müşâviri	sâniye sınıf-ı ûlâ mütemâ- yizî rütbesi ⁸³³
Şevket Bey	Eskizagra Mutasarrıf Müşâviri	4. derece Osmânî nişânı ⁸³⁴
Râsim Efendi	Hasköy Mutasarrıf Müşâviri	sâniye sınıf-ı ûlâ mütemâ- yizî rütbesi ⁸³⁵
Petraki Efendi	Filiba Polis Kumandanı Muavini	4. derece Mecîdî nişânı ⁸³⁶
Petraki Efendi	Filiba Polis Kumandanı Muavini	3. derece Mecîdî nişânı ve sâniye sınıf-ı sâni rütbe- si ⁸³⁷
Petraki Efendi	Filiba Polis Kumandanı Muavini	sâniye sınıf-ı mütemâyizî rütbesi ⁸³⁸
Ömer Efendi	Telgraf ve Posta Müfettişi	sâniye rütbesi ⁸³⁹
Halim Bey	Telgraf ve Posta Memûru	mütemâyizî rütbesi ⁸⁴⁰
Halim Bey	Telgraf ve Posta Memûru	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁴¹
Kâmil Efendi	Gümrük Müfettişi	sâniye mütemâyizî rütbesi ⁸⁴²
Es'ad Muhlis Efendi	Demiryolları Komiseri	sâniye sınıf-ı sâni rütbe- si ⁸⁴³

830) 11 Ağustos 1885, BA, BEO, Nr 557, h 35/1794; BEO, Nr 970, h 412

831) 10 Ağustos 1885, BA, İD, Nr 75693; BEO, Nr 970, h 463

832) 23 Şubat 1883, BA, BEO, Nr 969, h 140

833) 5 Ocak 1884, BA, BEO, Nr 557, h 161/3476; BEO, Nr 970, h 120; İD, Nr 71909

834) 18 Eylül 1884, BA, BEO, Nr 970, h 257

835) 13 Mart 1884, BA, BEO, Nr 557, h 200/413; BEO, Nr 970, h 157

836) 18 Mart 1881, BA, İD, Nr 66500; BEO, Nr 969, h 106

837) 21 Kasım 1883, BA, BEO, Nr 970, h 69

838) 12 Eylül 1885, BA, BEO, Nr 557, h 100; BEO, Nr 970, h 474

839) 2 Aralık 1880, BA, İD, Nr 66073

840) 18 Nisan 1885, BA, İD, Nr 74940; BEO, Nr 557, h 14/1123; BEO, Nr 970, h 380

841) 10 Ağustos 1885, BA, İD, Nr 75693; BEO, Nr 557, h 92

842) 2 Şubat 1885, BA, İD, Nr 76954

843) 12 Eylül 1885, BA, BEO, Nr 557, h 100; BEO, Nr 970, h 474

Adı	Vazifesi	Tevcihât
Rif'at Efendi	Evkaf Memûru	sâlise rütbesi ⁸⁴⁴
Kâzım Bey	Türkçe Tahrirât Müdürü	3. derece Mecîdî nişânı ve sâniye mütemâyizî rütbesi ⁸⁴⁵
Kâzım Bey	Türkçe Tahrirât Müdürü	ûlâ sınıf-ı sâni rütbesi ⁸⁴⁶
Karabet Efendi	Türkçe Tahrirât Müdür Muavini	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁴⁷
Karabet Efendi	Türkçe Tahrirât Müdür Muavini	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁴⁸
Karabet Efendi	Türkçe Tahrirât Müdür Muavini	ûlâ sınıf-ı sâni rütbesi ⁸⁴⁹
Dimitrof Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Başkâtibi	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁵⁰
Görgi Erkirîç Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Tahrirât Mümeyyizi	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁵¹
Nikolaki Velasakof Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Tahrirât Müdürü	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁵²
Nikolaki Velasakof Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Tahrirât Müdürü	ûlâ sınıf-ı sâni rütbesi ⁸⁵³
Nikolaki Ohanni Efendi	Rumca Tahrirât Müdürü	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁵⁴
Andonaki Dimitrof Efendi	Rumca Tahrirât Müdürü	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁵⁵
Vladimir Şişmanof Efendi	Bulgarca Tahrirât Müdürü	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁵⁶

844) 14 Mart 1885, BA, BEO, Nr 970, h 356

845) 16 Şubat 1880, BA, ID, Nr 64889; BEO, Nr 438, h 89

846) 15 Ağustos 1880, BA, ID, Nr 65626; BEO, Nr 438, h 2/82; BEO, Nr 968, h 186

847) 8 Mart 1881, BA, ID, Nr 66500; BEO, Nr 969, h 106

848) 21 Kasım 1883, BA, BEO, Nr 557, h 128/2805; BEO, Nr 970, h 79

849) 11 Ağustos 1885, BA, BEO, Nr 557, h 35/1794; BEO, Nr 970, h 412

850) 8 Mart 1881, BA, ID, Nr 66500; BEO, Nr 969, h 106

851) 21 Kasım 1883, BA, BEO, Nr 557, h 129/2821; BEO, Nr 970, h 79

852) 6 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 557, h 179/78; BEO, Nr 970, h 133

853) 11 Ağustos 1885, BA, BEO, Nr 557, h 35/1794; BEO, Nr 970, h 412

854) 15 Aralık 1880, BA, ID, Nr 66087

855) 12 Eylül 1885, BA, BEO, Nr 557, h 100; BEO, Nr 970, h 474

856) 12 Eylül 1885, BA, BEO, Nr 557, h 100; BEO, Nr 970, h 474

Adı	: Vazifesi	: Tevcihât
Nikolaki Çalıkof Efendi	Bulgarca Tahrirât Müdiri	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁵⁷
Dimitri Popof Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Kalem Müdiri	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁵⁸
Mihail Islavof Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Kâtibi	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁵⁹
Yorgi Komisif Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Kâtibi	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁶⁰
Şevket Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Kâtibi	sâniye sınıf-ı sâni rütbesi ⁸⁶¹
Şevket Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Kâtibi	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁶²
Vasil Dibiçof Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Kâtibi	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁶³
Kostantin Gilaydidi Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Kâtibi	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁶⁴
Kostantin Gilaydidi Efendi	Dâhiliye Müdiriyeti Ecnebî Muhâberât Kâtibi	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁶⁵
Mösyö Josit Marango	Fransızca Tahrirât Memûru	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁶⁶
Maytof Efendi	Vâlilik Husûsî Kâtibi	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁶⁷
Mösyö Kidkrist	Vâlilik Husûsî Kâtibi	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁶⁸
Ahmed Bican Bey	Adliye Müdiriyeti Kâtibi	sâlise rütbesi ⁸⁶⁹
Osman Bey	Adliye Müdiriyeti Senedât Tefrika Kâtibi	sâlise rütbesi ⁸⁷⁰
Behlül Efendi	Umûmî Meclis Azâsı	sâniye sınıf-ı sâni rütbesi ⁸⁷¹

857) 12 Eylûl 1885, BA, BEO, Nr 557, h 100; BEO, Nr 970, h 474

858) 10 Ağustos 1885, BA, ID, Nr 75693; BEO, Nr 557, h 92; BEO, Nr 970, h 463

859) 10 Ağustos 1885, BA, ID, Nr 75693; BEO, Nr 970, h 463

860) 10 Ağustos 1885, BA, ID, Nr 75693; BEO, Nr 970, h 463

861) 29 Mart 1884, BA, ID, Nr 72563; BEO, Nr 970, h 178

862) 10 Ağustos 1885, BA, ID, Nr 75693; BEO, Nr 970, h 463

863) 10 Ağustos 1885, BA, ID, Nr 75693; BEO, Nr 970, h 463

864) 8 Mart 1881, BA, ID, Nr 66500; BEO, Nr 969, h 106

865) 29 Mart 1884, BA, ID, Nr 72563; BEO, Nr 970, h 178

866) 16 Ocak 1881, BA, ID, Nr 66206; BEO, Nr 969, h 52

867) 8 Mart 1881, BA, ID, Nr 66500; BEO, Nr 969, h 106

868) 21 Kasım 1885, BA, BEO, Nr 557, h 128/2805; BEO, Nr 970, h 79

869) 11 Ağustos 1885, BA, BEO, Nr 557, h 35/1794; BEO, Nr 970, h 412

870) 24 Temmuz 1885, BA, ID, Nr 75759; BEO, Nr 970, h 432

871) 14 Mayıs 1885, BA, BEO, Nr 970, h 356

Adı	: Vazifesi	: Tercihât
Kesakof Efendi	Encümen-i dâimî Âzâsı	2. derece Mecîdî nişânı ve ûlâ sınıf-ı ûlâ rütbesi ⁸⁷²
Stranski Efendi	Encümen-i dâimî Âzâsı	2. derece Mecîdî nişânı ve ûlâ sınıf-ı ûlâ rütbesi ⁸⁷³
Hüseyin Feridüddin Efendi	Dîvân-ı âlî-i muhâkemât Hukuk Dairesi Âzâsı	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁷⁴
Mehmed Hulûsi Efendi	Dîvân-ı âlî-i muhâkemât Hukuk Dairesi Âzâsı	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁷⁵
Es'ad Efendi	Dîvân-ı âlî-i muhâkemât Cezâ Dairesi Reisi	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁷⁶
Aleksandridi Efendi	Dîvân-ı âlî-i muhâkemât Cezâ Dairesi Âzâsı	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁷⁷
Aleksandridi Efendi	Dîvân-ı âlî-i muhâkemât Cezâ Dairesi Reis-i sâniisi	3. derece Mecîdî nişânı ve sâniye sınıf-ı ûlâ rütbe- si ⁸⁷⁸
Aleksandridi Efendi	Dîvân-ı âlî-i muhâkemât Cezâ Dairesi Reis-i sâniisi	ûlâ sınıf-ı sâni rütbesi ⁸⁷⁹
Eşref Efendi	Eskizagra Cezâ Mahkemesi Âzâsı	sâliise rütbesi ⁸⁸⁰
Tâhir Ağa	Eskizagra Cezâ Mahkemesi Âzâsı	Istabl-ı âmire Müdirliği Pâyesi ⁸⁸¹
Hüseyin Feridüddin Efendi	Filibe Sancak Mahkemesi Âzâsı	4. derece Mecîdî nişânı ⁸⁸²
Es'ad Efendi	Filibe Belediye Meclisi Âzâsı	sâniye sınıf-ı mütemâyizî rütbesi ⁸⁸³
Hâfız Ahmed Efendi	Filibe Belediye Meclisi Âzâsı	sâliise rütbesi ⁸⁸⁴

872) 3 Ekim 1883, BA, BEO, Nr 970, h 42

873) 3 Ekim 1883, BA, BEO, Nr 970, h 42

874) 10 Ağustos 1885, BA, İD, Nr 75693; BEO, Nr 557, h 92; BEO, Nr 970, h 463

875) 17 Nisan 1884, BA, BEO, Nr 970, h 187

876) 10 Ağustos 1885, BA, İD, Nr 75693; BEO, Nr 557, h 92; BEO, Nr 970, h 463

877) 8 Mart 1881, BA, İD, Nr 66500; BEO, Nr 969, h 106

878) 23 Nisan 1884, BA, İD, Nr 72552; BEO, Nr 970, h 195

879) 20 Temmuz 1885, BA, İD, Nr 75759; BEO, Nr 557, h 66/2381; BEO, Nr 970, h 432

880) 24 Ağustos 1885, BA, BEO, Nr 557, h 93/2611; BEO, Nr 970, h 456

881) 10 Ağustos 1885, BA, BEO, Nr 970, h 463

882) 17 Nisan 1884, BA, BEO, Nr 970, h 87

883) 17 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 970, h 139

884) 11 Ağustos 1885, BA, BEO, Nr 557, h 35/1794; BEO, Nr 970, h 412

Adı	Vazifesi	Tevcihât
Rızâ Efendi	Filibe Sancak Mahkemesi Cezâ Dairesi Âzâsı	sâniye sınıf-ı sâni rütbe- si ⁸⁸⁵
İsmâil Hakkı Efendi	Filibe Ticâret Mahkemesi Âzâsı	sâlise rütbesi ⁸⁸⁶
Hocazâde Hasan Efendi	Filibe Bidâyet Mahkemesi Âzâsı	sâlise rütbesi ⁸⁸⁷
Said Bey	Belediye Komisyonu Âzâsı	sâlise rütbesi ⁸⁸⁸
Eyûp Sabri Bey	Belediye Komisyonu Âzâsı	sâlise rütbesi ⁸⁸⁹
Hacı Menmed Ağa	Kırcaali Belediye Meclisi Reisi	5. derece Mecîdî nişânı ⁸⁹⁰
Prens Çerettief	Rusya Konsolosu	3. derece Osmânî nişânı ⁸⁹¹
Mösyö Serjarsaniyef	Rusya Konsolos Vekili	3. derece Osmânî nişânı ⁸⁹²
Aleksî Potyata	Rusya Konsolos Vekili	3. derece Osmânî nişânı ⁸⁹³
Dimitri Aleksandroviç Potyata	Aleksî Potyata'nın Babası	2. derece Osmânî nişânı ⁸⁹⁴
Madam Michel	İngiltere Konsolosu Thomas Michel'in Zevcesi	3. derece Şefkat nişânı ⁸⁹⁵
Mösyö Stubin	İngiltere Konsolos Vekili	3. derece Osmânî nişânı ⁸⁹⁶
Alfonsî Kilova	Fransa Konsolos Vekili	3. derece Mecîdî nişânı ⁸⁹⁷
Mösyö Piyompacı	Avusturya Konsolosu	3. derece Osmânî nişânı ⁸⁹⁸
Mösyö Pavli	Avusturya Viskonsolosu	4. derece Osmânî nişânı ⁸⁹⁹

885) 20 Temmuz 1885, BA, İD, Nr 75759; BEO, Nr 970, h 432

886) 11 Ağustos 1885, BA, BEO, Nr 557, h 35/1794; BEO, Nr 970, h 412

887) 11 Ağustos 1885, BA, BEO, Nr 557, h 35/1794; BEO, Nr 970, h 412

888) 18 Nisan 1885, BA, İD, Nr 74940; BEO, Nr 970, h 380

889) 18 Nisan 1885, BA, İD, Nr 74940; BEO, Nr 970, h 380

890) 17 Nisan 1884, BA, BEO, Nr 970, h 187

891) 16 Ocak 1881, BA, İD, Nr 66206; BEO, Nr 969, h 52

892) 21 Eylül 1881, BA, BEO, Nr 969, h 272

893) 21 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 557, h 108/3366, 119/2696; BEO, Nr 970, h 152,
İH, Nr 18393

894) 21 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 557, h 108/3366, 119/2696; BEO, Nr 970, h 152,
İH, Nr 18393

895) 30 Eylül 1880, BA, İH, Nr 17486

896) 16 Ocak 1881, BA, İD, Nr 66206; BEO, Nr 438, h 2/174; BEO, Nr 969, h 52

897) 16 Ocak 1881, BA, İD, Nr 66206; BEO, Nr 438, h 2/174; BEO, Nr 969, h 52

898) 11 Mart 1881, BA, BEO, Nr 969, h 103

899) 11 Mart 1881, BA, BEO, Nr 969, h 103

Adı	: Vazifesi	: Tevcihât
Rudolf Bugaçar	Avusturya Konsolos Vekili	4. derece Mecîdî nişânı ⁹⁰⁰
Mösyö Malmozi	İtalya Konsolosu	3. derece Osmânî nişânı ⁹⁰¹
Mösyö Wolff Weber	Rumeli Demiryolu Kumpanyası Filibe Vekili	3. derece Mecîdî nişânı ⁹⁰²
Mösyö Frozih	Osmanlı Bankası'nın Filibe Şûbesi Müdürü	3. derece Mecîdî nişânı ⁹⁰³
Mösyö Sucuyani	Osmanlı Bankası'nın Filibe Muhâsebe Memûru	3. derece Mecîdî nişânı ⁹⁰⁴
Veniamin Kallay	Şarkî Rumeli Komisyonu'nda Avusturya Komiseri	1. derece Mecîdî nişânı ⁹⁰⁵
Abdürrahim Efendi	Filibe Müftisi	3. derece Mecîdî nişânı ⁹⁰⁶
İsmâil Zühdi Efendi	Bergos Müftisi	mahrec pâye-i mücerred ⁹⁰⁷
Ali İlhamî Efendi	Mevlevî Şeyhi	3. derece Mecîdî nişânı ⁹⁰⁸
Rufail Efendi	Filibe ve Edirne Hahambaşısı	2. derece Mecîdî nişânı ⁹⁰⁹
Mehmed Hulûsi Efendi	Filibe Nâibi	müderreslik ruusu ⁹¹⁰
Hâfız Ahmed Efendi	İslâm Cemaati Meclisi Âzâsı	4. derece Mecîdî nişânı ⁹¹¹
Eyüp Sabri Efendi	İslâm Cemaati Meclisi Âzâsı	4. derece Mecîdî nişânı ⁹¹²
Rif'at Efendi	İslâm Cemaati Meclisi Âzâsı	4. derece Mecîdî nişânı ⁹¹³
Rızâ Efendi	İslâm Cemaati Meclisi Âzâsı	sâlise rütbesi ⁹¹⁴
Ahmed Efendi	İslâm Cemaati Meclisi Âzâsı	sâlise rütbesi ⁹¹⁵
Ahmed Efendi	İslâm Mektepleri Müfettişi	sâlise rütbesi ⁹¹⁶

900) 24 Mart 1884, BA, BEO, Nr 970, h 167

901) 11 Mart 1881, BA, BEO, Nr 969, h 103

902) 8 Ocak 1881, BA, BEO, Nr 438, h 2/132; BEO, Nr 969, h 98

903) 26 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 557, h 120/2686; BEO, Nr 970, h 143

904) 26 Şubat 1884, BA, BEO, Nr 557, h 120/2686; BEO, Nr 970, h 143

905) 18 Temmuz 1880, BA, İD, Nr 65452

906) 23 Nisan 1884, BA, İD, Nr 72552; BEO, Nr 557, h 22/1129; BEO, Nr 970, h 195

907) 5 Eylûl 1881, BA, BEO, Nr 969, h 264

908) 5 Eylûl 1881, BA, BEO, Nr 969, h 264

909) 21 Haziran 1883, BA, BEO, Nr 557, h 50/1384; BEO, Nr 969, h 200

910) 5 Eylûl 1881, BA, BEO, Nr 969, h 264

911) 5 Eylûl 1881, BA, BEO, Nr 969, h 264

912) 5 Eylûl 1881, BA, BEO, Nr 969, h 264

913) 5 Eylûl 1881, BA, BEO, Nr 969, h 264

914) 5 Eylûl 1881, BA, BEO, Nr 969, h 264

915) 5 Eylûl 1881, BA, BEO, Nr 969, h 264

916) 17 Nisan 1884, BA, BEO, Nr 970, h 187

Vİİ) Filibe - Bergos Demiryolu Meselesi

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki demiryolları içerisinde, Osmanlı Devleti'ne ait olmayan ve imtiyaz hakkı yabancı kumpanyalara verilmeyen hatlar, vilâyet idâresine bırakılmıştır⁹¹⁷. Bu husus ile ilgili olarak, Umûmî Meclis, daha ilk toplantısında, Filibe - Bergos arasında demiryolu inşâsına dâir bir lâyiha kaleme alarak, Aleko Paşa vâsıtasıyla Bâbîâli'ye takdim etmiştir. Fakat daha önce, Rumeli Demiryolları İşledici Kumpanyası, Yanbolu'dan Hazergrad'a ve oradan da Şumnu'ya kadar olan hattın imtiyâzını Osmanlı Devleti'nden aldığı için, derhâl teşebbüse geçmiş ve hazırlanan kanun layihâsı aleyhinde bir mektup yazarak, Avusturya sefâreti vâsıtasıyla Bâbîâli'ye göndermiştir. Bu mektupta belirtilen hususlar, önce Nâfiâ Nezâreti ve daha sonra Şûrâ-yı devlet-i tanzimât dairesinde yapılan müzâkereler neticesinde, mâkul karşılandığı içindir ki, takdim olunan kanun lâyihasının reddine karar verilmiştir⁹¹⁸. Red kararının gerekçesi de, tasavvur olunan demiryolu hattının, kumpanyanın menfaatine dokunacak cinsten olduğu, şeklinde açıklanarak, 8 Ağustos 1880 tarihinde Aleko Paşa'ya bildirilmiştir⁹¹⁹.

Fakat bu karar Aleko Paşa'yı tatmin etmediğinden, kendisi, demiryolunun inşâsına müsaade olunmasına dâir bir tahrir ile, yeniden Bâbîâli'ye mürâcaatta bulunmuştur. Bu defa mütalaası alınan Nâfiâ Nezâreti, talep edilen hattın, herhangi bir imtiyâz veyâ menfaate dokunacak cinsten olmadığını belirtince, Bâbîâli de, önceki kararını değiştirmemekle birlikte, asıl maksadını ortaya koymuştur. Buna göre, böyle bir durumda Şarkî Rumeli'nin diğer devletler ile doğrudan doğruya münâsebet tesis edeceği, sâhile uzanacak her bir hattın siyâsî ehemmiyeti hâiz ve Osmanlı Devleti'nin menfaatleri ile ilgili olacağı, her ne kadar demiryolu hattının Filibe - Bergos arasında inşâsı düşünülmekte ise de, bunun, Sofya'ya kadar uzanması durumunda bir "hatt-ı husûsî" olmaktan çıkıp "hatt-ı politikî" hâline geleceğinden şüphe edilmeyerek, bu tasavvurdan vazgeçilmesi gerektiği, 1 Kasım 1880 tarihinde vâliye bildirilmiştir⁹²⁰.

Bâbîâli'nin kesin kararına rağmen, Şarkî Rumeli idâresinin, bu konudaki tasavvurundan vazgeçmediğini görüyoruz. Zirâ Gavril Paşa, 1884 senesinde Umûmî Meclis'i açış nutkunda bu meseleyi yeniden gündeme getirmiş ve bu defâ, evvelki muhâlefeti bertaraf etmek düşüncesiyle olacak ki, bu projeden bir demiryolu hattı olarak değil de, "demiryolu kılıkklı bir tramvay hattı" şeklinde

917) BA, BEO, Nr 970, h 293918) BA, BEO, Nr 966, s 672919) BA, BEO, Nr 968, h 164920) BA, BEO, Nr 968, h 329

bahsetmiştir. Bu nutkun gazetelerle neşredilmesi üzerine, 29 Kasım 1884 tarihinde vâliye bir tahrir gönderen Bâbiâli, bu hattın başlangıcı olan Bergos limanının, Kara Deniz vâsıtasıyla Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile irtibât noktası olduğunu, hat güzergâhının yarısından fazlasına âit imtiyâzın, Rumeli Demiryolları Kumpanyası'na verildiğini ve böyle bir hat inşâsına vilâyetin salâhiyeti olamayacağını, açıkça ifâde etmiştir. Ayrıca, bu türlü tasavvurlar için karar verilmeden önce, Bâbiâli'nin fikrini almak gerekirken, böyle bir teşebbüste bulunulmadığını bildirerek, vâlinin, Umûmî Meclis'i açarken söylediği nutkun bir sûretinin gönderilmesini istemiştir⁹²¹. 11 Aralık 1884 ve 30 Ocak 1885 tarihlerinde Bâbiâli'ye cevap veren Gavril Paşa ise, Rumeli Demiryolları Kumpanyası'nın aldığı nakliye ücretinin ağırlığından ve Dedeağaç istasyonunun vilâyetin mahsûldâr mevkîlerine olan uzaklığından bahsederek, demiryolu inşâsını lüzûmlu kılacak mâzeretler ortaya koyarken, gerekli keşifleri yapmak üzere tâyin ettiği mühendisleri üç kol hâlinde, Bergos, İslimye ve Çirpan'a gönderdiğini de bildirmiştir. Fakat Bâbiâli, Rumeli Demiryolları'na âit nakliye ücretinin ağırlığının umûmî bir mesele olduğuna, vilâyet mahsûlâtının Rusya'ya değil, Avrupa'ya ihrac edileceği için, Kara Deniz'de bir mahrec tedârikine lüzûm olmadığına ve böyle bir hatta, vilâyet dâhilindeki nakliyatı kolaylaştıracağı nazarıyla bakılamayacağına, 9 Temmuz 1885 tarihinde karar vermiştir⁹²². Nihâyet Gavril Paşa, keşif muameleleri tamamlanmakla birlikte, bu konuda bir karar alacağı vakit, Bâbiâli'nin müsaadesine müracaat edeceğini 22 Temmuz 1885 tarihinde bildirmesi üzerine, Filibe - Bergos arasında inşâsı düşünülen demiryolu hattından vazgeçilmiştir⁹²³.

VIII) Konsoloslar

Şarkî Rumeli Vilâyeti, siyâsî ve askerî bakımdan doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bağlı olduğu için, yabancı bir devletle herhangi bir şekilde münâsebette bulunması bahis mevzuu değildi. Bununla birlikte bâzı devletler, bilhassa ticâret maksadıyla vilâyete gelen tebealarının meselelerini halletmesi ve icâbında mahallin en yüksek derecedeki memûru ile görüşebilmesi maksadıyla, Şarkî Rumeli'ye birer konsolos tâyin etmişlerdir⁹²⁴. Tâyin olunan konsoloslar hakkında bilgi vermeden önce, bu husustaki muamelelere kısaca temâs etmek istiyoruz.

921) BA, BEO, Nr 970, h 293

922) BA, BEO, Nr 970, h 427

923) BA, BEO, Nr 557, h 83/2527

924) BA, Bİ, Nr 218, 236; BEO, Nr 969, h 202

Şarkî Rumeli'ye tâyin olunan bir konsolos, önce Bâbiâli'ye gelerek memûriyetini bildirmiş ve akabinde ilgili devletin İstanbul sefirî, bu memûriyeti teyid eden bir takririni, yine Bâbiâli'ye sunmuştur⁹²⁵. Daha sonra Dîvân-ı hümayûn'un Tâbiyet Kalemi'ne havâle olunan bu müracaat, o şahsın, temsil ettiği devletin tebeasından olduğunun ve özellikle de Osmanlı tâbiyetine mensûp bulunmadığının anlaşılması üzerine⁹²⁶, hazırlanan bir berâtın verilmesi ile kabûl edilmiştir⁹²⁷. Her konsolos için ayrı ayrı hazırlanan bu berâtlarda, konsolosun vazife yapacağı sâhânın hududları ve ikamet edeceği mahal belirtilmiş olup, bu hududların hâricinde vazife yapamayacağı, bilhassa belirtilmiştir⁹²⁸. İlgili devletler, konsoloshânelerini umûmiyetle, Şarkî Rumeli'nin merkezi olan Filibe'de açtıkları halde, İran Bergos'a⁹²⁹, İngiltere ise, Filibe'nin yanı sıra⁹³⁰, Ahyolu ve Bergos'a⁹³¹ da konsolos tâyin etmişlerdir. Tespit edebildiğimiz bu tâyinler, İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya, İtalya, Yunanistan ve İran'a âittir. Bu konsolosların isimleri ve arşiv vesikalarında karşılaştığımız tarihler şöyledir:

İngiltere	: Filibe Konsolosu Thomas Michel	, 18 Nisan 1879 ⁹³²
	: Bergos ve Ahyolu Konsolosu Charles Brophy	, 11 Mayıs 1879 ⁹³³
	: Filibe Konsolos Vekili Stubin	, 13 Kasım 1880 ⁹³⁴
Rusya	: Filibe Konsolosu Prens Çeretlef	, 23 Temmuz 1879 ⁹³⁵
	: Filibe Konsolos Vekili Mösyö Serjarsaniyef	, 21 Eylül 1881 ⁹³⁶
	: Filibe Konsolos Vekili Aleksî Potyata	, 21 Ekim 1883 ⁹³⁷
	: Filibe Konsolosu Krebel	, 1884 ⁹³⁸
Fransa	: Filibe Konsolos Vekili Aleksî Kilova	, 26 Ekim 1880 ⁹³⁹
	: Filibe Konsolosu Mösyö Langle	, 21 Nisan 1881 ⁹⁴⁰

925) BA, Bİ, Nr 218, 223, 236

926) BA, Bİ, Nr 218, 223, 236; BEO, Nr 970, h 111

927) BA, Bİ, Nr 236

928) BA, Bİ, Nr 218; BEO, Nr 969, h 202

929) BA, BEO, Nr 438, h 62

930) BA, Bİ, Nr 218

931) BA, Bİ, Nr 223

932) BA, İH, Nr 17486; Bİ, Nr 218

933) BA, Bİ, Nr 223

934) BA, İD, Nr 66206; BEO, Nr 438, h 2/174; BEO, Nr 969, h 52

935) BA, İD, Nr 66206; Bİ, Nr 236; BEO, Nr 969, h 52

936) BA, BEO, Nr 969, h 272

937) BA, İH, Nr 18393; BEO, Nr 557, h 108/3366; 119/2696, BEO, Nr 970, h 152

938) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 278

939) BA, İD, Nr 66206; BEO, Nr 438, h 2/158; BEO, Nr 969, h 52

940) BA, BEO, Nr 969, h 179

Avusturya	: Filibe Konsolosu Çerferya	, 5 Şubat 1880 ⁹⁴¹
	: Filibe Konsolosu Piyompaci	, 11 Mart 1881 ⁹⁴²
	: Filibe Viskonsolosu Paveli	, 11 Mart 1881 ⁹⁴³
	: Filibe Konsolos Muavini Rudolf Bugaçar	, 23 Nisan 1884 ⁹⁴⁴
İtalya	: Filibe Konsolosu Malmozzi	, 11 Mart 1881 ⁹⁴⁵
Yunanistan	: Filibe Genel Konsolosu Dirkopin	, 2 Mart 1884 ⁹⁴⁶
	: Filibe Konsolosu Kesnadinis	, 3 Mart 1884 ⁹⁴⁷
İran	: Bergos Konsolos Vekili Ali Ağa	, 24 Aralık 1879 ⁹⁴⁸

Kendilerine verilen beratlarla, vazifeleri açık bir şekilde belirtilmiş olmasına rağmen, bâzı konsolosların, mahallî meseleler üzerinde tesir icrâ etmeye çalıştıkları veya mensûp oldukları devletler ile Şarkî Rumeli arasında doğrudan doğruya temâs kurdukları görülmektedir⁹⁴⁹. Bu konuda, Fransız konsolos Langle⁹⁵⁰ ile Rusya konsolosları Çeretlef⁹⁵¹ ve Krebel'i⁹⁵² misâl olarak vermek mümkündür. Halbuki Bâbiâli, 31 Aralık 1881 tarihinde şifreli bir telgrafnâme göndererek, bir mesele hakkında Rusya konsolosuna karşı nasıl hareket etmesi gerektiğini soran Aleko Paşa'ya, meselenin konsolos ile müzâkere olunacak bir cihetinin bulunmadığını ve eğer Rusya'nın bir talep veya teklifi varsa, İstanbul'daki sefiri vâsıtasıyla yapması gerektiğini bildirerek, bu konudaki fikrini belirtmiştir⁹⁵³.

IX) Gazeteler

Herhangi bir vergi alınması ve sansür konulması bahis mevzuu olmayan Şarkî Rumeli'deki matbuat hareketleri, ancak sülûstîmâlleri kanun kuvveti ile

- 941) BA, BEO, Nr 967, h 114
- 942) BA, BEO, Nr 969, h 103
- 943) BA, BEO, Nr 969, h 103
- 944) BA, BEO, Nr 970, h 167
- 945) BA, BEO, Nr 969, h 103
- 946) BA, BEO, Nr 557, h 210/565; BEO, Nr 970, h 155
- 947) BA, BEO, Nr 557, h 210/565
- 948) BA, BEO, Nr 438, h 62
- 949) BA, BEO, Nr 969, h 202
- 950) BA, BEO, Nr 969, h 179
- 951) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 276
- 952) Spiridon Gopçeviç, Aynı eser, s. 278
- 953) BA, BEO, Nr 969, h 339

menedilmek sûretiyle, serbest olacaktı. Bu bahiste, arşiv vesikalarına aksettigi nispette, vilâyet dâhilinde neşredilen gazeteler hakkında mâlûmât vermeye çalışacağız.

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde Türkçe olarak neşredilen yegâne gazete Hilâl'dir. Diğer gazetelere nispetle oldukça geç bir tarihte, yâni 13 Ocak 1884 tarihinde yayın hayatına başlamış⁹⁵⁴ ve vilâyetteki Türk ahâlinin hissiyâtına tercümân olduğu gibi, Bulgarların komite faaliyetlerinden de Bâbiâli'yi haberdâr etmiştir. Meselâ, Makedonya'da ihtilâl çıkarmağa çalışan Bulgar Komiteleri'ne vilâyet veznesinden 350.000 kuruş verildiğini⁹⁵⁵, II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıldönümü münâsebetiyle Çirpan'daki Türklerin hâne ve mekteplerine astıkları ayyıldızlı sancakların, eli sopalı Bulgarların baskısı ile indirildiğini⁹⁵⁶ veyâ Bulgaristan ile birleşmek için Filibe'de tertiplenen bir nümayişe, mülkî ve askerî memûrların da katıldıklarını⁹⁵⁷, Hilâl gazetesinin neşriyâtı sâyesinde öğrenebilmekteyiz.

Vilâyetteki Rum ahâli için neşredilen gazete ise, Philippopolis'tir. Athanas Nikolaidis tarafından çıkarılan bu gazete⁹⁵⁸, 29 Mayıs 1879 tarihinden 1885 senesine kadar Rumca ve Fransızca olarak yayınlanırken, 1885 - 1906 seneleri arasında da, yalnız Rumca ile yayın hayatını devâm ettirmiştir⁹⁵⁹. Bulgarlar ile dostâne münâsebetler içerisinde bulundukları söylenemeyen Rumların bu durumu, gazetelerinde de görülmektedir. Zirâ, Hilâl gibi, Bulgar komitecilerin faaliyetlerini ifşâ eden Philippopolis, bu sebeple, Bâbiâli ile vilâyet arasındaki muhâberelere bir çok defâ mevzû olmuştur⁹⁶⁰. Bu konuda, 1885 Ağustos'unda Yanbolu'da toplanan 300 kadar Bulgar askerinin, Edirne'ye hücum için hazırlıklar yaptıklarına dâir olan haberini, bir misâl olarak verebiliriz⁹⁶¹.

Şarkî Rumeli'de Bulgarca olarak neşredilen gazeteler ise, Türkçe ve Rumca gazetelere göre, hem sayı, hem de maksatları itibâriyle, farklılık göstermektedirler. Zirâ, bu gazetelerin her birine, ya Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetleri⁹⁶², ya da ahâliyi isyâna teşvikleri münâsebetiyle⁹⁶³ tesâdüf edi-

954) BA, BEO, Nr 970, h 388, 473

955) BA, BEO, Nr 557, h 30/1700

956) BA, BEO, Nr 970, h 473

957) BA, BEO, Nr 970, h 466

958) BA, BEO, Nr 970, h 226

959) Despina Loukidou - Mavridou, " An Outline of the Greec Press in Bulgar-ya (1879 - 1906)", Balkan Studies, Thessaloniki 1978, vol. 19 (2), s. 345 - 347

960) BA, BEO, Nr 53, h 607; BEO, Nr 968, h 226; BEO, Nr 969, h 416

961) BA, BEO, Nr 53, h 607

962) BA, BEO, Nr 969, h 61, 416

963) BA, YT, Nr 14-273-126-8; BEO, Nr 970, h 437

yoruz. Bu gazetelerin isimleri şöyledir:

- 1) Meriç (Maritza)⁹⁶⁴
- 2) Filibe (Plovdiv)⁹⁶⁵
- 3) Halkın Sesi (Narodniy Glas)⁹⁶⁶
- 4) Birlik (Sıyuz)⁹⁶⁷
- 5) Kavga (Borba)⁹⁶⁸
- 6) Meryem Ana (Deva)⁹⁶⁹
- 7) Rusya⁹⁷⁰
- 8) Birleşik Bulgaristan (Sıyuzna Bulgarya)⁹⁷¹

Vilâyetteki Bulgarca neşriyât, sâdece gazetelere münhasır kalmamış ve bu konuda, mecmualar başta olmak üzere, çeşitli yayınlar yapılmıştır. Meselâ, 3 Ağustos 1885 tarihinde Ruscuk'a gitmek için gümrükten geçen bir yolcunun eş-yâları arasında, Girof adlı bir Bulgarın Filibe'de tabettiği ve içerisinde, Türkler aleyhinde şarkıların yer aldığı bir mecmua ele geçirilmiştir⁹⁷². Gerek bu konuda ve gerekse ahâliyi Osmanlı Devleti'ne karşı isyâna teşvik eden diğer neşriyât hakkında, Bâbîâli'den vâliliğe bir çok defâ emirler gönderilerek, vilâyet dâhilinde muzır neşriyâta müsaade edilmemesi, tabedilenlerin imhâsı ve sâhipleri hakkında kanunî muamelenin yapılması istenmişse de, vâlilerin bu maksada mâtûf herhangi bir icraatına tesâdüf edemiyoruz⁹⁷³.

- 964) BA, BEO, Nr 438, h 2/100; BEO, Nr 968, h 94
- 965) BA, BEO, Nr 970, h 170
- 966) BA, BEO, Nr 969, h 343, 416; BEO, Nr 970, h 351
- 967) BA, BEO, Nr 969, h 61
- 968) BA, YT, Nr 14-273-126-8; BEO, Nr 970, h 437
- 969) BA, BEO, Nr 970, h 374
- 970) BA, BEO, Nr 970, h 386
- 971) BA, BEO, Nr 970, h 437
- 972) BA, BEO, Nr 970, h 433
- 973) BA, BEO, Nr 969, h 61, 416; BEO, Nr 970, h 433, 437

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

ŞARKÎ RUMELİ VİLÂYETİ'NİN İLHÂKI

A) Filibe İsyânı

I) Filibe İsyânı'nın Meydana Gelişi

Bulgaristan Emâreti'nin tesisinde büyük maddî ve mânevî fedâkârlıklarda bulunan Ruslar, bu emârete kendi eserleri nazarıyla bakmışlar ve dâimî sûrette vesâyetleri altında bulunmasını istemişlerdir. Halbuki, istiklâllerini elde etmek gayretinde olan Bulgarlar, herhangi bir devletin himâyesini istemedikleri gibi, Berlin Antlaşması ile parçalanmış Büyük Bulgaristan'ın diğer kısımlarına da sâhip olarak, millî ideallerini tahakkuk ettirmek arzusunı taşımışlardır. Diğer taraftan, bu düşünce, en az emârettekiler kadar Şarkî Rumeli Bulgarlarınca da kabûl gördüğü içindir ki, bu maksadın tahakkuku, sâdece zamâna bağlı bir mesele hâlini almıştır. Zîrâ, Osmanlı Devleti'nin Berlin Antlaşması gereğince, Şarkî Rumeli'nin hududlarına asker sevk edilmesine ve böylece, vilâyet ile emâret arasındaki irtibâtın kesilmesine dâir olan hakkını kullanmaması, hâdiselerin, Bulgar ittihâdına doğru seyretmesinin en mühim sebebini teşkil etmiş ve artık, Bulgarlara mânî olabilecek herhangi bir kuvvet kalmamıştır¹.

Berlin Antlaşması ile tesis edilen idâreyi sun'î bir ayrılma olarak gören ve bu durumu bir türlü kabûllenmek istemeyen Şarkî Rumeli Bulgarları, mak-satlarını temin için, bir taraftan Bulgaristan Emâreti'nin kâfî derecede kuvvetlenmesini beklerken, diğer taraftan da, vilâyet dâhilinde tertipledikleri muhtelif nümâyişlerle millî hisleri tahrike ve hem Osmanlı Devleti, hem de Rusya aleyhtârı bir siyâset tâkibine başlamışlardır². Bu meyanda tertiplenen nümâyişlerin 1884 ve 1885 senelerinde önemli ölçüde arttığını ve Bâbîâli ile vilâyet arasında yapılan muhâberelerde sık sık bahis mevzuu edildiğini görüyoruz³. Bilhassa, Zaharye Stoyanof tarafından yayınlanan "Kavga" gazetesi ile Bulgarlar alenen isyâna teşvik edilirken, ittihâdın gerçekleşmesi hâlinde,

1) Ali Fuad Türkgeldi, Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye (yay. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1957, II, 200

2) Osman Nuri, Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı, İstanbul 1327, II, 643, Ali Fuad Türkgeldi, Aynı eser, II, 203; Tefik Bıyıklıoğlu, Trakya'da Millî Mücadele, Ankara 1955, II, 46

3) BA, Bİ, Nr 371, 396; BEO, Nr 970, h 184, 364, 371, 408, 473

vergilerin azalacağına ve daha müreffeh bir şekilde yaşayacaklarına dâir, ahâliye telkinlerde bulunulmuştur. Ayrıca, bu hususta yapılacak faaliyetleri tertip etmek maksadıyla, Yüzbaşı Paniçe tarafından Filibe'de bir komite teşkil edilmiştir. Başkanlığını Doktor Stranski'nin yaptığı bu komiteye, Binbaşı Nikolayef ve Motkorof da dâhil olmuşlardır⁴.

18 Temmuz 1885 tarihinde, Filibe'ye bağlı Değirmendere'de gizli bir toplantı tertipleyen komiteciler, 30 Eylül'de isyân çıkarmaya karar vermişler ve hattâ, o esnâda Varna'da bulunan Bulgaristan Prensi Aleksandr'a⁵, bu isyâna riyâset etmesi için bir heyet göndermişlerse de, Prens, yapılan teklifi kabûle yanaşmamıştır. Fakat, Aydos Milis Kumandanı Yüzbaşı Livinski, Adliye Müdiriyeti memûrlarından ve aynı zamanda Kavga gazetesinin nâşiri olan Zaharye Stoyanof ile milisten tardedilen Yüzbaşı Paniçe'nin gayretleriyle, köylerde ve kazâlarda dolaşarak, Bulgar ahâli isyâna teşvik edilmiştir⁶.

Gavril Paşa'nın İstanbul'dan Filibe'ye dönüşünü müteâkip bir kaç gün zarfında cereyân eden hâdiseler, kısa bir süre sonra meydana gelecek isyân hareketinin ilk işâretleri olmuştur. Bu hâdiselerden birincisi, 14 Eylül 1885 tarihinde Otlukköy'de cereyân etmiştir. Buna göre, bir taraftan tabancalarıyla havaya ateş eden ve diğer taraftan "Düşsün Şarkî Rumeli, Yaşasın İttihâd" âvâzeleriyle kazânın sokaklarında dolaşan üç komiteci, yakalanarak tevkif edilmiştir. Diğer hâdise, kırk elli kadar silâhlı kişinin, Çırpan'daki ahâliyi isyâna teşvik etmeleri ile meydana gelmişse de, ahâli arasında taraftar bulamayan tahrikçiler, kazâ hâricine çıkarak, civâr köylere dağılmışlardır. Üçüncü hâdise ise, Filibe'ye bağlı Koyuntepe nâhiyesinin Konar köyünde, 16 Eylül 1885 tarihinde meydana gelmiştir. Mahallî idârecilerin bâzı sûiistimâllerini bahâne ederek isyâna başlayan köylüler, vaziyeti incelemek maksadıyla kurulan tahkik komisyonuna ve idârecilerinin azledilmelerine rağmen, teskin olmamışlardır. Bu hâdisenin büyük bir isyâna sebebiyet vermesinden şüphelenildiği içindir ki, Filibe Mutasarrıfı Dimitrof Efendi, vâililikce, âsâyişi temin maksadıyla Konar köyüne gönderilmiştir. Fakat âsiler, Dimitrof Efendi'yi yakalayarak hapsetmişlerdir. Bunun üzerine Şarkî Rumeli hükûmeti, âsilere karşı bir miktar asker sevkine karar vermişse de, Rusya konsolosunun muhâlefeti yüzünden, bu karar tatbik olunamamıştır. Daha sonra Rusya konsolosu Konar köyüne gidin-

4) Osman Nuri, Aynı eser, II, 775

5) Aleksandr Josef von Battenberg; Rus çarîçesinin birâderi olan Prens Aleksandr von Hassen'in, bir kontes ile evlenmesi neticesinde meydana gelen oğludur. Bulgarların, Prens Dondukof'u kendilerine Prens seçmek için yaptıkları mürâcaât Çar tarafından kabûl olunmayınca, yine Çar'ın teklifi üzerine Bulgaristan Prensi seçilerek, 13 Temmuz 1879 tarihinde vazifeye başlamıştır (Bk. Osman Nuri, Aynı eser, II, 630).

6) Osman Nuri, Aynı eser, II, 775

ce, hâdisenin onun tarafından tertiplendiğini zanneden bazı köylüler, Dimitrof Efendi'nin tahliye olunmasını kendisinden talep etmişlerdir⁷.

17 Eylül 1885 tarihinde Konar köyü hâdisesini müzâkere eden Şarkî Rumeli idâresi, bunun bir tertip eseri olduğuna ve hükûmet konağının, her ihtimâle karşı, Yüzbaşı Yakobson idâresindeki bir bölük askerle muhafazasına karar vermiştir. Fakat, aynı gün öğleden sonra, Umûmî Meclis'in Encümen-i dâimîsi âzâsından ittihâd taraftârı olanlar ile iktidâr partisine mensûp mebûslar, yeni bir toplantı düzenleyerek, hâdiseyi kendi maksatları cihetinden müzâkere etmişlerdir. Burada, her şeyden önce hükûmetin düşürülmesine karar verildiği gibi, Maarif Müdürü Kostantin Deliçkof'un, ilhâkın bir ân evvel ilânına dâir yaptığı teklifi de, toplantıya katılanlarca kabûl olunmuştur. Ayrıca, ilhâk taraftârı olanlar, Rus subayları ile birlikte hareket edilmesini istediklerinden, bu hususta fikirleri alınmak üzere, Rusya konsolosuna bir heyet gönderilmiştir. Fakat konsolos, heyecâna mahal olmadığını ve hâdiselerin tabîi seyri-ne bırakılması gerektiğini, kendilerine tavsiye etmiştir⁸.

Ertesi günü, yâni 18 Eylül 1885 tarihinde, şafak vakti, Rusya konsolosu ataşemiliteri Miralay Çeçakof tarafından uyandırılan vâli Gavril Paşa, Binbaşı Nikolayef ve Filof'un idâresindeki Konar köylülerinden müteşekkil silâhlı redif askerlerince, hükûmet konağının muhâsara altına alındığını öğrenmiştir. Bu esnâda, konağı muhafaza ile vazifelendirilen Yüzbaşı Yakobson, kapıları kendi eliyle açarken, maiyyetindeki askerler de, âsilerin safına katılmıştır. Bu durum karşısında şaşırان Gavril Paşa, dışarıya çıkarak "Beni niçin istiyorsunuz ?" diye sorunca, Binbaşı Nikolayef'ten "Biliniz ki mevkufsunuz ve başka yere naklölunacaksınız" cevâbını almıştır. Bu defâ vâli, yaptıkları hareketin haklarında pek vahim neticeler doğuracağına ve bilhassa Binbaşı Nikolayef'in büyük bir mesûliyet altında kalacağına dâir ihtârlarda bulunmuşsa da, herhangi bi müspet netice elde edemediğinden, ailesini ve eşyâlarını bırakarak, konağı terketmek mecbûriyetinde kalmıştır. Daha önce hazırlanmış olan bir arabaya bindirilen Gavril Paşa, yanında eli kılıçlı bir kız ve refâkatinde silâhlı redif askeri olduğu halde, tahkir ve teşhir maksadıyla, bir süre çarşı ve sokaklarda dolaştırıldıktan sonra, Meriç köprüsüne getirilmiştir. Buradan da, on redif askeri ile Konar köyüne götürülen vâli, bir papasın hânesine kapatılmak sûretiyle, münâvebeli olarak gece gündüz nöbet tutan silâhlı otuz kişinin nezâretinde, hapsedilmiştir⁹.

Şarkî Rumeli Vâlisi'nin bu şekilde bertaraf edilmesinden sonra, Doktor Stranski vâsıtasıyla "Şarkî Rumeli Muvakkat Hükûmeti" teşkil olunurken, Binbaşı Nikolayef de, askerî kuvvetlerin kumandanlığını üzerine almıştır. Bu esnâda

7) Osman Nuri, Aynı eser, II, 776

8) Osman Nuri, Aynı eser, II, 778-779

9) BA, YT, Nr 14-273-126-8

Osmanlı Devleti'nin bir askerî müdâhalesine mâni olmak için, Edirne ile olan demiryolu bağlantısı, âsiler tarafından tahrip edilmiştir. Bununla birlikte, isyân haberi kısa zamanda Bulgaristan'a yayılmış ve tertiplenen mitingler vâsıtasıyla, sevinç tezâhürlerinde bulunulmuştur. Diğer taraftan, Varna'da bulunan Prens Aleksandr'a bir telgrafnâme gönderilerek, Filibe'ye gelip idâreyi ele alması teklif olunmuştur. Fakat Prens, Filibe'ye hareketinden önce, Rus Çar'ı III. Aleksandr'a bir telgrafnâme ile vaziyeti izâh ettikten sonra, Şarkî Rumeli'ye gitmek üzere olduğunu, Rusya'nın Bulgaristan için daimâ tasavvur ettiği bir plânın yakında gerçekleşeceğini belirtmiş ve kendisinden yardım talebinde bulunmuştur¹⁰. Varna'dan Ruscuk'a geçen Prens, daha sonra Filibe'ye yirmi kilometre mesâfedeki Banya kasabasına gelerek halkı seferberliğe davet ederken, akabinde Miralay Çeçakof ile birlikte, Harmanlı'dan Yanbolu'ya kadar olan hududu teftiş ve asker sevkine müsait hattı, köprüleri ve milis kıt'alarını gözden geçirmiştir. Ayrıca, Tırnova'da "Şimâlî ve Cenûbî Bulgaristan Prensi" imzâsıyla bir beyannâme yayınlayan Aleksandr, böylece, Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan tarafından ilhâk olunduğunu ilân ederken, Bulgar ahâliden de, ileride meydana gelebilecek hâdiselerden dolayı fedâkârlıkta bulunmalarını istemiştir. Bütün bunlardan sonra, 21 Eylûl 1885 tarihinde Filibe'ye gelerek, Bulgarların sevinç tezâhürleri arasında, Şarkî Rumeli'nin idâresini ele almıştır¹¹.

II) Filibe İsyânı'nın Akisleri

a) Osmanlı Devleti

1) Bâbîâli'de Cereyân Eden Müzâkereler

İsyân haberi, ilk önce Edirne Telgraf Müdiriyeti ve daha sonra, Edirne Vâliliği ile Bulgaristan Komiserliği vâsıtasıyla, aynı gün, yâni 18 Eylûl 1885 tarihinde İstanbul'a bildirilmiştir. Hâdiseyi öğrenen Sadrâzam Said Paşa, icâb eden yerlere tebligatta bulunmuş ise de, meseleyi, ertesi günü husûsî bir tezkire ile Pâdişâh'a arz etmiştir. Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamid, Kurban Bayramı münâsebetiyle yapılan bayramlaşmadan sonra, meselenin Meclis-i vükelâda görüşülmesini ve Osmanlı Devleti'nin hukukunu muhâfaza maksadıyla, ne gibi tedbirlerin alınabileceğinin, tespiti istemiştir. Bu talebe istinâden toplanan Meclis-i vükelâ, meselenin hukukî yönünü müzâkereye başlamış ve bu esnâda, isyân haberini teyid mâhiyetinde, Hâriciye Nezâreti vâsıtasıyla sefâretlerden gelen telgrafnâmeler okunmuştur. Yapılan müzâkereler neticesinde, biri,

10) Osman Nuri, Aynı eser, II, 779-780

11) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 206; Osman Nuri, Aynı eser, II, 779-780
Hilmi Kâmil Bayur, Sadrâzam Kâmil Paşa, Ankara 1954, s. 109

ilgili devletlere mürâcaât edilerek, meselenin diplomatik yollardan halli ve diğeri, Şarkî Rumeli'ye asker sevk etmek olan iki tedbir üzerinde durulmuşsa da, gerekçesi belirtilmek şartıyla, ikinci tedbirin tatbiki daha münâsîp görülmüştür. Aslında asker sevki için, vâlinin talebi gerekmekte ise de, Gavril Paşa'nın memûriyetinden ıskatının buna imkân veremeyeceği ve zâten Prens Aleksandr'ın hudûdu tecâvüzle Şarkî Rumeli'ye gelmesinin, böyle bir müdâhaleyi zarûrî kıldığı belirtilerek, Edirne'deki askerın hemen vilâyete sevkine ve sevk edilen nispetteki neferâtın, silâh altına alınmasına karar verilmiştir. Fakat bu karar, Meclis-i vükelâ heyetinin ittifâkıyla değil, ekseriyeti ile alınmıştır. Zirâ, Evkaf Nâzırı Kâmil Paşa, Edirne'deki asker miktârını Serasker Gazi Osman Paşa'dan sorduğu zaman, mevcûdun 7.000 neferden ibâret olduğunu öğrenmiş ve bu kadar az bir kuvvetle "netîcesi mechûl" bir muhârebeye girmenin doğru olamayacağı kanaâti ile, askerî hazırlıklara başlamakla birlikte, meselenin diplomatik yoldan hallini isteyerek, muhâlif kalmıştır. Kâmil Paşa'nın bu muhâlefetine, Mâliye Nâzırı Zihni Efendi de iştirâk etmiştir¹².

Müzâkereler neticesinde hazırlanan mazbata müsveddesi, tebyîz olunmadan önce Pâdişâh'a arz edildiği zaman, II. Abdülhamid, alınan kararı kabûle şâyân görmemiş ve meselenin tekrar müzâkeresini isterken, şahsî mütâlâasını da belirtmek sûretiyle, yeni kararın istikametini tâyine çalışmıştır. Bu mütâlâasında Pâdişâh, şu husûslara işâret etmiştir: Alınan karar ile, Şarkî Rumeli'ye derhâl asker sevk edilmesi istenmektedir. Halbuki, Serasker Osman Paşa'nın ifâdesine göre, Bulgaristan ve Şarkî Rumeli'nin asker miktârı 60.000 - 70.000 arasında iken, devletin tertip edeceği redif taburlarının yekûnu, Edirne'dekiler de dâhil olmak üzere, ancak kırk sekiz tabur, yâni 38.400 neferdir. Bu durumda, aradaki kuvvet farkının büyüklüğü ve yeni asker tertibinin zamana ihtiyâc göstermesi, asker sevkine dâir olan kararı mahzûrlu kılmaktadır. Bu sebeple, meselenin nezâketine ve önemine binâen, bir taraftan askerî hazırlıklara başlanırken, diğer taraftan ilgili devletlere mürâcaât olunarak, gerek Berlin Antlaşması'nın hükmü yerine getirilmeli ve gerekse Osmanlı Devleti'nin hukukuna muhâlif davranan Prens Aleksandr'ın Filibe'yi tahliye ile Sofya'ya dönmesi temin edilmelidir. Ayrıca, ileride meydana gelebilecek arzû edilmeyen hâdiselerin mesûliyetinin Bulgarlara âit olacağı, Osmanlı sefirleri vâsıtasıyla, ilgili devletlere bildirilmelidir¹³.

12) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 204-205

13) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 205-206; Sultan Abdülhamid, bu hususta tâkip edilen siyâsette birinci derecede tesir icrâ eden kişi olarak, devletin ciddî bir mâlî buhran içerisinde bulunması ve ordunun 1877/78 Osmanlı - Rus Harbi'nden kendisini toparlayamaması yüzünden, Filibe'ye asker sevk etmenin, hem zor ve hem de, Balkan Harbi'nin 28 sene evvelinden ortaya çıkmasına sebebiyet verecek derecede tehlikeli olduğunu, 1917 senesinde

Bu talep karşısında yeniden toplanan Meclis-i vükelâ, meseleyi bir kerre daha müzâkere ederken, Prens Aleksandr'ın Filibe'ye vardığını ve idâreyi ele aldığını belirten bir telgrafnâme de, Bâbîâli'ye ulaşmıştır. Meclis-i vükelâ'da yapılan müzâkerelerin neticesi, 21 Eylül 1885 tarihli mazbata ile, şu şekilde tespit edilmiştir: Bu gibi hadiselerde alınacak tedbirler üç türlü olup, birincisi meseleyi diplomatik yoldan halletmek, ikincisi asker sevk etmek ve üçüncüsü de, her iki tedbire birden mürâcaât etmektir. Fakat, bu meselede sâdece diplomatik tedbirler almak, devletin hukukunu muhâfazaya kâfi gelemeyeceğinden, Sarkî Rumeli'ye asker sevki zarûrî görünmektedir. Hattâ, askerî tedbire hepsinden önce mürâcaât olunmalıdır. Netice itibâriyle, bir taraftan Edirne'deki asker sevkölunarak yerine takviye kuvvetler konulurken, diğer taraftan da Berlin Antlaşması'nda imzâsı bulunan devletler nezdinde teşebbüse geçilerek, antlaşma maddelerinin hükmü icrâ edilmelidir¹⁴.

Meclis-i vükelâ'nın, öncekinden pek farkı bulunmayan bu kararı, 22 Eylül 1885 tarihinde Pâdişâh'ın tasdikine sunulmuşsa da, çıkan irâde aynı istikamette olmamıştır. Zirâ II. Abdülhamid, Osmanlı sefirlerine gönderilecek telgrafnâmenin hemen kaleme alınmasını, yâni diplomatik mekanizmanın harekete geçirilmesini, aynı zamanda tertip olunacak nizâmiye, redif, topçu, süvârî ve piyâde taburlarının hazırlanmasını, fakat verilecek emre göre hareket edilmesini ve büyük bir muhârebeye sebebiyet verilerek, devleti tehlikeye atacak davranışlardan bilhassa uzak durulmasını istemiştir¹⁵.

2) Hükûmet Değişikliği

Sarkî Rumeli meselesini siyâsî yoldan halletmek fikrinde olan ve Meclis-i vükelâ'nın asker sevkine dâir ısrârını bu fikrine muvâfık görmeyen II. Abdülhamid, "inhirâf-ı mîzâc"ından bahsettiği Sadrâzam Said Paşa başta olmak üzere, hükûmet âzâlarını değiştirmiştir. 25 Eylül 1885 tarihinde Bâbîâli'de yapılan bu değişiklik neticesinde, Sadâret'e Evkaf Nâzırı Kâmil Paşa, Meşihât'e Üryânîzâde Ahmed Es'ad Paşa, Seraskerliğe Tophâne Müşiri Ali Sâib Paşa, Şurâ-yı devlet riyâsetine Arifî Paşa, Dâhiliye Nezâreti'ne eski Mâliye Nâzırı Münir Paşa, Hâriciye Nezâreti'ne Berlin sefiri Said Paşa, Adliye Nezâreti'ne Server Paşa, Maarif Nezâreti'ne Münif Paşa, Mâliye Nezâreti'ne Hazine-i hassa Nâzırı Agop Paşa, Ticâret ve Ziraat Nezâreti'ne Aydın vâlisi Hakkı Paşa, Nâfiâ Nezâreti'ne eski Mâliye Nâzırı Zühdi Efendi ve Evkaf Nezâreti'ne de Mâliye Nâzırı Zihni Efendi getirilmiştir. Bahriye Nâzırı Hasan Paşa, aynı vazifede kalmıştır¹⁶.

kaleme aldığı hâtırâ defterinde açıkça belirtmektedir (Bk. İsmet Bozdağ, Sultan Abdülhamid'in Hâtırâ Defteri, İstanbul 1985, s. 31-33).

14) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 206

15) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 207

16) BA, YT, Nr 27-358-14-75, YT, Nr 27-1066-14-75

3) Bâbîâli'ye Takdim Olunan Lâyhâlar

Filibe İsyânı'nın meydana gelmesinden sonra, tâkip edilecek siyâsetin tespitine yardımcı olmak maksadıyla, Bâbîâli'ye bir takım lâyhâlar takdim edilmiştir. Bu husustaki fikirleri ortaya koyması bakımından, tespit edebildiğimiz bu lâyhâlara kısaca temâs etmek istiyoruz.

24 Eylül 1885 tarihinde arzedilen ilk lâyhâ, Müşir Nusret Paşa'ya âittir. Filibe İsyânı'nı, Prens Aleksandr'ın gizli bir istilâ hareketi olarak târif eden ve bunun, Osmanlı Devleti için bir "hayât - memât" meselesi olduğunu belirten Nusret Paşa, Bâbîâli'nin, alacağı karârı hiç kimse ile istişâreye mecbûr bulunmadığını ve bir fevkalâde meclis teşkil edilerek, sür'atle asker sevki için her türlü tedbire mürâcaât olunmasını, harâretle istemiştir. Zîrâ, Berlin Antlaşması'nın Osmanlı Devleti için bir "medâr-ı hayât" olduğuna işâret ederek, hem Bulgaristan'ın ve hem de Şarkî Rumeli'nin bir ân evvel işgal edilmesini, bu hususta Avrupa kabinelerinin "diplomasi kıyl ü kali"ne meydan verilmemesini ve eğer icâb eden hassâsiyyet gösterilmeyecek olursa, her bir devlet kendi menfaatleri noktasından harekete serbest kalacağından, Avusturya'nın Selânik'i, İtalya'nın Trablusgarb'ı, İngiltere'nin Mısır, Kızıl Deniz, Bağdad ve Basra'yı, Rusya'nın Erzurum ve Trabzon'u, Fransa'nın Suriye ve Adana'yı ve Yunanistan'ın da Adalar ile Yanya'yı kendi topraklarına katacağını, İstanbul'un ise, Avrupa'nın müşterek idâresi altında serbest bir ticâret merkezi hâline getirileceğini beyân etmiştir. Bu mesele hakkında alınacak kararda Sultan II. Abdülhamid'in de mesûl olacağını belirten Nusret Paşa, "efendimiz hiç bir şeyden mes'ûl değildir" gibi kulağa hoş gelen sözlerle itibâr edilmemesini, zîrâ bu ifâdelerin "vakt-i hâcet"te hiç bir işe yaramadığının, tecrübe ile sâbit olduğunu söylemiştir. Bu hususta Avrupa Devletleri'ne yapılacak mürâcaâtı da, bahçesinde kâfî derecede suyu, itfâiye edevâtı ve hizmetçisi bulunan bir adamın, hânesindeki yangını söndürmek için bir kaç mahalle uzaktakilere giderek fikir almasına benzeten Nusret Paşa, bunun bir "cihâd" olduğunu, silâhı olmayanlara Beytûlmâl'den silâh verilmesini ve tertip edilecek kolordularla, İslâmiyet'in bir farzı olarak, Bulgaristan ve Şarkî Rumeli'deki Müslümanların büyük bir katlimâmdan kurtarılması gerektiği, ifâdesiyle sözlerini bitirmiştir¹⁷.

Müşir Nusret Paşa'nın, askerî telâkki ile muhakkak sûrette bir askerî müdahaleye taraftarlığına mukabil, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Sefâreti'nde bulunan Drise Paşa'nın fikri ise, daha siyâsî ve Şarkî Rumeli Meselesi'nin neticesi ile mukayese edilecek olursa, kehânet derecesinde isâbetlidir. Drise Paşa, 7 Ekim 1885 tarihli lâyhâsında, Bulgaristan ve Şarkî Rumeli'nin Filibe İsyânı'ndan önceki hâle getirilmelerinin imkânsız gibi görüldüğünü ve sâdece bunu temine çalışmanın, kıymetli bir vaktin zâyiline sebep olacağını belirterek, "enhârın akındısı menbâ'larına dönemez" teşbihi ile sözlerine başlamaktadır. Daha sonra, Rusya'nın Bulgaristan için Prens Aleksandr'dan daha "Moskof Kanlı" birini talep ettiği halde, İngiltere'nin mevcûd Prens'i desteklediğini,

eğer bu hususta bir kerre uzun müzâkerelere girişilecek olursa, meselenin bir çok müddetler ortada kalacağını, hattâ bu esnâda, vilâyete bir veyâ iki muvakkat vâli tâyin olunabileceğini, kaybedilen vakit yüzünden Bulgaristan ile Şarkî Rumeli'nin yekvücûd olacaklarını ve Avrupa bir Prens üzerinde mutâbakata vardığında da, Bulgar ittihâdının "olmuş - bitmiş" bir madde hükmünü alacağını ifâde etmiştir. Avrupa her ne vakit müdâhale etse, Osmanlı topraklarının bir kısmının elden gittiğini hatırlatan Drise Paşa, bu hususun Avrupa'ya havâle olunmaksızın, dâhilî bir mesele şeklinde hallini ve bunun için de, Prens Aleksandr'ın hem Bulgaristan Prensi ve hem de Şarkî Rumeli Vâlisi olarak tâyini istemiştir. Zirâ bu durumun, Filibe İsyânı'ndan önceki vaziyete en yakın hâl çâresi olduğunu, Balkan milletlerinin galeyânını yatıştıracağını ve Rusya'yı memnûn edememekle birlikte, diğer devletler için kabûle şâyân olduğunu, ifâde etmiştir. Fakat, Bulgaristan vergisinin kat'î sûrette ve muntazaman alınmasını, istihkâmların yıkılmasını, Sırp lıları ve Yunanlıları teskin ile, Balkan hükûmetleri muvâzenesini teşkil ediyormuş gibi görünerek, Türk ahâlinin bulunduğu Şarkî Rumeli'deki nâhiyelerin, ya Edirne'ye ya da Selânik'e bağlanmasını istemiştir¹⁸.

Şarkî Rumeli meselesinde Bâbîâli'ye takdim olunan bir diğer lâyiha ise, Mirliya Şâkir Paşa'ya âittir. 30 Kasım 1885 tarihli lâyhâsında, Filibe İsyânı'nın İngilizlerin tahrikleri neticesinde meydana geldiğini uzun uzun anlatan ve maksadın, Rusya ile Avusturya'nın arasını açarak Üç İmparatorlar Ligi'ni parçalamak olduğunu belirten Şâkir Paşa, isyânın meydana gelmesi ile, bu maksadın hâsıl olduğunu belirtmiştir. Zirâ, bu konuda Rusya'dan şüphelenen Avusturya'nın, Sırp lıları Bulgarlar aleyhinde harekete geçirerek "asıl hatâdan daha fâhiş bir hatâ"ya sebebiyet verdiğini ifâde etmek sûretiyle, ileride izâhına çalışacağımız hususlara temâs etmektedir. Gerek meselede dahli olmadığını ispât için Rus Çarı'nın Bulgaristan'daki subaylarını geri çekmesinin ve gerekse Bulgar ordusunun Sırp ordusuna galip gelmesinin, İngiltere'nin Bulgarlar üzerindeki nüfûzunu artırdığını ve bundan dolayıdır ki, Rusya'nın, Osmanlı ordusu ile birlikte asker sevkini isteyecek kadar muhâlefet gösterdiğine işâret eden Şâkir Paşa, böylece meselenin, bir büyük Avrupa Harbi'ne sebep olacak safhaya geldiğini belirtmiştir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti'nin, vakit kaybetmeksizin bir siyâsî meslek tâyinine mecbûr olduğunu, her tarafı memnûn etmeye çalışmanın hiç bir tarafı memnûn edemeyeceğini söyleyerek, Rusya veyâ İngiltere ile bir ittifak yapmanın lüzûmunu bildirmiştir. Hangi tarafın tercih edilmesi gerektiğini Bâbîâli'ye bırakan Şâkir Paşa, eğer Çanakkale Boğazı zabtolunamayacak derecede tahkim edilirse, her iki devletin de Bâbîâli'ye mürâcaatları temin olunacağından, devletin menfaatlerine muvâfık bir neticeye varılabileceği ifâdesiyle, lâyhâsını tamamlamıştır¹⁹.

18) BA, YT, Nr 31-2624-158-86

19) BA, YT, Nr 31-434-76-81

b) Diğer Devletler

Berlin Antlaşması'na kefil olan devletler arasında, Filibe İsyânı'na karşı en şiddetli muhâlefeti, Rusya göstermiştir. Zirâ, senelerden beri himâye ettiği Bulgarların, kendi rızasını almaksızın böyle bir teşebbüste bulunmalarını, büyük bir ihânet olarak değerlendirmiştir. Her ne kadar Ruslar, Makedonya da dâhil olmak üzere, Ayastefanos Antlaşması ile bir Büyük Bulgaristan'ın tesisine çalışmışlar ve bu uğurda maddî - mânevî bir çok fedâkârlıklara katlanmışlarsa da, bütün bunlara, Bulgarların, kendi himâyeleri altında kalmaları şartıyla tahammül etmişlerdir. Halbuki bu durumda, müstakilen hareket edecek olan Bulgarların, hangi tarafa meyledcekleri belli değildi. Diğer taraftan, Prens Aleksandr'ın bu hareketini gören Sırbistan ve Yunanistan, Makedonya'nın taksimi yolunda büyük bir karışıklığa sebebiyet verebilirler ve bu da, Slav ırkını bir isyân girdabına sürükleyebilirdi. Buna mukabil, Rusya Orta Asya ile meşgul olduğundan, Balkanlar ile ilgilenecek durumda değildi. Artık Rusya'nın, diğer devletler gibi hareket etmesi ve önce, meselede herhangi bir dahli olmadığına onları inandırması, daha sonra Berlin Antlaşması'nın tatbikini istemesi gerekiyordu.²⁰

Bu düşünce ile hareket eden Çar, Prens Aleksandr'a karşı büyük bir husûmet göstermeye başlamış ve Sofya'daki şenliklerin sona ermesi üzerine gönderdiği bir telgrafnâme ile, bu tavrını ilk olarak ortaya koymuştur. Ayrıca, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında harp hâlinin bulunmadığını ve bu sebeple, Rus subaylarının Osmanlı ordusuna karşı hareket edemeyeceğini belirterek, onların Bulgar ordusundan ayrılmasını istemiştir. Bu karar üzerine Prens Aleksandr, Bulgaristan'daki seferberlik hâlinin devâm etmekte olduğunu ve bu hareketin Osmanlı Devleti'ne karşı yapılmadığını ifade ederek, hiç olmazsa seferberlik hâlinin sonuna kadar Rus subaylarının kalmalarını talep etmişse de, Çar'ın fikrini değiştirmek mümkün olamamıştır. Hattâ, Çar III. Aleksandr, neşrettiği bir beyânnâme ile, daha önce Prens'e vermiş olduğu ferik rütbesini, geri aldığı açıklamıştır. Bütün bunlara rağmen, Prens Aleksandr, Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan tarafından ilhâkını Rusya'ya kabûl ettirmek için pek çok gayret göstermiş, fakat Çar'ın nefretini teskin edememiştir.²¹

Filibe İsyânı'nı muhâlefetle karşılayan devletlerden biri de, Avusturya olmuştur. Zirâ, 18 Haziran 1881 tarihinde Rusya, Avusturya ve Almanya arasında imzâlanan Üç İmparatorlar Tigi'ile, ilgili devletlerin Balkanlardaki menfaatlerine dâir hassas bir denge kurulmuş ve hattâ, Bulgaristan'ın Şarkî Rumeli'yi ilhâkı mâkul görülmüş ise de, isyânın, Rusya'nın tahrikleri sebebiyle

20) Osman Nuri, Aynı eser, II, 781-782

21) BA, Bİ, Nr 421, 1ef 1; YT, Nr 9-2644-72-4; Osman Nuri, Aynı eser, II, 782

meydana geldiğini zanneden Avusturya, derhâl memnûniyetsizliğini ortaya koyarak, Sırbistan'ı, Bulgarlar aleyhinde harbe sevk etmiştir. Diğer devletlerin bâriz bir şekilde fikir belirtmemelerine mukabil, İngiltere, bu hâdise üzerinde en fazla tesir icrâ eden devlet olmuştur. Zîrâ İngiliz Hükûmeti, Balkanların mukadderâtı üzerinde hâricte bırakılmayı kabûllenemeyerek, yapılan ittifâkı parçalamaya karar vermiş ve bu maksatla, Kraliçe'nin dâmâdı olan birâderinin düğün merâsimi için İngiltere'ye giden Prens Aleksandr'a, ittihâd mesellesinin zamanının geldiğini ve suhûletle hareket edildiği takdirde, kendisini destekleyeceklerini vaad etmiştir. Zâten kendi fikrine de muvâfık olan bu vaddeden cesâret alan Prens, Rusların şüphelerini dâvet etmemek için, İngiltere'den sonra Fransa'ya uğramış ve Rusya'ya olduğu gibi, onlara da, sadâkatle vazife yapacağına dâir söz vermiştir²².

B) Diplomatik Yollara Mürâcaat

I) Osmanlı Devleti'nin Protestosu

Bâbîâli'de Kâmil, Ahmed Muhtar ve Server Paşalardan meydana gelen bir husûsî encûmen, 22 Eylûl 1885 tarihinde, Osmanlı sefirleri vâsıtasıyla, Berlin Antlaşması'nda imzâsı bulunan devletlere tebliğ edilmek üzere bir nota hazırlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin Filibe İsyânı hakkındaki fikrini ve meselenin hâlline dâir tercihini belirten bu protesto notasında, meâlen şöyle denilmektedir:

Bulgaristan Prensi, Pâdişâh'a bir telgrafnâme göndererek, Şarkî Rumeli Hükûmeti'nin düşürülmüş olduğunu, Bulgar ahâlinin kendisini Prens görmek istediğini, bu talep üzerine Filibe'ye geldiğini ve idâreyi ele aldığını beyân ediyor. Fakat bu ilhâkın, Osmanlı Devleti'ne karşı hasmâne bir hareket olmadığını belirterek, Pâdişâh'ın himâye hakkını tamâmen kabûl ettiğini, gerek Bulgaristan'ın gerekse Şarkî Rumeli'nin âsâyişine ve fark gözetmeksizin ahâlinin emniyetini temine kefil olduğunu ve tâbiyet hukukuna halel getirilmemek şartı ile, bu ilhâkın tasdikini ricâ etmektedir. Prens Aleksandr, Bulgaristan'da yapılan tahrikât neticesinde meydana geldiği şüphesiz olan bu hâdiseye ne mâhiyet verirse versin, Berlin Antlaşması'nın esas hükümlerinden biri alenen ihlâl edilmiştir. Bâbîâli, Şarkî Rumeli ahâlisinin saadeti için, elinden geleni şimdiye kadar icrâ ederken, Prens de, Bulgaristan toprağında meydana gelebilecek muzır hareketlere mâni olacağına ve Pâdişâh'a sâdık kalacağına dâir, daha önce kat'î teminât vermişti. Bu teminâta rağmen böyle bir hâdisenin meydana gelmesi, bir kat daha teessüfe şâyân ve gariptir. Osmanlı Devleti, bu derece vahim bir hâle karşı kayıtsız kalamaz. Bundan dolayı, Berlin Antlaşması'nın on

22) BA, Bİ, Nr 580; YT, Nr 8-1063-77-3; YT, Nr 9-2644-72-4; YT, Nr 31-1881-158-86; Tevfik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, II, 49

altıncı maddesi ile kendisine verilen yetkiye dayanarak, hem isyâna mâni olmak ve hem de Şarkî Rumeli'yi, devletlerarası bir senede göre tanzim edilen eski hâline koymak için, askerî müdâhaleye karar vermiştir. Fakat, kuvvet kullanmadan önce, kan dökülmesine sebebiyet vermemek maksadıyla, ilgili devletlere mürâcaat olunarak, Prens'in itaât altına alınmasını arzu etmektedir. Devletlerin, Berlin Antlaşması'na son derece riâyetkâr ve sulhün tesisine taraftar oldukları bilindiğinden, başlanılan bir eserin temin ve muhâfazasına ittifakla çalışılacağını ümid etmekteyiz. İşte bu ümid ve fikre istinâden, nezdlerinde bulunduğunuz devletlere mürâcaat ediniz. Bu telgrafnâmenin bir sûretini, Hâriciye Nezâreti'ne vermeğe yetkilisiniz²³.

Sultan II. Abdülhamid, bu notanın mukabilinde ilgili devletlerden gelecek cevâba büyük önem vermiş ve hattâ, sabırsızlıkla beklemiştir. Daha ziyâde Rusya'nın göndereceği cevâbı öğrenmek isteyen Pâdişâh, diğer devletlerin cevaplarının da bir ân evvel alınabilmesi için, gerek Osmanlı sefirlerine ve gerekse İstanbul'daki ecnebî sefirlere mürâcaat olunmasını istemiştir²⁴.

II) Bâbiâli'nin Tedbirleri

Bâbiâli'de meydana gelen değişiklikten sonra, 25 Eylül 1885 tarihinde, Sadrazam Kâmil Paşa'nın riyâsetinde toplanan ve Arifî, Ali Sâib, Münir ve Server Paşalardan müteşekkil bir husûsî encümen, Şarkî Rumeli meselesi ile ilgili gelişmeleri müzâkere etmiştir. Önce, Prens Aleksandr'ın Avrupa Devletleri'ne yazdığı umûmî tahrirâtta, ilhâkın tehdid olunması hâlinde Bulgarların müdâfaada bulunacaklarına dâir, Viyana sefâretinden gelen telgrafnâmeyi görüşen encümen, daha sonra, isyânın başka taraflara sirâyetine mâni olabilmek için Edirne ve Makedonya'ya ihtiyat kuvvetlerinin gönderilmesini kararlaştırmıştır. Ayrıca, ilgili devletlerle başlamış olan muhâberenin neticesine göre hareket edilmesinin gereği üzerinde durularak, gelişmeleri zamanında haber vermeleri için, Osmanlı sefirlerine tavsiyede bulunulması, münâsip görülmüştür. Diğer taraftan, Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin Şarkî Rumeli'ye âit hukukunun inkâr edilemeyeceği, fakat eski vaziyete dönülmesinin de mümkün olmadığı ve Sırbistan ile Yunanistan'ın Bulgar ittihâdına karşı askerî hazırlıklara başladıkları hatırlatılarak, bu durumda tâkip edilecek siyâsetin tespitine çalışılmıştır. Bu maksatla husûsî encümen, şu tedbirlerin alınmasını kararlaştırmıştır²⁵:

- 1) Bulgaristan ve Şarkî Rumeli hudûdu hâricinde, Osmanlı topraklarından hiç bir tarafa arâzi terk olunmaması,
- 2) Berlin Antlaşması gereğince, Bulgaristan ve Şarkî Rumeli'nin Osmanlı

23) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 207-209

24) BA, Bİ, Nr 411, 414

25) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 209-210

Devleti'ne vermekle mükellef oldukları verginin miktârına hâlel getirilmemesi,

- 3) Filibe İsyânı sebebiyle meydana gelen heyecânın teskininden sonra, Şarkî Rumeli ile Balkan hudûdunun, Berlin Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti tarafından tahkim edilmesi,
- 4) Berlin Antlaşması'na uygun olarak, Bulgaristan'da bulunan eski kalelerin tamâmen yıkılması,
- 5) Meselenin halline dâir bulunacak çârenin, Şarkî Rumeli ile müşterek hudûdu bulunan hükûmetlerin, Osmanlı Devleti'ne karşı tecâvüzkâr hareketlerine sebebiyet vermemesi,
- 6) Prens Aleksandr'ın, sadâkat göstereceğine dâir olan vaadlerinin hilâfında hareket etmesi, Bâbîâli'yi, başka bir Prens tâyini husûsunda haklı kıldığından, bu konuda Rusya'nın desteğinin kazanılması.

III) Avrupa Devletleri'nin Beyannâmesi

Osmanlı Devleti'nin protesto notasından sonra Tarabya'da toplanan yabancı sefirler, hükûmetlerinden aldıkları tâlimâtlar istikametinden Şarkî Rumeli meselesini müzakere etmişler ve neticeyi, 13 Ekim 1885 tarihli bir beyannâme ile Bâbîâli'ye bildirmişlerdir. Bu beyannâmede, şu hususlara işâret olunmaktadır:

Petersburg kabinesinin teklifi üzerine İtalya, Avusturya, Fransa, Almanya, Rusya ve İngiltere sefirleri, Şarkî Rumeli'de meydana gelen hâdiseler ile tehdid olunan sulhün muhafazasını, kan dökülmesine mâni olunmasını ve ilgili devletlerce tâkip edilecek siyâseti etraflıca mütalaa için bir toplantı tertiplemişler ve aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır²⁶:

- 1) Osmanlı Devleti'nin Şarkî Rumeli'ye asker sevketmemesini takdirle karşılamaktayız.
- 2) Pâdişâh'ın hükûmranlık haklarını temin için, kuvvet kullanmanın hâricinde, her türlü tedbire mürâaat edileceği inancındayız.
- 3) Osmanlı Devleti'nin bir vilâyetini tahrik eden karışıklıklara son vermek ve âsâyişi sağlamak maksadıyla, Bâbîâli'nin yardım talebini müspet karşılamaktayız.
- 4) İlgili devletler, Berlin Antlaşması'na uygun olmayan her türlü karara karşı çıkacaklardır.
- 5) Şarkî Rumeli'de cereyan eden hâdiseleri kınamaktayız.
- 6) Bulgaristan, hâdiselerin civardaki topraklara sirâyetine sebep olabilecek her türlü hareketinden dolayı mesûl tutulacaktır.

26) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 211; Tevfik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, II, 6-7

- 7) Sulhün muhâfazası herkesin arzusu olduğundan, Bulgaristan'dan, yeni hâdiselere sebebiyet vermemesini, asker tertibini durdurmasını ve silâhlanmadan vazgeçmesini, talep etmekteyiz.
- 8) Bulgar ahâlinin de dikkatlerini çekmekle birlikte, hâricten yardım göcekleri ümidine kapılmamalarını ve neticesine katlanacakları herhangi bir tehlikeli teşebbüse girişmemelerini, tavsiye ederiz.

Bu beyannâmenin tebliğinden sonra toplanan Meclis-i mahsûs-ı vükelâ, ne yapılmak lâzım geldiğini müzâkere ederek, tâkip olunacak siyâseti, 17 Ekim 1885 tarihli bir mazbata ile şöyle tespit etmiştir²⁷:

- 1) Osmanlı Devleti, tebliğ olunan beyannâmeyi sened kabûl ederek, Pâdişâh'ın hükümrânlık haklarının, Berlin Antlaşması hükümlerinin ve âsâyışın muhâfazası için, ilgili devletlerin yardımlarını talep etmektedir.
- 2) Bâbîâli, Berlin Antlaşması'na riâyeten, Prens Aleksandr'ın derhâl Bulgaristan'a dönmesini temin husûsunda, sefirlerin kendi hükûmetleri nezdinde teşebbüste bulunmalarını arzu etmektedir.
- 3) Osmanlı Devleti, asker sevk etmemekle sulhe taraftâr olduğunu ispât ettiğinden, isyânın civâr topraklara sirâyetinden, Bulgarların mesûl tutulması gerekecektir.
- 4) Berlin Antlaşması'nda imzâsı bulunan ve bu antlaşmayı muhâfaza için, Osmanlı Devleti nispetinde alâkadâr olan devletlerin gayretleri neticesinde, Bâbîâli'nin asker sevkine lüzûm kalmayacaktır.
- 5) Osmanlı Devleti'ne yapılacak yardımlar sâyesinde, günden güne askerî hazırlıklarını arttıran Sırbistan ve Yunanistan'ın, bu hareketlerinden vazgeçirileceği ümid olunmaktadır.

Avrupa Devletleri'nin beyannâmesine bir cevap mâhiyetinde alınan bu kararlar, II. Abdülhamid'in tasdikinden sonra, Hâriciye Nezâreti vâsıtasıyla İstanbul'daki sefirlere tebliğ olunmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti, Balkanlardaki dengenin aleyhlerine bozulmasından dolayı tedirgin olan Sırbistan ve Yunanistan'a karşı askerî hazırlıklara başlamıştır. Rusya, Avusturya ve Almanya ise, Bulgaristan'ı tehdid maksadıyla, Osmanlı Devleti'nin bir askerî nümâyiş yapmasını talep ettiklerinden, Edirne'deki kuvvetlerin, nümâyiş için üç günde ve taarruz için de sekiz gün zarfında hazırlanmasına dâir Bâbîâli'ce alınan karar, Pâdişâh tarafından tasdik olunmasına rağmen tatbike konulamamıştır²⁸.

27) BA, Bİ, Nr 421; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 212-213

28) BA, Bİ, Nr 429; Tevfik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, II, 8-9

C) Bulgar - Sırp Harbi

I) Telgraf Muhâberâtı

Sırbistan'ın Bulgarlara karşı olan husûmeti, 1877/78 Osmanlı - Rus Harbi esnâsında işgal ettiği Vidin'in, Bulgaristan'a verilmesi sebebiyle, Berlin Antlaşması'ndan itibaren başlamıştır. Filibe İsyânı ile birlikte Bulgaristan'ın yeni topraklar elde etmesi ve bilhassa Makedonya hududuna ulaşması, bu topraklara geniş bir yayılma sâhâsı olarak bakan Sırbistan'ı telâşlandırmış ve Bulgarlar aleyhinde askerî hazırlıklara girişmesine vesile olmuştur. Bu esnâda Rus subaylarının Bulgaristan'dan ayrılması, Sırp ordusunun fazlalığı ve Kral Milan'ın, mevkiini sağlamlaştırmak için bir zafere ihtiyac hissetmesi, bu konuda Sırbistan'ı büyük ölçüde cesâretlendirmiştir²⁹.

Sırbistan'ın, 13 Kasım 1885 tarihinde Bulgaristan hududunu geçerek harbe başlaması, Prens Aleksandr'ın askeriyeye birlikte cepheye gitmesine sebep olurken, 5 Kasım'da toplanan İstanbul Konferansı'nda da, meselenin sür'atle hallolacağına dair ümidleri kuvvetlendirmiştir. Bu şekilde Şarkî Rumeli'yi terkeden Prens, Bulgar askerinin Osmanlı hududundan çekilmiş olmasının mahzur-larını göz önüne alarak, Pâdişâh'a gönderdiği bir telgrafnâme ile, sadâkatini izâha çalışmıştır. 18 Kasım 1885 tarihinde ve "Slivniça Ordusunda Düşman Karşısında Aleksandr" imzâsıyla gönderdiği telgrafnâmesinde, 14 Ekim'de Filibe'den hareket ettiğini, askerinin bir kısmının daha önce, kalanlarının da bu günlerde Şarkî Rumeli'yi tahliye etmekte olduklarını belirttikten sonra, Sırbistan'ın hududu geçerek harbi başlattığını, kendisinin de bu tecâvüze karşı koymak maksadıyla askerine emir verdiğini ve Bulgaristan'ın, Osmanlı toprak-larının bir parçası olduğunu ifâde ederek, yardım talebinde bulunmuştur³⁰.

Bu telgrafnâme üzerine II. Abdülhamid, meselenin Meclis-i vükela'da görü-lmesini ve gönderilecek cevâbın kaleme alınmasını isteyince, cereyân eden müzakereler neticesinde, Prens Aleksandr'ın Şarkî Rumeli'den el çekmesi hâlin-de Sırbistan'ın da tecâvüzden vazgeçeceği, şâyet vazgeçmez ise, o zaman Osman-lı Devleti'nin gereken tedbirleri alacağı, fakat her şeyden önce, Bulgarların itaat etmelerinin şart olduğu, kararlaştırılmıştır. Lâkin Pâdişâh, Prens Alek-sandr askeriyeye birlikte Bulgaristan'a dönse bile, Şarkî Rumeli Bulgarlarının itaât edeceklerinin şüpheli olduğunu, ayrıca, Sırp askerinin Bulgaristan'dan çekilmesine dair Bâbîâli'ce yapılacak tebligatı, Sırp Hükûmeti'nin dikkate al-maması hâlinde bir harbin kaçınılmaz olduğunu belirterek, meselenin bir kerre de İstanbul Konferansı'nca müzâkeresinin, uygun olup olmadığını sormuştur. Bu hususu müzâkere için yeniden toplanan Meclis-i vükela, şimdiye kadar konfe-

29) BA, YT, Nr 31-2624-158-86; Ahmed Reşid, Haritalı ve Resimli Mükemmel Tarih-i Osmânî, İstanbul 1327, s. 555

30) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 217, 221

ransta hâsıl olan kanaatin, askeriyle birlikte Bulgaristan'a dönmesini Prense ihtâr için, Bâbiâli tarafından bir memûr gönderilmesi istikametinde bulunduğu nu, bu konunun, sâdece Şarkî Rumeli ile ilgilenen bir konferansa havâlesinin, murahhasların, hükûmetlerinden tâlimât almalarını gerektireceğinden zamana ihtiyac olduğunu ve böylece, bir takım yeni meselelerin zuhûruna meydan verileceğini tespit etmiştir. Ayrıca, kendileri ile görüşülen Almanya, Fransa ve İtalya sefirlerinin, Bâbiâli'nin, yukarıda belirtilen şekilde bir cevap yazmasını tavsiye ettikleri, Meclis-i vükelâ'ca bildirilmiştir. Bunun üzerine, daha önce hazırlanan telgrafnâme, Pâdişâh'ın tasdikinden sonra, Prens Aleksandr'a gönderilmiştir. Bu telgrafnâmede, meâlen şöyle denilmektedir:

"Sırbistan ile Bulgaristan arasında meydana gelen ve sebebi birdiğereine atfolunan tecâvüz iddiâsında, hangi tarafın haklı olduğu, tahkikat neticesinde anlaşılabilecek bir meseledir. Yine de, Sırp Hükûmeti'nin doğrudan doğruya Bulgaristan'a harp îlânı câiz değildir. Fakat, Sırbistan'ın bu davranışı, Bulgar ittihâdı aleyhinde bir hareket olduğundan, bu harbin mesûlleri, Filibe İsyânı'na sebebiyet verenlerdir. İstanbul'da toplanan konferansta şimdiye kadar cereyân eden müzâkereler, Şarkî Rumeli'nin eski vaziyetine konulması istikametinde olup, şu anda meseleyi sâlim bir şekilde halletmenin tek yolu varsa, o da, Prens Aleksandr'ın askeriyle birlikte Bulgaristan'a çekilmesidir. Böylece Bulgaristan itaat altına alınacağından, Sırbistan'ı tecâvüzden menetmek için, gerekli tedbirlere müracaat olunacaktır"³¹.

II) Şarkî Rumeli'ye Komiser Tâyini Meselesi

Prens Aleksandr'a gönderilen telgrafnâmeden sonra, konferansta alınan kararlar istikametinde, yeni bir vâli tâyin olununcaya kadar, Şarkî Rumeli'nin idâresini ele almak üzere derhâl bir komiser tâyini kararlaştırılmıştır. Fakat daha önce, Sırbistan ile olan ihtilâfın halli ve bunun için de, Prens'in, Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildirmesinin lüzûmu üzerinde durulmuştur. Bu arada Bâbiâli, Şarkî Rumeli Komiserliği'ne Cevdet Paşa'yı tâyin ederken, refâkatine de Miralay Nuri Bey'i vermiştir³². Buna rağmen Meclis-i vükelâ, Prens Aleksandr Sofya'ya çekilse bile, Şarkî Rumeli idâresinin âsîler elinde bulunduğunu, Cevdet Paşa'nın kabûl edilmesinin şüpheli olduğunu ve kabûl olunmadığı takdirde asker sevkinin gerekebileceğini belirterek, böyle bir durumda, hem meselenin halli için şimdiye kadar harcanan mesâî hebâ olacağından ve hem de neticesi meçhûl bir harbe sebebiyet verileceğinden, önce, Şarkî Rumeli'deki umûmî efkârın ne durumda olduğunun öğrenilmesi, münâsip görülmüştür. Bu husûsa dâir bâzı ihtimâller üzerinde durularak, İstanbul'dan husûsî bir memûr tâyini, daha önce Prens tarafından gönderilen memûrların yeniden İstanbul'a dâ-

31) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 222-223

32) BA, Bİ, Nr 439, 453, 455

veti veyâ Bulgaristan Komiseri Nihad Paşa'nın vazifelendirilmesi belirtilmiş ise de, her birinde ayrı bir mahzûr görülerek, hiç bir karara varılamamıştır. Bu husustaki müzâkereler ile vakit kaybedilirken, Bulgar ordusu, 19 Kasım 1885 tarihinde Sırp ordusunu Slivniça'da kat'î bir şekilde mağlûp etmiştir. Bulgar ordusunun bu galibiyeti, Şarkî Rumeli meselesinin rengini olduğu kadar, Prens Aleksandr'ın Osmanlı Devleti'ne karşı kullandığı üslûbu da değiştirmiş ve Cevdet Paşa'nın komiser olarak gönderilmesinden vazgeçilmiştir³³.

III) Bükreş Antlaşması

Bulgarların Sırp ordusu karşısında elde ettiği galibiyetten sonra, her iki hükûmet arasında, mütâreke şartlarını tespit için müzâkerelere başlanılmış ise de, müspet bir netice elde edilememiştir. Bunun üzerine teşebbüse geçen Avusturya, Viyana'daki yabancı sefârethânelerin ataşemiliterlerinden meydana gelen bir komisyonun, mütâreke şartlarını kararlaştırmasını teklif etmiş ve bu teklif, diğer devletler tarafından kabûl olunmuştur³⁴. Bâbîâli ise, Viyana'daki Osmanlı Sefârethânesi'nde ataşemiliter bulunmaması sebebiyle, Mir-liva Şâkir Paşa'yı 13 Aralık 1885 tarihinde vazifelendirirken³⁵, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'a dâir hükûmranlık hakkına binâen Mâcid Paşa'yı komiser³⁶ ve Reşid Bey'i de tahrirât memûru³⁷ olarak tâyin etmiştir. Bir taraftan Mâcid Paşa'yı tâyin eden Bâbîâli, diğer taraftan da, bu tâyinin kabûlünün, meselenin halline ve Osmanlı - Bulgar münâsebetlerinin düzelmesine yardımcı olacağını, Gadban Efendi vâsıtasıyla Prens'e bildirmiştir. Prens Aleksandr yapılan tâyine rızâ gösterince, bu durum, Sultan II. Abdülhamid'in memnûniyetini mûcib olmuştur³⁸.

Sırp - Bulgar müzâkereleri devâm ederken, Sırbistan'ın tekrar harp hazırlıklarına başlaması üzerine, Bulgaristan da aynı şekilde hareket etmiş ve hattâ, ihtiyâten bir harp plânı hazırlamıştır. Fakat bu defâ Bâbîâli, biraz sonra temas edeceğimiz gibi, Osmanlı - Bulgar yakınlaşması sebebiyle, mesele-ye müdâhale etmek mecbûriyetinde kalmıştır. Kosova Vâliliği'nin 12 Şubat 1886 tarihinde gönderdiği mâlûmât ile durumdan haberdâr olan Bâbîâli, Sırbistan'ın bu davranışını, Rusya'nın ve bilhassa Avusturya'nın tahriklerine hamlettiğinden, yeni bir harbin meydana gelmesi hâlinde, Osmanlı Devleti'nin Prens Alek-

33) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 224-225, Hilmi Kâmil Bayur, Aynı eser, s. 113

34) BA, Bİ, Nr 462, 1ef 3

35) BA, Bİ, Nr 462

36) BA, Bİ, Nr 461

37) BA, Bİ, Nr 463, 470

38) BA, Bİ, Nr 467

sandr'a yardımda bulunacağını, Sırbistan sefirine bildirmiştir. Bu meyanda, bir alay asker ile bir kaç batarya topun, yardım kuvveti olarak derhâl Bulgaristan'a gönderilmesi düşünülmüş ise de, meselenin ciddiyetine dâir Belgrad sefâretinden ve Prens Aleksandr'dan alınacak cevaplara göre hareket edilmesi sebebiyle vazgeçilmiştir³⁹. Sırbistan ile Bulgaristan arasındaki ihtilâf tekrar ciddî bir hâl almak üzere iken, Bâbiâli'ye, Mâcid Paşa'nın 3 Mart 1886 tarihli ve "musâlâha şimdi imzâ olundu" ifâdesi ile başlayan telgrafnâmesi ulaşmıştır⁴⁰. 6 Mart 1886 tarihinde de bir tahrirât gönderen Mâcid Paşa, antlaşmanın imzâsında tâkip olunacak muamele hakkında teferruatlı mâlûmât vermiştir. Hâriciye Nezâreti'nce bir "cemîle" olarak addedilen, fakat aynen tatbiki-ne çalışılan bu tahrirâtta, şu hususlar yer almaktadır⁴¹:

- 1) Her üç taraf, yâni Bâbiâli, Bulgaristan ve Sırbistan, antlaşmayı tasdik ve tatbik edeceklerdir.
- 2) Antlaşma metnini, Pâdişâh Türkçe, Prens ise Bulgarca olarak tasdik edecektir.
- 3) Pâdişâh tarafından tasdik olunan nüshaya "Fahâmetlü Bulgaristan Prensi'nin memûrlarıyla birlikde" ve Prens'in tasdik ettiği nüshaya da "Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i Pâdişâhî'nin memûrlarıyla birlikde" ibâreleri ilâve olunacaktır.
- 4) Sırbistan Kralı ise, antlaşma metnini Sırpça olarak, iki ayrı nüsha hâlinde hazırlayacaktır.
- 5) Pâdişâh ve Prens'in imzâlayacağı nüshalar, bir nüsha addolunacak ve Bükreş'te Sırbistan memûruna verilecektir.
- 6) Bu esnâda Sırbistan memûru da, Sırp Kralı'nın iki ayrı nüsha hâlinde tasdik ettiği, fakat bir nüsha addolunan antlaşma metinlerini, Pâdişâh ve Prens'in tasdiklerine sunulmak ve kendi taraflarında kalmak üzere, Osmanlı ve Bulgar memûrlara verecektir.

Meclis-i vükelâ, Bulgaristan Prensi'nin tasdik edeceği nüshanın yukarısına, Pâdişâh tuğrasının konulması şartıyla, bu esasları kabûl etmiştir⁴². Antlaşma maddesi ise, "Sırbistan Hükûmeti ile Bulgaristan Emâreti arasındaki sulh bu günden itibâren iâde edilmiştir" ifâdesi ile, bir cümle hâlinde, Osmanlı Komiseri Mâcid Paşa, Bulgaristan memûru İvan Statyef Geşof ve Sırbistan memûru Miyatoviç arasında kararlaştırılmıştır⁴³. Fakat Prens Aleksandr, Pâdişâh'ın

39) BA, Bİ, Nr 465, 506, 507, 511, 526

40) BA, Bİ, Nr 527

41) BA, Bİ, Nr 529, lef 3

42) BA, Bİ, Nr 529, lef 2

43) BA, Bİ, Nr 529, lef 5

tasdikini beklemeden, antlaşma metnini hemen imzâlayarak Bükreş'e göndermiş ve bu konuda kendisi ile görüşen Gadban Efendi'ye de, antlaşmanın ikişer nüsha olarak hazırlanacağından haberi bulunmadığını bildirerek, bu hususun üzerinde fazla durulmamasını ricâ etmiştir⁴⁴. Zâten meselenin bir ân önce hallini isteyen Bâbîâli, herhangi bir şekilde muhâlefette bulunmadığı gibi, Pâdişâh tarafından tasdik olunacak nüshanın da, kısa zamanda Bükreş'e gönderilmesine karar vermiştir⁴⁵.

D) Osmanlı - Bulgar Yakınlaşması

I) Bulgar Ahâliye Beyannâme

Başlangıçta Osmanlı Devleti, Avrupa Devletleri'ne gönderilen protesto notasında da belirtildiği gibi, Prens Aleksandr'ın makamından uzaklaştırılmasını ve yerine, bir başka Prens'in tâyinini istemiştir⁴⁶. Bu talebi ile, hâdiseden, Rusya gibi Prens'i mesûl tutan Bâbîâli, daha sonra konuyu şahsî bir mesele olmaktan çıkararak, Aleksandr'ın askeriyle birlikte Sofya'ya dönmesini ve Berlin Antlaşması'nın tatbikini kâfî görmüştür⁴⁷. Hattâ, Rus Çarı III. Aleksandr'ın büyük husûmeti sebebiyle, Prens'in içinde bulunduğu yalnızlıktan istifâde ile onu kazanmak ve hiç değilse, hâdiselerin inisiyatifini ele almak istemiştir. Bu durum karşısında Prens Aleksandr da, mütedil bir siyâset tâkip eden Bâbîâli'ye yaklaşıma başlamıştır⁴⁸. Ayrıca Bâbîâli, Bulgar milletinden olup, uzun zamandır Osmanlı Devleti'ne sadâkatle hizmette bulunan Jorji Efendi'yi, ahâliyi itaâte dâvet eden bir beyannâme ile Şarkî Rumeli'ye göndermiştir. Münâsebet düştükçe, gayriresmî sûrette milletdaşlarına tebliğ etmesi için 19 Kasım 1885 tarihinde Jorji Efendi'ye verilen beyannâmede, meâlen şöyle denilmektedir:

"Bâzı fesâd erbâbının teşvikleri neticesinde Şarkî Rumeli ahâlisi, Bulgaristan ile birleşmek için isyân ettirilmiş ve böylece, Avrupa Devletleri'nin kefâleti altında bulunan Berlin Antlaşması, mahallî intizâm ve âsâyiş ile birlikte ihlâl edilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, gerek antlaşma hükümlerinin muhâfazası ve gerekse Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki âsâyişin iâdesini, kan dökmeden temin etmek isteyince, İstanbul'da, ilgili devletlerin murahhaslarından meydana gelen bir konferans toplanmıştır. Bu konferans ise, Şarkî

44) BA, Bİ, Nr 530, 1ef 3

45) BA, Bİ, Nr 530

46) BA, Bİ, Nr 417

47) BA, Bİ, Nr 429

48) BA, YT, Nr 9-2644-72-4

Rumeli ile Bulgaristan'ın birleşmesini Berlin Antlaşması'na muhâlif gördüğünden, eski hâlin iâdesine karar vermiştir. Şarkî Rumeli ahâlisi, huzûr ve emniyet içerisinde yaşarken, bu hâlini terketmesine, memleketin harâbiyetini isteyen bir takım garazkârânın sebep olduğu hâdiselere, ahâlinin bir kısmının mecbûriyet karşısında ve diğer kısmının da, âkıbetin nereye varacağını bilemeden iştirâk ettikleri, tahmin olunmaktadır. Devletlerin kefâleti altında bulunan Berlin Antlaşması ile Pâdişâh'ın hükümlerlik hakkının hilâfında hareketten ve gayrimeşrû yollara mürâcaattan uzak durmak lâzımdır. Aksi halde, vaad olunan müsaadelerden mahrûm kalınacağı gibi, hem kan dökülmesine ve hem de memleketin harâbiyetine sebep olunacaktır"⁴⁹.

II) Şarkî Rumeli Memûrlarına Beyannâme

Bâbiâli, Bulgar ahâliye olduğu gibi, Şarkî Rumeli Muvakkat İdâresi'nde vazifeli bulunan memûrlara tebliğ olunmak maksadıyla bir beyannâme hazırlamış ve 25 Kasım 1885 tarihinde Pâdişâh'ın tasdikine sunmuştur. II. Abdülhamid'in "pek güzel kaleme alınmış" diyerek beğendiği bu beyannâmenin, husûsî bir memûrla Şarkî Rumeli'ye gönderilmesine ve Filibe'de îlân olunduğu gün, İstanbul'da da gazeteler vâsıtasıyla neşrine karar verilmiştir⁵⁰. Bu maksatla, önce Ferid Bey vazifelendirilmiş ise de, kendisinin fazla genç olması sebebiyle, Temyiz Mahkemesi Cezâ Dairesi reisi Lebîb Efendi ile İstinâf Mahkemesi âzâsından Gadban Efendi'nin tâyinleri daha münâsîp görülmüştür⁵¹. Bu beyannâmede de, meâlen şu hususlara işâret edilmektedir:

"Bâzı kötü niyetliler, Şarkî Rumeli ahâlisini, Bulgaristan ile birleşmek maksadıyla isyâna teşvik edip, hem Berlin Antlaşması'nın hem de âsâyişin ihlâline sebep olmuşlardır. Bundan dolayı, gerek antlaşma hükümlerinin muhafazasını, gerekse kan dökülmeden Şarkî Rumeli'deki intizâmı temin için, Bâbiâli'nin teklifi üzerine, İstanbul'da bir konferans düzenlenmiştir. Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan ile birleşmesini Berlin Antlaşması'na muhâlif bulan bu konferans, şu hususları kararlaştırmıştır:

- 1) Şarkî Rumeli'ye, Osmanlı Devleti tarafından usûlü ile bir vâli tâyin edilinceye kadar, vâlinin yetkilerini hâiz olmak, vilâyet dâhilinde âsâyişi sağlamak ve Dâhilî Nizamnâme'ye göre hareket etmek üzere, muvakkaten bir komiser tâyin olunacaktır.
- 2) Şarkî Rumeli'nin dâhilî idâresine hiç bir şekilde müdâhale edilmeyecek, fakat Avrupa Devletleri tarafından, vazifeleri sâdece istişârî mâhiyet-te olmak, nasihât sûretiyle Osmanlı komiserine yardımda bulunmak ve

49) BA, YT, Nr 39-30-17-115

50) BA, Bİ, Nr 444

51) BA, Bİ, Nr 442, 449

Dâhilî Nizamname'nin tatbikinde karşılaşılabilecek müşkülleri halletmek olan, bir memûr vazifelendirilecektir.

- 3) Osmanlı komiserinin Şarkî Rumeli'ye gönderilmesiyle berâber, ahâlinin, gerek doğrudan doğruya ve gerekse vekilleri vâsıtasıyla belirtilecek meşrû taleplerini, Berlin Antlaşması dairesinde dikkate almak ve vilâyetin ihtiyâcları hakkında mâlûmât elde edebilmek için, ilgili devletlerin memûrlarından meydana gelen bir karma komisyon teşkil olunacaktır.
- 4) Berlin Antlaşması'nın hükümleri dâhilinde ve Pâdişâh'ın fikrine uygun bir şekilde, Şarkî Rumeli'nin mâmûriyet ve saadetini temin maksadıyla, karma komisyon tarafından bir ıslahât lâyihası hazırlanacak ve bu lâyiha, konferansın tasvip ve Pâdişâh'ın tasdikinden sonra, tatbiki konulacaktır.
- 5) Bâbîâli, Şarkî Rumeli'de intizâmın tesis olunması hâlinde, usûlû üzere bir vâli tâyin edecek ve Osmanlı komiserinin vazifesi sona erecektir.

İşte, konferansta alınan karar gereğince, Şarkî Rumeli'deki âsâyişî iâde ve muhâfaza için, Osmanlı Devleti tarafından husûsî bir komiser tâyin olunacaktır. Yukarıdaki ifâdelerden de anlaşılacağı gibi, Şarkî Rumeli'deki bâzı menfaatperestlerin Berlin Antlaşması'na muhâlif hareketleri yüzünden, hem meşrû olmayan bir yola gidilerek mahallî âsâyiş ihlâl edilmiş, hem de şahsî menfaatler umûmî menfaatlere tercih olunarak, memleketin harâbiyetine zemin hazırlanmıştır. Vilâyet ahâlisi huzûr içerisinde yaşarken, bu hâlini terketmesine, ya bir takım mütegalibeden korkarak mecbûren, ya da hâdisenin âkıbetini göremediklerinden dolayı isyâna iştirâk etmelerinin sebep olduğu, ihtimâlden uzak değildir. Devletler arasında muhâfazası arzu olunan Berlin Antlaşması hükümlerinin ve Pâdişâh'ın hukukunun hilâfında hareketten sakınanlar ve gayrimeşrû yoldan ferâgat edenler, afvolunacaklardır. Aksi hâlde, haklarında kanûnî muamele yapılacaktır. Bu sebeple, valilik kuvvetini hâiz olarak gelecek Osmanlı komiserini, bir vâliye yakışan hürmetle karşılamanızı ve böylece, vâd olunan müsaadelere hak kazanmanızı ihtâr ederim⁵².

Bu beyannâme ile 30 Kasım 1885 tarihinde Sirkeci'den trenle hareket eden Lebîb ve Gadban Efendiler, Çorlu, Uzunköprü ve Edirne üzerinden Cisirimustafapaşa'ya gitmiş ve burada, Ferik Mehmed Paşa'nın yardımları neticesinde, 2 Aralık'ta Filibe'ye varmışlardır. 7 Aralık 1885 tarihinde, Filibe'deki vaziyeti Bâbîâli'ye bildiren Lebîb Efendi, her tarafta örfî idâre ilân olunduğunu, ahâlinin hemen hepsinin silâh altına alındığını, bu idârenin merkezinin Sofya olduğunu ve herhangi bir müdâhaleye karşı hazırlıklı olup, fedâkârca karşı koymak fikrinde bulunduklarını, ifâde etmiştir. Buna mukabil ahâlinin, kendi men-

faatlerinin, Pâdişâh'ın himâyesi altında muhâfaza edileceğini beyân ile, Pâdişâh'ın "ömr ü şevket"i için duâlar ettiklerini belirten Lebîb Efendi, gönderilecek komiserle karşı muhâlefette bulunmayacaklarını zannettiğini de, açıklamıştır. Fakat, kendisine aynı gün gönderilen bir telgrafnâme ile İstanbul'a gelmesi bildirilince, Filibe'den ayrılmıştır⁵³.

III) Bulgaristan Komiserliği

Berlin Antlaşması'ndan sonra, hem Bulgaristan ile Bâbiâli arasındaki münâsebeti tesis etmek ve hem de emâret dâhilindeki Türk ahâlinin hukukunu temine yardımcı olmak maksadıyla, Nihad Paşa, Bulgaristan Komiseri olarak Sofya'ya gönderilmiştir. Fakat Filibe İsyânı'nın meydana gelmesi, Nihad Paşa'nın gözden düşmesine sebep olduğundan, Bâbiâli, yeni bir komiser tâyinine karar vermiş ve bu maksatla, Tahrirât-ı ecnebiye ikinci kâtibi Hüseyin Efendi'yi vâzifelendirirken, Türkçe kitâbetine Ateş Mehmed Paşazâde Ali Bey'i ve Fransızca kitâbetine de, münâsîp bir Müslüman memûr bulunamadığından, Hâriciye Nezâreti İstişâre Odası mümeyyizleri hulefâsından Ohannes Efendi'yi tâyin etmiştir⁵⁴.

Bu tâyinlere rağmen, gerek Hüseyin Efendi'nin Sofya'ya gitmemek için "ayak sürümesi" ve gerekse Filibe'de bulunan Gadban Efendi'nin hizmetlerini takdir eden Bâbiâli, evvelki kararını değiştirerek, 3 Aralık 1885 tarihinde, Gadban Efendi'yi Bulgaristan Komiserliği'ne ve Mustafa Şevket Bey'i de, komiserlik kitâbetine tâyin etmiştir⁵⁵. Bu arada, şifreli telgraf muhâberesi için kullanılan anahtarı Nihad Bey İstanbul'a getirdiğinden, bir müddet kendisi ile irtibât kurulamamış ise de, yeni bir anahtarın gönderilmesiyle, bu mesele halledilmiştir⁵⁶. 29 Aralık 1885 tarihli telgrafnâmesi ile, Şarkî Rumeli meselesine bir "hüsn-i hitâm" verilmek maksadıyla, Prens Aleksandr ile görüşülebilecek hususlar hakkında mâlûmât almak istediğini bildiren Gadban Efendi, talebinin Bâbiâli'ce müspet karşılanması üzerine, Mâcid Paşa'yı vekil bırakarak İstanbul'a gelmiş ve 9 Ocak 1886 tarihinde tekrar Sofya'ya dönmüştür⁵⁷.

IV) Mösyö Canof'un İstanbul'a Gelişi

18 Ocak 1886 tarihinde Bâbiâli'ye bir telgrafnâme gönderen Prens Aleksandr, Gadban Efendi ile yaptığı görüşme neticesinde, Şarkî Rumeli meselesini

53) BA, YT, Nr 39-30-17-115

54) BA, Bİ, Nr 457, 1ef 2

55) BA, Bİ, Nr 457, 459

56) BA, Bİ, Nr 469

57) BA, Bİ, Nr 472, 473, 475

haller karar verdiğini, bu maksatla Umûr-ı ecnebiye Müdürü'nü tam yetki ile vazifelendirdiğini, fakat mevcûdiyeti "lâzım-ı mutlak" hükmünde olan Gadban Efendi'nin de berâberinde İstanbul'a gelmesini istemiştir⁵⁸. Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'da görüşülen bu talep, mâkul karşılandığı gibi⁵⁹, 19 Ocak 1886 tarihli irâre ile tasdik olunarak, netice, Prens'e bildirilmiştir⁶⁰. Şarkî Rumeli meselesinin bir ân evvel hallini, en az Prens Aleksandr kadar arzu eden Sultan II. Abdülhamid, gönderilen telgrafnâmenin neticesini, 21 Ocak 1886 tarihli bir irâde ile sordurmuş ve eğer telgrafnâme yerine ulaşmamış ise, vakit kaybedilmeden, yeniden muhâberede bulunulmasını istemiştir⁶¹.

Neticede, Bulgaristan Umûr-ı ecnebiye Müdürü Mösyö Canof, Bulgaristan Komiseri Gadban Efendi ile birlikte 24 Ocak 1886 tarihinde İstanbul'a gelmiş ve kendileriyle, Şarkî Rumeli meselesi üzerinde mutâbakata varılmaya çalışılmıştır. Bu ziyârete büyük bir önem veren Bâbîâli, İstanbul'da bulunduğu sürece Beyoğlu'ndaki bir otelde kalacak olur ise, yabancı sefirlerin tesiri altına gireceğinden, hem buna mâni olmak ve hem de devletin şânını muhâfaza etmek maksadıyla, Mösyö Canof'a husûsî bir ikametgâh tahsis etmiştir⁶².

Cereyân eden müzâkereler esnâsında üzerinde en çok durulan konular, Bergos limanı ile Rodop ve Kırcaali'deki Türk köylerinin Osmanlı Devleti'ne bırakılması olmuştur. Zirâ, Gadban Efendi'nin daha önce İstanbul'a gelişi sırasında kendisine tebliğ edilen diğer maddeler Prens tarafından kabûl olunmuş ise de, bu maddeler hakkında anlaşmaya varılamamıştır. Hattâ Bâbîâli'nin, Bergos'un tamâmının istenilmediğini, sâhilden içeriye doğru bir top menzili kadar mesâfedeki hattın talep edildiğini bildirmesine rağmen, Şarkî Rumeli'nin Bergos'tan başka denize mahreci bulunmadığı mütâlâası ile, bu talep reddedilmiştir. Buna mukabil, Rodop ve Kırcaali'ye dâir yapılan teklif, Mösyö Canof tarafından kabûl edilince, Bâbîâli de, Bergos maddesinden vazgeçmiş ve bu sûretle anlaşmaya varılmıştır⁶³.

V) Osmanlı - Bulgar İtilafnâmesi

Bâbîâli ile Mösyö Canof arasında 1 Şubat 1886 tarihinde kararlaştırılan ve Şarkî Rumeli meselesinin halline dâir bir "sûret-i tesviye" olan itilafnâmede, şu hususlar tespit edilmiştir:⁶⁴

58) BA, YA, Nr 32/39, lef 2

59) BA, YA, Nr 32/39, lef 1

60) BA, YA, Nr 32/39

61) BA, Bİ, Nr 487

62) BA, Bİ, Nr 493

63) BA, Bİ, Nr 428, 478, 479

64) BA, YA, Nr 32/34, lef 1

- 1) Şarkî Rumeli Vâliliği, Bulgaristan Prensi Aleksandr'a ihâle buyurulacak ve Prens, Osmanlı Devleti'ne sadâkat gösterdiği ve gerek vilâyetin âsâyışını temin gerekse ahâlinin saadeti için hizmet ettiği sürece, Berlin Antlaşması'nın on yedinci maddesiyle tahdid olunan her beş senelik müddetin sonunda, Pâdişâh tarafından aynı vazifeye tayin edilecektir.
- 2) Şarkî Rumeli Vilâyeti ile Bulgaristan Emâreti'nin idâreleri aynı şahsın uhdesinde bulundukça, Berlin Antlaşması'nın evvelki fıkrasında belirtilen Osmanlı Devleti'nin hukukuna mukabil, Kırcaali nâhiyesinin Türk köyleri ile Rodop Balkanı cihetinde bulunup, şimdiye kadar Şarkî Rumeli idâresine geçmeyen köyler, vilâyetten ayrılarak doğrudan doğruya Osmanlı Devleti tarafından idâresi edilecektir.
- 3) Kırcaali nâhiyesi ile Türk köylerinin hududu, Bâbîâli ile Prens tarafından seçilen bir komisyon vâsıtasıyla, arâzinin tabiî icâblarına göre tâyin olunacaktır.
- 4) Osmanlı topraklarının bir parçası olan emâret ve vilâyete, hâricten tecâvüz hâlinde, müdâfaa maksadıyla, Prens'in kumandası altında ve Bulgar askeri ile birlikte hareket etmek üzere, lüzûmu kadar Osmanlı askeri gönderilecektir. Rumeli'deki diğer Osmanlı vilâyetlerine aynı şekilde bir taarruz yapıldığında da, icâbı kadar Bulgar askeri, Osmanlı askeri ile birlikte hareket etmek üzere, Prens tarafından verilecektir. Bu hususun teferruatı, Bâbîâli ile Prens arasındaki muvâfakatla ve bir fermanla ayrıca tâyin olunacaktır.
- 5) Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan ve Şarkî Rumeli hakkındaki diğer maddeleri, eskiden olduğu gibi icrâ edilecektir.
- 6) Dâhilî Nizamnâme, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin dâimî âsâyışını ve vilâyette bulunan ahâlinin refah ve saadeti için, Bâbîâli ile Prens tarafından tâyin olunacak memûrlardan meydana gelen bir komisyonda gözden geçirilerek, Osmanlı Devleti'nin menfaatleri de dikkate alınmak şartıyla, hâlin icâblarına ve mahallî ihtiyâclara göre değiştirilecektir.
- 7) Bu komisyon dört ay zarfında vazifesini tamamlayacaktır.
- 8) Yapılan değişiklikler, tatbiki konulmak üzere Pâdişâh tarafından tasdik olununcaya kadar, vilâyetin meseleleri, Prens'in takdirine havâle olunacaktır.

Tespit edilen bu hususlar, Meclis-i vükelâ'da görüşülerek Pâdişâh'ın tasdikine sunulduğu gibi⁶⁵, bir telgrafnâme şeklinde, Osmanlı sefirleri vâsıtası ile, Avrupa Devletleri'ne gönderilmiştir⁶⁶.

65) BA, YA, Nr 32/34, lef 3

66) BA, YA, Nr 32/34, lef 2

Fakat, Bâbiâli ile Prens Aleksandr arasında yapılan bu anlaşma, Şarkî Rumeli'yi tamâmen Bulgaristan topraklarına katmak isteyen Bulgar ahâli tarafından memnûniyetsizlikle karşılanmıştır. Zirâ bu durumda, sâdece vilâyetin idâresi Prens'in uhdesine havâle olunmuş ve hattâ, Kırcaali mıntıkası Osmanlı Devleti'ne bırakılmakla, Makedonya ile olan irtibât kesilmiştir. Ayrıca "taaruzî bir ittifak" mâhiyetindeki bu anlaşma, hem Ortodoks mezhebine ve hem de Rusya'ya karşı bir nankörlük olarak değerlendirilmiştir. Buna göre, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir harp meydana gelse, Bulgarların Osmanlı orduları ile aynı safta, muhârebelere iştirâkleri icâb ediyordu. Bu sebeptendir ki Bâbiâli, bu hususa dâir olan dördüncü maddeyi, İstanbul Konferansı'na takdimi sırasında itilâfnâmeden çıkarmıştır. Diğer taraftan Rus Çarı III. Aleksandr da, aynı anlaşma metninde kayıtlı bulunan "Prens Aleksandr" ismini sildirerek, yerine "Bulgaristan Prensi" ibâresini yazdırmış ve böylece, Osmanlı - Bulgar İtilâfnâmesi, 24 Mart 1886 tarihinde son şeklini almıştır⁶⁷.

E) İstanbul Konferansı

Şarkî Rumeli Vilâyeti Bulgaristan tarafından ilhâk edilince, Berlin Antlaşması'nda imzâsı bulunan devletler, Bâbiâli'nin teklifi üzerine İstanbul'da bir konferans düzenlemişlerdir. 5 Kasım 1885 tarihinde Tophâne Kasrı'nda başlayan bu konferansta, Osmanlı Devleti'ni Hâriciye Nâzırı Said Paşa ile Adliye Nâzırı Server Paşa, İtalya'yı büyükelçi Comte Corti, Avusturya'yı büyükelçi Baron de Calice, Fransa'yı büyükelçi Marquis de Noailles, Almanya'yı büyükelçi Mösyö Radowitz, Rusya'yı büyükelçi Mösyö Nelidof ve İngiltere'yi de fevkalâde murahhas ve ortaelçi Sir William White temsil etmişlerdir⁶⁸.

I) Bâbiâli'nin Talepleri

İstanbul Konferansı, usûlen riyâsete getirilen Said Paşa'nın açış nutku ile müzâkerelere başlamış ve her bir murahhas, kendi devletinin, sulhe taraf-tar olduğunu belirten açıklamalarda bulunmuştur. Daha sonra murahhaslar, müzâkere olunacak hususların tâyin edilmesi gerektiğini ve bunun da, mesele ile en fazla alâkadâr olan Osmanlı Devleti'ne âit olduğunu bildirerek, hangi maddeler teklif edilecek ise, açık bir şekilde belirtilmesini istemişlerdir. Bu talep karşısında Said Paşa, konferansın alacağı kararların, şu üç hususu temin etmesini istemiştir:⁶⁹

67) Osman Nuri, Aynı eser, II, 785-786

68) BA, YT, Nr 39-333-17-115, s. 1

69) BA, YT, Nr 39-333-17-115, s. 17

- 1) Bâbiâli, gerek maddî ve gerekse mânevî bakımdan fedâkârlıkta bulunmaya hiç bir şekilde mecbûr kalmamalıdır.
- 2) Osmanlı Devleti, âsâyişin iâdesinden sonra, bir daha bu türlü hâdiselerin cereyânına fırsat vermemek için, Berlin Antlaşması gereğince, Balkan hududlarını tahkim etmelidir.
- 3) Kararlaştırılacak hâl çâresi, Balkan hükûmetlerinin Osmanlı topraklarına tecâvüzlerine sebep olmamalıdır.

Bu hususların konferans heyeti tarafından kabûl edileceği ümidinde olduğunu belirten Said Paşa, ayrıca:

- 1) Şarkî Rumeli'den el çekmek ve Bulgaristan Emâreti kendisinde kalmak üzere, Prens Aleksandr'ın afvını,
- 2) Eskiden olduğu gibi Şarkî Rumeli'ye bir vâli tâyinini,
- 3) Prens'in Bulgaristan'a dönüşünü temin maksadıyla, her türlü münâsip vâsıtaya mürâcaat olunmasını, teklif etmiştir⁷⁰.

Fakat murahhaslar, bu teklifleri fazla mübhem bulmuşlar ve Osmanlı Devleti'nin bu husustaki taleplerini, daha teferruatlı ve bâriz bir şekilde ortaya koymasını istemişlerdir. Bu talep üzerine Said Paşa, konferansın 12 Kasım 1885 tarihli dördüncü oturumunda, Bâbiâli'nin Şarkî Rumeli'ye dâir olan tekliflerini şöyle belirtmiştir:⁷¹

- 1) Askeriyle birlikte Şarkî Rumeli'yi tahliyesini, Pâdişâh ve ilgili devletler nâmına Prens Aleksandr'a tavsiye için, Bâbiâli'den kaleme alınan bir dâvetnâmenin, husûsî bir memûrla Filibe'ye gönderilmesi,
- 2) Gönderilecek memûrun, Pâdişâh ile ilgili devletler adına, Şarkî Rumeli memûrlarını ve ahâlisini itaâte dâvet için, bir beyannâme neşrine yetkili olması,
- 3) Usûlü üzere bir vâli tâyin olununcaya kadar, vâililik vazifesini îfâ, âsâyişi iâde ve Dâhilî Nizamnâme'yi tatbik için, Şarkî Rumeli'ye bir fevkalâde komiser gönderilmesi,
- 4) Prens Şarkî Rumeli'den çekilir çekilmez, bu komiserin idâreyi ele alması,
- 5) Hâlihâzırda âsâyişi bozulmuş olan Şarkî Rumeli'de, âsâyişin temini hâlinde, komiser tarafından verilecek bir rapor üzerine, vilâyetin refâh ve idâresine dâir hususlarda, Dâhilî Nizamnâme'ye konulması mümkün olabilen ıslahâtı tatbik için, bir karma komisyon kurulması.

II) Mukarrerât Lâyhâsı

Bâbiâli'nin bu teklifleri, murahhaslar arasında çeşitli münâkaşalara sebep olmuşsa da, bazı murahhasların hükûmetlerinden aldıkları tâlimâtlar neti-

70) BA, YT, Nr 39-333-17-115, s. 18

71) BA, YT, Nr 39-333-17-115, s. 31-32

cesinde mutâbakata varılmış ve alınan kararlar, konferansın 25 Kasım 1885 tarihli yedinci oturumunda, "Mukarrerât Lâyhâsı" adı altında tespit edilmiştir. Bu lâyhâ metninde yer alan maddelerde, şu hususlara işâret olunmaktadır:

İstanbul'da bulunan ilgili devletlerin sefirleri, Şarkî Rumeli'de Berlin Antlaşması'nın hükümlerine göre âsâyişi iâde maksadıyla, Osmanlı Devleti'nin murahhasları ile konferans hâlinde toplanarak, aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır.

B i r i n c i m a d d e: Osmanlı Devleti'nin murahhasları tarafından yapılan ve ilgili devletlerin murahhaslarınca kabûl edilen teklif gereğince, Pâdişâhın tâyin ettiği bir fevkalâde komiser, Şarkî Rumeli'ye gönderilecektir. Bu komiser, mümkün olduğu kadar Dâhilî Nizamnâme'nin hükümlerine göre hareket edecek ve âsâyişi temin maksadıyla, vâililik yetkilerini muvakkaten hâiz olacaktır. Ayrıca, kendisine yardımda bulunmak için, ilgili devletler tarafından husûsî memûrlar tâyin edilecektir. Fakat bu memûrların vazifeleri, vilâyetin idâresine müdâhale şeklinde olmayıp, nizamnâmenin tatbikinde karşılaşılan güçlüklerde, komiserin kendileriyle istişâresi derecesinde kalacaktır.

İ k i n c i m a d d e: Bu memûrlar, Osmanlı Devleti'ne mensûp memûrların da dâhil olduğu bir karma komisyon meydana getirecekler ve komiser ile birlikte, Filibe'ye gideceklerdir. Komisyonun vazifesi ise, Berlin Antlaşması'nın hükümleri dâhilinde, ahâlinin gerek doğrudan doğruya ve gerekse vekilleri vâsıtasıyla bulunacakları meşrû talepleri dikkate almak üzere, vilâyetin ihtiyâclarını tahkik etmek olacaktır. Bu maksatla yapılan tahkikat neticesinde, yine Berlin Antlaşması'nın hükümleri dairesinde, Pâdişâh'ın fikrine uygun, ahâlinin refah ve saadetini temine yarayacak ve vilâyetin idârî şartlarını ihtivâ edecek olan bir lâyhâ, mümkün mertebe kısa sürede hazırlanacak ve konferans tarafından kabûl edildikten sonra, Pâdişâh'ın tasdiki ile birlikte yürürlüğe konulacaktır.

Ü ç ü n c ü m a d d e: Şarkî Rumeli'de âsâyişin iâdesini tâkiben, Berlin Antlaşması hükümlerine göre bir vâli tâyini için Bâbiâli'den ilgili devletlere mürâcaat edilince, komiserin memûriyeti sona erecektir.

D ö r d ü n c ü m a d d e: Osmanlı Devleti murahhasları, Şarkî Rumeli'deki memûrları ve ahâliyi itaâte dâvet için bir heyet göndermek arzûsunu bildirdiklerinden, ilgili devletlerin murahhasları da, bu heyetin vazifesini kolaylaştırmak maksadıyla, konferansın bu husustaki kararını, vilâyette bulunan kendi memûrlarına bildirecektir⁷².

72) BA, YT, Nr 39-333-17-115, s. 68-70; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 217-218

III) İngiltere'nin Muhâlefeti

İstanbul Konferansı Mukarrerât Lâyhâsı ile meşgul olurken, Prens Aleksandr'ın Sırp ordusunu mağlûp etmesi, bu tarihe kadar yapılan tahminleri boşa çıkarmış ve İngiltere'nin, Bulgarlar lehindeki siyâsetinin açık bir şekilde ifâdesine zemin hazırlamıştır. Zirâ, İngiliz murahhas Sir William White, konferansa sunduğu bir beyannâme ile, diğer devletlerin murahhasları tarafından kabûl olunan lâyhâyı, imzâlayamayacağını bildirmiştir. Mukarrerât Lâyhâsı'nı, biri Pâdişâh'ın hükümrânlık hakkı ve diğeri Şarkî Rumeli ile alâkalı olmak üzere iki kısma ayıran White, hafif bir değişiklik yapılmak sûretiyle birinci kısmı kabûl edebileceğini ve böylece Pâdişâh'ın haklarının korunmuş olacağını, fakat ikinci kısmı kabûl edemeyeceklerini belirtmiştir. Ayrıca, İngiltere'nin, bu kabil bir çözüm hakkında şimdiden karar verilmesine taraftâr olmadığını ve gerek eski vaziyetin muhâfazası, gerekse diğeri bir yolda fikir beyânı için vaktin henüz erken olduğunu da, ilâve etmiştir. Buna mukabil, hem Osmanlı Devleti'nin menfaatlerinin ve hem de sulhün muhâfazasının, ilgili devletlerin kabûlü ile, Pâdişâh'ın nüfûzu altında, Şarkî Rumeli'de kurulacak geçici bir idâreyle mümkün olabileceğini, fakat bu hususta Berlin Antlaşması'na bağlı kalınmaması gerektiğini söylemiştir⁷³.

Bunun üzerine Said Paşa, menfî kararının gerekçesini öğrenmek bakımından bâzı izâhât talebinde bulununca, Sir William White'da, devletin fikrini şu şekilde ortaya koymuştur: İngiltere'nin mütâlâasına göre, Mukarrerât Lâyhâsı iki kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım, yâni mukaddime ile birinci ve ikinci maddeler, bâzı değişiklikler yapılarak kabûl olunabilir. Bu değişikliklerden biri, mukaddime "Berlin Antlaşması'nın hükümlerine göre" denilmek yerine, devletleri konferansa dâvet için Bâbîâli'den gönderilen dâvetnâme ve bu dâvetin kabûlüne dâir devletler tarafından yazılan cevâbın lisanına uygun bir ibâre konulmasıdır. Diğeri ise "Berlin Antlaşması'nın dâhilinde" ifâdesinin kaldırılmasıdır. Üçüncü ve dördüncü maddelerden meydana gelen ikinci kısma gelince; İngiltere Hükûmeti bunu kabûl edemez ise de, dördüncü maddeye yakın bir ibârenin yeniden kaleme alınmasını mümkün görmektedir. Zirâ İngiltere, Şarkî Rumeli'nin içinde bulunduğu fevkalâde durumun sebepleri hakkında, gayet ciddî bir tahkikat yapılması arzûsundadır. "Berlin Antlaşması dâhilinde" tâbirinin, ahâli tarafından lâyıkıyla anlaşılabilmesinden endişe etmektedir. Ayrıca, bir vâli tâyininden bahs olunmaktadır ki, bu, devletlerin, tahkikat süresini kısaltmak ve neticesini dikkate almamak niyetinde bulundukları intibâını uyandırması bakımından mahzûrludur⁷⁴.

73) BA, YT, Nr 39-333-17-115, s. 72; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 219

74) BA, YT, Nr 39-333-17-115, s. 73-74

Bu durum karşısında Said Paşa, Osmanlı Devleti'nin maksadının, Berlin Antlaşması'ndan ne fazla ne de noksan bir şey talep etmek olduğunu belirtirken, Rusya murahhası Nelidof da, üç haftadır devam eden müzâkereler neticesinde bir hâl çâresi bulunmuş iken, İngiltere'nin muhâlefeti yüzünden bu fırsatın kaybolduğunu, fakat bu davranışın, Berlin Antlaşması'nın esâsına dokunur cinsten olduğunu ifâde eden, uzun bir konuşma yapmıştır. Daha sonra murahhaslar, bu konuda fazla bir şey söylemeye yetkili olmadıklarını ve devletlerinden yeni tâlimâtlar almalarının gereğini belirterek, dağılmışlardır⁷⁵.

IV) Konferans Kararnâmesi

İngiltere murahhasının muhâlefeti yüzünden 25 Kasım 1885 tarihinde müzâkerelerine ara veren İstanbul Konferansı, daha önce belirttiğimiz gibi, Bâbîâli ile Prens Aleksandr arasında imzâlanan itilâfnâme ve bu itilâfnâmenin diğer devletlerce kabûlü üzerine, 5 Nisan 1886 tarihinde son kez toplanarak, neticeyi bir kararnâme ile tespit etmiştir. Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin yeni vaziyetini belirleyen bu kararnâmede, şu hususlar yer almaktadır:

"Devletler, Şarkî Rumeli meselesine dâir olan aşağıdaki hükümleri şimdiden kabûl etmekte müttefiklerdir. Ayrıca, bu hükümlerin derhâl neşr, ilân ve tatbika konulmasına muvâfakat edeceklerdir:

- 1) Şarkî Rumeli Vâliliği, Berlin Antlaşması'nın on yedinci maddesi gereğince, Bulgaristan Prensi'ne ihâle olunacaktır.
- 2) Şarkî Rumeli Vilâyeti ile Bulgaristan Emâreti'nin idâresi aynı şahsın elinde bulundukça, Berlin Antlaşması'nın on beşinci maddesinin ilk fıkrasında belirtilen, devletin hukukuna mukabil, Kırcaali nâhiyesinin Türk köyleri ile Rodop cihetinde bulunup, şimdiye kadar vilâyet idâresine geçmemiş olan diğer Türk köyleri, Şarkî Rumeli'den ayrılarak, doğrudan doğruya Osmanlı Devleti tarafından idâre olunacaktır. Bu nâhiye ve köylerin hududları ise, Bâbîâli ile Prens tarafından seçilecek bir fen komisyonu vâsıtasıyla, arâzinin tabiî icâblarına göre ve mühim askerî noktalar Osmanlı Devleti'nin tarafında kalacak şekilde, mahallinde tâyin edilecektir.
- 3) Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin âsâyişini ve ahâlinin refâhını temin için, Dâhilî Nizamnâme, Bâbîâli ile Bulgaristan Prensi tarafından tâyin kılınacak memûrlardan meydana gelen bir komisyonda gözden geçirilerek, hâlin icâb ve mahallin ihtiyâclarına göre değiştirilirken, Osmanlı Hazinesi'nin her türlü menfaati dikkate alınacaktır. Bu komisyon dört ay zarfında vazifesini tamamlayacak ve netice, İstanbul Konferansı'nın tasdikine

sunulacaktır. Fakat bu değişiklikler yapılınca kadar, karşılaşılabilecek meseleler, Prens'in uhdesine havâle olunacaktır.

- 4) Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan ve Şarkî Rumeli hakkındaki diğer bütün hükümleri, eskiden olduğu gibi icrâyâ konulacaktır.
- 5) Ayrıca devletler, Şarkî Rumeli'nin bir daha gözden geçirilmiş Dâhilî Nizamnamesi'ni tasdik edecekleri vakit, İstanbul'da toplanması lâzım gelen bir konferansta, bu senedi kat'î olarak tasdik edeceklerdir"⁷⁶.

F) Şarkî Rumeli Meselesinin Sona Ermesi

I) Yunanistan'ın Teskini

Filibe İsyanı'nın meydana gelmesi ile Balkanlardaki dengenin Bulgaristan lehine bozulması, Sırbistan'ı olduğu kadar Yunanistan'ı da telâşlandırmış ve askerî hazırlıklara başlamasına sebep olmuştur. Fakat, aralarında müşterek bir hudud bulunmaması yüzünden Bulgaristan ile silâhlı bir mücadeleye imkân bulamayan Yunanlılar, vaziyetten istifade ile, Makedonya'nın güney kısmını ve Epir mıntıkasını topraklarına dâhil edebilmenin gayreti içerisinde girmişlerdir. Ayrıca Giridliler de, adanın Yunanistan'a ilhâkını talep etmişlerdir. Bu esnâda Osmanlı Devleti, Bulgarlar da dâhil olmak üzere, Sırp ve Yunan ordularına karşı askerî hazırlıklara başlamış ve nizâmîye taburlarının ikmâli, lüzûmu kadar redif askerinin silâh altına alınması ile bunların beş aylık tâyinâtının tedârikine çalışmıştır⁷⁷.

Halbuki Avrupa Devletleri, Şarkî Rumeli meselesinin halline çalışıldığı bir sırada, Balkanlarda yeni hâdiselerin meydana gelmesini istememişler ve sulhe taraftâr olduklarına dâir bir notayı, 21 Ocak 1886 tarihinde Yunan Hükûmeti'ne verirlerken, Girid'deki Suda limanını da muhâsara altına almışlardır⁷⁸. Berlin Antlaşması'nda imzâsı bulunan devletlerin gönderdikleri bu notayı dikkate almayan Yunanistan, ikinci notaya da müspet cevap vermeyince, İngiltere'nin teklifi ve Avusturya ile Almanya'nın kabûlü üzerine, Yunanistan'ın denizden muhâsarası kararlaştırılmıştır. Rusya da, kısa bir zaman sonra, harp gemilerini Ege Denizi'ne göndermek sûretiyle bu karara iştirâk etmiştir. Bütün bunlara rağmen, Yunanistan, harp hazırlıklarını tamamlamaya çalışırken, Osmanlı Devleti de askerî tahkimâtı devam ettirmiştir. Fransa ise, harp gemisi göndermeyerek, sâdece bazı tavsiyelerde bulunmak sûretiyle, Yunanistan ile dostâne münasebetler tesisine çalışmıştır. Bu münasebetler sayesinde Yunan Hükûme-

76) BA, YT, Nr 39-333-17-115, s. 88-89; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 232-233

77) BA, Bİ, Nr 421, 422, 429, 435; MVM, Nr 5, s. 12; Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 234; Osman Nuri, Aynı eser, II, 786

78) Osman Nuri, Aynı eser, II, 786

ti, yapılan tavsiyelere uygun hareket edeceğini açıklamış ise de, açıklaması kâfî görülmeyerek, Yunan askerinin kısa zamanda sulh mevcûduna tenziline dâir bir hafta içerisinde teminât verilmesi ve bu sürenin sonunda verilecek cevap menfî veyâ kabûle şâyân bulunmazsa, ileride meydana gelebilecek hâdiselerin mesûliyetinin kendilerine âit olacağı, devletler tarafından bildirilmiştir⁷⁹.

Diğer taraftan, Yunan ordusu, harp îlân etmeksizin Osmanlı hudûdunu tecâvûze başlamış ise de, Ahmed Eyûp Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu tarafından, geri çekilmeye mecbûr bırakılmıştır. Böylece, hem denizden muhâsara altına alınan ve hem de karada mağlûp olan Yunanistan, hiç bir taraftan yardım göremeyince hükûmet değişikliğine sahne olmuş ve yeni kurulan hükûmet, ilk iş olarak askeri terhise karar vermiştir. Netice itibâriyle, Yunanistan'ın mütecâviz siyâsetinden vazgeçmesi üzerine, devâm etmekte olan muhâsara 8 Haziran 1886 tarihinde kaldırılmış ve bölgedeki sükûnet yeniden tesis edilmiştir⁸⁰.

II) Dâhilî Nizamnâme'nin Tâdili

İstanbul Konferansı, 5 Nisan 1886 tarihli kararnameinde, Şarkî Rumeli Vilâyeti'ne âit Dâhilî Nizamnâme'nin, hem Osmanlı Devleti'nin hukuk ve menfaatleri, hem de vilâyetin ihtiyâclarına göre tâdilini kararlaştırmış idi. Bunun üzerine, teşkili lâzım gelen komisyon için Prens Aleksandr tarafından iki memûr vazifelendirilirken, Osmanlı Devleti'ni temsilen, 26 Nisan 1886 tarihinde Matbuât-ı ecnebiye Müdürü Mâcid Paşa ile Şûrâ-yı devlet âzâsından Abro Efendi tâyin olunmuşlardır⁸¹. Ayrıca refâkatlerine, biri Türkçe ve diğeri Fransızca olmak üzere iki kâtip ve iki de çavuş verilmiştir⁸². Diğer taraftan Bâbiâli, altı kişiden meydana gelen bir husûsî komisyona, tâdili lâzım gelen maddeleri, bir tâlimâtnâme şeklinde hazırlatmış ve önce Meclis-i mahsûs-ı vükelâ'nın müzâkeresine, daha sonra Pâdişâh'ın tasdikine sunulan bu tâlimâtnâmeyi, yapılacak müzâkerelerde esas alınması için, Mâcid Paşa'ya vermiştir⁸³.

Nizamnâme komisyonunun faaliyetlerini ve aldığı kararları tespit edemiyoruz. Fakat bu hususta bir fikir vermesi bakımından, Bâbiâli'ce hazırlatılan tâlimâtnâmeye temas etmenin, faydalı olacağı kanaatindeyiz:

- 1) Dâhilî Nizamnâme'nin tâdilinde, İstanbul Konferansı'nın tespit ettiği kararnâmenin dördüncü maddesi esas alınacaktır.
- 2) Aynı kararnâme, Berlin Antlaşması'nın yalnız on dört ve on beşinci maddelerini kısmen tâdil edip, bu maddelerin diğer fıkraları ile on üçüncü, on

79) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 234-235

80) Ali Fuat Türkgeldi, Aynı eser, II, 235; Osman Nuri, Aynı eser, II, 786

81) BA, Bİ, Nr 561, 562

82) BA, Bİ, Nr 577, 1ef 1

83) BA, Bİ, Nr 577

altı, on yedi, on sekiz, yirmi ve yirmi birinci maddeleri yürürlükte kalacağından, Osmanlı Devleti'nin hukuku, bu maddelere müracaatla muhafaza olunacaktır.

- 3) Kararnâme senedi, nizamnamenin iki, üç, kırk yedi, kırk sekiz, yüz sekiz ve yüz onuncu maddelerinin bâzılarını tamâmen ve bâzılarını kısmen tâdil etmiş olduğundan, bu maddeler gereği gibi tashih edilecektir.
- 4) Konferans Kararnâmesi'nin üçüncü maddesi ile vilâyetin idâresi Prens'in uhdesine havâle olduğundan, Berlin Antlaşması'na göre hareket edilmesi ve daha önce gümrükler bahsinde karşılaşılan müşkilâtın kaldırılması için lâzım gelen tedbirlere, her şeyden evvel müracaat olunacaktır.
- 5) İlhâk meselesi, Dâhilî Nizamnâme'nin gümrüklere dâir olan on yedi ve yüz doksan beşinci maddelerince bâzı tâdilâtı gerektirdiğinden, bu husustaki değişiklikler zabta geçirilmeden, önce müzâkare olup daha sonra Bâbîâli'nin tasvibine sunulacaktır. Bu arada, Rûsûmât Emâneti'nin gümrükler hakkında 26 Kasım 1884 tarihinde Bâbîâli'ye takdim ettiği lâyhâdaki esaslara göre, daha önce alınmakta olan 5.000 liralık gümrük resminin terki, bütün gümrüklerin umûmî nizamlar dâhilinde idâresi, vâridâtın devlete âit olması, sandık defterlerinin merkezden gönderilen müfettişlerce nezâreti, gümrük memûrlarının eskisi gibi vâililikçe tâyini, maaş ve masrafların hâsılâttan karşılanması ve teftiş hakkının, 22 Eylül 1882 tarihinde hukuk müşâvirlerinin hazırladıkları esaslara göre icrâsı, teklif olunacaktır.
- 6) Dâhilî Nizamnâme'yi vaktiyle tanzime memûr olan Avrupa Komisyonu'nun, altı madde üzerine hazırlamış olduğu protokolde, Posta ve Telgraf İdâresi'nin İstanbul'daki Posta ve Telgraf Nezâreti'ne bağlılığı itirâf ve vâlinin bu işlere müdâhalesi, Bâbîâli'nin vekili derecesinde tutulmuş ve telgraf memûrlarının tâyini, telgraf merkezlerinin tesisi veyâ lağvı, telgraf hatlarının inşâsı ve memûr maaşlarının ödenmesi ile ilgili konularda, diğer Osmanlı vilâyetlerinde tatbik olunan esasların, Şarkî Rumeli'de de tatbiki kararlaştırılmış idi. Fakat, bu maksatla Bâbîâli'ce vazifelendirilen memûrlar, yalnız İstanbul'dan giden pulların Filibe'ye teslimine ve oradan gönderilecek pul hesâbı varakasının nezârete teslimiyle meşgul olup, diğer hususlara müdâhale ettirilmemişlerdir. Ayrıca, Umûm Posta Nizamnâmesi'nde belirtilen ücretlerin vilayetce tenziline çalışıldığından, bu hususlarda icâb eden esasların tatbiki temin olunacaktır.
- 7) Dâhilî Nizamnâme'nin dört yüz yetmiş birinci maddesinde vâliye, yabancı askerlerden subay tâyin etme yetkisi verilmiş ise de, bundan sonra bu yetkinin ilgası ve mümkün olmaz ise, bunların kontratolarının, dört yüz yetmiş ikinci madde hükmünce Encümen-i dâimî'ye verilen tasdik hakkının, Bâbîâli'ye nakli cihetine gidilecektir.

- 8) Dâhilî Nizamnâme'nin esas kısmında, vilâyetce istikrâza izin veren bir madde bulunmadığı halde, büyük meclislerin yetkisine dâir, aynı nizamnâmenin iki numaralı zeylinin birinci maddesinde "Sancak İstikrâzı" nâmiyle bu hususta yetki verilmişse de, bunun müteber olabilmesi için, bir kanûna bağlanması lüzûmlu görülmüştür. Kanûna bağlı olan bu hususta, yine nizamnâmenin elli dördüncü maddesi gereğince Bâbiâli'ye takdimi lâzım geleceğinden, o sırada Bâbiâli vazife hakkını kullanabilirse de, böyle önemli bir meselede önceden haber vermek maksadıyla, hazırlanan tahrir gönderilmeden, bu hususta herhangi bir teşebbüste bulunulmasına dâir, nizamnâmeye bir madde ilâve olunacaktır.
- 9) Beş numaralı zeylin on iki ve on üçüncü fıkralarıyla, sekiz numaralı zeylin on beşinci fıkrası, cemaat hukukunun muhâfazasına delâlet edecek ibâreler ile düzeltililecektir.
- 10) Nizamnâmenin on altıncı maddesinde, Şarkî Rumeli'nin devletin umûmî masraflarına, vâridâtının onda üçü nispetinde iştirâk edeceği gösterildiği gibi, dokuz numaralı zeylin birinci maddesinden altıncı maddesine kadar olan maddelerde bu miktâr, 240.000 Osmanlı altını hesâbıyla takdir edilmiş ve hattâ arttırılması mümkün görülmüştür. Şarkî Rumeli memûrları, bundan önce, nizamnâme zeylini tâdil hakkının kendi ellerinde olduğundan bahisle, zeyl hükümlerinin sened olamayacağını iddiâ ederek, vergi miktârını tenzile çalıştıkları görülmüştür. Böyle bir duruma yeniden fırsat vermemek için, zeylin bu husûsa âit kısımları, asıl nizamnâmeye ilhâk edilecektir.
- 11) On bir numaralı zeylin altmış dokuzuncu maddesinde, istinâf müddeti pek kısa gösterildiğinden uzatılması, nâhiye müdirlerinin verdikleri hükümlerin istinâfına ve Dîvân-ı âlî hükümlerinin de temyizine mercî bulunamadığı için, bu hususlarda bir mercî tâyini talep edilecektir.
- 12) Şarkî Rumeli'de Vilâyet Umûmî Meclisi ile sancaklarda bulunan büyük meclis âzâları, nizamnâme gereğince Avrupa'da uygulanan usûle göre seçilmekte iseler de, bu vilâyetin ahâlisi, Fransa, Almanya ve meclis-i mebûsânı olan diğer memleketler gibi, hepsi bir cins ve mezhepte olmayıp, seçim dairelerinde Bulgar nüfûs ekseriyette bulunduğundan, Bulgar olmayan mahallerin ahâlisi, mebûs seçiminden mahrûm kalmaktadır. Bu husustaki şikâyetlere mâni olabilmek için, Umûmî Meclis ile büyük meclis âzâlarına âit seçim usûlünün, nizamnâmeden çıkarılması ve bunlar hakkında da, aynı nizamnâmenin belediye âzâları hakkındaki usûlünün tatbiki, teklif olunacaktır.
- 13) Alenen cemiyetler teşkili için, Dâhilî Nizamnâme'nin kırk birinci maddesinde belirtilen yetkiler, Avrupa'nın em medenî ve en terbiyeli milletlerinden meydana gelen devletlerin ekserîsinde bile bulunmadığından, bu maddenin tamâmen ilgası teklif edilecektir.

- 14) Yüz onuncu maddede kayıtlı mahallî menfaatlerin, müşterek menfaatler ile tefsir olunması ve istihdâm husûsunda aranan kabiliyet ve istîdâdın, Bulgar lisanına âşinâ olmak şartına bağlanmayarak, Bulgarlar hâricindeki ahâlinin de çalışabilmesine imkân sağlanması, teklif olunacaktır.
- 15) Nizamnâmenin on birinci maddesi gereğince, Osmanlı kanunlarının Şarkî Rumeli'de geçerliliğine dâir olan hususta, yanlış anlaşılmaya meydan verilmeyerek, bunların değiştirilmesinde ve yeni kanunlar konulmasında, nizâmen belirtilen mahallî ihtiyâc ve menfaatler, devletin umûmî menfaatleri dikkate alınarak tespit edilecektir.
- 16) Bâbîâli'nin reddettiği kanun lâyhâlarının, umûmî idâre nizamnâmesi ile icrâyâ konulması gibi, yalnız nizâma mugayir olan muamelelerin, menedilmesi gerekir. Aslında, reddolunan kanun lâyhâsındaki bir husûsun, umûmî idâre nizamnâmesinde yer almaması, Umûmî Meclis'in tâtil döneminde âcil meselelerle ilgili olarak çıkarılan bir nizamnâmenin, meclisin ilk toplantısında kunûniyeti teklif ve Bâbîâli'nin tasdikine sunulması icâb ettiğinden, aksi takdirde bu gibi nizamların icrâsına Osmanlı Devleti'nin mâni olabileceği, husûsî bir madde ile belirtilecektir.
- 17) Nizamnâmenin yirmi yedinci maddesinde, Şarkî Rumeli yerlilerinin vilâyet dâhilinde gezebilmeleri ve diledikleri yerde ikametleri serbest olduğundan, bu maddeye istinâden Türk köylerinde, ahâlinin hâne ve meskenleri arasına Bulgarlar yerleştirilerek, bu hususta pek çok şikâyetlere sebep olunmaktadır. Hattâ bu durum, yirmi sekizinci maddeye göre Türklerin serbestçe icrâyâ yetkili oldukları din ve mezheplerinin bir gereği olan tesettür meselesinde, güçlükler çıkarmaktadır. Aynı zamanda, ahâlinin hicretlerine sebep olan bu durumda, yirmi yedinci maddenin, yirmi sekizinci maddeye uygun bir şekilde tâdili teklif edilecektir.
- 18) Nizamnâmenin sekiz, dokuz, on, dört yüz elli, dört yüz yetmiş beş, dört yüz yetmiş yedi ve dört yüz doksan birinci maddelerinin ve lisana dâir olan yirmi birinci maddenin hükümlerinin devâmı, bilhassa ve kat'î olarak talep edilecektir.
- 19) Kadastr vergisinin ilgası ile âşârın bir müddet daha devâmı, mektep müfettişlerinin üç yüz elli altıncı maddeye göre cemaatlerden seçilmesi, maarif tahsisâtının, nizamnâmede belirtilen husûsî bende göre, her milletin hükûmete vermekte olduğu vergi nispetinde dağıtılması, milise alınan Türklerin terfîleri, mezhebe mugayir muamelelere mâni olabilmek için, milis ve jandarma kumandanlıklarına Türklerden de subay tâyini ve kazâ mahkemelelerinde birer kâtip bulundurulmak için, gerekli teşebbüslerde bulunulacaktır.
- 20) Senelik 10.000 liradan fazla fâiz yüklenen vakıf tazminât kanunu, evvelce tasdik edildiği halde hâlâ icrâyâ konulmadığından, bu ve Mâliye Müdürü

Schmit'in, Türk göçmenlerin hukukundan olarak ilk sene bütçesine idhâl eylediği 40.000 altın talep olunacaktır.

- 21) Nizamnâmenin on üçüncü maddesinde "emr-i tanzîmi münhasıran meclis-i kavânin-i vilâyete âid olan kanûnlardır.... yedincisi tarîk-i âdiyeye ve vilâyetce faydalı demiryolların imtiyâz ve inşâsına ve işledilmesine ve'l-hasil masârıfı devlet tarafından verilmeyen umûr-ı nâfiâyâ dâir olan kanûnlardır" ifâdesinin, "ancak demiryollar inşâsı ve imtiyâz i'tâsı zımında kanûnlar ve şart-nâmeler tanzîm eylemek Devlet-i aliyye'ye âid hukukandır" şekline getirilmesine çalışılacaktır.
- 22) Nizamnâmenin altmış üçüncü maddesinin üçüncü fıkrasının, tamâmıyla kaldırılması teklif olunacaktır.
- 23) Nizamnâmenin üçüncü zeylinin otuz beşinci maddesinin, "Şarkî Rumeli Vilâyeti dâhilinde bulunan ve bundan sonra inşâ olunabilecek olan demiryollar hakkında Bâbîâli'ye âid hukuk ve vazîfeler, Berlin Andlaşması'nın yirmi birinci maddesi hükmüne göre tamâmen muhâfaza kılınmıştır" ibâresi hâline getirilmesine çalışılacaktır.
- 24) Nizamnâmenin on birinci maddesinin son fıkrasında "Vilâyetin kanûn kuvveti, Şarkî Rumeli'de kullanılan Osmanlı kanûnları üzerinde, mahallî menfaat ve ihtiyâclara uygun her türlü değişikliği yapabilir" şeklindeki ifâdenin mahzûrları meydanda olduğundan, bunun değiştirilmesi cihetine gidilecektir.
- 25) Bu tâlimâtta, Şarkî Rumeli nizamnâmesince tâdil ve ıslâh lüzûmu belirtilen maddelerden başka, müzâkereler sırasında daha bâzı maddelerin değiştirilmesine ihtiyâc duyulacak olursa, bu hususlar, vazifeli memûrların inisiyatiflerine bırakılmıştır⁸⁴.

III) Rodop ve Kırcaali'nin Osmanlı Devleti'ne Geçiş

a) Rodop ve Kırcaali'nin İşgali Meselesi

Osmanlı Devleti, bir taraftan hudud komisyonu için memûrlar tâyin ederken, diğer taraftan, Bulgarların Prens Aleksandr aleyhinde gün geçtikçe artan muhâlefetleri sebebiyle, Rodop ve Kırcaali'nin Osmanlı askeri ile işgali üzerinde durmaya başlamıştır. Hattâ bu husûsta, Bulgaristan Komiseri Gadban Efendi'den mütâlâa istenmiştir⁸⁵. Zirâ, başlangıçtan beri Prens Aleksandr'ı Bulgaristan'dan uzaklaştırmaya çalışan Rusya, büyük miktârlarda para sarfetmek ve neşriyatta bulunmak sûretiyle, Bulgar ahâlinin yüzde yetmişini kendi tarafına çekmiştir. Bu türlü faaliyetlerden olmak üzere tertiplenen silâhlı çeteler vâsıtasıyla, Hasköy, Çırpan ve Karlova cihetlerinde bulunan hükûmet taraftarlarına baskılar yapılmış, Eskizagra'ya varışında Prens'e karşılama merâsi-

84) BA, Bİ, Nr 577, 1ef 3

85) BA, Bİ, Nr 577, 563

mi düzenlenmemiş, kendisi ile görüşen bir Bulgarın hânesi yağmalanmış ve "Yasasın Rus İmparatoru" sözleriyle, Aleksandr istifâyâ dâvet edilmiştir. Bu nâzik vaziyet karşısında bâzı Alman ve Avusturyalı subaylar, sivil elbiseli oldukları halde, İstanbul üzerinden Filibe'ye gitmişlerdir⁸⁶.

İşte bu sebeple Bâbiâli, doğrudan doğruya Osmanlı idâresine geçmesi kararlaştırıldığı halde, temininden endişe ettiği ve zâten Bulgar askerinin bulunmadığı Rodop ve Kırcaali'nin işgalini münasip görmüştür. Bu konuda bir telgrafnâme gönderen Gadban Efendi de, hudud komisyonunun kararını beklemeden bu mahallerin işgaline, gerek Prens'in ve gerekse müdir heyetinin itirâz etmeyeceklerini bildirmiştir. Bunun üzerine, 16 Mayıs 1886 tarihinde Kırcaali'ye bir tabur asker ve diğer köylere de birer onbaşı takımının gönderilmesi kararlaştırılmıştır⁸⁷. Fakat Sultan II. Abdülhamid, herhangi bir rahatsızlığa sebep olmamak için tedbirli hareket edilmesini, gönderilecek tabur kumandanının tecrübeli olmasını ve vazifelendirilecek mülkî memûrların da, icâb eden şartları hâiz olmalarını, sıkı sıkı tenbih etmiştir⁸⁸. İşte bu esnâda, hudud komisyonunun vazifesini tamamlaması üzerine, asker sevkine lüzûm kalmaksızın, mesele halledilmiştir⁸⁹.

b) Osmanlı İdâresine Bırakılan Mahaller

İstanbul Konferansı'nın kararnâmesine göre, Bâbiâli ve Bulgaristan, Rodop ve Kırcaali'nin Osmanlı tarafında kalacak toprakları belirlemek için, bir hudud komisyonu teşkil etmişlerdir. Bu komisyona, Osmanlı Devleti'ni temsilen Mirliya Şâkir Paşa, Binbaşı Mehmed Bey ve kâtip Civanşan Efendi katılırlarken, Bulgaristan tarafından da Yüzbaşı Savof ile Yüzbaşı Velçef iştirâk etmişlerdir⁹⁰. 9 Mayıs - 30 Haziran tarihleri arasında çalışmalarını tamamlayan bu komisyon, 18 Temmuz 1886 tarihli bir protokolle, Kırcaali ve Rupcoz kazâlarının Sarkî Rumeli ile olan hududlarını tâyin etmiştir⁹¹. Bu protokole göre, Osmanlı idâresine bırakılan mahallerin isimleri şöyledir:⁹²

86) BA, YA, Nr 33/38, lef 2

87) BA, Bİ, Nr 569

88) BA, Bİ, Nr 570; YA, Nr 33/38, lef 3

89) BA, Bİ, Nr 573

90) BA, Bİ, Nr 558, 559; İH, Nr 19223; İD, Nr 78984

91) Tefvik Bıyıklıoğlu, Aynı eser, II, 59-60

92) Kırcaali Kazâsının Haritası, İÜK, Nr 92318; Rupcoz Kazâsının Haritası, İÜK, Nr 92317

1) Osmanpaşalar	41) İdrisli	81) Akçakayrak
2) Karaahdlar	42) Karalar	82) Çakırlar
3) Müsellimler	43) Esmerli	83) Aydoğmuş
4) Yuvalar	44) Üçtepe	84) Kalfalar
5) Yılcılar	45) Gönlemez	85) Şâbân
6) Kayaaltı	46) Alembekâr	86) Abacıklar
7) Kayacıklar	47) Hısımlar	87) Karagözler
8) Selmanlar	48) Kabaviran	88) Kılağozlar
9) Hisaraltı	49) Yöricekler	89) Halacilar
10) Küçükeğercili	50) Kırklar	90) Karakay
11) Büyükeğercili	51) Tuzluk	91) Fundacık
12) Ayvacık	52) Gazablar	92) Şeremetler
13) Horaslar	53) İshaklar	93) Karamanlar
14) Yağmal	54) Büyükdere	94) Durak
15) Tokatağzı	55) Salıncemaati	95) Kumrular
16) Durhanlar	56) Aşıklar	96) Gabrova
17) Emiroğulları	57) Keremetler	97) Karatuzla
18) Dedeler	58) Dorbalı	98) Yenimahalle
19) Hocalar	59) Terzialan	99) Almalı
20) Kocakışla	60) Sula	100) Kumköy
21) Tepecik	61) Boyacıdeligözler	101) Başlı
22) Hotaklar	62) Kayabaşı	102) Şâhinler
23) Koşit	63) Hacımahallesi	103) Gazioğulları
24) Tepealtı	64) Himmetköyü	104) Hasanköyü
25) Karabahtlı	65) Dağharmanlısı	105) Rakkaköy
26) Döğenciler	66) Maksudlar	106) Şadılar
27) Yaylacık	67) Kökverer	107) Gaderler
28) Yahşiler	68) Kuzgundere	108) Ortaca
29) Çiftlik	69) Kademerleri	109) Ağilkaya
30) Cebelce	70) Kurucaviran	110) Teke
31) Rüstemler	71) Doyranlar	111) Boyaslar
32) Sofular	72) Alagözler	112) Kızılcaakaftan
33) Hasanbabalar	73) Zeyniler	113) Mehmedce
34) Yenimahalle	74) Kolaklar	114) Hamzalar
35) Köprülü	75) Kırtıllı	115) Karamusalar
36) Boğacıklı	76) Karamanlar	116) Dere
37) Ahlatlı	77) Yahyalı	117) Çalica
38) Kirazlı	78) Atıkçanaklar	118) Tutluca
39) Doğancılar	79) Cedidçanaklar	119) Gader
40) Dedemahalle	80) Bey	120) Kopranlar

121) Mâni	145) Kayrak	169) Köstencik
122) Karakaya	146) Alemler	170) Tavşandere
123) İbanlar	147) Şâbânlar	171) Derzilerkuyusu
124) Şâbânlar	148) Dedeler	172) Çoryan
125) Mârûflar	149) Nineler	173) Brozvitza
126) Bilâller	150) Anbarcılar	174) Tımraş
127) Korular	151) Dede	175) Çereşova
128) Mundarağaç	152) Esikler	176) Osikova
129) Dikenliler	153) Çanakçı	177) Petvar
130) Yamaç	154) Mertagami	178) Çorikova
131) Köseoğulları	155) Kuşaklar	179) Mihalkova
132) Yağmurlar	156) Mollamusalar	180) Selce
133) Kemikler	157) Hacıemin	181) Lezkova
134) Dilceler	158) Hocalar	182) Breze
135) Hamzalar	159) Toballar	183) Beden
136) Emiroğulları	160) Mürseller	184) Devlet
137) İmamlar	161) Bakılar	185) Nâzedân
138) Abbaslar	162) Umanlar	186) Gören
139) Söğüdcük	163) Kuvatlar	187) Balaban
140) Hoca	164) Felkâr	188) Karabulak
141) Aslanlar	165) Pankodoz	189) Çalı
142) Saltıklar	166) Göztepe	190) Dorbalı
143) Başviran	167) Nâibli	191) Terigrad
144) Bey	168) Eğridere	192) Mağla

S O N U Ç

Rusya'nın, büyük bir harbin neticesinde tesis ettiği "Ayastefanos Bulgaristanı'nın, Berlin'de küçültülerek Bulgaristan Emâreti hâline getirilmesi, Makedonya'nın Osmanlı Devleti'ne iâdesi ve ikisi arasında kalan sâhânın Şarkî Rumeli adı altında "mümtaz" bir vilâyet hâlinde teşkili, XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı toprakları üzerinde tesir icrâ eden Avrupa diplomasisinin, mühim bir neticesidir. Böylece, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de kalan toprakları ile irtibâtı temin edilerek, Bulgarların Ege Denizi'ne açılmalarına mâni olunurken, bu gün dahi problematiği devam eden "Makedonya Meselesi'nin halli, ileri bir tarihe bırakılmıştır.

Şarkî Rumeli Vilâyeti, Berlin Antlaşması'nda imzâsı bulunan devletlerin murahhaslarından müteşekkil, karma bir Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Dâhilî Nizamnâme'ye göre ve ilgili devletlerin tasvibi ile Bâbiâli'nin tâyini üzerine vazifelendirilen, Hristiyan vâlilerce idâre edilmiştir. Türk ve Bulgar ahâli arasındaki husûmetin yanı sıra, meselede dahli olan devletlerin, özellikle de Rusya ve Osmanlı Devleti'nin dikkate alınması husûsu, vilâyetin idâresinde daha başlangıçta karşılaşılan zorluklar olmuştur. Fakat, gerek Aleko Paşa'nın ve gerekse Gavril Paşa'nın, Bulgarlara hoş görünmek ve ileride tesisi arzu edilen Büyük Bulgaristan Krallığı'na sâhip olabilmek düşüncesi, onları tarafgir bir siyâset tâkibine sevkederken, Dâhilî Nizamnâme ile kurulan hassas dengenin de bozulmasına sebep olmuştur. Vâlileri itaâte dâvet husûsunda; Osmanlı Devleti'ne herhangi bir yetki verilmeyişi ise, hem Bâbiâli ile vilâyet arasındaki ihtilâfı artırmış ve hem de, Şarkî Rumeli Vâlileri'ni, Bulgar ittihâdı için bir vâsıta hâline getirmiştir.

Diğer taraftan, Ayastefanos'ta kurulan Büyük Bulgaristan ile lüzûmundan fazla ümidlendirilen Bulgarlar, mümtaz idâresine rağmen, Şarkî Rumeli'ye, Bulgaristan'ın ayrılmaz bir parçası nazarıyla bakmışlar ve tertipledikleri mitingler ile, ilhâk husûsunda yoğun faaliyetlerde bulunmuşlardır. Aslında, 1876 senesindeki isyân ile başlayan ve 1877/78 Osmanlı - Rus Harbi esnâsında zirvesine ulaşan "Türk Düşmanlığı", yüzyıllarca aynı topraklar üzerinde yaşayan Türk ve Bulgar ahâli arasında, telâfisi mümkün olmayan bir husûmet peydâ etmiştir. Bu düşünce ile, mevcûdiyetlerine dahi tahammül olunamayan Türklere âit menkul ve gayrimenkuller zabtedilmiş, muhârebeler esnâsında Anadolu'ya gidenlerin geri dönüşlerine mâni olunmuş, memûriyetlerin tamâmına yakın bir kısmı Bulgarlara tahsis edilmiş ve resmî lisan olarak, sâdece Bulgarca kullanılmıştır.

Her şeye rağmen eski topraklarına dönebilen Türkler ise, hâneleri Bulgarlarca işgal edildiğinden, evlerin saçakları altında barınmak zorunda kalmış, artık tasarruflarında olmayan arâzileri için, kendilerine ağır kadastr vergisi tahakkuk ettirilmiş, sâhip olabildikleri arâzilerinde ziraate izin verilmemiş ve silâhlı komitecilerin veyâ milis askerinin zulmüne mârûz kalıp, Şarkî Rumeli'yi terke zorlanmışlardır. Ayrıca, maişetlerini temin edecek meşguliyetleri olmadığından, açlık yüzünden hayatlarını kaybettikleri gibi, içrisine biraz un katılmış otlardan mâmûl ekmek ve hattâ, derelerin çamurundan yemek mecbûriyetinde bırakılmışlardır. Bu şartlar altında, can emniyeti dahi olmayan Türk ahâlinin, ellerinde kalan gayrimenkullerini, doğrudan doğruya veyâ vekilleri vâsıtasıyla satarak Şarkî Rumeli'den ayrılması, göçmenlere âit emlâkin değerini yirmide bir nispetlere varan şekilde kıymetten düşürürken, vilâyetin etnografik yapısını da, Bulgarlar lehine değiştirmiştir. Halbuki, Şarkî Rumeli'deki yabancı konsoloslar, Berlin Antlaşması ile tesis edilen idârenin devâmının, Türk ahâlinin mevcûdiyetine bağlı olduğunu, açık bir şekilde ifâde etmişlerdir.

Osmanlı Devleti ise, daha ziyâde, vilâyetteki Türk nüfus nispetinin muhâfazasına çalışmıştır. Bu toprakları elde tutabilmenin, Türk ahâlinin mevcûdiyeti ile mümkün olacağını belirten Bâbiâli, Şarkî Rumeli'yi terketmemelerini, husûsî bir şekilde vazifelendirdiği memûrlar vâsıtasıyla, kendilerine sıkı sıkı tenbih etmiştir. Fakat bunun da, her ne bahâsına olursa olsun gibi bir mütâlâa ile değil, rahatlarının temin ve haklarının muhâfazası ile tatbikini isteyen Bâbiâli, maddî yardımda bulunmak, kapukethüdâları vazifelendirmek, ağır arâzi vergilerinin tenziline çalışmak, gayrimenkulleri ile ilgili meselelerini halletmek, bir cemaat hâlinde teşkilâtlanmalarını sağlamak ve bilhassa, İslâm Mektepleri için kitap ve malzeme göndermek sûretiyle, ihtiyaçlarını karşılamak cihetine gitmiştir. Bütün bunlara rağmen, Şarkî Rumeli idâresinin, Dâhilî Nizamnâme hükümlerini, Bulgarların lehinde ve Türklerin aleyhinde tatbik etmeleri, Türk ahâlinin hukukunu muhâfaza maksadıyla gösterilen gayretleri kifâyetsiz kılmıştır.

Berlin Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti'nin, Şarkî Rumeli'nin hududlarına asker sevk etmesi mümkün iken, gerek müstereken işgal teklifinin tahakkukuna mâni olmak için verilen bir tâviz ve gerekse vilâyetteki Bulgarların muhâlefetini azaltmak mütâlâasıyla, bu hak kullanılmamıştır. Fakat, Bâbiâli tarafından tâyin olunan vâlilerin, Bulgar ahâlinin menfaatleri istikametinde hareket etmesi ve Türk ahâlinin mağdûr olması, Şarkî Rumeli'nin karakterini Bulgarlar lehinde değiştirmiş ve ilhâk hâdisesini, zamana bağlı bir mesele

hâline getirmiştir. Ayrıca, 1880 senesinde Liberal Parti'nin İngiltere'de iktidâra gelmesi, ilhâkla neticelenen hâdiselerin istikametini tâyin eden, bir başka âmil olmuştur. Zirâ İngiliz hükûmetinin, bir taraftan, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü kendi menfaatleri ile telif eden an'anevî siyâsetinden ayrılması ve diğer taraftan, Balkanların mukadderâtını tâyin husûsunda hâricte kalmayı kabûllenmeyerek, Rusya, Avusturya ve Almanya arasında, 1881 senesinde imzâlanan ikinci Üç İmparatorlar Ligi'ni parçalamak istemesi, Filibe İsyânı'nın hareket noktasını meydana getirmiştir.

Sarkî Rumeli meselesine dâir kaleme alınan eserlerde, daha ziyâde, Filibe İsyânı karşısında Osmanlı Devleti'nin asker sevkemeyişi, tenkid edilmektedir. Aslında, hâdiselerin seyri tâkip edilecek olursa, 18 Eylül 1885 tarihinde gerçekleşen isyân hareketi, bir sürpriz değildir. Zirâ bu düşünce, Berlin Antlaşması'nın hemen akabinde ortaya çıktığı gibi, müteâkip senelerde de, Şarkî Rumeli dâhilinde yapılan nümâyişler sebebiyle, Bâbiâli ile vilâyet arasındaki muhâberelerde, devamlı olarak bahis mevzuu edilmiştir. Eğer Bâbiâli bu ilhâka mâni olmak isteseydi, çok daha evvelinden, ya Şarkî Rumeli ile Bulgaristan arasındaki hudûdu tahkim eder, ya da Edirne'de hazır kıt'a bulundurdu. En azından, Bulgar - Sırp Harbi esnâsında asker sevk ederek, Bulgarları itaât altına alabilirdi. Bu şekilde hareket edilmeyişin sebeplerine işâret etmek lâzım gelirse:

1) Avusturya gibi, Osmanlı Devleti de, Filibe İsyânı'nın arkasında hangi devletin olduğunu zamanında anlayamamış ve bu hususta kesin bir tavır ortaya koyamamıştır.

2) Bulgarların bu teşebbüsü, Balkanların sükûnetini bozmuş ve Sırbistan gibi, Yunanistan'ın da harekete geçmesine sebep olmuştur. Balkanların bir harp sâhâsı hâline gelmesi demek olan, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan ile çok cepheli bir harbe girmek istemeyen Bâbiâli, meselenin diplomatik yollarla halli cihetine gitmiştir.

3) Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu mâlî buhran, asker sevkine mâni olan en önemli sebeptir ve bu husus, yapılan tenkidlerde dikkatlerden uzak tutulmaktadır. Halbuki, muhtemel bir harbe karşı hazırlıklara başlayan devletin, son derece müşkil bir vaziyette bulunduğuna şâhit oluyoruz. Zirâ, 7 Ekim 1885 tarihinde, nizâmiye askerinin noksanlarının tamamlanması, lüzûmu kadar redif askerinin silâh altına alınması ve bu asker, 1886 Mart'ına kadar olan tâyinâtı hususlarını görüşen Meclis-i vükelâ, yalnız beş aylık tâyinât masrafı için gereken 1.000.000 liranın, altı sene sonra hazineye intikal edecek olan Kasaba Demiryolu'nun hâsılâtı teminât gösterilmek sûretiyle, borç alın-

masını kararlaştırmıştır. Krupp şirketine sipariş olunan topların taksiti, fişek imâli, kömür, hayvanât ve koşum bahâsı için âcilen gereken 250.000 liranın da, 150.000 lirasının 1886 senesine âit ağnam resmi karşılık gösterilerek yüzde beş fâizle Tekâüd Sandığı'ndan ve 100.000 liranın ise, yüzde altı fâizle Taşra Menâfî Sandığı'ndan teminine karar verilmiştir.

4) Osmanlı Devleti'nin Bulgarlar aleyhinde asker sevketmemesinin bir diğer mühim sebebi, Sultan II. Abdülhamid'in tâkip ettiği siyâsetle ilgilidir. Otuz üç senelik saltanât müddeti boyunca, harbe muhâlif bir siyâset tâkip eden Pâdişâh, bu süre zarfında, âdetâ "Mecmû'un selâmeti için cüz'ün fedâsı" düstûruyla hareket etmiştir. Zirâ, Şarkî Rumeli meselesinde ortaya konulan davranış, bu türlü siyâsetin ilki değildir. 1881 senesinde Tunus'un Fransızlar ve 1882 senesinde Mısır'ın İngilizler tarafından işgali karşısında da, ciddî askerî tedbirlere mürâcaât olunmayarak, meselenin diplomatik yollardan halline çalışılmıştır.

Her şeye rağmen, gerek Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ve gerekse Bulgaristan'ın, Berlin Antlaşması'ndan itibâren Osmanlı Devleti'ne vergi vermek sûretiyle bağlı oldukları ve Şarkî Rumeli Vâlisi'nin Bâbîâli tarafından tâyininin hiç bir faydası görülmediği dikkate alınacak olursa, İstanbul Konferansı'ndan sonra bulunan hâl çâresinin, önceki vaziyetten pek farklı olmadığını söyleyebilmek mümkündür. Böylece, toprakları biraz genişlemiş olan Bulgaristan Emâreti'nin, yine vergi vermek sûretiyle, Osmanlı Devleti'ne olan hukukî bağıllığı devam etmiştir.

Şarkî Rumeli Vilâyeti'ni ilhâk ile, istiklâl giden yolda biraz daha ilerleyen Bulgaristan, bütün bunlara rağmen Rusya'nın tesirinden kurtulamamıştır. Zirâ, ilhâkın, kendi inisiyatifi hâricinde gerçekleşmesini bir türlü kabûllemeyen Çar III. Aleksandr, Prens'i Bulgaristan'dan uzaklaştırmak istemiş ve 1886 Ağustos'unda, Rusya taraftarlarınca sınır dışı edilen Prens Aleksandr, tekrar Sofya'ya dönmüşse de, artık mevkiini muhafaza edemeyeceğini anladığından, Bulgaristan'dan ayrılmıştır. Yerine de, 1887 Temmuz'unda, Saxe Cobourg hânedânından Ferdinand, Prens tâyin edilmiştir.

Başlangıçta Rusya'ya karşı muhâlif bir siyâset tâkip eden Prens Ferdinand, 1894 senesinde İstanbulski'yi iktidârdan uzaklaştırdı, Rus - Bulgar münâsebetleri yeniden düzelmiştir. Fakat Rusya'nın, daha çok Uzak - Doğu ile meşgul olması sebebiyle Bulgarlarla fazla ilgilenmeyişi, Bulgaristan'ı, Avusturya'ya meyleden bir siyâset tâkibine sevketmiştir. Avusturya'nın yakın desteğine sâhip olarak harekete geçen Bulgaristan, 5 Ekim 1908 tarihinde, Osmanlı Devleti ile, zâten bir formaliteden ibâret olan hukukî bağlarını kopararak,

istiklâlini ilân etmiştir. Bâbîâli'nin bu durumu kabûllenmeyişi ile her iki taraf harp hazırlıklarına başlamış ise de, Rusya'nın müdâhalesi ile mesele halledilmiştir. Buna göre, 19 Nisan 1909 tarihinde imzâlanan antlaşma ile, Bâbîâli Bulgaristan'ın istiklâlini tanırken, Bulgarlar da, senelik vergi, Bulgaristan'daki Osmanlı emlâki ve demiryolları için, 125.000.000 Frank tazminât vermeyi taahhüd etmişlerdir. Fakat bu meblağ, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya olan aynı miktardaki tazminât borcuna karşılık gösterildiğinden, kendilerinden herhangi bir şey alınmaksızın, Bulgaristan'ın istiklâli kabûl olunmuştur.

Aleko Paşa

Gavril Paşa

Esbâk Viyana sefîri olub bu def'a Rumeli-i Şarkî Vilayeti vâililiği uhde-i dirâyet ve istihâline ihâle ve tevcih kılınan ve Mecîdî nişân-ı zî-nişânın birinci rütbesini hâiz ve hâmil olan vezîrim Aleko Paşa iclâlehûya hüküm,

Berlin muahedesinin on üçüncü bendi hükmünce teşkil olunan Rumeli-i Şarkî Vilâyeti vâililiğine ashâb-ı fatânet ve ehliyetli bir zâtın ta'yini lâzım gelüb sen ki vezîr-i dirâyet-semîr-i müşârünileyhsin evsâf-ı matlube ile muttasıf ve sıdk u istikametle mütehammil ve mevsûf olarak ve efkâr ve mesâlih-i umûmiyyeyi ârif olman hasebiyle işbu bin iki yüz doksan altı senesi Rebiülâhîrinin yirminci gününde avâtıf-ı aliyye-i şâhâne ve avârif-i behiyye-i Pâdişâhânemde mevhibet-efzâ-yı sünüh ve sudûr olan emr-i hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı şehriyârânem mücebince zikr olunan Rumeli-i Şarkî Vilâyeti vâililiği beş sene müddetle uhde-i dirâyet ve istihâline ihâle ve tefvîz kılınmış olmağla me'mûriyyetini mutazammın Dîvân-ı hümayûn'umdan işbu emr-i celîlü'l-kadrim ısdâr ve i'tâ olundu. Meftûr olduğun mehâmm-âşinâyı ve fatânet iktizâsı üzre vilâyet-i mezkûrenin nizam-nâmesi ahkâmına tevfiқан hüsn-i idâresiyle bi'l-cümle ahâli ve tebea-i Devlet-i aliyye'min esbâb-ı huzûr u râhatlarının iâde ü istikmâline mezîd i'tinâ ve sarf-ı makderet ve hilâf-ı rızâ-yı şâhânem ve mugayir-i nizâm bir gûne hâl ü hareket vuku'a gelmemesine ihtimâm ü dikkat ve hakkında der-kâr olan hüsn-i zann ü vüsûk ve i'timâd-ı mülûkânemin bir kat daha tezyîd ü te'yîdine ve mevadd-ı lâzıme yi pey-der-pey der-bâr-ı şevket-kâr-ı mülûkâneme inhâ ve iş'âra bezl-i cüll-i miknet eyleyesin, tahrîren fî elyevm ... min şehr-i Cümâdelûlâ sene sitte ve tis'in ve mieteyn ve elf.

Aleko Paşa'nın Şarkî Rumeli Vâililiği'ne Tâyinine Dâir Fermân

BA, YA, Nr 3/24, lef 3

Y. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Rumeli-i Şarkî Vilâyeti vâlisi olup birinci rütbe Mecîdî nişân-ı zî-nişânını hâiz ve hâmil olan vezîrim Aleko Paşa iclâlehüya hüküm,

Berlin muahedesinin on sekizinci bendi iktizâsınca Rumeli-i Şarkî Vilâyeti'nin idâre-i umûmiyyesini mübeyyin teşkil olunan muhtelit komisyonda kaleme alınub işbu emr-i âlîşânıma merbût bulunan on beş fasıl ve dört yüz doksan beş maddeyi hâvî nizâm-nâme-i esâsî ile altı yüz otuz yedi maddeyi mutazammın on üç kıt'a zeyl taraf-ı eşref-i Pâdîşâhanemden kabul ve tasdik kılınmağla işbu nizâm-nâme ahkâmının tamâmî-i icrâsı ve hukuk-ı hükûmetin muhâfazasıyla kâffe-i sınıf-ı tebea-i Pâdîşâhanemin te'mîn ve idâme-i istirâhatleri nezd-i ma'delet-vefr-i mülûkânemde matlûb ve mültezim olduğundan keyfiyyet ma'lûm-ı dirâyet-melzûmun olduğda muttasıf olduğun kemâl-i dirâyet ve sadâkat iktizâsı üzre sâlifü'z-zikr nizâm-nâme münderecâtının tamâmî-i icrâsı irâde-i katıa-i mülûkânem iktizâsından olduğu alenen ve tenbîhen Dîvân-ı hümayûn'umdan başkaca işbu emr-i celîlü'l-kadrim ısdâr ve tisyâr olundu. Keyfiyyet emr ü irâde-i seniyyemin bi'l-cümle me'mûrîn ve ahâli ve tebea-i Devlet-i aliyye'me bi'l-etrâf teblîğ ve i'lânıyla nizâm-nâme-i mezkûr ahkâmının dâimen ve müstemirren icrâ ve îfâsı husûsuna ihtimâm ü sarf-ı makderet ve hilâf-ı hâl ü hareket vuku'a gelmemesine dahi mezîd i'tinâ ve bezl-i mâ-hâsıl-ı liyâkat eyleyesin, tahrîren fî elyevm ... min şehr-i Cümâdelûlâ li-seneti sitte ve tis'in ve mieteyn ve elf.

Dâhilî Nizamnâme'nin Tatbikine Dâir Aleko Paşa'ya Hitâben Gönderilen Fermân

BA, YA, Nr 3/24, lef 4

Vuku'ât-ı âhirenin te'sîrât-ı azîmesiyle dûçâr-ı felâket olan bir eyâletimizin metbû'-ı mufahhamımız zât-ı şevket-simât-ı hazret-i Pâdişâhî saadet hâlini iâde ve ahâliyi ferden ferden irâhe-i maksad-ı âlîsiyle Avrupa Devletleri komiserlerinden mürekkeb teşkîl olunan muhtelit komisyonda bir nizâm-nâme-i umûmî tanzîm etdirerek icrâ-yı ahkâmını bana tefvîz ü havâle ve Şarkî Rumeli Eyâleti vâililiğini beş sene müddetle uhdeme ihâle buyurdu. Saltanât-ı seniyye'nin Rumeli Eyâleti'nce arzu buyurmakda olduğu ıslâhât nizâm-nâmede mufasssalar meşrûh ve mûnderic olduğundan ânları ta'dâda hâcet olmayub yalnız bilâ-tagyir ve noksân icrâ-yı ahkâmına elbirliği ve ahâlinin hüsn-i inkiyâd ve mutâvaatı ile icrâyı sa'y ü ihtimâm etmeği vecîbeden add ederim.

Ahâlinin mâziyi tezekkür ve tefekküre dûçâr-ı ye's ve fûtûr olmayarak bi'l-aks devlet-i metbû'umuzun ihsân buyurduğu müsâadât ve mezkûr nizâm-nâme ile mevki'-i icrâyı vaz' buyurmuş olduğu ahvâl-i vuku'âtdan istifâdeye çabalamasını ve bu sâyede cebr-i mâfât eylemelerini hâlisâne tavsiyye eylerim.

Her hâl ü mahallde sa'y ü amelin semeresi ve her bir memleketin izdiyâd-ı servet ve ma'mûriyyeti devâm-ı âsâyiş ve beyne'l-efrâd ve'l-ahâli hüsn-i âmi-ziş ile iktitâf olunacağı umûr-ı müsellemeden olduğundan tahsîl-i ma'rifet ve san'atla berâber hıfz-ı âsâyiş ve râhata hâmileten i'tinâ vâcibü'l-icrâ bir hâl olduğundan şübhe yokdur.

Şarkî Rumeli Eyâleti dâhilinde asâkir-i Osmâniye'nin duhûlû muhâfaza-i âsâyiş ve ahâliye ve tarafımdan görünecek lüzûm ve ehemmiyyet üzerine derbâr-ı saltanâtdan vuku' bulacak talebime menût olduğu cihetle ol bâbda hilâf-ı marzî bir gûne hâlât vuku' bulmayacağına ümidim pek kavîdir.

Dâhil-i hudûd-ı vilâyete asâkir-i Osmâniye'nin sevk olunacağı beyânıyla ahâliyi ihâfe eden hakikat hâlden bî-haber bedhâhândır. Çünkü Saltanât-ı seniyye her ne vakt hudûd ve mevâki'-i ma'lûmeye asker sevk eder ise şu hâl Berlin muahede-nâmesinin ahkâmını icrâyı olan salâhiyyet ve mecbûriyyetine müstenîd olub ahâli hakkında hiç bir gûne tahvih ve tehdîd mütâlâasına mebnî olamayacağına daha asâkir-i şâhâne sevk olunmazdan evvel benim merkez-i idâre-ye gelişim delîl-i vâhiddir.

Binâenaleyh ilkaât-ı bedhâhâne havâle-i sımâh-ı i'tibâr ve i'timâd olunmayub servet ve saadet-i millîye ve mülkiyyenin istihsâl ü istikmâline ve Devlet-i aliyye'nin kâffe-i mevaddı merkez-i eyâlete tefvîzle vâsi'ül-icrâ ihsân buyurduğu nizâm-nâmenin harfiyyen ve tamâmen icrâsına sa'y ü gayretle tahşîd-i ni'mete çalışalım.

Aleko Paşa'nın, Vâililiğine Dâir Filibe'de Söylediği Nutuk

Rumeli-i Şarkî Vilâyeti vâlisi olup birinci rütbe Mecîdî nişân-ı zî-nişânını hâiz ve hâmil olan vezîrim Aleko Paşa iclâlehüya hüküm,

Rumeli-i Şarkî Vilâyeti Meclis-i umûmîsi'nin ictimâ'ında tertîb ü tanzîm ve Bâb-ı âlî'mize irsâl olunan levâyhden işbu emr-i âlîşânıma merbût bulunan cünhâ ve cinâyât-ı intihâbiye dâir yirmi üç madde ve arâzi virgüsüne mütedâir sekiz madde ve milis küçük zâbitânıyla neferâtının maaş ve ta'yinâtı hakkında dört maddeyi hâvî üç kıt'a kanun lâyhâsı taraf-ı eşref-i Pâdîşâhânemden kabûl ve tasdik kılınmış ve işbu kavânin ahkâmının tamâmî-i icrâsıyla berâber hukuk-ı hükûmetin muhâfazası ve kâffe-i sınıf-ı tebea-i Pâdîşâhânemin te'mîn ve idâme-i huzûr ve istirâhatleri nezd-i ma'delet-vefr-i mülûkânemde matlûb ve mültezim bulunmuş olduğundan keyfiyyetin bi'l-cümle me'mûrîn ve ahâli ve tebea-i Devlet-i aliyye'ne bi'l-etrâf tebliğ ve i'lânıyla kavânin-i mezkûre ahkâmının dâimen ve müstemirren icrâ ve îfâsı husûsuna ihtimâm u sarf-ı makderet ve hilâf-ı hâl ü hareket vuku'a gelmemesine dahi mezîd i'tinâ ve bezl-i mâ-hâsıl-ı liyâkat eylemeği ve irâde-i seniyye-i mülûkânem iktizâsından olmağ- la Dîvân-ı hümayûn'umdan mahsûsen işbu emr-i celîlü'l-kadrim ısdâr ve tisyâr olundu. Fî 28 Cümâdelâhire sene 297

Tasdik Maksadıyla Bâbîâli'ye Gönderilen Kunûn Lâyhâlarının Kabûl Olunduğuna Dâir Aleko Paşa'ya Hitâben Sâdır Olan Fermân

Huzûr-ı âlî-i cenâb-ı vekâlet-penâhiye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Vilâyet-i âcizî Meclis-i umûmîsi'nin nizâm-nâme-i dâhilî ahkâmı mücebin-ce müddet-i ictimâ'îyyesi hitâm bulduğundan şehr-i hâlin yirmi ikinci Cumaertesî günü dağıdılmış ve bu münâsebetle bir nutk dahi îrâd olunmuş olduğu fî 22 Kânûn-ı evvel sene 95 târihli telgraf-nâme-i âcizî ile arz ve beyân olunmuş idi. Nutk-ı mezkûrun üç lisân üzre sûr-ı matbû'sundan ikişer nüshası leffen takdim-i huzûr-ı vekâlet-penâhîleri kılınmış olmağla ol bâbda ve her halde emr ü fermân hazret-i veli'ül-emrindir.

Fî 22 Muharrem sene 298 ve 24 Kânûn-ı evvel sene 295

Bende
Aleko

Umûmî Meclis Müzâkerelerinin Hitâmına Dâir Aleko Paşa Tarafından Bâbîâli'ye
Gönderilen Tahrîr

BA, YA, Nr 5/22, 1ef 8

شرقی روم ایلی والیسی دولتو پاشا حضرتلری طرفندن ایکوز طقسان بش سنه سی کانون اولنک یکریمی یکنجی جمعه ایتسی
کونی ولایت مجلس عمومینک ختام کشادی مناسبتله ابراد اولنن نطقدر

مبعوث افندیلر!

والیسی بولندیغم شو ولایت مختاره مجلس عمومینک نظامنامه داخلی احکامی موجبجه برنجی کشادیه ختام و بررم هر شین
میدنی مشکل اولدیغی کی ایشو برنجی کشاد دخی بعض کونه کوچلک ظهورینه سبیت وره شدی چونکه مذاکره و تصدیقکر
حواله اولنان مسائل شو ولایت مختاره اداره عمومینجه اساس قطعینی رضع و تعیین اینکده مخصوص و شخصی حبیه اهنی
یک زیاده ایدی
فلانکی چله عدنده معلوم اولان بعض وانی اهلینسه اداره ولایت طرفندن افراض ایدیلان التمش ایکی یک لبر ایل
کشادی تکلیف اولنان فرق یک لبر ایل قیود و تیونک قبول و تصدیقوله اداره ولایت اهل مسکونه جفته اجرایی تشبیه بولندیغی شو
معاونته مشارکتکردن اولانی هر وجهله تشکراتی بیان ایدرم
ولایت نثر اوزره اولار محتاجینه و تخصیص مهاجرین اسلامیه ایدیلان اناهیه کلجه نرفکزدن اظهار اولنان شو
میثاق حقیقه ولایت حاجری اهل مختلفه سنک برزلیله حسن امتزاج و آمیز بشته و ینسلرنده افکار اخوت وجودینه بر دلیل علی
اولدیغی نیما تصدیق ایل افخار ایدرم
اداره اجرائیه ایل مبعوثان ولایت ینده اتفاق و اتحاد خلل یزیر اولماسی بلا فرق جنس و مذهب اهل مسکونه ولایت
حق عاجزانه مده امت و اعتمادی برکال اولدیغی صراحتیه بر قاندها اثبات ایندیکندن شواصیت و اعتماد نزد عاجزانه مده یک قیمتی
اولوب یونک بقا و دوامی استحصاله المدن کادیکی قدر صرف مساعی ایلده جکمدر
معلوم کردی که مجلس طرفندن تصدیق اولنان بودجه خنسی قریب اولان سنه حالیه بودجه سی اولوب ایشو بودجه تک
خلاف قاعده اولارق تنظیم و تصدیق اسبابی بدیمدر اتحق یوندن یوله بوکی انتظامسرافه محل و یرلامک اوزره سنه حالیه تک
ختامندن اول مجلسکری فوق العاد اجتماعه دعوتله کله جک مارت ابتداسندن اعتباراً سنه مستقبله بودجه سی نظر تصدیقکره وضع
ایلیک یتندیم مبعوث افندیلر
از وقت طرفنده نه شورا جفته چله کزی مجمع بر حالده کورمک امید وارز وسيله شرقی روم ایلی ولایتی مجلس عمومینک
ایشو برنجی دفعه کی کشادیه ختام و برندیکی بیان ایدرم

قلیده (زاتو قواجف) مطبعه سنده طبع اولمشدر

Umûmî Meclis Müzâkerelerinin Tamamlanması Münâsebetiyle Şarkî Rumeli
Vâlisi Tarafından Söylenen Nutkun Türkçe Sûreti

BA, YA, Nr 5/22, lef 5

Слово, произнесено, на 22 Декември 1879 г. отъ Генералъ-Губернатора на Источна Румелия при закрытіе-то на Областно-то Събрание.

Господа Представители!

Съгласно съ предписаніята на Органическій Уставъ, ида, днесъ, да закрѣмъ първо-то Събрание на Автономна-та Область на кои-то счастливъ сѣмъ да бѣда началникъ.

Както всяко начало е мъчно, така, и първата, тази истекша, сессія, бѣ доводно трудна, защото въпроси-тъ, които Ви се поднесоха, на разглеждане, бѣха отъ най-голяма важность, тъй като тѣ сѣ пред-назначени да положатъ основни-тъ, връзки кои-то ще се съградятъ, окончателно, автономна-та Администрація на тая страна.

Благодаря Ви, Господа, отъ все сърце, за съдѣйствието, кое-то показвахте на Правителство-то, като одобрихте шестдесѣтъ и двѣ-тъ хиляди лѣри, кои-то то е употребило като аванс, въ полза на извѣстни, по алошастіята си, общини, въ отечество-то, и като разрешихте да турите на негово разположение и други-тъ четиредесѣтъ хиляди лѣри, кои-то Ви бѣхъ предложилъ за да можемъ да приточимъ на помощъ, на тол-ковъ многобройни бѣди на Область-та, а най-паче на мусульмански-тъ бѣжанци. Тази щедрость, Господа, е най-близкостепенно-то доказателство за братски-тъ чувства кои-то, счастливъ сѣмъ да го засвидѣтелствувамъ, въодушевяватъ, взаимно, разни-тъ народности въ Область-та.

Съгласіе-то, кое-то не прѣстана да владѣе между Областно-то Представление и Правителство-то, доказа ми явно, още еднажды, чювства-та отъ преданность и довѣріе, кои-то населеніе-то на Область-та, безъ разлика на народность и вѣроисповѣданіе, храни къмъ мене чювства, кои-то ми сѣ толкова драгоценни, и за запазване-то на кои-то сѣмъ полагамъ и всегда ще полагамъ всички-тъ си старанія.

Бюджетъ-тъ, кой-то изработихте, знаете че е единъ бюджетъ, приближающъ до свършенъ-тъ си, и не по малко Ви сѣ извѣстни причини-тъ на такъво едно аномално положение; а за да не бѣмъ се повтори и за напредъ исто-то, имамъ намѣреніе, предъ истичаніе-то на текуща-та финансовъ-та година да Ви свикнамъ на извънредна сессія, за да Ви поднеса, на одобреніе, бюджетъ-тъ, кой-то трѣбува да влѣзѣ въ дѣйствиѣ отъ 1-ий идущаго Марта.

Прочее, Господа Представители, като се надѣя да Ви вида, наскоро, всички събрания пакъ въ сѣща-та тая ограда, провъзгласявамъ Първо-то Областно Събрание на Источна Румелия закрѣмо.

В-ро 1476. Върховна-та Печатница и Литография на Нико С. Кочановъ въ Пловдивъ и София.

Umûmî Meclis Müzâkerelerinin Tamamlanması Münâsebetiyle Sarkî Rumeli Vâlisi Tarafından Söylenen Nutkun Bulgarca Sûreti

BA, YA, Nr 5/22, 1ef 7

**ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗ 22 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1879 ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΕΝΙΚΟΝ
ΔΙΟΙΚΗΤΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΩΜΗΝΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΙΣΙΝ
ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ.**

Κύριοι Βουλευτάι,

Ἐννοῶ τὰς διατάξεις τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου, κηρύττω τὴν λῆξιν τῆς πρώτης Συνελεύσεως τῆς Ἀυτονομίας Ἐπαρχίας ἥς εὐτυχῶς λογίζομαι ὡν ὁ ἀρχηγός.

Ὅπως πᾶσα ἀρχὴ ἐστὶ δύσκολος, οὕτω καὶ ἡ πρώτη αὕτη σύνοδος ὑπῆρξεν ὡς ἀμοιβὰς δυσχερείων, καὶ τοῦτο ὅτι ἅπαντα τὰ ὑμῶν πρὸς συνδιάσκεψιν καθυποβλήθηεν ζητήματα ἔσαν πρωτίτης σπουδαιότητος καὶ ὁ μέλλων νὰ γρημεύσων ὡς βάρει ἐφ' ὧν οἰκονομηθήσεται ἑριστικῶς τὸ κτήριον τῆς διοικήσεως τῆς Ἀυτονομίας τῆς Ἐπαρχίας.

Σὰς εὐγνωμονῶ, Κύριοι, ἐκ βάρους καρδίας διὰ τὴν ὑποστήριξιν ἣν παρέσχετε τῇ Κυβερνήσει ἐπικυρόταντες τὰς ἐξήκοντα ὅσο γιλιδάς λίρας ἥς ἡ Κυβέρνησις ἐχρηρίχησεν εἰς τὰς τῆς γλώσας κοινότητας, τῶν ὁποίων τὰ δυστηρίματα εἰσὶ τοῖς πᾶσι γνωστὰ, καὶ ἐπιφύλασσοντες, τῇ προστασίᾳ αὐτῆς, τὴν πίστιν τῶν τεσσαράκοντα γιλιδάων λίρων ὅπως συνδράμει τοὺς πρόσφυγας καὶ τοὺς πολυαριθμούς δυστυρεῖς τῆς Ἐπαρχίας τούτης, ἰδίᾳ δὲ τοὺς πρόσφυγας ὀθωμανούς, εὐτυχῶς δὲ θεωροῦμαι διαβεβαιῶν ὑμᾶς, Κύριοι, ὅτι ἡ γενναιοδωρία ὑμῶν αὕτη εἶναι ἡ τρανωτέρα ἐνδείξις τῶν ἀδελφικῶν αἰσθημάτων ὑφ' ὧν ἐμφοροῦνται ἀμοιβαίως αἱ διάφοροι εἰσπρόκοι τῆς τοῦτου.

Ἢ σύμπνοια ἥτις ἐβατίλευσε μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἐπαρχίας καὶ τῆς Κυβερνήσεως μ' ἀπέδειξεν σαφῶς ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπαρχίας, ἄνευ διακρίσεως ἐθνικότητος καὶ θρησκείας, ἐμφοροῦνται ὑπὸ αἰσθημάτων ἀρεσιώσεως καὶ ἐμπιστοσύνης πρὸς ἐμὲ, αἰσθημάτων τὰ ὅποια μ' εἶναι πολύτιμα, καὶ ὑπὲρ τῆς διατήρησεως τῶν ὁποίων κατέβαλον καὶ θὰ καταβάλω πᾶσαν μου προσπάθειαν.

Γνωρίζετε, Κύριοι Βουλευτάι, ὅτι, ὁ τῇ ὑμετέρᾳ φροντῇ ἐπεξεργασθεὶς προϋπολογισμός, εἶναι ὁ ἀπολογισμός τοῦ παρελθόντος ἔτους· ἀλλὰ σὰς εἶναι γνωστὰ πλὴν αἰτίας τῆς ἀνωμαλίου ταύτης καταστάσεως. Ἴνα μὴ δὲ καὶ εἰς τὸ μέλλον ἐπαναληφθῇ ἡ ἀνωμαλία αὕτη, πρὸ τοῦ τέλους τοῦ παρόντος οἰκονομικοῦ ἔτους προτίθεμαι νὰ προσκαλέσω ὑμᾶς εἰς ἑκτακτον σύνοδον ὅπως καθυποβάλλω ὑπὸ τὴν ἐγκρίσιν ὑμῶν τὸν προϋπολογισμὸν ὅστις θὰ ἱγῇ ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ προσεχούς Μαρτίου.

Κύριοι Βουλευτάι, ἐλπίζων νὰ σὰς ἐπαινέσω ἐντός ὀλίγου συνερχομένους ἐν τῇ ἰδίᾳ τούτῃ περιβάλλω, κηρύττω τὴν λῆξιν τῆς πρώτης Ἐπαρχιακῆς Συνελεύσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμανίας.

Τυπογραφεῖον καὶ Λιθογραφεῖον Ι. Σ. Κοβάτσου.

Umûmî Meclis Müzâkerelerinin Tamamlanması Münâsebetiyle Şarkî Rumeli
Vâlisi Tarafından Söylenen Nutkun Rumca Sûreti

BA, YA, Nr 5/22, lef 2

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi